

FUNERÁLNÍ KULTURA

lehnicko-břežských vévodských dvorů
v raném novověku

Příspěvky a materiály k tématu

Irena Korbelářová (ed.),
Radmila Dluhošová (ed.)
a kol.

FUNERÁLNÍ KULTURA

lehnicko-břežských vévodských dvorů
v raném novověku

Příspěvky a materiály k tématu

Opava 2019

Obsah

Publikace byla připravena a vydána v rámci řešení projektu Studentské grantové soutěže č. SGS/3/2017 *Každodennost, festivity a kulturní transfer: fenomény středoevropských dějin*.

Tisk byl podpořen z projektu Institucionálního plánu Slezské univerzity na léta 2019–2020 Podpora konkurenceschopnosti a interdisciplinarity vědeckého výzkumu v oblasti historické vědy.

Recenzovali:
PhDr. Radim Jež, Ph.D.
dr hab. Jarosław Kuczer, PUZ

© Irena Korbelářová (ed.), Radmila Dluhošová (ed.), Ilona Matejko-Peterka, Michaela Tvarůžková, Rudolf Žáček
© Slezská univerzita v Opavě 2019
Grafické řešení: Dorota Lubojacká
Tisk: PROFI-TISK group s.r.o.
Vydání první

ISBN 978-80-7510-385-7 (print)
ISBN 978-80-7510-386-4 (online)

Studium funerální kultury a jeho přínos k poznání každodennosti slezských vévodských dvorů. Několik poznámek k obsahu výzkumu a cíli publikace Irena Korbelářová	7
Lehnicko, Břežsko, Volovsko a dynastie Piastovců v 16. a 17. století Irena Korbelářová	21
PŘÍSPĚVKY	
Kázání a komemorativní texty Michaela Tvarůžková	61
Funerální ražby Ilona Matejko-Peterka	137
MATERIÁLY	
Ediční poznámka Radmila Dluhošová, Irena Korbelářová, Rudolf Žáček	165
Relace o úmrtí, pohřbech a uložení vévodů a vévodkyň, princů a princezen Radmila Dluhošová, Irena Korbelářová, Rudolf Žáček	169
Pamětní tisky k průběhu pohřebních obřadů (výbor) Radmila Dluhošová, Irena Korbelářová	381
Písemnosti kancelářské provenience k průběhu pohřebních obřadů Irena Korbelářová	551
Osoby	595
Místa	617
Prameny a literatura	620
Summary	664
Poděkování	669

Studium funerální kultury a jeho přínos k poznání každodennosti slezských vévodských dvorů. Několik poznámek k obsahu výzkumu a cíli publikace

Předkládaná publikace vznikla jako jeden z výstupů aktivit smíšeného týmu zkušených badatelů a jejich studentů spojených řešením projektu studentské grantové soutěže Slezské univerzity v Opavě *Každodennost, festivity a kulturní transfer: fenomény středoevropských dějin*. Rámcové téma projektu vyplynulo z již déle trvajících výzkumů probíhajících na pracovištích Filozoficko-přírodovědecké fakulty v Opavě, konkrétně na Ústavu historických věd a zejména ve Výzkumném centru pro kulturní dějiny Slezska a střední Evropy. Jednotliví členové týmu se při řešení projektu zaměřili na vybrané otázky měšťanského a aristokratického života, chronologicky s akcentem na raný novověk, územně pak na Slezsko s logickými přesahy do středoevropského prostoru (severní Morava, vídeňský habsburský a vybrané říšské dvory). V jejich zorném poli stály přednostně dva aspekty, a sice svatby a pohřby jakožto rozhodující přechodové rituály života v prvním případě většiny, ve druhém pak všech příslušníků tehdejší jako i současné společnosti. Výsledky bádání mladých historiků i jejich pedagogů zabývajících se svatební tematikou byly publikovány

již v minulých letech a týkaly se jak měšťanských, tak urozených vrstev.¹

Výzkum věnovaný vybraným segmentům funerální kultury, pohřebním ceremoniálům a festivitám, se pak v rámci uvedeného projektu soustřeďoval převážně jen na prostředí starobylé honorace, konkrétně na příslušníky lehnicko-břežské, tedy poslední dolnoslezské vévodské linie Piastovců. Je do jisté míry shoda okolností, že zvolené časové období raného novověku, otevírající se pro naše potřeby rokem 1547,² kdy zemřel vévoda Fridrich II. Lehnicko-Břežský, a končící rokem 1675, kdy odešel z tohoto světa ve velmi mladém věku Jiří Vilém, resp. rokem 1676, kdy se uskutečnil pohřeb tohoto posledního Piastovce,³ bylo současně v jejich državách dobou dokonaného vítězství reformace. Všechny pohřby lehnicko-břežských vévodů a jejich rodinných příslušníků, uskutečněné v uvedeném období, se konaly podle zvyklostí evangelického vyznání, ať už luterského, anebo (po roce 1614) kalvínského.⁴ Pouze pohřební obřady Karolíny Šlesvicko-Holštýnské, rozené Lehnicko-Břež-

ské (†1707), jíž vymřel rod po přeslici, se uskutečnily roku 1708 podle katolického ritu.⁵

Těžiště výzkumných činností spočívalo ve sběru a bezprostředním studiu primárních informačních zdrojů, v jejich analýze a kritice, a po následném vyhodnocení směřovalo (vedle snahy o prohloubení odborných dovedností studentů zapojených do řešení projektu) k naplnění hlavního cíle: zpřístupnit pro další bádání základní sumu údajů a zpráv k funerální kultuře zvoleného prostředí pro období raného novověku, obsaženou v základních pramenech textové povahy, a to soustředěně v jedné tematické knize.

Pozornost přitom byla soustředěna na informace o pohřbech jako významné složce přechodových rituálů a festivit a o uložení ostatků členů vévodských rodin bez ohledu na jejich pohlaví a postavení v rodině, konkrétně vladařů a jejich manželek (včetně vdov),⁶ dále jejich dětí, pokud se jejich pohřeb uskutečnil v prostředí „rodného“ dvora. Jednalo se tak spíše o nedospělé děti, pokud bylo jejich úmrtí a pohřeb ve sledovaných pramenech vůbec zachyceno.⁷

Pro uchopení celkového rámce problematiky byly sledovány a následně do oddílu relací zakomponovány rovněž informace o úmrtí osob vévodského původu, které dotvářejí celkový obraz vnímání smrti a jsou tak součástí pohřební kultury, a dále informace o podobě soudobých sepulkrálií vzniklých bezprostředně, či jen v krátkém čase po smrti vévodů a vévodkyň, resp. princů a princezen, k jejichž paměti vznikly. Tyto artefakty jsou ovšem vzhledem k jejich uměleckému zpracování, hodnotě i ideové, resp. ideologické náplni tradičně spíše předmětem zájmu kunsthistoriků, kteří je sledují v kontextu vývoje umě-

leckých slohů, donátorství a vlivu kulturních okruhů.⁸ Nebyla jim proto v naší publikaci věnována až na výjimky větší pozornost než jen z hlediska jejich zaznamenání; podrobněji nebyl sledován ani stav jejich kunsthistorického výzkumu.

• • •

Výsledkem projektového segmentu, věnovaného funerální problematice v každodennosti urozených vrstev, je předkládaná publikace autorského kolektivu obsahující rozličné formy výstupů, které by bylo lze označit jednotícím názvem *materiály* a příspěvky k pohřebním festivitám na dvorech slezských vévodů z lehnicko-břežské linie dynastie Piastovců. Jedná se především o edice *relací čili zpráv* o úmrtí a pohřbech, obsažených v narativních textech (topografie, kroniky ad.) z pera současníků sledovaných generací slezských vévodů, a dále edice *pamětních tisků* se zaměřením na popis některých segmentů pohřbů, vydaných pro uchování rodové paměti a pro kodifikaci nového společenského uspořádání obvykle pozůstalými dědici na paměť zesnulých a právě proběhlých pohřbů. Z těchto pamětních tisků byly vybrány pouze takové, které mají informační potenciál nejen ve vztahu k přípravě a průběhu pohřebních ceremoniálů a uložení členů vévodské dynastie do rodinného pohřebiště, ale které jsou současně nositeli zásadních faktografických údajů přínosných pro poznání širšího kontextu vývoje dvorské kultury na slezských vévodských dvorech. Jedná se tak převážně o popisy pohřebních festivit s akcentem na kondukty.

Do editovaných tisků nebyly zařazeny teologicky a filozoficky laděné proslovy, kázání a pamětní texty, jichž byla mezi funerálními tiskovinami převaha. Je-

jich přínos lze nepochybně spatřovat v kontextu dějin náboženského myšlení a do jisté míry i mentality dobové společnosti, o každodennosti a praktickém rámci festivit, které stály přednostně v centru zájmu projektového bádání, vypovídají jen okrajově. Svým rozsahem navíc přesahovaly možnosti připravené publikace.

Dále byly do publikace zařazeny edice některých ze sporadicky dochovaných rukopisů kancelářské provenience, týkajících se bezprostředně organizace pohřebních festivit příslušníků lehnicko-břežských vévodských rodin. Shodou okolností se jedná o ženské pohřby, k nimž jsou archiválie dochovány v Polsku a Německu.

Materiálový charakter mají i další do knihy zařazené texty, čili *materiály*. Především se jedná o dílčí příspěvky vztahující se k některým elementům pohřbů, a to k pamětním razbám a kázáním jako specifickému textovému útvaru mezi pamětními tisky.

Publikaci pochopitelně nechybí uvedení do tématu stručnou kapitolou věnovanou *nástinu dějin sledovaných zemí* (Lehnicko, Břežsko a Volovsko) a *dynastie* zde vládnoucí, tedy vévodské linie Piastovců s akcentem na představení základních rysů veřejného a privátního působení stěžejních osobností a jejich dějinného významu. V závěru knihy jsou připojeny stručné medailony protagonistů a jejich příbuzných, vyskytujících se v editovaných materiálech, a *přehled lokalit* (měst a vsí) vyskytujících se v editovaných materiálech s akcentem na Slezsko.

Vzhledem k zaměření knihy – zpřístupnění pramenů a materiálů – a s tím souvisejícím metodolo-

gickým zvyklostem není její součástí samostatná studie věnovaná pohřbům ani širší problematice funerální kultury slezských (lehnicko-břežských) knížecích dvorů; ta čeká na samostatné zpracování právě s využitím sebraných informačních zdrojů s využitím soustředěné analýzy a kritiky a následné komparace se situací v analogických societách ve Slezsku či v evropském kontextu.

Soubor textových materiálů je doplněn ikonografií, z níž část je bezprostředně spojená s funerální kulturou a rozšiřuje možnosti našeho poznání této tematiky, další dokreslují osoby a prostředí, o nichž publikace pojednává.

• • •

Výzkum a přípravu předkládané publikace provázela rozsáhlá heuristika zaměřená jak na zmapování současného stavu poznání tématu (nejen v kontextu slezských vévodských dvorů), tedy publikovaných monografií, studií a článků německých, polských i českých autorů, zejména pak na vyhledání primárních informačních zdrojů. Vstupní průzkum archivních fondů směřující k rozklíčení stavu a vypovídací schopnosti písemných materiálů diplomatické povahy ukázala jisté limity ve vztahu k možnému studiu rukopisných pramenů kancelářské provenience, dané jejich málo četným dochováním. Tato skutečnost se ukázala být do jisté míry kompenzována zajímavými prameny tištěné povahy. Bez zajímavosti nejsou ani dohledané prameny ikonografického a hmotného charakteru. Je současně nutné upozornit, že heuristika i následný výzkum a forma prezentace výsledků byly limitovány časem trvání projektu i mírně se proměňující skladbou zejména studentské části týmu.

Prospekce a rešerše materiálů proběhly s ohledem na zkoumané prostředí a téma především ve státním archivu ve Vratislavi (Wrocław, Polsko). Archivní fond zahrnující úřední písemnosti původem ze společné kanceláře Lehnického, Břežského a Volovského knížectví,⁹ soustředěných v době soumraku piastovské dynastie (a také lenního charakteru těchto zemí v rámci české Koruny) v držení jediného vévody, je však dnes velmi skromný. V historii se stal obětí nepřízně okolností a válečných událostí¹⁰ a bylo zjištěno, že pro naše potřeby v zásadě neobsahuje přínosné dokumenty. Jistou sanací této nedostatečnosti se staly písemnosti původem z jiných kancelářů. Zjištěno bylo, že se v nich, byť spíše ojediněle, nacházejí jednotliviny dotýkající se svým obsahem pohřbů některých z členů lehnicko-břežských vévodských rodin a odpovídají koncepci chystané publikace. Jedná se o fond Olešnického knížectví uložený taktéž ve vratislavském archivu¹¹ a dále o fond Meklenburského vévodství deponovaný v zemském archivu ve Schwerinu (Německo).¹² Pro publikování formou edice z nich byly vybrány některé podnětné přípravné materiály (koncepty), konkrétně scénáře a pokyny pro organizování pohřbů (konduktů).

Podstatně větší význam pro výzkum funerální tematiky byl zjištěn u dobových narativních textů, vydávaných už od 17. století tiskem. Určené byly pro paměť, vzdělávání a osvětu současníků i dalších pokolení. Jejich autoři, obvykle vzdělání intelektuálové z protestantských gymnázií, kazatelé či vyšší úředníci, v nich popisovali slezské dějiny, životy a skutky vládnoucích dynastií, pamětihodnosti a významné události. Mezi ně počítali rovněž svatby a námi sledované pohřby lehnicko-břežských vévodů, vévodkyň a někdy i jejich nedospělých dětí.¹³ Jako zdroj

informací jsme vybrali pouze takové kroniky, topografické a jiné popisy, které lze dnes již považovat do jisté míry za „prameny“. Jejich autoři totiž čerpali pro námi sledované období z autopsie, anebo (jak někdy sami nejednou uvádějí) z originálních dokumentů, ať už rukopisů či starých tisků. Využili jsme přitom pouze ty tisky, které byly vydány nejpozději během 18. století.

Východiskem pro sestavení relací funerálního charakteru se pro nás z této skupiny informačních zdrojů stala dvě rozsáhlá díla lehnického kazatele Friedricha Lichtsterna/Lucaeho (1644–1708)¹⁴ z konce 17. století.¹⁵ Autorova příslušnost k lehnickému dvoru vévody Kristiána I. a dobrá znalost poměrů na dvorech v Lehnici a Břehu předurčily jeho díla k tomu, abychom je maximálně vytěžili, byť je zřejmé, že podstatně lépe a podrobněji se autor orientoval v poměrech piastovských dvorů 17. století, než v časech dřívějších. Současně je patrné, že Lichtstern při psaní vycházel i z dostupných tištěných a rukopisných textů a pokud se k nějakému problému (včetně funerálních ceremoniálů a festivit) šířeji nevyjádřil, nejspíše pro ně postrádal doklady. Z Lichtsternových prací vycházel vzhledem k jejich široké vypovídací hodnotě známý vojenský kartograf a výtvarník Friedrich Bernard Werner, autor rukopisné *Topografie Slezska*.¹⁶

Lichtsternovy zprávy doplňují texty narativního charakteru dalších slezských autorů. Především se jedná o dílo jeho předchůdce a průkopníka slezských topografií Jana Bonaventury Schickfuše (1574–1637), rektora brežského gymnázia a od roku 1613 dvorského rady ve službách Jana Kristiána Břežského a posléze jeho bratra Jiřího Rudolfa

Lehnického.¹⁷ Vzhledem k době vzniku je jeho práce zajímavá zejména v kontextu knížecích úmrtí a funerálních ceremoniálů renesanční doby.¹⁸ Velmi podnětným je pro sledované téma popis lehnických zajímavostí z pera hajnovského lékaře Jana Petra Wahrendorffa (1683–1738), vydaný ve dvacátých letech 18. století. Obsahuje kromě jiného řadu postřehů týkajících se úmrtí členů knížecí rodiny či jejich pohřebišť, včetně těch dnes nepřístupných, možná v původní podobě ani nedochovaných (podzemní krypty).¹⁹ Zajímavým zdrojem se pro nás staly o desetiletí mladší dějiny lehnicko-břežské knížecí linie rodu Piastovců, sepsané lehnickým syndikem Jiřím Thesebiem (1636–1688).²⁰ Kontrolní průzkum jsme prováděli i v dalších dílech, například rektora olešnického a posléze lehnického gymnázia Jana Sinapia (1657–1725)²¹ týkajících se jak Olešnicka, tak i celého Slezska.²²

Podle možností jsme využili i doplňující popisy kulturně historického charakteru zpoza slezských hranic, dotýkající se námi sledované problematiky. Z významnějších uvedme například popis dómu v meklenburském Güstrowě s odkazem na místo posledního spočinutí jedné ze slezských vévodkyň.²³

Bezesporu zajímavé bývají obvykle dokumenty osobní povahy, zejména deníky, památníky apod., které mohou ukrývat kromě jiného rovněž informace funerálního charakteru. Při jejich vyhledávání jsme příliš úspěšní nebyli.²⁴ Pro předmoderní Slezsko nejsou takřka dochovány, alespoň jeden z pramenů tohoto druhu (resp. jeho pozdější opisy) se nám podařilo přeci jen využít. Jedná se o deníkové záznamy – paměti – Hanse Schweinichena, také Svinky (1552–1616). Pocházel ze starobylého slezského

rodu²⁵ a ve druhé polovině 16. století působil dlouhý čas ve službách lehnických vévodů: nejprve jako páže u Fridricha III., dvořan u Jindřicha XI. a Fridricha IV. a posléze jako hofmistr Jáchyma Fridricha. Smrti příslušníků knížecích rodin a jejich pohřbů byl přítomen anebo o nich bezprostředně slyšel a některé informace ve svých pamětech zachytil.²⁶

Naše zaměření na výzkum funerální kultury v období raného novověku a současně v protestantském prostředí dovolila, abychom nedostatečnost rukopisné pramenné základny dvorské kancelářské provenience nahradili pro potřeby studia a výsledné publikace pamětními tisky vydávanými speciálně pro tyto příležitosti. Nově se začaly objevovat s postupující renesancí a prosazením náboženské reformace. Jejich vydávání kráčelo ruku v ruce s proměnou náboženského ritu i zvyklostí spojených s posledním rozloučením se zemřelými při církevním obřadu a také ve vzájemně se prolínajícím prostředí domova (zde ve smyslu dvora) a veřejného prostoru (ceremoniální prvky např. v ulicích měst). Pamětní tisky (nejen funerální, ale třeba i svatební, k univerzitní promoci apod.) vznikaly od sklonku 16. a v 17. století k oslavě jejich protagonistů, a také jako součást komplexního budování rodové paměti. Pozoruhodné je, že v aristokratické a dokonce i v elitní měšťanské společnosti byly nejrozumnější tisky vydávány nejen na oslavu činů veřejně aktivních mužů, ale také k připomenutí žen a někdy dokonce dětí.

Díky rozsáhlým, zejména německým výzkumům je dnes jednoznačně identifikován přínos funerálních tisků pro studium rodiny a rozpoznání genealogických vazeb.²⁷ Jejich vypovídací schopnost je ještě daleko širší. Obsahují životní data a popis odjinud neznámých událostí a nahrazují tak absentující ži-

votopisy protagonistů, což je obzvlášť významné při výzkumu osudů žen a mužů aktivně nezasahujících do veřejného života. Některé z tisků dokládají skladbu dvora, strukturu dvorských úřadů a jejich personální obsazení; jmenovitě dokládají příslušnost osob k užšímu okruhu knížat. A právě tyto důvody náleží z našeho hlediska k tak podstatným, že jsme přistoupili ke zpřístupnění alespoň vybraných tisků formou edic.

Jestliže pamětní tisky funerálního charakteru patřily v pozdně renesanční a barokní době k pečlivě pěstovaným žánrům, pak je pochopitelné, že postupně došlo k jejich velké diverzifikaci, a to především právě v evangelickém či kalvínském prostředí.²⁸ Publikovány byly texty nejrozličnějšího druhu, vycházející jak z programu pohřbů a s nimi spojených obřadů, ve vztahu k nimž mají vzhledem k relativní věrnosti do jisté míry dokumentační charakter, tak z následných vzpomínkových akcí například na gymnáziích, z umělecké činnosti básníků z okruhu knížecího dvora apod. Vydávány byly i soustrastné texty, oslavné kompozice a pamětní sešity s verši a vzpomínkovými záznamy účastníků funerálních festivit, opět obvykle připravených na vyšších školách učitelů či žáků.²⁹

Nejhojněji byly ve slezském knížecím prostředí (na piastovských dvorech na Lehnicku a Břežsku, stejně jako na dvorech posledních Poděbradů na Olešnicku) vydávány podle dosavadních zjištění tematické homilie proslovené duchovními při funerálních obřadech (*Leichenpredigt*) a pamětní kázání (*Gedachtnispredigt*). Zastoupeny máme smuteční řeči (*Trauerede*), děkovné řeči pronesené některým ze světských účastníků pohřbu, obvykle vysokým

představitelem stavovské obce z okruhu knížete (*Abdankungrede*), dále *Panacea*, *Panegyrika*, žalobné zpěvy, hudební kompozice (*Threnodia*) a další. Zdá se, že nestarší vrstvu pamětních tisků funerálního obsahu tvořila ve Slezsku kázání, doložená poprvé k roku 1565 (k příležitosti pohřbu princezny Barbary Lehnicko-Břežské),³⁰ k roku 1586 (k příležitosti pohřbu vévody Jiřího II. Břežského), resp. k roku 1588 (k příležitosti pohřbu vévodkyně Sidonie Marie Lehnické, roz. Těšínské; zemřela a pohřb se konal o rok dříve).³¹

Z našeho pohledu patří k nejzajímavějším popisy konduktů, vedle samotného církevního obřadu nejvýznamnějších složek pohřbů, demonstrujících postavení a význam nebožtíka (či nebožky), stejně jako politické a sociální uspořádání okruhu pozůstalých – členů jeho rodiny, dvora i zemských stavů. Kromě toho mohla tato díla obsahovat rovněž popis příprav a průběhu dalších pohřebních obřadů či doprovodných akcí posilujících paměť a druhý život zemřelých či jejich stručné životopisy. Zařazeny sem mohly být dále dedikační apostrofy, rodokmeny zemřelých a jejich rodu/rodiny, přepisy epigrafických textů z epitafů, tumb a sarkofágů, smuteční poezie (*Epitaphia*, *Epicedia*) ad.

Ve slezském prostředí máme popisy pohřebních průvodů v podobě samostatných tisků k dispozici už z konce 16. století – nejstarší pro lehnicko-břežské Piastovce pochází z roku 1586³² (pro srovnání: pro olešnické Poděbrady je to k roku 1617³³), pro ženy pak až z roku 1659³⁴ (pro Olešnicko z roku 1630³⁵). Tisky vycházely ze scénářů sestavovaných v podobě kancelářských materiálů prokazatelně organizátory pohřbů. Popis alespoň částí konduktu zakompono-

vali do svých děl autoři topografických a kronikářských děl; poprvé se tak stalo ve vztahu k pohřbu Jiřího II. roku 1586.³⁷

Funerální tisky jsou dnes jako jednotliviny rozesety ve fondech řady knihoven a navzdory rozvoji digitalizace není leckdy jiná cesta, než studovat je bezprostředně v tichu studoven. Asi nejrozsáhlejší soubor tisků k funerálním obřadům je, vcelku pochopitelně, uložen v univerzitní knihovně ve Vratislavi (*Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu*), jejímž základem se staly předválečné knihovní sbírky německých institucí.³⁸ Zastoupeny jsou dále v zámeckém muzeu v Břehu (*Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu*). Digitální zpřístupnění umožňuje doplnit či ověřit soubory starých tisků ze sbírek například státní knihovny v Berlíně s rozsáhlými fondy tzv. pruského dědictví, vč. silesiak (*Staatsbibliothek Berlin*); uvedená knihovna byla ale zatížena válečnými ztrátami.³⁹ Jednotliviny jsou k dispozici v digitální podobě prostřednictvím serverů knihoven ve státní knihovně v Mnichově (*Bayerische Staatsbibliothek München*), v knihovně v Drážďanech (*Sächsische Landesbibliothek und Staats- und Universitätsbibliothek Dresden*) ad.⁴⁰

...

Snad nikoli příliš smělou ambicí autorů (na vzniku publikace se podíleli členové projektového týmu, jmenovitě studentky Radmila Dluhošová a Michaela Tvarůžková,⁴¹ ze zkušených badatelů v oblasti silesiakálních studií pak Irena Korbelářová (hlavní řešitelka) a Rudolf Žáček, které doplnila Ilona Matejko-Peterka) od počátku bylo a je, aby publikace nebyla pouze konečným výstupem

jednoho segmentu projektového bádání, ale aby se stala do určité míry i vstupním počinem pro další a ještě soustředěnější výzkum funerální problematiky slezských vévodských dvorů jako nedílné součásti její každodennosti a festivit. A to primárně ne ve smyslu studia pohřebních rituálů a jejich specifik z hlediska vyznání zemřelých, náboženského ritu, deskripce a interpretace prostředků glorifikace a uchování paměti formou pohřebišť, epitafů či jiných sepulkrálních monumentů a textových památek, nýbrž v kontextu komplexního studia kultury a každodennosti slezských vévodských dvorů. Ty náležely v dané době v zemích Koruny české bezpochyby mezi nejpřednější svou velikostí, strukturovaností i významem. Jejich představitele lze díky rodové starobylosti a urozenosti zařadit již ve středověku a stejně tak na prahu novověku na společenském žebříčku hned za panovníka. Konkrétně lehnicko-břežští vévodové byli navíc na rozdíl od jejich piastovských i poděbradských příbuzných velmi zámožní. Udržovali, zvláště po rozštěpení náboženských poměrů, čilé politické i kulturně společenské kontakty s protestantskými říšskými elitami, vyznačujícími se zálibou v pohodlí, luxusu a přizpůsobující se v 16. a 17. století francouzskému životnímu stylu. Neodříkali se ani styků s polským prostředím, k němuž se hlásili díky rodovému původu a do jisté míry i s vidinou naplnění ambicí některých z vévodů posunout se na královské pozice. Vazby privátního či polo-privátního charakteru na české prostředí byly sice postupem času upozaděny, zejména v důsledku absence urozeností rovnocenných partnerů pro naplňování dynastických záměrů, takže zůstaly převážně jen na úrovni kontaktů s olešnickými vévody z rodu Poděbradů, na politické úrovni ale spíše dřímaly a naplno se rozvinuly v době stavovského povstání.

Poznámky

Knížecí dvory ve smyslu prostředí zámků v Lehnici, Břehu, Olavě, Hajnově či Parchvicích, stejně jako městského paláce ve Vratislavi, byly v souladu s proměnami estetického cítění, uměleckých slohů i zvyklostí průběžně modernizovány a vytvářely poměrně pohodlný rámec soukromých i veřejných aktivit. Ve významu entity lidí (jak bychom je měli správně vnímat) pak slezské knížecí dvory reprezentovaly složité organismy s formálně danou strukturou a hierarchií, s dnes ale již obtížněji rozpoznatelnou složitostí vzájemných vztahů. Jednalo se v pravém slova smyslu o *hofstaaty* složené z mužů a žen (*Herren und Frauenzimmer*) na nejrůznějším stupni společenského žebříčku – členů knížecích rodin a jejich příbuzných, urozených dvořanů, úřednictva a služebnictva – s jasně přiděleným postavením a funkcemi. Spojení dobou a prostorem, v nichž žili, se příslušníci dvora vzájemně ctili, respektovali, milovali, aneb se nenáviděli, případně si byli lhostejní. Jejich osudy plynuly paralelně vedle sebe či se vzájemně proplétaly. A všechny tyto aspekty (ač se to může zdát překvapující) se promítaly do dění okolo smrti a posledního rozloučení s „vladařem“ dvora či příslušníka jeho rodiny a odrážejí se dodnes – pochopitelně v různé míře a zřetelnosti – v materiálech funerálního obsahu.⁴² A stojí za to, je v dostupných dobových pramenech hledat. K usnadnění bádání tohoto směru může přispět námi předkládaná suma dobových zpráv a informací.

- 1 Karolína KIRSCHNEROVÁ, *Kniha svatebních smluv města Mohelnice. České smlouvy. (1556–1640)*, Opava 2018; do fáze rukopisu je touž autorkou rozpracována edice německých svatebních smluv z uvedeně městské knihy; Irena KORBELÁŘOVÁ a kol., *Svatby, oddavky, veselí. Příspěvky k tématu*, Opava 2018. Zde jsou obsaženy příspěvky následujících členů projektového týmu: Radmily Dluhošové, Hany Fabiánové (Miketové), Martiny Kahánkové, Karolíny Kirschnerové, Ireny Korbelářové, Alexandra Michl-Bernarda, Rudolfa Žáčka.
- 2 V souladu s českou historiografií uvažujeme o začátku raného novověku k roku 1526, tedy k roku smrti posledního Jagellonce na českém královském trůně a nástupu Habsburků. Předchůdci Fridricha II. Lehnicko-Břežského na vévodském stolci, jeho otec Fridrich I. (†1488) i bratři Jan (†1495) a Jiří I. (†1521), zemřeli před zvoleným mezníkem.
- 3 Posledním potomkem lehnicko-břežské rodové linie, ale piastovského rodu, byl Zikmund hrabě z Lehnice (†1679). Jednalo se však o syna Jana Kristiána Břežského z druhého mesaliančního manželství, který neměl nárok na vévodský titul a do posloupnosti Piastovců tak není zahrnut. I jeho pohřeb se podle všeho konal v souladu s jeho kalvínským vyznáním.
- 4 Norbert CONRADS, *Das preußische Exil des Herzogs Johann Christian von Brieg*, in: Schlesien in der Frühmoderne: Zur politischen und geistigen Kultur eines habsburgischen Landes, Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte, 16, ed. J. Bahlcke, Weimar 2009, s. 40.
- 5 Poslední Piastovna konvertovala po sňatku ke katolictví.

- 6 Jeden z pohřebních ceremoniálů se uskutečnil mimo slezské dvory, konkrétně v rodišti ovdovělé vévodkyně (Meklenbursko).
- 7 Výjimkou z tohoto pravidla byl pohřeb ovdovělé a bezdětné vévodkyně, jejíž pohřeb zajistili její bratři (Břeh). Dále byly do souboru vzhledem k výjimečnosti zařazeny informace o úmrtí a pohřbu poslední příslušnice lehnicko-břežské linie Piastovců, ač byla provdaná (od manžela rozloučena). Pohřeb se konal v režii jediného syna.
- 8 Ze zásadních prací věnovaných raně novověké funerální kultuře ve Slezsku, zvláště pak sepulkrálním památkám, v přehledu např. Jan HARASIMOWICZ, „*Ars moriendi*“ i „*pompa funebris*“ na Śląsku w dobie reformacji, Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, 45, 1990, s. 184–209; TÝŽ, *Mors janua vitae. Śląskie epitafia i nagrobki wieku reformacji*, Wrocław 1992; k dílčím objektům např. Bogusław CZECHOWICZ, *Między blaskiem Chrystusa i rodowych tradycji a cieniem klątwy i politycznych porażek. Stratygrafia mecenatu artystycznego Fryderyka II*, in: Dziedzictwo reformacji w księstwie legnicko-brzeskim. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej w dniach 8–10 grudnia 2005 r. w Muzeum Miedzi w Legnicy, edd. J. Harasimowicz, A. Lipińska, Legnica 2007, s. 305–316; Veronika BIRKE, *Das Piastenmauzoleum in Legnica von Mathias Rauchmiller*, in: Barockskulptur in Mittel- und Osteuropa, ed. K. Kalinowski, Poznań 1981, s. 203–211; Jakub KOSTOWSKI, *Mauzoleum Piastów*, in: Kultura artystyczna dawnej Legnicy, ed. J. Harasimowicz, Opole 1991, s. 74–82; Bogusław CZECHOWICZ, *Mauzoleum Piastów w Legnicy a problem moralnej oceny dynastii w świetle źródeł artystycznych*, in: Historia u Piastów, Piastowie w historii. Z okazji trzzechsetlecia śmierci ostatniej z rodu, księżnej Karoliny,

- ed. B. Czechowicz, Brzeg 2008, s. 229–248. Souhrn k tematice lehnických pohřebišť poskytla naposledy Magdalena MUSIK-MOSKA, *Pomniki nagrobne Piastów Legnickich w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, in: Historia u Piastów, Piastowie w historii, etc., s. 181–192. K sarkofágům posledních tří generací lehnicko-břežských knížat Jan PRZAŁA, *Sarkofagi Piastów w Brzegu i Legnicy*, Roczniki sztuki śląskiej, IX, 1973 s. 39–65, zde souhrn literatury. Ze starších prací stojí stále za pozornost např. Fritz PFEIFFER, *Das Mausoleum der letzten Piasten zu Liegnitz. Monumentm piasteum*, in: Bunte Bilder aus dem Schlesierlande, II, Breslau 1903, s. 207–219; TÝŽ, *Zur Geschichte des St. Johannis-Kirche zu Liegnitz*, Mitteilungen des Geschichts- und Altertums-Vereins zu Liegnitz, 7, 1918/1919, s. 78–140; Julius KREBS, *In der Gruft der Piasten zum Brieg*, Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift, III, 1881, s. 276–279 ad.
- 9 Archiwum Państwowe we Wrocławiu (dále AP we Wrocławiu), fond Księstwo Brzesko-Legnicko-Wołoskie; k němu inventář a původní/staré repertorium z doby německé správy v 19. století (Rep. 3). Srov. Roman STELMACH, *Katalog dokumentów przechowywanych w Archiwach Państwowych Dolnego Śląska*, dostupné z: https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/referaty/RS_Katalog_dokumentow_stro-na.pdf, [vid. 21. 07. 2018]; TÝŽ, *Zasób dokumentowy Archiwum Państwowego we Wrocławiu*, in: Średniowiecze Polskie i powszechné, 1, 1999, s. 204–213.
- 10 Dvorská kancelář spolu s archivem byla takřka ihned po smrti posledního příslušníka rodu Jiřího Viléma Lehnicko-Břežského roku 1675, v souvislosti s převzetím jeho držav do imediátní císařské správy, zabezpečena a konkrétní osudy písemností jsou nejasné. Zřetelně už jen torzo původního zcela jistě rozsáhlého

- souboru písemností knížecích kancelářů (jak je patrné z obsahu Repertoria č. 3) bylo uloženo v provinčním, později ve státním archivu ve Vratislavi (Provinz-/Staatsarchiv Breslau). V posledních dnech 2. světové války však bylo navzdory snaze o ochranu fondů podle všeho z podstatné části zničeno.
- 11 AP we Wrocławiu, fond Księstwo Oleśnickie (staré Rep. č. 33, 4e).
- 12 Landes Hauptarchiv Schwerin, Akten, Altes Archiv, Fürstenhaus, Dynastie- und Hofsachen.
- 13 Zde podotýkáme, že jsme do relací zařadili zprávy o dětech pouze tehdy, pokud kromě údaje o narození a smrti byly zmíněny rovněž okolnosti (zvl. místo) jejich posledního odpočinku.
- 14 Fridrich Lucae/Lichtstern nastoupil roku 1668 jako dvorní kazatel v Břehu, posléze přesídlil s vévodským dvorem do Lehnice. *Allgemeine Deutsche Biographie*, 19, Leipzig 1884, s. 336–337; Manfred P. FLEISCHER, *Friedrich Lucae (1644–1708)*, in: *Schlesische Lebensbilder*, 7. *Schlesier des 15. bis 20. Jahrhunderts*, ed. J. J. Menzel, Sigmaringen, 2001, s. 66–71.
- 15 Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhaffte Beschreibung Ober- und Niederschlesien, etc.* Frankfurt am Main 1689; TÝŽ, *Schlesiens curieuse Denckwürdigkeiten, etc.*, Franckfurt am Mayn 1685. Názvy starých tisků vydaných před rokem 1800 jsou v poznámkovém aparátu zkráceny; v úplném znění jsou citovány v závěrečném přehledu pramenů a literatury.
- 16 Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, sign. Akc. 1948/1094 (*Topographia oder Prodrum dei in eati Principatus Lignicensis, Bregensis et Wolawiensis /.../*, asi 1750). Texty z těchto rukopisů jsme do publikace nezařazovali, neboť se jedná o deriváty citovaných Lichtsternových relací.
- 17 V roce 1625 byl Schickfuß jmenován císařským radou a vstoupil do státních služeb jako fiskál pro Horní Slezsko. *Allgemeine Deutsche Biographie*, 31, Leipzig 1890, s. 175–176.
- 18 Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrete schlesischen Chronika unnd Landesbeschreibung, etc.* Jehna, s. d. (1625).
- 19 Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merckwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt un Fürstenthums Lignitz etc.*, Budissin 1724.
- 20 George THEBESIIUS, *Liegnitzische Jahr-Bücher etc.* Jauer 1733. Text byl nově upraven do moderního pojetí a opatřen poznámkami: *Geschichte der Liegnitz-Brieger Piasten von Georg Thesebius, Stadtschreiber und Syndikus der Fürstentumshauptstadt Liegnitz etc. Herausgegeben 1733 von Gottfried Balthasar Scharff, bearbeitet und ergänzt von G. Jaeckel*. Erster Band: *Die geschichtliche Entwicklung bis zu Herzog Georg II. von Liegnitz-Brieg-Wohlau (1547–1586)*, Weinsberg 1980; Zweiter Band: *Joachim Friedrich von Liegnitz-Brieg-Wohlau (1586–1602) bis zum Ende des Piastengeschlechts*, Weinsberg 1982. Relace uvádíme pouze z původní verze.
- 21 Jan Sinapius, pocházel z Uher (Liptovská Teplá), z rodiny humanistů, teologů a spisovatelů Horčičků; na gymnáziu v Olešnici působil od roku 1682 jako prorektor, bibliotékář a od roku 1700 jako rektor; do Lehnice přešel o sedm let později. *Allgemeine Deutsche Biographie*, 34, Leipzig 1892, s. 386; srov. *Slovenský biografický slovník*, 5., Martin 1992, s. 263.
- 22 Johannes SINAPIUS, *Schlesischer Curiositäten etc.*, Leipzig 1720 (I. Theil), 1728 (II. Theil); TÝŽ, , *Olsnographia etc.*, Leipzig und Francfurt /.../ 1707 (Das erste Theil), 1706 (Anderer Theil).
- 23 Gustav THIELE, *Beschreibung des Doms in Güstrow etc.*, Rostock s. d. (1726).
- 24 Poměrně známý deník Kryštofa Bernarda Skrbenského z Hříště (1615–1686) usedlého na Opavsku, navzdory tomu, že se ve slezském prostředí dlouhodobě pohyboval, záznam o účasti na některém z knížecích pohřbů neobsahuje. Deník uložený v Österreichische Nationalbibliothek Wien, Abt. Handschriften (=ÖNB), Series Nova, sign. 29173 byl v poslední době opakovaně zpřístupněn: Blanka ZAHAJSKÁ, *Ediční principy starších českých textů ze slezské nářeční oblasti na základě jazykové analýzy Knihy pamětí z let 1632–1685 Kryštofa Bernarda Skrbenského z Hříště*, Praha 2002, Knihovna a studovna slavistiky FF UK, sign. R3795; *Kryštof Bernard Skrbenský z Hříště: paměti hornoslezského barokního šlechtice*, edd. J. Brňovják a kol., Ostrava-Opava-Český Těšín 2010; srov. Irena KORBELÁŘOVÁ, „*Buď Bohu chvála a čest, že jest dáti ráčil, z cizích zemí domů v dobrým zdraví se navrátiti...*“ *Cesty Kryštofa Bernarda Skrbenského z Hříště ve světle jeho Knihy pamětí*, Acta historica USO, 3/2010, s. 33–52.
- 25 *Zur Geschichte des Geschlechts derer von Schweinichen*, edd. C. von Schweinichen, C. Wutke, O. Schwarzer, 2 Bd., Breslau 1904–1906.
- 26 Trojdílné „paměti“ popisují zejména období 1568 až 1608. Vydány byly opakovaně, většinou nikoli podle originálu, ale podle pozdějších opisů. K nejznámějším náleží *Leben und Abenteuer des schlesischen Ritters Hans von Schweinichen von ihm selbst aufgesetzt und herausgegeben von Johann Gustav Büsching*, 2 Bd., Leipzig 1823; *Von Weyland des D. H. F. u. H. Herren Heinrichen, Herzogen in Schlesiens zu Lignitz und Brig /.../. In gewissen classen zusammen getragen und vermeldt durch Hannss Schweinichen, Fürst. Rath, Scriptorum Rerum Silesiacarum oder Sammlung Schlesischer Geschichtschreiber /.../*, ed. G. A. Stenzel, 4. Breslau 1850 (také citováno jako: *Herzog Hans der Grausame von Sagan im Jahre 1488 und Hans Schweinichens Leben, Herzog Heinrichs XI. von Liegnitz*. Hg. und mit Noten und Beilagen vers. v. Gustav
- Adolf Stenzel, Breslau 1850) ad. Ve zkráceném překladu *Paměti rytíře Hanuše ze století XVI.*, ed. F. Sláma, řada Slezská kronika, Brno 1898. Z editorského hlediska je za nejlepší zpřístupnění považována edice *Hans von Schweinichen: Dei Denkwürdigkeiten von Hans Schweinichen*, ed. H. Oesterley, Breslau 1878 (dle něj bylo dále citováno). K dosavadnímu zpřístupnění „pamětí“ srov. Stephan PASTENACI, *Probleme der Edition und Kommentierung deutschsprachiger Autobiographien und Tagebücher der Frühen Neuzeit, dargestellt anhand dreier Beispiele*, in: Edition von autobiographischen Schriften und Zeugnissen zur Biographie, ed. J. Golz, Tübingen 1995, s. 10–26 (zde zvl. 16–19). Zde rovněž odkaz na (zdá se) jediný dochovaný autograf, druhý díl, uložený v Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, sign. Akc.1948/721. První svazek zřejmě nepřečkal druhou světovou válku, první snad shořel již kolem roku 1745.
- 27 Rudolf LENZ, *Emotion und Affektion in der Familie der Frühen Neuzeit. Leichenpredigten als Quellen der historischer Familienforschung*, in: Die Familie als sozialer und historischer Verband. Untersuchungen zum Spätmittelalter und zur frühen Neuzeit, ed. P.-J. Schuler, Sigmaringen 1987, s. 121–145; TÝŽ, *De mortuis nil nisis bene? Leichenpredigten als multidisziplinäre Quellen unter besonderer Berücksichtigung der Historischen Familienforschung, der Bildungsgeschichte und der Literaturgeschichte*, Sigmaringen 1990; TÝŽ (ed.), *Leichenpredigten als Quellen historischer Wissenschaften*, Köln-Wien 1975; Jens KUNZE, *Leichenpredigten*, in: Sterben und Tod. Ein interdisziplinäres Handbuch, edd. H. Wittwer, D. Schäfer, A. Frewer, Stuttgart-Weimar 2010, s. 257–261. Srov. také Bogdan ROK, *Druki żalobne w czasnej Polsce XVI–XVIII w.*, in: Wesela, chrzciny i pogrzeby w XVI–XVIII wieku, ed. H. Suchodaj, Warszawa 2001, s. 187–201. Ke smutečním kázáním nad ženami – měšťankami např. Kalina MRÓZ-JABŁECKA, *Die weiblichen Lebensweisen in den barocken Funeraldrukken: Gedächtnisformen der urbanen*

Kultur am Beispiel der Stadt Breslau von Mitte des 17. bis Mitte des 18. Jahrhunderts, Berlin 2011, zvl. s. 83–110.

28 V katolickém prostředí jsou funerální tisky doloženy v podstatně skromnější škále, převážně se jednalo o kázání. Srov. např. Radmila (PRCHAL) PAVLÍČKO-VÁ, *Trimphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008; TÁŽ, *O útěše proti smrti. Víra, smrt a spása v pohřebních kázáních v období konfesionalizace*, Praha 2017; TÁŽ, „Tichý pohřeb“ trevírského kurfiřta Karla Lotrinského ve Vídni 1715–1716. *Raněnovověká smrt v kontextu dvorského ceremoniálu a katolické komemorace*, Časopis Matice moravské, 127, 2008, s. 313–333; TÁŽ, *Pohřební kázání a emblematický tisk. Kázání nad trevírským kurfiřtem Johannem Hugo von Orsbeck z roku 1711*, Theatrum historiae, 3, 2009, s. 109–136 (zde rozsáhlý přehled německé literatury); TÁŽ, *Graf Zierotin, ist hin! Komemorativní tisky v kontextu rodové, kazatelské a řádové sebe prezentace*, Časopis Matice moravské, 132, 2013, s. 329–350 ad.

29 S ukázkovou strukturou pamětních tisků se můžeme setkat např. u příležitosti úmrtí a pohřbu posledního Piastovce, Jiřího Viléma Lehnicko-Břežského*.

30 Neprovdaná sedmnáctiletá dcera Jiřího II. Břežského* a Barbary, roz. Braniborské*.

31 Ve stejném roce zemřela v Lehnici Žofie, roz. Braniborská*, manželka Jindřicha XI. Lehnického*, rozsáhlý a obsahově nezvyklý pamětní tisk kombinující popis mezidobí od úmrtí do pohřbu, včetně jeho průběhu, s kázáními a dalšími náboženskými texty, vyšel podle všeho poprvé až roku 1597. Výběr z tisku, konkrétně sdělení o úmrtí a popis pohřbu, je zařazen v ediční části této knihy.

32 Jedná se o dále editovaný popis pohřbu Jiřího II. Břežského*.

33 Popis konduktu konaného při pohřbu Karla II. Minsterbersko-Olešnického (1545–1617) v Olešnici. V dvorském prostředí minsterbersko-olešnických (bernštatských) Poděbradů jsou dochovány tištěné popisy pohřebních průvodů i pro Karlovy syny Jindřicha Václava (1592–1639) a Karla Fridricha (1593–1647). Např. *Procession so bey dem fürstlichen Conduct vnd Leichbegängnüss des Weyland Durchlauchten Hochgebornen Fürsten /.../ Herren Carlln /.../ Hertzogen zu Münsterberg inn Schlesien zur Olssen /.../ den 26 April angestellet vnd gehalten worden. Gedruckt in der Fürstl. Stadt Olse*, s. d. (1617); *Beschreibung des Christ-Fuerstlichen Abscheides und Procession so bey der angestellten Abfuhr und Interims Beysetzung, bis zu der ordentlichen bevorstehenden Sepultur, Ihr Fuerst. Gn. Des Durchlaughtigen, Hochgebornen Fuersten und Herren, Herrn Heinrich Wenzells, des H. Roemisch. Reichsfuersten, Hertzogen zu Muensterberg in Schlesien zur Olssen und Bernstadt, Graffens zu Glatz, Herrns auff Sternberg, Jaischwitz und Medzibor, Roem. Kayser. Mayst. Kriegs-Rahts, Cammerers, bestelten Obristens, und Obristen Hauptmans, auch General Krieges Commissarii, in Ober und Nieder Schlesien, Hochloeblicher und Christmilder gedaechtnues, zur Vielguth und Bernstadt den 26. Augusti des 1639 Jahres verrichtet und gehalten worden. Gedruckt in der Fuerst Stadt Oelssen bey Johann Seyffert, Anno 1644*; *Procession so bey der Abfuhr der Fuerstlichen von der Bernstadt nacher Ollß und hierauff angestelltem Conducte und Leichbegaengnueß des welandt Durchlachtigen Hochgebornen Fuersten und Herren, Herren Heinrich Wentzels, des H. Roemischen Reichs Fuersten, Hertzogen zu Muensterberg in Schlesie(n) zur Olssen, und Bernstadt, Graffens zu Glatz, Herrns auff Sternberg, Jaischwitz und Medzibor, Roem. Kayse. Mayst. Kriegs-Raht, Cammerers bestelten Obristens, und Obristen Hauptmans, auch General Krieges Commissarii, in Ober und Nieder Schlesien. Loeblicher und Christ Seeliger gedaechtnueß, wie auch dessen Jungen Herrlein und Posthumi. Zur Bernstadt und Olsen den*

26., 27. und 30. Octobris des 1641 Jahres angestellet und gehalten worden. Gedruckt in der Fuerstl. Stadt Oelß bey Johann Seifferten, Anno 1644 ad.

34 Popis konduktu při pohřbu Žofie Kateřiny*, manželky Jiřího III. Břežského. Z 16. století pocházejí k ženským pohřbům na Lehnicku a Břežsku jen stručné popisy, např. pro Žofii Lehnicko-Břežskou*.

35 Z Olešnicka jsou k dispozici starší tištěné popisy konduktů spojených s ženskými pohřby; zatím první doložený je z roku 1630, a to Anny Magdaleny, roz. Falcké (1602–1630), manželky Jindřicha Václava Minsterbersko-Bernštatského. *Beschreibung deß Seeligen Abschiedes, und Christ-Fürstlichen Leichbegängnüsses, Ihr. Fürst. Gnad., Der Durchlauchten Hochgebornen Fürstin und Frawen, Frawen Annen-Magdalenen, Herczogin zu Münsterberg in Schlesien, zur Olssen vnd Bernstadt, geborener Pfaltzgräfin bey Rhein, Hertzogin in Bayern, Gräfin zu Glatz, Veldentz und Spanheimb, Frawen auff Sternberg, Jaischwitz und Medzibo, etc. Zu Breßlaw druts Georg Baumann*, s. d. (1630). Z roku 1642 pak pochází tisk k pohřbu Anny Žofie, roz. Sasko-Altenburské (1598–1641), první manželky Karla Fridricha Minsterbersko-Olešnického: *Beschreibung deß Christ-Fürstlichen Abscheides und Procession, so bey der interims Beysetzung biß zu der ordentlichen angestellten Exequien Ihr. Fürst. Hochgebornen Fürstin und Frawen, Frawen Annen Sophien, Geborner Hertzogin zu Sachsen, Jülich, Cleve und Berg, vermähleten Hezogin zu Mönsterberg, in Schlesien zur Olssen, Landgräfin in Dühringen, Marggräfin in Meissen, Gräfin zu Glaz, Frawen auff Sternberg, Jaischwitz und Medzibor etc. Löblicher und Christseliger Gedächtniß zur Olssen, den 3. Julii deß 1641 Jahres angestellet und verrichtet worden. Gedruckt in der Fürstlichen Stadt Olss, bey Johann Bössemessers Wittib, Anno 1642*.

36 Např. AP we Wrocławiu, Księstwo Oleśnickie, sign. 199, 419, 421.

37 J. B. SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika*, s. 68–79. Současně podotýkáme, že se nám nepodařilo dohledat ani vydanou verzi pohřebního průvodu a kostelních ceremonií u posledního Piastovce, Jiřího Viléma Lehnicko-Břežského (na rozdíl od množství tisků s homiliemi, vzpomínkovými texty, básnických děl ad.). Publikovány jsou v díle F. LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten*, s. 1523–1538.

38 Mnohé z tisků lze studovat v digitální formě prostřednictvím <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/>.

39 Některé z tisků jsou zde dohledatelné jen se zkráceným názvem a poznámkou Keine Benutzung möglich; Kriegsverlust. <http://digital.staatsbibliothek-berlin.de>.

40 <https://www.bsb-muenchen.de/>; <https://www.slub-dresden.de>.

41 V publikaci jsou zařazeny i dílčí příspěvky jmenované z jejich samostatných projektů Studentské grantové soutěže Slezské univerzity v Opavě, a to SGS/4/2014 *Kázání nad ženami jako součást funerálních slavností 17.–18. století* a SGS/12/2015 *Texty k funerálním slavnostem slezských kněží ze 17. století*.

42 Vynikající ukázkou zakomponování funerálních aspektů do představení uspořádání složitého organismu vévodských dvorů a do života jejich členů je např. Steffen STUHT, *Höfe und Residenzen. Untersuchungen zu den Höfen der Herzöge von Mecklenburg im 16. und 17. Jahrhundert*, Bremen 2001.

Lehnicko, Břežsko, Volovsko a dynastie Piastovců v 16. a 17. století

Centrálně položená slezská knížectví, konkrétně Lehnicko a Břežsko, se během rozpadu původně k piastovskému Polsku náležejícího Slezska v 13. a 14. století postupně konstituovala v dílčí lenní území pod vládou příslušníků domácích knížecích linií, které vznikaly rozrodem původně jediné slezské větve dynastie Piastovců.¹ Lehnické knížectví bylo ustaveno (spolu s Hlohovskem a Vratislavskem) v souvislosti s rozdělením Dolního Slezska po smrti Jindřicha Pobožného roku 1241. Břežsko se z něj poprvé vyčlenilo roku 1311, v souvislosti s rozdělením državy Jindřicha V. Tlustého (Ventosus) mezi jeho syny.² Z nich Boleslav III. Marnotratný obdržel Břežsko, Jindřich VI. Vratislavsko a nejmladší Vladislav Lehnicko, které ale postoupil již o tři roky později (tehdy už jako vratislavský kanovník) Boleslavu V. Posledně jmenovaný náležel mezi straníky Lucemburků – měl za manželku Markétu Přemyslovnu, dceru Václava II. – a český král Jan Lucemburský tak byl jeho švagrem. V roce 1329 přijal Boleslav III. svá knížectví od krále Jana v léno, čímž byly obě země

(stejně jako postupně celé Horní a Dolní Slezsko) vtěleny v českou Korunu.

Později byla obě knížectví, Lehnicko a Břežsko, opakovaně spojována v rukou jediného společného vládce a zase rozdělována mezi dospělé příslušníky rodu, a to v návaznosti na následnické poměry v příslušné linii Piastovců.³ Takový vývoj přetrvával po celý středověk a zůstal zachován i v 16. a 17. století, tedy v době, která stojí v centru našeho zájmu.⁴ V roce 1523 byly tyto dvě rodové državy rozšířeny koupí o Volovské knížectví.⁵ Toto teritorium bylo poprvé ustaveno (odštěpením z Olešnicka) v letech 1412–1419. Později sice vystupovalo v pozici samostatného knížectví, od uvedeného roku 1523 však bylo téměř nepřetržitě spravováno spolu s Lehnickem, resp. Břežskem.⁶

V duchu starobylých zásad, přetrvávajících ve Slezsku z dob jeho příslušnosti k Polsku, jež přiznávaly právo spravovat svébytné území a požívat z něj důchodů každému dospělému mužskému příslušníku

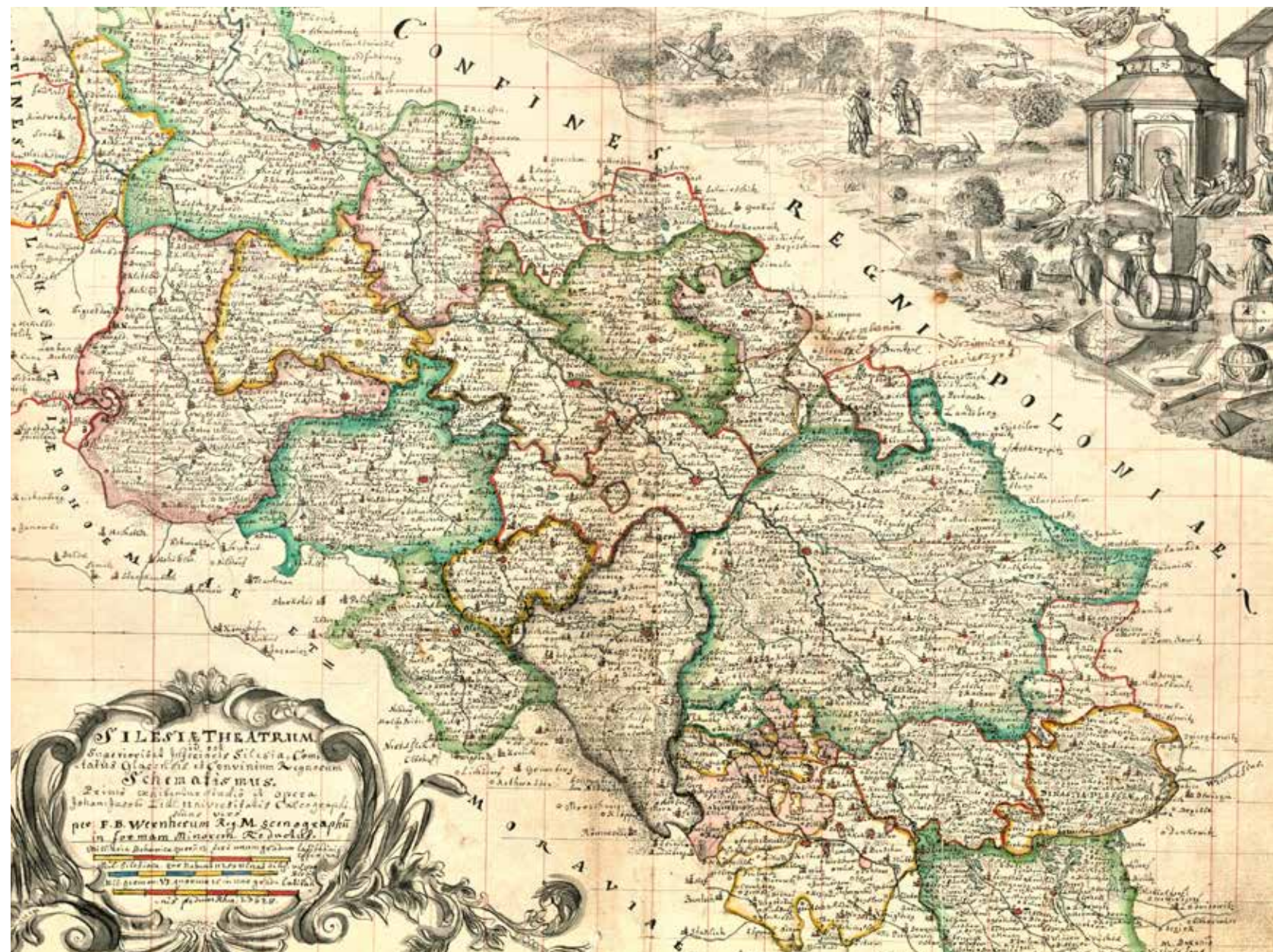
◀ Erby vévodů lehnicko-břežského (vpravo) a zaháňského (frajštského), Wernigeroder/Schauffhauser Wappenbuch, 1486–1492 (© Bayerische Staatsbibliothek München).

rodu, bylo Lehnicko a Břežsko v důsledku dynastic-
kého vývoje průběžně dále členěno a opět spojováno.
Nutno ovšem upozornit, že ve druhém případě si ka-
ždá ze zemí zachovávala, zejména (ale nikoli výhrad-
ně) na úrovni stavovské správy, samostatnost, samo-
zřejmě v míře odvíjející se od knížecí vůle.⁷

Společné dějiny psalo Lehnicko s Břežskem,
posléze s Volovskem, v raném novověku jen něko-
likrát: nejprve za Fridricha II. Jeho otec Fridrich
I⁸ sice po sobě zanechal tři syny, nejstarší Jan⁹ ale
zemřel dříve, než mohl převzít svůj díl. V roce 1505
si pozůstalí bratři zemi rozdělili tak, že Fridrich
I. spravoval Lehnicko a Jiří I.¹⁰ Břežsko. Poté, co
posledně jmenovaný bezdětný zemřel, scelil roku
1521 rodové državy jeho bratr Fridrich II.¹¹ Již
roku 1547 si země jeho synové opět podělili. Starší
Fridrich III. získal Lehnicko (z něhož už za otcova
života, v letech 1545 až 1547, držel Hajnovsko).
Zemi spravoval z důvodu protihabsburské opozice
i neudržitelnému stylu soukromého života pouze
v letech 1547 až 1551, poté byla správa přechodně
ponechána jeho bratrovi Jiřímu II., a znovu v letech
1557 až 1559. V té době byl ovšem Fridrich III. nu-
cen pobývat v Hajnově, nikoli Lehnici svěřené do
úřednické správy. V roce 1559 přešlo Lehnicko do
rukou dalšího poněkud problémového Piastovce,
Jindřicha XI., syna Fridricha III. Ani on nadržel
Lehnické knížectví během svého života nepřetrži-
tě: v letech 1559 až 1570 jej spravoval samostatně,
v letech 1571 až 1576 a znovu 1580–1581 spolu se
svým mladším bratrem Fridrichem IV. V mezidobí
byl Jindřich XI. panovníkem zbaven vlády z důvo-
du nedostatku loajality vůči suverénovi, stejně jako
roku 1581. Fridrich IV. od té doby, až do smrti roku
1596, vládl Lehnicku samostatně.

Průběh piastovské vlády na Břežsku ve druhé po-
lovině 16. století byl podstatně přímočařejší. Po smr-
ti Fridricha II. jej na základě testamentárního usta-
novení zdědil mladší syn Jiří II. zvaný také Černý,
k tomu Volovsko a jako zástavní državu Minsterber-
sko. Po jeho smrti se území nakrátko rozdělilo: star-
ší Jáchym Fridrich obdržel vlastní Břežsko, mladší
Jan Jiří pak Volovské knížectví a společně s bratrem
Jáchymem Fridrichem Olavsko.¹² V roce 1592, po
smrti bezdětného Jana Jiřího, scelil Jáchym Fri-
drich otcovské území opět pod jednu vládu a o čtyři
roky později, roku 1596, k němu přidal i Lehnicko.
Všechna území, náležející v léno lehnicko-břežské
dynastii Piastovců, tak byla po půlstoletí opět spoje-
na osobou jediného knížete a do 17. století vstoupila
jako politicky relativně jednotný, byť teritoriálně ne-
propojený celek.

Nebylo tomu však nadlouho. Už roku 1602 Já-
chym Fridrich zemřel a po jeho předčasné smrti byla
sice knížectví ještě po nějaký čas spravována spo-
lečně, na místě dvou nezletilých synů Jáchyma Fri-
dricha rozhodovala vdova s poručníky, už roku 1609
se ale jednota opět rozpadla. Vlády na Lehnicku,
Břežsku i Volovsku se sice nakrátko ujal mladičský
Jan Kristián. Po zplnoletnění mladšího Jiřího Ru-
dolda si oba bratři země rozdělili, takže Jan Kristián
podržel Břežské knížectví s Olavskem a Jiří Rudolf
dostal Lehnické a Volovské knížectví (titulován při-
tom obvykle byl jako vévoda lehnický a goldberský).
Tento model rodové držby trval do smrti první jme-
novaného roku 1639, na jehož místo v čele Břežska
nastoupil nejstarší syn Jiří III., spravující zemi již
dva roky za nepřítomného otce na postu místodr-
žitele. Jiřího bratři Ludvík IV. a Kristián I. se s ním
formálně dělili o spoluvládu, a to až do roku 1653.

Tehdy zemřel jejich bezdětný strýc Jiří Rudolf a oni zdědili Lehnicko s Volovskem. Země si pak, údajně losem, rozdělili tak, že Jiřímu zůstalo Břežsko, Ludvík obdržel Lehnicko a Kristiánovi připadlo Volovsko s Olavskem. K postupnému scelování vlády nad celou državou došlo po roce 1663, kdy zemřel Ludvík IV. a země připadla Jiřímu III. jako seniorovi, a pak po smrti tohoto jmenovaného o dva roky později, kdy oba celky připojil ke svému území Kristián I. Po několika desetiletích se tak ocitla všechna rodová knížectví – Lehnice, Břeh i Volov – v rukou jediného zeměpána. Takto zdědil tato historická území roku 1672, po Kristiánově smrti, jeho jediný syn Jiří Vilém, zplnoletněný o tři roky později. Předčasná smrt tohoto mladíka, posledního Piastovce, znamenala nedlouho poté konec existence vše tří zemí jako lenních knížectví, neboť spadla na panovníka a byla proměněna v imediátní. Nebyla již nikdy jako celek ani jednotlivá historická knížectví nikomu předána v léno.¹³

• • •

Po celou námi sledovanou dobu, tedy v 16. a 17. století, zůstávalo Lehnicko s Břežskem a Volovským ve svazku zemí Koruny české a jejich vévodové se nacházeli v lenní podřízenosti vůči českému králi, v zásadě v pozici zeměpánů s omezenou suverenitou. Tohoto postavení si byli vévodové vědomi a až na výjimky jej řádně demonstrovali kupříkladu prostřednictvím účasti na příslušných ceremoniálech příjezdu panovníka či holdování.¹⁴ Se skutečností, že nezaujímají pozici suverénů, se někteří Piastovci přesto nebyli ochotni smířit. Ta tam byla navíc éra těsných vztahů mezi českými panovníky zvláště z rodu Lucemburků a slezskými vévody, kteří nále-

želi k nej přednějším členům *familiae regis*. Korektní vztahy, umocněné i manželskými svazky, vyvrcholily koncem 15. století. Po nástupu Habsburků, kdy zejména Ferdinand I., ale i jeho nástupci, inklinovali k jasnějšímu prosazení ústřední panovnické moci, se vzájemný poměr komplikoval. A patrně to bylo právě v kontextu aktivit lehnicko-břežských Piastovců, kteří se díky zámožnosti, politickému respektu, kterého se jim na domácí půdě dostávalo, i uvědomování si své rodové výjimečnosti, dostávali do opozice vůči panovníkovi asi nejčastěji.¹⁵ Nelze v této souvislosti nepřipomenout, že po tragické smrti mladého Ludvíka Jagellonského u Moháče roku 1526 to byl právě Fridrich II. Lehnický, který náležel mezi pretendenty (byť s ohledem na politické úmluvy bezpochyby předem odsouzené k neúspěchu) na český trůn. Fridrich II. zastával v letech 1516 až 1526 vlivný post hejtmána Dolního Slezska.¹⁶

Z hlediska zachování svrchovanosti českého krále, resp. římského císaře ve Slezsku a integrity habsburské podunajské monarchie byly poměrně nebezpečné (jak se ostatně o dvě století později potvrdilo) aktivity Fridricha II. Lehnického vůči Braniborsku a dynastii Hohenzollernů. Započaly dříve, než Říši a následně i Slezsko, české země a celou Evropu stačila zasáhnout vlna teprve se rodící reformace, která navázané kontakty posléze stmelila, rozhodně ale nestála na jejich počátku, jak se někdy nepřesně usuzuje. A jejich zrod nemohl být motivován ani hledáním vlivného spojence proti expanzivní politice Habsburků, kteří nastoupili na český trůn o několik let později (1526). Pravdou spíše bude, že impulzem byly mocenské ambice markraběte Jiřího Braniborsko-Ansbašského, zvaného Zbožný¹⁷ směrem ke Slezsku na straně jedné, a potřeba poohléd-

nout se po rodem odpovídající nevěstě a současně utužit své pozice na domácím i mezinárodním poli na straně druhé. Další dějinný vývoj provázený rychlým rozšířením luterství a nástupem Habsburků byl jen paralelním jevem, byť fatálním; vnímání významu spojení slezských knížat s Hohenzollerny tím bylo jen posíleno.

Na samém počátku stála, v té době hojně mocensky využívaná (i zneužívaná) sňatková politika obou stran. Roku 1518 byly Jiřím Braniborsko-Ansbašským dojednány s Fridrichem II. Lehnickým hned dvě svatby sester hohenzollernského markraběte s piastovskými ženichy. Na jejich základě se ještě téhož roku provdala Žofie Braniborská

za ovdovělého Fridricha II. Svatba se uskutečnila s velkou pompou v Lehnici.¹⁸ Jen několik týdnů nato se konala svatba její sestry Anny s Václavem II., vévodou těšínským.¹⁹ Tyto sňatky nebyly posledním z aktů nově navázaného politického přátelství mezi Piastovci a Hohenzollerny. Zcela zásadní význam měla mít smlouva o vzájemném nástupnictví, uzavřená ambiciózním Fridrichem II. roku 1537. Právě tento dokument se stal jablkem sváru mezi slezským vévodou a jeho lenním pánem, císařem Ferdinandem I., který zcela oprávněně tušil možná nebezpečí. O deset let později byl tento dokument habsburským panovníkem nejprve odmítnut a pak na knížecím sněmu ve Vratislavi anulován.²⁰ Nelze nepřipomenout, že právě tato dohoda se stala vý-

Hrad v Lehnici, pohled od západu s Hedvičinou věží, F. B. Werner, Topographia oder Prodromus Delineati Principatus Lignicensis, Bregensis, et Wolaviensis etc., kolem 1750 (© Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu).

Hrad v Lehnici, východní brána s renesančním portálem, F. B. Werner, Topographia oder Prodromus Delineati Principatus Lignicensis, Bregensis, et Wolaviensis etc., kolem 1750 (© Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu).

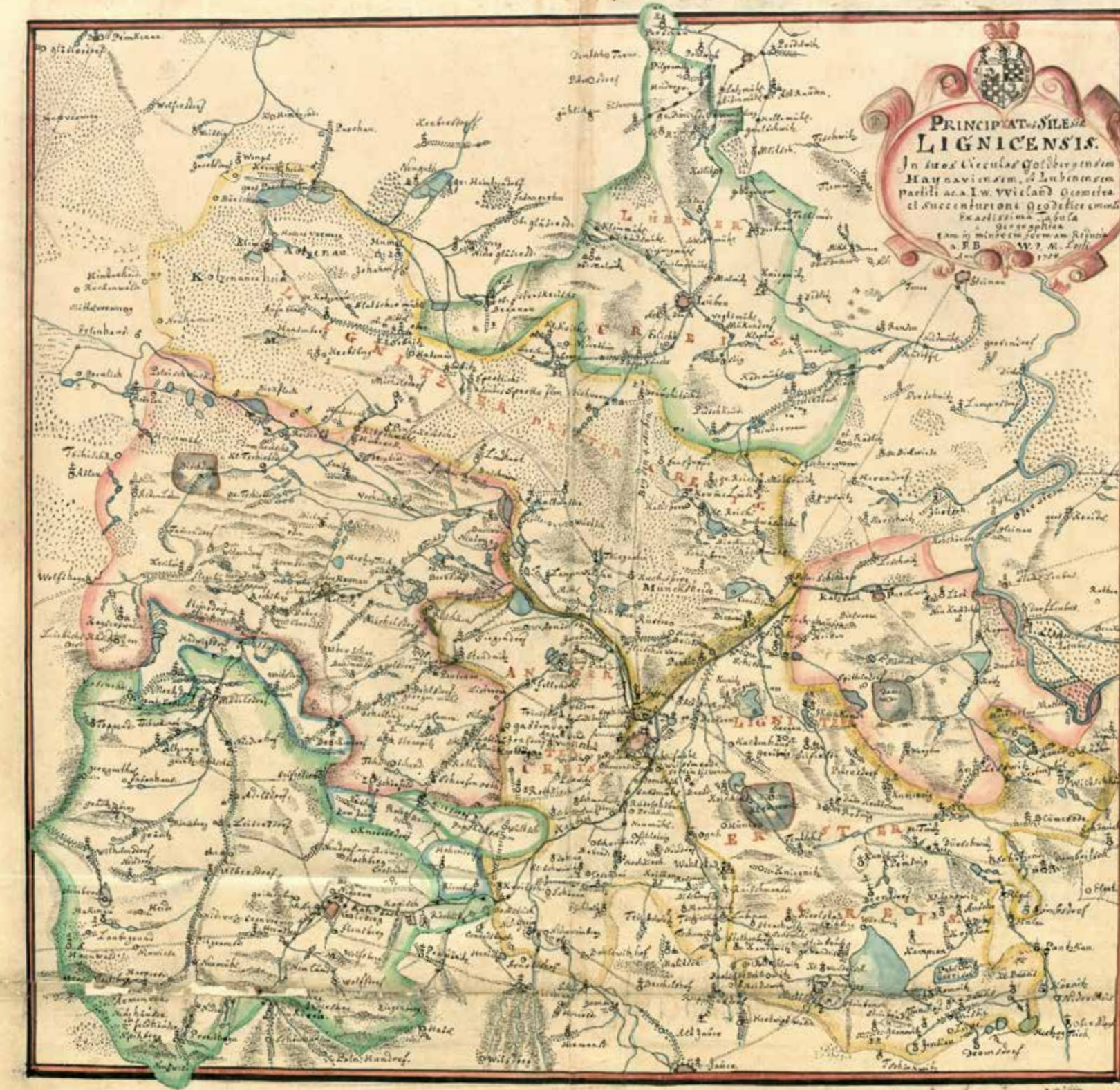

► Mapa Lehnického knížectví, F. B. Werner, Topographia oder Prodromus Delineati Principatus Lignicensis, Bregensis, et Wolaviensis etc., kolem 1750 (© Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu).

chodiskem pro opakované nároky Hohenzollernů na slezské dědictví a jedním z křesadel pro prusko-rakouskou válku o slezské dědictví.²¹

Cílevědomý Fridrich II. náležel bezpochyby k nejschopnějším a nejúspěšnějším ze slezských vévodů. Po něm se vlády na Břežsku ujal Jiří II., který byl rovnocenným nástupcem svého otce a vztahy s panovníkem udržoval více méně v rovnováze. Do

zřetelných problémů se naopak dostávali noví zeměpáni na Lehnicku, ať už z důvodu svých osobních vlastností či nehospodárné vlády, což se negativně promítlo i do jejich pozice vůči lenním pánům. Fridrich III. se po neúspěšných ambiciózních snahách zvýšit svou prestiž založením univerzity v Goldberku a vést do jisté míry samostatnou politiku vydal za hranice země, promrhával vysoké finanční částky a dostal se za hranice únosného zadlužení. Už v roce

1551 mu Ferdinand I. odebral pro jeho vůči rodové zemi nezodpovědný a „frejírský“ životní styl vládu nad Lehnickem a svěřil ji jeho bratrovi Jiřímu II. Po krátkém, a jak se ukázalo jen zdánlivém umoudření, kdy získal své knížectví roku 1557 zpět, jej Fridrich III. definitivně ztratil ve prospěch synů a dokonce byl králem vykázán do domácího vězení.²²

Do ještě vypjatějších sporů s císařem se dostal, třebaže z poněkud jiných důvodů, Jindřich XI. Lehnický, vnuk Fridricha II. Kromě boje o zděděná území s bratrem Fridrichem IV. dráždil panovníka zejména svými zahraničními angažmá. Po smrti polského krále Zikmunda II. Augusta roku 1572 navíc ohlásil svou kandidaturu na polský trůn. Následně se proti vůli Maxmiliána II. aktivně zapojil do války s hugenoty ve Francii, které podporoval ve válce s králem Jindřichem z Valois.²³ V důsledku toho ztratil vládu nad svěřeným Lehnickem a ani poté, co ji významnou zásluhou své manželky Žofie za dlouhodobého pobytu v Praze u dvora získal roku 1580 zpět, majestát nerespektoval. Nedostavil se k povinnému holdování císaři Rudolfo II., což mělo za následek nejen opětovnou ztrátu knížectví, ale také arestování nejprve v Praze, pak ve Vratislavi a nakonec ve Svídnici. Roku 1585 odtud utekl do Polska, země svých předků, kde se zapojil do politického dění, včetně boje o polský trůn uprázdněný roku 1586. Tyto aktivity již byly pro jeho lenního pána zcela neakceptovatelné, zejména, když Jindřich XI. nejprve sám zvažoval kandidaturu a posléze podporoval volbu Zikmunda III. Vazy (posléze zvoleného krále) a nikoli jeho protikandidáta, arcivévody Maxmiliána III. Habsburského. Nesouhlas Rudolfa II. s postojem lehnického knížete vůči královskému majestátu šel v tomto případě

vskutku „až za hrob“. Poté, co Jindřich XI. v Krakově za nejasných okolností roku 1588 zemřel, nesouhlasil s jeho převozem do domoviny.²⁴

Fridrich IV., který Lehnicko opakovaně spravoval (samostatně nebo spolu s ním) již za bratrova života, se dědictví definitivně ujal roku 1585. Ani on nepatřil k dobrým hospodářům. Budování nového sídla v Hajnově i životní styl jej přivedly do shodného zadlužení jako Jindřicha XI., možná i s vědomím skutečnosti, že se nedočkal potomků. Postoj vévody k panovníkovi lze považovat za loajální, stejně jako jeho nástupce, sjednotitele Lehnicka a Břežska, Jáchyma Fridricha. Tomu se dokonce podařilo získat zpět mincovní právo, omezené lehnickým zeměpánům za Fridricha III.²⁵

Vzájemný poměr mezi suverénem a lenními pány slezských knížectví nabyl zcela jiných rozměrů v době stavovského povstání a v prvních letech třicetileté války. Jan Kristián Břežský se spolu se svým bratrem Jiřím Rudolfem a svými nejbližšími příbuznými, minsterbersko-olešnickými vévody z rodu Poděbradů Jindřichem Václavem a Karlem Fridrichem,²⁶ a dále s Janem Jiřím Krnovským z rodu ansbašsko-braniborských Hohenzollernů,²⁷ zapojil do organizování protihabsburské opozice a stal se jedním z jejích předáků ve Slezsku.²⁸ Po porážce stavovského povstání Jan Kristián vyhodnotil svou situaci a odešel dobrovolně načas k politickým straníkům a příbuzným do Říše. Ve třicátých letech, opět se svými poděbradskými příbuznými i bratrem Jiřím Rudolfem, spoluorganizoval protihabsburskou alianci zv. konjunkce na podporu náboženských svobod, podporovanou saskou, braniborskou a švédskou stranou, a také stavovskou

Tolar, společná
ražba bratří Jiřího III.,
Ludvíka IV.
a Kristiána I., 1658
(archiv autorů).

konfederaci Dolního Slezska. Po neúspěchu aktivit odešel do exilu znovu, tentokrát již definitivně. Až do své smrti pak pobýval s druhou manželkou a mladšími dětmi v Polsku a Prusích (Toruň, Ostrode), kde také zemřel.²⁹

Na rozdíl od staršího bratra se Jiří Rudolf Lehnický stavěl k vojensko-politickému konfliktu s panovníkem časem s větší rozvahou. Nezůstal sice zcela stranou, jeho zapojení ale bylo takové míry, že jej nedostalo do otevřené opozice. Už v roce 1621 a pak znovu roku 1641 zaujal post vrchního hejtmana, který úspěšně zastával do konce svého života. Ve stopách Jiřího Rudolfa kráček po nástupu do čela kolegiálního „oberamtu“ i jeho synovec Jiří III., nejstarší syn Jana Kristiána. S vědomím úskalí, do nichž politické angažmá dovedlo jeho otce, usiloval po celých deset let

svého působení především o loajální vedení úřadu, stabilizaci nově nastaveného absolutizujícího se řádu a správy Slezska a jeho obnovu po třicetileté válce. Podobně tak konal v čele rodového Břežska, které spravoval nejprve jako místodržitel a od roku 1639 jako zeměpán. Shodný postoj zaujali podle všeho i jeho bratři Ludvík IV. a Kristián I. poté, co stanuli roku 1653 v čele Lehnicka, resp. Volovska. Ludvík IV. zůstal, alespoň podle všech indicií, které skromně dochované prameny a jeho současníci ve svých výpovědích poskytují, zcela stranou velké politiky, pokračoval v obnově Lehnicka a nemajíc dědice, věnoval se hospodářství a především svým zálibám – novinkám v technice a vojenství.³⁰ Podobně postupoval i Kristián I., nejmladší z trojice předposlední generace Piastovců, nepočítáme-li jeho aspiraci na uprázdněný polský trůn po abdikaci Jana II. Kazimíra Vazy roku 1668.³¹

Ani loajální postoje Jiřího III., politicky poměrně neutrálního Ludvíka IV. a Kristiána I. vůči Habsburkům s sebou ovšem nepřinesly ovoce při vynuceném řešení budoucnosti všech tří rodových knížectví po vyhasnutí rodu. Po smrti vévody Kristiána, který nakrátko soustředil ve svých rukou po předčasném odchodu svých starších bratrů Břežsko, Lehnicko i Volovsko, se naděje upíraly na vládu jeho syna Jiřího Viléma a zdálo se, že historie piastovské vlády ve Slezsku má ještě dlouhou budoucnost. Vzhledem k maloletnosti prince se vlády ujala jeho matka Luisa Anhaltsko-Dessavská. Pozice vévodkyně nebyla v zemi nejsilnější, mimo jiné pro její poměrně liberální postoje a vstřícný vztah ke katolíkům. Nepomohla jí příliš ani neuvážená a vlastně tajná svatba dcery Karolíny s Fridrichem Šlesvicko-Holštýnským, třebaže následně legalizovaná. Nespokojenost stavů obou knížectví s vládou regentky Luisy znamenala nakonec její rezignaci a přesídlení do vdovského sídla v Olavě. Formálně se postů regentů ujali vlivní evropští hráči, braniborský kurfiřt Fridrich Vilém, spřízněný s lehnicko-břežskými Piastovci a také s rodinou novomanžela princezny Karolíny, a Jan Jiří II. Anhaltsko-Dessavský, strýc mladého vévody. Situace nakonec vyústila v předčasný nástup Jiřího Viléma na vévodský stolec poté, když na jaře 1675 složil při slavnostní audienci ve Vídni císaři lenní hold. Jako symbol moci v rodových zemích tam přijal knížecí klobouk a kord.³² Narychlo organizovaný ceremoniál se uskutečnil i díky vlivnému Janu Hartvíkovi hraběti z Nosticů³³ a snad i na přimluvu císařovny Eleonora, vdovy po Ferdinandu III., která udržovala kontakty s Luisou Lehnicko-Břežskou.³⁴

Poté, co se Jiří Vilém – poslední (nejen slezský) Piastovec – nakazil spalničkami a 21. listopadu

1675, v pouhých 15 letech, zemřel,³⁵ spadla osiřelá knížectví, Lehnicko, Břežsko a Volovsko, jako odumřelá léna na českého krále. Na rozdíl od Těšínska, kde se podařilo poslední Piastovně Alžbětě Lukrécii uhájit doživotní správu rodné země, zde neexistoval jakýkoli právní podklad k tomu, aby se o dolnoslezská knížectví ucházela některá z žen. Neúspěšně se o to ostatně pokoušel na sklonku svého života již Jiří III., který chtěl pojistit Břežsko pro svou jedinou dceru Doroteu Alžbětu, provdanou Nassavsko-Dillenburgskou. Šanci tak neměla ani jediná žijící sestra zemřelého vévody Jiřího Viléma, Karolína. Jí a její matce, navzdory těžké nemoci neumdlévající ve vyjednávání o osudech a apanáži pro sebe i dceru a budoucí rodovou paměť Piastovců jako snad žádná žena před ní, se podařilo domoci se pouze slušného finančního zajištění a přiznání doživotního užívání části rodových statků a nemovitostí. Císař Leopold I. takřka ihned učinil rázné kroky k řádnému převzetí všech knížectví a v prosinci 1675 proběhl hold lehnických, brežských a volovských stavů.³⁶ Přestože tomu ještě na jaře onoho roku, kdy se podařilo uvést Jiřího Viléma na vévodský stolec, nic nenasvědčovalo, v důsledku uplatnění středověkého lenního práva a přesunu Lehnicka, Břežska a Volovska mezi bezprostřední slezská knížectví, získal císař Leopold I. Habsburský ve Slezsku jednoznačnou politickou převahu.

Nároky na piastovské dědictví ve Slezsku sice ještě záhy nato vyslovil hrabě August z Lehnice, syn knížete Jan Kristiána z jeho druhého morganatického manželství s Annou Hedvikou ze Sitsche, jednalo se ale o předem prohraný boj. Za pravoplatné dědice byly již za otcova života prohlášeny jen děti z jeho prvního, stavovsky rovného manželství. Ani

v případě opačného výsledku, přiznání lenního držení tří knížectví by se situace nevyřešila nadlouho. Už v roce 1679 totiž August, v té době již bez potomků, zemřel.³⁷ Své nároky na Lehnicko a Břežsko deklarovali údajně také braniborští Hohenzollernové s odkazem na již vzpomenutou nástupnickou smlouvu z roku 1537, otevřeně ale v tomto směru nevystoupili.³⁸

...

Slezsko lze zcela oprávněně považovat za zemi rozkročenou kulturně a jazykově po staletí mezi polské, české a německé vlivy. Slezské rozrody Piastovců, rodu ukotveného svými kořeny v Polsku, se během středověku pozvolna „globalizovaly“, moderně řečeno (podobně jako z Čech vzešlí Přemyslovci, spjatí navíc politicky pevnými vazbami s Říší) a obraceli se svými zájmy na západ. Tyto trendy se u přeživších linií většinou ještě umocnily v raném novověku, s postupující reformací, změnami na českém královském trůnu a politickými ambicemi některých z vévodů, a také s nutností udržet výjimečnost postavení pokračovatelů rodu.³⁹

Všechny tyto momenty lze zaznamenat také u lehnicko-břežských Piastovců. Navzdory tomu, že se členové této větve nikdy nepřestali hlásit ke své starobylosti a polskému rodovému původu, čímž mohli deklarovat zejména nejvyšší stupeň své urozenosti, jejich poněmčení (nikoli ve smyslu nacionalistickém, ale jazykovém a kulturním), bylo již nejpozději v období vévody Fridricha II. daným stavem. Jejich vzdělání (a to nikoli jen mužů, ale také dívek a žen) dovoľovalo členům vévodských rodin komunikovat i v dalších řečech, latině, dílem italštině či

francouzštině, a bezesporu přinejmenším někteří z nich vládli i polštinou (stejně jako Poděbradové češtinou), běžným dorozumívacím jazykem pro ně však byla němčina. Potvrzují to nejen úřední produkce kancelářů, ale také soukromá korespondence.⁴⁰ Programová výuka polštiny, lze-li ji zaznamenat, byla u potenciálních dynastických nástupců dána nikoli sentimentálními, ale ryze pragmatickými důvody. Zdá se totiž, že v žádné z generací lehnicko-břežských vévodů tak zcela nevymizely (byť možná dřímaly) ambice usednout na polský trůn. Právě tuto naději lze jistě hledat za výukou polštiny prince Kristiána, kterého otec Jan Kristián poslal na spřízněný kalvínský dvůr Radziwiłłů na Litvě,⁴¹ a který zde se svým bratrancem z magnátského rodu údajně navštěvoval polskou školu. Univerzitně vzdělaný, nekonfliktní a politicky nevýrazný Kristián se zřejmě polsky příliš nenaučil a ani nevyvíjel významnější pro-polské aktivity. Když totiž v roce 1668 aspiroval na královský trůn *Rzecz Pospolite*, nezískal podporu polské šlechty.⁴² Jeho renomé cizího elementu nepomohl ani fakt, že chtěl svého syna nechat údajně pokřtít Piast, podle bájného zakladatele rodu. Spíše než niterný příklon k polským kořenům lze v uvedeném záměru, byl-li vůbec myšlen vážně, spatřovat právě politický podtext. O bezzubosti vévodovy akce a zřejmě i jeho známé loajalitě vůči císaři snad dostatečně vypovídá skutečnost, že jeho polské angažmá nevyvolalo žádnou (či alespoň navenek ventilovanou) reakci Leopolda I.

...

Lehnicko spolu s Břežskem náležely mezi nejrozvinutější země nejen Slezska, ale i střední Evropy. Lze důvodně předpokládat, že tohoto stavu bylo

Lehnice, měštanská zástavba na hlavním náměstí, F. B. Werner, Topographia oder Prodromus Delineati Principatus Lignicensis, Bregensis, et Wolaviensis etc., kolem 1750 (© Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu).

dosaženo mimo jiné i díky aktivnímu zájmu o řízení zemí a jejich ekonomických záležitostí ze strany některých z vévodů. Podstatou měrou se na ekonomických výsledcích podílela města, zvláště knížecí metropole a větších vikpildní centra, která dosahovala vynikajících výsledků díky rozvinuté řemeslné výrobě, obchodu a dílem i pivovarnictví. Opřít se mohla zpravidla nejen o podporu vévodů, kteří pochopitelně dokázali následně využít prosperity měst k posílení svých příjmů, ale také o své výhodné položení na hlavních pozemních i říčních dopravních trasách, napojení na Vratislav a následně tedy na mezinárodní výměnu zboží. Významnou roli sehrávala i agrární výroba. Navzdory jistému právnímu archaismu poddanského hospodaření bylo zemědělství, využívající úrodnosti dolnoslezské nížiny, poměrně výkonné. Produktivní byly statky knížecí komorní, čítající na Lehnicku i Břežsku desítky vsí,

jejichž součástí byly v 16. století se rodící vrchnostenské dvory.

Zásadní význam pro finanční a ekonomickou prosperitu knížecí komory měly dvě oblasti spojené tradičně se zeměpanskými regály, a to dolování a mincování. Horní regál propůjčil Fridrichu II. Lehnickému roku 1505 český král Vladislav Jagellonský. Vévodovi a jeho nástupcům tak otevřel cestu k těžbě drahých kovů a rud v jejich državách. Výnosnost této hospodářské sféry přivedla Piastovce posléze k zájmu o těžbu i mimo vlastní knížectví. Za Fridricha Jáchyma byla do rukou lehnicko-břežských knížat zakoupena horní města příslušející původně k Minsterbersku, Rychleby a Silberberk.⁴³ Zásoby stříbra a také zlata byly na prahu novověku více než uspokojivé (v letech 1480 až 1567 se jen v Rychlebech vyprodukovalo na 5 tun zlata) a zajišťovaly

Břeh, celkový pohled na město, F. B. Werner, Topographia oder Prodromus Delineati Principatus Lignicensis, Bregensis, et Wolaviensis etc., kolem 1750 (© Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu).

dlouhodobě nemalé příjmy. Postupně se však vyčerpávaly a zvláště třicetiletá válka přivedla dolování v Rychlebských Horách, ale i jinde ve Slezsku do krize. O oživení dolování drahých kovů se sice ještě pokoušel Ludvík IV., avšak bez větších úspěchů.⁴⁴

Fridrich II. razil dočasně mince již od roku 1505, pak ale byl provoz mincovny v Lehnici zastaven a k obnovení došlo až roku 1541. Postupně nechal razit stříbrné mince zprvu grošového, pak i tolarového typu a od roku 1544 dokonce i zlaté dukáty. Stal se za to sice předmětem kritiky ze strany Polského králov-

ství, neboť tak údajně činil k jeho škodě,⁴⁵ nikoli pochopitelně ke škodě své. Aktivita lehnicko-břežských knížat nezastavila ani mincovní reforma Ferdinanda I. Habsburského, kterou směřoval k zavedení tolarové měny a posléze i ke sjednocení měny v Říši. Mince v různých hodnotách nepřetržitě vydávala většina nástupců Fridricha II., a to jak v mincovně v Lehnici, tak v Břehu, případně v Olavě. Mincování bylo realizováno až do konce piastovské éry ve Slezsku roku 1675, ať už jednotlivci, spoluvládci (Jan Kristián a Jiří Rudolf, a zejména Jiří III., Ludvík IV. a Kristián I.). Doloženy jsou i společné ražby vévodů a jejich manželék (Jiří II.

Město Rychleby, celkový pohled na horní město, F. B. Werner, Topographia oder Prodromus Delineati Principatus Lignicensis, Bregensis, et Wolaviensis etc., kolem 1750 (© Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu).

Silberberk, celkový pohled na horní město, F. B. Werner, Topographia oder Prodromus Delineati Principatus Lignicensis, Bregensis, et Wolaviensis etc., kolem 1750 (© Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu).

a Barbara, roz. Braniborská) i ovdovělých vévodkyní – regentek (Anna Marie, roz. Anhaltsko-Bernburská, Luisa, roz. Anhaltsko-Dessavská).⁴⁶

Břežsko se začalo poměrně rychle rozvíjet za vlády Jiřího II. Od poloviny 16. století prosazoval nové přístupy k hospodaření a jeho řízení. Soustředil se na budování již zmíněných folvarků, podléhajících správě knížecí komory. Významně zde posílil chov ovcí s akcentem na produkci vlny. S využitím dobytka importovaného z Nizozemí a Švýcarska nechal vyšlechtit domácí plemena skotu. Rozvíjelo se rybníkářství. Vévoda věnoval pozornost i nezemědělskému podnikání v režii zeměpanských správců. Splavnosti Odry bylo využíváno pro výnosný transport dříví, podporováno bylo rudné hornictví. S trochou nadsázky by bylo lze konstatovat, že se vévoda angažoval ve zbrojařské výrobě: při produkci sanytru (dusitanu draselného) a vitriolu (kyseliny sírové) potřebných pro výrobu střelného prachu a výbušnin, které byly jako výnosný artikl vyváženy až do Hamburku, dále alumnu (sůl kyseliny sírové) či kupferwasseru (síran železnatý neboli zelená skalice), využívaného například pro výrobu inkoustu.⁴⁷

V poměrně úspěšné ekonomické správě pokračovali i Jiřího nástupci Jáchym Fridrich, Jan Kristián a po jeho odchodu do exilu roku 1636 nejprve jako místodržitel, o dva roky později jako pán knížectví i Jiří III. Tomu se podle všeho dařilo navzdory průchodům protestantských vojsk, opakovanému ležení císařské armády a dalším válečným peripetiím⁴⁸ hospodařit ne-li se ziskem, tedy alespoň vyrovnaně. A to dokonce i tehdy, když důchody a podnikatelské aktivity (nadále i ražba mincí) musely uživit nikoli jen jeho rodinu a dvůr, ale i nově založené rodiny

mladších bratrů Ludvíka a Kristiána⁴⁹ a nezaopatřené sourozence z prvního i druhého otcova manželství, kteří žili všichni společně na brežském zámku.

Na rozdíl od Břežska trpělo Lehnicko po smrti Fridricha II. dlouhodobě nezodpovědnou správou jeho syna Fridricha III. a vnuků Jindřicha XI. a do jisté míry i Fridricha IV. Absence zájmu o řízení rodového majetku, utilitarismus a nerozvážené výdaje přivedly knížecí komoru v jejich čase do velkých dluhů, a to do takové míry, že vyprovokovaly z pozice lenních pánů k zásahu i habsburské panovníky. Města jakožto autonomní ekonomické jednotky sice dokázala produktivně hospodařit, jejich výslednou prosperitu však narušovaly vysoké dávky a požadavky půjček ze strany vévodů. Teprve krátká vláda Jáchyma Fridricha na přelomu 16. a 17. století přinesla naděje na zlepšení ekonomické kondice Lehnicka, která pak byla plně potvrzena po převzetí vlády jeho starším synem Jiřím Rudolfem. Inteligentní, vzdělaný a uvážlivý vévoda povzněl ekonomickou situaci svého knížectví zvláště důrazem na výkonnou správu a organizaci komorních statků. Podporoval města a samozřejmě se věnoval aktivitám spojeným s ražbou mincí. Opakovaně se mu dařilo Lehnicko vyvádět z krizí způsobených válečným běsněním,⁵⁰ takže po jeho smrti roku 1653 připadla dědicům nikoli v ideálním, ale přeci jen ucházející hospodářském stavu.

...

Ekonomická prosperita provázející podstatnou část novověkých dějin Břežska a dílem i Lehnicka byla podpořena důsledným zájmem knížat o řízení veřejných záležitostí země a také vyvážený poměr mezi zeměpanskou a stavovskou správou. Už Fridrich II.

váhání se z něj stal příznivec protestantismu – konkrétně luterství, které díky jeho podpoře na Lehnicku a paralelně i na Břežsku velmi rychle zdomácnělo. Zda za vévodovou vstřícností stála hned od počátku skutečná přichylnost k novému učení, tradice „utrakvismu“ v rodině matky Ludmily, dcery Jiřího z Poděbrad, či výhled na posílení vlivu světského vládce a na sekularizaci církevního majetku, se můžeme jen dohadovat. Nejpozději od roku 1524 či 1525 však už můžeme považovat vítězství nového náboženského učení v obou Fridrichových knížectvích za jisté.⁶⁰

Záhy se stal Fridrich II. velkým příznivcem Kaspara Schwenkfelda von Ossig (1490–1561), původem slezského teologa, a jeho učení charakteristického výraznými prvky mysticismu, dualismu s důrazem na svébytnost ducha a hmoty, a také oddělení víry a náboženství od státu. Nové náboženské pořádky pro městské a venkovské obyvatelstvo Fridrich II. potvrdil vydáním tak zvaného bohoslužebného řádu (*Sakramentsordnung*, také *Gottesdienstordnung*) roku 1535, nastolujícího jistý kompromis mezi luterskou věroukou a schwenkfeldismem. O sedm let později, v roce 1542, vyšel také nový církevní řád (*Kirchenordnung*) pro Lehnické a Břežské knížectví. Nové základy tak byly dány nejen věroučným a obřadním záležitostem, nýbrž také administrativnímu uspořádání církve v čele se superintendenty na úrovni knížectví, seniory ve vikpildách a duchovními ve farnostech.⁶¹ K upevnění církevního řádu na Břežsku přispěl hlavně Jiří II., muž hluboce věřící, který kladl důraz na religiozitu obyvatel a způsobilost duchovenstva. Právě za něj proběhla v knížectví první vizitace farností, která zjišťovala nejen stav péče o věřící ze strany duchovenstva a jeho připravenost, ale také vybavenost kostelů, škol a farních dvorů.⁶²

Nelze pochybovat o tom, že osobní angažovanost jmenovaných vévodů, Fridricha II. a jeho synů Jiřího II. (na Břežsku) a Fridricha III. (na Lehnicku) ovlivnila významným způsobem i proměny pohřební kultury. Na úrovni panujícího vévodského rodu se jednalo zvláště o zrušení původního pohřebiště v kartuziánském klášteře *Passionis Christi*, vybudovaném za vévody Ludvíka II. ve dvacátých letech 15. století. Kartouza zanikla v průběhu první vlny reformace a nejpozději v letech 1547–1548 prý byla zcela rozebrána.⁶³ Ostatky Fridricha II. již byly uloženy do nově vybudované nekropole v podzemí kostela sv. Jana Křtitele.⁶⁴ Původně svatyně františkánského kláštera byla roku 1525 předána do správy protestantům⁶⁵ a postupně tam byly přeneseny přinejmenším některé z náhrobků a rakví předcházejících vévodů a jejich manželek. Do chóru svatojánského kostela byly umístěny umělecky nejcennější a nejpůsobivější sepulkrální památky, mimo jiné tumba Ludvíka II. a jeho druhé manželky Alžběty Braniborské,⁶⁶ další byly uloženy v podzemí. Tam také spočinuly rakve či sarkofágy většiny⁶⁷ dalších Piastovců na lehnickém vévodském stolci počínaje Fridrichem II. a konče (alespoň po jistý čas) Jiřím Vilémem roku 1676.⁶⁸ Nově bylo pravděpodobně již za vlády Jiřího II. koncipováno podzemní pohřebiště také v Břehu, v zámeckém kostele sv. Hedviky, těsně přiléhajícím k zámku. Jeho chór byl snad už za Jiřího II., nejpozději za jeho syna Jáchyma Fridricha doplněn pozoruhodnými a podle všeho poměrně rozměrnými sepulkrálními památkami (kenotafy).⁶⁹

Samotný pohřební rituál a církevní obřady na slezských vévodských dvorech nabývaly již ve středověku a prokazatelně ve sledovaném raném novověku shodných rysů jako ve srovnatelném sociálním

Kostel sv. Jana Křtitele jako součást areálu jezuitské koleje, kdysi pohřebiště Piastovců, Lehnice, F. B. Werner, *Topographia oder Prodromus Delineati Principatus Lignicensis, Bregensis, et Wolaviensis etc.*, kolem 1750 (© Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu).

Zámecký kostel sv. Hedviky (vpravo), kdysi pohřebiště Piastovců, Břeh, F. B. Werner, *Topographia oder Prodromus Delineati Principatus Lignicensis, Bregensis, et Wolaviensis etc.*, kolem 1750 (© Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu).

prostředí v Říši, přičemž si zachovávaly individuální rysy v závislosti na invenci osob určujících jejich scénáře. Odlišně tomu bylo v městském a venkovském prostředí. Zde byla úprava funerálních zvyklostí v době reformace součástí disciplinace každodenního života obyvatel a podobně jako ke svatbám byly i k pohřbům vydávány samostatné řády a instrukce.⁷⁰

Několik desítek let trvající luterský charakter vyznání většiny obyvatel Lehnicka, Břežska a Volovska byl na úrovni vévodských rodin a některých příslušníků vysoké aristokracie narušen na samém počátku 17. století příklonem ke kalvinismu. Stalo se tak zejména pod vlivem úzkých kontaktů zeměpánů a jejich dvořanů s německým kalvínským prostředím v Braniborsku, Anhaltsku či Porýní. Toto učení ovšem zůstalo po celé další období ve Slezsku jen okrajovým jevem. O konverzi ke kalvinismu uvažoval podle všeho již Jáchym Fridrich Lehnicko-Břežský, přistoupili k ní až jeho synové. Díky osobnímu pobytu u dvorů braniborských kurfiřtů v Krosně⁷¹ a Berlíně, a asi hlavně v souvislosti se sňatkem s hohenzollernskou princeznou přestoupil ke kalvinismu roku 1614 vévoda Jan Kristián. Tomuto učení pak zůstal věrný po celý zbytek života, stejně jako všichni jeho synové a dcery. O dva roky později přijal novou konfesi i mladší z bratrů Jiří Rudolf. Ten ovšem zakrátko, již roku 1621, konvertoval zpět k luterství. Příčinou bylo snad osobní přesvědčení, možná však vnímavost vůči vyhraněné politické a společenské atmosféře v době stavovského povstání. Jiří Rudolf zastával už tehdy poměrně vstřícný postoj vůči císaři (v témže roce byl ostatně jmenován Ferdinandem II. vrchním zemským hejtmanem) a naopak velmi umírněně podporoval stavovský odboj, k jehož protagonis-

tům náležel spíše jeho bratr Jan Kristián, bratrance z poděbradského rodu a v první fázi především hohenzollernský vévoda Jan Jiří Krnovský. Jiří Rudolf si také po celý zbytek svého života zachoval poměrně tolerantní náboženské postoje nejen vůči dalším reformovaným vyznáním, ale i katolictví.⁷²

Rodinné prostředí slezských vévodských rodin provázela přinejmenším v 17. století podle všeho jistá velkorysost ve vztazích mezi příznivci různých reformovaných směrů, navzdory obecně panující nevraživosti a soupeření mezi přísnými a morálně ukázněnými zastánci učení Jana Kalvána a umírněnějšími vyznavači Martina Luthera. Nejbližšími politickými soupeřnými lehnicko-břežských bratrů, Jana Kristiána a Jiřího Rudolfa, byli po čtvrt století Jindřich Václav a Karel Fridrich Minsterbersko-Olešničtí, kteří zůstali věrnými luterány. Jiří III. Břežský, syn Jana Kristiána a sám kalvín, se posléze oženil s nejmladší sestrou uvedených bratrů z rodu Poděbradů, Žofíí Kateřinou, která si rovněž po celý společný život podržela luterské vyznání. Manželčinu víru vévoda respektoval beze zbytku, takže jí nechal roku 1659 vystrojit pohřeb a sloužit církevní obřady podle luterských zvyklostí a za účasti luterského pastora.⁷³ Za velmi tolerantní, a to i ve vztahu ke katolíkům, lze považovat vévodkyni Luisu, manželku Kritiána I. Volovského (Lehnicko-Břežského), dalšího ze synů poměrně radikálního Jana Kristiána. Velkoryse se vyrovnala se skutečností, že se její dcera Karolína nechala se svým vyvoleným oddat nejen tajně, ale navíc katolickým knězem. Dobře vycházela podle všeho s lehnickými jezuity, kteří jí umožnili vybudovat při svém nově převzatém kostele sv. Jana Křtitele rodové mauzoleum Piastovců. Udržovala také kontakty s olomouckým

biskupem Karlem II. z Lichtenštejna-Kastelkoru,⁷⁴ jehož rivalem při obsazení moravského biskupského stolce byl ostatně bratranec jejího manžela Fridrich Hessensko-Darmstadtský, pozdější biskup vratislavský.⁷⁵

Nutno podotknout, že luterské či kalvínské vyznání bylo ve Slezsku možno praktikovat jen díky průběžnému potvrzení náboženských práv a svobod panovníkem. Nejprve, po roce 1555, se tak stalo na základě tzv. augšpurského míru, který v Říši ukončil náboženské války a jehož zásada *cui regio, eius religio* byla respektována i v českých zemích. V roce 1609 se Slezsku dostalo samostatného vydání *Maje-státu*, tedy potvrzení svobody augšpurského vyznání.⁷⁶ Zachování náboženských svobod se „Slezsku“ dostalo v průběhu třicetileté války, v souvislosti s ukončením dílčích etap vojensko-politického konfliktu, obvykle za přímé účasti slezských vévodů, a to saským neboli drážďanským akordem roku 1621, pražským mírem roku 1635 a samozřejmě vestfálským mírem. Uvozovky u slova Slezsko jsou zcela na místě: uvedené náboženské svobody se totiž týkaly jen města Vratislavi a protestantských vévodů a jejich zemí, tedy lehnicko-břežských Piastovců a olešnických Poděbradů.⁷⁷ V bezprostředních knížectvích (např. Hlohovsko, Svidnicko, Javorsko, Vratislavsko), ale také v zemích s katolickými zeměpány (Opavsko, Krnovsko či Zaháňsko) lze již před třicetiletou válkou zaznamenat nástup rekatolizace, zostřený po roce 1648.⁷⁸

Ruku v ruce s náboženskou osvětou kráčela u většiny lehnicko-břežských vévodů podpora vzdělání, kultury a umění. Pramenila bezpochyby z obecného rozhledu i vlastního vzdělání. Významnou roli

u nich hrály zkušenosti z cest za hranice Slezska. Vévodové je konali v politickém zájmu vlastním či svého zeměpána, českého krále, anebo v souvislosti s privátními zájmy a vztahy již od středověku. Přemysl I. Těšínský kupříkladu cestoval v čele doprovodu mladičké Anny Lucemburské, dcery Karla IV., do Anglie za účelem uzavření sňatku s králem Richardem II. Ludvík II. Břežský, člen nejvyššího dvora uherského, římského a českého krále Zikmunda Lucemburského, procestoval Říši, Francii i Španělsko; už v mládí se vydal dokonce na pouť do Svaté země.⁷⁹ Tu dokonce navštívil, ještě jako katolík, roku 1508 i Fridrich II. Lehnický. Jeho cílem byl, podobně jako u jiných, zejména Jeruzalém.⁸⁰

V renesanční době se staly mezi příslušníky nejurozenějších vrstev fenoménem tak zvané kavalírské cesty: sotva odrostlí mladíci byli vysíláni do západní a jižní Evropy, aby se načas zapsali na vyhlášené univerzity, získali zkušenosti a poznali mravy a zvyklosti cizích kultur. Jáchym Fridrich byl roku 1569 vyslán na zkušenou na braniborský dvůr, kde se mu dostalo „rytířských exercicií“. Jeho pobyt mimo domov trval údajně celých sedm let, kdy pobýval střídavě jak na kurfiřtských zámcích, tak na cestách, mimo jiné jako vyslanec braniborských zájmů v Polsku. Od té doby se na výchovné pobyty u předních evropských dvorů a na poznávací cesty vydávali všichni mladí princové (ba dokonce i vévodové, kteří již převzali vládu v zemi): Jan Kristián byl roku 1605 vyslán na univerzitu ve Štrasburku a na okolní urozené dvory, a poté na cestu po Francii, odkud se vrátil roku 1609. Jiří Rudolf absolvoval nejprve v letech 1611–1612 pobyt na univerzitě ve Frankfurtu nad Odrou. Po krátkém pobytu doma se vydal na kavalířskou cestu do německých zemí, Itálie, Švýcarska

Pětdukát,
společná ražba bratří
Jana Kristiána a Jiřího
Rudolfa, 1610
(archiv autorů).

a Holandska, na níž se – kromě poznávání cizích zvyků a zdokonalování v jazycích – začal věnovat bibliofilii. Do Slezska se vrátil roku 1614.

U příslušníků další generace Piastovců již bylo absolvování univerzitního studia a cesty na zkušenu považováno za samozřejmost. Jiří III. byl na univerzitu ve Frankfurtu nad Odrou vyslán, údajně i se svými mladšími bratry Ludvíkem a Kristiánem, již roku 1620, aby zde absolvovali poměrně důkladné čtyřleté vzdělání. Nelze vyloučit, že časný odjezd princů byl motivován neklidnými léty a možným nebezpečím, které jim mohlo hrozit z důvodu proticísařského angažmá jejich otce Jana Kristiána. Znovu pak Jiří s Ludvíkem vyjeli na zahraniční poznávací cestu v dospělém věku, roku 1630, a navštívili postupně kromě Říše také Francii, Nizozemí a Anglii. Na zpáteční cestě se vydali z Nizozemí do Osterode

v Prusích, kde již jejich otec s rodinou pobývali v exilu. Kristián byl v tu dobu poslán otcem na dvůr významných polsko-litevských magnátů Radziwiłłů.⁸¹ Jeho syn Jiří Vilém pak byl podle zvyklostí vyslán už ve 12 letech do Braniborska, kde pobyl nějaký čas na univerzitě ve Frankfurtu nad Odrou a také na dvoře v Berlíně. Nutnost nastoupit brzy na opuštěný otcovský trůn jej ale přivedla poměrně záhy zpět do Slezska a namísto na *grande toure* se vydal roku 1675 do Vídně ke dvoru, aby přijal v léno zděděné země.⁸²

Rodící se renesance a humanismus spolu s počínající reformací s sebou přinesly do Slezska všeobecný zájem o budování vyšších škol. Tento všeobecný trend, patrný mimo jiné i v zemské metropoli Vratislavi, se nemohl vyhnout ani Lehnici a Břežsku. První evangelické humanistické gymnázium na území svých držav založil Fridrich

II., a to v Goldberku.⁸³ Zvažoval rovněž ustanovení gymnázia v Břehu sloučením dvou městských škol, avšak bezvýsledně. Záhy projevil Fridrich II. vyšší ambice, než budovat pouhé gymnaziální vzdělávání. Usiloval o konstituování učení univerzitního typu. Podle vzoru univerzity ve Wittenbergu se mělo profilovat jako luterská škola, obsahově se orientující především na vzdělávání v humanitních disciplínách. Univerzita byla vévodou roku 1526 v Lehnici skutečně založena, vinou vnitřních rozporů a ideologických, resp. náboženských kontroverzí osobností z pedagogického sboru ale stagnovala a po několika letech zanikla.⁸⁴

Podpora vzdělávání neutichla na Lehnici a Břežsku ani později. Jiřímu II. se podařilo vybudovat v metropoli jeho země *Gymnasium Illustre*. Otevřeno bylo roku 1569 a platilo za nejlepší svého druhu ve Slezsku. Tuto pověst si udrželo více než sto let. Ještě po třicetileté válce se škola těšila velké podpoře Jiřího III. a zůstávala díky němu otevřená i chlapcům z českých a moravských rodin česko-bratrského vyznání.⁸⁵ Součástí gymnázia v Břehu byla od samého počátku jeho existence knihovna, doplňovaná péčí v podstatě všech nástupců Jiřího II.⁸⁶ Vyšší školství kvetlo také v Lehnici. V roce 1646 založil Jiří Rudolf při kostele sv. Jana fundaci se školou, které připsal poměrně slušný kapitál a nemovitosti včetně sedmi městských domů jako základ pro podporu nemajetných evangelických studentů venkovského původu.⁸⁷ Tato fundace byla v jistém slova smyslu předchůdkyní rytířské akademie, založené v Lehnici roku 1708 pro všestrannou výchovu a vzdělání šlechtických chlapců.⁸⁸ Akademii posléze připadla i proslulá knihovna *Bibliotheca Rudolphiana* založená rovněž Jiřím Rudolfem. Vévoda sbíral již

od mládí knihy, které se staly základem této odborně komponované knihovny. Čítala už za jeho života několik set knih, rukopisů i tisků, a navzdory velkým válečným ztrátám se její základ dochoval dodnes.⁸⁹

...

Již bylo naznačeno, že v dlouhodobých aktivitách novověkých lehnicko-břežských vévodů bylo lze spatřovat spíše než pro-polské rysy, odkazující na starobylý původ Piastovců, tendence k orientaci na říšské prostředí. Nikoli pouze politické, ale také kulturně-společenské. Smluvní ujednání s braniborskými Hohenzollerny o vzájemném nástupnictví bylo sice roku 1537 anulováno, vzájemné úzké spolupráci a zejména pěstování příbuzenských vazeb ale nic nebránilo. Úzké kontakty z nich vyplývající a jejich význam se jasně ukázaly v době stavovské protihabsburské opozice a za třicetileté války. (A to nikdo nemohl ani vzdáleně tušit, že se stane východiskem pro nároky Fridricha II. Braniborského na Slezsko po smrti císaře Karla VI. roku 1740).

V historii přitom nebylo snazší a běžnější cesty k mocenské provázanosti, než právě prostřednictvím realizace sňatkové politiky. Lehnicko-břežští Piastovci udržovali v novověku, po vyhasnutí ostatních rodových větví, blízké kontakty zejména s minsterbersko-olešnickými Poděbrady,⁹⁰ kteří zůstali vlastně poslední významnou vazbou na české aristokratické prostředí. Z jejich středu pocházela druhá manželka Jiřího Rudolfa (Alžběta Magdalena ml.) i první choť Jiřího III. (Žofie Kateřina). Naopak na poděbradský dvůr se provdala například Alžběta Magdalena st. (manželka vrchního hejtmána, významného politika a stavebníka Karla II.) i Žofie

Magdalena (manželka Karla Fridricha). V námi sledovaném období byly naproti tomu uzavřeny pouze dva sňatky spojující dolnoslezské Piastovce s jejich posledními hornoslezskými těšínskými příbuznými: Kateřina Lehnická se roku 1563 provdala za Fridricha Kazimíra Těšínského a její bratr Fridrich IV. si roku 1587 vzal Sidonii Marii, nevlastní sestru jmenovaného těšínského vévody.

Stále častěji uzavírali lehnicko-břežští Piastovci manželství s potomky z říšských vévodských, markraběcích či falckraběcích rodin. Zásadní význam měly už výše zmíněné sňatky s Hohenzollerny z markraběcí i kurfiřtské linie, tedy Fridricha II. s Žofií Braniborsko-Ansbašskou roku 1518, jejich dcery Žofie s Janem Jiřím Braniborským roku 1545 a Jindřicha XI. Lehnického s další Žofií, dcerou Jiřího Braniborsko-Ansbašského roku 1560. Právě toto manželství náleželo asi k nejkomplicovanějším: divoký, neukotvený vévoda hledal štěstí v politických dobrodružstvích a jeho choť, vychovaná k povinnosti stát mu po boku, strádala citově i materiálně. Znamé jsou její zkušenosti z pobytu v Praze roku 1580: Žofie vydržovala sebe, dcery i doprovod z prodeje šperků a vedla za manžela jednání týkající se jeho možného návratu na vévodský stolec.⁹¹ Z kurfiřtského domu pocházela i Barbara Braniborská, manželka Jiřího II., považovaná za schopnou správkyni-vdovu, či Dorotea Sibyla, první manželka knížete Jana Kristiána. Sdílela s ním tíži politických rozhodování počátečních let povstání a války i prvního exilu, aby byla posléze po své smrti vystřídána mladičkou, níže postavenou dívkou, křehkou Annou Hedvikou ze Sitsche ze svého fraucimoru. Ta pak následovala manžela při jeho druhém exilu, z něhož se domů ani jeden nevrátil.

S postupující reformací se škála říšských rodů, z nichž pocházely nevěsty lehnicko-břežských vévodů (nebo naopak ženichové jejich sester a dcer) dále rozšiřovala. Patřili mezi ně příslušníci rodu Askania z Anhaltu (Anna Marie, manželka Jáchyma Fridricha; Žofie Alžběta, první manželka Jiřího Rudolfa; Luisa, manželka Kristiána I.), rýnských Wittelsbachů (Alžběta Marie Karolína, druhá manželka Jiřího III.), meklenburských vévodů (Kateřina, manželka Fridricha III; Anna Žofie, manželka Ludvíka IV.), vévodů württemberských (Anna, manželka Jana Jiřího Volovského a poté třetí jeho bratra Fridricha IV.), Oldenburgů ze Šlesvicka-Holštýnska (Dorotea, druhá manželka Fridricha IV.; Fridrich, manžel Karolíny Lehnicko-Břežské) ad.⁹²

Uvedená partnerská spojení, bez ohledu na to, zda a do jaké míry přinesla spokojenost a naplnění představ jednotlivců, znamenala bezpochyby nikoli jen ukotvení piastovských vévodů v západoevropském společenství, nýbrž i významný motor kulturního transferu, pronikání německých a také francouzských vlivů a zvyklostí do Slezska. Životní způsob a styl i materiální každodennost lehnických a brežských vévodských rodin dosahoval v před- i pobělohorské době nejvyšší možné úroveň. Nema- lou zásluhu na tom měly právě blízké kontakty s prostředím evropských královských a císařských dvorů, od počátku reformace pak kurfiřtských dvorů braniborských, saských či rýnských. Vzájemné sňatky a někdy i čilé příbuzenské návštěvy a styky k přenosu vzorů a zkušeností ideálně přispívaly.⁹³

Na rozdíl od svých příbuzných z linie těšínských Piastovců či minsterbersko-olešnických Po-

Žofie, roz. Lehnicko-Břežská, manželka Jana Jiřího Braniborského, po roce 1545 (© Kulturstiftung Sachsen-Anhalt - Jagdschloss Letzlingen; museum-digital: sachsen-anhalt).

Zámek v Hajnově,
F. B. Werner,
Topographia oder
Prodromus Delineati
Principatus Lignicen-
sis, Bregensis,
et Wolaviensis etc.,
kolem 1750
(© Biblioteka
Uniwersytecka
we Wrocławiu).

Zámek v Olavě,
F. B. Werner,
Topographia oder
Prodromus Delineati
Principatus Lignicen-
sis, Bregensis,
et Wolaviensis etc.,
kolem 1750
(© Biblioteka
Uniwersytecka
we Wrocławiu).

Zámek v Parchvicích,
F. B. Werner,
Topographia oder
Prodromus Delineati
Principatus Lignicen-
sis, Bregensis,
et Wolaviensis etc.,
kolem 1750
(© Biblioteka
Uniwersytecka
we Wrocławiu).

děbradů, tonoucích neustále v dluzích, se většina členů lehnicko-břežské dynastie navíc nemusela omezovat a mohla si naplno užívat výjimečného postavení se vším klidem a noblesou. Jejich sváteční i všední každodennost byla charakteristická skutečnou *haute couture* dané doby, pro níž bychom v českých zemích stěží hledali srovnání. Projevovalo se to nikoli jen v užívaném mobiliáři, odívání a zdobení, které známe jen zprostředkovaně, ale i ve stavebně-architektonické rovině, alespoň rámcově dodnes existující. Zámky v Břehu, Lehnici, ale i v Hajnově, Parchvicích či v Olavě, kostely a některá pohřebiště dodnes vypovídají o rozsahu investic a o kvalitě a evropském rozměru stavebních a uměleckých dílen, které se na jejich výstavbě či přestavbě v době renesance a baroka podílely.

Finanční prostředky i jiné formy materiální podpory věnovali vévodové a vévodkyně ale i do jiných sfér než do vlastního luxusu. Pro mnohé byla samozřejmostí podpora literátů – poetů i dramatiků – a hudebníků. Známe je mecenášství Fridricha II.,⁹⁴ bratrů Jana Kristiána a Jiřího Rudolfa, podporujících například poetu a literáta Martina Opitze (1597–1639) či Kristiána I., u jehož dvora působil právník a literát, autor filozofických spisů Daniel Czepko von Riegersdorf (1605–1660). V blízkém okruhu Luisy Lehnicko-Břežské tvořil Daniel Kaspar von Lohenstein (1635–1683), specializující se na dramatickou tvorbu; Jiří Vilém i jeho sestra Karolína, nejmladší příslušníci slezské piastovské rodiny, hráli v jeho hrách a bystřili si znalost němčiny.⁹⁵ Pro dvorský okruh Piastovců tvořil i Andreas Greif alias Gryphius, právník a literát, představitel barokní ně-

mecké školy. Jeho dvojice her *Verliebttes Gespenste*, *Gesang-Spil und Die gelibte Dornrose*, *Schertz-Spil*, byla vytvořena speciálně pro inscenování na svatbě Jiřího III. na zámku v Břehu roku 1660. Je považována za první hru sepsanou dílem v hovorové dolnoslezské němčině.⁹⁶

Vévodové podporovali i hudebníky a tvorbu hudebních děl. Jiří Rudolf Lehnický se znal s řadou komponistů (Bartolomäus Gesius mu věnoval svůj *Opus plane novum*) a ve své knihovně soustřeďoval partitury řady dalších skladatelů.⁹⁷ Připomínáme, že byl sám zdatným skladatelem. Pro Jiřího III. zase tvořil Esaias Reusner, tvůrce kompozic pro loutnu i smyčcové nástroje, později i evangelických písní.⁹⁸

• • •

Nelze pochybovat o tom, že dolnoslezské piastovské državy náležely k zemím, které díky ekonomické prosperitě, právnímu rámci, kultuře a umění formovaly v raném novověku celkový obraz Slezska jakožto kulturně a společensky rozvinutého středoevropského regionu a zprvu pilíře, posléze poslední-

ho útočiště reformace v zemích české Koruny, resp. habsburské monarchie. I po skončení evropského válečného konfliktu zde totiž (i díky mezinárodním zárukám) přetrvala alespoň jistá míra náboženské tolerance, a to právě na Lehnicku, Břežsku a Volovsku (dále ve Vratislavi a na Olešnicku v držení Poděbradů). A to i díky nezdolnosti zdejší dynastie Piastovců, která především udávala tón politickému životu svých zemí i celého Slezska. V 16. a 17. století byli její členové současně nositeli i podporovateli rozvinuté kultury, vzdělanosti a také výjimečného životního stylu. Ten se projevil v jejich všední a sváteční každodennosti, včetně festivit spojených s přechodovými rituály: svatbami, křty a také pohřby, které stojí v centru našeho zájmu. Jejich studium přitom není samoučelné. Funerální obřady a doprovodné dění, odpovídající svou úrovní královským či kurfiřtským pohřbům, byly vzorem nejen pro soudobé aristokratické vrstvy, ale, jak se už v této fázi výzkumu ukazuje, rovněž pro špičky městské společnosti a odtud další sociální vrstvy. Přinejmenším v rovině využívání jistých doprovodných funerálních prvků, důrazem kladeným na poslední rozloučení s blízkými i budováním rodinné paměti s využitím tiskovin a sepulkrálních památek.

Zámek v Břehu, stav před a po vojenském zásahu během rakousko-pruské války, F. B. Werner, Topographia oder Prodromus Delineati Principatus Lignicensis, Bregensis, et Wolaviensis etc., kolem 1750 (© Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu).

Poznámky

- 1 Kazimierz JASIŃSKI, *Rodowód Piastów Śląskich, Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziebiccy, głogowscy, żagańscy, oleśniccy, opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy*. Wstęp do drugiego wydania Tomasz Jurerek, Kraków 2007, průběžně, zvl. s. 27–261.
- 2 Synové Jindřicha V. z jeho prvního manželství obdrželi Svidnicko (Bolek I.) a Javorsko (Bernhard I.).
- 3 Kazimierz ORZECOWSKI, *Terytorialne podziały na Śląsku*, Kwartalnik Opolski, XVII, 1971, č. 3, s. 87–91, č. 4, s. 94, 96, XVIII, 1972, č. 1, s. 8–9; Alicja GALAS – Artur GALA, *Dzieje Śląska w datach*, Wrocław 2001, s. 291, 310–311, 338; Rudolf ŽÁČEK, *Dějiny Slezska v datech*, Praha 2004, s. 429, 452–453 ad.; Marian PTAK, *Zgromadzenia stanowe księstwa brzeskiego*. Acta Universitatis Wratislaviensis No 1853, Prawo CCXLIX, 1996, s. 66–69; TÝŽ, *Zgromadzenia stanowe księstwa legnickiego*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 2070, Prawo CCLXI, 1998, s. 28–29 ad. K dějinám Slezska ve středověku a raném novověku pak zvl. *Historia Śląska*, ed. K. Maleczyński, Tom I do roku 1763, Część I; Część II, Część III, Wrocław-Warszawa-Kraków 1960, 1961, 1963; *Historia Śląska*, ed. M. Czapliński, Wrocław 2002; *Slezsko v dějinách českého státu*. I. Robert ANTONÍN – Martin ČAPSKÝ – Vratislav JANÁK – Pavel KOUŘIL – Dalibor PRÍX, *Od pravěku do roku 1490*; II. FUKALA, Radek – KORBELÁŘOVÁ, Irena – OLŠOVSKÝ, Jaromír – UHLÍŘ, Dušan – ŽÁČEK, Rudolf, *1490–1763*, Praha 2012 ad.
- 4 K dějinám Lehnicka zatím samostatná monografie nevznikla. K dějinám Břežska s řadou odkazů i na Lehnicko ze starší literatury např. Karl Friedrich SCHÖNWÄLDER, *Die Piasten zum Brieger oder Geschichte der Stadt und Fürstenthums Brieger, Zweites Bändchen: Von der Kirchenreformation bis zur Verleihung des Majestätsbriefes (1521 bis 1609)*, Brieger 1855; Drittens Bändchen von Verleihung des Majestätsbriefes bis zum, Erlöschen des Fürstenhauses 1609–1675. Mit einem Anhang über die kaiserliche Regierung 1675–1741 und die alte Verfassung des Landes, Brieger 1856; Heinrich SCHÖNBORN, *Geschichte der Stadt und des Fürstentums Brieger. Ein Ausschnitt aus der Geschichte Schlesiens*, Brieger 1907; *Geschichte der Liegnitz-Brieger Piasten von Georg Thesebius, Stadtschreiber und Syndikus der Fürstenthauptstadt Liegnitz etc. Herausgegeben 1733 von Gottfried Balthasar Scharff, bearbeitet und ergänzt von G. Jaekel*. Erster Band: *Die geschichtliche Entwicklung bis zu Herzog Georg II. von Liegnitz-Brieger-Wohlau (1547–1586)*, Weinsberg 1980; Zweiter Band: *Joachim Friedrich von Liegnitz-Brieger-Wohlau (1586–1602) bis zum Ende des Piastengeschlechts*, Weinsberg 1982 ad.
- 5 Fridrich II. kromě toho získal do zástavy Olešnicko a Minsterbersko.
- 6 Marian PTAK, *Zgromadzenia i urzędy stanowe księstwa wołowskiego*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 1033, Prawo CLXXII, 1989, s. 27–56.
- 7 Srov. Marian PTAK, *Czy istniało Księstwo Legnicko-Brzeskie? Ustrój polityczny i prawny władztwa Piastów legnicko-brzesko-wołowskich w XVI i XVII wieku*, in: *Dziedzictwo reformacji w księstwie legnicko-brzeskim*, edd. J. Harasimowicz, A. Lipińska, Legnica 2007, s. 13–21.
- 8 Fridrich I. Lehnicko-Břežský (1446–1488) měl za manželku Ludmilu (†1503), roz. Minsterbersko-Olešnickou z rodu Poděbradů. Zastával významná místa hornolužického fojta a slezského vrchního hejtmána. Po Fridrichově smrti vládla jako regentka za nezletilé syny jejich matka; za Jiřího I. po její smrti (1503–1505) pak krátce starší Fridrich II. K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 207. *Piastowie. Leksykon biograficzny*, edd. S. Szczur, K. Ożóg, Kraków 1999, s. 499–500.
- 9 Jan II. Lehnicko-Břežský (1477–1491/1495). K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 207–208.
- 10 Jiří I. Břežský (1481/83–1521), manželka Anna (†1550), dcera Bogislava X. Pomořanského z rodu Greifů. K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 210–211.
- 11 K základním životopisným datům jednotlivých vévodů srov. dále oddíl Medailony. Zde jsou zařazena kurikula všech mužů a žen z lehnicko-břežské linie Piastovců, k nimž byly dohledány a editovány relace a konduky týkající se jejich úmrtí, resp. pohřbu.
- 12 Olavsko, původně součást Vratislavska, poté Lehnicka, se stalo při vydělení Břežska jako samostatného knížectví roku 1311 jeho součástí. Poté bylo až do konce vlády Piastovců využíváno k zajištění dospělých juniorů, anebo sloužilo jako vdovský úděl.
- 13 V letech 1691–1737 bylo jen Olavsko zastaveno Jakubu Ludvíkovi Sobieskému, synu polského krále Jana, který užíval titulu. *Historia Śląska*, T. I, Cz. III, s. 436–442.
- 14 Martin ČAPSKÝ, *Splendor Silesiae. Rituály, ceremonie a festivity na dvorech slezských knížat*, in: M. Nodl, F. Šmahel (edd.), *Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku*, Praha 2014, s. 215–216. K vjezdům panovníků do Vratislavi a holdovacím aktům knížat podrobněji F. LUCAE, *Schlesiens curieuse Dencwürdigkeiten*, průběžně.
- 15 Charakteristika jednotlivých lehnicko-břežských piastovských knížat a jejich aktivit byla podána v řadě německých, polských i českých prací, z nichž podstatné přehledy jsou citovány v poznámce 3 a 4. Vzhledem k pramenné nedostatečnosti slezské proveniencie lze pravděpodobně přinést novější poznatky jen tehdy, budou-li podrobeny zevrubnému studiu materiály ke kultuře a každodennosti dvorů a budou-li provedeny analytické výzkumy v německých archivech, jako to v poslední době učinil v kontextu těšínských piastovských vévodů Radim Jež pro potřeby své práce *Poslední těšínské Piastovci. Knížecí rod v období renesance, manýrismu a raného baroka*, Disertační práce, FF MU, Brno, 2015.
- 16 K. F. SCHÖNWÄLDER, *Die Piasten zum Brieger, 2*, s. 13–15.
- 17 Jiří (1484–1543) byl synem Fridricha V. (II.) Ansbaško-Braniborského z rodu Hohenzollernů a Žofie, dcery polského krále Kazimíra IV. Jagellonského. *Allgemeine Deutsche Biographie*, 8, Leipzig 1878, s. 611–614. Ke slezským aktivitám markraběte Jiřího a jeho nástupců srov. Radek FUKALA, *Hohenzollernové v evropské politice 16. století. Mezi Ansbachem, Krnovem, a Královcem (1523–1603)*, Praha 2005, zvl. s. 35–85.
- 18 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 208.
- 19 Václav II. Těšínský (1488/96–1524) byl synem politicky úspěšného Kazimíra II., vrchního slezského hejtmána a hejtmána Opavského knížectví. David PINDUR, *Těšínsko za vlády piastovského knížete Kazimíra II. (1477–1528)*, Práce a studie Muzea Beskyd – společenské vědy, 14, 2004, s. 47; TÝŽ, *Książę czasów przełomu. Kazimierz II Cieszyński (1450–1528)*

i jeho vládnutí, Wrocław 2010; R. JEŽ, *Urbář těšínské komory*, s. 108–109; TÝŽ, *Slavnosti na dvorech*, s. 1–2; Irena KORBELÁŘOVÁ – Rudolf ŽÁČEK, *Těšínsko – země Koruny české*, Český Těšín 2008, s. 86–87.

20 Colmar GRÜNHAGEN, *Die Erbverbrüderung zwischen Hohenzollern und Piasten im Jahre 1537*, Zeitschrift für preußische Geschichte und Landeskunde, 5, 1868, s. 337–366; *Historia Śląska*, T. I, Cz. III, s. 316. Srov. H. SCHÖNBORN, *Geschichte der Stadt*, s. 123–126; Józef LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie śląscy*, in: *Piastowie w dziejach Polski. Zbiór artykułów z okazji trzechsetnej rocznicy wygaśnięcia dynastii Piastów*, ed. R. Heck, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s. 105–106 ad.

21 Hohenzollernové si v Dolním Slezsku udrželi Krosensko, získané v letech 1517/1537 nejprve do zástavní držby a poté do vlastnictví. Ve stejném čase si otevírali cestu i do Horního Slezska. Uzavřeli roku 1512 vzájemnou dědickou dohodu s Valentinem I. Ratibořským, posledním Přemyslovcem, a Janem II. Opolským, posledním příslušníkem své linie Piastovců. Poté, co Jan spojil roku 1521 vládu v obou knížectvích, potvrdil Jiří Braniborsko-Ansbaský své zájmy uzavřením nové smlouvy, týkající se nástupnictví v Opolském a Ratibořském knížectví. Po smrti posledního opolského Piastovce roku 1531 císař nároky Hohenzollernů opět neuznal. Své pozice upevnili členové markraběcího rodu alespoň na Krnovsku, které koupili roku 1523 a drželi až do roku 1621. Kazimierz ORZECOWSKI, *Terytorialne podziały*, XVII, 1971, č. 2, s. 59–60; TÝŽ, *Terytorialne podziały w przeszłości*, XVIII, 1972, č. 1, s. 6; *Historia Śląska*, T. I, Cz. II, s. 305, 315–316; T. I, Cz. III, s. 370–388; Werner BEIN, *Schlesien in der habsburgischen Politik. Ein Beitrag zur Entstehung des Dualismus im Alten Reich*, Sigmaringen 1994, s. 79–81; Norbert CONRADS (ed.) a kol., *Schlesien. Deutsche Geschichte im Osten Europas*, Berlin 1994, s. 226–227; R. FUKALA, *Hohenzollernové v evropské*

politice, s. 35–85; *Slezsko v dějinách*, II, s. 28–35, 55–58, 174–175, 179 ad.

22 *Geschichte Schlesiens*, 2, s. 24, 28; N. CONRADS (ed.) a kol., *Schlesien*, s. 224–225.

23 Jindřich z Valois byl krátce, v letech 1573–1574, polským králem. Po smrti svého bratra Karla IX., francouzského krále, z Polska uprchl a zaujal jeho místo na trůnu. Srov. např. Maciej SERWIAŃSKI, *Henryk III Walezy w Polsce*. Stosunki polsko-francuskie w latach 1566–1576, Kraków 1976; Stanisław GRZYBOWSKI, *Henryk Walezy*. Wrocław 1980;

24 J. LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie śląscy*, s. 112–114; N. CONRADS (ed.) a kol., *Schlesien*, s. 224.

25 *Geschichte Schlesiens 2, Die Habsburger Zeit 1526–1740*, edd. L. Petry, J. Menzel, Darmstadt 1973, s. 55.

26 Oba jmenovaní byli syny Karla II. Minsterbersko-Olešnického a Alžběty Magdaleny, rozené Lehnicko-Břežské. Stefan GŁOGOWSKI, *Potomci krále Jiřího z Poděbrad. Genealogie knížat z Minsterberka*, Ostrava 1989, s. 73–77.

27 Jan Jiří Krnovský (1577–1624) pocházel z rodu Hohenzollernů, Krnovsko držel v letech 1607–1621. Podrobněji Radek FUKALA, *Jan Jiří Krnovský. Stavovské povstání a zápas s Habsburky*, Praha 2005; TÝŽ, *Role Jana Jiřího Krnovského ve stavovských hnutích*, Opava 1997.

28 Jan Kristián patřil k signatářům konfederace stavů české Koruny, byl členem grémia defensorů a podporoval otevřeně volbu Fridricha Falckého za českého krále, jehož následně spolu s dalšími uvítal ve Vratislavi. K průběhu stavovského povstání ve Slezsku např. *Historia Śląska*, T. I, Cz. III, s. 321–363; J. LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie śląscy*, s. 111; v českých přehledech Rudolf ŽÁČEK, *Dějiny*

Slezska v datech, Praha 2004, s. 152–172; TÝŽ, *Slezsko. Stručná historie států*, Praha 2005, s. 91–97; *Slezsko v dějinách*, II, s. 95, 120 ad.

29 Nejnověji Norbert CONRADS, *Das preußische Exil des Herzogs Johann Christian von Brieg*, in: *Schlesien in der Frühmoderne: Zur politischen und geistigen Kultur eines habsburgischen Landes*. Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte, ed. J. Bahlcke, Weimar 2009, s. 39–52, srov. také Carl Adolf SCHIMMELPFENNIG, *Herzogs Johann Christian von Brieg zweite Ehe mit Anna Hedwig Sitsch und die aus derselben abstammende piastische Nebenlinie der Freiherren von Liegnitz*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 11, 1–2, 1871, s. 121–173; TÝŽ, *Die piastische Nebenlinie der Freiherrn von Liegnitz*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 12, 1872, s. 275–302. s. 275–302.

30 *Inwentarze zbrojowni i arsenatu księcia legnickiego Ludwika IV. Źródła i materiały do dziejów Legnicy i Księstwa legnickiego*, edd. M. Goliński, R. Żerelik. Legnica 1993, zvl. úvod.

31 *Historia Śląska*, T. I., Cz. III, s. 321.

32 Norbert CONRADS, *Der Huldigungsbesuch des letzten Piasten 1675 in Wien*, in: *Schlesien in der Frühmoderne: Zur politischen und geistigen Kultur eines habsburgischen Landes*, Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte, 16, ed. J. Bahlcke, Köln-Weimar-Wien, 2009, s. 77–101; popis holdovací audience v edici anonymního diáře, sepsaného někým z doprovodu knížete, tamtéž, s. 99.

33 Jan Hartvík (1610–83) byl synem Jana z Nostic (†1619), hejtmána Volovského knížectví, a bratr Oty II. ml. (1608–65), slezského hejtmána a císařského rady (srov. dále). Jan Hartvík zastával od roku 1652 až do své smrti post nejvyššího kancléře. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 20, 1869, s. 394–395.

34 Císařovna Eleonora Mantovská, třetí manželka Ferdinanda III. a nevlastní matka panujícího Leopolda I., přijala kněžnu Luisu Břežskou do Řádu otrokyň ctnosti (*Sklavinnen der Tugend*), založeného roku 1662, jakéhosi protipólu Řádu zlatého rouna, určeného pro vznešené dámy. Brigitte Hamannová (ed.), *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 2001, s. 87.

35 J. LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie śląscy*, s. 100–111.

36 *Historia Śląska*, T. I, Cz. III, s. 424.

37 Kazimierz JASIŃSKI, *Powiązania genealogiczne Piastów (Małżeństwa piastowskie)*, in: *Piastowie w dziejach Polski. Zbiór artykułów z okazji trzechsetnej rocznicy wygaśnięcia dynastii Piastów*, ed. R. Heck, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s. 146–147; podrobněji k jeho životu A. C. SCHIMMELPFENNIG, *Herzog Johann Christians*, s. 142–165; TÝŽ, *Die piastische Nebenlinie*, s. 275–302.

38 J. LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie śląscy*, s. 105; *Historia Śląska*, T. I, Cz. 2, s. 316; T. I, Cz. 3, s. 423.

39 Ludwig BAZYLOW, *Księstwo legnickie w drugiej połowie XVI wieku na tle stosunków do Polski i Rzeszy Niemieckiej*, Kwartalnik historyczny Sobótka, 26, 1971, s. 471–503; Georg JAECKEL, *Die schlesischen Piasten (1138–1675). Ein Fürstenhaus zwischen West und Ost*, JSKG 65, 1986, s. 54–83; Mathias WEBER, *Das Verhältnis Schlesiens zum Alten Reich in der frühen Neuzeit*, Köln-Weimar-Wien 1992.

40 AP we Wrocławiu, Akta księstwa brzeskiego; Akta księstwa legnickiego; Akta księstwa oleśnickiego; LHA Schwerin, Akten, Fürstenhaus; srov. G. MÜNCK, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, průběžně ad.

- 41 Ona spřízněnost byla dána ovšem nikoli mužskou, ale ženskou linií: braniborská princezna Dorotea Sibyla, provdaná Lehnicko-Břežská, Kristiánova matka, byla sestrou Alžběty Žofie, provdané za Janusze I. Radziwiłła.
- 42 Údajně proto, že byl kalvín; náboženské vyznání ale jistě nebylo jediným důvodem odmítnutí. *Historia Śląska*, T. I., Cz. III, s. 321; J. LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie śląscy*, s. 121.
- 43 Rychleby, něm. Reichenstein, dnes Złoty Stok; Silberberg, něm. Silberberg, dnes Šrebrna Góra (obě lokality Polsko).
- 44 *Dolny Śląsk. Monografia historyczna*, ed. W. Wrzesiński, Wrocław 2006, s. 211.
- 45 J. LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie śląscy*, s. 105.
- 46 Kdējínám mincování lehnicko-břežských knížat v přehledu např. Piotr KALINOWSKI, *Monety ksążąt lehnicko-brzeskich. Katalog 1296–1873*, Kalety 2009, průběžně; zde i soupis literatury. Srov. *Geschichte Schlesiens*, s. 19. Nejnověji ke společným ražbám např. Marcin GRANDOWSKI, *Wspólne mennictwo trzech braci 1651–1662./Die gemeinsame Münzwesen der drei Brüder 1651–1662*, Warschau 2019, zde i aktuální bibliografie. K vývoji měny a ražeb srov. také *Dolny Śląsk*, s. 211–213.
- 47 K. F. SCHÖNWALDER, *Die Piasten zum Briege*, 2, s. 191–192. Srov. J. LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie śląscy*, s. 97–98, 254. K hospodářskému vývoji sledovaných knížectví v kontextu Dolního Slezska srov. dále *Histroia Śląska*, ed. W. Czapliński, Wrocław 2002; *Dolny Śląsk. Monografia historyczna*, ed. W. Wrzesiński, Wrocław 2006, s. 212–225; *Geschichte Schlesiens*, 2, *Die Habsburger Zeit 1526–1740*, edd. L. Petry, J. Menzel, Darmstadt 1973, vše průběžně, ad.
- 48 K vývoji Slezska během třicetileté války např. K. F. SCHÖNWALDER, *Die Piasten zum Briege*, 3, s. 107–152; *Geschichte Schlesiens*, 2, s. 83–85, 90–95; *Historia Śląska*, T. I, Cz. III, s. 365–370; *Slezsko v dějinách českého státu*, 2, s. 89–134.
- 49 Oba bratři se oženili ve stejném roce 1648, Ludvík s Annou Žofií Meklenburskou na Gustrowě a Kristián s Luisou Anhaltsko-Dessavskou. Obě ženy sice pocházely z významných a zámožných vévodských rodů a přinesly (přinejmenším smluvně) nezanedbatelné věno, nic ale nenасvědčuje tomu, že by bylo použito k sanaci běžných výdajů, na oplátku navíc dostaly přísáno nemalé obvěnění ve formě zápisu pozemkového majetku (vdovských statků). Jiří III. se oženil již v roce 1639; jeho manželka Žofie Kateřina pocházela sice z uznávaného vévodského rodu minsterbersko-olešnických Poděbradů, její bratři ale byli vysoce zadlužení a není ani jisté, že došlo na vyplacení jejího věna.
- 50 J. LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie śląscy*, s. 100.
- 51 Marian PTAK, *Zgromadzenia stanowe księstwa legnickiego*. Acta Universitatis Wratislaviensis No 2070, Prawo CCLXI, 1998, s. 19–81.
- 52 Ke správě na Břežsku např. Marian PTAK, *Urzędy stanowe księstwa brzeskiego*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 1953, Prawo CCLVI, 1997, s. 19–46; TÝŽ, *Zgromadzenia stanowe księstwa brzeskiego*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 1853, Prawo CCXLIX, 1996, s. 39–105.
- 53 J. LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie śląscy*, s. 183. Rozsah správy je patrný z dokumentace k převzetí knížecích statků královskou komorou roku 1675/1676: komorní správa v Lehnici čítala šest, v Břehu pak 5 úředníků. K. F. SCHÖNWALDER, *Die Piasten zum Briege*, 3, s. 279.
- 54 K. F. SCHÖNWALDER, *Die Piasten zum Briege*, 2, s. 155–185; Kazimierz ORZECOWSKI, *Ewolucja centralnych urzędów w księstwach brzeskim i legnickim w drugiej połowie XVI i w pierwszej połowie XVII wieku*, Studia Prawnicze, Księga Pamiątkowa ku czci Prof. i Dra Witolda Świdy, Warszawa 1969, s. 360–374.
- 55 K. F. SCHÖNWALDER, *Die Piasten zum Briege*, 3, s. 24–32, 162.
- 56 J. LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie śląscy*, s. 103.
- 57 J. LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie śląscy*, s. 101.
- 58 Na toto místo nastoupil po svém bratrovi Janu Kristiánovi Břežským, který jej opustil z důvodu aktivního vystupování v řadách odbojných slezských stavů. K. F. SCHÖNWALDER, *Die Piasten zum Briege*, 3, s. 45–72.
- 59 *Geschichte Schlesiens*, 2, s. 79, 88–89; Kazimierz ORZECOWSKI, *Akta do dziejów sejmu śląskiego*, Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, XXVI, 1971, s. 464; TÝŽ, *Obsadzenie generalnego starostwa na Śląsku, zwłaszcza po wojnie trzydziestoletniej*, Przegląd Prawa i Administracji, I, Wrocław 1971, s. 180–185.
- 60 K. F. SCHÖNWALDER, *Die Piasten zum Briege*, 2, s. 27–71; H. SCHÖNBORN, *Geschichte der Stad*, s. 108–114; nověji zejména Gabriela WĄS, *Kaspar von Schwenckfeld. Myśl i działalność do 1534 roku*, Wrocław 2005; TÁŽ, *Rozmowy chrześcijańskie w nurcie reformacji. Legnicy i pruscy ewangelicy wobec wczesnoreformacyjnych problemów*, Wrocław 2011; *Geschichte Schlesiens*, 2, *Die Habsburger Zeit 1526–1740*, edd. L. Petry, J. Menzel, Darmstadt 1973, s. 12–16.
- 61 *Quellenbuch zur Geschichte der evangelischen Kirche in Schlesien*, edd. G. A. Benrath, U. Hutter-Wolandt, D. Meyer, L. Petry, H. Weigelt, 3, München 1992, s. 1–110, zvl. 3, 41–43; K. F. SCHÖNWALDER, *Die Piasten zum Briege*, 2, s. 54–55;
- 62 K. F. SCHÖNWALDER, *Die Piasten zum Briege*, 2, s. 136–138.
- 63 Na předměstí Lehnice proběhlo masové rušení a bourání kostelů již na podzim roku 1529. Fridrich II. tehdy využil hrozícího tureckého nebezpečí a nutnosti posílit obranu sídelního města, čemuž padlo za obět údajně na 15 katolických kostelů a kaplí.
- 64 Obvykle se uvádí, že ke zrušení původního pohřebiště a přenesení starších tumb či schránek s ostatky předků došlo až za Fridricha III. v roce 1547 (po zbourání kartouzy), zdá se tak, že se jednalo o dlouhodobější stěhování. Nové pohřebiště začal budovat asi již Fridrich II. Po návratu ze Svaté země totiž nechal, snad kolem roku 1510, vyzdobit motivy Jeruzaléma nejen novou tzv. Hedvičinu věž na hradě v Lehnici, ale také kostel sv. Jana v prostoru knížecí hrobky. Werner PARAVCINI, *Von Schlesien nach Frankreich, England, Spanien und zurück. Über die Ausbreitung Kultur im später Mittelalter*, in: Adel in Schlesien, 1. Herrschaft – Kultur – Selbstdarstellung. edd. J. Harasimowicz, M. Werner, Oldenbourg 2010, s. 146, zde odkazy na starší zdroje.
- 65 *Zabytki sztuki w Polsce. Śląsk*, Warszawa 2006, s. 479–480; Magdalena MUSIK-MOSKAL, *Pomniki nagrobne Piastów legnickich w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, in: Historia u Piastów, Piastowie w historii. Z okazji trzechsetlecia śmierci ostatniej z rodu, księżnej Karoliny, ed. B. Czechowicz, Brzeg 2008, 182–186.
- 66 Dnes je tumba umístěna ve farním kostele sv. Petra a Pavla v Lehnici. Původní domněnka, vycházející z textu podstavce (zřejmě chybně ustaveného při stěhování kamenné památky), že se jedná o tumbu Václava I. Lehnického a jeho manželky Anny, roz. Těšínské, je podle všeho odborníky opuštěna. J. G. WAHREN-

DORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten*, s. 93; *Nagrobek pary książęcej katedrze legnickiej*, dostupné z: <http://www.poczeta.com/pochowek2.htm>, [vid. 12. 10. 2019].

67 Výjimkou byl Jindřich XI., zemřelý a pohřbený v Krakově.

68 Srov. nejstarší informace o lehnických pohřebištích Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1198–1199, 1201. Nově *Zabytki sztuki w Polsce. Śląsk*, Warszawa 2006, s. 478; M. MUSIK-MOSKAL, *Pomniki nagrobne Piastów legnickich*, s. 186; Bogusław CZECHOWICZ, *Mauzoleum Piastów w Legnicy a problem moralnej oceny dynastii w świetle źródeł artystycznych*, in: tamtéž, s. 229–231.

69 Popis proměn např. F. LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten*, s. 1370–1374.

70 Jan HARASIMOWICZ, „*Ars moriendi*“ i „*pompa funebris*“ na Śląsku w dobie reformacji, *Śląski Kwartalnik Historyczny* Sobótka, 45, 1990, s. 184–209; TÝŽ, *Mors janua vitae. Śląskie epitafia i nagrobki wieku reformacji*, Wrocław 1992.

71 Krosno, něm. Crossen, dnes Krosno Odrzańskie (Polsko); původně slezské území náležející k Hlohovsku bylo koncem 15. století zastaveno Braniborsku; v roce 1537 bylo Krosensko připojeno k Braniborsku jako léno České koruny. V Krosně bylo dotud sídlo (Wittum) ovdovělých manželek braniborských kurfiřtů.

72 N. CONRADS (ed.) a kol, *Schlesien*, s. 266, 272; TÝŽ, *Das preußische Exil*, s. 40.

73 Např. *Christliche Leich-Predigt auß den Worten S. Pauli Rom. 8. 18.* /.../ *Bey Hochansehlichem Fürstlichen Leichen-Begängniß, / Frauen Sophiae Catha-*

rinae Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, geborner Hertzogin zu Münsterberg, in Schlesien zur Ölßen /.../. *Gehalten in der Fürstlichen Schloß-Kirchen von Johanne Letschio der Pfarr-Kirchen Dasselbs Pastore und der Priesterschafft selbigen Fürstenthums Seniore Primario* /.../ Brieg (1659).

74 Karel II. z Lichtenštejna-Kastelkornu (1623–1695) pocházel z hraběcí větve rodu. Olomouckým biskupem byl zvolen roku 1664. Roku 1682 se ucházel o biskupský stolec ve Vratislavi (kapitulou byl zvolen), nakonec ale zůstal v Olomouci. *Biographisches Lexikon*, 15, 1866, s. 130.

75 Fridrich Hessensko-Darmstadský (1615–1682) byl konvertitou; působil jako papežský legát Kristýny Švédské, kardinál (1652) a roku 1671 byl zvolený vratislavským biskupem. Jeho matkou byla Magdalena, roz. Braniborská, dcera kurfiřta Jana Jiřího a sestra Dorotey Sibyly, první manželky Jana Kristiána Břežského. *Neue Deutsche Biographie*, 5. 1961, s. 504.

76 N. CONRADS (ed.) a kol, *Schlesien*, s. 249; R. ŽÁČEK, *Dějiny Slezska*, s. 150; *Slezsko v dějinách českého státu*, 2, s. 70.

77 *Historia Śląska*, T. I, Cz. III, s. 337, 364; N. CONRADS (ed.) a kol., *Schlesien*, s. 272; *Slezsko v dějinách českého státu*, 2, s. 70; 21–242, 290–292; R. ŽÁČEK, *Dějiny Slezska*, s. 158–159, 165–166, 173.

78 Tento trend nastoupil ihned po smrti posledního Piastovce roku 1675 také na Lehnicku, Břežsku a Volvsku.

79 Irena KORBELÁŘOVÁ – Rudolf ŽÁČEK – Radmila DLUHOŠOVÁ, „... tělesně krásná a s tváří jemnou a půvabnou...“ *Funerální portrét Anny Lucemburské, urozené chráněny knížete Přemka I. Těšínského na cestě do Anglie*, Těšínsko, č. 2, 62, 2014, s. 1–12; Georg JAECKEL, *Geschichte der Liegnitz-Brieger*

Piasten von Georg Thebesius, /.../ herausgegeben 1733 von Gottfred Balthasar Scharff, /.../, 1. Die geschichtliche Entwicklung bis zu Herzog Georg II. von Liegnitz-Brieg-Wohlau (1547–1586), s. 61–63; Franciszek SZAFRAŃSKI, *Ludwik II brzesko-legnicki – feudal śląski z doby późnego średniowiecza*, Wrocław 1972, s. zvl. 43, 59–69 ad.

80 Werner PARAVICINI, *Von Schlesien nach Frankreich, England, Spanien und zurück. Über die Ausbreitung Kultur im später Mittelalter*, in: *Adel in Schlesien*, 1. Herrschaft – Kultur – Selbstdarstellung, edd. J. Hara-simowicz, M. Werner, Oldenbourg 2010, s. 146, 177.

81 F. LUCAE, *Schlesiche curicuriouse Denkwürdigkeiten*, s. 1305–1306, 1414, 1481–1482.

82 F. LUCAE, *Schlesiche curicuriouse Denkwürdigkeiten*, s. 1513; N. CONRADS, *Das Huldigungsbuch*, s. 77–101.

83 Goldberk, něm. Goldberg, dnes Złotoryja (Polsko)

84 Nejnověji v přehledu Gabriela WAŚ, *Książęca fundacja uniwersytecka w Legnicy w XVI wieku*, in: *Tradycje nauki legnickiej*, ed. S. Dąbrowski, Legnica 2007, s. 89–118, zde podrobně literatura.

85 K. F. SCHÖNWALDER, *Die Piasten zum Brieg*, 3, s. 183–196.

86 Weronika KARLAK, *Bibliotheca Piastorum Bregensis – szkolny księgozbiór dziedzictwem kulturowym śląskich Piastów*, in: *Piastowskie kolekcje ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*. Digitalizacja i udostępnienie, edd. I. Bińkowska, D. Codogni-Łancucka, Wrocław 2015, s. 48–70.

87 O dva roky později byla k fundaci připojena městská škola u sv. Jana a přeměněna v knížecí gymnázium, roku 1657 spojená s další městskou školou sv. Petra

a Pavla. Jeho evangelický charakter přetrval i po převzetí knížectví bezprostředně panovníkem. Norbert CONRADS, *Gründung und Bedeutung der Ritterakademie Liegnitz in habsburgischer Zeit (1708–1740)*, in: *Schlesien in der Frühmoderne: Zur politischen und geistigen Kultur eines habsburgischen Landes*, Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte, 16, ed. J. Bahlcke, Köln-Weimar-Wien, 2009, s. 276–277; Lucyna HARC, *Oświata w Legnicy w XVIII wieku*, in: *Tradycje nauki legnickiej*, ed. S. Dąbrowski, Legnica 2007, s. 130–132.

88 K lehnické rytířské akademii podrobněji dále např. *Akademie Rycerska w Legnicy*, edd. A. Kolbuszewska, Z. Kurzeja, Legnica 1993; literatura v přehledu např. L. HARC, *Oświata*, s. 130–131 ad.

89 Nejnověji Miroslawa OSOWSKI, *Bibliotheca Rudolphina Legnicensis – renesansowa kolekcja Jerzego Rudolfa*, in: *Piastowskie kolekcje ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*. Digitalizacja i udostępnienie, edd. I. Bińkowska, D. Codogni-Łancucka, Wrocław 2015, s. 71–80.

90 Dcerou českého krále Jiřího z Poděbrad byla první manželka Fridricha II. Ludmila.

91 Manželství Žofie (1535–1587) a Jindřicha XI. trvalo dvacet let a narodilo se z něj pět dětí, z nichž přežily tři dcery. Manželské soužití barvitě vyličil ve svých pamětech Jindřichův dvořan Hans von Schweinichen.

92 Podrobněji v přehledu např. K. JASIŃSKI, *Powiązania genealogiczne Piastów*, s. 135–148.

93 Ve stručném přehledu např. J. LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie śląscy*, s. 96–99.

94 Klara KACZMAREK-LÖW, *Działalność Fryderyka II legicko-brzeskiego na polu mecenatu artystycznego i kulturnego – stan i perspektywy badań*, in: *Tradycje*

nauki legnickiej, Legnica 2007, s. 80–88, zde další literatura. *Allegemeine Deutsche Biographie*, 33, 1891, s. 43–412; *Neue Deutsche Biographie*, 24, Berlin 2010, s. 63–64.

95 *Geschichte Schlesiens*, 2, s. 197–229.

96 První část hry je sepsána rýmovaným veršem ve formě alexandrinu, prozaický text v německém hlohovském dialektu.

97 M. OSOWSKI, *Bibliotheca Rudolphina Legnicensis*, s. 74–75.

98 *Geschichte Schlesiens*, 2, s. 272.

PŘÍSPĚVKY

Kázání a komemorativní texty ve dvorské funerální kultuře posledních generací piastovských vévodů

Pohřební kázání nad lehnicko-břežskými vévodkyněmi z 2. poloviny 17. století

Raně novověká pohřební kázání představují dosud nepříliš vytěžený pramen obsahující informační potenciál pro mnoho směrů historického bádání. Kořeny zájmu o tento prostředek kultury vzpomínání je možno hledat již v 18. století v německém prostředí,¹ kde byly až přibližně do první poloviny 20. století zejména biografické části pohřebních kázání oceňovány převážně jako prameny pro dějiny genealogie, heraldiky a souvisejících oblastí spjatých s rodovou historií. V dnešní době se výzkum pohřebních kázání či obecně funerálních tisků realizuje v širokém spektru oblastí v duchu multidisciplinárního přístupu. Za nejvýznamnější středisko věnující se tomuto způsobu výzkumu a také katalogizaci pramene je možno pokládat výzkumné centrum funerálních tisků působící v Marburgu.²

Otázka role žen ve funerální homiletické literatuře se objevuje v okruhu zpracovávaných témat přibližně od 60. let 20. století současně s dalšími inovativními přístupy, intenzivněji však začala být reflektována zejména od 80. let 20. století. Podnět-

nými studiemi k tématu žen v pohřební homiletice přispěli např. Heide Wunder,³ Ines Elisabeth Klocke,⁴ Albrecht Classen⁵ či Silke Lesemann.⁶ Dále k tématu publikovala několik studií Jill Bepler specializující se mimo jiné na výzkum raně novověkých funerálních tisků luteránských vévodských dvorů.⁷ Příspěvkem k poznání životních světů žen vřatislavských měšťanských elit prostřednictvím funerálních promluv se stala monografie Kaliny Mróz-Jablecké.⁸ Dodejme, že pohřební kázání nad ženami vzniklá v 16. a 17. století tvoří v luteránských a zdá se, že i v katolických oblastech přibližně třetinu dochovaných tisků,⁹ přičemž celkové množství tisků pohřebních kázání je dnes odhadováno na 350 tisíc.¹⁰

Pohřební kázání věnovaná mužům se obecně těšila od počátku zájmu o tento typ literatury vyšší pozornosti oproti předchozím, avšak studie týkající se otázky role mužů či reprezentace maskulinity v pohřebních kázáních související s výše zmíněnými novými přístupy, jsou zastoupeny v menším množství. Tématem se zabývala např. Heike Talkenberger.¹¹

◀ Gryphius,
Radosti a smuteční
hry, frontispis,
1663
(archiv autorů).

Význam českých pohřebních kázání ocenil již Josef Jungmann v *Historii literatury české*, kde porídil také jejich první soupis.¹² Pramen však nadále zůstal převážně na okraji pozornosti.¹³ Obrat k jeho trvalejšímu a systematictějšímu zkoumání nastal v 90. letech 20. století v souvislosti s obnoveným zájmem o českou barokní kulturu a v návaznosti na nově přijímané zahraniční vlivy přinášející nové metodologické přístupy v oblasti označované v širším slova smyslu jako dějiny smrti.¹⁴

Přední český znalec barokní homiletiky a literatury, archivář a editor Miloš Sládek, seznamuje od 90. let českou odbornou i laickou veřejnost s katolickými i protestantskými příležitostnými kázáními. Věnoval se mimo jiné edičnímu zpřístupnění českojazyčných pohřebních a dalších příležitostných kázání a jeho zásluhou byl českým čtenářům představen první stručný nástin dějin, struktury a funkcí pohřebních promluv.¹⁵ Neméně významné badatelské impulsy přinesly práce Radmily Prchal Pavlíčkové nahlízející pramen z hlediska kulturních dějin. Historička využila pohřební kázání vztahující se převážně k mužům z církevního prostředí ke studiu konstrukce paměti a zabývala se také dalšími aspekty pramene zahrnujícími mimo jiné téma posledních věcí člověka v konfesionálně odlišných promluvách.¹⁶ Tematikou pohřebních kázání se dále ze současných českých odborníků zabývali například Tomáš Knoz¹⁷ nebo Milan Svoboda.¹⁸

Nástin struktury protestantských pohřebních kázání a skladby souborů funerálních tisků

Zvyk uctívání zemřelých prostřednictvím tisků pohřebních kázání se rozšířil v prostředí německé luteránské šlechty v polovině 16. století. Tato nejstarší pohřební kázání se skládala pouze z výkladu biblického citátu, případně akademické pohřební řeči obsahující životopis.¹⁹ V době přednesení a vydání kázání nad posledními lehnicko-břežskými Piastovci byl na německy mluvících protestantských vévodských dvorech funerální tisk rozvinut do podoby obsáhlého kompendia složeného z textů několika literárních žánrů, které bylo jako celek koncipováno a vtištěno.²⁰ Je potřeba dodat, že tištěná kázání nejsou věrnými kopiemi přednesených projevů, neboť prokazatelně bývala před tiskem upravována.²¹ Míru věrnosti původnímu řečnickému vystoupení lze proto stěží rekonstruovat.

Věnujme nyní pozornost nejčastějším složkám protestantského (konkrétně luteránského a kalvinistického) pohřebního kázání a některým nejběžnějším typům doprovodných textů v podobě, v níž se vyvinuly v 17. století, resp. zejména ve sledovaném období jeho 2. poloviny, přičemž poznatky budou vycházet přednostně z promluv vážících se ke slezským vévodským dvorům. Kázání uvozoval titulní list shrnující základní informace o okolnostech vzniku a obsahu textu. Ve zkratce spravoval čtenáře o obsahu kázání (uveden byl jeho název a často také odkaz na biblický citát vybraný jako motto řeči), osobě zemřelého či zemřelé (otištěno bylo jeho nebo její jméno, rodová příslušnost, dále zpravidla datum

Pohřební kázání nad Barbarou, roz. Brani-borskou, manželkou Jiřího II. Břežského, titulní strana, 1595. Manželé byli zadavateli tisku kázání nad dcerou Barbarou ml., zatím nejstaršího známého svého druhu ve Slezsku (archiv autorů).

úmrtí a případně jeho příčina), dále mohl titulní list informovat o datu a mnohdy také místu pohřbu, o autorovi kázání, knihtiskaři a případně místě tisku. Za titulním listem mohla následovat dedikace, tedy věnování či připsání svazku. Autor zde věnoval své literárně-rétorické dílo obvykle nejbližším příbuzným pohřbívané osoby. Často se jednalo zároveň o mecenáše tisku a připsání je proto možno vnímat jako formu reprezentace.²²

Smysl následující smuteční promluvy spočíval především v útěše a poučení příjemců, k němuž mohl sloužit vedle biblických či jiných literárních zdrojů i příklad ctnostného života zesnulých. Mnohdy ke zmíněným funkcím přistupovalo ještě utvrzování ve víře, případně napomenutí k mravně správnému životu a vyskytovaly se také reprezentační prvky.

Struktura kázání vycházející z antických vzorů se obvykle skládala ze čtyř hlavních částí nazývaných *praeformatio* (*proemium*), *exordium*, *exegesis* (*tractatio*) a *conclusio* (*peroratio*).²³ K textu vlastního kázání býval posluchač či čtenář uveden prostřednictvím předmluvy (*praeformatio*) obsahující pojednání o příležitosti, k níž byla řeč pronesena a zpravidla vyjádření smutku nad smrtí pochovávané osoby. V úvodu (*exordiu*) autor zpravidla oznámil znění hlavního biblického citátu, jenž býval v protestantských oblastech v kázání uveden obvykle v rodné řeči posluchačů a čtenářů.²⁴ Dále kazatel připravil posluchače a čtenáře na ústřední téma kázání, přičemž mohl stanovit rozvržení řeči (*propositio*) a hlavní otázky.²⁵ Poté následoval výklad zvoleného tématu kázání vázajícího se k ústřednímu biblickému citátu v hlavní stati promluvy (*exegesis*/ *tractatio*) obsahující několik dílčích částí.²⁶ V jednom z těchto pododdílů na-

zývaném *applicatio* býval předchozí výklad vztažen k zesnulým. Poslední stálou součástí osnovy duchovní promluvy tvořil závěr (*conclusio*/ *peroratio*) objevující se v kázáních v různých podobách.

Dále pohřební kázání sestávala z několika tematicky odlišných rétorických oddílů známých rovněž již z období antiky, a to *laudatia*, *lamentatia* a *consolatio*. *Laudatio* tvořilo část zaměřenou na chválu života zesnulých, *lamentatio* spočívalo ve vyjádření lítosti nad jejich ztrátou a *consolatio* mělo přinést útěchu pozůstalým. Pořadí užití zmíněných témat řeči nemuselo být ustálené a jednotlivé motivy se navíc mohly vyskytovat v průběhu celé promluvy opakovaně nebo naopak mohlo být použití některých sotva znatelné.

V rámci samostatného rétorického vystoupení byly po dokončení promluvy shrnuty důležité mezníky života pochovávané osoby v jejím oficiálním životopise (označovaném názvy *Lebenslauf*, *Personalia* aj.).²⁷ Biografie zpravidla obsahovala, kromě líčení událostí, jež proběhly v jednotlivých životních etapách zemřelých (představovaných často v souladu s ustálenými topoi), zmínky o jejich původním rodu a částečně rovněž o jejich ctnostech prezentujících zemřelé ve shodě s uznávanými dobovými ideály.

V průběhu 17. století se rozvinula další součást funerálního sborníku, již byla děkovná řeč (často označovaná jako *Abdankungs-Rede*, *Abdankung* či *Parentation*), jejíž význam dále vzrostl v 1. polovině 18. století.²⁸ Jde o druh smuteční řeči pronášené obvykle laiky především za účelem poděkování přítomným za účast na funerální slavnosti většinou před „domem smutku“ po pochování zemřelých.

Dále se v rámci funerálních sborníků můžeme setkat s popisy pohřebních průvodů, latinskými děkovnými promluvami, různými žánry smuteční poezie, součástí souborů se stávaly modlitby, vale a díla dalších literárních žánrů, jimiž by bylo možno seznam ještě doplnit.

Jelikož pohřební kázání představují prameny, jež je možno nahlížet z mnoha hledisek, proto, než přistoupíme k pokusu o jejich analýzu, je potřeba poznamenat, že se pozornost omezí pouze na vybrané aspekty promluv, mezi něž bude patřit kromě základních faktů o okolnostech proslovení, obsahu, struktuře textu a částečně jeho grafické výzdobě zejména interpretace mediální prezentace zesnulých. Věnování přednostní pozornosti problematice „literárního portréту“ zesnulých může napomoci zodpovědět otázku, jakým způsobem byly utvářeny představy o jejich identitě ukotvované prostřednictvím kázání v paměti soudobé společnosti.

Pohřební kázání Jana Letsche nad Žofií Kateřinou Lehnicko-Břežskou²⁹

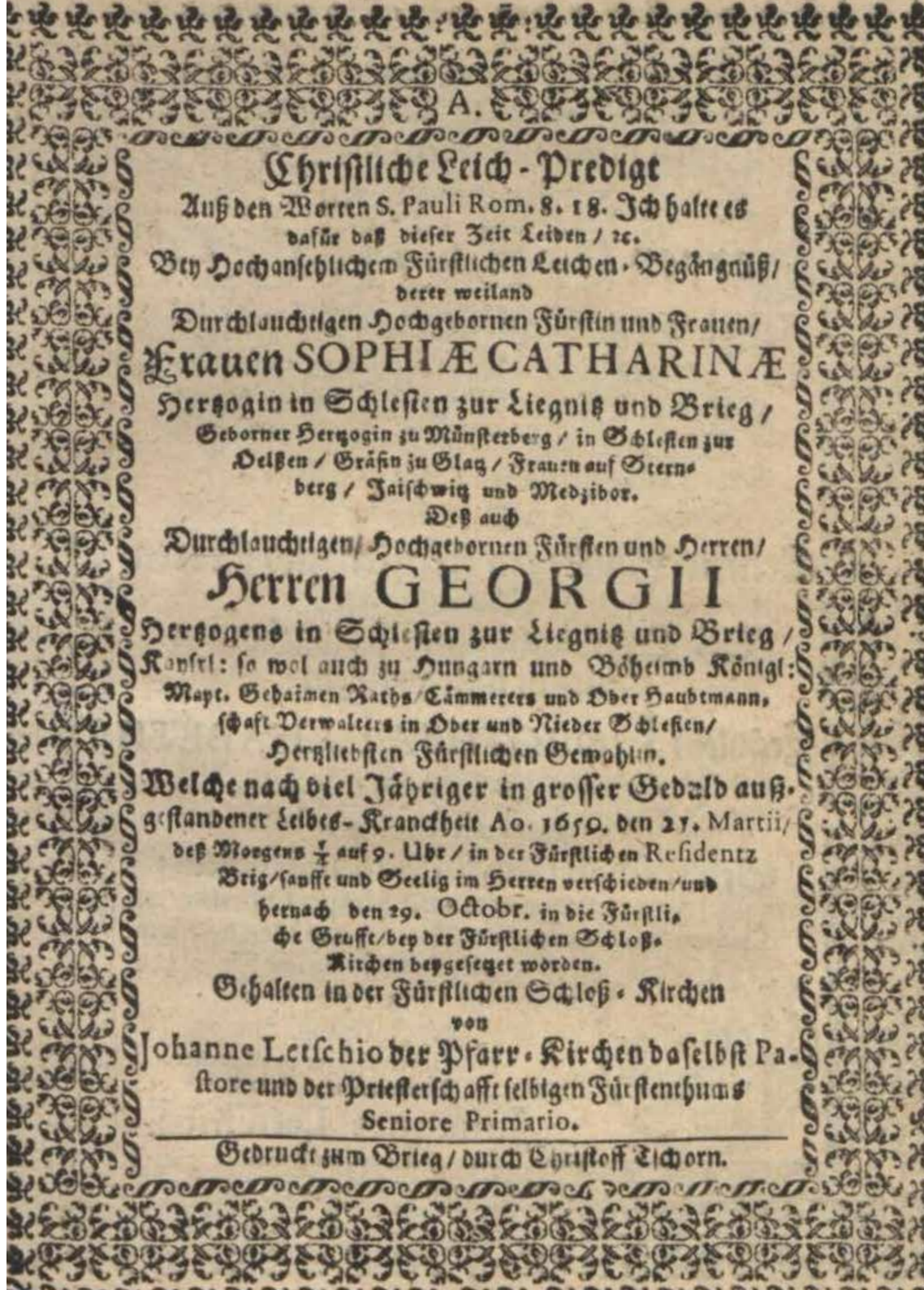
Žofie Kateřina, rozená Minsterbersko-Olešnická, zemřela 21. března 1659 v břežském zámku ve věku 57 let po dlouhodobé, dle oficiálního životopisu přibližně sedm let trvající nemoci. Mezi nejbližší pozůstalé patřil její manžel Jiří,³⁰ s nímž vévodkyně prožila jednadvacetileté manželství, a jediná dcera manželského páru Dorotea Alžběta³¹ (17. prosince 1646 až 9. června 1691). Dne 29. října v Břehu se za zesnulou konal pohřební obřad, v rámci něhož

bylo předneseno v zámeckém kostele sv. Hedviky pohřební kázání.³² Promluva byla vytištěna v tiskárně břežského tiskaře Kryštofa Tschorna. Protože vévodkyně zůstala po celý život věrná augšpurskému vyznání, přestože se její manžel i celý břežský dvůr hlásili ke kalvinismu,³³ je kázání na rozdíl od promluvy pro druhou Jiřího manželku Alžbětu Marii Karolínu³⁴ dílem luteránského kazatele. Pohřební promluvu přednesl v německém jazyce kazatel působící při břežském městském kostele, Jan Letsch.³⁵

V rámci rodových tradic dynastií, z nichž pocházeli Žofie Kateřina a Jiří III. (kteří ostatně nebyli příliš příbuzensky vzdáleni) se uctívání zemřelých touto formou posmrtné památky nevyskytuje poprvé.³⁶ Dochovala se např. pohřební kázání a jiné komemoratívni tisky vytištěné k příležitosti pohřbu Žofiina otce Karla II. Minsterberského, (1545–1617),³⁷ matky Alžběty Magdalény, roz. Lehnicko-Břežské (1562–1630),³⁸ bratra Jindřicha Václava Minsterbersko-Bernštatského (1592–1639)³⁹ a dvou sester Žofiiny matky.⁴⁰ Ze strany Jiřího je možné zmínit kázání věnované památce jeho matky, Dorotey Sibyly, roz. Braniborské (1590–1625),⁴¹ či babičky Alžběty Anny Braniborské (1563–1607).⁴²

Otázka objednavatele kázání se zdá být v případě pohřební promluvy nad Žofií Kateřinou celkem snadno zodpověditelná. Přestože to není v kázání výslovně sděleno, nejpravděpodobnějším investorem tisku se jeví Žofiin manžel Jiří III. Svědčí pro něj kromě skutečnosti, že byl nejbližším žijícím příbuzným zesnulé vévodkyně uvedení jeho jména v dedikaci kázání (společně se jménem v době pohřbu dvanáctileté dcery manželů).

Pohřební kázání
nad Žofií Kateřinou,
roz. Minsterbersko-
Olešnickou,
manželkou Jiřího III.
Břežského, titulní
strana, 1659
(archiv autorů).

Přejdeme nyní k vlastnímu kázání. Promluva je uvedena často užívaným názvem pro tento typ tisků v protestantském prostředí, a to „*Křesťanské pohřební kázání*“ („...*podle slov sv. Pavla Římanům...*“). Titulní list střídá zmíněné oznámení dedikace promluvy Janem Letschem Jiřímu III. a Dorotee Alžbětě. Podstatnou část předmluvy tvoří *lamentatio*, tj. vyjádření lítosti nad ztrátou vévodkyně a částečně *consolatio* (uklidnění pozůstalých).

Ústředním mottem kázání se stal 18. verš 8. kapitoly z listu apoštola Pavla Římanům.⁴³ V úvodní části kázání měl řečník podle raně novověkých rétorických teorií připravit posluchače k vnímání svého projevu a v jejím závěru přistoupit k oznámení tématu promluvy.⁴⁴ Obdobně postupuje i Jan Letsch, když v závěru úvodní části (*exordia*) charakterizuje život vévodkyně jako „cvičení ve zbožnosti a trpělivosti“, potažmo „školu kříže“, čímž předznamenává téma řeči vztahující se ke skutečnosti utrpení během pozemského života a stylizaci jednotlivých částí kázání do úlohy lekcí pro „žáky v pavlovské škole kříže“. Je zde také naznačena osnova promluvy. Vedle biblických citátů autor svou řeč doplňuje dalšími zdroji.⁴⁵

Ústřední stať promluvy je rozdělena do tří částí, z nichž každá zahrnuje tři dílčí pojednání na určitá témata rozvíjející hlavní funkce kázání – poučení, napomenutí „*ke křesťanskému životu*“ a útěchy. Mimo to je každá z hlavních částí stati zakončena tzv. *applicatiem*, jehož účelem je aplikace (výběru z) řečeného na zesnulou v určitém období jejího života. Tematicky převládá útěšná a oslavná složka (*consolatio* a *laudatio*). Kromě poskytnutí útěchy pozůstalým je záměrem promluvy ujištění o spáse zemřelé. Útěcha spočívá obdobně jako v mnoha jiných po-

hřebních kázáních v nabízení příkladů z Bible napomáhajících smíření se s pomíjivostí pozemského života a dále v povzbuzování posluchačů v důvěře v Boha, pomocí níž mají překonávat po vzoru Žofie Kateřiny světské strasti a dosáhnout spásy.

Nezanedbatelný prostor bývá v pohřebních promluvách věnován ctnostem zesnulých. Kazatelé představují život zesnulých v souladu se základními modely správného chování určenými dobovým ideálem vycházejícím z křesťanských ctností a odpovídajícím pohlaví, věku, sociálnímu postavení, rodinnému stavu a dalším kritériím. Nejinak je tomu v případě kázání nad Žofií Kateřinou. Akcent na kladné povahové kvality zemřelé a příkladný křesťanský život mj. odráží dobový ideál dobré smrti. Podle knih *ars moriendi* záleželo nejen na skutečnosti, zda člověk zemřel v Kristu, nutným požadavkem byl i předcházející dobrý život dle křesťanských zásad (umění žít, *ars vivendi*).⁴⁶ Soustředění pozornosti na lidské ctnosti nemělo tudíž funkci pouze obecně humanistickou či filozoficko-morální, ale především eschatologickou.⁴⁷ Popis života zemřelých charakterizovaný v největší míře právě projevovanými ctnostmi je samozřejmě idealizovaný a slouží spíše coby dobová představa o správném chování. Nelze však popírat úsilí o praktikování tohoto ideálu v raně novověké společnosti.⁴⁸

Ctnostem Žofie Kateřiny je věnována pozornost již v exordiu. Nejvíce oceňovanými povahovými vlastnostmi Žofie Kateřiny jsou nejen v počáteční části promluvy, ale i v průběhu celého kázání trpělivost při snášení vleklé nemoci a pevná víra či zbožnost.⁴⁹ Konfesní rozdíly obou manželů nejsou v promluvě zdůrazňovány. Připomínaná zbožnost jako

nejvyšší ctnost je typickou součástí raně novověkých pohřebních kázání nejen nad vévodkyněmi, ale nad ženami obecně. Vévodkyně však v pohřebních promluvách hrála zvláštní úlohu modelu zbožnosti pro rodinu, dvůr, služebnictvo i ostatní obyvatelé země.⁵⁰ V rámci „dělby práce“ mezi protestantskými i katolickými vévodskými manželskými páry měla vévodkyně svou zbožností zaručovat bohuľibost výsledků manželovy politické činnosti.⁵¹

K tématu ctností se autor vrací v hlavní stati. Ve třech vstupech do výkladu (*applicatiích*) je přiblížen život zemřelé rozdělený na tři životní údobí. Pozornost je, přes prokládání biblickými citacemi a exempli, směřována k příkladnému vztahu zesnulé k náboženské víře ve všech životních obdobích a ke chvále jejího ctnostného života (spočívajícího např. ve vyhýbání se „světským marnostem“, trpělivosti, připravenosti na smrt aj.). Celkově je posílena role vévodkyně trpící nemocné, která zdravotní obtíže přemáhá svou vírou. V tomto duchu v obecné rovině vyznívá nejen hlavní poselství a téma promluvy ale rovněž také nápisy na rakvi zesnulé zmíněné během řeči.⁵² Podrobnější popis ctností Žofie Kateřiny pokračuje v chronologicky vystavěné životopisné části funerálního tisku.

Pohřební kázání Jana Waltera Biermanna nad Alžbětou Marií Karolínou Lehnicko-Břežskou

Druhá manželka lehnicko-břežského vévody, Alžběta Marie Karolína, původem ze simmernské větve falckých Wittelsbachů, ukončila svou životní

pouť 22. května 1664. Pohřeb vévodkyně se konal v Břehu 7. října 1664. Protože Jiří III. přežil svou manželku jen o necelé dva měsíce (zemřel 14. července 1664), mohlo být přistoupeno k téměř současnému konání pohřebních slavností, když pohřeb Jiřího III. proběhl příštího dne. Místem posledního odpočinku Alžběty Marie Karolíny se stejně jako u Jiřího první ženy stala krypta zámeckého kostela sv. Hedviky.

Během bohoslužby konající se v zámeckém kostele bylo dvorním kazatelem a superintendantem Břežského knížectví Janem Walterem Biermannem (1613–1670)⁵³ proneseno pohřební kázání.⁵⁴ Alžběta Marie Karolína byla stejně jako její manžel Jiří III., na rozdíl od své předchůdkyně Žofie Kateřiny, stoupenkyní kalvinistického vyznání. Pohřební řeč nechal její zadavatel či zadavatelé vytisknout, obdobně jako předchozí promluvu, v břežské tiskárně Kryštofa Tschorna.

O osobě či osobách, které investovaly do tisku pohřebního kázání, není v kázání zmínka. Při pátrání po objednateli se jeví jako nejpravděpodobnější vzejití prvního impulsu od Jiřího III., podobně jako tomu patrně bylo v případě předešlého kázání. Protože se přípravy k pohřbu obvykle konaly záhy po úmrtí dané osoby, došlo k nim – zřejmě včetně objednání pohřebního kázání – ještě za života Jiřího, který, jelikož netrpěl podobnou těžkou nemocí jako jeho manželka, pravděpodobně nepředpokládal, že se jejího pohřbu sám již nezúčastní.

Po neočekávané smrti Jiřího pravděpodobně převzali starost o záležitosti spjaté s pohřbem Alžběty Marie Karolíny, nejspíše včetně zajištění tisku pohřebních kázání, břežští dvorští úředníci.⁵⁵ Ke

spojitosti kázání s břežským dvorem a piastovským rodem ostatně směřuje už pověření totožného kněze působícího při břežském zámeckém kostele vypracováním tištěné podoby proslovů nad Alžbětou Marií Karolínou i Jiřím III. a mimoto také téměř souběžný pohřeb a uložení tělesných schránek dotýčných v kryptě břežského zámeckého kostela. Objednání kázání původním rodem zesnulé se proto zdá být méně pravděpodobné, avšak jeho vliv na obsah textu přesto nemusel být zcela zanedbatelný, zejména vzhledem k možné preferenci rodové erbovní symboliky, o čemž bude detailněji pojednáno níže.

Stejně jako mezi jinými příslušníky vysoce postavených protestantských rodů mělo i mezi předky Alžběty Marie Karolíny uctívání zemřelých prostřednictvím tisků pohřebních kázání již určitou tradici. Známa jsou již z počátku 17. století pohřební kázání nad jejími prarodiči z matčiny strany, braniborským kurfiřtem Jáchymem Fridrichem a jeho ženami Eleonorou Pruskou a Kateřinou Braniborsko-Küstrinskou, z otcovy strany nad falckým kurfiřtem, zakladatelem Protestantské unie a otcem českého „zimního krále“ Fridrichem IV. Falckým.⁵⁶

Kázání nad Alžbětou Marií Karolínou je nazváno ve volném překladu „*Duchovní všelék. To je posilnění božích dětí v každém trápení a zármutku*“.⁵⁷ Na rozdíl od starší promluvy nad Žofií Kateřinou neobsahuje dedikaci a po titulním listu bezprostředně následuje předmluva (*Vorrede*). Z částí tvořících rétorický základ promluvy je v předmluvě rozvinuto zejména *lamentatio* a v menší míře rovněž prvky *consolatio* užitého stejně jako v předchozím kázání spíše v hlavní stati současně s *laudatiem*. Zdá se, že se v pojetí předmluvy a částečně v následujícím prů-

běhu řeči projevují postupy nového konceptuálního stylu kazatelství, jež se v určité míře uplatňují také v druhém autorově kázání nad Jiřím III.⁵⁸

Výběr ústředních biblických citátů pro kázání nad Alžbětou Marií Karolínou a Žofií Kateřinou spojuje identická kapitola a součást Bible (List Římanům). Mottem pohřební řeči nad Alžbětou Marií Karolínou se stal 28. verš 8. kapitoly z listu apoštola Pavla Římanům znějící v dnešním překladu „*Víme, že všechno napomáhá k dobrému těm, kdo milují Boha, kdo jsou povoláni podle jeho rozhodnutí*“.⁵⁹ Jak je možné dozvědět se z textu stati kázání, zmíněný biblický citát měla mít Alžběta Marie Karolína ve velké oblibě a měl údajně sloužit jako jakési její životní krédo.

Ústřední biblický citát je nosným pilířem pro stavbu řeči, objevuje se (celý nebo jeho části) mnohokrát v průběhu celého kázání a promluvu propojuje. Na základě vybraných úryvků citátu je většina hlavní stati rozdělena na čtyři dílčí části, jejichž spojujícím prvkem je především útěcha pozůstalých a otázka významu utrpení a smíření se smrtí, podpořená samozřejmě mnoha dalšími biblickými citáty a příklady. Ve srovnání s kázáním Jana Letsche je méně patrná inspirace antickou a raně středověkou křesťanskou literaturou.

Ve zbývajících částech stati autor přechází k oslavě ctnostného života zesnulé. Na rozdíl od rozvržení ústřední části předchozí promluvy je ctnostem Alžběty Marie Karolíny věnována pozornost pouze v závěru stati, nikoliv opakovaně v průběhu celého tohoto textu. Výklad je rozčleněn do několika tematických okruhů zahrnujících chválu ctnost-

ného chování vévodkyně v soukromí,⁶⁰ ve vztahu k osobám z jejího bližšího či vzdálenějšího okolí (k manželovi,⁶¹ poddaným, k „sobě rovným“, k chudým aj.) a v určitých situacích, zejména v nemoci a v posledních dnech na sklonku života. Srovnáme-li upřednostňované ctnosti s ctnostmi připisovanými Žofii Kateřině, zjistíme, že hlavní aktérky obou kázání jsou shodně charakterizovány jako zbožné a trpělivé při vyrovnávání se se svou nemocí. V kázání nad Alžbětou Marií sice kladné hodnocení těchto kvalit nedosahuje té míry jako v předchozí promluvě, spektrum ctností je však oproti předcházející promluvě pestřejší.⁶²

Vzhledem k bezdětnosti vévodkyně neobsahuje kázání nad Alžbětou Marií Karolínou popis mateřských ctností v pravém slova smyslu, vévodkyně je však s větším akcentem stylizována do úlohy „*matky země*“ či „*matky poddaných*“. K poddaným měla být vévodkyně „laskavá a mateřská“ a jejím jediným přáním mělo být dát zemi „mladého prince, knížecího zemského dědice“ a poddané tímto potěšit. Autor naznačuje, že tato „niterná“ touha Alžběty Marie Karolíny „mohla možná také trochu přispět k její nemoci“. Podle Biermanna je důvod ke smutku tím větší, protože současně s úmrtím vévodkyně zanikla i naděje na dědice země, přičemž úmrtí Jiřího III. na tomto místě autor nezmiňuje.⁶³

Důležitý význam je v závěru stati i v závěru celé promluvy příkládán symbolu koruny, jenž se objevuje také v předchozím kázání, avšak pouze okrajově. Symbol má odkazovat k verši ze Zjevení Janova znějícím ve starším překladu „*Budiž věrný až do smrti, a dám ti korunu života*“.⁶⁴ Účelem využití citátu v obou pohřebních promluvách je ujištění posluchačů

a čtenářů o spáse duše zemřelé, jež zůstala svému vyznání věrná až do konce svých dní. V kázání nad druhou z manželek Jiřího III. je téma rozvinuto ve stati údajně skutečnou událostí ze sklonku života Alžběty Marie Karolíny,⁶⁵ dále v závěru řeči a podtrhuje jej rovněž i grafické zvýraznění příslušných pasáží.

Vzhledem k faktu, že erb rýnských falckrabat ze Simmern obsahoval dvojí vyobrazení korunovaného lva⁶⁶ a v praxi barokního funerálního kazatelství bylo užívání motivů z erbů zemřelých poměrně běžné, je možno se domnívat, že se výše uvedený motiv vztahuje zároveň k symbolické reprezentaci původního rodu zesnulé. Motivy koruny a lvů tvoří navíc výraznou součást výzdoby jejího sarkofágu.⁶⁷ Za další možnou souvislost s původním rodem Alžběty Marie Karolíny lze považovat pasáž v poslední části stati, kde je údajně vyjádření zesnulé v době její nemoci přirovnáno k výroku starozákonního krále Chizkijáše, čímž autor může připomínat pohřební kázání nad jejím dědem, Fridrichem IV. Falckým.⁶⁸ Toto pohřební kázání vytištěné roku 1610 je uvedeno rozsáhlým ústředním biblickým citátem týkajícím se shodného tématu, jímž se inspiroval Jan Biermann, a to Chizkijášovy nemoci, avšak v tomto případě je návaznost na rod zesnulé obtížněji prokazatelná, neboť citace nepocházejí z totožné biblické knihy a navíc jde v kázání nad Alžbětou Marií Karolínou pouze o okrajovou zmínku.⁶⁹

V závěru promluvy výrazně odděleném pomocí samostatného nadpisu od předchozího textu je hlavní poselství kázání rozvíjející ústřední biblický citát dáno do souvislosti s životem zesnulé vévodkyně. Nejde však již o výčet ctností dokládající dobrý život zesnulé, ale o snahu přímo posluchače či

čtenáře ujistit o její spáse. Promluva je shrnuta do vyjádření přesvědčení, že všechno, včetně trápení, jež Alžběta Marie Karolína vlivem nemoci prožila, „*napomáhá k dobrému těm, kdo milují Boha*“, k nimž Alžběta Marie Karolína podle kazatele nepochybně patřila.

Pohřební kázání Antonína Brunsena nad Luisou Lehnicko-Břežskou⁷⁰

Kázání nad Luisou,⁷¹ vévodkyní slezskou v Lehnicku a Břežsku, pronesené s více než patnáctiletým odstupem od předchozích promluv přednesl někdejší olavský dvorní kazatel Antonín Brunsen (1641–1693).⁷² Lze-li soudit podle nalezených dochovaných exemplářů, kázání se dočkalo dvou vydání, a to s největší pravděpodobností v roce 1680 jako součást funerální slavnosti⁷³ a roku 1690 v rámci autorské sbírky kázání a jiných příležitostných promluv Antonína Brunsena.⁷⁴ Důležitým záměrem druhého vydání textu byla tedy mimo jiné prezentace autorova rétorického umění. Na první vydání Brunsen nepřímo upozorňuje v úvodu sbírky tvrzením, že promluvy obsažené ve sbírce byly již „dříve na milostivý příkaz vytištěny, nyní opětovně vydány“.

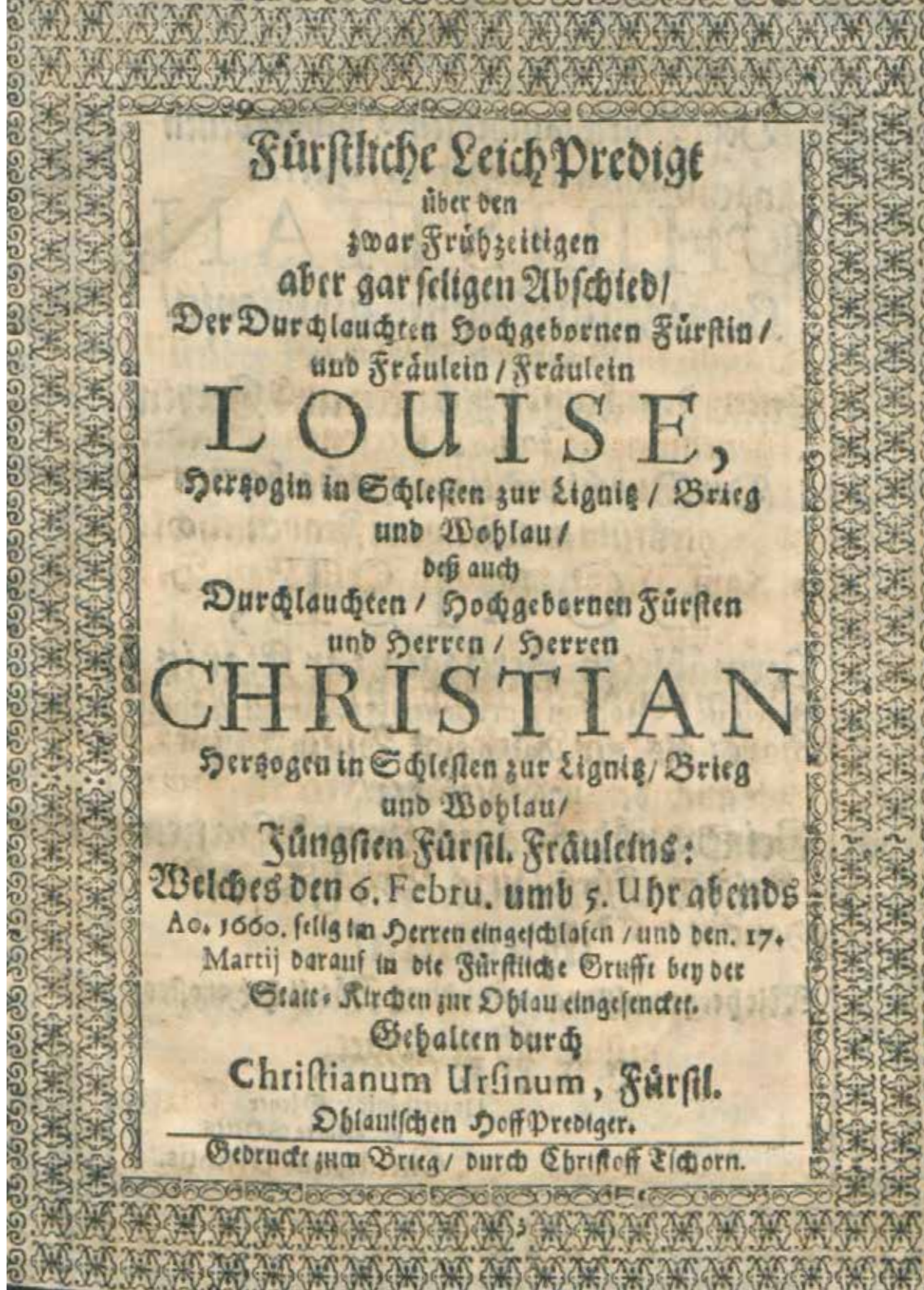
Promluva byla pronesena v olavském zámeckém kostele 19. května 1680, tj. na druhý den po převezení těla vévodkyně z Olavy, kde 25. dubna 1680 zemřela, do piastovské hrobky v Lehnici, kde bylo pohřbeno.⁷⁵ Před tímto převozem bylo ještě 17. května 1680 proneseno na nádvoří olavského zámku další kázání Antonína Brunsena (*Stand-Predigt*).⁷⁶

Vytištění literárních památek v břežské tiskárně Jana Kryštofa Jacoba bylo pravděpodobně objednáno jediným žijícím Luisiným potomkem, sedmadvacetiletou dcerou Karolínou (1652–1707),⁷⁷ provdanou kněžnou Šlesvicko-Holštýnskou ze Sonderburgu, která podle zmínek v textu vybrala ústřední motto kázání⁷⁸ a již je původní soubor promluv, jehož je kázání součástí, dedikován.⁷⁹ Uvedené proslovy dokládají pravděpodobně jedna z posledních Brunsenových veřejných vystoupení na slezském území před změnou jeho působišť na postupimský dvůr kurfiřta Fridricha Viléma I. Braniborského.⁸⁰

Skromný počet vydaných žánrů funerální literatury, jejichž původcem je navíc tentýž autor, odpovídá ve srovnání s tisky vztahujícími se k pohřbům ostatních lehnicko-břežských vévodkyň méně okázalé pohřební slavnosti. Nalezení dalších tisků připomínajících pohřeb Luisy nelze vyloučit, je však téměř jisté, že obsáhlý reprezentativní sborník, podobný jako v případech funerálních festivít ostatních uváděných vévodkyň, vzniklých ve zcela odlišné situaci rodu vyžadující navíc vyšší reprezentační nároky, vydán nebyl.⁸¹

Ve vnitřní struktuře se promluva liší od ostatních sledovaných kázání zejména zařazením životopisu na místo třetí části kázání (pod označením „*C. Die Zueignung*“). Hlavní stať se zároveň striktně drží náboženské tematiky a neobsahuje pasáže s odkazy k životu a ctnostem zemřelé jako předchozí promluvy.⁸² Rozdílné je také zařazení čtyř vstupních citátů před předmluvu kázání.⁸³ Soubor funerálních textů obsahuje kromě kázání a životopisu smuteční báseň, inspirovanou ústředním biblickým veršem kázání, za jejíhož autora lze považovat vzhledem

Pohřební kázání
nad tříletou Louisou
Lehnicko-Břežskou,
vyslovené při večerním
pohřbu v městském
kostele v Olavě, titulní
strana, 1660
(archiv autorů).

Kázání nad Luisou,
roz. Anhaltsko-
Dessavskou, ovdovělou
Lehnicko-Břežskou,
proslovené na zámeč-
kém náměstí v Olavě
před cestou ostatků
jmenované k uložení
do Lehnice, titulní
strana, 1680
(archiv autorů).

k obsahu navazujícímu na kázání a zahrnutí básně v autorské sbírce rovněž Antonína Brunsena.

Pakliže obrátíme pozornost k obsahu kázání, mottem promluvy se stal verš z Knihy Žalmů (39, 14) znějící v novodobém překladu „*Odvrát ode mne svůj pohled, abych okřál, dřív než odejdu a nebudu již*“.⁸⁴ Verš údajně sama vévodkyně zpívala krátce před svým skolem, proto měl být pro kázání vybrán její dcerou Karolínou. Motiv zpěvu či písně je v textu několikrát opakován. Součástí předmluvy je například zmínka o „labutí písni“, k níž jsou přirovnávána údajná poslední slova vévodkyně.⁸⁵ Ponecháme-li stranou důležitý význam zpěvu v evangelické liturgii a zbožnosti, o jehož rozvoj se zasloužil již Martin Luther, odráží text kázání (a navazující biografie) snahu manifestovat evangelickou identitu zemřelé vévodkyně. Demonstrace propojení vévodkyně vyznáváné konfese se spásou jakožto základní uznávanou hodnotou je patrná ve větší míře než v ostatních zkoumaných kázáních. Mimo promluv týkajících se vévodkyně je z proslovů nad posledními Piastovci v tomto směru srovnatelné jen kázání nad Luisiným synem Jiřím Vilémem, představujícím – podobně jako Luisa – symbol ztracené záštity protestantismu v době nepříliš příznivé pro slezské evangelíky.

Promluva ve velké míře rozvíjí útěšný topos (aplikovaný dále v životopise) identifikovaný ve funerální literatuře již např. Marií Fürstenwald, jenž je možno pojmenovat „smrt osvobozuje od těžkostí života“.⁸⁶ Úběžníkem kázání následovaným v životopise je téma nalezení „nebeského pokoje“ a „občerstvení duše“ věřícího. To bylo možno získat částečně během pozemského života (popisovaného

v kázání jako plný trápení, doslova jako břemeno), především však po smrti. Ta byla mezi kalvinistickými a dalšími evangelíky srovnávána se spánkem a vnímána jako „občerstvení“ před konečným vzkříšením při posledním soudu.

Brunsen svým tvrzením, že vévodkyně očekávala a dosáhla občerstvení své duše a nalezení pokoje bezprostředně po smrti, vědomě opomíjí instituci očistce, jenž neměl v kalvinistické topografii onoho světa místo. Vymezuje se tímto způsobem proti katolické věrouce, v rámci níž byl naopak očistec v po-tridentském období nedílnou součástí eschatologických představ. Distancování se vůči očistci představujícím dominantní kontroverzní téma pohřebních kázání⁸⁷ má nezanedbatelnou úlohu jak v pohřební promluvě, tak v další smuteční řeči Antonína Brunsena přednesené den předcházející pochování Luisy.⁸⁸ Promluva je uvozená částí citátu z Prvního listu sv. Pavla Tesalonickým 1 Te 4; 14–18,⁸⁹ přičemž citát byl často užíván v souvislosti s kritikou očistce.⁹⁰ Pro *applicatio* a tedy mj. i podrobnější informace o vévodkyni v souvislosti s posledními věcmi člověka však autor ponechává prostor až v životopisné části své řeči.

Pohřební kázání Kristiána Ursina nad Louisou ml. Lehnicko-Břežskou⁹¹

Vedle kázání nad dospělými členkami rodu lehnicko-břežských Piastovců nelze přejít v rámci literárního doprovodu piastovských festivit bez povšimnutí rovněž promluvu vydanou k příležitosti

pohřbu dítěte lehnicko-břežského vévodského páru, Luisy a Kristiána I. (1618–1672), dcery Louisy ml. (1657–1660) zesnulé 6. února 1660. Pohřební kázání nad dětmi nebyla v raném novověku zcela neobvyklá. Ani v rodině volovského, od roku 1664 lehnicko-břežského vévody Kristiána I.⁹² a jeho manželky nebylo vydání souboru funerálních textů ničím výjimečným – alespoň v kontextu literární reprezentace potomků manželů obecně a zároveň zvýšené péče Luisy o rodovou posmrtnou komemoraci.

Vévodský pár vynakládal prostředky na tisk oslavných a komemorativních textů také v případech jiných rodinných událostí týkajících se vlastních potomků. Šlo například o kázání pronesená u příležitosti prvních narozenin staršího syna Jiřího Viléma (1660–1675)⁹³ nebo kázání ke křtu mladšího syna Kristiána Ludvíka (15. ledna 1664 až 27. února 1664).⁹⁴ Luisa mimo to přikládala značný význam budování rodové posmrtné památky. Součástí Luisiných aktivit v tomto směru bylo její autorství „*ideového rámce a organizační podoby zcela výjimečných slavnostních pohřbů manžela Kristiána i syna Jiřího Viléma*“, iniciovala a zaplatila rovněž vybudování piastovského mauzolea v Lehnici.⁹⁵

Jak naznačuje dedikace, uvedený vévodský pár nechal vytisknout v břežské tiskárně Kryštofa Tschorna soubor funerálních textů, jejichž jádro tvoří kázání upomínající na poslední rozloučení s Louisou ml. konané 17. března 1660 v Olavě.⁹⁶ Autorem kázání se stal olavský dvorní kazatel Kristián Ursinus.⁹⁷ Hlavní téma promluvy vychází z motta z Prvního listu Janova (3, 1–2).⁹⁸ Promluva je založena na úvaze o dětství božím, s nímž souvisí možnost věřících nazývat se dětmi božími a tím

současně „dědici Božího pokoje“. Zahájení promluvy následující po dedikaci se skládá z úvodní modlitby, oslovení posluchačů a hlavní části, v níž hraje, jak bývá obvyklé, důležitou úlohu *lamentatio*. Jeho součástí je mj. zmínka o pohřbu Žofie Kateřiny konaném rok před aktuální událostí. V hlavní stati kázání má významnou funkci téma útěchy. Vedle připomenutí naděje na vzkříšení proto nechybí série známých útěšných topoi, např. topos „*co Bůh činí, dobře činí*“ nebo „*smrt osvobozuje od těžkostí života*“ s odkazem k Louisině nemoci.⁹⁹ Jak bylo možno si povšimnout, motivu vysvobození z „*neradostného pozemského bytí*“ je hojně užíváno rovněž v již uváděných kázáních nad dospělými lehnicko-břežskými vévodkyněmi.

Uvedená kázání doplňovala současně s ostatními tisky funerálních souborů grafická výzdoba. Ve srovnání s některými dalšími dobovými funerálními tisky z protestantského prostředí se výzdoba zkoumaných kázání a k nim příslušejících textů nevyznačuje přílišnou náročností.¹⁰⁰ Kázání, děkovné řeči, konduky a soubory básnických skladeb uvozují tzv. typografické titulní strany, vlastní texty pak bývají zahajovány zvýrazněnými iniciálami a prokládány oddělovacími liniemi v různých podobách.¹⁰¹

Dále je pro zmíněné tisky ve většině případů charakteristické dekorativní rámování okrajů stran, především titulní strany, mimo něž tvořily výzdobu viněty¹⁰² či vlysy obsahující nejčastěji florální či zoomorfní motivy. Uplatňovány byly rovněž figurální prvky, ať již při výzdobě titulních listů popisů pohřebních průvodů konaných při posledních rozloučeních s Žofií Kateřinou a Louisou ml., jež jsou rámovány totožnými výpravnými pásy s figurálním

Poznámky

obsahem nebo v případě iniciál.¹⁰³ Další nápadnou součástí výzdoby jsou erby užívané opět v celkově nejvýpravnějších souborech vztahujících se k Žofii Kateřině a Louise ml.¹⁰⁴ Výzdobu tisků připomínajících Alžbětu Marii Karolínu tvoří ve větší míře než ve zmíněných souborech viněty. Mimo uvedených skutečností si lze ve všech tiscích povšimnout rovněž dalších drobnějších výzdobných prvků.¹⁰⁵

- ¹ Za první vědeckou práci na téma pohřebních kázání je považována disertace Wernera J. G. Hantelmanna z roku 1701: Werner Julius Günther HANTELMANN, *Dissertatio juridica de eo quod justum est circa Conciones funebres. Von Leichen-Predigten*, Jena 1701. Srov. Rudolf LENZ, *De mortuis nil nisi bene? Leichenpredigten als multidisziplinäre Quelle unter besonderer Berücksichtigung der historischen Familienforschung, der Bildungsgeschichte und der Literaturgeschichte*, Sigmaringen 1990, s. 22. Největší pozornosti se od počátku těšila pohřební homiletika vydaná v německých luteránských oblastech, kde se dochoval nejvyšší počet exemplářů tisků. Jak upozornili z českých badatelů již Tomáš Malý a Radmila Prchal Pavlíčková, větší množství dochovaných kázání v luteránských oblastech je možno připsat odlišnému pojetí posmrtného života oproti katolickému prostředí, přesněji reformačnímu odmítnutí očistce, které způsobilo změnu ve vztahu pozůstalých k zemřelým. Důsledkem odmítnutí zádušních mší, přimluvných modliteb a dalších aktivit směřujících k ukrácení očistcového trápení zesnulého byl svět žijících a zemřelých v protestantském prostředí oddělen, následkem čehož vyvstala potřeba toto oddělení nějakým způsobem kompenzovat a jedním z vhodných prostředků se stalo právě tištění a další užívání pohřebních kázání. Vedle epitafu a dalších pohřebních monumentů se luteránské pohřební kázání stalo středobodem vzpomínání na zemřelé a prioritní investicí spjatou s jejich uctíváním. Více Tomáš MALÝ, *Komemorativní kultura v českých zemích raného novověku*, in: Ku věčné památce. Malované renesanční epitafy v českých zemích, ed. O. Jakubec, Olomouc 2007, s. 38; Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008, s. 18; Související příčinou většího množství vydávaných luteránských kázání byla také skutečnost, že se okruh jejich mecenášů brzy neome-

zoval pouze na exkluzivní společenské vrstvy, jako u katolických kázání, ale významné místo si získala také v měšťanském prostředí. Srov. např. Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Výzdoba pohřebních kázání nad olomouckými biskupy. Příspěvek ke katolické komemoraci v raném novověku*, in: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: Sborník ze 17. odborné konference Olomouc, 5. – 6. listopadu 2008, ed. R. Krušínský, Olomouc 2009, s. 128. Vzhledem k odmítnutí očistce rovněž v kalvinistickém konfesním okruhu, plnila pohřební kázání patrně i zde obdobnou úlohu náhradního prostředku propojujícího svět žijících a zemřelých jako v prostředí luteránském.

- ² Výzkumné centrum založené roku 1976 v Marburku (Forschungsstelle für Personalschriften Marburg) se zprvu věnovalo zkoumání a katalogizaci především luteránských pohřebních kázání, resp. funerálních tisků, v posledních dvou dekádách však rovněž i výzkumu kázání katolických. Do roku 2005 byla hlavním úkolem centra katalogizace pohřebních kázání dochovaných v Hesensku a Slezsku, od roku 2006 se jeho aktivity zaměřují na katalogizaci těchto tiskovin z Durynska, dostupné z: <http://www.personalschriften.de/>, [vid. 31. 8. 2019]. Rozsáhlou databází pohřebních kázání dnes disponuje vedle marburského centra zejména Wolfenbüttelská knihovna obsahující největší sbírku vůbec. Marburské výzkumné centrum uspořádalo pět mezinárodních vědeckých konferencí tematizujících pohřební kázání a rané novověké funerální texty obecně, z nichž vzešly sborníky editované Rudolfem Lenzem a Evou-Marií Dickhaut. *Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften*, Bd. 1–4, ed. R. Lenz, Köln-Wien 1975, Marburg 1979, Marburg 1984, Stuttgart 2004; *Leichenpredigten als Medien der Erinnerungskultur im europäischen Kontext (Leichenpredigten als Quelle historischer Wissen-*

schaften), Bd. 5, edd. E.-M. Dickhaut, Stuttgart 2014. Ke zhodnocení významu pohřebních kázání ve slezském prostředí přispěli: Dietrich MEYER, *Schlesische Leichenpredigten in der Frühen Neuzeit*, in: *Leichenpredigten als Quelle*, Bd. 4., ed. R. Lenz, s. 179–207; Rudolf LENZ, *Leichenpredigten als Quellen zur Erforschung der barocken Kultur- und Literaturlandschaft Schlesiens*, in: *Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau XXXI* (1990), s. 83–99; Manfred BUNZEL, *Die geschichtliche Entwicklung des evangelischen Begräbniswesens in Schlesien während des 16., 17. und 18. Jahrhunderts*, Lübeck 1981.

- ³ Heide WUNDER, *Frauen in den Leichenpredigten des 16. und 17. Jahrhunderts*, in: *Leichenpredigten als Quelle*, Bd. 3., ed. R. Lenz, s. 57–68; TÁŽ, *Vermögen und Vermächtnis – Gedenken und Gedächtnis. Frauen in Testamenten und Leichenpredigten am Beispiel Hamburgs*, in: *Frauen in den Ständegesellschaft*, edd. B. Vogel, U. Weckel, Hamburg 1991.

- ⁴ Ines Elisabeth KLOKE, *Die gesellschaftliche Situation der Frauen in der frühen Neuzeit im Spiegel der Leichenpredigten*, in: *Die Familie als sozialer und historischer Verband. Untersuchungen zum Spätmittelalter und zur frühen Neuzeit*, ed. P.-J. Schuler, Sigmaringen 1987, s. 147–163.

- ⁵ Albrecht CLASSEN, *Die Darstellung von Frauen in Leichenpredigten der Frühen Neuzeit. Lebensverhältnisse, Bildungsstand, Religiosität, Arbeitsbereiche*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung (MIÖG), 108, 2000, s. 291–318.

- ⁶ Silke LESEMANN, *Frauen in Hildesheimer Leichenpredigten des 17. und 18. Jahrhunderts*, Hildesheimer Jahrbuch, 63, 1992, s. 85–97.

- 7 Jill BEPLER, *Practicing Piety: Representations of Women's Dying in German Funeral Sermons of the Early Modern Period*, in: *Women and Death 3. Women's Representations of Death in German Culture since 1500*, edd. C. Bielby, A. Richards, Rochester-New York 2010, s. 12–30; TÁŽ, *Die Fürstin im Spiegel der Protestantischen Funeralwerke der Frühen Neuzeit*, in: *Der Körper der Königin Geschlecht und Gesellschaft in der höfischen Welt seit 1500*, ed. R. Schulte, Frankfurt am Main 2002, s. 135–161; TÁŽ: „*Im dritten Gradu ungleicher Linie Seitwärts verwandt.*“ *Frauen und dynastisches Bewußtsein in den Funeralwerken der Frühen Neuzeit*, in: *Dynastie und Herrschaftssicherung in der Frühen Neuzeit. Geschlechter und Geschlecht*, ed. H. Wunder, Berlin 2002, s. 135–160; TÁŽ, *Women in German Funeral Sermons: Models of Virtue or Slice of Life?*, *German Life and Letters*, 44, 1991, s. 392–403 a další.
- 8 Kalina MRÓZ-JABŁECKA, *Die weiblichen Lebenswelten in den barocken Funeraldrucken. Gedächtnisformen der urbanen Kultur am Beispiel der Stadt Breslau von Mitte des 17. bis Mitte des 18. Jahrhunderts*, Berlin 2011. Autorka analyzuje kázání z let 1641–1741.
- 9 Pohřební kázání nad ženami vzniklá v 16. a 17. století tvoří přibližně třetinu všech dochovaných tisků v luteránských oblastech na říšském území a podobně je tomu i na českém území v předbělohorské době – Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Jasná zlatá hvězda Šternbersko-Lažanská. Žena, muž a dítě v pohřebním kázání nad Marií Maxmiliánou Aurelií Lažanskou z roku 1665*, *Historica Olomucensia* 24, 2009, č. 36, s. 43–66, s. 44, pozn. č. 6; H. WUNDER, *Frauen in den Leichenpredigten*, s. 58; Pro katolická pohřební kázání byla vypracována následující analýza: Birgit BOGE – Ralf Georg BOGNER, *Katholische Leichenpredigten des 16. bis 18. Jahrhunderts. Einige vorläufige Thesen zur Geschichte von Produktion und Distribution einer Gattung der religiösen Gebrauchsliteratur der frühen Neuzeit*, in: *Oratio Funebris*, edd. B. Boge, R. G. Bogner, Amsterdam-Atlanta 1999, s. 317–340.
- 10 Radmila PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *O útěše proti smrti. Víra, smrt a spása v pohřebních kázáních v období konfesionalizace*, Praha 2017, s. 36.
- 11 Heike TALKENBERGER, *Konstruktion von Männerrollen in württembergischen Leichenpredigten des 16.–18. Jahrhunderts*, in: *Hausväter, Priester, Kastraten: zur Konstruktion von Männlichkeit in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, ed. M. Dinges, Göttingen 1998, s. 2–74.
- 12 Miloš SLÁDEK, *Poznámky k problematice českých pohřebních kázání 16. a 17. století*, *Literární archiv*, 27, 1994, s. 191.
- 13 Ze starších generací historiků se pohřebním kázáním spíše okrajově věnovali Zikmund Winter, Josef Volf, Zdeněk Kalista, František Šigut či Josef Vašica. V době uvolněných politických poměrů roku 1968 publikoval tematicky zaměřenou studii ve sborníku věnovaném baroku Milan Kopecký. Milan KOPECKÝ, *K české barokní homiletice*, in: *O barokní kultuře*, ed. M. Kopecký, Brno 1968, s. 61–74.
- 14 R. PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem*, s. 22.
- 15 M. SLÁDEK, *Poznámky k problematice*, s. 191–216. Z dalších prací se k tématu pohřebních kázání částečně vztahuje výbor z českých barokních tisků a rukopisů: *Vítr jest život člověka aneb Život a smrt v české barokní próze*, ed. M. Sládek, (Praha) 2000. Příležitostně homiletické literatuře se autor věnoval také v další své publikaci: *Svět je podvodný verbíř aneb výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století*, ed. M. Sládek, Praha 2005.
- 16 R. PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem*, průběžně. Svůj výzkum ve výše uvedené práci autorka zakládá na zhruba 120 pohřebních kázáních nad biskupy a arcibiskupy, v nichž sleduje topiku a způsoby konstrukce paměti. Detailnější interpretaci vybrané promluvy se autorka zabývala v článku soustředěném na pohřební kázání nad Marií Maxmiliánou Aurelií Lažanskou z roku 1665. R. PAVLÍČKOVÁ, *Jasná zlatá hvězda Šternbersko-Lažanská*, s. 43–66. Nejnovějším knižním počinem Radmily Prchal Pavlíčkové je shrnující publikace, jejímž tématem jsou pohřební kázání a další média raně novověké náboženské výchovy z jazykově českého i německého prostředí mj. v kontextu konfesních polemik týkajících se pojetí spásy a tzv. posledních věcí člověka. R. PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *O útěše proti smrti*, průběžně.
- 17 Tomáš KNOZ, *Todten-Gerüßft. Dobrá smrt ctnostného šlechtice v pohřebních kázáních Dona Florentia Schillinga*, in: *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university C 49*, Brno 2002 [vyd. 2004], s. 119–134.
- 18 Milan SVOBODA, *Tři pohřební kázání z prvé půle 17. věku: šlechtické rody a jejich příbuzní z českých zemí. (Srovnání a metody interpretace textů z historického hlediska)*, *Opera romanica*, 9, „Vita morsque et librorum historia“, České Budějovice 2006, s. 169–181; TÝŽ: *Pohřební kázání – jeden z pramenů poznání aristokratické společnosti. Ke společným vazbám šlechtických rodin na území dnešního Euroregionu Nisa*, *Časové úvahy*, 12, 2001, s. 35–53.
- 19 R. PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem*, s. 49.
- 20 V zahraniční odborné literatuře bývají zmíněné sborníky funerálních tisků označovány termínem „pohřební kázání“, přestože není míněn pouze text promluvy kněze na pohřbu, ale celý žánrově pestrý soubor textů. R. PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *O útěše proti smrti*, s. 53. Autorka zároveň připomíná další v zahraniční literatuře užívané označení, a to „funerální kniha“ či „funerální dílo“ pro sbírky pohřebních kázání a dalších textů ještě většího rozsahu, kolektivního autorství a s jednotným ideovým záměrem, jež byly vydávány v prostředí německých knížecích rodů.
- 21 Úpravy se mohly týkat rozsahu, argumentace, přesnějších citací z Pisma a prozrazují je také vložené chronogramy a další skutečnosti. Kazatelé obvykle používali pouze stručné poznámky k pojednávanému tématu a řeč přednášeli spatra. Tištěný záznam kázání býval sepsán až dodatečně na základě těchto poznámek a je spíše rekonstrukcí původního obsahu. Podrobněji k úpravám R. PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem*, s. 38–39; R. PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *O útěše proti smrti*, s. 51–52; dále např. *Svět je podvodný verbíř*, ed. M. Sládek, 22–23, 53–54; Milan SVOBODA a kol., *Corona senum filii filiorum. Kázání k 50. výročí svatby manželů Kittelových (1777)*, Liberec 2009, s. 64.
- 22 Gábor BIBZA, *Die deutschsprachige Leichenpredigt der frühen Neuzeit in Ungarn (1571–1711)*, Münster 2010, s. 246.
- 23 V německé verzi *Vorrede, Eingang, Ausfführung a Beschluss*.
- 24 Katolická pohřební i jiná katolická příležitostná kázání uváděla ústřední biblické citáty rovněž i v latině nebo pouze v latině.
- 25 Rozvržení řeči mohla zahrnovat v některých případech rovněž hlavní stať.
- 26 Dílčí úseky mohly obsahovat také další hlavní součásti řeči. Některá zjištěná pohřební kázání z 1. poloviny 17. století obsahují zvláštní podrobný popis struktury kázání (tzv. Skiagraphia) členěné dle v dané době uznávaných rétorických teorií. Srov. např. kázání nad Žofií Alžbětou Lehnicko-Břežskou* (1589–1622), *Fürstliche Leichpredigt, der /.../, Frawen Sophien Eli-*

- sabet, Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Goldberg, Gebohrnen Fürstin zu Anhalt /.../, gehalten durch Eliam Hoßman, F. L. Hoffpredigern, Liegnitz, s. d. (1622) aj.*
- 27 Přibližně do konce 16. století tvořila personálie součást textu pohřebních kázání, počátkem 17. století se však od textu kázání oddělila. Změna nastala také v obsahové stránce – od druhé poloviny 17. století přestala biografie zahrnovat příklady z Bible doplňující život zesnulého, jak bylo zvykem v předchozím období. G. BIBZA, *Die deutschsprachige Leichenpredigt*, s. 251.
- 28 R. LENZ, *De mortuis nil nisi bene*, s. 13.
- 29 Žofie Kateřina Lehnicko-Břežská*.
- 30 Jiří III. Břežský*.
- 31 Dorotea Alžběta Nassavsko-Dillenburgská*.
- 32 *Christliche Leich-Predigt auß den Worten /.../ Derer weiland Durchlachtigen /.../ Frauen Sophiae Catharinae Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, geborner Hertzogin zu Münsterberg /.../. Gehalten in der Fürstlichen Schloß-Kirchen von Johanne Letschio /.../. Brieg, s. d. (1659).* V digitální podobě je pohřební kázání (stejně jako následující kázání) zpřístupněno na stránkách seznamu tisků ze 17. století vydaných v německé jazykové oblasti, dostupné z: <http://www.vd17.de>, [vid. 07.09.2018]. Zjištěné exempláře tisku je možno najít v polské Národní knihovně ve Varšavě, z německých knihoven v německé Státní knihovně v Berlíně, v Saské zemské, státní a univerzitní knihovně v Drážďanech, v Univerzitní a vědecké knihovně v Erfurtu, Univerzitní a zemské knihovně Saska-Anhaltska v Halle a Knihovně vévody Augusta ve Wolfenbüttelu.
- 33 Miroslava CZARNECKA, *Die „verse=schwangere“ Elysie: zum Anteil der Frauen an der literarischen Kultur Schlesiens im 17. Jahrhundert*, Wrocław 1997, s. 173, pozn. 658 (citace z knihy: Karl Friedrich SCHÖNWÄLDER, *Die Piasten zum Brieg oder Geschichte der Stadt und des Fuerstenthums Brieg*, Bd. 3, Brieg 1856, s. 126).
- 34 Alžběta Marie Karolína Lehnicko-Břežská*.
- 35 Jan Letsch (Johann Letsch či Letschius, 1603–1664) se narodil v Chebu. Vystudoval evangelickou teologii, působil jako luteránský pastor a konsistoriální příseďící v Břehu, v době pohřbu Žofie Kateřiny zastával tamtéž místo prvního seniora. Jeho dcera Anna Rosina byla provdána roku 1657 za evangelického teologa, dvorního kazatele a městského faráře v Olešnici, Bernštatu a Břehu, Karla Ortloba (1628–1678). *Letsche (Letschius), Johann*, Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, dostupné z: <http://portraits.hab.de/person/15367/>, [vid. 31. 08. 2019]; Friedrich LUCAE, *Schlesiens curieuse Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica von Ober- und Nieder- Schlesi-en*, etc., Frankfurt am Main 1689, s. 1488.
- 36 Jelikož bylo do vydávání funerálních tisků lehnicko-břežskými Piastovci a částečně i minsterbersko-olešnickými Poděbrady investováno kontinuálně po více generací, kompletní analýza těchto tisků věnovaných jak mužům, tak ženám by mohla napomoci k bližšímu objasnění rodových sebezprezentačních strategií.
- 37 *Osculum Ultimum et Cupressus Exequialis, oder Ehrengedächtnüss bey dem Fürstlichen Leichenbegängniß des /.../, Herren Caroli Des Andern, des H. Röm. Reichs Fürsten, Hertzogen zu Münsterberg /.../, gehalten durch M. Samuelem Heinnitz, des Olßnischen Fürstenthumbs Superintendenten*, Olß 1617.
- 38 Alžběta Magdalena st. Minsterbersko-Olešnická. Mezi jinými pohřebními kázáními týkajícími se Alžběty Magdalény: *Christliche Traver- und Bußpredigt bey dem Ehrengedächtniß der /.../ Frawen Annae Magdalenen, Hertzogin zu Münsterberg in Schlesien /.../ gehalten /.../ durch Davidem Bohemum, Pfarrer daselbst*, Breßlaw 1630.
- 39 Např. *Christliche Leich-Sermon alß des /.../, Herrn Heinrich Wentzels, Des H. Römisch, Reichs Fürsten, Hertzogens zu Münsterberg in Schlesien /.../, gehalten durch Jacobum Hoy Fürstlichen Hoffpredigern*, Oelß 1644.
- 40 *Ein Leichpredigt, bey dem christlichen Begrebnis, der /.../ Frewlin Barbara, Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz und Briegk, /.../ gethan Montags nach Michaelis des 1565 Jares durch Georgium Roth*, Bresslaw 1565; *Christliche Leichpredigt /.../ bey dem fürstlichen Begrebnuß der /.../ Freulein Sophiae, gebornen Herzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, /.../. Gethan /.../ durch Nicolaum Blumium, /.../*, Liegnitz 1595.
- 41 Dorotea Sibyla Lehnicko-Břežská*. *Wers rechte Leben wil ererben, Der muß zuvor im Herren sterben. Bey dem Fürstl. Leichbegängniß, der /.../ Frawen Dorotheen-Sibyllen, gebohrnen Marggrävin, auß dem Chur-Fürstlichen Hause Brandenburg /.../ Abgehandelt durch Johannem Neomenium Fürstlichen Hoffepredigern zum Brieg /.../*, Brieg 1625.
- 42 *Exequiae Marchio Brandenburgicae Anhaltinae, oder Leich und Begengniß Predigten zu einem Ehrengedechtniß, der /.../, Fr. Elisabeth, Marggräffin und Churfürstin zu Brandenburg, gebornen Fürstin zu Anhalt, /.../ Gehalten durch Simonem Gediccum, /.../*, Berlín 1608.
- 43 „*Ich halte es dafür, dass dieser Zeit Leiden der Herrlichkeit nicht werth sey, die an uns sol offenbahret werden.*“ V současném českém ekumenickém překladu: „*Soudím totiž, že utrpení nynějšího času se nedají srovnat s budoucí slávou, která má být na nás zjevena.*“ *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona včetně deuterokanonických knih*, Český ekumenický překlad, Česká biblická společnost 2002. České překlady biblických pasáží budou vkládány při vědomí určitých překladových odlišností, pouze pro srovnání – stať si neklade za cíl jejich detailnější rozbor.
- 44 M. KOPECKÝ, *K české barokní homiletice*, s. 67.
- 45 Předmluva je inspirována výrokem z pohřební řeči sv. Ambrože nad Theodosiem I. Ve zmíněné úvodní části se jedná o údajné výroky křesťanských myslitelů Bernarda z Clairvaux nebo Řehoře I. Velikého, ve stati o slova sv. Augustina či Anselma z Canterbury. Podporu promluvy dále tvoří poukazy k osobnostem ze svět-ské sféry čerpané z dobových historických informací, jako byli Titus Pomponius Atticus, Karel V. nebo „ein König in Engelland Namens Artus“ a další. Důležitou roli hraje v průběhu řeči inskripce „O utinam viveres“, vypůjčená z autorovi známých antických dějin, resp. její obměna „O utinam disceres“.
- 46 Popisy dobrého umírání obsažené v příručkách *ars moriendi* a mimo ně rovněž aplikované na konkrétní osoby v pohřebních kázáních, plnily funkci útěchy a poskytnutí vzoru či návodu k překonání strachu z konečnosti lidského života. Mohly mít však také politický význam, jak dokládají protestantská pohřební kázání vytištěná po Lutherově smrti popisující umírání a „šťastnou“ smrt reformátora, čímž měla být potvrzena správnost jeho životního díla. R. PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem*, s. 17, František X. KRYŠTŮFEK, *Smrt Lutherova*, Časopis katolického duchovenstva, 33, 1893, s. 23–44, 98–105, 149–158, 215–225.
- 47 Ondřej JAKUBEC, *Renesanční epitaf jako médium společenské a náboženské reprezentace*, in: Ku věčné památce. Malované renesanční epitafy v českých zemích, ed. O. Jakubec, Olomouc 2007, s. 17.
- 48 R. PAVLÍČKOVÁ, *Jasná zlatá hvězda Šternbersko-Lažanská*, s. 52. Autorka charakterizující oslavné pasáže o zesnulých jako „směs idealizovaného obrazu,

kodifikovaného dobovými představami o správném chování“ se odvolává na analýzu luteránských kázání nad ženami Cornelia Niekus Moore. Srov. Cornelia NIEKUS MOORE, *Erbaungsliteratur als Gebrauchsliteratur für Frauen im 17. Jahrhundert. Leichenpredigten als Quelle weiblicher Lesegeohnheiten*, in: Der Umgang mit dem religiösen Buch. Studien zur Geschichte des religiösen Buches in Deutschland und Frankreich in der frühen Neuzeit, edd. H. E. Bödeker, G. Chaix, P. Veit, Göttingen 1991, s. 291–315, zvl. 293–294.

49 Zbožnost se měla projevovat mimo jiné zálibou vévodkyně v poslechu kázání trvající i v době její nemoci a v pilném navštěvování městského luteránského kostela. Z dalších ctností je zmiňována dobročinnost.

50 Měla být proto označována jako „boží muka“ („Betsäule“) země – J. BEPLER, *Die Fürstin im Spiegel*, s. 140; TÁŽ, *Die Fürstin als Betsäule. Anleitung und Praxis der Erbauung am Hof*, Morgen-Grantz. Zeitschrift der Christian Knorr von Rosenroth-Gesellschaft, 12, 2002, s. 249–264.

51 Tamtéž.

52 Jednalo se o tyto latinské nápisy odkazující k významu trápení či utrpení v životě zesnulé a posmrtnému vysvobození z nich: Rakev měla být opatřena „v místě hlavy“ nápisem: „*Patimur communia omnes*“, v místě nohou „*Sic per Aspera ad Astra*“, po pravé ruce mělo stát „*Me nullus dolor attinget post hac*“, na levé straně „*Inveni vota, Miserias relinquo aliis*“.

53 Podle starších dochovaných pohřebních kázání jmenovaného, zastával Biermann obě uvedené funkce minimálně od roku 1652 (např.: Johann Gualther BIERMANN, *Leichpredigt bey Hoch Adelichem Begräbnüß, der /.../ Margareta Borwitzin, geborner Knutin /.../ welche den 13. Aprilis instehenden 1652 Jahrs /.../ entschlaffen, und am folgenden 1. May /.../ allhie bey der*

Fürstl. SchloßKirchen zur Erden bestattet worden /.../, s. d. (Brieg 1652), citováno podle knihovních zdrojů, v originálu nedohledáno.

54 *Geistliche Panacea, /.../ Frau Elisabeth Maria Charlotte, /.../ von Johann Gualthern Biermann*, Brieg 1664. Zjištěné exempláře tisku lze najít v polské Národní knihovně ve Varšavě, z německých knihoven ve Státní knihovně v Berlíně, v Saské zemské, státní a univerzitní knihovně v Drážďanech, v Univerzitní a vědecké knihovně v Erfurtu, v Dolnosaské státní a univerzitní knihovně v Göttingenu, v Univerzitní knihovně v Heidelbergu a v Knihovně vévody Augusta ve Wolfenbüttelu. Také u tohoto kázání se dají předpokládat nálezy dalších exemplářů v dalších institucích či soukromých sbírkách.

55 Podle Radmily Prchal Pavlíčkové se zdá pravděpodobné, že kázání vycházela tiskem zpravidla několik měsíců po pohřbu. R. PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *O útěše proti smrti*, s. 52.

56 *Leichpredigt bey dem Begräbnus des /.../ Herrn Frdrichen, des Vierden dieses Namens, Pfaltzgraven bey Rhein, des Heiligen Römischen Reichs Ertztruchsessen und Churfürsten, Hertzogs in Bayern etc., /.../ zum heiligen Geist gehalten, durch Bartholomaeum Pitiscum Churfürstlicher Pfaltz Hoffprediger*, Heydelberg, 1610.

57 „*Geistliche PANACEA. Das ist Der Kinder GOTTes Labsal In aller Noth und Trübsal.*“

58 Podle výkladu Miloše Sládka působily v homiletické rétorice západní, jižní a střední Evropy 17. a 18. století dva dominantní proudy. Humanistický (klasický, ciceronský) proud vycházející z rétorických tradic 16. století byl silně ovlivněn ve výstavbě řeči ideály uměřenosti a obecně antickými vzory a zdůrazňoval srozumitelnost a vzdělávání posluchačů. Naopak stoupenci konceptuálního stylu (barokního,

manýristického), jenž se začal v náboženské rétorice objevovat ve Španělsku 16. století a rozšířenosti dosáhl ve století následujícím, byli přesvědčeni o nedostatečnosti antických vzorů a nutnosti většího prosazení umělecké a zábavné stránky pro zvýšení působivosti řeči a udržení pozornosti posluchačů. Důležitými výrazovými prostředky nového stylu byly překvapivý nápad a hra s významem. *Svět je podvodný verbíř*, ed. M. Sládek, s. 27–30. Za první bohemikální promluvu vzniklou v německy mluvících oblastech českého území, která se zcela oprostila od starší kazatelské tradice, bývá považováno kázání jezuity Kryštofa Todtfellera *Schwarz und schön* z roku 1668. Konceptuální vlivy se však vyskytly i v promluvách staršího data, detailnější probádanost tohoto období však zatím chybí. Více *Svět je podvodný verbíř*, ed. M. Sládek, s. 30–31. Jan Biermann v předmluvě užil výměnu rolí oblíbenou v kázáních konceptuálního stylu. Staví se do pozice nevědomého a spekuluje o důvodech slavnosti. Je využito pro barokní dobu typických kontrastních motivů vytvářejících napětí a větší dynamiku řeči – nedávná svatba manželů versus jejich pohřeb a související protikladné emoce (autor připomíná relativně nedávnou svatbu Alžběty Marie Karolíny a Jiřího III. a předstírá, že považuje pohřeb za podobnou „veselou slavnost“, aby vzápětí „zjistil“ pravý stav věcí). Mimoto se v předmluvě obrací nikoliv pouze k posluchačům v kostele, ale personifikovaně také k městu Břehu nebo k zesnulé vévodkyni.

59 „*Denen die Gott lieben/ müssen alle Ding zum besten dienen.*“

60 Pozornost se koncentruje zejména na zbožnost dokládanou shodným způsobem jako u Alžbětiny předchůdkyně: Alžběta Marie Karolína měla stejně jako Žofie Kateřina ráda navštěvovat kostel a když jí v tom nemoc již bránila, pak si měla nechat kázat ve své zámecké komnatě. Připomínán a oceňován je např. zájem vévodkyně o poslouchání předčítaných pohřebních kázání, čímž uváděla do svého života myšlenku mementa

mori. Alžběta Marie se nevěnovala „světským marnostem“, měla být upřímná, pokorná, „poctivá a čestná ve svém smýšlení, slovech, počínání, ve všem svém jednání a činnostech“ („*Sie war Züchtig und Ehrbar von Gemüte; Züchtig und Ehrbar in Worten; Züchtig und Ehrbar in Ihren Geberden/ in allem Ihrem Thun und Wercken*“).

61 V manželství se měla projevovat její laskavost, vlídnost, mírnost, snášenlivost, upřímnost, diskrétnost, srdečnost, věrnost i myšlenková shoda s manželem. Dále je údajnými konkrétními událostmi ze života obou manželů dokládána sounáležitost dvojice. Rovněž téměř současně úmrtí Alžběty Marie a Jiřího III. je v promluvě prezentováno jako doklad sounáležitosti manželského páru.

62 Množství ctností (nelišící se od dobových ustálených „katalogů“ ctností dobré křesťanky, manželky apod.) odpovídá jedné z hlavních myšlenek promluvy, a to představení pozemského trápení jako prostředku, který má současně s náboženskou vírou vést ke zdokonalení charakteru člověka, a tedy k (výraznějšímu) projevení jeho ctností.

63 „*Gegen den Unterthanen war Sie Liebreich und Mütterlich gesinnet/ und hatte dieses einzig in Ihrem Wunsch, daß Sie dieselbe mit einem jungen Printzen/ mit einem Fürstlichen Land-Erben versehen und erfreuen mügte: Welche innigliche Begierde villeicht auch etwas zu Ihrer Kranckheit mag geholfen haben; derhalben wir dieselbe umb deß da mehr zu betrauren und beklagen, daß Sie, und diese Hofnung zugleich mit Ihr, dahin gefallen und untergangen ist.*“

64 „*Sey getreu biß an den Tod, so wil ich dir die Krone des Lebens geben*“. O koruně hovoří rovněž vydání Bible kralické z roku 1613 („Budiž věrný až do smrti, a dámtť korunu života.“) a podle kázání Jana Biermanna tedy patrně i dobové německé překlady. Naopak v českém ekumenickém překladu z roku 2002 se jedná o „věnec

- života“ („Bud’ věrný až na smrt, a dám ti vítězný věnec života.“ Zjevení 2,10).
- 65 Jan Biermann líčí v souvislosti se symbolem koruny událost, kdy byl zavolán k již těžce nemocné Alžbětě Marii: „a [když] jsem byl tedy uveden do kněžnina pokoje, tak ona brzy poté, co mě spatřila, ještě než jsem k ní došel a mohl ji oslovit, zvolala: ’Pane superintendente, koruna! koruna!’, přičemž ukazovala k nebi /.../“ („/.../und ich nun darauf in Ihr Zimmer geführt worden/ hat Sie so bald bey meiner Erblickung/ ehe ich noch zu Ihr treten und Sie anreden können/ mir zugerufen/ Herr Superintendent/ die Krone/ die Krone! dabey mit aufgehabener Hand gen Himmel gewiesen/.../.“ Biermann posluchačům událost vykládá v kontextu dobové představy o souboji nebeských a pekelných sil o duši umírajícího – vévodkyně měla mít na mysli zmíněný biblický verš, ale pro velkou zemdlenost jej celý nevyslovila. Událost má dokládat, že vévodkyně nezakolísala a zůstala své víře věrná až do smrti. K potvrzení zmíněného jsou uváděny ještě další detaily z posledních dnů života vévodkyně.
- 66 Erb rodu Wittelsbachů z větve Falc-Simmern je čtvrcený, přičemž v prvním a čtvrtém poli se nachází zlatý jednoocasý lev ve skoku s červenou korunou a červenou zbrojí na černém poli. Zbývající dvě pole jsou šikmo routovaná ve stříbrné a modré barvě.
- 67 Irena KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže. Svatby na slezských knížecích dvorech v době raného baroka*, Opava 2014, s. 232 (foto současného stavu sarkofágu).
- 68 *Leichpredigt bey dem Begräbnus des /.../ Herrn Fridrichen, des Vierden dieses Namens, Pfaltzgraven bey Rhein, des Heiligen Römischen Reichs Ertztruchsessen und Churfürsten, Hertzogs in Bayern etc., /.../ zum heiligen Geist gehalten, durch Bartholomaeum Pitiscum Churfürstlicher Pfaltz Hoffprediger*, Heydelberg, 1610.
- 69 Ač se týkají stejné události, nachází se citace z kázání Jana Biermanna v 38. kapitole knihy Izajáš, zatímco autor kázání nad Fridrichem IV. použil verše z 20. kapitoly Druhé knihy královské.
- 70 Luisa Lehnicko-Břežská*.
- 71 *Die verlangte und erlangte Ruhe, Der /.../ Frauen Louyse, vervittibten Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, Gebornen Fürstin zu Anhalt, /.../. In einer Leichen-Predigt, /.../. Errkläret von Antonio Brunsenio*, Berlin 1690.
- 72 Antonín Brunsen (6. ledna 1641 Brémy – 17. října 1693 Berlín) pocházel z rodiny brémského měšťana. Po dokončení studia na *Gymnasiu illustre* v Brémách a vykonávání zaměstnání domácího učitele a „hofmistra“ ve šlechtické rodině pánů von Krockow v Gdaňsku se pravděpodobně v roce 1666 odebral k dalšímu vzdělávání do Holandska, kde se seznámil mj. s Janem Amosem Komenským. Brunsen poté navštívil univerzity v Oxfordu a Duisburgu a po krátkém působení coby učitel dětí braniborského městského rady Otty von Schwerin jej roku 1671 povolal vévoda Kristián I., aby se ujal funkce dvorního kazatele a konzistoriálního rady v Břehu. Po smrti vévody a následně i jeho syna Jiřího Viléma roku 1675 (toho roku byly mj. zrušeny evangelické konzistoře fungující do té doby v Lehnici, Břehu a Volově: *Slezsko v dějinách českého státu. II., 1490–1763*, R. Fukala, I. Korbelářová, J. Olšovský, D. Uhlíř, R. Žáček, Praha 2012, s. 241) zastával Brunsen funkci osobního dvorního kazatele ovdovělé Luisy v Olavě. Po smrti vévodkyně roku 1680 ztratili reformovaní poslední výspu ve Slezsku a Brunsen své místo dvorního kazatele. Ještě téhož roku přesídlil ke dvoru „velkého“ kurfiřta Fridricha Viléma I. Braniborského do Postupimi kde vykonával opět funkci dvorního kazatele. Podrobněji k osudům Antonína Brunsena a jako zdroj použitých informací Rudolf von THADDEN, *Die brandenburgisch-preußischen Hofprediger im 17. und 18. Jahrhundert. Ein Beitrag zur Geschichte der absolutistischen Staatsgesellschaft in Brandenburg-Preußen*, Berlin 1959, s. 191–192.
- 73 *Christliches Ehren-Gedächtnüß der /.../ Frauen Louyse, vervittibten Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, Gebornen Fürstin zu Anhalt, /.../, wie folget*, von A. B., Brieg, s. d. (1680).
- 74 *Die Heilsahme Lehre der Warheit, vorgestellt in funffzehnen Predigten /.../ herauss gegeben*, von Antoni Brunsenio, Churfürstl. Brandenb. Hoff-Prediger, Berlin 1690.
- 75 *Die verlangte und erlangte Ruhe, Der /.../ Frauen Louyse, vervittibten Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, Gebornen Fürstin zu Anhalt, /.../. In einer Leichen-Predigt, /.../. Errkläret von Antonio Brunsenio*, Berlin 1690.
- 76 *Das Freudige und Selige Sterben, der /.../ Frauen Louyse, vervittibten Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, Gebornen Fürstin zu Anhalt, /.../ erkläret von Antonius Brunsenius, /.../ gewesenem Hof-Prediger*, Berlin 1690. Srov. *Christliches Ehren-Gedächtnüß der /.../ Frauen Louyse, vervittibten Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, Gebornen Fürstin zu Anhalt, /.../, wie folget*, von A. B., Brieg, s. d. (1680).
- 77 Karolína Holštýnsko-Šlesvicko-Sonderburská*.
- 78 „Wollen wir die letzten Worte/ die unsere Seligste Hertzogin noch kurtz vor Ihrem Ende gesungen/ und deswegen von der Durchlauchtigsten Frau Töchter zu einem Leich-Text gnädigst benennet, auss dem Psal. XXXIX. 14. erklären,“. *Die verlangte und erlangte Ruhe, Der /.../ Frauen Louyse, vervittibten Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, Gebornen Fürstin zu Anhalt, /.../. In einer Leichen-Predigt, /.../. Errkläret von Antonio Brunsenio*, Berlin 1690, s. 55; obdobná zmínka se dále nachází na s. 61.
- 79 *Christliches Ehren-Gedächtnüß der /.../ Frauen Louyse, vervittibten Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, Gebornen Fürstin zu Anhalt, /.../, wie folget*, von A. B., Brieg, s. d. (1680).
- 80 R. von THADDEN, *Die brandenburgisch-preußischen Hofprediger*, s. 191.
- 81 Vedle rodů výše uvedených vévodkyň disponovala samozřejmě také anhaltsko-dessavská dynastie již určitou tradicí, pokud jde o tištění smutečních proslovů. Mezi jinými lze zmínit tisk pohřebního kázání Petra Schumanna z roku 1618 připomínající poslední rozloučení s Luisiným dědem, Janem Jiřím I. (1567–1618). *Collectio & Receptio iusti, /.../ Herrn Johannis Georgen, Fürsten zu Anhalt/ Grafen zu Ascanien, /.../ Gehalten Durch Petrum Schumannum, /.../*, Zerbst 1618.
- 82 Druhá část hlavní stati je rozdělena do tří pododdílů. V prvním, pojednávajícím o těžkosti lidského pozemského údělu přirovnávanému k břemeni jsou rozvíjeny úvahy týkající se životních strastí a hříchů. Poselství druhého pododdílu spočívá v tvrzení, že „pod tímto břemenem je dobré myslet na smrt“. Tématem třetí části je touha věřících nesoucích toto břemeno po pokoji a nalezení „občerstvení“ své duše u Boha.
- 83 Jako zdroje citátů jsou uvedeny list sv. Pavla z Tarsu, Zjevení Janovo a díla Boěthia a Aurelia Augustina. Tři citáty – jeden z listů sv. Pavla, dva ze spisů Aurelia Augustina – jsou umístěny rovněž před úvod druhé promluvy Antona Brunensena, *Das Freudige und Selige Sterben, der /.../ Frauen Louyse, vervittibten Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, Gebornen Fürstin zu Anhalt, /.../ erkläret von Antonius Brunsenius, /.../ gewesenem Hof-Prediger*, Brieg, s. d. (1680).
- 84 V originálním znění: „Lass ab von mir, dass ich mich erquicke, ehe denn ich hinfahre, und nicht mehr hier

sey.“ Výraz „*erquicken*“ je možno přeložit také jako „občerstvit“ či „osvěžit“.

85 Navíc, jak Brunsen podotýká a uvádí i v titulu kázání, se obřad konal v neděli Cantate, tedy jedné z neděl mezi Božím hodem velikonočním a svatodušním, jejíž název vychází z počátečních slov Žalmu 98,1 znějících „*Cantate Domino canticum novum*“ („*Zpívejte Hospodinu píseň novou*“).

86 Topos zmiňuje Maria Fürstenwald v souvislosti s děkovnými promluvami, v nichž se rovněž vyskytuje. Maria FÜRSTENWALD, *Zur Theorie und Funktion der Barockabdankung*, in: Leichenpredigten als Quelle, Bd. 1, ed. R. Lenz, s. 383.

87 R. PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *O útěše proti smrti*, s. 97. Náboženská kontroverze o očištění kulminovala v době od poslední třetiny 16. a v prvních desetiletích 17. století. TAMTÉŽ, s. 116; Tomáš MALÝ – Pavel SUCHÁNEK, *Obrazy očištění. Studie o barokní imaginaci*, Brno 2013, s. 32. Na územích lehnicko-břežských knížectví však byly polemiky vlivem změn politicko-náboženských poměrů v 2. polovině 17. století aktualizovány.

88 *Das Freudige und Selige Sterben, der /.../ Frauen Louyse, verwittibten Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, Gebornen Fürstin zu Anhalt, /.../ erkläret von Antonius Brunsenius, /.../ gewesenem Hof-Prediger*, Brieg, s. d. (1680).

89 „*Denn so wir gläuben, dass JESUS gestorben und auferstanden ist: Also wird GOTT auch, die da entschlaffen sind durch JESUM, mit Ihm führen. So tröstet euch nun mit diesen Worten untereinander.*“

90 Přesněji je uváděno 1 Te 4, 13–18. R. PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *O útěše proti smrti*, s. 115. Námitkou mnohých evangeliků byla absence opory existence očištění v Písmu. Ve zmíněné epístole přirovnává sv. Pavel smrt ke spánku. Kalvinisté, luteráni a další ne-

katolíci byli přesvědčeni, že se existence očišťovacích muk s klidným a „občerstvujícím“ spánkem vylučuje. Navíc, pakliže by očištec existoval, sv. Pavel by na něj věřící jistě připravil. V tomto smyslu se téma objevuje např. v kázání Andrease Osiandera z roku 1543 zmiňovaného v R. PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *O útěše proti smrti*, s. 115; dále srov. např. utrakvistický funerální text z českého prostředí vydaný po pohřbu Albrechta Václava Smiřického: *Processus, aneb vypsání slavného pohřbu, dobré a vzácné paměti urozeného pána, pana Albrechta Václava Smiřického ze Smiřic /.../*, Praha 1615, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Strahovská knihovna, sign. JG III 10. K14374. s. 18–184. Podle textu uvedeného tisku ti, kdo zemřeli v Kristu, nejsou mrtvi, jen „*na chvíli v hrobě ležejí a odpočívají, však těm smrt není smrtí, ale toliko libý a milostný sen, k občerstvení a nabytí síly, aby potom při veřejném vzkříšení tím bedlivější a schopnější k službě Pánu nalezeni byli...*“ (Cit. podle: R. PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *O útěše proti smrti*, s. 235, pozn. č. 398.) Autorka rovněž uvádí příklady uchopení polemiky na téma očištění v katolické příležitostné homiletice. Motiv krásného a duši občerstvujícího snu, jenž má být patrně předzvěstí budoucí podoby pobytu na onom světě se objevuje v životopisu Luisy i v kázání nad Luisiným synem Jiřím Vilémem.

91 Louisa ml. Lehnicko-Břežská*.

92 Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*.

93 Jiří Vilém Lehnicko-Břežský*. *Steinawisches Engel-Gedächtniß, /.../ mit einfallendem ersten Geburtstage des /.../ Herrn George Wilhelmes, Hertzogens in Schlesien zur Liegnitz Brieg und Wohlau /.../ vorgestellet durch M. Andream Hempelium, Pastorem daselbst/ Seniore und des Consistorii Assessorem /.../*, Steinaw an der Oder 1661. Objednavatelství tisku rodiči zesnulé nasvědčuje mimo jiné dedikace Kristiánovi a Luise Lehnicko-Břežským.

94 *Christliche Tauff-Sermon, Bey Administrirung der Heiligen Tauffe, Der /.../ Freulein Louyse, Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Wohlau /.../ Gehalten /.../ durch Christianum Ursinum Fürstl. Ohlauischen Hoffprediger /.../*, Brieg 1664. Připomeňme, že šlo zároveň o autora pohřebního kázání nad Louisou ml.

95 I. KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo*, s. 54, pozn. č. 138.

96 *Fürstliche Leich Predigt /.../ Fräulein Louise, Hertzogin in Schlesien zur Lignitz, Brieg und Wohlau, /.../ gehalten durch Christianum Ursinum, Fürstl. Ohlauischen Hoff Prediger /.../*, Brieg s. d. (1660).

97 Kristián Ursinus, teolog, v letech 1654–1664 vykonával funkci olavského dvorního kazatele. Po roce 1664 přesídlil do Břehu, kvůli vleklým sporům s tamějším hlavním kazatelem Janem Biemannem na své působení u dvora rezignoval a roku 1668 odešel do Říše, kde krátce působil jako inspektor ve falckém Weinheimu. *Grosses vollständiges Universal Lexicon*, 51, 1747, s. 567.

98 „*Sehet, welch eine Liebe hat uns der Vatter erzeiget, daß wir Gottes Kinder sollen heissen. darumb kennet Euch die Welt nicht dann sie kennet ihn nicht. Meine lieben, wir sind nun Gottes Kinde, und ist noch nicht erschienen, was wir seyn werden: Wir wissen aber, wann er erscheinen wird, daß wir ihm gleich seyn werden: Dann wir werden Ihn sehen wie er ist.*“ Současný český ekumenický překlad: „*Hleďte, jak velkou lásku nám Otec daroval: byli jsme nazváni dětmi Božími, a jsme jimi. Proto jsme světu cizí, že nepoznal Boha. Milovaní, nyní jsme děti Boží; a ještě nevyšlo najevo, co budeme! Víme však, až se zjeví, že mu budeme podobni, protože ho spatříme takového, jaký jest.*“

99 Útěšné prvky dominují také v děkovné řeči Daniela Czepka z Reigersfeldu vytištěné u příležitosti pohřbu

Louisy ml. analyzované ve stati Sibylle RUSTER-HOLZ, *Rhetorica mystica. Zu Daniel Czepkos Parentatio auf die Herzogin Louise*, in: Leichenpredigten als Quelle, Bd. 2, ed. R. Lenz, s. 235–253, zejm. s. 248–249.

100 Grafická výzdoba pohřebních kázání vzniklých pro luteránské vévodské dvory v německých zemích dosahovala v některých případech až několika desítek celostránkových mědirytin (obrazové přílohy se začaly v luteránském prostředí vyskytovat od 20. let 17. století). Mědirytiny se objevovaly již na titulní straně v podobě portrétu zesnulého, erbů a symbolů *mementa mori* a *vanitas*. R. PAVLÍČKOVÁ, *Výzdoba pohřebních kázání*, s. 134. Je však otázkou k širšímu srovnání do jaké míry lze uvažovat o nenáročnosti výzdoby tisku v rámci prostředí kalvinistických dvorů.

101 Typografická titulní strana je tvořena různými velikostmi a typy písma. Totožný grafický postup je užíván také v dedikacích.

102 K nejvýraznějším prvkům výzdoby funerálních textů vydaných v souvislosti s pohřbem Alžběty Marie Karolíny patří vedle viněty s rostlinnými motivy půlstránková viněta zobrazující rakev na márách doplňující text řeči Kryštofa z Frankenberku. Obdobný motiv se nachází také v kázání nad Luisou z autorské sbírky Antonína Brunsena.

103 Jde o iniciály na počátku jedné z německých děkovných promluv a latinské děkovné řeči k účastníkům pohřbů zmíněných dvou vévodkyň.

104 Vedle výpravnosti však mohla být důvodem užití erbů ve funerálních tiscích k uvedeným dvěma vévodkyním zároveň manifestace jejich příslušnosti k rodu lehnicko-břežských Piastovců. Ve funerálních tiscích vztahujících se k Alžbětě Marii Karolíně, jejíž nejbližší předkové nepatřili mezi lehnicko-břežské

Piastovce (na rozdíl od nejbližších předků Žofie Kateřiny, jejíž původní rod minsterbersko-olešnických Poděbradů byl navíc v době pohřbu vévodkyně již vymřelý), se erby nevyskytují. Erbovní výzdobu rovněž postrádá pohřební kázání, biografie a děkovná řeč vydané k příležitosti pohřbu manželky lehnicko-břežského vévody Jiřího Rudolfa (1595–1653), Žofie Alžběty rozené Anhaltsko-Dessavské (1589–1622). *Fürstliche Leichpredigt, /.../, Frawen Sophien Elisabet, Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Goldberg, Gebohrnen Fürstin zu Anhalt /.../*,

gehalten durch Eliam Hofßman, F. L. Hoffpredigern, Liegnitz, s. d. (1622). V případě funerálních tisků připomínajících lehnicko-břežské vévody Jiřího Rudolfa, Jiřího III., Ludvíka IV. a Jiřího Viléma naopak erbovní výzdoba nechybí.

- 105 Studie byla vypracována s podporou grantového projektu Slezské univerzity SGS/4/2014 *Kázání nad ženami jako součást funerálních slavností 17.–18. století*.

Komemorativní texty vydané k příležitostem pohřbů lehnicko-břežských vévodkyň

Tisky funerálních textů představovaly v raném novověku významné médium komunikace a nástroj posmrtné komemorace a sebe prezentace sociálních elit.¹ Funerální texty stojící na pomezí mluveného a tištěného projevu formovaly svět představ, hodnotových měřítek, ideálů a potažmo i vzorců chování svých raně novověkých posluchačů a čtenářů. Vedle pohřebních kázání tvořila podstatnou složku barokních dvorských funerálních festivit rétorická literární díla dalších žánrů. Na účastníky slavností působila tato tiskem vydávaná řečnická vystoupení vedle hudební, výtvarné a dalších stránek slavnosti, s nimiž utvářela komplexní „multižánrové“ *theatrum*.²

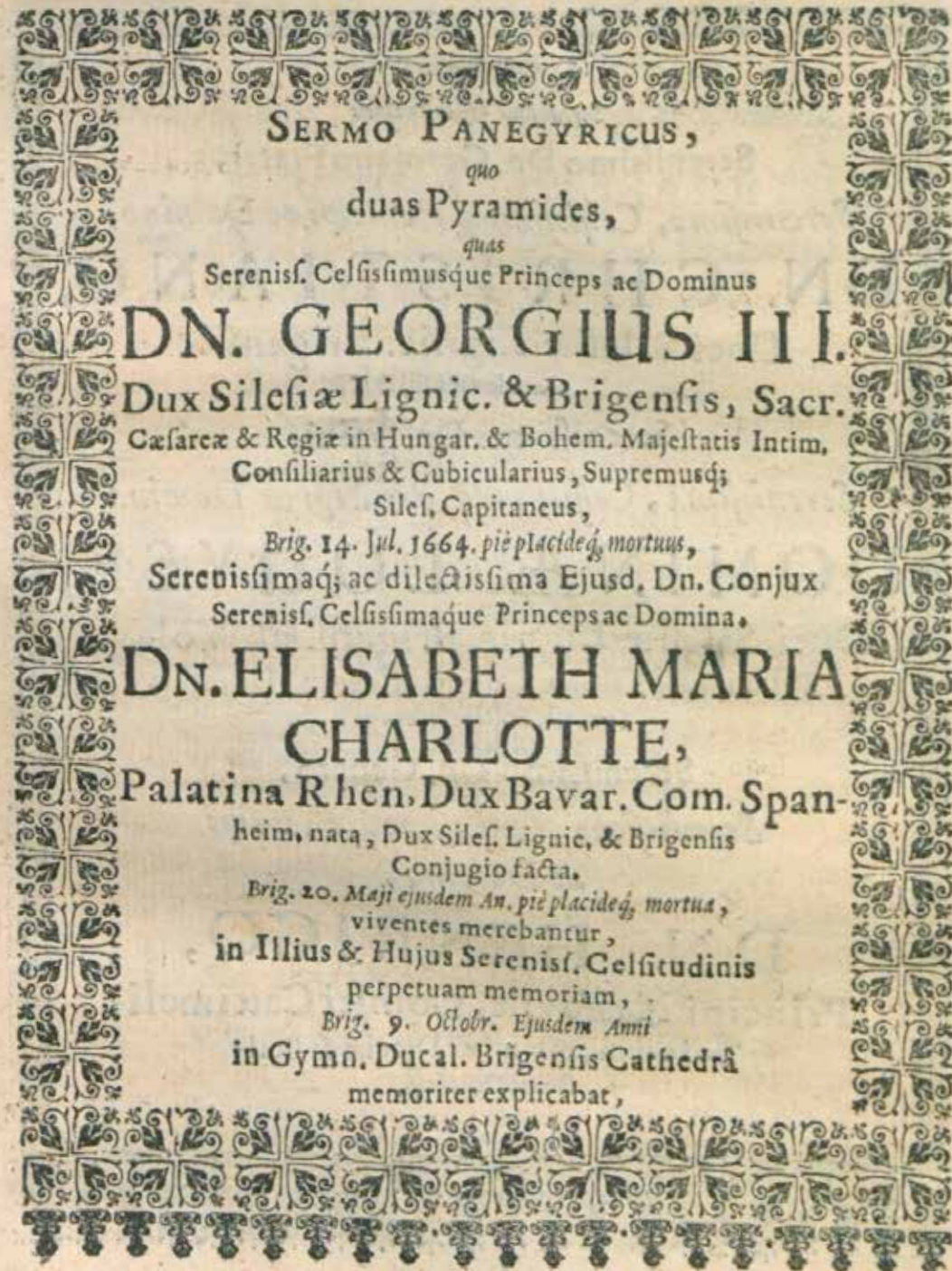
Na rozdíl od katolických funerálních tisků, jejichž výzkum se začíná intenzivněji rozvíjet teprve přibližně v posledních dvou desetiletích, se protestantské tisky, zejména ty vážící se k luteránským dvorům německy mluvících zemí, těší dlouhodobější pozornosti badatelů. Zmapování slezských komemorativních textů spjatých s raně novověkými pohřby je poměrně pokročilé. Významnou zásluhu na tomto poli lze připsat Rudolfo Lenzovi a marburskému centru pro katalogizaci a výzkum funerálních tisků.³ Detailnější analýza a interpretace jednotlivých tisků však stále představuje značný prostor k badatelskému zpracování. Tisky určené pro funerál-

ní festivity související se slezskými vévodskými dvory stojí převážně mimo hlavní pozornost badatelů.⁴

Obliba vydávání literatury připomínající raně novověké funerální slavnosti v německy mluvících zemích trvala přibližně od poloviny 16. do poloviny 18. století, přičemž se intenzita vydávání lišila v katolických a protestantských oblastech. K výraznějšímu nárůstu tištění funerální literatury došlo mezi 2. polovinou 17. a 1. polovinou 18. století.⁵

V prostředí panovnických dvorů, vysoké světské i církevní aristokracie vznikaly pro příležitosti pohřbů členů těchto společenských skupin nákladné soubory funerálních tisků zahrnující vedle pohřebního kázání a popisu pohřebního průvodu literární díla mnoha žánrů od autorů různých sociálních i konfesních skupin. Jednalo se především o biografie zemřelých, které v 2. polovině 17. století v mnoha případech protestantských tisků plynule navazovaly na pohřební kázání, od něhož však byly rozpoznatelně odděleny, na rozdíl od katolických pohřebních kázání, pro něž se stávalo typickým včleňování životopisných údajů přímo do textů kázání.⁶ Souběžně často vycházely v prostředí sociálních elit děkovné řeči, případně jejich zvláštní formy (*Standrede*), různé žánry smuteční poezie⁷ či jiné duchovní či

Panegyrika
(oslavná řeč)
věnovaná Jiřímu III.
Břežskému a jeho
druhé manželce
Alžbětě Marii
Karolíně, roz. Falcké
ze Simmern, titulní
strana, 1664
(archiv autorů).

světské smuteční proslovy (např. z okruhu přátel nebo akademického prostředí). Zvláště v případě zesnulých patřících k vévodským dynastiím byly tyto texty doplňovány rodokmeny, grafickými přepisy epigrafických textů z epitafů, náhrobků a sarkofágů, hudebními kompozicemi a dalšími. Dále mohly soubory funerálních tisků zahrnovat grafická znázornění – například caster doloris, erbů nebo portrétů zesnulých.

Piastovská protestantská knížectví patřila ve 2. polovině 17. století spolu s Vratislaví k významným střediskům knihtisku⁸ a lehnicko-břežští Piastovci využívalí literární média pro sebe prezentaci a posmrtnou komemoraci již od druhé poloviny 16. století⁹ si v nemalé míře uvědomovali význam tištěného slova. Ve 2. polovině 17. století se stal piastovský mecenát funerální literární produkce téměř neoddelitelnou součástí rodových pohřebních rituálů, ať již se jednalo o literární památky vztahující se k mužským či ženským členům či členkám rodu.

Pronášení jednotlivých sledovaných smutečních proslovů probíhalo v rámci pohřebních ceremoniálů uskutečněných u příležitostí pochování lehnicko-břežských vévodů a vévodkyň ve víceméně ustáleném pořadí na určených místech. Kázání s biografií bylo předneseno v brežském zámeckém, lehnickém, případně v olavském městském farním kostele, kam se předtím pohřební průvod odebral po shromáždění u vévodského sídla, resp. v případě brežských slavností navíc po obřadu v brežském městském farním kostele.

Po vyslechnutí kázání, biografie a modliteb¹⁰ byla rakev se zesnulým/zesnulou uložena do krypty

ty a po opětovné modlitbě duchovního se průvod truchlících přesunul ke vstupu do zámeckého sídla, před nímž si část přítomných vyslechla děkovnou řeč. Zároveň byla pro skupinu nejurozenějších účastníků proslovena jiná děkovná řeč uvnitř zámeckých prostor.¹¹

V rámci funerálních zvyklostí slezských Piastovců mohla být dále v následujícím dni pronesena v městském gymnáziu pro pozůstalé členy rodiny, spřízněné rody a duchovenstvo latinská děkovná řeč nazývaná *Gedächtnis*.¹² Totožným názvem bylo označováno kázání, jež mohlo být předneseno rovněž druhého dne pohřbu ve farním kostele.¹³ V brežském a Olešnickém knížectví navíc panoval zvyk organizovat smuteční slavnosti, během nichž byly studenty přednášeny děkovné řeči, panegyrika, ódy a latinské básně.¹⁴ Mimo uvedené projevy bývaly tištěny další texty, zejména básnických skladeb, jež nemusely být během festivit předneseny.

Soustředme se nyní již na konkrétní okolnosti spojené s pohřby, zejména pak na texty vytištěné k připomenutí pohřbů čtyř lehnicko-břežských vévodkyň z druhé poloviny 17. století, a to Žofie Kateřiny, rozené Minsterbersko-Olešnické,¹⁵ Alžběty Marie Karolíny, rozené Falcké ze Simmern,¹⁶ Luisy, rozené Anhaltsko-Dessavské,¹⁷ a dcery předešlé, Louisy ml. S výjimkou Luisy se dochovaly k příležitostem pohřbů všech vévodkyň obsáhlé soubory funerálních tisků.

Vycházíme-li z tisků uchovávaných ve vratislavské univerzitní knihovně,¹⁸ pohřební kázání nad Žofií Kateřinou Lehnicko-Břežskou bylo vydáno současně s připojenou biografií a dvěma

modlitbami. Dále byly v břežské tiskárně Kryštofa Tschorna vytištěny dvě děkovné řeči, přičemž součást jedné z nich tvořilo vale, tj. fiktivní rozloučení zesnulé s pozůstalými.¹⁹ Mimoto byl vydán popis pohřebního průvodu zahrnující odkazy na připomenuté pohřební kázání a děkovné řeči a také přepis epitafu.²⁰ Další součástí souboru funerálních památek vztahujících se k Žofii Kateřině byla latinská řeč rektora a profesora břežského gymnázia Jana Lucase, přednesená den po pochování těla zesnulé, tj. 30. října 1659.²¹ Dále vzniklo několik textů převážně z oblasti funerální poezie (některé z nich vytištěné ve Vratislavi tiskárnou Gottfrieda Grundera)²² a tiskem byla zachycena také část hudební stránky slavnosti.²³

Funerální texty vztahující se k Alžbětě Marii Karolíně Lehnicko-Břežské vyšly současně s funerálními literárními památkami připomínajícími pohřeb Jiřího III. Břežského,²⁴ jenž proběhl 8. října 1664, tj. následujícího dne po pochování vévodovy druhé manželky. Kázání bylo doprovázeno biografií, dále byly připojeny dvě děkovné řeči Kristiána Scholtze²⁵ a Kryštofa z Frankenbergu²⁶ a popis pohřebního průvodu odkazující obdobně jako v ostatních případech na obsažené promluvy a tvořící k nim tak určitý úvod.²⁷ Stejně jako v souboru komemorativních textů vztahujících se k památce předchozí vévodkyň se mezi tisky nachází latinská panegyrická děkovná řeč (autorem je jako v předchozím případě Jan Lucas)²⁸ a početná literatura žánru funerální poezie inspirovaná humanistickým básnictvím v latinském i německém jazyce. Z německých textů stojí za povšimnutí „óda v trochejském verši“ plnicí obdobnou úlohu jako vale.²⁹ Texty byly opět vytištěny v břežské tiskárně Kryštofa Tschorna.

Další kompendium tisků bylo vydáno k příležitosti pochování nedospělé Luisiny dcery stejného jména žijící mezi lety 1657–1660. Kromě popisu pohřebního průvodu a pohřebního kázání olavského dvorního kazatele Kristiána Ursina³⁰ zakončeného životopisem byla součástí komplexu textů, vydaných opět tiskárnou Kryštofa Tschorna,³¹ děkovná řeč knížecího rady Rudolfa Gottfrieda Knichena a nechyběl ani přepis epitafu.³² Druhá děkovná řeč Daniela Czepka z Reigersfeldu vyšla tiskem až několik let po pohřbu v roce 1664.³³ Mezi literárními památkami vydanými k příležitosti funerální slavnosti dále najdeme panegyrickou funerální řeč, jež byla v latinském jazyce pronesena rektorem olavského gymnázia, Pankrácem Heinem.³⁴ Dále jsou k souboru textů připojeny funerální básně v německém a latinském jazyce.³⁵

Soubor funerálních tisků vztahujících se k Luise Lehnicko-břežské³⁶ již sestává z omezenějšího spektra literární tvorby. Jedná se o pohřební kázání připravené olavským dvorním kazatelem Antonínem Brunsenem³⁷ a další kázání téhož autora (*Stand-Predigt*)³⁸ přednesené ve dni předcházejícím vlastnímu pochování jež doplňuje báseň složená rovněž Antonínem Brunsenem. Místem tisku se stala břežská tiskárna Jana Kryštofa Jacoba. Tato skutečnost je pravděpodobně dána dějinnými souvislostmi: zatímco zadavateli tisků spojených s většinou jmenovaných vévodkyň byli nejbližší pozůstalí v pozici vládnoucí vévodů (manžel Žofie Kateřiny; otec a matka Louisy ml. a švagr zajišťující ženin pohřeb současně s posledním rozloučením s bratrem, jejím manželem), organizace funerálních obřadů Luisy se ujali úředníci na panovníka právě spadlých slezských knížectví, spolu s její dcerou Karolínou,³⁹ nyní již katoličkou.

Názory odborníků ohledně využití funerálních tisků jako pramenného podkladu pro získání nebo upřesnění biografických informací se vzhledem k jejich panegyrickému charakteru liší,⁴⁰ avšak jeden z metodologických přístupů k těmto tiskům tkví právě ve zkoumání konstrukce ideálu tak, jak měl být současníkům a budoucím generacím zachován.⁴¹ Následující stať se bude soustředit pouze na vybrané aspekty obsahu textů biografií a děkovných řečí k pohřbům lehnicko-břežských vévodkyň.⁴² Zdůrazněn bude právě způsob utváření preferovaného čtení života slezských zemských představitelů, dále nástin struktury textů, v případě děkovných řečí i myšlenkového obsahu a částečně se text zaměří rovněž na použité literární zdroje autorů.

Biografie

Jak již bylo výše uvedeno, životopis navazoval na pohřební kázání a jeho autor býval totožný s autorem kázání.⁴³ Nechyběla mu obeznamenost s dějinami rodu a osobní historií zesnulých, jež často doprovázel jak během nemoci a umírání tak při mnohých předcházejících životních situacích. Zároveň se mohl opírat o informace dodané příbuznými nebo samotnými zesnulými.⁴⁴ Při tvorbě preferovaného čtení života člověka patřilo k běžným postupům užití frázovitých obrátů a topoi variovaných podle konkrétní situace a osoby a kombinovaných se skutečnými životopisnými daty. Příznačným se stávalo zdůraznění pouze těch skutečností, jež odpovídaly žádoucímu ideálu a naopak byly zpravidla vyselektovány informace o zesnulých, jež ideálu odporovaly nebo se k němu nijak nevztahovaly. Nadměrné úpravy však vylučovaly úřední

předpisy a sociální kontrola hrající nezanedbatelnou úlohu.⁴⁵

Jak ukázala Heide Wunder, luteránská kázání, resp. životopisy v případě žen sledovaly a oddělovaly typické životní fáze ženy – dcera, manželka, matka, případně vdova – s nimiž se pojily odpovídající ctnosti a sociální role spjaté s předem danými ideály chování.⁴⁶ Také vybrané biografie slezských vévodkyň tvořené autory jak luteránské (Žofie Kateřina), tak kalvinistické konfese (ostatní jmenované) jsou uspořádány chronologicky dle výše uvedených životních fází ženy.⁴⁷ V personáliích všech čtyř vévodkyň je shodně věnována úvodní pozornost více či méně podrobnému výčtu předků vyúsťujícímu v narození a křest urozených žen, načež se řeč obrací (vyjma životopisu Louisy ml.) k jejich výchově a vzdělávání.

Největší pozornost byla věnována rodovým kořenům v biografii malé Louisy Funerální kázání nad dětmi biografie běžně obsahovala a podle pravděpodobné interpretace tyto tisky sloužily ke zvýšení společenského renomé truchlící rodiny.⁴⁸ Také v případě Louisy ml. využili objednavatelé, s největší pravděpodobností rodiče vévodkyně, nejrozsáhlejší část životopisu pro oslavu starobylosti a vzácnosti svých rodů, tedy rodu piastovského a anhaltsko-dešavského.

V životopisu Luisy taktéž předchází události křtu zmínky o jejím původním, tzn. anhaltsko-dešavském rodu z linie Askánců. Oslava rodu je však ze zkoumaných biografií nejméně výrazná, zvláště srovnáme-li ji s biografiemi Žofie Kateřiny a Louisy ml. Na rozdíl od personálií ostatních tří vévodkyň

akcentujících vznešenost rodů (kupříkladu poukazem na spřízněnost s konkrétními evropskými dynastiemi) či úspěchy jejich členů zastávajících např. významné úřady ve správě Svaté říše římské, autor Luisina životopisu pouze konstatuje váženost a slávu rodu a zmiňuje jen stručně nejbližší tři předky – otce a matku Luisy, Jana Kazimíra Anhaltsko-Dessavského a Anežku Hesensko-Kasselskou, a z prarodičů pouze otce Luisiny matky, lantkraběte Mořice Hesensko-Kasselského.

Soustředění krátké pozornosti právě na Mořice Hesensko-Kasselského, zvaného Učený (1572–1632) při vynechání ostatních prarodičů mohlo souviset s potřebou vymezení se proti změnám nábožensko-politických poměrů ve Slezsku ve prospěch katolicismu po roce 1675. Pro paměť čtenářů tisku je zdůrazněna Mořicova odvaha, čímž mohl mít autor na mysli jeho angažovanost ve prospěch kalvinismu v Hesensko-Kasselsku a dalších zděděných územích, jež ho nakonec dovedla až k rozepřím s císařem Svaté říše římské, Matyášem Habsburským.

Ani v biografii Alžběty Marie Karolíny není soustředěno příliš pozornosti na konkrétní osobnosti jejího původního rodu. Namísto rozsáhlejšího pojednání o rodinném původu zesnulé zahrnujícího jména konkrétních předků několika generací jako v případě biografie Louisy ml. nebo Žofie Kateřiny (u níž se ostatně vyskytovali mnozí společní předkové s Jiřím III. Břežským, šlo tedy zároveň o oslavu manželova rodu) bylo zvoleno pouze uvedení rodičů a dále bez odkazu ke konkrétním osobám byla demonstrována starobylost a ušlechtilost rodu poukazem na spřízněnost s význačnými evropskými dynastiemi (např. s Bourbony či oranžskou dynastií).

Zmíněno bylo také zastávání vysokých úřadů členy rodu ve správě Svaté říše římské.

Po uvedení rodových kořenů řeč přechází k období dětství a mládí. V biografiích sledovaných vévodkyň (vyjma princezny Louisy ml.),⁴⁹ je v tomto období zdůrazněno zejména vzdělávání v oblasti náboženství a „učení se ctnostem“. Mladé či malé princezny, jsou zpravidla představovány jako poslušné vůči rodičům a důležitou roli hraje již v tomto období jejich zbožnost.

Nejpozději vzniklý životopis Luisy se ostatním biografiím nad dospělými vévodkyněmi do jisté míry vymyká, což je naznačeno již v jeho počáteční fázi. Namísto pojednání o rodovém původu zesnulé, životopis začíná úvodem, v němž Antonín Brunsen mj. zmiňuje význam jmenované jakožto matky posledního mužského člena piastovského rodu, Jiřího Viléma (1660–1675),⁵⁰ po čemž teprve následuje vlastní stať tématem původní rodiny vévodkyně. Na rozdíl od ostatních životopisů, se zde dále vyskytuje neobvyklé množství biblických citátů a odkazů, z nichž přední místo zaujímá verš z Knihy Žalmů (39, 14) „*Odvrát ode mne svůj pohled, abych okřál, dřív než odejdu a nebudu již*“, který je rovněž mottem pohřebního kázání navazujícího tímto způsobem na životopis. Další skutečností odlišující biografii od předchozích je zvýraznění protestantských aspektů křesťanské víry.⁵¹ Pokud jde o představení vévodkyně v textu, oproti ostatním životopisům je větší prostor věnován „ušlechtilosti mysli“. ⁵² S popisem rozumových schopností a dovedností Luisy je možné se setkat právě v pasáži věnované období výchovy a vzdělávání. Kromě toho, že byla Luisa známá svým intelektem a širokým kulturním a přinejmen-

ším v posledních letech i politickým rozhledem, bylo to dáno jistě i tím že se tehdy již ovdovělá Luisa po předčasné smrti svého syna postavila na pozici šiřitelky rodové paměti piastovského rodu a samozřejmě zejména svého chotě Kristiána I.⁵³ a syna Jiřího Viléma, zdůrazňujíc jejich sepjetí s polským královským rodem. Toto poslání, které přijala pro poslední roky svého života za své, dala najevo nejen při přípravě synova velkolepého pohřbu, ale zejména budováním nového mauzolea lehnicko-břežských Piastovců v kostele sv. Jana.

Pokud se vrátíme k ostatním biografiím a zmíněnému období dětství a mládí, značný význam je přikládán, jak bylo uvedeno, náboženskému vzdělávání a praxi – čtení Písma svatého, katechismu, poslouchání kázání, učení se modlitbám, zpěvu žalmů apod. Tento druh vzdělávání byl běžně zdůrazňován ve funerálních textech vzniklých k pohřbům členek slezských a dalších knížecích rodů.⁵⁴ Výchova a vzdělávání v nenáboženských oblastech či jiné způsoby trávení času jsou odsunuty do pozadí, přestože v denním rozvrhu mladých aristokratek jistě neměly z hlediska množství věnovaného času úplně podružnou úlohu. Dozvídáme se pouze okrajově např. o vzdělávání ve znalosti cizích jazyků u Luisy, učení se „*pracím příslušejícím urozenému fraucimoru*“ v životopisech Žofie Kateřiny a Alžběty Marie Karolíny nebo učení se způsobům jak pomáhat potřebným a jak řídit fraucimor v biografii posledně jmenované.⁵⁵

Obdobně jako v pohřebních kázáních se v biografiích objevuje tendence k oslavě vévodkyň prostřednictvím určitého, v mnohém se opakujícího souboru předepsaných ctností založených na biblických předobrazech, jako byla zbožnost, laskavost,

trpělivost či věrnost a oddanost manželovi.⁵⁶ Souhrn rodové ušlechtilosti a exemplárních křesťanských ctností sledovaných žen, předkládaný adresátům tisků k uchování v paměti, měl vytvářet konstrukt nazývaný některými badateli jako tzv. sociální tělo, které dále přežívalo tělo fyzické.⁵⁷

Významné body biografie všech tří dospělých vévodkyň představovaly sňatek a manželství. Podstatnou úlohu sňatku potvrzuje již fakt, že pokud vévodská dcera nebyla v příslušném věku provdána nebo v katolickém prostředí nezastávala důležitou funkci v duchovní sféře např. coby abatyše, byla zřídka kdy prostřednictvím funerálních tisků připomínána.⁵⁸ Podobná praxe vyloučení z rodové paměti se konala také v případě rozvedených žen.⁵⁹

Sňatku a předsvatebním přípravám či příjezdu nevěsty do nového domova je věnována nezanedbatelná pozornost jak v personáliích Alžběty Marie Karolíny, tak Luisy a Žofie Kateřiny, v jejímž případě se jednalo o přípravy ke dvěma sňatkům.⁶⁰ V poměru k ostatním tématům životopisu je větší pozornost věnována skutečností vztahujícím se k uzavření sňatku zejména v biografii Alžběty Marie Karolíny. Svatba vynikající svou velkolepostí není popisována jen ve funerálních tiscích ale také v dalších dobových pramenech. Raně novověký znalec slezské historie, Fridrich Lucae, popisující svatbu Jiřího III. s Alžbětou Marií Karolínou i její předchůdkyní Žofií Kateřinou ohledně sňatku druhé jmenované poznamenal, že „*proběhl bez zvláštností*“, zatímco svatbu s Alžbětou Marií Karolínou košatě vylíčil na několika stranách svého díla.⁶¹ Menší okázalosti prvního sňatku Jiřího III. ostatně dále nasvědčuje skutečnost, že probíhal ještě v době raného baroka

ovlivněné navíc válečnými událostmi, což se projevovalo také na poněkud střízlivějším odění a účesech patrných na svatební pamětní medaili.⁶² Události třicetileté války promítající se do životních osudů hlavních aktérek byly mimochodem také reflektovány v některých biografiích, v největší míře v životopisu Žofie Kateřiny, připomínajícím její aktivní snahu o zmírnění válečných následků ve svém okolí.

Pokud jde o téma manželství, způsoby jeho popisu se různily v souvislosti s naplněním mateřské role šlechtičen. Protože přivedení potomků na svět bylo nejen hlavním účelem sňatku dávajícím životu aristokracie prostřednictvím naplnění principu dynastické kontinuity nadčasový smysl,⁶³ ale početnost potomků byla rovněž považována za doklad šťastného manželství, v biografiích některých bezdětných šlechtičen vznikala tendence doložit šťastné manželství rozsáhlejším popisem manželských ctností zesnulé a náklonnosti mezi manželi.⁶⁴

Rozsáhlá pasáž oslavující dokonale fungující vztah mezi manželi je zařazena například v pohřebním kázání nad bezdětnou Erdmuth Sofií Saskou, provdanou markraběnkou braniborsko-bayreuthskou (1644–1670).⁶⁵ Objednavatelé a autoři biografických textů se mohli pokusit skutečnost bezdětnosti vévodkyně kompenzovat vedle výše uvedeného také jinými způsoby, např. méně obvyklým předpokládáním přímé provázanosti mezi bezdětností vévodkyně a jejími intelektuálními ambicemi.⁶⁶

Větší pozornost tématu vzájemných vztahů mezi manžely je věnována taktéž v pohřebních kázáních nad Žofií Kateřinou a Alžbětou Marií Karolínou. Jedná-li se však o biografie, je situace mírně odliš-

ná. Zatímco životopis Žofie Kateřiny věnuje tématu manželského vztahu větší prostor, v případě personálií Alžběty Marie Karolíny se autor omezuje jen na krátké konstatování, dle něž manželství bylo charakteristické „*vzájemnou věrností a láskou*“ a „*jednotou myslí*“.⁶⁷ Biografie Alžběty Marie Karolíny se nejen příliš nesoustředí na popis ctností dobré manželky (na rozdíl od pohřebního kázání), ale nebyla zvolena ani jiná cesta podrobnější charakteristiky tohoto období. Alžběta Marie Karolína ostatně strávila v manželství mnohem kratší dobu než její předchůdkyně. Popis svatby, předsvatebních příprav, a tudíž i úloha mladé ženy jako nevěsty se tak v kontextu biografie jeví jako výraznější než role Alžběty Marie Karolíny coby manželky.

Zřejmě vzhledem ke krátké době strávené v manželství nejsou v biografii vévodkyně užity ani popisy dalších typických oblastí uplatnění bezdětných žen v obecnějším měřítku. Kladně hodnocenou v jejich biografiích mohla být péče o sirotky, přebírání patronátů, péče o rodiče nebo zapojení do církevních charitativních aktivit.⁶⁸ Podrobnější zmínky o dobročinnosti zahrnující péči o chudé a nemocné však obsahuje ze sledovaných textů pouze biografie Žofie Kateřiny. Vyčlenění většího prostoru těmto aktivitám může částečně souviset s jejím na svou dobu pozdním sňatkem, před nímž se jim ve větší míře věnovala.

V případě Luisy je vztah mezi manželi ponechán víceméně stranou a během popisu doby manželství se pozornost soustředí na potomky, především na prince Jiřího Viléma (1660–1675) a Kristiána Ludvíka (*/†664).⁶⁹ Téma potomků zaznamenávají také personalia Žofie Kateřiny v souvislosti s narozením dcery Dorotey Alžběty (1646–1691).⁷⁰

Mateřské úloze Žofie Kateřiny však nebylo věnováno tolik pozornosti jako její roli příkladné křesťanky a manželky. Z mateřských ctností vévodkyně je oceňena zejména starost o dceřinu výchovu. Jak autor sděluje, Žofie Kateřina svou „*...nejmilejší slečnu* [dceru] *vychovávala v knížecích ctnostech s vynaložením co největší pečlivosti a píce...*“, a to nejen sama, ale také společně s Jiřím III.⁷¹ V případě jediné dcery Žofie Kateřiny není skutečnost, že se nejednalo o dědice země, který se ostatně mohl ještě narodit z dalšího Jiřího sňatku, v promluvě vyjadřována. V biografii Alžběty Marie Karolíny je nenaplnění hlavního účelu sňatku, jímž bylo zajištění kontinuity dynastie, pouze nepatrně naznačeno.⁷²

Od tématu manželství a rodiny se řeč před závěrečným popisem posledních týdnů a dní zesnulých přesouvá k dalším zaznamenáníhodným skutečnostem, a to v případě vévodkyň, jimž bylo dopřáno dožít se středního věku, tedy Žofie Kateřiny a Luisy. Čas uvedených vévodkyň měl být vedle manželských a rodinných záležitostí nepřekvapivě naplněn převážně náboženskými aktivitami (kromě okrajových výjimek jako byly ruční práce coby náplň každodennosti Žofie Kateřiny). Luisu předurčoval pro soustředění se na oblast náboženství přímo její vdovský status, s nímž byla zejména u žen zbožnost coby ideál spojována. Dalším atributem připisovaným vdovám byly jejich životní zkušenosti, především s výchovou dětí a v manželském životě.⁷³ V souladu s touto představou měla být dle biografie i Luisa nápomocná radou své dceři Karolíně (1652–1707) provdané Šlesvicko-Holštýnské.

V biografiích všech zmiňovaných dospělých lehnicko-břežských vévodkyň je značná pozornost

věnována popisu zdravotních potíží jimiž trpěly (nejen) na sklonku života a zejména průběhu nemoci v posledních dnech před jejich úmrtím. Často se vyskytují topoi „*smrt osvobozuje od těžkostí života*“ či „*toužebně očekávané smrti*“.

Součástí správného křesťanského života bylo také jeho zdárné zakončení v souladu s pravidly *ars moriendi*. Správné zbožné umírání představovalo dlouhý proces fyzické a mentální přípravy, přičemž funerální personálie měla dokládat úspěšné zvládnutí přechodového rituálu naznačující, že zesnulé splnily podmínky pro spásu svých duší.⁷⁴ Závěrečná přibližně třetina biografie je soustředěna na poslední týdny a dny vévodkyň, jež měly být prožity ve shodě s obecně přijímaným ideálem dobrého umírání (tzn. tématem je oddanost modlitbám, trpělivost při snášení bolestí během nemoci, odvaha a ochota zemřít, odevzdanost do Boží vůle apod., pakliže vévodkyně žily v manželství, nechybí připomenutí podpory od jejich manželského partnera. Objevují se také konkrétní detaily z posledních dnů zemřelých dodávající závěrečným částem biografií na autentičnosti podobně jako související pasáže pohřebních kázání. Posilou Luisy se tak měl stát např. povzbuzující sen o jejím vyvolení k věčnému životu,⁷⁵ který „občerstvil“ její duši, přičemž motiv občerstvení duše navazuje na úvodní biblický citát z pohřebního kázání.⁷⁶

V průběhu Luisiny biografie autor lituje přerušení mnohasetletého trvání piastovského rodu a v závěru zmiňuje zachování Luisiny památky. Zároveň však – obdobně jako autor pohřebního kázání nad posledním Piastovcem Jiřím Vilémem a také autoři dalších kázání a biografií vážících se k pohřbům posledních Piastovců – neopomíjí kontinuitu nově

nastupující panovnické moci, posiluje její legitimitu připomenutím její nadpozemské opory a vyjadřuje prosbu k Bohu ohledně jejího co nejdelšího trvání.⁷⁷

Děkovné proslovy

Děkovná řeč zakončující oficiální funerální festivity tvořila v období baroka vedle pohřebního kázání a životopisu jednu z nejdůležitějších součástí souboru funerálních komemorativních tisků.⁷⁸ Proslov se lišil od pohřebního kázání formou a záměrem: řečník, jehož stěžejní úkol spočíval v poděkování přítomným za jejich účast na pohřbu, nebyl vykladačem Písma svatého, nýbrž „překladačem obecného smutku“.⁷⁹ Rétorická osnova děkovných promluv vycházející z antických principů kompozice byla tvořena částmi *laudatio*, *lamentatio*, *consolatio* a *gratiarum actio*.

Laudatio zpravidla zahrnovalo několik variováných topoi vztahujících se ke chvále zesnulých, jejichž příklady byly uváděny v příručkách pro tvorbu chvalořečí a jež mohly být doplňovány individuálními prvky.⁸⁰ Ustálená společná místa (*loci communes*) obsahovaly rovněž další části promluvy. *Lamentatio* představovalo stejně jako v pohřebních kázáních část soustředěnou na vyjádření lítosti nad úmrtím pochovávaných. Účelem *consolatio* byla útěcha pozůstalých založená jak na útěšných topoi,⁸¹ tak často také na odkazech k mimobiblickým zdrojům (autoři čerpali z knih antických či křesťanských autorů týkajících se filosofie, historie a dalších oblastí či stejně zaměřených příruček citátů), ale řeč mohla být podpořena, zpravidla v menší míře, také biblickými citáty či odkazy. V proslovech ovlivně-

ných humanistickými rétorickými vzory mívál používaný způsob útěchy charakter „osvobozování od smutku prostřednictvím rozumu“.⁸²

Používané prvky pohanské antické mytologie hrály v děkovných promluvách a obecně v barokních slavnostech pouze alegorickou a dekorativní úlohu. Využívání antické mytologie pro sdělení křesťanského obsahu bylo běžné již ve středověké a renesanční humanistické literatuře a v barokní literatuře se objevuje prakticky ve všech žánrech.⁸³ Zájem o antiku a latinskou literaturu patrný v děkovných promluvách byl v 17. století oproti humanistické epoše značně rozšířen.⁸⁴ Kromě antické mytologie se ve zkoumaných tiscích děkovných řečí poměrně hojně vyskytuje využívání příběhů postav z historie starověku známé v dané době. Poslední součást děkovné řeči, *gratiarum actio*, představovalo vyjádření poděkování přítomným za jejich účast na pohřební slavnosti.

Děkovné proslovy pronesené při pohřbu Žofie Kateřiny Lehnicko-Břežské

Děkovná řeč dvorského maršálka a vládního rady Jiřího III., Melchiora Fridricha, svobodného pána von Canitz, pro účastníky pohřbu Žofie Kateřiny Lehnicko-Břežské zazněla podle zmínky na titulním listu v „*malém sále*“ břežského zámku.⁸⁵ Promluva vychází z úvahy inspirované slovy z poslední kapitoly antimachiavelisticky orientované knihy španělského diplomata a moralisty, Diega Saavedry Fajarda, „*Idea principis christiano-politici, centum*

symbolis expressa“.⁸⁶ Citát z knihy sekulárního autora, k němuž se von Canitz během řeči několikrát vrací, plní obdobnou funkci jako motto či ústřední biblický úryvek v pohřebních kázáních. Tématem citátu a potažmo i větší části proslovu je otázka štěstí či neštěstí hodiny narození a hodiny smrti. Pozornost autora se soustředí na druhou jmenovanou hodinu, v úvahách nad jejímž štěstím či neštěstím se nese většina řeči.

Útěcha posluchačů či čtenářů odpovídající útěšnému toposu „*šťastné smrti, nešťastného života*“ (*bonum mortis, miseriae vitae*) má spočívat v poukázání na šťastný posmrtný život v protikladu k vyličeným útrapám a marnostem v životě pozemském. Den smrti je tudíž dle zamýšleného výsledného sdělení šťastným dnem, neboť je dnem ukončení pozemských soužení a „*dnem zrození lidské nesmrtelnosti*“.⁸⁷

Melchior von Canitz se opírá o poměrně četné shromážděné citace a odkazy k uznávaným dílům antické a dále většinou středověké křesťanské literatury dokládající očekávání vzdělaného publika.⁸⁸ Známkou určení promluvy pro exkluzivní publikum v kázáních, a jak se zdá, tak i v děkovných proslovech bylo vedle využití četné starší literatury čerpání ze spisů „moderních“ raně novověkých učenců.⁸⁹ Funkci hlavní raně novověké intelektuální autority plní v případě proslovu Melchiora von Canitz zmíněný Diego Saavedra Fajardo. Je nutno podotknout, že raně novověcí řečníci nemuseli vycházet přímo ze spisů citovaných učenců, ale mohli používat nejrůznější středověké a raně novověké více či méně přesné příručky, proto citáty nemusely mít s původními díly ve skutečnosti nic společného.⁹⁰

Po uzavření „útěšně-vzdělávací“ části představující asi dvě třetiny textu promluvy se do centra pozornosti dostává zemřelá vévodkyně. Pasáž věnující se Žofii Kateřině je rozdělena do tří oddílů obvykle užívaných v dobových smutečních rétorických vystoupeních podobného typu, jež tvoří zmiňovaná chvála zesnulého, nařikání nad jeho ztrátou a poskytnutí útěchy pozůstalým. Ve srovnání s druhou děkovnou řečí pro příležitost pohřbu Žofie Kateřiny a s promluvou Kristiána Scholtze pronesenou při pohřbu Alžběty Marie Karolíny byl vyčleněn jen nepatrný prostor pro prezentaci ideálního literárního zobrazení vévodkyně. Mezi zmíněnými příkladnými aspekty života vévodkyně se nachází vedle zbožnosti láska mezi manželi, náklonnost a starostlivost o dceru či její schopnost být pro své další příbuzné „*ušlechtilou, upřímnou, zbožnou a věrnou přítelkyní*“.

Nakonec autor neopomene zmínit trápení, jež přinesla vévodkyni její choroba. Tímto se vrací k úvodnímu citátu, když řeč uzavírá sdělením, že vzhledem k nemoci a s ní spojeným útrapám a zároveň díky její zbožnosti byla pro ni hodina smrti šťastnou hodinou. Následuje další krátká útěcha pro pozůstalé podložená citacemi antických osobností, vale, tedy fiktivní rozloučení s pozůstalými ústy zesnulé, poděkování přítomným za účast na pohřební slavnosti a veršovaný závěr.

Děkovný proslov přednesl při zakončení pohřebního ceremoniálu tentokrát na nádvoří břežského zámku rovněž knížecí rada Kristián Scholtz.⁹¹ Kristián Scholtz je zároveň autorem jedné z děkovných promluv přednesených po pochování Alžběty Marie Karolíny. Oba Scholtzovy proslovy charakterizuje

výrazný příklon k oslavě osobnosti vévodkyně prezentované ve světle křesťanských ctností.

Podobně jako v promluvě při pohřbu druhé z manželek Jiřího III. zahajuje autor svou řeč po úvodních uvítacích formulích *lamentatiem*. Poté je rozdělena do tří oddílů. Každý z prvních dvou úseků tvoří *laudatio* přecházející v závěru v *consolatio*, přičemž první část se zaměřuje na urozenost a „svět-ské“ ctnosti zemřelé, zatímco druhá kapitola podrobněji líčí příkladný náboženský život vévodkyně. Třetí část má shrnující funkci.

Výčet ctností nacházející se v první části je obdobný jako v pohřebním kázání, životopisu a částečně i v první děkovné řeči a zahrnuje vlastnosti jako přívětivost, prozíravost, po jednadvacet let manželství trvající náklonnost k manželovi a také k dceři Dorotee Alžbětě, svědomitou výchovu dcery, nápomocnost a soucit ve vztahu k poddaným, toleranci a na posledním místě trpělivost uplatňující se zejména při překonávání zdravotních obtíží.

Náboženský život vévodkyně, popisovaný ve druhé části, představovaly mimo jiné její „*vroucné modlitby, k nimž také nabádala své blízké*“, dále měla Žofie Kateřina pilně číst Boží slovo, jež si nechávala také předčítat, pravidelně navštěvovat bohoslužby, dokud jí to její choroba neznemožnila a věnovat se rovněž dobročinnosti zahrnující například pomoc chudým. Ve srovnání s děkovnými proslovy vztahujícími se k Alžbětě Marii Karolíně je větší důraz kladen na veřejně projevovanou zbožnost.

V útěsných pasážích autor za použití toposu spravedlivé smrti připomíná tradiční vysvětlení lid-

ské smrtelnosti vzešlé z prvotního hříchu nevyhýbajícího se žádnému stavu. Význam přikládá také potřebě důvěry v dobrotu Boží vůle.

Poslední kapitola shrnuje útěsné motivy z předchozích částí, k nimž jsou připojeny další běžná topoi. Scholtz pokračuje konstatováním o spáse vévodkyně doplněným tematickými verši, načež vyjadřuje závěrečné poděkování. Promluva je mezi ostatními zkoumanými děkovnými proslovy specifická absencí citací ze spisů antických, středověkých či raně novověkých učenců. Odkazy k Bibli jsou užívány pouze minimálně.

Děkovné proslovy pronesené při pohřbu Alžběty Marie Karolíny Lehnicko-Břežské

Děkovné řeči připomínající poslední rozloučení s Alžbětou Marií Karolínou Lehnicko-Břežskou byly předneseny a vytištěny rovněž dvě, tak jako v případě její předchůdkyně Žofie Kateřiny.⁹² Jeden z proslovů si vyslechli nejurozenější účastníci pohřbu v zámecké rezidenci od výše uvedeného bývalého rady vévody Jiřího III., Kristiána Scholtze. Ústředním tématem promluvy jsou opět jako v předchozím autorově proslovu ctnosti zesnulé a jejich oslava jakožto důležitá součást budování posmrtné památky, o níž se autor v průběhu řeči několikrát zmiňuje.

Přejdeme-li ke stručnému popisu obsahu proslovu, zahrnuje po úvodních uvítacích formulích, úvaze o pomíjivosti všeho světského a lidské smrtelnosti (*lamentatiu*), krátkou útěsnou část opakující obvyk-

lá topoi. Poté Kristián Scholtz soustředí svou pozornost k vytyčenému hlavnímu poselství o „*vzácnosti kněžny spočívající v jejích ctnostech*“. Východiskem je latinský citát volně přeložený a doplněný autorem rovněž i v německém jazyce, dle něž je vévodkyně charakterizována jako „*Princeps Nobilissima-piissima, Conjux carissima-fidelissima, Domina humanissima-gratiosissima: Eine Edle/ Fromme/ Liebe/ Leuthselige/ Güttige/ und der Nach-Welt dessenthalben zum Exempel vorgestellte Fürstin.*“⁹³

Scholtzova řeč je tentokrát prokládána latinskými citáty, množství autorů, z něhož čerpá, je však, zvláště v porovnání s řečí Melchiora von Canitz, skromnější. Konkrétně promluvu doplňují odkazy na díla španělského spisovatele a moralisty Antonia de Guevary,⁹⁴ dále Cicerona, Isidora Sevillského, francouzského advokáta a spisovatele Barnabáše Brissona, Angela Poliziana, Symmacha a Prudentia.

Přestože Scholtz svou řeč explicitně nerozděluje na dílčí tematické části jako to dělá ve své promluvě k pohřbu Žofie Kateřiny, v rámci *laudatia* po sobě jednotlivá témata následují v pořadí předestřeném latinským citátem. V první části tedy autor popisuje ušlechtilost rodu a náboženského založení vévodkyně, ve druhé oslavuje ctnosti Alžběty Marie Karolíny coby (nastávající) manželky a vztah vévodské dvojice v manželském svazku a ve třetí líčí následováníhodné chování zesnulé ke svému širšímu okolí.

„Panegyrická“ část proslovu je doplňována nepříliš četnými příklady ze života zemřelé vztahujícími se zejména k manželskému svazku, jemuž je věnována nejvýraznější pozornost. Vzájemná náklonnost manželů je dokládána např. denními

navštěvami Jiřího III. během poslední nemoci vévodkyně nebo jejím přáním, aby bylo Bohem oběma manželům současně „*odňato trápení pozemského světa*“ uváděném již v biografii. Okolnostem sňatku a manželství je věnováno více pozornosti než v případě Žofie Kateřiny. V promluvě není představen mateřský vztah zemřelé ke knížectví obvykle zastupovaný titulem „matka země“, přestože Žofie Kateřina je v Scholtzově předcházející řeči takto několikrát titulována. Důvodem je zřejmě skutečnost přednesení každé z Scholtzových řečí před odlišným publikem s jinými očekáváními. Srovnatelnou je, pokud jde o okruh posluchačů i uvádění zemřelé v roli zemské matky, níže uvedená řeč Kryštofa z Frankenberku.

V případě ideálního popisu zbožnosti považované, jak autor podotýká, za základ ctností již „*pohanským*“ Ciceronem, je zdůrazněno „*zakotvení kněžny v pravdě*“ díky křtu, poslechu a čtení slova Božího. Chváleny jsou navíc další aktivity týkající se soukromé religiozity. Vedle zbožnosti měla být Alžběta Marie Karolína obdařena příjemnou a přátelskou povahou, jež „*ke členům sobě rovných stavů*“ zachovávala pokoru, „*k prostému lidu*“ pak projevovala „*laskavost, soucit a dobročinnost*“. Po ukončení ústřední části řeči autor vyjadřuje naději na vzkříšení vévodkyně a uchování v paměti a děkuje všem přítomným za účast na slavnosti.

Autorem druhé děkovné řeči přednesené v závěru pochování Alžběty Marie Karolíny na nádvoří břežského zámku se stal Kryštof z Frankenberku.⁹⁵ Jako motto své promluvy si zvolil latinský výrok „*Post phoebum nubila*“, v překladu „*po slunci [přicházejí] mraky*“, znamenající v přeneseném smy-

slu „*po radosti [přichází] smutek*“. Motto vzniklo obrácením latinského úsloví „*Post nubila Phoebus*“⁹⁶ a vztahuje se ke dvěma zásadním událostem proběhlým v knížectví během posledních čtyř let od doby pronesení řeči, a to ke svatbě vévody se simmernskou falckraběnkou a následnému pohřbu vévodkyně, resp. obou zemských představitelů.

Převažující částí rétorické osnovy je *lamentatio* obsahující prvky *vanitas*. Vedle výrazného *lamentatio* následujícího po úvodu zahrnuje osnova kratší *consolatio s laudatiem*, smuteční báseň a *gratiarum actio*. Důraz není kladen na vzdělávací složku.⁹⁷ Kryštof z Frankenberku nepřikládá větší váhu ani strukturovanosti řeči – hlavní stať promluvy ponechává bez vlastního rozčlenění na kratší úseky a úvodu k tomuto členění použitého např. v řeči Melchiora von Canitz.

Významným motivem využitým v menší míře také v některých dalších tiscích spjatých s touto vévodkyní je, jak bylo naznačeno výše, srovnání kontrastních vzpomínek na velkolepý sňatek a s ním spojované naděje pro piastovský rod a dědičné země s následným úmrtím vévodkyně, resp. obou manželů a tudíž jejich zmařením. Autor sám přispívá vlastní vzpomínkou týkající se vévodské svatby, již měli jistě mnozí účastníci pohřbu dosud v živé paměti, kdy doprovázel zemřelou na její cestě z Krosna do Břehu jakožto místa konání svatby, načež neopomene zmínit brzkou změnu radostné události v její opak.⁹⁸ Motiv se objevuje v různých podobách, mimo jiné ve verších „*Nach Freude von Simmern Kömmt lauter bekümmern/ Der hoffende Sinn Ist alle dahin*“, jejichž variace se vyskytuje také téměř v závěru řeči.⁹⁹

V porovnání s ostatními proslovy si nelze nepovšimnout velmi výrazného ovlivnění řeči proudem barokní konceptuální rétoriky spočívající v uměnění formy a nápodoby antického originálu, namísto čehož je upřednostněn podíl autorského subjektu.¹⁰⁰ Zmíněné znaky se v proslovu v nemalé míře vyskytují.¹⁰¹ O konceptuálním stylu řečnictví svědčí již volba titulu promluvy spočívajícího v převrácení významu pravděpodobně známého úsloví a následná práce s ním, kdy odkazy na úsloví prostupují prostřednictvím veršů a dalších výzdobných prvků značnou částí řeči.¹⁰²

Alespoň v kontextu německé homiletické produkce českých zemí bývá za první promluvu vydanou v konceptuálním stylu zcela oproštěnou od starší humanistické tradice považováno kázání jezuity Kryštofa Todtfellera *Schwarz und schön* z roku 1668¹⁰³ a je otázkou, jaké místo zaujímají v procesu pronikání stylu do raně novověké literatury českých zemí děkovné proslovy včetně promluvy Kryštofa z Frankenberku.

Vrátíme-li se k obsahu děkovné řeči, vzhledem k převažujícímu *lamentatiu* není v promluvě vyčleněno tolik prostoru jako v předchozím Scholzově proslovu pro konstruování ideálního obrazu Alžběty Marie Karolíny. Osobnost zemřelé se dostává do popředí až v poslední třetině promluvy. Útěcha posluchačů a současně oslava vévodkyně spočívá v poukázání na „*vděčnost, již by měla slezská země pociťovat*“ vzhledem k pochování natolik výjimečné osobnosti na její půdě. Ocenění hodné vlastnosti zemřelé jsou následně srovnávány s ctnostmi postav ze starověké historie a antické mytologie. Mezi přednostmi dotyčné je jmenována ušlechtilost rodu

i ducha, cudnost, upřímnost v manželství, „ctnostná radostnost“, schopnost poradit a zbožnost.¹⁰⁴ Na jiném místě se Kryštof z Frankenberku zmiňuje o obdarování vévodkyně „*znamenitymi dary ducha, kompletními knížecími ctnostmi a zvláště vlídnou povahou*“¹⁰⁵ a dalšími nemnohými obecnějšími vyjádřeními, nepřechází však k popisu konkrétních příkladů projevů ctností za života zemřelé. Další útěšný motiv je možno spatřovat ve zmínce o naději na pokračování piastovského rodu.

Frankenberkův přístup k prezentaci úlohy vévodkyně je v jeho promluvě poněkud odlišný od tvůrce předchozího děkovného proslovu. Namísto představení zemřelé pouze skrze její vztah k náboženské víře, manželovi a převážně nejbližšímu okolí, s nímž se setkáváme v Scholtzově děkovné řeči, směřuje Kryštof z Frankenberku k téměř výhradnímu uchopení úmrtí vévodkyně v širších souvislostech knížectví, břežského knížecího sídla a s ním spjatého dvora či piastovského rodu. Alžbětu Marii Karolínu a Jiřího III. staví do rolí matky a otce knížectví. Symbolické úloze vévodkyně jakožto matky země autor věnuje pozornost na několika místech řeči a do značné míry v pozadí ponechává ostatní její úlohy.

Děkovné proslovy pronesené při pohřbu Louisy ml. Lehnicko-Břežské

V rámci funerálních festivit u příležitosti pohřbu Louisy ml. (1657–1660) byly předneseny a vytištěny opět dvě děkovné řeči. Jednu z nich přednesenou v olavském zámku knížecím radou Danielem

Czepkem z Reigersfeldu¹⁰⁶ již detailněji analyzovala Sybille Rusterholz, proto se výklad v tomto případě omezí pouze na několik poznámek. Řeč specifická svým mystickým zaměřením nepostrádá konvenční strukturu zahrnující *exordium* s krátkým *applicatiem*, *propositio*, *tractatio* a *conclusio* a souběžně části *laudatio*, *lamentatio*, *consolatio* a *gratiarum actio*, z nichž je nejvíce dominantní útěšná část.¹⁰⁷ Útěcha je založena na známém toposu „šťastné smrti, nešťastného života“ a poukazu k nesmrtelnosti duše a zmrtvýchvstání, přičemž podstatným útěšným argumentem je „blízkost dítěte k jeho [božskému] zdroji“.¹⁰⁸ Autor je pokládán za dobového znalce paracelsovsko-pansofické tradice¹⁰⁹ a jeho vzdělanost ve zmíněné oblasti se současně s dalšími myšlenkovými směry zrcadlí v použitých odkazech a literárních zdrojích, někdy nepřiliš konformních ve srovnání s ostatními zkoumanými promluvy.¹¹⁰ Nápadným znakem odlišujícím promluvu od ostatních je vedle mystických vlivů související symbolika hrající zde podstatnou úlohu.¹¹¹

Druhou z děkovných řečí si publikum vyslechlo na nádvoří olavského zámku. Při zahájení použil její autor, knížecí rada Rudolf Knichen, topos ztožnění zesnulé s nebeskou nevěstou Kristovou. Tento motiv je užíván také v některých pohřebních kázáních nad mladými neprovdanými ženami či dívkami¹¹² a rovněž v kázáních ke vstupům žen do kláštera.¹¹³

Zmíníme-li stručně obsah řeči, autor nejprve rozvíjí úvahy na téma nelehkého údělu obyvatel pozemského světa, krátkosti lidského života aktuální vzhledem k věku pochovávaného dítěte a pozornost je dále směřována k útěše publika odkazem k Boží

spravedlnosti, všemohoucnosti ale i svrchovanosti a k potřebě pokory vůči Boží vůli. Vedle biblické inspirace je řeč podpořena myšlenkami stoických filosofů, pocházejícími např. ze Senecovy *Útěchy pro Marcii*,¹¹⁴ a raně křesťanských učenců. Není opomenuto tradiční útěšné východisko pro truchlící spočívající ve víře ve vzkříšení mrtvých a nechybí ani další obvyklá útěšná topoi. Vedle útěchy je akcentovaným tématem výkladové části pojednání o křehkosti a nejistotě lidského bytí, přičemž autor nabádá k neopomíjení lidské smrtelnosti. Na rozdíl od biografie nebo latinské děkovné promluvy se řeč nesoustředí na oslavu rodového původu a povahových kvalit zesnulé.

Srovnáme-li proslov s ostatními děkovnými promluvami, nápadným znakem je poměrně pestré spektrum citací a dalších odkazů na externí literaturu, včetně raně novověké produkce, prozrazující záměr představení vzdělanosti objednavatelů. Vedle odkazů k biblické knize Jób jsou sdělení doplňována citacemi a exempli čerpanými ze spisů v dané době uznávaných dějepisců, filosofů, dramatiků či literátů, jimiž jsou podle autorem uváděných poznámek např. Plútarchos, Hérodotos, Řehoř Tourský, Paulus Diaconus, Seneca, Epiktétos, Plinius Starší, Eurípides, Petrarca, Famiano Strada, John Barclay a další. Dále Knichen odkazuje k osobnostem tzv. církevních Otců Augustina, Jeronýma, Ambrože, a mimo ně k Bernardovi z Clairvaux.¹¹⁵

Podobně jako ve výše uváděných brežských děkovných promluvách se ve výběru odkazované lite-

ratury odráží humanistické vlivy působící na raně novověké protestantské vzdělance. Knichenovu řeč dále charakterizuje poměrně vstřícný přístup k literatuře pocházející z katolického prostředí (od autorů jako byl italský jezuita Famiano Strada nebo německý katolický teolog Jan Faber)¹¹⁶ a rovněž výraznější kladné hodnocení známých osobností z tohoto tábora, jež jsou v některých případech stavěny do pozic následováníhodných příkladů.¹¹⁷

Uvedené tisky slavnostních funerálních textů představují pozoruhodný doklad literární a rétorické stránky funerální kultury v podobě, v níž se rozvinula na dvorech lehnicko-brežských Piastovců ve 2. polovině 17. století. Vedle předpokládaných způsobů mediální (sebe)prezentace a komemorace žen z těchto elitních sociálních vrstev, mezi něž patřila akcentace urozenosti či zakotvení v náboženské víře, se v rámci představování zesnulých vyskytují také méně obvyklé prvky. Dále je možno si ve sledovaných textech povšimnout proměn ideového zaměření a preferencí doplňujících literárních zdrojů, různé míry a způsobů reflexe kontinuity rodu a jeho situace v kontextu místních politicko-náboženských poměrů či promítání rozdílných rétorických proudů do pojetí promluv. Texty, jež je možno dále studovat z mnoha perspektiv, si jistě zaslouží pozornost i do budoucna.¹¹⁸

Poznámky

- 1 Jako funerální tisk je označován reprezentativní soubor několika literárních útvarů, často s výtvarným doprovodem, který je jako celek koncipován a vytištěn k příležitosti funerální slavnosti. R. PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem*, s. 53. Studium funerálních tisků se rozvíjí zejména v zahraničí. Za všechny odborné práce lze jmenovat sborníky marburského centra pro katalogizaci a studium funerálních tisků, jež jsou výsledkem pěti mezinárodních konferencí: *Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften*, Bd. 1–4, ed. R. Lenz; *Leichenpredigten als Medien der Erinnerungskultur im europäischen Kontext (Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften)*, Bd. 5, ed. E.-M. Dickhaut. Sborníky obsahují příspěvky týkající se kromě pohřebních kázání funerálních biografií, poezie, konduktů a dalších funerálních textů souhrnně označovaných jako *Personalschriften*. Funerálním tiskům spjatým s protestantskými vévodskými dvory se dále věnovala v několika studiích především Jill Beppler – např. Jill BEPLER, *German Funeral Books and the Genre of the Festival Description. A parallel development*, in: *The German Book 1450–1750*, edd. J. L. Flood, W. A. Kelly, London 1995, s. 145–160; TÁŽ, *Posterity and the Body of the Princess in German Court Funeral Books*, in: *The Body of the Queen. Gender and Rule in the Courtly World 1500–2000*, ed. R. Schulte, New York 2006, 125–155.
- 2 Lubor KYSUČAN, *Antika v baroku – kulisa nebo živý pramen? Antická tradice v barokní době a její využití na příkladu barokních slavností v cisterciáckém klášteře ve Žďáře*, *Graeco-Latina Brunensia*, 17, 2012, 2, s. 98.
- 3 Rudolf Lenz publikoval několik katalogů funerálních tisků nacházejících se ve slezských knihovnách a archivech: Rudolf LENZ, *Katalog der Leichenpredigten*

und sonstiger Trauerschriften in niederschlesischen Bibliotheken und Archiven, Stuttgart 2002; TÝŽ, *Katalog der Leichenpredigten und sonstiger Trauerschriften in oberschlesischen Bibliotheken und Archiven*, Stuttgart 2000; TÝŽ, *Katalog der Leichenpredigten und sonstiger Trauerschriften in der Bibliothek der Schloßkirche zu Oels*, Sigmaringen 1998; TÝŽ, *Katalog der Leichenpredigten und sonstiger Trauerschriften in der Bibliothek des Ossolineums Wroclaw (Breslau)*, Sigmaringen 1998; TÝŽ, *Katalog der Leichenpredigten und sonstiger Trauerschriften in der Öffentlichen Woiwodschaftsbibliothek zu Oppeln-Rogau*, Sigmaringen 1998; TÝŽ, *Katalog der Leichenpredigten und sonstiger Trauerschriften in der Dombibliothek Breslau*, Sigmaringen 1997; TÝŽ, *Katalog ausgewählter Leichenpredigten der ehemaligen Stadtbibliothek Breslau*, Marburg-Lahn 1986. Výsledky katalogizace jsou zpřístupněny na stránkách zmíněného marburského centra, dostupné z: <http://www.personalschriften.de/>, [vid. 26.08.2019]. Další práce zhodnocující slezská pohřební kázání a další funerální texty: D. MEYER, *Schlesische Leichenpredigten*, s. 179–207; R. LENZ, *Leichenpredigten als Quellen*, s. 83–99; M. BUNZEL, *Die geschichtliche Entwicklung*, průběžně.

- 4 Zaměříme-li se na využití funerálních tisků v kulturně-historickém či historickém kontextu, z německých badatelů se věnovala analýze jedné z děkovných řečí přednesené na pohřbu Louisy ml. Lehnicko-Břežské* Sibylle Rusterholz. S. RUSTERHOLZ, *Rhetorica mystica*, s. 235–253. Část obsahu funerální biografie Alžběty Magdalény Minsterbersko-Olešnické z roku 1630 krátce zmínil a interpretoval Dietrich Meyer. D. MEYER, *Schlesische Leichenpredigten*, s. 192–193. Výběrové informace z biografií a dalších funerálních tisků byly dále užity v několika pracích. V českém

prostředí nelze ze starší produkce opomenout studie věnované slezským vévodkyním opírající se o funérální texty v časopise historiků a archivářů soustředěných ve Spolku pro dějiny a starověk Slezska (*Der Verein für Geschichte und Alterthum Schlesiens*), zejména studii sledující vzdělání a zájmové aktivity lehnicko-břežských vévodkyň 2. poloviny 17. století Žofie Kateřiny, Luisy a Karolíny, provdané Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderburské: Carl Eduard SCHÜCK, *Drei schlesische Fürstenfrauen*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 8, 1867, 73–108. V nedávné době byly zejména biografie a konduktivity využity při rekonstrukci životních osudů lehnicko-břežských vévodkyň a vévodů v monografii Ireny Korbelářové. I. KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže*, průběžně. Z polských badatelů pracovala s funerálními tisky za účelem analýzy vzdělávání vévodkyň v jedné z kapitol své knihy Mirosława Czarnecká. M. CZARNECKA, *Die „verse=schwangere“ Elysie*, průběžně. Vedle uvedených prací vznikly k některým autorům funerální poezie k pohřbům posledních Piastovců (jimiž byli např. Daniel Czepko či Wenzel Scherfffer) příspěvky literárněvědných či filologických studií ponechávané stranou.

5 K časovému rozložení vydávání pohřebních kázání např. Rudolf MOHR, *Das Ende der Leichenpredigten*, in: *Leichenpredigten als Quelle*, Bd. 3, ed. R. Lenz, s. 293–330.

6 Zřetelné oddělení životopisných informací v protestantských kázáních 17. století napomohlo badatelskému využívání biografii v některých německých zemích již od 18. století, díky čemuž se staly nejstaršími funerálními tisky používanými pro badatelské účely. Srov. R. LENZ, *De mortuis nil nisi bene*, s. 22–23.

7 Šlo např. o epicedia, epigramata, epitafia a další. K žánrům raně novověkého latinského smutečního básnictví Fidel RÄDLE, *Lateinische Trauergedichte (Epicedia) im Überlieferungszusammenhang von Lei-*

chenpredigten, in: *Leichenpredigten als Quelle*, Bd. 4., ed. R. Lenz, s. 237–267, zejm. s. 239. Dále k latinskému funerálnímu básnictví Thomas HAYE, *Diskussionsbericht zum Arbeitsbereich Epicedium / Epitaphium*, in: *Leichenpredigten als Quelle*, Bd. 4., ed. R. Lenz, s. 269–272.

8 Podrobněji *Historia Śląska*, I/III, ed. K. Maleczyński, Wrocław-Warszawa-Kraków 1963, s. 584.

9 Z této doby se dochovala především pohřební kázání s životopisnými informacemi, vedle nich však také několik doprovodných textů, např. *Parentatio habita in Illustri Schola Bregensi*, /.../ *Dn. Georgio II. Duci Lignicij & Bragae* /.../, Vratislaviae 1586.

10 Modlitby tvořily další součást souborů zkoumaných funerálních tisků.

11 O zmíněných skutečnostech informují popisy pohřebních průvodů a titulní listy děkovných řečí. Při funerálních ceremoniálech jiných lehnicko-břežských Piastovců bývala jedna z děkovných promluv pronášena již v zámeckém kostele. Autorství této promluvy mohlo náležet duchovnímu nebo některé z blízkých světských osob zemřelého. Druhou děkovnou řeč, již výhradně světského charakteru, si účastníci vyslechli před vstupem do zámeckého sídla. Jan HARASIMOWICZ, „*Ars moriendi*“ i „*pompa funebris*“ na Śląsku w dobie reformacji, Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, 45, 1990, s. 185–209, zvl. s. 198.

12 Tamtéž, s. 198.

13 Tamtéž, pozn. č. 60.

14 Tamtéž, s. 198.

15 Žofie Kateřina Lehnicko-Břežská*.

16 Alžběta Marie Karolína Lehnicko-Břežská*.

17 Luisa Lehnicko-Břežská*.

18 Jako hlavní zdroj pro vyhledávání tisků a s nimi souvisejících informací byly použity právě sbírky Vratislavské univerzitní knihovny (Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu), včetně internetové databáze knihovny a taktéž on-line katalogy Marburského centra pro výzkum funerálních tisků (Forschungsstelle für Personalschriften).

19 *Abdanckungs-Rede, welche bey vorgewesenem Fürstl. Hochansehlichem Leichbegängnis Der /.../ Frauen Sophiae-Catharinae, Hertzogin zur Liegnitz und Brieg, gebornen Hertzogin zu Münsterberg /.../ gehalten /.../ worden von Melchior Friedrichen von Canitz /.../, s. l., s. d. (1659); Abdanckung/ Bey dem Fürstl: Leichbegängnis /.../ Gn. Sophiae Catharinae vermähleter Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg/ geborner Hertzogin zu Münsterberg in Schlesien, /.../ abgelegt von Christian Scholtzen/.../, s. l., s. d. (Brieg 1659). Výše uvedené a mnohé následující tisky jsou zpřístupněny v digitální podobě, dostupné z: <http://www.vd17.de>, [vid. 07.09.2018].*

20 *Fürstlicher Briegischer Leichconduct, welcher gestalt der /.../ Frauen Sophiae Catharinae Hertzogin zur Liegnitz und Brieg, geborner Hertzogin zu Münsterberg in Schlesien /.../, Brieg, s.d. (1659).*

21 *Columna Spiritualis Illustrissimae Celsissimaeque /.../ Dn. Sophiae Catharinae Ducissae in Silesia Monsterberg. & Olsnensi Comitibus /.../ per M. Johan. Lucam, s. l. 1659.*

22 Gabriel von HUND – Daniel CZEPKO – Christian Benjamin ALBERTUS, *Ultima servitia mortalitatis ad divae principis Catharinae Sophiae, ex regiis Pias-ti et Podibratii stemmatibus oriundae, Monsterbergis Olsnensis Lignicensis et Bregensis ducissae, exequias IV. Calend. IXbr. celebrandas debita animorum reverentia abs Olaviensibus. Capitaneo et consiliariis deposita et ex-*

hibita, Vratislaviae 1659; *Serenissimo, Celsissimoque Principi /.../, Domino Georgio, Duci Silesiae Ligio-Bregensi /.../, Conjugis Serenissimae, Celsissimaeque, Principis /.../ Dominae Sophiae Catharinae Ducissae Lignicensis & Bregensis natae Ducis. Silesiae Münsterbergâ-Olsnensis /.../, s. l. 1659; Johannes THYREUS, Consolatio ad illustrissimum ... Georgium ducem Sil. Ligio-Bregensem ... super obitu ... Sophiae Catharinae ... conjugis ... Bregae ... 21. Martii ... defunctae ... Anno MDCLIX, Vratislaviae 1659; *Serenissimae Celsissimaeque Principi /.../ Dominae Sophiae Catharinae Ducis Siles. Monsterberg. & Olsnensis. /.../, [s. l. 1659]; Abraham HOFMANN, Placidissimum in obitum ... Sophiae Catharinae Ducissae Lignic. & Bregens. ... trini pietatis threni ...*, Lignitii [1659]; *Prospera memoria /.../ Dn. Sophiae Catharinae Ducissae Silesiae Lignicensis & Bregensis, Natae Ducissae Münsterbergensis /.../, s. l. (Brieg) 1659* – jedná se o soubor převážně lyrické poezie v německém či latinském jazyce. Nejčastějšími tématy textů jsou vyjádření smutku nad odchodem zesnulé, útěcha příjemců či oslava vévodkyně a piastovského rodu. Mezi autory textů patřili např. knížecí radové David von Schweinitz, Gabriel von Hund, Melchior von Canitz, Kristián Scholtz, Gottfried Eichorn, Kristián Benjamin Albertus, dále superintendant Jan Walter Biermann, brežský městský luteránský pastor a senior Jan Letsch, arcijáhen při brežském farním kostele Jan Křtitel Schwopius, jáhen působící tamtéž Bartoloměj Schleicher, lékař Kristián Gottfried Winkler, představitelé lehnických a olavských škol a další.*

23 *Threnodia oder Briegische Trauer-Klage, über dem /.../ Frauen Sophiae Catharinae, geborner Hertzogin in Schlesien, zu Münsterberg und Öl , vermählter Hertzogin zur Liegnitz und Brieg /.../ gehalten ward /.../ von Tobias Zeuschnern, Bresslaw, s. d. (1659).*

24 Jiří III. Břežský*.

25 *Abdanckung, Bey dem Fürstl. Leich-Conduct, der /.../ Frauen Elisabeth Maria Charlotte, Hertzogin in Schlesien*

zur Liegnitz und Brieg, geborner Pfals-Gräfin bey Rhein /.../ durch Christian Scholtzen /.../, Brieg, s. d. (1664).

26 *Post Phoebeum nubila, /.../ Abdanckungs-Rede, über dem /.../ Frauen Elisabeth Maria Charlotte vermähle-ten Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, geborner Pfalz-Graefin bey Rhein /.../ gehalten /.../ von Christophoro à Franckenberg /.../, s. l., s. d. (Brieg 1664).*

27 *Fürstlich-Briegischer Leich-Conduct, welcher gestalten Der /.../ Frauen Elisabeth Maria Charlotte, Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, geborner Pfaltzgräfin bey Rhein /.../, Brieg, s. d. (1664).* Součástí konduktu je také přepis epitafu Alžběty Marie Karolíny.

28 Latinská panegyrická řeč Jana Lucase je věnována oběma zesnulým zemským představitelům: *Sermo Panegyricus, quo duas Pyramides, /.../ Dn. Georgius III. Dux Silesiae Lignic. & Brigensis, /.../ Serenissimaque ac dilectissima /.../ Dn. Elisabeth Maria Charlotte, Palatina Rhen, Dux Bavar. Com. Spanheim. nata, Dux Siles. Lignic. & Brigensis /.../, s. l., s. d. (Brieg, 1664).* Funerální texty mohly vycházet také mimo lehnicko-břežské knížectví, jak o tom svědčí následující text původem slezského dramatika Jana Kristiána Hallmanna vydaný v Jeně: *Als Nach dem unerforschlichen Rathschluss des Allerhöchsten Der /.../ Herr George, Herzog in Schlesien zur Lignitz und Brig /.../ Seiner hertzliebsten Fürstl. Gemahlin, Der /.../ Frauen Elisabeth Maria Charlotten, Hertzogin in Schlesien zur Lignitz und Brig /.../ Leich-Conduct /.../ in Jehna bedienen Johann Christian Hallmann von Bresslau, Jena 1664.* Pravděpodobné je dochování dalších literárních památek mimo vratislavskou knihovnu, jako je následující dílo lyrické poezie nalezené při průzkumu katalogu knihovny vévody Augusta ve Wolfenbüttelu: *Frühzeitige verloderte Lebens-Flamme, Betrauret bey dem Hintrit Der /.../ Frauen Elisabeth-Maria-Charlotte, geborner Pfaltzgräfin bey Rhein, /.../ geborner*

Pfaltzgräfin bey Rhein, /.../ Aus schuldiger devotion und unterthäniger Christlicher Condolentz /.../. Von dero gewesenen demüthigen Diener A. G. V B, Brieg, s. d. (1664). K žánrům funerální poezie vycházející jako součást funerálních tisků F. RÄDLE, *Lateinische Trauergedichte*, s. 239. Téma ženy ve slezské latinské literatuře středověku i raného novověku, včetně funerální poezie, zpracovala Beata Gaj. Beata GAJ, *Ślązaczka. Pomiędzy rustica grossa i Pallas Silesiae – portret kobiety w literaturze łacińskiego Śląska*, Opole 2010.

29 Jde o fiktivní rozloučení vévodkyně „s matkou, bratrem a manželem“ psané v první osobě od někdejšího brežského dvorního básníka pocházejícího snad z hornoslezských Hlubčic, Václava Scherffera z Scherffensteinu. *Gutte Letz- und Gesegnung Der /.../ Frauen Elisabeth-Maria-Charlotten, Hertzogin in Schlesien zur Lignitz und Brieg, gebornen Pfalzgräfin bey Rhein, /.../. Aus unterthänigst. gehorsamstem Mitleiden in Trochaische Ode gesetzt von Wencel Scherffern /.../, Brieg 1664.*

30 *Fürstliche Leich Predigt über den zwar Frühzeitigen aber gar seligen Abschied, Der /.../ Fräulein Louise, Hertzogin in Schlesien zur Lignitz, Brieg und Wohlau /.../ Gehalten durch Christianum Ursinum, /.../, Brieg, s. d. (1660);* Kristián Ursinus byl rovněž autorem kázání k dalším slavnostním příležitostem spjatým s lehnicko-břežskými Piastovci, jako byl křest synů Kristiána I. Lehnicko-Břežského a jeho manželky Luisy, Jiřího Viléma (1660–1675) a Kristiána Ludvíka (15. ledna – 27. února 1664) nebo kázání k slavnostnímu Kristiánovu vjezdu do města Volova v roce 1655.

31 *Fürstlicher Lignitzischer, Briegischer, Wohlauscher Leich-Conduct, welcher gestalt Weyland Die /.../ Fräulein, Hertzogin in Schlesien zur Lignitz, Brieg und Wohlau /.../, Brieg, s. d. (1660).*

32 *Die andere Abdanckungs-Rede /.../ gehalten von Rudolff Gottfried Knichen/ Fürstlichen Lignitz- Brie-*

gisch- und Wohlauschen Regierungs-Rath, Brieg, s. d. (1660).

33 *Abdanckung nach vollendetem Leich-Begängniß /.../ Fräulein/ Fr. Louise, Gebohrene Hertzogin zur Liegnitz /.../, s. l., 1664.* Srov. Trauerreden des Barock, ed. M. Fürstenwald, Wiesbaden 1973, s. 119–129; Daniel von CZEPKO, *Geistliche Schriften*, ed. W. Milch, Darmstadt 1963. Prvotisk promluvy z roku 1664 je jmenován ve sbírce smutečních a děkovných řečí Izajáše Fellgiebela. Esaias FELLGIEBEL, *Schatzkammer Unterschiedener Glückseelig-erfundener/ hertzdringender Trauer-Reden und Abdanckungen* (Teil II), Breslau 1665, s. 154–167. K rukopisným podobám řeči viz Werner MILCH, *Daniel von Czepko. Persönlichkeit und Leistung*, Breslau 1934. Podrobněji k promluvě S. RUSTERHOLZ, *Rhetorica mystica*, s. 236, 252.

34 *Sermo Panegyricus /.../ Dn. Louisae II. Ducissae Ligio-Bregensis et Wolaviensis /.../, Bregae s. d. (1660).*

35 Jejich autory jsou učitel olavského gymnázia a kantor Kryštof Hoffman, kolega předešlého Matyáš Scultetus, dále Jindřich Scultetus působící na brežském gymnáziu, student teologie Ondřej Weinberger, Kristián Riemann, již zmíněný Daniel Czepko z Reigersfeldu a autor podepisující se iniciálami W. S. Jedna z básní je věnována zámeckým personálem. Vytisťen byl rovněž sonet anonymního autora.

36 *Christliches Ehrengedächtnuss der /.../ Frauen Louyse, verwittibten Hertzogin in Schlesien /.../ Leich-predigt erkläret wie folget, von A.B., Brieg, s. d. (1680).*

37 *Die verlangte und erlangte Ruhe, Der /.../ Frauen Louyse, vervittibten Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, Gebornen Fürstin zu Anhalt, /.../. In einer Leichen-Predigt, /.../. Errkläret von Antonio Brunsenio, Berlin 1690.*

38 *Das Freudige und Selige Sterben, der /.../ Frauen Louyse, verwittibten Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, Gebornen Fürstin zu Anhalt, /.../ erkläret von Antonius Brunsenius, /.../ gewesenem Hof-Prediger, Berlin 1690.*

39 Karolína Šlesvicko-Holštýnská*.

40 Vedle skeptického přístupu na jedné straně nebo naopak vysokého ocenění životopisných údajů jako biografického pramene je zastáváno stanovisko, podle něhož je vyselektování životopisných informací možné, je však potřeba zachovávat obezřetnost při odlišování topoi a frází vyskytujících se při tvorbě preferovaného čtení života zesnulých. Příkladem zastánce tohoto názoru v případě životopisných pasáží v (katolických) pohřebních kázáních je z českých badatelů Tomáš Knoz. Srov. T. KNOZ, *Todten-Gerüst*, s. 119–134. Podrobnější přehled názorů ohledně pramenného potenciálu biografických částí katolických pohřebních kázání podala Radmila Pavlíčková: R. PAVLÍČKOVÁ: *Triumphus in mortem*, s. 50.

41 Tento ideál byl ve své době nezřídka napodobován a mohl se tudíž odrážet v každodenním životě.

42 Pro zachování větší žánrové jednoty zkoumaných promluv a také pro zřetelnější vyniknutí kontrastu oproti pohřebním kázáním byly do výběru zařazeny kromě biografii pouze děkovné řeči, nikoliv promluva dvorního kazatele Antonína Brunsena (*Stand-predigt*) pronesená během pohřebních obřadů při pochování Luisy.

43 Podobně byli s největší pravděpodobností totožní také objednavatelé obou textů a zřejmě i většina ostatních textů zahrnutých do funerálních souborů, zejména děkovných řečí.

44 Ti za svého života mohli pro tyto účely sami poskytovat instrukce nebo před smrtí rovnou vlastnoručně sepi-

vat svůj životopis sloužící jako předloha kazateli. Přiznačnou se tato praxe stala pro pietistickou kulturu. Srov. Ulrike GLEIXNER, *Der Sprecher aus dem Off. Autobiographisches und Biographisches in den Lebensläufen pietistischer Leichenpredigten Württembergs*, in: *Leichenpredigten als Quelle*, Bd. 4, ed. R. Lenz, s. 347–370.

45 R. LENZ, *De mortuis nil nisi bene*, s. 25.

46 H. WUNDER, *Frauen in den Leichenpredigten*, s. 60.

47 Srovnáme-li tuto skutečnost se způsobem utváření životopisů v katolickém biskupském prostředí raného novověku, zkoumané protestantské biografie nepoužívají k odstupňování průběhu života symbolické schéma jako např. symbol cesty, ročních období či pohyb slunce po obloze (R. PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem*, s. 51), ale prostý popis idealizovaného života vévodkyně v jednotlivých životních etapách. Rovněž i katolická kázání používala prostý chronologický popis životních etap zesnulých. Jiným způsobem pak bylo rozčleňování života zesnulých do „tematických částí“ podřízených určité symbolické výstavbě (R. PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem*, s. 51), jež však mohlo mít souvislost s obecně se prosazujícími novými rétorickými přístupy.

48 R. MOHR, *Das Ende der Leichenpredigten*, s. 306–307.

49 V rámci popisu krátkého období dětství Louisy ml. autor její biografie pouze uvedl údajné Louisiny charakteristické vlastnosti – „přátelskou a laskavou povahu a časný rozum“.

50 Jiří Vilém Lehnicko-Břežský*.

51 Pomineme-li zvýšený důraz na citace z Písma, tendence se projevuje například v pasáži o křtu, kde je naznačeno jeho kalvinistické pojetí a kde se mimo

jiné hovoří o zkažené lidské přirozenosti. Víra ve zcela zkaženou lidskou přirozenost prvotním hříchem (nesdílená katolíky) vycházející z děl sv. Augustina byla společná jak Lutherovi, tak Kalvínovi a jejich následovníkům. Srov. originální znění části textu biografie vztahující se ke křtu: „*Auch hierinn hat unsere Seligste von Jugend auf die Grösse ihres Gemütes üben/ und den Zweck der heiligen Tauffe oder dieses Gnaden-Bundes erfüllen wollen/ das zu verbessern durch die Gnade/ was die böse Natur verdorben/ und allen Gegen-Stand/ vermöge der GOtt gethanen Zusage in dem Glauben und Christlichem Leben zu überwinden; weil durch die Tauffe auf uns lieget diese Verbindung/ uns täglich zubessern/ und den verführenden Satan/ die reizende Welt/ das lüsternde Fleisch zu überwinden.*“ Dále Brunen např. opomíjí kalvinisty neuznávaný očištec, který představoval dominantní kontroverzní téma pohřebních kázání (R. PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *O útěše proti smrti*, s. 97). Nečiní tak však přímým jmenováním, vyvracením či dehonestací učení či praxe opačného tábora, jak je známo z některých kázání vzniklých v oblastech vícekonfesijního soužití, které popisuje např. výše zmíněná monografie, ale prostým zdůrazněním stěžejních zásad kalvinistické víry. Totožnou cestu zvolil autor kázání nad Luisiným synem Jiřím Vilémem, Kristián Pauli. Tento způsob přístupu nebyl zřejmě neobvyklý v prostředí výše společensky postavených osob aktivně se neangažujících v podpoře vlastní konfese (R. PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *O útěše proti smrti*, s. 105).

52 Je pravděpodobné, že se Luise skutečně dostalo kvalitního vzdělání. Vévědkyně měla být dle Carla Eduarda Schücka dobře vzdělaná, což zahrnovalo znalost latiny, francouzštiny a italštiny a významnou hodnotou pro ni mělo být také vzdělání jejích dětí. M. CZARNECKA, *Die „verse=schwangere“ Elysie*, s. 37; C. E. SCHÜCK, *Drei schlesische Fürstenfrauen*, s. 73–108. Rozumnost vystupuje při charakteristice vévodkyně do popředí také v dalším průběhu živo-

topisu. V závěrečném přirovnání vévodkyně k ostrogótské královně Amalasuntě, s níž Luisu pojily kromě údajné moudrosti také některé životní osudy (např. zastávání regentského úřadu, o němž se jinak autor v souvislosti s Luisou přímo nezmiňuje, pravděpodobně z důvodu jeho problematického ukončení) je uváděna dokonce před zbožností. Srov. „*Si prudentem qvaeris, haec suit, si fortem, nulli cessit, consilio optima, religione nitens, prole beata, ubique chara. Wollen wir eine kluge Fürstin suchen/ so war es gewiss die Unsrige/ eine Grossmütige; Sie hatte hie den Vorzug/ wuste guten Rath zu finden/ auf Ihre Religions war Sie gegründet/ in Ihrer Ehe gesegnet/ aller Orten beliebt.*“ *Die verlangte und erlangte Ruhe, Der /.../ Frauen Louyse, vervittigten Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, Gebornen Fürstin zu Anhalt, /.../. In einer Leichen-Predigt, /.../. Errkläret von Antonio Brunsenio*, Berlin 1690, s.126.

53 Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*.

54 Srov. M. CZARNECKA, *Die „verse=schwangere“ Elysie*, s. 34–38.

55 Dalším informacím o aktivitách Žofie Kateřiny a Alžběty Marie Karolíny nejen v období jejich mladých let se v nedávné době detailněji věnovala ve své monografii zaměřené na svatby zmíněných vévodkyň Irena Korbelářová – I. KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strážidlo a milovaná šípková růže* (k Žofii Kateřině zejm. s. 46–49, k Alžbětě Marii Karolíně zejm. s. 67–69). O vzdělávání lehnicko-břežských vévodkyň, mj. Žofie Kateřiny a její matky Alžběty Magdaleny, Luisy a její dcery Karolíny a dalších se podrobněji zmínila v knize věnované podílu žen na literární kultuře Slezska v 17. století Mirosława Czarnecka – M. CZARNECKA, *Die „verse=schwangere“ Elysie*, s. 34–38.

56 Souboru ctností žen v pohřebních kázáních a personálních se věnovalo několik badatelů. Mezi jinými např. R. PAVLÍČKOVÁ, *Jasná zlatá hvězda Šternbersko-*

-Lažanská, s. 43–66; J. BEPLER, *Women in German Funeral Sermons*, s. 392–403; A. CLASSEN, *Die Darstellung von Frauen*, s. 291–318 a další.

57 Nigel LLEWELLYN, *The Art of Death. Visual Culture in the English Death Ritual c. 1500 – c. 1800*, London 1991, zejm. s. 46–59.

58 J. BEPLER, *Posterity*, s. 139–140. Ze slezského prostředí máme výjimky doloženy. Kromě zmiňované princezny Louisy byl dohledán například tisk smutečních kázání proslovených při pohřbu Emilie Lehnicko-Břežské*, dcery Jindřicha XI Lehnického* a jeho manželky Žofie*. Vydán byl mimo Slezsko, ve Weiden, kde Emilie spolu se svou sestrou Annou Marií*, obě neprovdané, žily na dvoře svého švagra Fridricha Falckého na Hohenstrausu-Parkeinsteinu (1557–1597), resp. u své setry, jeho manželky Kateřiny Žofie (1561–1606) na zámku Friedrichsburg ve Vohestrassu v Horní Falci. *Zwo Christliche Leichpredigten, über dem Christseeligen Abschied, weyland Der Durchleuchtigen Hochgebornen Fürstin und Fräulein, Fräulein AEmyliae, gebornen Hertzogin in Schlesien zur Lignitz, Brieg und Goldberg, Hochlöblicher Gedächtnuß. Deren die Erste, bey Abführung dero Fürstl. Leichnams zu Hohenstrauß, Die Ander, Bey der Fürstlichen Begräbnuß, in Chur. und Fürstlicher Pfalz Stadt Weiden, Pfarrkirchen, in bey seyn 6. Fürstl. auch Gräflich. und vieler ansehnlicher Fürstl Gesandter, Adelicher und anderer fehmen Personen und grosser frequentz gehalten worden. Durch Michael Böhem, Pfarrer unnd Superintendenten zu Hohenstrauß. Sampt etlichen Latteinisch. und Teutschen Trenodiu und Epitaphiis. Gedruckt zu Nürnberg, in der Fuhrmännischen Truckerey, bey Joh. Friderich Sartorio, M. DC. XIX.*

59 J. BEPLER, *Posterity*, s. 140. Funerální tisky spojené s Karolínou, dcerou Luisy, která byla po krátké době od manžela Fridricha Šlesvicko-Holštýnsko-Sondenburského odloučena, se sice dochovaly v poměrně

malém počtu, nelze ale jednoznačně určit, zda to bylo způsobeno výše uvedeným důvodem, anebo jinými skutečnostmi (konverze ke katolictví).

60 První ze sňatků se neuskutečnil z důvodu úmrtí vybraného budoucího ženicha, Jana Fridricha Falckého z Veldenz/z Lautereckenu (1604–1632). Blíže k připravovanému sňatku I. KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže*, s. 84–92.

61 I. KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže*, s. 121–122; F. LUCAE, *Schlesiens curieuse Denckwürdigkeiten*, s. 1482, 1488–1492. Sňatky Jiřího III. tematizuje také následující článek: Irena KORBELÁŘOVÁ – Rudolf ŽÁČEK, „... i přisedl vévoda do vozu ke knížecí nevěstě...“. *Příspěvek k poznání dvorských ceremoniálů posledních Piastovců na příkladu Jiřího III. Břežského*, Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis, 5, 2012, s. 175–197.

62 I. KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže*, s. 140.

63 Neschopnost přivést na svět potomky mohla být považována za Boží trest. T. KNOZ, *Todten Gerust*, s. 132; Václav BŮŽEK – Josef HRDLÍČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha-Litomyšl 2002, s. 271.

64 Popisy vzájemných vztahů mezi manželi, ale také mezi manželi a dětmi nebo sourozenci doprovázené emocemi a afekty se začaly objevovat v luteránských pohřebních biografiích počátkem 17. století. Rudolf LENZ, *Emotion und Affektion in der Familie der Frühen Neuzeit. Leichenpredigten als Quellen der historischer Familienforschung*, in: Die Familie als sozialer und historischer Verband. Untersuchungen zum Spätmittelalter und zur frühen Neuzeit, ed. P.-J. Schuler, Sigmaringen 1987, s. 121–146.

65 J. BEPLER, *Posterity*, 147.

66 Srov. J. BEPLER, *Posterity*, s. 144.

67 „... weil zumaln Ihre Fürstl. Gn. der Sel. Hertzog/ dero auch Sel. Gemahlin Fürstl. Gn. rechtschaffene Treue und Liebe erwiesen/ und hinwieder von deroselben ungefärbter Gegen-Liebe gewehret worden/ welche Einig- und Verknüpfung der Gemüter zwischen Ehe-gatten/ alles andere/ was hoch zu schätzen/ übersteiget.“ Tématu náklonnosti mezi manželi je poté už jen krátce věnována pozornost v úseku popisujícím období závěru života Alžběty Marie Karolíny, podobně jako v biografii Žofie Kateřiny.

68 H. WUNDER, *Frauen in den Leichenpredigten*, s. 61.

69 V biografii je zmíněno také narození Luisiných dcer, Karolíny (1652–1707) a Louisy ml. (1657–1660).

70 Dorotea Alžběta Nassavsko-Dillenburgská*.

71 „... und nicht allein die liebste Fräulein in Fürstlichen Tugenden zuerziehen möglichste Sorgfalt und Fleiß angewendet/ sondern auch nebst dem Herren Vater/ an derselben wegen gehorsamlicher kindlicher Folge und Verehrung Ihrer (der Fürstlichen Eltern) grosse Lust und Freude erlebt.“

72 „In andern Menschlichen Händeln pflegt gemeinlich der Anfang schwer und verdriesslich zu seyn/ bey gedachter Fürstlichen Heurath aber ist der Eingang/ wie gemeldet/ lustig und frölich/ auch Niemand zu finden gewesen/ der nicht/ durch inniglichen Wunsch und gute Hoffnung/ den Fürstl. Ehe-leuten lang-beständige/ und zu mehrer Erbauung des Uhr-alten Hauses/ gesegnete Beywohnung zugeleget hätte/...“

73 K. MRÓZ-JABŁECKA, *Die weiblichen Lebenswelten*, s. 81.

74 U dítěte, Louisy ml., navíc již pokřtěného, byla spása duše přirozeně předpokládána. V otázce spásy nekrtěňátek se však katolická, luteránská a kalvinistická věrouka lišily a problém byl po tématu očistce druhým nejvýznamnějším zdrojem polemik ohledně odlišných eschatologických představ v pohřebních kázáních. R. PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *O útěše proti smrti*, s. 101–103.

75 Vědomí vyvolenosti, vycházející z nauky o dvojí predestinaci, bylo pro kalvinisty nejsilnější hnací silou v jejich křesťanské každodennosti. Znamením vyvolení byla víra ve slovo Boží (způsobená sv. Duchem), jež se měla projevovat v pozemském životě žitím dle křesťanských zásad. August FRANZEN, *Malé církevní dějiny*, Praha 1992, s. 212.

76 Biografie Luisy je oproti ostatním popisovaným životopisům více propojena s pohřebním kázáním a také s dalším pohřebním proslovem předneseném při obřadech spjatých s touto vévodkyní (*Das Freudige und Selige Sterben, der /.../ Frauen Louyse, verwittibten Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, Gebornen Fürstin zu Anhalt, /.../ erkläret von Antonius Brunsenius, /.../ gewesenem Hof-Prediger*, Berlin 1690) jednak díky totožnosti autora obou textů a jednak pomocí odkazů v každém z proslovů na ostatní řeči, např. prostřednictvím jejich ústředních citátů. Mimo to se užší návaznost biografie na pohřební kázání projevuje v jejím pojetí jako poslední kapitoly kázání (z hlediska označení i grafického rozvržení).

77 „So müsse den dieser Ruhm-würdigen Hertzogin Gedächtnüss bleiben im Segen/ in folgendem Hoch-Fürstlichem Wolstand Ihrer Frau Tochter/ in dem trauren-den Flor der Hoch-Fürstlichen Stamm-Häuser/ und in dem Andencken dieser Fürstenthümer/ die Gott segnen wolle unter der glückseligsten Regirung Ihrer Käyser- und Königlichen Mayt. unsers Allernädigsten Käysers/ Königes und Herrn. O starcker Gott! schütze diesen Deinen Gesalbten/ und erhalte Dessen Thron in

Seinen Nachkommen/ bis ans Ende der Welt. AMEN“. Biografie společně s dalšími médii posmrtné památky soužila mj. k vyjádření přesunu vladařské moci vnímané jako nesmrtelné a nezávislé na konkrétném nositeli z jedné osoby na jinou. Proces konstrukce a udržování moci také na příkladech pohřbů mocenských elit analyzoval ve své známé práci Ernst Kantorowicz: Ernst Hartwig KANTOROWICZ, *The King's Two Bodies. A Study in Medieval Political Theology*, Princeton 1957; TÝŽ, *Dvě těla krále: studie z dějin středověké politické teologie*, Praha 2014.

78 M. FÜRSTENWALD, *Zur Theorie und Funktion der Barockabdankung*, s. 372–389, zvl. s. 375.

79 Tamtéž, s. 377.

80 Více Tamtéž, s. 380–381.

81 Jedním z útěšných topoi byl např. typický topos o všeobecnosti smrti nerozlišující mezi různými stavy a tudíž její spravedlnosti. Tamtéž, s. 383.

82 Obdoba tohoto způsobu útěchy je užívána již v Marii Fürstenwald zmiňované Senecově Útěše pro Marcii. Tamtéž, s. 382; Lucius Annaeus SENECA, *O dobrodiních*, Praha 1992, s. 255–294. Útěcha pro Marcii zřejmě platila za jeden ze vzorů pro děkovné řeči ovlivněné humanistickou rétorikou. Ze zkoumaných děkovných promluv se na uvedené dílo přímo odvolává řeč Rudolfa Knichena.

83 Zdeňka TICHÁ, *Antické prvky v české poezii 17. a 18. století*, Listy filologické 97, 1974, s. 102.

84 V 17. století se oproti humanistickému zaměření na kanonickou středomořskou antiku zájem rozšiřuje bez ohledu na konfesionální rozdíly na další oblasti, např. na neronskou epochu, rané křesťanství či patristiku. Uvedené tendence se objevují také v použitých odkazech na literární zdroje ve zkoumaných tiscích

k pohřbům lehnicko-břežských vévodkyň. Jak autor zmíněného článku, Lubor Kysučan, dále uvádí na základě podkladů z konference na téma recepce antiky v baroku, tato „intenzifikace, extenzifikace a kategoriální rozšíření zájmu o antiku v 17. století“ dala vzniknout konkurujícím vizím klasického starověku. L. KYSUČAN, *Antika v baroku*, s. 97–98, pozn. č. 7; Kirsten Lee BIERBAUM a kol., *Welche Antike? – Konkurrierende Rezeptionen des Altertums im Barock. 12. Jahrestreffen des Wolfenbütteler Arbeitskreises für Barockforschung, 05.04.2006–08.04.2006 Wolfenbüttel*, in: H-Soz-Kult, 17.05.2006, dostupné z: www.hsoz-kult.de/conferencereport/id/tagungsberichte-1119, [vid. 25.08.2019].

85 *Abdankungs-Rede, welche bey vorgewesenem Fürstl. Hochansehlichem Leichbegängnis Der /.../ Frauen Sophiae-Catharinae, Hertzogin zur Liegnitz und Brieg, gebornen Hertzogin zu Münsterberg, in Schlesien zur Ölße /.../ gehalten /.../ worden von Melchior Friedrichen von Canitz /.../, s. l., s. d. (1659)*. Podle svého vyjádření na titulním listu a v průběhu řeči, von Canitz svůj proslov údajně připravil na přímou žádost Žofie Kateřiny. Informace o pořadí, v němž byly děkovné řeči proneseny, jsou čerpány z dochovaných popisů pohřebních průvodů a titulních listů děkovných proslovů. V případě Žofie Kateřiny: *Fürstlicher Brie-gischer Leichconduct, welcher gestalt Der /.../ Frauen Sophiae Catharinae Hertzogin zur Liegnitz und Brieg, geborner Hertzogin zu Mönsterberg in Schlesien zur Ölssen /.../, Brieg, s.d. (1659)*.

86 Ve zkrácené podobě „*Symbola christiano-politica*“, Didacus SAAVEDRA FAXARDO, *Idea principis christiano-politici, centum symbolis expressa*, Bruxelles 1649, s. 713–721, dostupné z: https://books.google.cz/books?id=fs1KAAAcAAJ&pg=PR3&hl=cs&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false, [vid. 27.08.2019]. Kniha určená v první řadě pro výchovu syna krále Filipa IV. Španělského byla poprvé publikována roku 1640. Následně se dočkala četných

nových vydání v několika evropských zemích (např. v Miláně 1642, Bruselu 1649, Amsterdamu 1659).

87 „*Je weniger Zeit zwischen des Menschen Wiege und Grabstädte passiret/ ie weniger wird sich Müh/ Sorgen und Kummer einstellen und den Lebenden tourmentiren können. Zu deme ist der Todt der Frommen nicht ein Todt sondern ein Schlaaff/ (...) aller Beschwerlichkeit Ende, des Guttens Anfang/ alles Streites Ausgang hingegen zu Erlangung der ewigen Freuden*Crone der Eingang. *Ja es ist der Tag des Todes quem tanquam extremum formidamus aeterni natalis welchen wir als den letzten fürchten unser ewigen Unsterblichkeit GeburtsTag/ (...).*“ Autor zde podle svých slov vychází z Izidora Pelusijského, podle nějž má být rovněž citována latinská pasáž.

88 Jmenujeme-li některé zdroje doplňující řeč Melchiora Fridricha von Canitz, jde podle jeho poznámek o výroky, díla nebo životopisy antických autorů z oblasti filosofie, dějepisectví, dramatu či rétoriky – Seneca, Platóna, Aristotela, Epiktéta, Maxima Tyria, Plútarcha, Hérodota, Homéra, Tacita, Diodóra Sicilského, Ammiana Marcellina, Aischyla, Sofokla, Euripida, Aristofana, Démosthena, Cicerona, Plinia mladšího, Lúkiana ze Samosaty a dalších, a rovněž v menší míře křesťanských autorů, z nichž von Canitz odkazuje např. na sv. Ambrože, Řehoře Naziánského, Jana Zlatoústého, Izidora Pelusijského, či Eneáše Silvia Piccolominiho (papeže Pia II.). Z raně novověkých autorů je vedle Diega Saavedry Fajarda zmíněn humanista Ludvík Vives.

89 *Svět je podvodný verbíř*, ed. M. Sládek, s. 16.

90 Tamtéž.

91 *Abdankung/ Bey dem Fürstl: Leichbegängnis /.../ Gn. Sophiae Catharinae vermähleter Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg/ geborner Hertzogin zu Mönsterberg in Schlesien, /.../ abgelegt von Christian*

Scholtzen/.../, s. l., s. d. (Brieg 1659). Kristián Scholtz pocházel snad z Břehu (žil zde také jeho syn a vnuk, jenž se následně přestěhoval do Postupimi). Nejpozději od roku 1659 vykonával funkci rady lehnicko-břežského knížete, kterou si udržel, snad bez přerušení, až do smrti vévody v roce 1664. Ke dni 10. října 1668 je zmiňován jako příslušník českého rytířského stavu s přídomkem „von Scholtz und Hermensdorff“. Přestože o samotném Kristiánu Scholtzovi mnoho nevíme, zjiitelné jsou další údaje z jeho rodokmenu vypracovaného Rudolfem von Thaddenem. Zmíněný vnuk Kristiána Scholtze, Johann Fridrich Gottfried Scholtz (1657–1731) působící jako duchovní v Postupimi a později v Berlíně se roku 1688 oženil s dcerou autora tištěných funerálních proslovů k pohřbu Luisy a později berlínského dvorního kazatele Antonina Brunsena, Adelheid. Zajímavostí je, že syn vzešlý z tohoto manželství, berlínský dvorní kazatel stejného jména jako jeho praděd, Kristián Scholtz (1697–1777) vstoupil roku 1733 do manželství s pravnučkou Jana Amose Komenského, Karolínou Jablonskou. R. von THADDEN, *Die brandenburgisch-preussischen Hofprediger*, s. 215 a 191, příloha *Genealogische Tafeln*.

92 *Abdankung, Bey dem Fürstl. Leich-Conduct, der /.../ Frauen Elisabeth Maria Charlotte, Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, geborner Pfals-Gräfin bey Rhein /.../ durch Christian Scholtzen /.../, Brieg, s. d. (1664)*.

93 Na jiném místě: „...*Also auch der so beständig gutte Nachruf einer Edlen/fromen Fürstin/ lieben und werthen Fürstl. Gemahlin/ auch Leuthseligen und Wolthätigen Landes-Fürstin...*“.

94 Antonio de GUEVARA, *Horologium Principum, Sive de vita M. Aurelii Imp. Libri III.*, Lipsiae 1615, dostupné z: http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10328574_00001.html, [vid. 07.09.2019]. Zmíněný Antonio de Guevara patřil v rámci zdrojů slezských funerálních promluv 2. po-

loviný 17. století mezi nejcitovanější intelektuální autority. Podle analýzy frekvence citátů nacházejících se v reprezentativní barokní antologii obsahující 194 smutečních proslovů uváděné Marií Fürstenwald (E. FELLGIEBEL, *Schatzkammer Unterschiedener Glückseelig*) mu patřilo deváté místo mezi nejčastěji citovanými autory. V žebříčku, z něhož je možno si vytvořit určitou představu o problematice, přestože autorka neuvádí, zda byly v analýze zkoumány možné nepřesnosti způsobené citacemi z rétorických příruček, zaujímala první místo díla Senecy, dále pak patřili k nejcitovanějším Cicero, Plútarchos, Valerius Maximus, Tacitus, Plinius, Juvenalis, Ovidius, uvedený Guevara, církevní otcové, Erasmus a Lipsius. M. FÜRSTENWALD, *Zur Theorie und Funktion der Barockabdankung*, s. 379.

95 *Post Phoebum nubila, /.../ Abdankungs-Rede, über dem /.../ frühe-zeitigem Absterben Der /.../ Frauen Elisabeth Maria Charlotte Vermählethen Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, geborner Pfalz-Gräfin bey Rhein /.../ gehalten /.../ von Christophoro à Franckenberg /.../, s. l., s. d. (Brieg 1664)*; Kryštof z Frankenberku na Roszkowicích (Christoph von Franckenberg auf Rosskowitz – jednalo se o dnešní Roszkowice poblíž Byčiny v opolském vojvodství) patřil k rytířskému stavu a podle Jana Sinapia měl v roce 1663 hodnost tzv. *Kammerjunkera* u dvora Jiřího III. Břežského. Jan SINAPIUS, *Schlesischer Curiositäten, etc.*, Leipzig 1720, s. 373.

96 Tj. „*Po mracích [vycházívá] slunce*“. Někdy používané také ve smyslu „*Post maxima nubila Phoebus*“, tj. „*Po největších mracích [vycházívá] slunce*.“ Variace na úsloví ve verších je obsažena již v knize francouzského teologa, básníka a autora rétorické příručky z 12. století, Alana z Lille (Alanus de Insulis) *Liber parabolarum* (Caput primum): „*Clarior est solito, post nubila plurima, Phoebus, Post inimicitias, clarior est et amor*.“, dostupné z: <http://mlat.uzh.ch/?c=2&w=AIDeIn.Li-bPar2>, [vid. 01.09.2019].

97 Odkazy na postavy ze starověké historie, mytologie či Bible jsou uváděny jen okrajově (často pouze jmenovitě s uvedením jejich nejvýraznější vlastnosti), pro podporu tématu pomíjivosti či ctností vévodkyň. Autor také neshromažďuje citáty na vybraná témata.

98 „*Gleich an ietzo vor Vier Jahren hab ich mich vor den Glückseligsten geschätzt/ indeme mir diese Gnade widersaheen/ dass ich diese unsere Durchlauchte Fürstin /.../ von denen Crossnischen Auen abholen/ und diesem wolgeziehreten Fürstlichen Platz einleiten helfen /.../.*“

99 „*Auf Freude von Simmern Folgt lauter bekümmern und hertzliches Leid/ O Jammer elende Ist kommen behende/ und Trauren vor Freud.*“

100 *Svět je podvodný verbíř*, ed. M. Sládek, s. 31.

101 Také při porovnání s děkovnými proslovy pronesenými při pohřbu Jiřího III. se zdá, že se ve Frankenbergově řeči vyskytují prvky nového stylu rétoriky ve větší míře.

102 V promluvě charakteristické zmíněnou volnější formou a absencí akcentu na vzdělávací složku je dále výrazněji využíváno pro zvýšení dynamiky dramati- zace, alegorií, kontrastů, opakovaných zvolání, čet- ných přirovnání a významnou funkci mají také vklá- dané verše.

103 *Svět je podvodný verbíř*, ed. M. Sládek, s. 31.

104 „...*welche an Schönheit dess Geblüts und Gemüths/ aussbündiger als Helena, keuscher als Lucretia, unse- rem/ (...) Patri Patriae offen-hertziger als Mithridati Monima, an Tugendhafter Freudigkeit begabter als Clelia, Rhatgebiger als Tanaquil, Frömmer als Pene- lope (...).*“

105 „...*unserer Gnädigen Fürstin und Frau/ welche eben- falls/ von der Göttlichen Majestät/ mit vollständigen Fürstlichen Tugenden gekrönet/ von der milden Na- tur mit deme was aussbündig zu nennen/ reichlich geziehret worden...*“. Mírnou povahu zmiňuje autor také na jiném místě promluvy: „...*ja eine dergleichen Landes-Fürstin und Frau/ welche die milde Natur dieser Welt verliehen/ die Frömmigkeit ernehret/ die Gottseligkeit auferzogen/ und die Tugend selbst vor eine Führerin und Leiterin zu allen Fürstlichen Wo- lanständigkeiten bedienet.*“

106 V případě posledního jmenovaného šlo o známého německého barokního básníka a dramatika působícího v letech 1656–1660 jako rada Kristiána I. Volovského. Daniel Czepko z Reigersfeldu (1605–1660) byl potomkem slezského luteránského pastora. V mládí studoval krátce medicínu na univerzitě v Li- psku, poté práva ve Štrasburku, načež působil jako právník a dále z důvodu náboženského pronásledo- vání jako učitel ve slezských šlechtických rodinách. Během vykonávání povolání domácího učitele v ro- dině barona Jana Jiřího Czigana ze Šlupska jej ovliv- nily dobové mystické, kvietistické a pansofické myš- lenkové proudy. Kolem roku 1636 se oženil s dcerou svídnického lékaře, díky čemuž získal určité majet- kové zajištění. Roku 1656 obdržel šlechtický titul a nastoupil do služeb uvedeného piastovského vévo- dy. K Czepkovým hlavním básnickým dílům patří bá- seň *Coridon und Phyllis* a sbírka *Sexcenta Monodisti- cha Sapientium*. Vedle básnické a dramatické tvorby napsal Czepko několik politických a historických spi- sů, v nichž se zabýval tématem sloučení náboženské svobody s věrností císaři. S. RUSTERHOLZ, *Rhe- torica mystica*, s. 135. Více k Czepkovu životopisu W. MILCH, *Daniel von Czepko*.

107 S. RUSTERHOLZ, *Rhetorica mystica*, s. 248–249.

108 Tamtéž, s. 238, 246–247.

109 Tamtéž, s. 245.

110 Z jmenovitě uváděných ideových zdrojů, se Czepko vedle výroků „*moudrého*“ Senecy, jenž patří ke káno- nu vzdělanců citovaných ve zkoumaných děkovných řečech obecně, odvolává na „*nejvybranější trojlístek a klenot nejmoudřejších mužů*“ Herma Trismegista, Platóna a Pythagora. Dále řeč obsahuje tři historic- ké exempla ze spisů Hérodota, Platóna a Filostrata. Jiné exemplum ve druhé části exordia čerpá ze spi- sů „*známého a slavného jezuitů*“ Drexelia a dalších. S. RUSTERHOLZ, *Rhetorica mystica*, s. 238.

111 Důležité stavební prvky promluvy tvoří trojice sym- bolů mající odkazovat k vlastnostem zemřelé vévod- kyně, jež autor vykládá pomocí odkazů a přirovnání odrážejících kupříkladu alchymistické a hermetické zásady. Detailněji S. RUSTERHOLZ, *Rhetorica my- stica*, s. 241–248.

112 V rámci průzkumu slezských pohřebních kázání nad ženami byly nalezeny odkazy na čtyři evangelická ká- zání s tímto motivem, jež pravděpodobně nejsou jed- iná. Jedná se o kázání olavského pastora Jiřího Fri- dricha Thila nad Marií Helenou von Strzela (*Einer gläubigen Christen-Seele gewünschte Heimführung /.../ bey dem /.../ Leichen-Begängnuess der /.../ Frauen Maria Helena von Strzela, gebohrner von Ro- hrin /.../ Herren Gottlieb Julii Jaroslaw von Strzela und Oberwitz /.../ Frau Gemahlin, /.../ den 15. Nov. Dieses itztlauffenden 1711. Jahres /... ihr Leben /.../ selig beschlossen /.../*, Bresslau [1711], fyzicky zatím nedohledáno; Samuela Scholze nad Annou Magda- lenou Kochinn (*Di Jesus-Braut abgebildet Aus den Worten ihres Bräutigams...*, Liegnitz [1675], fyzicky zatím nedohledáno; Jiřího Fridricha Hertwiga nad Žofií Alžbětou von Stosch (*I. N. J. Eine Hoch-Seelige Braut Vor dem Stuhle und Throne Des Lammes...*, Striegau [1723], fyzicky zatím nedohledáno; a ká- zání Jana Liebiga nad Žofií Julianou Eleonorou von Haugwitz (*Als Eine hoch-erfreute und herrlich-*

-geschmückte Braut JESU wolte /.../ Sophia Eleono- ra geb. Von Haugwitz, /.../ Herrn George Carl Frey- herrn von Haugwitz /.../ Frauen Anna Helena, gebo- hrner von Haugwitz, vermählter Freyin von Haugwitz /.../ Tochter, welche abgewichenen 24. Febr. Dieses 1725sten Jahres /.../ verschieden, bey Ihrer den /.../ 31. May /.../ gehaltenen solennen /.../ Funeration /.../ vorstellen /.../ M. Johannes Liebig /.../, Breslau [1725]; fyzicky zatím nedohledáno.

113 V českém prostředí se těmito kázáními zabývala Ve- ronika Čapská: Veronika ČAPSKÁ, *Misionářky mi- krokosmu – Řeholní ideál v kázáních při příležitosti vstupu žen do olomouckých klášterů*, in: Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města, edd. M. El- bel, O. Jakubec, Olomouc 2010, s. 197–203.

114 „*Die Abhelffung eines Schmerzents/ sagt der Seneca, stehet in unser Macht/ in dem ein Elend so gross und nicht grösser ist/ als man es selbst schätzt.*“ Citace ze Senecových Útěk používá autor opakovaně.

115 Jak uvádí Miloš Sládek, myšlenky sv. Augustina, sv. Isidora ze Sevilly a dalších, včetně způsobu je- jich formulování, se spolu s klasickou antickou ré- torickou teorií, opírající se především o Cicerona, a anonymními pozdně antickými rétorickými spisy staly důležitým vzorem pro raně novověké kazatele (z protestantského i katolického prostředí). Pod- nětnou inspirací se stala také italská a francouz- ská rétorika 12. a 13. století, z níž nejvíce čteným a uznávaným autorem, alespoň v katolickém pro- středí, byl právě Bernard z Clairvaux. *Svět je pod- vodný verbíř*, ed. M. Sládek, s. 13–14. Vrátime-li se k církevním Otcům a srovnáme-li Knichenovu promluvu s řečí Melchiora von Canitz soustředě- nou rovněž ve větší míře na vzdělávací stránku, je možné si dále povšimnout, že Knichen uvádí na rozdíl od von Canitze pouze západní církevní Otce, přičemž užívá jejich přízvisko „svatý“ nepreferova- né druhým jmenovaným autorem.

116 Famiano Strada je znám především díky knize o nizozemské válce za nezávislost *De bello belgico* psané z katolické perspektivy, jejíž výpověď je však pokládána do značné míry za vyváženou. Více Hugh DUNTHORNE, *Britain and the Dutch Revolt, 1560–1700*, Cambridge 2013, s. 22–23; 35. Knihu raně novověkého autora uvádí rovněž Rudolf Knichen ve své děkovné řeči.

117 Knichen pro svá exempla čerpá inspiraci z pohřebního kázání nad římskoněmeckým panovníkem Max-

miliánem I. od zmíněného humanisty a katolického polemika proti protestantům Jana Fabera. V exemplích líčících svědomité naplňování hesla *memento mori* figurují mezi zařazenými aktéry vedle zmíněného Maxmiliána I., císař Karel V. a také papež Pius V. rovněž známý svým protireformačním působením.

118 Studie vznikla s podporou grantu Slezské univerzity SGS/12/2015 *Texty k funerálním slavnostem slezských kněžen ze 17. století*.

Kázání vydaná k příležitostem pohřbů lehnicko-břežských vévodů z 2. poloviny 17. století

Následující pojednání se bude soustředit na dochovaná pohřební kázání nad dvěma potomky vévody Jana Kristiána Břežského (1591–1639),¹ a sice Jiřím III. Břežským (1611–1664)² a Ludvíkem IV. Lehnickým (1616–1663)³ a dále nad jejich synovcem a zároveň posledním legitimním dědicem piastovské dynastie, Jiřím Vilémem Lehnicko-Břežským (1660–1675).⁴ Funerální slavnost konaná u příležitosti pochování Ludvíka IV. se uskutečnila 12. března 1664, přičemž Ludvík zemřel 24. listopadu 1663.⁵ Funerální obřady připomínající Jiřího III. byly uspořádány 8. října 1664. Ve srovnání s předchozí slavností se tak stalo v kratší, přesto téměř tři měsíce dlouhé době po úmrtí vévody 14. července 1664.⁶ Jiří Vilém zemřel 21. listopadu 1675 v 15 letech, několik měsíců po své účasti na audienci a slavnostním holdovacím ceremoniálu u císaře Leopolda I., kde mu byla potvrzena funkce právoplatného vládce jeho dědičných slezských držav.⁷ Funerální obřad proběhl 30. ledna 1676.

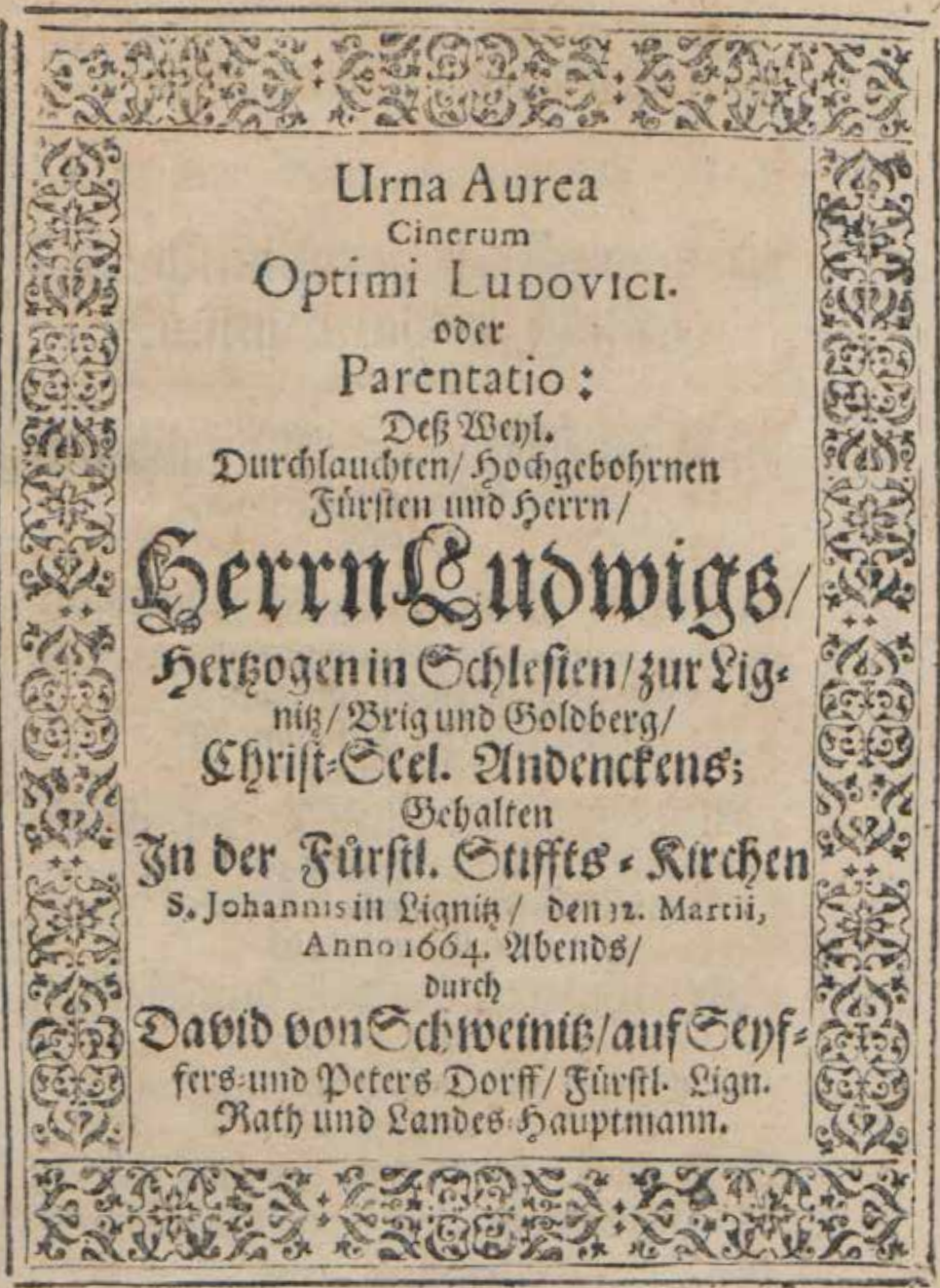
Obdobně jako v případě kázání nad vévodkyněmi bude pozornost v největší míře soustředěna na způsob představování zesnulých čtenářskému publiku. Největší prostor pro mediální prezentaci osobnosti zemřelého, jak bylo běžné, prostřednictvím oslavného popisu jeho ctností, byl vyhrazen v kázání

nad Jiřím III. Důležitou úlohu hraje představa ideálního vladaře také v promluvě týkající se Jiřího Viléma. Pozornost bude proto na následujících stranách věnována přednostně jmenovaným kázáním. Než se však tak stane, představme si krátce základní informace o všech promluvách.

Pohřební kázání vztahující se k Ludvíkovi IV. vyšlo v Lehnici v tiskárně Zachariáše Schneidera pravděpodobně roku 1660. Funerální řeč připomínající Jiřího Viléma byla vytištěna v brežské tiskárně Jana Kryštofa Jacoba v roce 1676. Autorem první z promluv se stal lehnický dvorní kazatel Jindřich Schmettau,⁸ v druhém případě bylo autorství svěřeno někdejšímu vrchnímu dvornímu kazateli a superintendantovi Břežského knížectví, Kristiánovi Paulimu. Pohřební kázání k příležitosti pochování Jiřího III. konaného 8. října 1664 bylo předneseno stejně jako promluva nad Jiřího manželkou Alžbětou Marií Karolínou kalvinistickým kazatelem Janem Walterem Biermannem. Obě promluvy vztahující se k Jiřímu III. a Alžbětě Marii Karolíně s klíčovými slovy názvu „duchovní rytířství“ a „duchovní všelék“ byly vytištěny zřejmě současně v brežské tiskárně Kryštofa Tschorna.

Na objednavatele tisku promluvy k pohřbu Ludvíka IV. neukazují v jejím textu významné in-

Parentace (smuteční řeč) pronesená radou a zemským hejtmanem Davidem ze Schweinitzu při večerním pohřbu Ludvíka IV. Lehnického v kostele sv. Jana Křtitele, titulní strana, 1664 (archiv autorů).

dicie. Budeme-li jej hledat v okruhu nejbližších příbuzných, jako nejpravděpodobnější by se jevila vévodova manželka, Anna Žofie (1631–1666),⁹ případně pozůstalí Ludvíkovi bratři z prvního manželství Jana Kristiána Lehnicko-Břežského, avšak uvedeným domněnkám nenasvědčuje absence dedikace některé z těchto osob. Nelze proto vyloučit ani dvorské úředníky. Kázání nad Jiřím III. rovněž jako promluva nad Ludvíkem IV. a také řeč k příležitosti pohřbu Jiřího druhé manželky Alžběty Marie Karolíny neobsahuje dedikaci a objednavatel není známý. Uvažovat lze v tomto směru opět zejména o nejvyšších dvorských úřednících, jak již bylo naznačeno v kapitole věnované kázání nad Alžbětou Marií Karolínou.¹⁰ V případě kázání nad Jiřím Vilémem je otázka investorství nejsnáze zodpověditelná. Vzhledem k dedikaci i speciální předmluvě věnované matce zesnulého, Luise Lehnicko-Břežské,¹¹ lze těžko pochybovat o její zadavatelské úloze.

Pokud jde o délku textů, největším rozsahem se vyznačuje kázání nad Jiřím III. a to ve srovnání s kázáními nad Ludvíkem IV., Jiřím Vilémem a také vzhledem k délce kázání nad Alžbětou Marií Karolínou, s nímž bylo současně vytištěno v totožném formátu (v počtu 110 stran oproti 78 stranám kázání nad Alžbětou Marií Karolínou). Texty promluv tvořily, jak bylo v daném období obvyklé, součást souboru funérálních tisků. V případě Jiřího III. tento sborník například zahrnoval vedle životopisu dvě děkovné řeči a dvě modlitby,¹² popis pohřebního průvodu, dále byla vydána latinská děkovná řeč, několik skladeb funérální poezie a pravděpodobně ještě další tisky.¹³

Struktura kázání týkajících se všech tří jmenovaných vévodů zahrnuje obvyklé hlavní části: předmlu-

vu (*Vorrede*), záhájení (*Eingang*), výklad biblického citátu (*Aussführung*) a závěr (*Beschluss*), jež nemusí být v textu přímo označeny. Specifikem kázání nad Jiřím Vilémem je zmíněná zvláštní předmluva věnovaná vévodově matce, Luise. Dále, pokud jde o méně obvyklé prvky ve srovnání s ostatními zkoumanými kázáními, je možno upozornit na přepis epitafu zesnulého vévody v závěru kázání. V následujících poznámkách přejdeme k rozboru obsahu vybraných kázání s akcentem na představování veřejného image vévodů.

Pohřební kázání Jana Waltera Biermanna nad Jiřím III. Břežským

Promluva Jana Waltera Biermanna, pro niž autor zvolil název znějící v překladu „*Duchovní rytířství to je výuka a čest křesťanského rytíře*“¹⁴ a biblické motto ze Zjevení Janova 3, 5¹⁵ tematizuje vítězný duchovní zápas křesťana proti hříchu a smrti. Záměrem je představit vévodu Jiřího III. jako uvedeného křesťanského rytíře, jenž ze zápasu úspěšně vyšel naplněním ideálů dobré smrti a předcházejícího dobrého života. Řeč konkrétně směřuje k potvrzení vyjádření kazatele, podle něhož vévoda „*statečně a slavně dobojoval*“ se „*sebou samým*“, „*světskými marnostmi, (...) obtížemi a mrzutostmi svého knížecího povolání*“, atp.¹⁶ Zůstal zkrátka věrný své víře, náboženským i světským závazkům až do konce, čímž prokázal své „*duchovní rytířství*“.

V promluvě se částečně odráží také téma rytířství ve světském smyslu. Přestože se původem středověké rytířské vzory správného chování postupně

proměňovaly směrem ke galantní výchově, byly hodnoty křesťanského rytířství dlouhodobým ideálem vyžadovaného chování urozených mužů hluboko do 17. století.¹⁷ Rytířské ideály ostatně přetrvávaly na říšských i slezských dvorech také pokud šlo o náplň dvorských festivit (typickým příkladem byly rytířské turnaje), a to i ve druhé polovině 17. století, kdy již byly podle francouzského vzoru v mnohých oblastech na západ od německých území upřednostňovány divadelní, hudební a taneční formy zábav.¹⁸

Rytířské ideály popisované v epoše raného novověku například Erasmem Rotterdamským v příručce *Enchiridion militis Christiani* zahrnující požadavky jako „připravenost k tělesnému a duchovnímu zápasu proti nepřátelům Kristovy víry, zodpovědnost za obecné dobré křesťanské obce a ochrana bezbranných žen a osiřelých dětí“ se odrážejí také v Biermannově kázání v části představující vévodovu osobu, jak bude přiblíženo později.¹⁹

Než se však začneme zabývat detailnější analýzou vévodovy mediální prezentace, obraťme pozornost nejprve k těm částem výkladu, jež popisu údajných osobních vlastností a činů vévody předcházejí.²⁰ Zahájení promluvy je věnováno vyjádření smutku nad ztrátou vévody vévodkyně, jež jsou opakovaně přirovnávány ke slunci a měsíci. Užívání tohoto příměru pro muže a ženu nebylo v raném novověku ničím výjimečným. Připomeňme v této souvislosti monografii Heide Wunder „*Er ist die Sonn', sie ist der Mond*“ *Frauen in der Frühen Neuzeit* opírající se zčásti právě o raně novověká pohřební kázání.²¹

Předmluva uvádí posluchače pomocí několika citátů zejména z listů sv. Pavla vztahujících se k du-

chovnímu zápasu křesťanských věřících k výše naznačenému tématu kázání. Důležité místo zaujímá citát z šesté kapitoly Pavlova listu Efezským.²² Tento citát (zvláště Ef 6, 12) kladoucí důraz na „křesťanské prostředky boje proti nástrahám hříšného světa“ vyjadřoval podstatu křesťanského rytířství.²³

Výkladová část promluvy obsahuje tři tematické úseky. První z nich pojednává o „učení křesťanského duchovního rytíře“, přičemž významnou úlohu hraje zmíněný citát z epištoly sv. Pavla. Biermann doplňuje biblický citát pojednáním o dalších vhodných vlastnostech, jež by si měl bojovník Kristův osvojit (jistota, bdělost, střídmost, trpělivost, odolnost a další). Druhá část se ve větší míře soustředí na ústřední biblické motto hovořící o odměně „přemožitelů hříchu a smrti“, jehož jednotlivé části autor vykládá v souvislosti s převážně biblickými exemplary.²⁴

Třetí část hlavní stati je věnována představení Jiřího III., které je založeno na stylizovaných popisech několika oblastí odvíjejících se od vévodových sociálních a dalších rolí. Jde o vévodův vztah k náboženství, jeho přístup k poddaným, resp. k osobám přicházejícím k němu se svými prosbami a žádostmi, přístup k novým zvykům, témata manželství a bratrství, charitativní aktivity a oblast vlády a kariéry. Pozitivní hodnocení některých ctností vztahujících se ke jmenovanému oblastem se ve stručnější podobě objevuje také v kázání nad Jiřího bratrem Ludvíkem od Jindřicha Schmettau. Ve srovnání s promluvami nad vévodkyněmi najdeme některé rozdíly v užití témat či v jejich intenzitě (například pokud jde o popisy náboženských aktivit a manželství či rodičovství, na něž se více soustředí pozornost v kázáních nad vévodkyněmi).

Na rozdíl od žen napříč stavy, v rámci jejichž preferovaného literárního portréту byl nejčastěji kladen důraz na roli manželky a matky, je při prezentaci mužů vyšší šlechty mnohdy na prvním místě jejich vladařský obraz. Vedle tohoto způsobu představování je možno se setkat také s přednostním soustředěním řeči na vojenskou nebo intelektuálně zaměřenou kariéru dotyčného.²⁵ Pokud jde však o prezentaci mužů vysoké šlechty, včetně Jiřího III., převažují portréty s vladařskými charakteristikami. Podle výzkumu Heike Talkenberger byly v životopisných částech pohřebních kázání připisovány mužům prezentovaným v roli vladaře nejčastěji ctnosti jako zbožnost, spravedlnost, moudrost a rozhodnost objevující se také v pohřebním kázání nad Jiřím III. a částečně i nad Ludvíkem IV.

Přesto však, jak autorka podotýká, nebyly zamlčovány také nectnosti – „*nemírnost v jídle a piti*“ a „*nečinnost*“.²⁶ V případě kázání nad vévodou Jiřím III. Břežským kazatel pouze připouští, že vévoda „*nebyl zcela dokonalý, nýbrž měl rovněž i své nedostatky a slabosti*“, kterých však „*litoval a odprošoval v této záležitosti Boha*“. V kázání nad Ludvíkem IV. podobnou zmínku o nectnostech nenajdeme.

Pokud jde o charakteristiku vysoké šlechty, obecně bývali podle zmíněného výzkumu její příslušníci představováni s vlastnostmi zbožný, milostivý, spravedlivý, dobročinný, čestný, přátelský, trpělivý a mírumilovný či snášenlivý.²⁷ V případě Jiřího III. najdeme přímé či nepřímé zmínky o všech uvedených kvalitách. Obdobnými ctnostmi, avšak v mnohem stručnější podobě je charakterizován v pohřebním kázání také bratr Jiřího, Ludvík. Měly jimi být „*německá upřímnost*“, láska k poddaným i k Bohu,

náklonnost k lidem, dobročinnost, spravedlnost i milosrdenství, ochrana a věrnost dědičnému území.

Je pravděpodobné, že charakteristiku ctností lehnicko-břežských vévodů ovlivnily hodnoty stoické filozofie, podle nichž byl spoluutvářen již ideál evropských středověkých panovníků. Zvýšený zájem o myšlenky stoiků rozvinutý zejména v renesanci přetrvával až do prvních desetiletí 18. století.²⁸ Panovnický ideál ovlivnilo především Senecovo dílo *De clementia* a Ciceronův spis *De officiis*.²⁹ Jak je známo, komentář k Senecově spisu *De clementia* napsal přímo Jan Kalvín, jenž nazval Senecu „mistrem etiky“³⁰ a tato skutečnost měla jistě svou váhu také v myšlenkovém zázemí kalvinistických autorů zkoumaných kázání.

Dle obou spisů měla být nejvýznamnější vladařovou ctností schopnost spravedlivé vlády, jíž měl disponovat na základě své moudrosti. Podle Senecova díla tato spravedlivá vláda nemusela odpovídat pozemským představám o morálce, jelikož měla být projevem vyšších zákonitostí. Za jakési poznávací znamení, pakliže panovník skutečně vládl v souladu s kosmickým řádem, mělo platit jeho milosrdenství (*clementia*). S ním se pojily další příbuzné kvality – jemnost, uměřenost, střídmost, mírnost, klid, humanita a trpělivost pomáhající překonávat hněv.³¹ Souhrnně měla být spravedlivá vláda vykonávána z pozice lásky k poddaným.³² Mnohé z naznačených atributů nechybí ani v rámci prezentace Jiřího III.

Pokud se vrátíme ke konkrétnímu obsahu části výkladu kázání nad Jiřím III. zaměřené na představení vévody (tj. ke třetí části výkladu), v souladu s ideálem křesťanského vladaře je na prvním místě

zmiňován příkladný vztah vévody k vyznávanému náboženství. Postavení zbožnosti na první místo mezi ctnostmi nebylo překvapivé jak ve zkoumaných kázáních nad vévody tak nad vévodkyněmi. Jednotlivé ctnosti jsou doplňovány údajně skutečnými doklady z vévodova života. Jiří III. jako „*požehnaný kníže, jehož Bůh vybavil křesťanskými i vladařskými kvalitami*“ podle promluvy denně zachovával „*domácí pobožnost*“, pakliže zrovna pobýval ve své rezidenci, pilně navštěvoval veřejnou bohoslužbu. Nalézal-li se na cestě, zazpíval si zřejmě náboženskou „*ranní píseň*“. Chválena je také svědomitá vévodova příprava ke svatému přijímání.

Dalším tématem promluvy je vévodův přístup k osobám přicházejícím k němu se svými prosbami. Vévoda měl disponovat přátelskou a laskavou povahou: „*Každý k němu mohl snadno přijít, nikomu k sobě přístup neodepřel. Všechny milostivě přijal, jejich prosby trpělivě vyslechl...*“, „*bylo mu zatěžko něco odmítnout*“. Jeho dobročinnost oceňoval dle kázání každý, kdo od něj odcházel. Přestože někdy jeho myšlenky „*potemněly*“, zakrátko opět „vyšlo slunce přátelství“.

Dále je zmiňováno údajné konzervativní vévodovo založení: „*Kníže byl staroněmecké mysli, ne příliš podle nového světa*“ ... „*nebýval mezi těmi, kdo započínali nové věci ani mezi prvními následovníky nových zvyků*“. Autor kázání konkrétněji neuvádí, jakýchže nových zvyklostí se jeho řeč týká, avšak pravděpodobně šlo o odkaz zejména k módnímu francouzskému životnímu stylu.³³

Zmínku o „staroněmecké mysli“ je možno vykládat ve smyslu patriotismu. Přívlastky „ně-

mecký“ nebo „patriotický“ byly navíc podle Heike Talkenberger vyhrazeny pouze pro kázání nad muži.³⁴ Potvrzují to také zkoumaná kázání. Kromě kázání nad Jiřím III. najdeme „německou upřímnost“ coby charakteristiku Ludvíka IV. v kázání Jindřicha Schmettau a naopak v kázáních nad lehnicko-břežskými vévodkyněmi se tyto přívlastky neobjevují.

V promluvě nejsou opomíjeny ctnosti týkající se rodinného života, konkrétně manželství a bratrství. Vévoda měl být pokojný a snášenlivý a se svými manželkami měl dobře vycházet. V obou svazcích měla panovat věrnost a láska. Je oceňována vévodova snaha nenechávat své manželky samotné při jejich zdravotních potížích, kdy za nimi Jiří cestoval i za cenu různého vlastního nepohodlí.

Pojednání o manželství, zejména o vztahu mezi manželi nedosahuje rozsahu poskytovaného tomuto tématu v kázáních nad vévodkyněmi Žofií Kateřinou³⁵ a Alžbětou Marií Karolínou, u nichž, jak bylo uvedeno, kromě odlišných akcentů při prezentaci žen žijících v manželství obecně, mohlo jít o kompenzaci nedostatečného naplnění jejich mateřské role. Rovněž není téměř zmiňována jediná vévodova dcera.³⁶ V rámci rodinných vztahů je pozitivně hodnocena, stejně jako v kázání nad Ludvíkem IV., bratrská soudržnost mezi vévody Jiřím III., Ludvíkem IV. a Kristiánem I.

V následujícím úseku promluvy počínajícím popisem vévodovy dobročinnosti a štědrosti se již výrazněji projevuje ohlas rytířských ideálů. V souladu s požadavky křesťanských skutků milosrdenství a rytířskými ctnostmi měl Jiří k chudým a potřeb-

ným projevovat soucit a milosrdenství „nejen slovy ale i činy“ – konkrétně údajně sytil hladové, napájel žíznivé, oblékal nahé, lidem v tísní poskytoval útočiště, vdovy a sirotci našli u něj „bezpečí, útěchu a záchranu“.

Jan Biermann dále pokračuje pojednáním o kariéře a vládě hlavního aktéra na dědičných územích. Vévoda byl dle svého mediálního obrazu „prozíravý, opatrný a velmi zkušený“ pokud šlo o „vládu nad jeho zemí a lidem“, „trval na spravedlnosti a každému dopomohl k právu“. Dále dobře zaopatřoval kostely a školy³⁷ a také „obnovoval pustiny“.³⁸ Kde jen to bylo možné, nechal se vést „milosrdenstvím před zákonem, dobrotivostí před přísností“.

V souvislosti s rytířskými ctnostmi je příhodné ztotožnění zemřelého vévody se ztracenou záštitou před „tureckým nebezpečím“. V roli ochránce země, jemuž bylo vlastní rytířství, je uváděn v jemu věnovaném pohřebním kázání také Ludvík IV.³⁹ Jiřího stylizace je však výraznější nejen vzhledem k rozvinutějšímu popisu vévodových činů a vlastností vztahujících se k rytířskému ideálu, ale i díky většímu akcentu na duchovní aspekt rytířství a jeho promítnutí ve výběru motta a tématu kázání.

Za reálný podklad uvedené prezentace je možné pokládat Jiřího obranné aktivity uskutečňované v souvislosti s hrozícím vpádem osmanských vojsk do Slezska. V době zvýšeného nebezpečí roku 1663 vévoda zmobilizoval brežskou domobranu a neváhal postavit vojsko a vypravit je na moravsko-slezskou hranici jako štít, za což byl následně oceněn císařem, přestože se Turci nakonec vpádu vyhnuli.⁴⁰ Jelikož se události staly přibližně rok před konáním pohřbu,

byly jistě stále v živé paměti mnohých posluchačů Biermannova kázání.

Podle autora promluvy vládl vévoda s úspěchem nejen na svém dědičném území ale „moudře a prospěšně“ si počínal také v úřadu vrchního slezského hejtmána. Dokonce byl ve své činnosti úspěšný natolik, že jej za jeho „nejoddanější a nejvěrnější služby“ císař ustanovil svým tajným radou a komorníkem a znovu jej potvrdil ve funkci vrchního hejtmána. Je akcentováno, že rozdíly v náboženství vůbec nenarušovaly „věrnou oddanost“ vévody císaři v nabytém úřadě. Nadkonfesijní svornost mohla být rovněž projevem ideálů křesťanského rytířství.⁴¹ Stejně tak věrnost patřila společně s chrabrostí, oddaností a zbožností (vedle praktických dovedností) mezi nejvíce vyžadované vlastnosti rytíře již ve středověku.⁴²

Věrnost se ukázala být klíčovou složkou představovaného vévodova obrazu při závěrečném shrnutí. Pořadí hlavních objektů věrnosti však nebylo v rámci funerální prezentace Jiřího III. jednotné. Přestože se autor kázání v rámci podrobnějšího popisu vévodovy ctností během poslední části výkladu věnuje nejprve tématu služby a věrnosti dědičné zemi a až poté věrnosti císaři, závěrečné shrnutí je uspořádáno v opačném pořadí. Věrnost Jiřího měla podle promluvy platit (v uvedeném pořadí) Bohu, císaři, dědičnému území, manželkám, dceři a zeti, bratrům, služebníkům a poddaným.⁴³ Představovaná vévodova charakteristika v literární památce odkazuje k vévodově devíze užívané společně s rodovým znakem, znějící *Deo. Patriae. Caesari*.⁴⁴ Podobně jako v závěrečném shrnutí pohřebního kázání byla také na jednom ze čtyř praporců nesených v pohřebním

konduktu vyvedena inskripce v pořadí *Deo, Caesari et Patriae*.⁴⁵

Rozšířené pojetí věrnosti netýkající se pouze manželství jako ve funerálních promluvách věnovaných ženám, bylo typické právě pro kázání nad muži.⁴⁶ Jako „věrný a milý otec země“ je ostatně představován v pohřebním kázání také vévoda Ludvík IV. Lehnický.

V závěru výkladové části kázání je podle ustálené zvyklosti vyhrazen prostor pro téma posledních věcí člověka, zejména dobré smrti hlavního aktéra kázání. Zdá se, že normy pro dobrou smrt nebyly genderově specifické.⁴⁷ Dokonce i spojování tématu umírání a smrti s metaforikami boje, vítězství a hrdinství, jež nabývaly za jiných okolností maskulinních konotací, bylo užíváno jak v kázáních nad muži tak nad ženami.⁴⁸

Při inscenaci správného způsobu umírání byl přikládán důležitý význam klidnému opuštění pozemské existence, s nímž se pojila předcházející příprava a postoj odevzdanosti do Boží vůle. Zmíněných požadavků si je samozřejmě vědom také Jan Biermann dokládající jejich naplnění Jiřím III. pomocí popisu příhody, kdy vévoda navštívil svou manželku Alžbětu Marii Karolínu, krátce předtím než podlehla svému onemocnění. Vévodkyně měla tehdy údajně vyjádřit přání, aby mohli oba zemřít společně, načež měl vévoda odpovědět, že rád zemře, bude-li to Boží vůle.

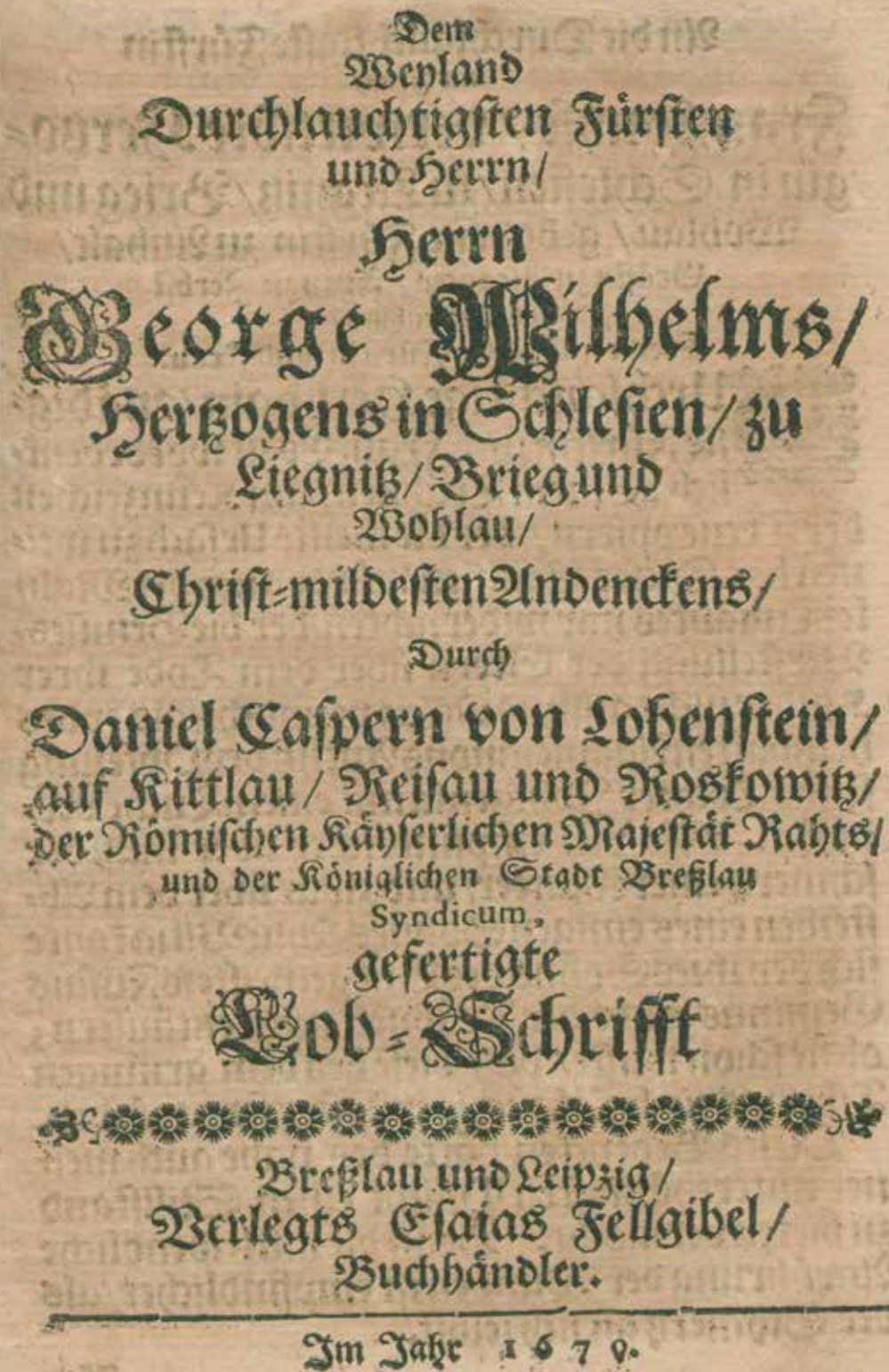
Poslední vévodův den je popisován s akcentem na bdělý stav mysli umírajícího, ilustrovaný žehnáním shromážděným rodinným blízkým a přísluš-

níkům dvora a nakonec nechybí sdělení o pokojné smrti. V závěru autor vedle připomenutí nejváženějších truchlicích a vyjádření naděje na pokračování piastovského rodu doslovně uvádí jako popisovaného křesťanského rytíře Jiřího III. a podtrhuje tak jeho úlohu následováníhodného příkladu ideálně naplněných křesťanských a stavovských zásad.

Pohřební kázání Kristiána Pauliho nad Jiřím Vilémem Lehnicko-Břežským

V rámci obsahu kázání nad Jiřím Vilémem se jeví jako pozoruhodný již výběr hlavního biblického citátu. Pro kázání věnovaná Jiřímu Vilémovi a Ludvíkovi IV. byla totiž vybrána ústřední motta z totožné biblické kapitoly a téměř totožné jsou dokonce i vybrané verše, resp. jejich části z knihy Paralipomenon (2 Par 35, 24–25). Citát se vztahuje ke smrti starozákonního judského krále Jóšiáše známého svými náboženskými reformami. Část citátu společná pro obě kázání v novodobém překladu zní „Zemřel a byl pohřben v hrobech svých otců. Celý Juda a Jeruzalém nad Jóšiášem truchlili. Jeremiáš složil na Jóšiáše žalozpěv.“⁴⁹

Promluva k příležitosti pohřbu Jiřího Viléma obsahuje přímou prezentaci vévody pouze okrajově, a to v poslední části výkladu hovořící o zesnulém v návaznosti na hlavní téma kázání, jež zesnulý „zobobňuje“. Záměrná je však i nepřímá prezentace prostřednictvím ústřední biblické postavy. Kázání tematizuje uvedenou postavu starozákonního krále Jóšiáše, jehož autor v poslední části výkladu připodobňuje k zemřelému vévodovi. Tvrzení, že Jiří Vi-

Chvála na Jiřího
Viléma Lehnicko-
-Břežského
od Daniela Kašpara
z Lohensteinu,
právníka, básníka
a dramatika,
titulní strana, 1675
(archiv autorů).

lém žil podle vzoru Jóšiáše je uvedeno již na titulní straně kázání.⁵⁰ Podobně intenzivní pokus téměř o ztotožnění zemřelého s vybranou biblickou postavou se v ostatních zkoumaných kázáních nevyskytuje. V textu promluvy jsou autorem hledány paralely mezi oběma osobnostmi, za něž je pokládán nástup na trůn v mladém věku, původ v „prastarém“ rodu, zbožnost či skutečnost raného opuštění své pozemské pouti.⁵¹ Svou úlohu sehrává také v Bibli popisovaná iniciativa Jóšiáše v provádění náboženských reformů uskutečňovaná údajně již v dětském věku krále.⁵² Jindřich Schmettau toto angažmá nepomíjí a vkládá navíc do řeči prvky, jež lze snad interpretovat jako odkazy k zásadám reformovaného vyznání.⁵³ Dále vyjadřuje politování nad odchodem Jóšiáše (potažmo Jiřího Viléma) v mladém věku, přestože „celá země doufala“ v jeho delší panování, tedy jinými slovy v panování „reformám“ nakloněného vladaře.⁵⁴ Kázání mohlo tímto způsobem posilovat veřejnou vévodovu image jako ztracené záštity protestantismu na slezském území.

Obrátíme-li pozornost k přímé prezentaci Jiřího Viléma, jelikož byl poslední mužský piastovský dědic dosud ještě v dětském věku, nevyskytují se v představeném katalogu čteností typické dobové maskulinní atributy. Jedním z hlavních rysů veřejné památky je akcent na urozený původ, jež byl sice běžnou součástí kázání nad členy vévodských rodů, méně obvyklou v kázání nad Jiřím Vilémem je však skutečnost, že se již v průběhu pohřebního kázání, nikoliv až v biografii, objevuje podrobnější výčet významných jmenovitě uvedených předků včetně těch

nejstarších. Zdůrazněn je samozřejmě i související fakt, že zemřelý byl posledním mužským potomkem svého rodu.⁵⁵ Vazba na původní rod je ostatně potvrzena také výběrem totožného verše jako pro kázání týkající se staršího člena dynastie, Ludvíka IV. K akcentaci urozenosti používá Jindřich Schmettau rovněž neobvyklých přirovnání.⁵⁶

Vévoda je představován podle běžné šablony jako zbožný⁵⁷ „mladý hrdina“ čelící (opět podle běžně užívaného klišé) s „veselou myslí“, připraveností a odvahou svému skonu a vítězící díky své víře.⁵⁸ Při vévodově charakteristice je zdůrazněn mladý věk, v němž se ujal vlády a časně vyvrstýlý rozum neúměrný jeho věku (topos brzkého nabytí rozumu se objevuje také u dalšího zkoumaného kázání nad dítětem, Louisou ml.⁵⁹). V kázání nad Jiřím Vilémem však bylo zřejmě zapotřebí dodat vévodově vládě započaté před dovršením dospělosti na vážnosti, proto jsou kromě zmíněného srovnání se starozákonním králem nastoupivším rovněž v mladém věku do svého úřadu, uváděni také ti Jiřího předkové z piastovského rodokmenu, jež měli také údajně převzít své vladařské povinnosti velmi záhy. Skutečné důvody proč byl Jiří Vilém dosazen do svého úřadu před dovršením dospělosti související mimo jiné s nespokojeností předních lehnických a břežských stavů s regentskou vládou vévodovy matky Luisy pochopitelně nejsou zmiňovány. Místo toho je ve zkratce konstatováno, že „Bůh tomu chtěl,“ aby císař Jiřího Viléma v jeho patnácti letech učinil právoplatným vládcem slezských knížectví.⁶⁰

Ve svém závěru obsahují kázání nad Jiřím III. a Ludvíkem IV. vyjádření ohledně kontinuity rodu lehnicko-břežských Piastovců. Obdobně se ani Kristián Pauli nevyhýbá věnování nezbytné pozornosti kontinuitě a potvrzení legitimacy nastupující vlády císaře Leopolda I. v bývalých piastovských knížectvích. Při jmenování skutečností, jež by neměly být opomenuty, je vedle dosažení spásy zemřelým vévodou zmiňováno také „*štěstí*“ přítomných, nezustávajících bez „*hlavy, bez pána a krále*“, přičemž je připomínán náboženský základ poddanství a Leopoldovi I. i habsburskému rodu je přána co nejdelší doba panování.⁶¹

Grafickou výzdobu kázání a dalších tisků funerálních souborů doprovázejících pohřební slavnosti věnované lehnicko-břežským vévodům tvoří obdobné prvky jako v případě vévodkyň – zejména obvyklé typografické titulní strany a zvýraznění iniciál či oddělovacích linií, dále se objevují viněty a vlysy. Méně jsou užívány dekorativní okraje stran a výjimečně se vyskytuje figurální či jiná výpravnější výzdoba, s níž se lze setkat v rámci souboru tisků k pohřbu Jiřího Viléma. Ve srovnání s tisky připomínající vévodkyně se ve větší míře uplatňují motivy erbů.⁶²

Poznámky

- Jan Kristián Břežský*.
- Jiří III. Břežský*. *Geistliche Ritterschaft /.../ Bey Hoch-Fürstlichem Leich-Begängniß des /.../ Herren Georgen, Hertzogs in Schlesien/ zur Lignitz und Brieg /.../ gezeigt /.../ von Johann Gualthern Biermann, /.../, Brieg, s. d. (1664).*
- Ludvík IV. Lehnický*. *Christlicher Regenten-Balsam, /.../ Zugerichtet, Damit Der /.../ Herr Ludewig, Hertzog in Schlesien, zur Lignitz, Brieg und Goldberg, Glorwürdigsten Andenckens, /.../ Balsamiret und eingesalbet worden, von Heinrich Schmettawen /.../, Liegnitz, s. d. (1664).* Tato funerální promluva je méně rozsáhlá také ve srovnání s kázáním nad manželkou Jiřího III., Alžbětou Marií Karolínou*. Kázání nad dalším ze synů z prvního manželství Jana Kristiána Břežského, Kristiánem I. Volovským*, jehož pohřeb se uskutečnil 31. března 1672, se nepodařilo při průzkumu tisků vyhledat. Z 2. poloviny 17. století je dále dochováno, zde k detailnějšímu studiu nezařazené, pohřební kázání nad bratrem Jana Kristiána, Jiřím Rudolfem Lehnickým* (1595–1653) dedikované všem třem synům Jana Kristiána, Jiřímu III., Kristiánovi I. a Ludvíkovi IV. *Ehren-Lob Gottsfürchtiger Regenten /.../ bey deß Weyland /.../ Herrn George-Rudolffs, Hertzogs in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Goldberg /.../ geprediget Von Caspar Keselern /.../, Liegnitz, s. d. (1653).*
- Jiří Vilém Lehnicko-Břežský*. *Castrum Doloris, Georgii Wilhelmi, /.../ Leich-Begängniß /.../ vorgestellet, von Christiano Pauli /.../, Brieg, s. d. (1676).*
- Stalo se tak údajně podle dobových spekulací vlivem následků turnajového zranění. F. LUCAE, *Schlesiens curieuse Denckwürdigkeiten*, s. 1334–1335; *Fürstlicher Lignitzscher Leich-Conduct, welcher gestalt Wey-*

land Deß /.../ Hrn. Ludwiges, Hertzogen in Schlesien zur Lignitz, Brieg und Goldtberg /.../, Lignitz, s. d. (1664).

6 Stalo se tak snad v důsledku onemocnění některou z forem hepatitidy. I. KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže*, s. 31.

7 *Slezsko v dějinách, II. 1490–1763*, R. Fukala, I. Korbelařová, J. Olšovský, D. Uhlíř, R. Žáček s. 178; Józef Wojciech LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie śląscy*, in: *Piastowie w dziejach Polski. Zbiór artykułów z okazji trzechsetnej rocznicy wygaśnięcia dynastii Piastów*, ed. R. Heck, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s. 100–111.

8 Jindřich Schmettau (1628-1704) se narodil roku 1628 v Břehu. Jeho otec, jenž se do Břehu přizemnil, pocházel z Uherského Hradiště a po určitý čas vykonával funkci polesného v krnovském knížectví ve službách Lichtenštejnů. Po studiích ve Frankfurtu nad Odrou, Groningenu, Heidelbergu a Basileji byl Jindřich Schmettau ordinován do kazatelského úřadu, nezískal však odpovídající zaměstnání. Po následujících cestách do Ženevy, Francie a na anglické univerzity se vrátil zpět do Slezska, kde jej roku 1654 jmenoval Ludvík IV. Lehnický svým prvním dvorním kazatelem, roku 1658 obdržel místo na konzistoři a roku 1663 byl jmenován administrátorem při úřadu superintendanta. Jmenování Jindřicha superintendantem Ludvíkovým nástupcem Kristiánem však pobouřilo katolické stavy, které si proti němu vymohly jistá císařská nařízení a přiměly vévodu, aby Schmettau propustil. Nato se Jindřich Schmettau obrátil na braniborského kurfiřta, jenž mu roku 1665 udělil místo kazatele a mimořádného profesora teologie ve Frankfurtu nad Odrou. Mimo jiné vykonával později také funkce dvorního kazatele a konzistoriálního rady. Manželství Jindřich Schmettau uzavřel v Břehu roku 1655 s dcerou rektora břežského gymnázia, Marií Alžbětou Lucas. R. von THADDEN: *Die brandenburgisch-preußischen*

Hofprediger, s. 186. V případě zmíněného rektora břežského gymnázia se patrně jednalo zároveň o autora latinských proslovů k pohřbům lehnicko-břežských Piastovců a Piastoven, Jana Lucase.

9 Anna Žofie Lehnicko-Břežská*.

10 Protože tisk samotný a okolnosti jeho vydání charakterizují shodné rysy s kázáním nad Alžbětou Marií Karolínou objednaným pravděpodobně před Jiřího úmrtím a vzhledem k absenci dedikace lze snad vyloučit jako možného investora tisku Jiřího bratra Kristiána.

11 Luisa Lehnicko-Břežská*.

12 *Abdanckungs-Rede, bey Fürstlichem Leich-Begräbnüß, Deß /.../ Herren Georgen III. Hertzogs in Schlesien zur Liegnitz und Brieg /.../*, s. l., s. d. (Brieg, 1664); *Die Andere Abdanckung, /.../ Gehalten von Ernst Sigmund von Posadowsky /.../*, Brieg, s. d. (1664).

13 Vydáno bylo dále například kázání oznamující úmrtí Jiřího III. a zdůrazňující význam zemřelého pronesené před oficiálním vévodovým pochováním. *Strelisches Thränen und Trauren, /.../ Kronen- und Todes-Fall Des, /.../ Herren Georgens III. Hertzogs in Schlesien zur Lignitz, Brieg und Goldberg /.../ abgekündigt Johann-Antonius Tralles, Archi-Diaconus /.../*, Brieg, s. d. (1664).

14 „*Geistliche Ritterschaft. Das ist Der Christen-Ritter Lehre und Ehre.*“

15 „*Wer überwindet/ der sol mit weissen Kleidern angethan werden. Und ich werde seinen Namen nicht ausztilgen aus dem Buch des Lebens: Und ich wil seinen Namen bekennen für meinem Vatter/ und für seinen Engeln.*“ V současném českém ekumenickém překladu: „*Kdo zvítězí, bude oděn bělostným rouchem a jeho jméno nevymaže z knihy života, nýbrž přiznám se k němu před svým Otcem a před jeho anděly.*“

16 „*Er hat gestritten mit sich selbst/ und über sich selbst hat Er triumphiret. (...) Er hat gestritten mit der Welt und ihren Eitelkeiten: Und hat sie überwunden. Er hat gestritten wider ihre vilfache Liebkosung und Verlockung: Und hat sie unter seine Füße gelegt. Er hat gestritten mit ihren vilfachen Drangfalen und Bedreuungen: Und ist an ihnen zum Ritter worden. Er hat gestritten mit viler Mühe und Arbeit/ mit vilerley Beschwer und Verdriesslichkeit seines Fürsten-Berufs / und Hoch-Oberkeitlichen Ambtes: Und hat alles mit aussdauernder Gedult und Grossmütigkeit ganz Siegreich überstanden.*“

17 V 17. století stále vznikaly příručky a pojednání o správném chování založené na rytířském ideálu. Václav BŮŽEK, *Ideály křesťanského rytířství v chování urozeného muže předbělohorské doby*, in: Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti. Koncepty, metody, perspektivy, edd. R. Švaříčková Slabáková, J. Kohoutová, R. Pavlíčková, J. Hutečka a kol., Praha 2012, s. 47–60, zvl. 59–60; Martin DINGES, „*Hegemoniale Männlichkeit*“ – *Ein Konzept auf dem Prüfstand*, in: Männer – Macht – Körper. Hegemoniale Männlichkeiten vom Mittelalter bis heute, ed. M. Dinges, Frankfurt-New York 2005, s. 8.

18 Běžnou součástí slezských dvorských slavností byly kromě rytířských turnajů různé společenské hry vycházející z nácviku vojenských dovedností. I. KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže*, s. 28; *Die Inszenierung des Absolutismus. Politische Begründung und künstlerische Gestaltung höfischer Feste im Frankreich Ludwigs XIV.*, ed. F. Reckow, Erlangen 1992. Vedle rytířských prvků však nacházely uplatnění na dvorech posledních Piastovců způsoby slavení, jež by se daly pokládat za ovlivněné francouzskými vzory, jak může dokládat například slavnost konaná k příležitosti sňatku Jiřího III. a simmernské falckraběnky Alžběty Marie Karolíny. Srov. I. KORBELÁŘOVÁ – R. ŽÁČEK: „... i přisedl vévoda do vozu ke knížecí nevěstě...“, s. 175–197.

19 V. BŮŽEK, *Ideály křesťanského rytířství*, s. 48. Kazatelé působící na dvorech posledních Piastovců zmíněného vzdělance neopomíjeli, o čemž svědčí citace z díla Erasma Rotterdamského nacházející se např. v latinské panegyrické řeči vztahující se k princezně Louise ml. od Pankráce Heineho.

20 Jako i v jiných zkoumaných pohřebních kázáních byl v poslední části výkladu zemřelý představen jako vzor mravních zásad, o nichž pojednával předchozí text kázání. V případě Jiřího III. spojují výklad kázání s představením osobnosti zemřelého zejména zmíněné ideály křesťanského rytířství.

21 Heide WUNDER, „*Er ist die Sonn', sie ist der Mond*“. *Frauen in der Frühen Neuzeit*, München 1992; v anglickém překladu Heide WUNDER, *He is the sun, she is the moon. Women in early modern Germany*, Cambridge-London 1998. V případě pohřební promluvy nad Jiřím III. zní daný úryvek následovně: „*So wir gestern einen neblichten trüben Tag gehabt haben; so ist der heutige noch vil tunckeler/ noch vil finsterer: So der gestrige Tag sehr traurig war; so ist der heutige noch vil trauriger. Gestern hat sich der schöne silberne Mond von unserm Himmel hinweg verlohren /.../. Anheute aber ist die prächtige güldene Sonne selbst von ihrem hohen Stand herab gefallen/ und mit Ihrem Glantz verschwunden*“. Jako slunce je vévoda titulován také v dalším průběhu promluvy a totéž přirovnání je používáno v předmluvě k pohřebnímu kázání nad Jiřím Vilémem a v pohřebním kázání nad Ludvíkem IV.

22 V současném českém ekumenickém překladu: „*Proto vezměte na sebe plnou Boží zbroj, abyste se mohli v den zlý postavit na odpor, všechno překonat a obstát. Stůjte tedy 'opásání kolem beder pravdou, obrnění pancířem spravedlnosti, obutí k pohodové službě evangeliu pokojem' a vždycky se štítem víry, jímž byste uhasili všechny ohnivé střely toho Zlého. Přijměte také 'přílbu spasení' a 'meč Ducha, jímž je slovo Boží'.*“

23 V. BŮŽEK, *Ideály křesťanského rytířství*, s. 48.

24 Autor hovoří s odkazem k biblickému citátu o významu bílého roucha a bílé barvy patřící vítěznému přemožiteli. Bílé roucho a bílá barva jsou vnímány jako symboly „svatosti, dokonalé čistoty a nevinnosti“ a symbolizují také královskou a kněžskou důstojnost. První ctí či milostí, jež duchovní rytíř obdrží je tedy „posvěcení“ pomocí výše jmenovaných symbolů, dalšími dvěma milostmi prokázanými rytíři jsou (v souladu s citátem) „získání věčného života“ a „zminění jména před Otcem a jeho anděly“.

25 Kariéru raněnovověkého vzdělance z řad vyšší šlechty tematizují např. kázání nad katolickými biskupy a arcibiskupy. K tématu se vztahuje zmiňovaná monografie Radmily Prchal Pavlíčkové. R. PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *Trimphus in mortem*, průběžně.

26 H. TALKENBERGER, *Konstruktion von Männerrollen*, s. 29–74, zvl. 43. Autorka zkoumala 60 pohřebních kázání nad muži i ženami pocházejícími z vrstev vyšší a nižší šlechty a měšťanstva.

27 H. TALKENBERGER, *Konstruktion von Männerrollen*, s. 55.

28 Největší zájem o myšlenky stoiků Senecy, Epiktéta a Marca Aurelia se projevil ve Francii, Německu a Itálii v letech 1590–1640 (vzhledem k počtu tištěných vydání jejich děl). Anthony A. LONG, *Hellénistická filosofie. Stoikové, epikurejci, skeptikové*, Dějiny filosofie 3, Praha 2003, s. 289.

29 Robert ANTONÍN, *Ideální panovník českého středověku. Kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*, Praha 2013, s. 11–12. K významu a recepci Senecova díla např. A. A. LONG, *Hellénistická filosofie*, s. 286–289.

30 A. A. LONG, *Hellénistická filosofie*, s. 287.

31 Podrobněji R. ANTONÍN, *Ideální panovník*, s. 12. Doslovné citace ze Senecova spisu *De clementia* jsou přítomny v konstituci Fridricha II. *Liber augustalis* vydané v Melfi (1231), jejímž ideovým základem panovnické moci se inspiroval také Karel IV. a další. R. ANTONÍN, *Ideální panovník*, s. 35–36; E. H. KANTOROWICZ, *The King's Two Bodies*, s. 116; TÝŽ, *Dvě těla krále*, s. 112, zejm. pozn. č. 16. Senecovy myšlenky dosáhly ve středověku popularity nejen díky příbuznosti s myšlenkami patristů. Obliba Senecy pramenila také z pověsti o přátelství pozdně antického filosofa se sv. Pavlem. Více např. A. A. LONG, *Hellénistická filosofie*, s. 284; R. ANTONÍN, *Ideální panovník*, s. 35.

32 R. ANTONÍN, *Ideální panovník*, s. 12.

33 Ať už Jiří III. byl či nebyl mezi prvními následovníky francouzského životního stylu, nebylo v jeho společenském postavení možno tento styl opomíjet, což dokládá např. realizace přestaveb březského sídla, Jiřího styl oblékání vyobrazený na vévodových podobiznách či aranžmá svatebních festivít (přestože v rámci nich současně přetrvávaly „německé“ rytířské prvky). Podrobněji I. KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže*, s. 27–28, 141. Ke svatebním festivítám I. KORBELÁŘOVÁ – R. ŽÁČEK: „... i přisedl vévoda do vozu ke knížecí nevěstě...“, s. 175–197. Rovněž móda vídeňského dvora za Leopolda I. byla ovlivněna vedle prostředí německých center kulturního života ve značné míře stylem Ludvíka XIV. I. KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže*, s. 141. Nemalý vliv měl jistě francouzský styl také na Jiřího příbuzné. Jiřího švagrová Luisa, rozená Anhaltsko-Dessavská, se údajně podle dobových svědectví z lehnického dvora měla cítit spíše Francouzskou než Němkou. I. KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže*, s. 27; Heinrich SCHÖNBORN, *Geschichte der Stadt und Fürstenthums Brieg. Ein Ausschnitt aus der Geschichte Schlesiens*, Brieg 1908, s. 232.

34 H. TALKENBERGER, *Konstruktion von Männerrollen*, s. 57.

35 Žofie Kateřina Lehnicko-Břežská*.

36 Dorotea Alžběta Nassavsko-Dillenburgská*. Výjimku představuje závěrečná chvála vévodovy věrnosti své rodině a dalším osobám, skupinám a oblastem působení.

37 Díky Jiřího podpoře se začalo po třicetileté válce opět rozvíjet březské protestantské gymnázium, jež náleželo k nejlepším v zemi a jehož profesori a žáci se svými vystoupeními podíleli na programu dvorských festivít. Podrobněji *Historia Śląska*, I/III, ed. K. Maleczyński, s. 564; I. KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže*, s. 26. V uvedené monografii je věnována větší pozornost rekonstrukci životopisu a rodinných vazeb Jiřího III., zvl. (s. 19–33).

38 Zřejmě je zde míněna snaha vévodu o znovuvybudování válkou poškozeného hospodářství.

39 Ludvíkova účast na rytířských turnajích trvajících i po 40. roce jeho věku tuto představovanou image jistě svým způsobem posílila. O Ludvíkově účasti na turnajích se zmiňuje: F. LUCAE, *Schlesiens curieuse Denkwürdigkeiten*, s. 1334.

40 I. KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže*, s. 24; *Brzeg. Dzieje, gospodarka, kultura*, ed. W. Dziewulski, Opole 1975.

41 Alespoň pokud jde o jazykově české prostředí, dospěla již v předbělohorské době k poselství svornosti pokračující konfesní hranice díla Jana Zajíce z Házmburka a Václava Budovce z Budova. V. BŮŽEK, *Ideály křesťanského rytířství*, s. 48.

42 Michaela ANTONÍN MALANÍKOVÁ, *Maskulinita jako koncept mediévistického bádání*, in: Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti. Kon-

cepty, metody, perspektivy, edd. R. Švaříčková Slabáková, J. Kohoutová a kol., Praha 2012, s. 30.

43 „*In summa/ und mit einem Wort zu sagen/ Er ist getreu gewesen seinem Gott/ getreu seinem Kaiser/ getreu dem Vatterlande/ getreu den Fürstlichen Gemahlinnen/ getreu seiner Fürstlichen Frau Tochter und Fürstlichen Herren Eydam/ getreu seinen Fürstl. Herren Brüdern/ getreu seinen Dienern/ grossen und kleinen/ getreu seinen gesamten Unterthanen.*“

44 Devíza v tomto pořadí slov se objevuje také jako součást legendy některých Jiřího mincí. V inskripci emblému na Jiřího sarkofágu byla použita varianta „Religionum in DEUM, Amore erga PATRIAM, Fide erga CAESAREM“. Jan PRZAŁA, *Sarkofagi Piastów w Brzegu i Legnicy, Roczniki Sztuki Śląskiej*, IX, 1973, s. 47; I. KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže*, s. 25, pozn. č. 28.

45 *Fürstlicher Briegischer Leichen-Conduct, /.../ Herrn Georgen deß III. /.../*, Brieg, s. d. (1664); I. KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže*, s. 25–26, pozn. č. 28.

46 H. TALKENBERGER, *Konstruktion von Männerrollen*, s. 57.

47 Tamtéž, s. 55.

48 Motivy boje a vítězství se objevují v protestantských i katolických pohřebních kázáních nad ženami. Jako příklady bývají uváděny ze slezského prostředí mj.: *Eine Christliche Heldin in ihrem Kämpfen und Siegen Wurde in dem Andenckenswürdigen Bilde Der /.../ Frauen Sigunde Elisabeth Freyin von Schweinitz gebornner von Briesen, Frauen auf Rudelsdorff, Jägerndorff/.../ in einer Leichen-Predigt über die verordneten Worte Jes. XXX, 15. vorgestellt, Und auf gnädiges Begehren zum Druck gegeben von Abraham Gottlob Rosenberg /.../*, Jauer, s. d. (1738), fyzicky zatím nedo-

hledáno; *Die ANNO 1698. L.U.C.I. A.30. Dem Lichte/ welches ist Alpha, Treu Ewige Nachfolge Angefangen bey Heldenmüthigen Verlassen der bösen Welt Endlich vollbracht im Hingehen zum Vatern/ Auß S. Joann. Cap. 16. v. 28. Bey Der Herrlichen Leich-Begängniß/ Ihro Hoch-reichs-Gräflichen Excellenz Der Weyland Hoch- und Wohlgebohrnen Frauen/ Frauen LUCIA ALBERTA, Deß Heiligen Römischen Reichs Gräfin von Nostiz, Gebohrnen Freyin von Knigge/ Frauen/ Frauen auff Wiesau/ Groß-Logisch/ ransdorff/ Leippe/ und Alt-Rauten/ In einer Leich-Predigt Den 9. Octobr. in der kayserl. Schloß-Kirch zu Wohlau vorgetragen/ und auff Begehren dem Druck übergeben Von J. F. J. M. L. P. B. A. H. Cum Licentia Superiorum, Breßlau, s. d. (1698); autorství je přiřazeno k Joachim Franz Lehmgrübner (katalog Herzog August Bibliothek ve Wolfenbüttelu; *Die Gekrönte Christen-Treu /.../ bey der Weyl. /.../, Frauen Ursula von Rohrin, Gebornen von Zedlitzin/ Frauen auf Dirszdorff/ Tschönbancwitz und Altwasser, /.../ Leichen-Predigt vorgestellt von Jeremias Scholtz /.../, Brieg 1696.**

- 49 Originální znění ústředních citátů v jednotlivých kázáních: kázání nad Ludvíkem IV. „*Und Er starb/ und ward begraben unter den Gräbern seiner Väter. Und gantz Juda und Jerusalem trugen Leide umb Josia/ Vnd Jeremia klaget Josia/ und alle Sängere und Sängerin redeten ihre klagelieder über Josia/ bisz auf diesen Tag/ und machten eine Gewohnheit drausz in Israel/ siehe es ist geschrieben unter den Klageliedern.*“; kázání nad Jiřím Vilémem „*UND Er (Josia) starb/ und ward begraben unter den Gräbern seiner Väter/ und gantz Juda und Jerusalem trugen Leide umb Josia/ und Jeremia klagte Josia.*“ Jak je z výše uvedených textů patrné, biblický citát po slovech 25. verše „*Jeremia klagte/ klaget Josia*“, jímž citát promluvy nad Jiřím Vilémem končí, pokračuje v případě kázání nad Ludvíkem IV. citací 25. verše v celé jeho délce, tj. v překladu „*Všichni zpěváci a zpěvačky opěvují Jóšiáše ve svých žalozpěvech až podnes. To se stalo v Izraeli zvykem a dále se o tom píše v Žalozpěvech*“. *Bible. Písmo svaté.*

- 50 „...*Leid- und Ehren- Grabmahl/ dess... Georgen Wilhelms... Der nach dem Lob-würdigsten Vor-Bild dess berühmten Regenten in Judaea, JOSIAE, Auss Ubraltem Fürsten-Stamm geboren; Früh-zeitig zum Regiment erkoren; Durch Tugend unsterblich Lob erworben; In der ersten Jahren-Blüt gestorben*“.

- 51 Přestože si je Schmettau vědom, že Jóšiáš zemřel ve věku 39 let, zatímco Jiří Vilém dovršil krátce před svou smrtí pouze 15 let.

- 52 V této oblasti se angažoval také Jóšiášův předek Chizkijáš, taktéž zmiňovaný v kázáních nad lehnicko-břežskými vévodkyněmi a vévody a členy sprýzněného rodu původně simmernské falckraběnky Alžběty Marie Karolíny provdané Lehnicko-Břežské.

- 53 Schmettau hovoří s uznáním o náboženských reformách starozákonního krále vztahuje svou řeč také k současníkům. Důležitý význam přikládá „*sloužení bohoslužby podle Písma*“ a podtrhuje rovněž význam znalosti Písma svatého obecně.

- 54 „...*ein so fůrtrefflicher König/ ein solch Gottseliger Fürst muss sterben/ das Ende von allem ist/ und Er starb/ da das gantze Land in Hoffnung stund/ seiner noch viel Jahr zu geniessen/ denn Er hatte 39. Jahr erreicht/ als dess Todes Pfeil die Seele vom Leibe trennete. So denn müssen auch Fürsten/ Junge Fürsten/ Fromme Fürsten sterben. Fürsten müssen sterben.*“

- 55 Např.: „...*Ursach genug Leid zu tragen/ dass nu der Gipfel/ dieses hohen Ceder-Baums/ abgebrochen ist/ die Hoffnung/ dass einige Zweige mehr sich davon aussbreiten solten/ ist verloschen.*“

- 56 Zmínit lze jako příklad dobové imaginace přirovnání piastovského rodu k indickému stromu „*Luli Daghe-li*“, jehož větve visící k zemi po určité době zakořeňují a vyrůstá z nich nový strom. Autor doplňuje toto přirovnání mj. ve smyslu, že pakliže jedna z větví zahyne,

odumře s ní také celý strom, podobně jako rod Piastovců. Srov. „*Thut es nun weh/ einen Zweig in der schönsten Blühe der seltsamsten Früchte abgebrochen/ und den gantzen Baum davon verwelcken sehen/ wer wolte dann nicht Leide tragen/ über dem Abbruch dieses Fürstlichen Zweiges/ umb dess willen der gantze Fürstliche PIASTEN – Baum verwelcken muss/ welcher sich sehr wol gleichet mit Luli Dagheli, dem grossen Wunder-Baum in Indien/ dessen Zweige almechlich herab diss auf die Erde sich ablassen/ und in der/ ales einer fruchtbaren Mutter/ neue Stämme gebären/ die sich nach Art dess ersten Stammes mehr und mehr aussbreiten/ dass endlich ein solcher Baum 300. biss 400.*“

- 57 Zbožnost Jiřího Viléma však není podpořena podrobnějším popisem, jako v případě většiny zkoumaných kázání, zřejmě vzhledem k vévodově dětskému věku. Zástupnou roli v této oblasti hrálo zmíněné ztotožnění vévody se starozákonní postavou krále Jóšiáše.

- 58 Posledního dne měl mít Jiří Vilém duchovně posilující sen. S podobným tvrzením se lze setkat také v kázání nad Jiřího matkou Luisou. Několik hodin poté „*jako pravý Jóšiáš dnešní doby*“ „*vyměnil svá pozemská tři knížectví za nebeskou říši*“.

- 59 Louisa ml. Lehnicko-Břežská*.

- 60 Celá pasáž ohledně vévodova dospívání a nabytí vlády detailněji: „*Er nähm zu an Verstand und Grösse/ mehr als an Jahren/ verlor im Zwölfften Jahr Seinen Herr Vater/ da die Fürstliche Frau Mutter/ Verwittibte/ aber dazumal Regirende Hertzogin/ mehr als Mütterliche Sorge trug/ Ihn Christ-Fürstl. aufzuerziehen/ welches GOTT selbst/ durch innerlichen Trieb/ dermassen förderte/ dass die Röm. Kaiserl. und Königl. Mayt. kein Bedencken truge/ Ihn im Funfzehnden Jahr Majorennem, und zum Regiment tüchtig zu erklären. So eilet dieser Durchl. gerade/ als ob Er Seinen Vorfahren/ SEMOVITO, LESCONI, &c. die jung von Jahren ihre Regierung angetreten/ nichts nachgeben wolte.*“

- 61 „*Wir müssen nicht vergessen/ unserer eigenen Glückseligkeit/ daß wir nicht ohne Haupt/ ohne Herren und König leben/ so lang GOTT erhalten wird den Aller-Durchlauchtigsten und Groß-Mächtigsten LEOPOLDUM, vor dessen Kaiserlichen Throns Fuß-Schemel wir uns demütigst niederlassen/ abzulegen die Huldigung der von GOTT erforderten Unterthänigkeit/ und mit Ehr- erbietigem Kuß deß Kaiserlichen und Königlichen Purpur Saums/ GOTT Hertz-innigst anzustehen/ umb dero Mayt. langes Leben/ hohe Wolfahrt/ glücklichste Regirung/ Sieg und Überwindung gegen Seiner Mayt. und deß Römischen Reichs Feinde/ daß auch das Hoch-Löbliche Ertz-Hertzogliche Haus Oesterreich grüne/ blühe und wachse/ damit es dem Kaiserlichen und Königlichen Thron nicht gebreche an Erben und Besitzern/ so lang die Sonne wäret/ und biß der Mond nicht mehr sey.*“ Uvedená pasáž demonstruje skutečnost, že pohřební kázání pomáhala vedle dalších médií posmrtné památky vytvářet iluzi trvání vládařské moci nezávislé na konkrétním nositeli, jež měla být vnímána jako nesmrtelná. Téma bylo uvedeno ve známost v průkopnické práci Ernsta Kantorowicze. E. H. KANTOROWICZ, *The King's Two Bodies*; TÝŽ, *Dvě těla krále*; K souvislosti pohřebních kázání s Kantorowiczovou teorií konstrukce nesmrtelnosti panovnické a státní moci R. PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *O útěše proti smrti*, s. 63–64.

- 62 Studie vznikla v rámci grantu Slezské univerzity SGS/3/2017 *Každodennost, festivity, a kulturní transfer: fenomény středoevropských dějin.*

In articulo mortis. Funerální mincovnictví a medailérství lehnicko-břežských Piastovců

Vytváření příležitostných mincí a medailí má velmi dlouhou a bohatou tradici. První ražby toho druhu nacházíme již v antickém Řecku a Římě, a to v podobě mincí, které svým výtvarným ztvárněním připomínaly pozdější medaile. Skutečné počátky medailérství v dnešním slova smyslu spadají teprve do období italské renesance 15. století (tzv. *quattrocento*) a jsou spjaté s osobou malíře Antonia Pisana, zvaného Pisanello (asi 1395–1455), považovaného za průkopníka toho odvětví.¹ Z Itálie se medailérské umění postupně rozšířilo do celé Evropy, včetně Slezska, kde od 16. století dochází k jeho intenzivnímu rozkvětu. V té době začaly vznikat pamětní medaile vévodů a biskupů, které glorifikovaly jejich zásluhy či připomínaly důležité životní události.² Vysoké společenské postavení zadavatele, resp. fundátora, se také promítlo do kvality řemeslného zpracování předmětů – nejčastěji pocházely z dílen nejlepších medailérů a zlatníků. Jejich prestižní ráz navíc podtrhovalo časté užívání vzácných kovů. Díky těmto atributům ztělesňovaly vysokou uměleckou úroveň a vhodně reprezentovaly osobu vydavatele.

Zajímavé příklady příležitostných mincí a medailí ve Slezsku nacházíme zejména u lehnicko-břežských vévodů, která jako nejdéle vládnoucí (do roku 1675) a velmi rozvrstvená větev slezských Piastovců vytvořila jejich široké spektrum. Byly produkovány na památku různých politických a životních událostí, např. převzetí vlády v knížectví, při svatbě či úmrtí člena rodiny.³ V této studii budeme svou pozornost věnovat obzvláště těm posledně jmenovaným, vydávaným *in articulo mortis*, které vznikaly za účelem trvalého připomenutí zemřelé osoby – vévody nebo jeho manželky.

Smrt jako nevyhnutelný fenomén lidského života, mající vliv na fungování a duchovní život všech kulturních etnik, byla neodmyslitelným tématem umělecké tvorby, oblast numizmatiky nevyjímaje. Mince a medaile tohoto druhu jsou doloženy již ve starověkém Římě v souvislosti s konsekracemi císařů. Byly emitovány posmrtně na památku deifikace císaře nebo příslušníka jeho rodiny. Na aversech bylo nejčastěji znázorňováno poprsí císaře, u císa-

roveň se závojem, na reversech opis *Consekratio* doplněný pohřební hranicí, stojícím orlem či orlem ve vzletu – symbolem odcházející duše. U manželek byl na rubu zobrazován páv s plným vějířem peří.⁴ Tvorba funerálních medailí pak pokračovala zejména v období renesance, což souviselo s rozvojem kultu slávy chápaným jako cesta k nesmrtelnosti a také s rozkvětem pohřebního ceremoniálu dle antického vzoru. Naopak pohřební mince jsou doloženy hlavně v německých knížectvích, kde se objevily koncem 16. století po schválení praktikování slavnostního pohřbu u protestantů.⁵

Funerální mincovnictví a medailérství lehnicko-břežských Piastovců stálo v centru zájmu převážně zahraničních, většinou polských, a pochopitelně v období před rokem 1945 německých badatelů.⁶ Jednotlivé exempláře vévodských mincí a medailí s danou tematikou ale vystupují i v publikacích českých autorů, které mají nejčastěji charakter katalogů, případně u prací věnovaných slezské numizmatice všeobecně.⁷

Posmrtná mince, která se objevila ve Slezsku začátkem 17. století, byla typem pro středověk neznámým. Její ražbu v uvedeném prostředí zahájili právě lehnicko-břežští Piastovci, kteří se v tomto ohledu patrně inspirovali německými knížaty, s nimiž měli rozsáhlé politické kontakty a rodinné vazby. Poprvé byla ražena u příležitosti úmrtí vévody Jáchyma Fridricha⁸ v roce 1602, naposled po smrti Jiřího Viléma⁹ v roce 1675. Mince tohoto druhu na aversu nejčastěji zobrazují poprsí vládců, nebo rodové erby v případě ražeb vévodkyň-manželek. Revers většinou tvoří víceřádkové latinské nápisy s informacemi o životních datech zemřelé osoby

(datum narození a úmrtí příp. pouze úmrtí) nebo uvádějí oblíbené motto, kterým se daná osoba řídila během svého panování.¹⁰ Šlo tedy zároveň o určitý druh informačního kanálu v podobě „numizmatického parte“, či též „numizmatický epitaf“ trvale připomínající konkrétního zesnulého. Nejčastěji byly rozdávány přítomným shromážděným během posledního rozloučení. Kromě lehnicko-břežských vévodů se s posmrtnými mincemi setkáváme také u jiných slezských vládců, např. krnovských,¹¹ minsterbersko-olešnických¹² či württembersko-olešnických.¹³

Ražbu funerálních mincí lehnicko-břežských Piastovců zahájilo, jak již bylo výše zmíněno, úmrtí vévody Jáchyma Fridricha, ke kterému došlo 25. března 1602 v Břehu.¹⁴ Při této příležitosti byly raženy tříkrejcarý¹⁵ a půltolary.¹⁶ První z uvedených mincí pochází z rychlebské mincovny (dnes Złoty Stok) a je známa z několika variant. Představuje na aversu vévodovo poprsí ve zbroji zprava, které – jak je možno předpokládat – odkazuje na jím zastávané vojenské funkce. Jáchym Fridrich byl totiž od roku 1588 generálem a velitelem slezských zemských vojsk.¹⁷ Kolem obrazu se nachází opis v perlovcovém kruhu, přerušný dole mincovní hodnotou v závorkách: MEMOR IOACH FRID \3/ DVCIS SLE LEG BREG. Revers vyplňuje pětiřádkový latinský nápis, který obsahuje podrobné informace o okolnostech smrti vládce a jeho věku: PLACIDIS / OBIIT AN M / D CII M MART / DIE XXV HO / RA VI P M. Za připomenutí stojí uvedení mincovní hodnoty, což nebylo ve funerální numizmatice lehnicko-břežských Piastovců běžným standardem. Většina posmrtných numizmatických památek na tyto vévody měla totiž, co do výtvarného zpracová-

Jáchym Fridrich Lehnicko-Břežský, tříkrejcar 1602, pohřební ražba (© Slezské zemské muzeum, Numismatika).

ní charakter mincí, ale svou pamětní funkcí plnily podobnou roli jako medaile.¹⁸

Motiv vévodova poprsí ve zbroji zdobí rovněž aversy půltolarů Jáchyma Fridricha. Na obou doložených typech je obklopuje majuskulní opis: MEMOR IOACH FRID DVCIS SILES LEGN BREGENSIS. Také reversy těchto ražeb jsou po obsahové stránce stejné, liší se pouze rozmístěním svých textů, zkrácením některých výrazů a také použitými znaky, které rozdělují slova. Na prvním z nich je v perlovcovém kruhu opis: DEO OPT MAX IN AETERN VIVENS SVM PATR LVCTV PLACI, který pokračuje v mincovním poli sedmiřádkovým nápisem: OBIIT AN / NO M D CII / M MART XXV / HORA P MER VI / CVM VIXISSET / AN LI MENS V / DIES XXVI. Na druhém půltolaru jsou oba uvedené nápisy spojené dohromady a objevují se společně ve středu předmětu. Inskripci pokaždé předchází nebo uzavírá znak

kríže, který může mít ambivalentní význam. Je možno jej interpretovat buď jako symbol smrti a zbavení života, nebo se může jednat o připomínku hodnosti probošta magdeburské diecéze, kterou vévoda spravoval od roku 1585.¹⁹

Ikonografické schéma použité u tří popsaných mincí Jáchyma Fridricha se následně stalo vzorem pro tvorbu posmrtných ražeb dalších lehnicko-břežských vévodů a s drobnými nuancemi bylo používáno až do roku 1675, tj. do vyhasnutí vládnoucí slezské větve piastovského rodu v mužské linii. Jiným směrem se situace vyvíjela v případě funerálních mincí vévodkyň-manželek. Jejich ikonografie závisela nejčastěji na faktu, zda daná vévodkyně během svého života spravovala faktickou vládu v knížectví nebo ne. Pokud skutečně byla regentkou, její ražby na aversu převážně nesly znak knížectví, ve kterém vládla a na reversu znak země svého původu.

Anna Marie,
roz. Anhaltsko-Bern-
burská, manželka
Jáchyma Fridricha
Lehnicko-Břežského,
půlort 1605, pohřební
ražba (© Muzeum
Piaśtów Śląskich).

U ostatních vévodyň-manželek se na jedné straně zpravidla nacházel jejich rodový erb, někdy kombinovaný s erbem manžela, na druhé straně pak nápisy obsahující informace o jejich životních datech.

První z popsanych případů je doložen u funerálních mincí Anny Marie²⁰ (1561–1605), dcery anhaltského vévody Jáchyma Arnošta a Anežky hraběnky z Barby-Mühlingen, která po smrti svého manžela Jáchyma Fridricha spravovala regentskou vládu za své dva neplnoleté syny – Jana Kristiána²¹ a Jiřího Rudolfa²². Vévodkyně manžela přežila jen o tři roky, zemřela 11. listopadu 1605 v Břehu. Byla pochována tamtéž v lednu následujícího roku v zámeckém kostele sv. Hedviky.²³ Z iniciativy synů Anny Marie byly v rychlebské mincovně u příležitosti jejího úmrtí raženy pamětní tolary,²⁴ půltolary²⁵ a půlorty.²⁶ Tolarovým razidlem byl vyhotoven rovněž desetidukát a půltolarovým klipy o váze tolaru, o váze třídukátu

a také odražek ve zlatě o váze třídukátu.²⁷ Informace o zadavateli uvedených ražeb se také promítla do ikonografie předmětů.

Avers tolarové a půltolarové ražby zobrazuje erb lehnicko-břežských Piastovců (čtvrcený štít, v 1. a 4. poli orlice, ve 2. a 3. poli šachovnice) příkrytý knížecí korunou a obklopený společnou titulaturou obou bratrů: JO CHR ET GE RVD FR DVC SIL LIG ET BREG. Na reversu se pod knížecí korunou nachází anhaltský rodový znak Anny Marie s nápisem ve dvou řádcích: MEM IL MAT ANNÆ MAR PR ANHAL DVC SIL LEG BREG QVÆ // PIA OBIIT M NOV DIE XIV AN M D C V F F. Kompozice se čtvrceným lehnicko-břežským erbem a knížecí korunou se objevuje rovněž na aversu dvou úmrtních půlortů Anny Marie. Kolem ní probíhá ve vnitřním a vnějším perlovcovém kruhu opis: MEM ANNÆ MAR PR ANHLA DVC SIL.

Mincovní pole reversu vyplňuje legenda, která má na jedné z mincí podobu: LEG BREG FILII MOESTIS F F QVÆ PIA, zatímco na druhé je zkrácena o poslední slovo, a také čtyřřádkový nápis: OBIIT / M NOV DIE / XIV ANNO / M D C.

Použití obou erbů, tj. lehnicko-břežského i rodového anhaltského, má příjemce informovat jak o teritoriu, kde vévodkyně přebývala a vládla, tak o zemi jejího původu před příchodem do Slezska. O jejím právně-politickém statutu informuje také knížecí koruna všeobecně považovaná za symbol vlády.²⁸ Tento motiv vystupuje v numizmatice uvedených Piastovců poměrně často. Kromě mincí Anny Marie, se objevuje také na společných dukátech Jana Kristiána a Jiřího Rudolfa, jejich půldukátech, tříkrejcarech a grešlích. Zdobí rovněž samostatné ražby obou jmenovaných bratrů i mince Kristiána I. Volovského,²⁹ jeho manželky Luisy,³⁰ roz. Anhaltsko-Dessavské, a syna Jiřího Viléma.³¹ Kromě numizmatických památek je knížecí koruna známa také ze sfragistiky lehnicko-břežských Piastovců, konkrétně z pečeti Jáchyma Fridricha, Jiřího III.,³² Ludvíka IV.,³³ vévodkyně Luisy a její syna Jiřího Viléma.³⁴

Druhé zmíněné ikonografické schéma – s rodovým erbem zemřelého na aversu a nápisem na reversu – se poprvé objevilo u ražeb první manželky Jiřího Rudolfa, Žofie Alžběty.³⁵ Byla dcerou Anhaltsko-Dessavského vévody Jana Jiřího I., se kterou se lehnický Piastovec oženil v roce 1614 (27. října/4. listopadu). Manželství trvalo pouze osm let a nepřineslo žádné potomky. Vévodkyně zemřela 9. února 1622 v Lehnici, kde byla také v místním kostele sv. Jana 12. dubna pochována.³⁶ U příležitosti jejího úmrtí byly ve stejném roce v lehnické mincovně raženy

čtvrttolary³⁷ a početní mince (*Raitpfennig*).³⁸ První z uvedených ražeb na aversu připomíná anhaltský původ Žofie Alžběty, o čemž svědčí erb knížat z Anhaltu umístěný v poli předmětu. Po stranách jeho klenotů se nachází rozdělený rok skonu vévodkyně 16 / ZZ. Na reversu je dvanáctiřádkový nápis obsahující informace o jejím narození a úmrtí: NVM ARG / IN SEP / DNÆ / SOPHIA ELISABETÆ / PRINC ANHALT DVCISS LIGN BREG / NATÆ / AN MDLXXXIX M F / D X MORT / LIG A MD-CXXII / M F D IX H IX AM / CVSVS. Anhaltský znak s rozděleným letopočtem se objevuje rovněž na druhém ze zmíněných předmětů, měděné početní minci, tentokrát v upravené variantě pod knížecí korunou. Revers vyplňuje zkrácená majuskulní inskripce obsahující již pouze informaci o úmrtí vévodkyně: SOPHIA / ELISABETHA / PRINC ANH / DVC LIG BREG / OB / MDCXXII / IX FEB.

Dva roky po smrti Žofie Alžběty se Jiří Rudolf oženil podruhé, tentokrát s dcerou Karla II. Olešnického, Alžbětou Magdalenou.³⁹ Manželství mu opět nepřineslo žádné potomky. Vévodkyně zemřela 4. listopadu 1631 v Parchvicích a 16. ledna 1632 byla pochována v Lehnici.⁴⁰ K těmto událostem se bohužel nedochovaly žádné úmrtní ražby. Důvodem je patrně fakt, že v chaosu třicetileté války mincovny lehnicko-břežských vévodů nebyly činné. Ze stejného důvodu nebyla ražena ani pamětní mince po skonu Jana Kristiána v roce 1639.⁴¹ Jiří Rudolf se po ztrátě druhé manželky již neoženil a zůstal vdovcem až do své smrti, která jej zastihla 14. ledna 1653 ve Vratislavi. Byl pochován o pět měsíců později (14. května) v kostele sv. Jana v Lehnici.⁴² Protože nezanechal žádného mužského potomka, připadlo Lehnické knížectví s Goldberkem jeho třem synov-

Jiří Rudolf Lehnický,
1/8tolar 1653,
pohřební ražba
(© Slezské zemské
muzeum,
Numismatika).

Žofie Kateřina,
roz. Minsterbersko-
-Olešnická, první
manželka Jiřího III.
Břežského, ort 1659,
pohřební ražba
(© Slezské zemské
muzeum,
Numismatika).

cům – Jiřímu III., Ludvíkovi IV. a Kristiánovi I. Bratři si o rok později rozdělili nejen majetek po strýci, ale také po otci Janu Kristiánovi. Jiří III. zůstal v Břežském knížectví, Ludvík IV. získal Lehnické knížectví a Kristián I. Volovské knížectví s Olavou.⁴³

Výše uvedení bratři po úmrtí svého strýce Jiřího Rudolfa nechali v Břehu v roce 1653 vyrazit pamětní 1/8tolar.⁴⁴ Stejným razídkem byla rovněž ražena mince o váze dvoudukátu.⁴⁵ Na jejich aversu se nachází vévodovo poprsí hledící vpravo v bohatě zdobném šatu s pokrývkou hlavy. Hlava vládce sahá až k okraji předmětu a přerušuje opis s titulaturou obklopující celou kompozici: D G GEORG RUDOLPH DUX SIL LIG BREG & GOLDBE. Revers tvoří šestiřádkový nápis: NATUS / 22 IANUARI / ANNO 1595 / OBIIT 14 / IANUARI / 1653 s legendou, která ve vnitřním a vnějším perlovcovém kruhu uvádí jím zastávané politické funkce: S CÆS MAI VICAR REG SUPR PRÆF PER UTRAM & SIL. Vévoda plnil v letech 1621–1627 funkci vrchního zemského hejtmana a v letech 1641–1653 stál v čele Vrchního úřadu ve Vratislavi.⁴⁶ Popsaná mince se dochovala v mnoha exemplářích a je jednou z nejčastěji se vyskytujících posmrtných ražeb lehnicko-břežských Piastovců, jak v polských, tak českých paměťových institucích.

Následující příležitostí k ražení pamětních mincí se stalo úmrtí Žofie Kateřiny,⁴⁷ první manželky nejstaršího syna Jana Kristiána – Jiřího III. Byla dcerou poděbradovského vévody Karla II. Minsterbersko-Olešnického a Alžběty Magdaleny, rozené Lehnicko-Břežské. Původně se měla vdát za falckého lankraběte Jana Fridricha z Lautereckenu, se kterým byla v roce 1632 dokonce zasnoubena. K svatbě,

připravené již na úrovni podrobné předmanželské smlouvy, však nedošlo z důvodu náhlé smrti ženicha.⁴⁸ Teprve o šest let později se Žofie Kateřina vdala za o dekádu mladšího Jiřího III. Břežského. Tuto událost dodnes připomíná unikátní svatební medaile se závěsem, představující dobový vévodův portrét na aversu a vévodkyně na reversu. Vznikla pravděpodobně na objednávku uvedeného Piastovce v brežské mincovně.⁴⁹ Po osmi letech manželství přivedla Žofie Kateřina na svět své první a jediné dítě, dceru Doroteu Alžbětu,⁵⁰ narozenou 17. prosince 1646.⁵¹ Krátce po porodu se u vévodkyně obnovily dlouhodobé zdravotní problémy spojené s pohybovým ústrojím. Začátkem roku 1659 vážně onemocněla a dne 21. března zemřela ve svých osmapadesáti letech.⁵² Pohřeb se uskutečnil 29. října za účasti nejbližších příbuzných a řady dalších významných osobností. Sarkofág s ostatky Žofie Kateřiny vytvořený císařským mistrem Jeremiášem Weskem, byl uložen v kryptě zámeckého kostela v Břehu.⁵³

Úmrtí první manželky Jiřího III. připomínají pamětní orty⁵⁴ a půlorty.⁵⁵ Informace o tom, že se jedná přesně o tyto nominály, se objevuje na samotných mincích, a kromě drobných odlišností v ozdobných motivech jsou jediným rozdílným prvkem v jejich ikonografii.⁵⁶ Avers obou předmětů představuje rodový erb Žofie Kateřiny, tj. minsterbersko-olešnických Poděbradovců⁵⁷ s titulaturou vévodkyně v legendě: SOPHIA CATHARINA DUCISS SILES LIGN BREG. Revers uvedených ražeb vyplňuje osmířádkový nápis, který v případě ortu zní: NATA / A 1601 D 2 SEPT / NUPTA / 1638 D 22 FEBR / DENATA / 1659 D 21 MART / EINREICH / ORTH. U půlortu je skoro stejný, liší se pouze nominálem EINHALBREICH a znaky rozdělovacími některá

Alžběta Marie Karolína, roz. Falcká ze Simmern, druhá manželka Jiřího III. Břežského, čtvrttolar 1664, pohřební ražba (© Muzeum Piastów Śląskich).

slova. Legendu u obou mincí tvoří opis ve vnitřním a vnějším perlovcovém kruhu: PENULTIMA E STIRPE DUC MONSTERB OLSN COMIT GLAC, který informuje o rodovém původu vévodkyně.

Nedlouho po smrti Žofie Kateřiny se Jiří III. Břežský – stále čekající na mužského potomka – znovu oženil, tentokrát s o dvacet sedm let mladší Alžbětou Marií Karolínou,⁵⁸ dcerou Ludvíka Filipa Falckého (mladšího bratra „zimního krále“) a Marie Eleonory Braniborské. Svatba se konala 19. října 1660 v brežském kostele sv. Hedviky.⁵⁹ Podobně jako u příležitosti sňatku Jiřího III. s Žofií Kateřinou, byly také nyní vydány pamětní medaile připomínající tuto událost, a to dokonce v několik variantách. Jejich autorem byl významný vřatislavský minciř a medailér Jan Buchheim (1623–1683).⁶⁰ I přes mladý věk nevěsty jejich čtyři roky trvající vztah nepřinesl žádné potomky. Přerušila jej smrt vévodkyně 20. května

1664. Pohřeb se uskutečnil 7. října v Břehu za účasti nejblížeších příbuzných a jejich zástupců. Ostatky Alžběty Marie Karolíny byly uloženy do krypty zámeckého kostela.⁶¹ Jako úmrtní ražby byly tehdy v brežské mincovně vyraženy čtvrttolary⁶² a 1/8tolary.⁶³ Obě mince na aversu zobrazují korunou krytý rodový erb vévodkyně, tj. znak falckého kurfiřtství (čtvrcený štít, v 1. a 4. poli lev, v 2. a 3. šikmá šachovnice) se srdečním šachovaným štítkem odkazujícím na rod manžela. Kolem štítu na čtvrttolaru obíhá opis: MEM ELISABETHAE MARIE CHARLOTTE PALAT RHEN, který se liší od toho, který se nachází na 1/8tolaru pouze menším rozměrem písmene „R“ ve slově „CHARLOTTÆ“ a také výrazem „RHEN“ místo „RHENI“. Revers obou mincí má již stejnou ikonografii. Ve vnitřním a vnějším kruhu se nachází opis: DUC SIL LIGN BREG EXEMPL CASTITAT, který kromě titulatury vévodkyně zdůrazňuje také skromnost její osoby. Mincovní pole vyplňuje šes-

Jiří III. Břežský, čtvrttolar 1664, pohřební ražba (© Muzeum Piastów Śląskich).

tiřádkový latinský nápis obsahující informaci o datu úmrtí vévodkyně: OBIIT / MDCLXIV / M MAIO D XIX / AET AN XXV / MENS VI / D XXXIX.

Jiří III. se tedy dočkal ze svých dvou manželství pouze dcery. Poněvadž neměl mužského dědice, snažil se o získání souhlasu s převzetím knížectví pro dceru Doroteu Alžbětu. To se nakonec kvůli nesouhlasu ze strany císaře nepodařilo. V této situaci, po vévodově smrti dne 14. července 1664, přešlo uvedené teritorium do rukou mladšího bratra Kristiána I. (druhý z bratrů Ludvík IV. již v této době nežil, zemřel v roce 1663). Jiří III. byl pochován 8. října (den po posledním rozloučení s jeho manželkou Alžbětou Marií Karolínou) v zámeckém kostele sv. Hedviky v Břehu.⁶⁴ Ještě ve stejném roce byly raženy pamětní čtvrttolary⁶⁵, 1/8tolary⁶⁶ a také dvoudukáty razidlem 1/8tolaru.⁶⁷ Pravděpodobně vznikly na objednávku jeho jediného žijícího sourozence Kristiána I. Ražby

na aversu zobrazují vévodovo poprsí ve zbroji, obrácené 1/3 vpravo a obklopené opisem s titulaturou: GEORGIUS III DUX SILES LIGN BREG SUPR CAP SIL. Jiří III. je v ní tedy uveden nejen jako slezský vévoda lehnický a brežský, ale také jako vrchní zemský hejtman. Nejvyšší možnou domácí politickou funkci převzal roku 1653 jako nástupce Jiřího Rudolfa a vykonával ji až do své smrti.⁶⁸ Na reversu mincí se nachází šestiřádkový nápis: NATUS / A 1611 D 4 SEP / DENATUS / A 1664 D 14 IUL / AETAT 5Z MENS / X DIE X s heslem: DEO PATRIAE ET CAESARI. Toto heslo, odkazující na boha, vlast a císaře, je možno považovat za osobní motto Jiřího III., kterým se řídil během svého panování a považoval je za důležité. Odpovídalo charakteru vlády Piastovce, který se pro zachování samostatnosti své domény snažil v první řadě sloužit bohu, dále své vlasti – chápané jako dědictví předků – a teprve pak císaři.⁶⁹ Naopak na vévodově medai-

Ludvík IV.
Lehnický, 1/8tolar
1663, pohřební ražba
(© Slezské zemské
muzeum,
Numismatika).

li z roku 1663, pocházející z dílny Daniela Vogta (†1674), se objevuje motto DEO, CAESARI ET PATRIAE.⁷⁰ Stejná inskripce se nacházela rovněž na jednom z praporců nesených během pohřbu Jiřího III.⁷¹ Další varianta ve znění: RELIGIONUM IN DEUM, AMORE ERGA PATRIAM, FIDE ERGA CAESAREM je známa z vévodova sarkofágu.⁷²

Příležitost k ražbě pamětních mincí poskytlo také úmrtí druhého syna Jana Kristiána – Ludvíka IV. Jeho samostatné panování v Lehnicku sice trvalo pouze deset let, ale je považováno za velmi aktivní a úspěšné. Vévoda se snažil především o obnovu země zničené třicetiletou válkou a posílení mechanismů její obrany.⁷³ V květnu 1649 se oženil s Annou Žofií,⁷⁴ dcerou Jana Albrechta II., vévody meklenburského. Z manželství vzešlo pouze jedno dítě, syn Kristián Albert se však nedožil ani tří měsíců. Po smrti Ludvíka IV. (24. listopadu 1663) proto Leh-

nické knížectví přešlo pod vládu jeho mladšího bratra Kristiána I. Vévoda zemřel na následky zranění, které utrpěl během rytířského turnaje v Meklenbursku. Pohřeb se uskutečnil 12. března 1664 v Lehnici. Ostatky byly uloženy v místním kostele sv. Jana.⁷⁵

Úmrtí Ludvíka IV., podobně jako jeho staršího bratra Jiřího III., připomínají čtvrttolary⁷⁶ a 1/8tolary⁷⁷. Avers obou mincí zdobí znaklehnicko-břežského knížectví (čtvrcený kulatý štít, v 1. a 4. poli orlice, 2. a 3. pole šachováno. Nad štítem tři helmy s klenoty, uprostřed orlice obklopená pavími pery, vpravo orlice v profilu zprava, vlevo šachovnice v profilu zleva) s vévodskou titulaturou v legendě, která na čtvrttolarech zní: LUDOVICUS DUX SILESIE LIGNIC BREG ET GOLD. Na 1/8tolarech, s ohledem na jejich menší rozměr, došlo k jejímu zkrácení (& místo ET). Pozornost si zaslouží skutečnost, že uvedený znak se v případě Ludvíka IV. objevuje

v rámci funerální numizmatiky lehnicko-břežských vévodů vůbec poprvé. Dosud se na všech jejich posmrtných ražbách na aversu nacházelo pouze poprsí daného vládce. Čtvrcený znak byl použit pouze v ikonografii manželky Jáchyma Fridricha, Anny Marie, což s ohledem na její regentskou vládu, mělo jak politický, tak prestižní význam. Reversy tolarových ražeb Ludvíka IV. již mají typický charakter dříve analyzovaných mincí – tvoří je latinské majuskulní nápisy. V mincovním poli se nachází šestiřádková inskripce mezi ornamenty: NATUS / A 1616 D 19 APR / DENATUS / A 1663 D 24 NOV / ETAT 47 HEBD / 31, kolem obíhá opis: CONSILIVM IEHOVÆ STABIT⁷⁸ (*Boží plány budou trvat*), který je podobně jako u ražeb Jiřího III. možno považovat za vévodovu devízu.

Manželku Ludvíka IV., Annu Žofii, která zemřela o tři roky později (20. února 1666),⁷⁹ nepřipomínají žádné pamětní mince. Důvodem je pravděpodobně fakt, že vévodkyně byla pochována v Güstrově, v rodném Meklenbursku, a navíc neměla potomky, kteří by se tohoto úkolu mohli zhostit.

Protože Jiří III. i Ludvík IV. zemřeli bez mužských potomků, nejmladší syn Jana Kristiána a Dorotey Sibily – Kristián I. – zdědil postupně Lehnicko i Břežsko a od roku 1664 tedy vystupoval jako pán vše tí rodových zemí. Dne 24. listopadu 1648 si vzal za manželku Luisu, dceru Jana Kazimíra Anhaltsko-Dessavského. Z jejich manželství se narodily čtyři děti: Karolína,⁸⁰ Louisa,⁸¹ Jiří Vilém a Kristián Ludvík, přičemž dne otcovy smrti se dožili pouze Karolína a Jiří Vilém. Kristián I. zemřel náhle 28. února 1672 na „břišní vodnatelnost“. Pohřeb se uskutečnil 31. března v lehnickém kostele sv. Jana.⁸²

Dle dochovaných informací byly během jeho trvání zúčastněným rozdávány zlaté a stříbrné pamětní mince, které po skonu manžela objednala vévodkyně Luisa.⁸³ Jednalo se o půltolary⁸⁴ a čtvrttolary⁸⁵ ražené v brežské mincovně. Avers těchto ražeb představuje poprsí knížete ve zbroji s vlnitými vlasy zprava. Motiv hlavy v horní části přerušuje vévodovo motto: CONSTANter ET SINCERE (*Rozhodně a upřímně*). Stejně heslo se vyskytuje rovněž na medaili tohoto vládce z roku 1663 signované Danielem Vogtem.⁸⁶ Na reversu půltolaru se nachází opis s oficiální vévodovou titulaturou: CHRISTIANVS D G DVX SIL LIG BREG ET WOL a také šestiřádkový nápis obsahující informace o Kristiánově narození a úmrtí: NAT9 OLAV / AO MDCXIIIX / XIX APRIL / DENAT9 LIGNICI / AO MDCLXXII / XXIIIX FEBR. Na čtvrttolaru došlo ke zkrácení některých slov a také mají všechny výrazy stejnou velikost.

Po skonu Kristiána I. v roce 1672 byl jeho jediným žijícím mužským potomkem dvanáctiletý syn Jiří Vilém. Protože den před smrtí otce odjel na studia do Frankfurtu nad Odrou, nezúčastnil se ani jeho pohřbu. Během vévodovy nepřítomnosti vykonávala vládu v zemi matka-regentka Luisa. Panování prokatolické vévodkyně vyvolávalo časté konflikty s převážně protestantskými stavy. Vyvrcholením této situace byla svatba její dcery Karolíny s potomkem šlesvicko-holštýnské dynastie Fridrichem,⁸⁷ která vyústila v utajený návrat Jiřího Viléma do Břehu. Pod tlakem stavů obou knížectví musela Luisa rezignovat a přesunout se do Volova, který držela po manželovi jako věnný majetek. V té době patnáctiletý vévoda formálně převzal vládu v zemi po složení lenního holdu císaři Leopoldovi dne 14. března 1675.⁸⁸ Samostatné panování Jiří-

ho Viléma však trvalo pouze devět měsíců. Zemřel náhle 21. listopadu 1675 na horečku způsobenou nachlazením. Tělo Jiřího Viléma bylo po dobu dvou měsíců uloženo v zámecké kapli v Břehu a následně 5. února 1676 převezeno do Lehnice.⁸⁹ Byl pochován v kostele sv. Jana, při kterém nechala jeho matka Luisa v letech 1677–1679 vybudovat Mauzoleum slezských Piastovců, jako památník připomínající poslední představitele této dynastie. O jeho charakteru a formě rozhodly dva faktory: osobní – připomínka nejbližších členů rodiny, a oficiální – glorifikace celého rodu.⁹⁰ Smrt posledního legitimního mužského představitele uvedeného rodu byla významným milníkem nejen v dějinách Piastovců, ale měla i přímé politické důsledky pro celou zemi. Lehnicko-břežsko-volovské knížectví přešlo jako odumřelé léno do rukou českých králů z rodu Habsburků.

Jiří Vilém se zapsal do paměti příbuzných i poddaných jako nadějný mladý vládce, který zemřel předčasně. Tato výjimečná okolnost nepochybně přispěla k vytvoření celé řady mincí a medailí k připomenutí jeho osoby. Vznikly z iniciativy jeho matky Luisy a svědčily, jak můžeme předpokládat, o důležitosti celé situace a velkém smutku ve vévodské rodině i celé zemi. Dle dochovaných informací byly mince rozdávány všem přítomným dne 8. února 1676 během pohoštění, konaného po vévodově pohřbu v sálech lehnického zámku.⁹¹ Autorem této pamětní série byl významný minciř a medailér Samuel Koller používající na svých pracích nejčastěji signaturu SK. Ve službách brežských Piastovců působil v letech 1666–1686.⁹²

Z mincí k uctění památky zemřelého Jiřího Viléma byly raženy půltolary,⁹³ čtvrttolary,⁹⁴ 1½tolary⁹⁵

a 1¼tolary.⁹⁶ Úmrtní půltolary na aversu zobrazují vévodovo poprsí s dlouhými vlasy v bohatě zdobeném plášti zprava. U jeho ramene se nacházejí iniciály autora předmětu. Obraz obklopuje oficiální titulatura Jiřího Viléma: GEORG WILHELM D G DVX SILESIAE LIGN BREG & WOL. Revers vyplňuje nápis v deseti řádcích: PIASTEÆ / REG FAM ULTIM / VIRTUTE PRIMUS / ANIMAM / DIE 29 SEPTEMB 1660 / ACCEPTAM / DEO ITA IUBENTI / D 21 NOVEMB 1675 / ILLACHRYM SILES / REDDIDIT. Obsahuje životní data Jiřího Viléma i informaci o tom, že se jedná o posledního vládnoucího představitele rodu Piastovců, jehož smrt způsobila ve Slezsku velký smutek.

Nositelem stejného sdělení, jen v odlišném grafickém ztvárnění, jsou rovněž úmrtní čtvrttolary. Na jejich aversní straně je představeno vévodovo poprsí s dlouhými vlasy zprava. Kolem obrazu se ve vnitřním a vnějším perlovcovém kruhu nachází vévodova titulatura, kterou v horní části přerušuje hlava panovníka: GEORG WILH DG DVX SILE LIGN BREG & WOL. Revers tvoří desetiřádkový nápis, téměř totožný jako u půltolaru. Liší se pouze rozmístěním znaků rozdělujících jednotlivá slova, zkrácením některých výrazů a použitím římských čísel místo arabských. Čtvrttolarovým razídkem byly raženy rovněž mince o váze dvoudukátu.⁹⁷

Patrně nejzajímavější, jak z uměleckého, tak i informačního hlediska, se zdají být 1½tolary a 1¼tolary. S ohledem na jejich vzhled, okolnosti vzniku a pamětní funkci byly ve starší literatuře často řazeny mezi medaile.⁹⁸ V současné době jsou převážně charakterizovány jako „posmrtné medailové tolary“, tedy jako mince, které svou podobou

i vlastnostmi připomínají medaile.⁹⁹ Uvedené ražby na aversu zobrazují vévodovo poprsí v bohatě zdobeném šatu s parukou sahající po prsa a tváří obrácenou 1/3 vpravo. U pravého ramene se nachází signatura výše zmíněného autora v podobě písmen SK. Lemující opis uvádí oficiální titulaturu vládce: GEORG WILHELM D G DVX SILESIAE LIGN BREG & WOLAVIENS. Vzorem pro vznik popsaného portrétu Jiřího Viléma se pravděpodobně stal jeho obraz namalovaný německým malířem Benjaminem von Blockem (1631–1690) krátce po převzetí vlády vévody v zemi.¹⁰⁰ Revers obou ražeb tvoří šestnáctiřádkový latinský nápis glorifikující jak osobu zemřelého, tak rod ze kterého pocházel: PIASTI / ETNARCHÆ POLONIAE / ULTIMUS NEPOS PRINCEPS / XV VIX ANNOS NAT, SED TAMEN / MAIORENNIS / POSTNONIMESTRE DUCATUUM / REGIMEN / DIE XXI NOVEMB A MDCLXXV / SIBI REGIAE FAMILIAE / NEVEMQ

SECULORUM SENIO / FATALEM FIGIT TERMINUM / AMBIGENTE SILESIA / NUM PIASTI NATALIB PL9 GRATIAE / GEORGII GUILIELMI / FATO PL9 LACHRYMARVM / DEBEAT.

Kromě pamětních mincí vzniklých jako připomínka úmrtí posledního Piastovce, byla ražena rovněž série reprezentativních posmrtných medailí. Jejich význam spočívá zejména v tom, že se v případě Jiřího Viléma objevily ve funerální numizmatice těchto vévodů vůbec poprvé. Doposud smrt představitelů této větve připomínaly totiž pouze mince. Materiálem těchto předmětů je převážně stříbro, některé exempláře byly dodatečně vyhotoveny také ve zlatě či bronzu.¹⁰¹ Jejich početná část (5 typů) vznikla dle stejného ikonografického schématu, tj. avers zdobí poprsí Jiřího Viléma s oficiální titulaturou v legendě, revers pak desetiřádkový latinský nápis po obsahové stránce shodný jako u půltolarů

Jiří Vilém Lehnicko-Břežský, 1½ talar 1675, pohřební ražba (© Slezské zemské muzeum, Numismatika).

a čtvrttolarů. Jednotlivá díla se liší pouze drobnými změnami ve vyobrazení portrétu vládce nebo modifikacemi nápisů. Čtyři jejich varianty jsou raženy kulatým razidlem¹⁰² a jedna oválným¹⁰³. Tyto medaile vznikly pravděpodobně krátce po vévodově smrti, v posledních měsících roku 1675. Podle dochovaných informací byly totiž rozdávány během slavností spojených s posledním rozloučením.¹⁰⁴

Ostatní typy medailí vznikly později, patrně mezi lety 1676–1678 a jejich ikonografie se vyznačuje značnou různorodostí. Kromě vévodova poprsí se na některých z nich objevuje také vyobrazení jeho matky a místo dlouhých nápisů, které dominovaly medailím z roku 1675, se u velké části z nich setkáváme s alegorickými scénami, které svou symbolikou odkazují jak na smrt posledního Piastovce, tak na vyhasnutí celého rodu.

Do této skupiny patří mj. medaile zobrazující na aversu polopostavu Jiřího Viléma ve zbroji zprava, s rukou položenou na rukojeti meče připnčeného u pasu, a se signaturou výše uvedeného autora díla. Obraz obklopuje opis s vévodovou titulaturou: GEORG WILHELM D G DVX SILESIAE LIGN BREG & WOL. Revers vyplňuje alegorická scéna zobrazující květináč ozdobený erbem lehnicko-břežských Piastovců, ze kterého vyrůstá aloe s pupeny a s uvadlými padajícími okvětními lístky, symbolizujícími úmrtí mladého vládce. Celou kompozici doplňuje latinský nápis: DUM FLOR --- UIMORIOR (*Umírám v rozkvětu života*).¹⁰⁵ Identický emblém s nápisem je umístěn rovněž na měděném sarkofágu Jiřího Viléma v Mauzoleu Piastovců v Lehnici. Význam uvedeného motivu objasnil autor ikonografické koncepce tohoto památníku – slezský

poeta Daniel Casper von Lohenstein (1635–1683), který v souvislosti se skolem posledního Piastovce napsal: *Er ist verdorret, wie die Aloë-Staube, welche nach Herfürbringung so viel köstlicher Blumen also bald Safft und Leben verliert*¹⁰⁶ (*Uschnul jako květ aloe, který vydal tolik pěkných květů a pak brzy přišel o mízu i o život*).

Se symbolickou scénou se setkáváme také na jiné posmrtné medaili Jiřího Viléma. Její avers zdobí vévodovo poprsí zprava s opisem: GEORG WILHELM D G DUX SIL LIGN BREG & WOL, zatímco revers představuje stojícího lučištníka zleva s lesem v pozadí, který vzhlíží vzhůru na šípem trefenou orlici s lidskou tváří směřující k slunci. Kolem kompozice obíhá latinský nápis: NON EST A VULNERE TUTUS (*Není v bezpečí před raněním*).¹⁰⁷ Motiv orlice v uvedené scéně zpodobňuje jak smrt mladého Jiřího Viléma, tak konec celé dynastie Piastovců, která nosila orlici ve svém znaku.¹⁰⁸ Podobná scéna, navržená rovněž Lohensteinem, se dle starší literatury nacházela také na vévodově sarkofágu v Lehnici, ale bohužel se nedochovala.¹⁰⁹

Součástí popisované série památek je rovněž medaile představující na aversu vévodovo poprsí ve zbroji zprava s opisem: GEORGE WILHELM D G DUX SIL LIGN BREG ET WOL a na reversu poprsí jeho matky Luisy. Vévodkyně je zobrazena v pravém profilu, v šatech a se šňůrou perel na šiji a ve vlasech.¹¹⁰ Podobné ztvárnění jejího portrétu je známé z mědirytiny Johanna Baptisty Paraviciniho vzniklé dle portrétu dvorního malíře brežských knížat Ezechiela Partita.¹¹¹ Medaile je signována pod knížecím ramenem písmeny SK.¹¹² Jedná se o jedinou numizmatickou památku lehnicko-břežských vévodů, v je-

Jiří Vilém
Lehnicko-Břežský,
úmrtí medaile 1675
(© Slezské zemské
muzeum,
Numismatika).

Jiří Vilém
Lehnicko-Břežský,
úmrtí medaile 1675
(© Slezské zemské
muzeum,
Numismatika).

jíž ikonografii se objevuje společné vyobrazení matky se synem, v tomto případě Jiřího Viléma s Luisou.

Popisovaný soubor uzavírá medaile, která sice byla ražena u příležitosti úmrtí posledního Piastovce, ale na rozdíl od předchozích exemplářů nezobrazuje přímo jeho osobu. V tomto případě je místo poprsí Jiřího Viléma, které zdobilo avers všech funérálních medailí, zobrazeno poprsí jeho matky zleva s opisem: NON EST MORTALE --- QVOD OPTO (*To, po čem toužím, není smrtelné*) a se signaturou autora díla. Revers předmětu tvoří alegorická scéna s rostlinou máku, z jejíhož květu opadávají okvětní lístky symbolizující vévodovo úmrtí, zatímco ponechaná makovice je symbolem nesmrtelnosti vévodova odkazu, který předávaný z pokolení na pokolení bude trvat věčně.¹¹³ Díky tomu památka na jeho osobu nikdy *nezemře docela*, což také naznačuje citát pocházející z Horatia obklopující celou kompozici: NON OMNI --- S MORIOR.¹¹⁴ Připomeňme, že motiv máku byl již od antiky považován za symbol smrti. Ve slovanské lidové tradici však byl rovněž chápán jako znamení plodnosti a nového života.¹¹⁵ Jeho použití jak v numizmatické funérální ikonografii Jiřího Viléma, tak i na jeho sarkofágu, můžeme tedy považovat za symbol zmrtvýchvstání a přechodu do věčného života.¹¹⁶

Provedená analýza mincí a medailí lehnicko-břežských Piastovců vydaných *in articulo mortis* dovoluje konstatovat, že uvedení vévodové vytvořili velmi zajímavý a ve Slezsku zároveň nejrozsáhlejší soubor numizmatických funérálních památek.

Žádní jiní slezští vládci totiž po sobě nezanechali tolik ražeb připomínajících život a skon svých příbuzných. Počet těchto předmětů, stejně tak jako zvyk jejich rozdávání smutečním hostům během posledního rozloučení svědčí o tom, že byly důležitou součástí pohřebního ceremoniálu a sloužily k trvalému zhmotnění památky zemřelé osoby pro budoucí generace. Připomínka zesnulých a jejich glorifikace se staly hlavním cílem vytvářených kompozic obrazů a textů na zmíněných předmětech. V případě posmrtných mincí byl tento cíl většinou realizován pomocí jednoho stálého ikonografického schématu – poprsí vládce na aversu a nápisu obsahujícího životní data zemřelého na reversu. U funérálních ražeb vévodkyň-manželek byly pro tento účel nejčastěji využívány rodové a manželské znaky na jedné straně a opět biografické inskripce na druhé. Specifická je situace u vévody Jiřího Viléma, jehož numizmatické památky připomínají nejen jeho odchod na onen svět, ale i konec významné rodové linie. Na aversu je nejčastěji zobrazováno vévodovo poprsí nebo alegorické scény symbolizující smrt vládce a vyhasnutí celého rodu, zatímco reversy jsou zdobeny většinou smutečními nápisy.

Popsané pohřební mince a medaile lehnicko-břežských Piastovců byly tedy na jedné straně prostředkem používaným k zachování památky na konkrétní zemřelou osobu, na druhou stranu se zároveň staly, díky obsaženým obrazům a textům, také zdrojem informací o významných osobnostech minulosti pro budoucí generace.

Poznámky

Příspěvek byl připraven v rámci projektu „*Podpora konkurenceschopnosti a interdisciplinarity vědeckého výzkumu v oblasti historické vědy*“ podpořeného z prostředků Institucionálního plánu Slezské univerzity v Opavě na léta 2019–2020.

1 Elena CAPRETTI, *Velcí mistři italského výtvarného umění*, Frýdek-Místek 2002, s. 129. Viz také Luke SYSON.

2 Marian HAISIG, *Śląsk w monetach, medalach i pieczęciach*, Wrocław 1951, s. 22.

3 Kromě lehnicko-břežských Piastovců byla vydavatelem mnoha příležitostných mincí a medailí ve Slezsku také knížata a vévodové z rodu Poděbradů a Württemberků. Ze zásadních prací věnovaných této problematice můžeme jmenovat např. Magdalena KARNICKA, *Medale i monety pamiątkowe książąt ziębickich*, in: Ziębice – miasto św. Jerzego. Dzieje i kultura dawnej stolicy książęcej, ed. B. Czechowicz, Wrocław 2010, s. 101–115; Albert RAFF, *Die Münzen und Medaillen der Nebenlinie Oels*, in: U. Klein, A. Raff, *Die Münzen und Medaillen der Württembergischen Nebenlinien Mömpelgard, Neuenstadt, Oels und Weitingen*, Stuttgart 2013, s. 171–391; Ilona MATEJKO-PETERKA – Jiří PETERKA, *Medale i monety ślubne księcia wirtbersko-oleśnickiego Chrystiana Ulryka I i jego żon*, in: *Vůkol Slezska / Circum Silesiae*, ed. P. Tesař, Opava 2019, s. 102–115.

4 Max BERNHART, *Handbuch zur Münzkunde der römischen Kaiserzeit*, Halle 1926, s. 72–74; Jiří HRUBÝ, *Konsekrace ve výtvarném umění doby Antoninů*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, Řada archeologicko-klasická (E), 5, č. 1, 1956, s. 145–163; Gergely GAŠPÁR, *Konsekračné a komemoratívne min-*

ce rímského cisárstva 1. a 2. storočia nášeho letopočtu (Bakalářská práce, Ústav pro klasickou archeologii, Filosofická fakulta University Karlovy v Praze, 2014).

5 Magdalena KARNICKA, *Medale i monety pamiątkowe książąt legnickich i brzeskich XVI–XVII w. w zbiorach Muzeum Narodowego we Wrocławiu*, in: *Dziedzictwo reformacji w księstwie legnicko-brzeskim. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej w dniach 8–10 grudnia 2005 r. w Muzeum Miedzi w Legnicy*, edd. J. Harasimowicz, A. Lipińska, Legnica 2007, s. 355–356.

6 Gottfried DEWERDECK, *Silesia Numismatica oder Einleitung zu dem Schlesischen Müntz-Cabinet*, Jauer 1711; Hugo Frhr. von SAURMA-JELTSCH, *Schlesische Münzen und Medaillen*, Breslau 1883; Ferdinand FRIEDENSBURG, Hans SEGER, *Schlesiens Münzen und Medaillen der neueren Zeit*, Breslau 1901; Adam WIĘCEK, *Medale pamiątkowe Jerzego Wilhelma, księcia legnicko-brzesko-wołowskiego (w 280-rocznicę śmierci ostatniego Piasta śląskiego 1675–1955)*, Opole 1955 (separát, Kwartalnik Opolski 3/4, 1955, s. 103–116); TÝŽ, *Medale Piastów śląskich*, Warszawa 1958; Walter BAUM, *Zur Geschichte der Liegnitzer Münze*, Lorch 1981 (Beiträge zur Liegnitzer Geschichte, Bd. 11); Jan SAKWERDA, *Dawne medallierstwo śląskie. Wystawa medali*, Wrocław 1994; Edmund KOPICKI, *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych*, Warszawa 1995, s. 218–242; Paweł KOZERSKI – Anna TECHMAŃSKA, *Katalog wystawy mennictwa Piastów śląskich ze zbiorów Muzeum Piastów śląskich w Brzegu*, Brzeg 2007; Robert PIEŃKOWSKI, *Monety nieobiegowe Piastów legnicko-brzeskich*, in: *Silesia Numismatica. Ducatus Lignicensis et Bregensis, Liber Primus. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej w Muze-*

- um Miedzi w Legnicy, 24–25 listopada 2000 r., edd. B. Paszkiewicz, Legnica 2001, s. 91–117; TÝŽ, *Monety okolicznościowe książąt legnicko-brzeskich*, in: Pieniądz pamiątkowy i okolicznościowy – wspólnota dziejów. Białoruś–Litwa–Łotwa–Polska–Ukraina. Materiały z IV Międzynarodowej Konferencji Numizmatycznej, Supraśl 7–9 IX 2000 r., edd. K. Filipow, Warszawa 2000, s. 131–143; Piotr KALINOWSKI, *Monety książąt legnicko-brzeskich. Katalog lata 1296–1873*, Kalety 2009; M. KARNICKA, *Medale i monety pamiątkowe*, s. 351–366; Robert PIEŃKOWSKI, *Monety pośmiertne Piastów legnicko-brzeskich*, Theatrum historiae 6, Pardubice 2010, s. 309–320.
- 7 Např. Zuzana HOLEČKOVÁ, *České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Nevládní tolarové ražby*, sv. 1.: Ražby slezských knížectví, Praha 2010, s. 45–111; Tomáš KLEISNER, *České barokní pohřební medaile*, Epigraphica & Sepulcralia 4, 2013, s. 231–251.
- 8 Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský)*.
- 9 Jiří Vilém Lehnicko-Břežský*.
- 10 P. KOZERSKI, A. TECHMAŃSKA, *Katalog wystawy*, s. 10.
- 11 Např. čtvrttolar z roku 1603 Jiřího Fridricha Krnovského (Slezské zemské muzeum (dále SZM), Nu, inv. č. I/253).
- 12 Např. tolar (SZM, Nu, inv. č. I/3498) a čtvrttolar (SZM, Nu, inv. č. I/1233) Karla II. Minsterbersko-Olešnického z roku 1617.
- 13 Např. čtvrttolar württembersko-olešnické vévodkyně Alžběty Marie z roku 1686 (SZM, Nu, inv. č. I/3669).
- 14 Krzysztof R. PROKOP, *Joachim Fryderyk*, in: Piastowie. Leksykon biograficzny, edd. S. Szczur, K. Ożóg, Kraków 1999, s. 529.
- 15 SZM, Nu, inv. č. 1650; Národní muzeum (dále NM), inv. č. H5-33430; Moravské zemské muzeum (dále MZM), inv. č. 5993; Muzeum Narodowe w Warszawie (dále MNW), nr inw. NPO 21339, NPO 21340.
- 16 1. typ: Muzeum Narodowe we Wrocławiu (dále MNWr.), nr inw. X-3476; Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu (dále MPŚl.), nr inw. MPŚl.-H-18; MNW, nr inw. 116439, 116441, NPO 2701, NPO 21338; NM, inv. č. H5-33933; 2. typ: MNW, nr inw. NPO 21337. Použitím tohoto razidla vznikl také exemplář o váze tolaru a v podobě klipy viz E. KOPICKI, *Ilustrowany skorowidz*, č. 4958, 4959. Existují také varianty o váze 2dukátu a 5dukátu (R. Pieńkowski, *Monety nieobiegowe*, s. 92).
- 17 K. R. PROKOP, *Joachim Fryderyk*, in: Piastowie. Leksykon, s. 529.
- 18 R. PIEŃKOWSKI, *Monety nieobiegowe*, s. 101.
- 19 K. R. PROKOP, *Joachim Fryderyk*, in: Piastowie. Leksykon, s. 529.
- 20 Anna Marie Lehnicko-Břežská*, manželka Jáchyma Fridricha Břežského (Lehnicko-Břežského)*.
- 21 Jan Kristián Břežský*.
- 22 Jiří Rudolf Lehnický*.
- 23 Kazimierz JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, t. 1: Piastowie wrocławscy i legnicko-brzescy, Wrocław 1973, s. 235; K. R. PROKOP, *Joachim Fryderyk*, in: Piastowie. Leksykon, s. 528–529.
- 24 F. FRIEDENSBURG – H. SEGER, *Schlesiens Münzen und Medaillen*, č. 1395.
- 25 MNW, nr inw. NPO 21341.
- 26 MNW, nr inw. 116459, NPO 21342; MPŚl., nr inw. MPŚl.-H-3443.
- 27 R. PIEŃKOWSKI, *Monety pośmiertne*, s. 309–310.
- 28 O symbolice knížecí koruny viz např. Zenon PIECH, *Mitra książęca w świetle przekazów ikonograficznych od czasów rozbitcia dzielnicowego do końca epoki jagiellońskiej*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej 35, 1987, č. 1, s. 3–48; TÝŽ, *Ikonografia pieczęci Piastów*, Kraków 1993, s. 66–68; Andrzej PIKULSKI, *Mitra. Studium historyczno-artystyczne*, Lublin 2002.
- 29 Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*.
- 30 Luisa Lehnicko-Břežská*.
- 31 Z. HOLEČKOVÁ, *České, moravské a slezské mince*, s. 58–111.
- 32 Jiří III. Břežský*.
- 33 Ludvík IV. Lehnický*
- 34 Ilona MATEJKO-PETERKA, *Książęta, pieczęcie i władza. Studium ze sfragistyki Piastów legnicko-brzeskich*, Warszawa 2016, s. 213 (č. 143), 238 (č. 176), 241 (č. 181), 248 (č. 189), 249 (č. 190).
- 35 Žofie Alžběta Lehnicko-Břežská*.
- 36 K. R. PROKOP, *Jerzy Rudolf*, in: Piastowie. Leksykon, s. 543, 546.
- 37 MNW, nr inw. 21450.
- 38 MNW, nr inw. 116483, NPO 21455.
- 39 Alžběta Magdalena Lehnicko-Břežská*.
- 40 K. R. PROKOP, *Jerzy Rudolf*, in: Piastowie. Leksykon, s. 546–547.
- 41 R. PIEŃKOWSKI, *Monety pośmiertne*, s. 311.
- 42 K. R. PROKOP, *Jerzy Rudolf*, in: Piastowie. Leksykon, s. 545.
- 43 *Legnica. Zarys monografii miasta*, ed. S. Dąbrowski, Wrocław – Legnica 1998, s. 125. Synové Jana Kristiána zdědili po jeho smrti Břežsko na základě smlouvy o nástupnictví uzavřené v roce 1626 mezi vévodou a jeho druhou manželkou Annou Hedvikou ze Sitsche. Smlouva umožňovala převzetí vlády v Břežském knížectví pouze synům Jana Kristiána z manželství s Dorotheou Sibylou, viz mj. C. Adolph SCHIMMELPFENIG, *Herzog Johann Christians von Brieg zweite Ehe mit Anna Hedwig von Sitsch und die aus derselben abstammende piastische Nebenlinie der Freiherren von Liegnitz*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens 11, 1871, H. 1, s. 121–170; TÝŽ, *Die Ehepacten Herzog Johann Christians mit Anna Hedwig von Sitsch und der Vergleich der Herzöge Georg und Christian mit ihren Halbbrüdern, den Freiherrn von Liegnitz*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens 12, 1874, H. 1, s. 136–145.
- 44 MPŚl., nr inw. MPŚl.-H-19; MNWr., nr inw. X-3734, X-3877, X-5336, X-17697; Muzeum Narodowe w Krakowie (dále MNK), nr inw. MNK-P-VII-26665; Muzeum w Chorzowie (dále MCh.), nr inw. MCh/N 7163; MNW, nr inw. 116383, 116442, NPO 21453, NPO 21454; NM, inv. č. H5-33487; SZM, Nu, inv. č. I/3066; MZM, inv. č. 4489.
- 45 MNW, nr inw. NPO 289.
- 46 K. R. PROKOP, *Jerzy Rudolf*, in: Piastowie. Leksykon, s. 544–545.

47 Žofie Kateřina Lehnicko-Břežská*.

48 Irena KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže. Svatby na slezských knížecích dvorech v době raného baroka*, Opava 2014, s. 50–51.

49 Městské muzeum Krnov – Městské informační a kulturní středisko Krnov, inv. č. 11018. O okolnostech nálezu předmětu, viz Dana SVOBODOVÁ, *Nález mincí v Krnově, okres Bruntál*, Časopis Slezského muzea, série B, 34, 1985, č. 2, s. 128–150. V literatuře je známa také jednostranná varianta této medaile (A. WIĘCEK, *Medale Piastów*, tab. 5, č. 14).

50 Dorotea Alžběta Lehnicko Břežská, posléze provdaná Nassavsko-Dillenburgská*.

51 Viz Małgorzata KAGANIEC, *Dorota Elżbieta legnicko-brzeska, księżna Nassau-Dillenburg (1646–1691)*, Szkice Legnickie 28, 2007, s. 199–210.

52 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów*, s. 249; K. R. PROKOP, *Jerzy III*, in: Piastowie. Leksykon, s. 549–551.

53 Jan PRZAŁA, *Sarkofagi Piastów w Brzegu i Legnicy*, Roczniki Sztuki Śląskiej 9, 1973, s. 44.

54 MNW, nr inw. NPO 21510; MPŚl., nr inw. MPŚl.-H-20, MPŚl.-H-21; SZM, Nu, inv. č. I/717.

55 MNW, nr inw. 116399, NPO 21508; MPŚl., nr inw. MPŚl.-H-3107; SZM, Nu, inv. č. I/1209, I/3262.

56 R. PIEŃKOWSKI, *Monety pośmiertne*, s. 312.

57 Viz Ondřej FELCMAN, *Proměny erbu dynastie Poděbradů*, in: Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat, edd. O. Felcman, R. Fukala a kol., Praha 2008, s. 371–393.

58 Alžběta Marie Karolína Lehnicko-Břežská*.

59 O okolnostech této svatby viz I. KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo*, s. 132–156.

60 A. WIĘCEK, *Medale Piastów*, s. 65–66, č. 17–19.

61 K. R. PROKOP, *Jerzy III*, in: Piastowie. Leksykon, s. 551.

62 MNW, nr inw. 116443, NPO 21512; MPŚl., nr inw. MPŚl.-H-22; SZM, Nu, inv. č. I/1208.

63 MNW, nr inw. 116440, NPO 21509; NM, inv. č. H5-33891.

64 K. R. PROKOP, *Jerzy III*, in: Piastowie. Leksykon, s. 551.

65 MNW, nr inw. NPO 17648, NPO 21511; MPŚl., nr inw. MPŚl.-H-16, MPŚl.-H-25, MPŚl.-H-170; SZM, Nu, inv. č. I/1000; NM, inv. č. H5-33890.

66 MNW, nr inw. 116489, NPO 21507; MPŚl., nr inw. MPŚl.-H-2866; MNWr., nr inw. X-17698, X-26578; SZM, Nu, inv. č. I/718; MZM, inv. č. 5994.

67 MNW, nr inw. NPO 169.

68 Kazimierz ORZECOWSKI, *Generalny starosta Śląska. Ewolucja urzędu*, in: Studia historycznoprawne. Tom dedykowany Profesorowi Doktorowi Alfredowi Koniecznemu, ed. K. Orzechowski, (Acta Universitatis Wratislaviensis 2616, Prawo 288), Wrocław 2004, s. 131.

69 Przemysław WISZEWSKI, *Ikonografia monet księstw legnickiego i brzeskiego (XII–XVII w.)*, in: Silesia Numismatica, s. 59.

70 A. WIĘCEK, *Medale Piastów*, s. 67, nr 20.

71 Friedrich LUCAE, *Schlesiens curieuse Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica von Ober- und Nieder-Schlesien...*, Franckfurt am Mayn 1689, s. 1496.

72 J. PRZAŁA, *Sarkofagi Piastów*, s. 47.

73 Viz *Inwentarz zbrojowni i arsenału księcia legnickiego Ludwika IV z lat 1662–1669*, ed. M. Goliński, R. Żereplik, Legnica 1993.

74 Anna Žofie Lehnicko-Břežská*.

75 K. R. PROKOP, *Ludwik IV*, in: Piastowie. Leksykon, s. 553–555.

76 MNW, nr inw. 116390, NPO 2706, NPO 21526; MPŚl., nr inw. MPŚl.-H-33; SZM, Nu, inv. č. 994; NM, inv. č. H5-33893.

77 MNW, nr inw. 116398, NPO 2707, NPO 21525; SZM, Nu, inv. č. I/1210, I/3263; NM, inv. č. H5-85386.

78 Na 1/8tolarech je ve slově CONSILVM užito písmeno U místo V.

79 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów*, s. 251.

80 Karolína Lehnicko-Břežská, později provdaná Šlesvicko-Holštýnská*.

81 Louisa ml. Lehnicko-Břežská*.

82 K. R. PROKOP, *Chrystian*, in: Piastowie. Leksykon, s. 556–557.

83 F. LUCAE, *Schlesiens curieuse Denckwürdigkeiten*, s. 1340; P. KALINOWSKI, *Monety książąt*, s. 186.

84 MNW, nr inw. 116379, NPO 23496; MPŚl., nr inw. MPŚl.-H-27; MNWr., nr inw. X-18747; NM, inv. č. H5-33557.

85 MNW, nr inw. 116391, NPO 23497, NPO 47651; MPŚl., nr inw. MPŚl.-H-26.

86 F. FRIEDENSBURG – H. SEGER, *Schlesiens Münzen und Medaillen*, tab. 16, č. 1890.

87 Fridrich Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderbursko-Wiesenburgský.

88 K. R. PROKOP, *Jerzy Wilhelm*, in: Piastowie. Leksykon, s. 569–571.

89 Wanda TUROŃ, *Sylwetki Piastów legnickich*, Szkice Legnickie 1, 1962, s. 97.

90 Konstanty KALINOWSKI, *Gloryfikacja dynastii piastowskiej w sztuce Śląska wieku XVII i XVIII*, in: Funkcja dzieła sztuki. Materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Szczecin 1970, ed. E. Studniarkowa, Warszawa 1972, s. 214. O vzniku Mauzolea slezských Piastovců např.: J. PRZAŁA, *Sarkofagi Piastów*, s. 39–65; Stanisław JUJECZKA, *Nieznane źródła do dziejów budowy Mauzoleum Piastów w Legnicy*, Szkice Legnickie 23, 2002, s. 122–136; Bogusław CZECHOWICZ, *Mauzoleum Piastów w Legnicy a problem moralnej oceny dynastii w świetle źródeł artystycznych*, in: Historia u Piastów. Piastowie w historii. Z okazji trzechsetlecia śmierci ostatniej z rodu, księżnej Karoliny, ed. B. Czechowicz, Brzeg 2008, s. 229–248.

91 F. LUCAE, *Schlesiens curieuse Denckwürdigkeiten*, s. 1534; G. DEWERDECK, *Silesia Numismatica*, s. 398–401.

92 Erwin HINTZE, *Schlesische Goldschmiede*, Breslau 1912, s. 8.

93 MPŚl., nr inw. MPŚl.-H-3, MPŚl.-H-4; MNWr., nr inw. X-3735; MNW, nr inw. 116372, NPO 7545, NPO 17649; NM, inv. č. H5-33574.

94 MNW, nr inw. 116368, NPO 2712, NPO 7549, NPO 23384; MPŚl., nr inw. MPŚl.-H-7, MPŚl.-H-12;

MNWr., nr inw. X-5094, X-19171; MZM, inv. č. 3876, 3877; NM, inv. č. H5-33575.

95 Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, Gabinet Numizmatyczno-Sfragistyczny, nr inw. G 511.

96 MPŚl., nr inw. MPŚl.-H-9, MPŚl.-H-2483; MNWr., nr inw. X-3479, X-5098, X-5142; MNW, nr inw. 116365, NPO 7554, NPO 7555; SZM, Nu, inv. č. I/559; NM, inv. č. H5-33573; MZM, inv. č. 4380.

97 MNW, nr inw. NPO 320.

98 Viz např. Adam WIĘCEK, *Dzieje sztuki medalierskiej w Polsce*, Kraków 1971, s. 135.

99 R. PIEŃKOWSKI, *Monety pośmiertne*, s. 318.

100 Adam WIĘCEK, *Nieznany portret Jerzego Wilhelma księcia legnicko-brzesko-wołowskiego. W 280-rocznicę śmierci ostatniego Piasta śląskiego 1675 – 21 XI – 1955*, Przegląd Zachodni, č. 1/2, 1956, s. 152–153; TÝŽ, *Medale Piastów*, s. 42–43.

101 A. WIĘCEK, *Medale pamiątkowe*, s. 106.

102 1. typ: MNWr., nr inw. X-3477, X-3478 (F. FRIEDENSBURG – H. SEGER, *Schlesiens Münzen und Medaillen*, tab. 17, č. 1979). 2. typ: MNWr., nr inw. X-5099; MNW, nr inw. NPO 621; SZM, Nu, inv. č. II/321 (R. PIEŃKOWSKI, *Monety nieobiegowe*, tab. 10, nr 22). 3. typ: F. FRIEDENSBURG – H. SEGER, *Schlesiens Münzen und Medaillen*, tab. 17, č. 1974. 4. typ: F. FRIEDENSBURG – H. SEGER, *Schlesiens Münzen und Medaillen*, tab. 17, č. 1975.

103 MNWr., nr inw. X-5024, X-24274; SZM, Nu, inv. č. 1115 (F. FRIEDENSBURG – H. SEGER, *Schlesiens Münzen und Medaillen*, tab. 17, č. 1981).

104 A. WIĘCEK, *Medale Piastów*, s. 41–42.

105 MNWr., nr inw. X-17218 (F. FRIEDENSBURG – H. SEGER, *Schlesiens Münzen und Medaillen*, č. 1976). Existuje také varianta s nápisem na hraně medaile: NAT9 DIE 29 SEPTEMB AO 1660 DENAT9 DIE 21 NOVEM AO 1675 (F. FRIEDENSBURG – H. SEGER, *Schlesiens Münzen und Medaillen*, č. 1977).

106 J. PRZAŁA, *Sarkofagi Piastów*, s. 50. Na téma podílu Daniela Caspera von Lohensteina na vzniku Mauzulea Piastovců v Lehnici srov. např. Gotthard MÜNCH, *Kaspar von Lohenstein und Matthias Rauchmiller*, Jahrbuch der schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau 11, 1966, s. 54–55; Joshua P. WATERMAN, *Daniel Casper von Lohenstein's Lob-Schrift (1676) and the Construction of the Piast Mausoleum in Legnica*, in: *Dziedzictwo reformacji*, s. 317–328.

107 MNWr., nr inw. X-5023 (F. FRIEDENSBURG – H. SEGER, *Schlesiens Münzen und Medaillen*, tab. 17, č. 1978).

108 O symbolice orlice u Piastovců, viz např. Helena POLACZKÓWNA, *Geneza orla Piastowskiego*, Roczniki Historyczne 6, 1930, s. 1–11; Marian HALLISIG, *Herby dynastyczne Piastów i początki godła państwowego Polski*, in: *Piastowie w dziejach Polski*. Zbiór artykułów z okazji trzechsetnej rocznicy wygaśnięcia dynastii Piastów, ed. R. Heck, Wrocław 1975, s. 149–166; Małgorzata KAGANIEC, *Heraldyka Piastów śląskich 1146–1707*, Katowice 1992, s. 16–47.

109 F. LUCAE, *Schlesiens curieuse Denckwürdigkeiten*, s. 1535–1536.

110 MNWr., nr inw. X-5025 (F. FRIEDENSBURG – H. SEGER, *Schlesiens Münzen und Medaillen*, tab. 17, č. 1982).

111 A. WIĘCEK, *Medale Piastów*, s. 47.

112 Existuje také varianta této medaile, na které se písmena SK objevují pod poprsím na aversu i reversu (A. WIĘCEK, *Medale Piastów*, s. 73, č. 35).

113 A. WIĘCEK, *Medale Piastów*, s. 44.

114 F. FRIEDENSBURG – H. SEGER, *Schlesiens Münzen und Medaillen*, tab. 17, č. 1984; A. WIĘCEK, *Medale Piastów*, tab. 23, č. 36.

115 Viz Zofia WŁODARCZYK, *Rośliny biblijne. Leksykon*, Kraków 2011.

116 J. PRZAŁA, *Sarkofagi Piastów*, s. 50. Tento emblém se bohužel na sarkofágu Jiřího Viléma nedochoval.

MATERIÁL

Relace o úmrtí, pohřbech
a uložení vévodů a vévodkyň,
princů a princezen

Ediční poznámka

Předkládané pramenné texty z rukopisných i tištěných materiálů byly pro potřeby publikace připraveny s ohledem na typ, dobu a původ svého vzniku a současně s vědomím účelu vydání – předložení soustavy informací pro seznámení se s problematikou dvorské každodennosti, festivit a s nimi spojených přechodových rituálů a zvyků, konkrétně pohřbů, ve Slezsku raného novověku, a současně pro potřeby dalšího soustředěného výzkumu dané problematiky.

Takřka výhradně jazykově německé texty byly pro potřeby edice transliterovány, s ponecháním specifik jednotlivých textů v závislosti na autorovi (písaři), v případě tištěných textů snad sazeči, a to i s vědomím jisté jazykové rozkolísanosti a možné diskutabilnosti tohoto přístupu.¹ Ponecháno bylo i rozkolísané zkracování slov. Zachována jsou tak jazyková a výrazová specifika přípravných kancelářských textů, přičemž smysl textu je, dle našeho názoru, dostatečně srozumitelný.

V rámci úprav bylo sjednoceno

- velmi rozkolísané užívání –v–/–u– na počátku slov (dále jen –u–);
- rozkolísané užívání archaické vyjádření přehlásek a –ae, –oe, –ue– formou grafému nadepsaného

nad příslušnou literou v německých textech (dále jen –ä–, –ö–, –ü–).

Respektováno bylo naopak

- rozkolísané psaní dvojhlásky –tz– –cz–, resp. –z–;
- rozkolísané psaní –f–/–ff–/, –t–/–tt– apod.

Sjednocena a v souladu se smyslem textu byla upravena diakritika.Podle originálu bylo dále ponecháno psaní majuskul na počátku slov; je ovšem třeba podotknout, že v rukopisných textech zvl. meklenburské provenience bylo někdy obtížné rozlišit kvalitu počátečních liter; bylo-li čtení na vážkách, přiklonili jsme se u podstatných jmen k použití majuskul na začátku slov.

V poznámkovém aparátu autoři usilovali o základní identifikaci míst a osob vyskytujících se v editovaných textech, přičemž v případě relací uvádějí jen elementární údaje, u publikovaných popisů pohřebních obřadů a konduktů podávají přinejmenším u vybraných osob a míst o podrobnější reference. I zde ale bylo nutno vzhledem k časovým možnostem a cíli práce postupovat uměřeně: identifikovány a zařazeny do kontextu privátního a veřejného života byli členové lehnicko-břežských piastovských rodin (nazvěme je protagonisty edito-

vaných materiálů) a příslušníci s nimi spřízněných rodin. V poznámce (i vzhledem k opakujícímu se zařazení týchž osob) v tomto případě obvykle uveden pouze identifikační údaj – jméno s domicilem označené hvězdičkou a vztah k protagonistovi (např. Jiří III. Břežský*, bratr zemřelý). Podrobnější údaje jsou v tomto případě v medailonech osobností v závěru knihy. V případech, že se jedná o významné či spřízněné, resp. s rodinou spřátelené osoby vyskytující se v editovaných textech pouze jednorázově či málo početně, je podán stručný výklad k nim přímo v poznámkách.

Vzhledem k absenci adekvátní a z hlediska vyprávěcí schopnosti i věrohodnosti adekvátní primární i sekundární literatury byli autoři v této fázi výzkumu nuceni rezignovat na identifikaci, tím spíše charakteristiku příslušníků šlechtické komunity, včetně dvorských úředníků. Slezský lenní systém tvořený v základu početnou, převážně drobnou šlechtou rytířského stavu, s hojnými rozrody a množstvím držitelů nevelkých a nevýznamných statků, působících trvale či přechodně na různých stupních dvorské služby, nedovoluje dohledat v důvěryhodné (rozuměj moderní) literatuře ve všech případech konkrétní osoby a bezpečně je identifikovat. Přispívá k tomu i řada dalších faktorů: nespokojivý stav genealogických studií dolnoslezské nižší šlechty; absence pramenů hromadné povahy a v Čechách a na Moravě běžných, ve Slezsku však sporých písemností k pojištění nemovitého majetku deskového typu; spoře dochované prameny k uvedené sociální skupině zvláště atd. Identifikace a rekonstrukce byt jen základních životních dat konkrétních osob, zejména byli-li v roli pouze pro potřeby pohřbu ustavených maršálků, junkerů

a pážat, případně jiných dvořanů a členů zemské stavovské obce, překračovaly obvykle možnosti předkládané práce. Rozkolísání psaní šlechtických predikátů a zejména domicilů, které jsou při hojné rozvětvenosti rodu ve Slezsku pro konkretizaci osob podstatné, navíc stěžovaly bezpečné určení jednotlivých osob. Přitom nejde jen o ortografické odlišnosti, neprojevující se v zásadě ve výslovnosti a ani nezkrslující význam (Neudorf/Newdorff), ale o odlišnosti zásadnější (für/vor; Schmol/Schmelen; Ruchaw/Rachaw; Heyeswerda/Hoyrswerda; Nobschütz/Nebschitz).

Zkušenosti přesto ukazují, že právě funerální pamětní tisky byly často jedinými zdroji informací personálního charakteru, využívanými v 17. a 18. století při tvorbě topografických a genealogických, resp. kronikářských děl silesiakální provenience. Odkazováním na tato díla, případně na práce, které z nich v následujících desetiletích, ba staletích vycházely, by se autoři ocitli v uzavřeném kruhu. Jeví se současně jako do jisté míry nadějně, že prohloubené studium pamětních (nejen funerálních) tisků a hledání rukopisných i tištěných materiálů silesiakálního charakteru v institucích mimo území Slezska může skýtat jistou naději na možnost rekonstrukce nikoli jen základního určení rodů pohybujících se v okruhu lehnicko-břežských vévodů, ale i konkrétních osobností a genealogických souvislostí. Funerální texty obsahují například specifikace dvorských a zemských funkcí a jejich hierarchii s uvedením konkrétních osob, které je v době přípravy a konání pohřbů zastávaly. Zaznamenat lze i působnost ve státních (císařských) službách.

Jistý pokus vypořádat se na příslušné úrovni s identifikací osob a podat jejich alespoň minimalistickou charakteristiku učinili autoři s využitím poznámkového aparátu u edic rukopisných pramenů archivní povahy, ať už slezské nebo meklenburské provenience. Nakolik bude lze tuto nastoupenou cestu následovat i v širším záběru, se teprve ukáže.

Poznámky

- ¹ K moderním postojům k vydávání a ediční úpravě německých textů srov. např. Stephan PASTENACI, *Probleme der Edition und Kommentierung deutschsprachiger Autobiographien und Tagebücher der Frühen Neuzeit, dargestellt anhand dreier Beispiele*, in: *Edition von autobiographischen Schriften und Zeugnissen zur Biographie*, ed. J. Golz, Tübingen 199, s. 10–26; *Quellenvielfalt und editorische Methoden*, edd. M. Thumser – J. Tandeci, Toruň 2003 ad. Současná praxe německé a rakouské historiografie

potvrzuje rozkolísanost přístupu k raně novověké kancelářské materii a toleranci ke způsobu přepisu textů v návaznosti na konkrétní okolnosti. Zaznamenat tak lze puristické dodržování tvarosloví předloh (např. v knihopisu); sjednocování psaní majuskul a minuskul podle současného pravopisu, anebo naopak směrem k ponechání majuskul výhradně u osobních a místních jmen; modernizaci liter a ligatur (-v/-u-; -tz/-z-, -th/-t-) apod.

Fridrich II. Lehnický,
dobový portrét
(G. Thebesius,
Liegnitzische
Jahr-Bücher etc.,
1733).

Fridrich II. Lehnický (Lehnicko-Břežský), †1547, relace o úmrtí, pohřbu a náhrobku

1.

„Den 18. Septemb. verschied der fromme und berühmte Fürst Friderich II. zur Liegnitz.“

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung* /.../, Jena (1625), s. 215
(Das erste Buch von den Königen, Cap. XL.).

2.

„Darauff ist er¹ endlich den 18. Septemb. Anno 1547. von dieser Welt sanfft und selig im 67. Jahr, siebenden Monat und fünfften Tage seines Alters abgeschieden, welchen Mollerus in seinen Carminibus unter andern also anredet:

O Friderice sacras operoso tramite terras
Visebas, ductus relligione loci:
Ante Deus quâ natus homo, quâ mortuus et quâ.
Surrexit saxi pondere clausus humo.
Post praeluxisti magnâ caligine preßis
Igne sacram publico praevis ipse facem.
Pontificumq(ue), licet jussu Rex Carolus istud
Ausus opus summâvi prohibere fuit.
Te sacra flamma poli hos tamen obduravit in ausus,
Impavido ut cunctas temseris ore minas.
Immo etiam ad Satanae furias consurgis: ut istam
Schvvenckfeld I excutias patrio ab orbe luem.
Id magis ut praestes sunt doct a habitacula testes
Chrysoridum, indultu quae viguere tuo.
Quas tibi, quas grates, quas laudes Slesia solvet?

Quo decus ore tuum posthuma secla canent?
Slesiades Musae vos haec meminisse potestis;
Tantaq(ue) perpetuis condere gesta cedris.
Ne tamen interea prorumpens hostis iniqua
Inferret Lygiis bella necemq(ue) focu:
Ecce tuo sumtu nova propugnacula firmas:
Aggreq(ue) extollis moenia vasta novo.
Sic vitam JHOVAE tribuisti omnemq(ue) Novenis
Et patriae et cunctis civibus acer opem.
Hine vivis! famâq(ue) tuâ victurus in orbe es!
Tempora dum coelum, dum reget hora diem.“

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung /.../*, Jena (1625), s. 56 (Das ander Buch, Cap. XVI.).

3.

„Dieser Fridericus der II. ligt zu Lignitz in St. Johannis Klrchen begraben, wie solches erscheinet aus dem prächtigen Monumento, Anno 1547.“

Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhaffte Beschreinung Ober- und Niederschlesiens, /.../*, Franckfurt am Mayn 1685, s. 515 (XI. Discurs von dem Stamm-Register, Leben und Thaten aller Herzoge zu Lignitz und Brieg, von Piasto an, dem Stamm-Vater, bis auf den letzten Herzog George Wilhelm).

4.

„Anno 1547. den 18. September gieng dieser löbliche Hertzog Fridericus den Weg alles Fleisches im 68. Jahr seines recht Fürstlichen Tugend-vollen Alters, mit grossem Leidwesen seiner Unterthanen, dem auch Schlesien nimmermehr gnugsam dancken kan, wegen der von ihm empfangener Gnaden und Wolthaten, in geistlichen und politischen Dingen. Desselben Gebeine ruhen zu Lignitz in der St. Johannis Kirche,² wie das grosse steinerne Monumentum,³ sampt der Überschrifft, ausweiset.“⁴

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien /.../*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1297 (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 16. Fridericus II.).

4.

„Mitten im Chor, worauff man etliche Staffeln steigt, stehet Hertzogs Friderici II. und Hertzogs Friderici III.⁵ Monumentum hoch von Steinen auffgeführt, darauff ihre, und ihrer Gemahlinnen, Bildnüsse, in voller Lebens-Grösse, künstlich in Stein gehauen, ruhen, mit sinnreichen Inscriptionen.⁶

Die Seiten-Wände deß Chors, sind von unten biß oben, mit alten Fürstlichen Fahnen, Wappen und Schildern bekleidet, wie auch mit denen gemahlten, und in Kupffer gestochenen Fürstlichen Begräbnüß-Processionen“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien /.../*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1201 (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 1. Lignitz die Stadt).

5.

„In diesem Jahre ist Fridericus II. dieser Löbl. Landes-Fürst, nachdem seine Fürstliche Gnaden mit langwieriger Kranckheit und Kummer (sonder Zweifel wegen abgesprochener Erb-Verbrüderung und seines ältesten Printzens übler Gerathung) von GOtt besucht, Sonnabends nach Creutz Erhebung zwischen 7. und 8. Hor in GOtt gnädiglich entschlaffen; Mit diesen Worten hat damals diesen traurigen Todes-Fall ad Acta getragen, Valentinus Nitius zur selben Zeit Notarius zur Liegnitz.⁷ An diesem Tage seines Todes zweifelt niemand, inmassen solches auch Hr. Cantzler Schramm und Henning bestättigen. Dieser Tag aber fiel damals in den 17. Sept. welches auch unser Krenzheim gar recht getroffen, und diesen Monats-Tag beygesetzt. Womit auch einige MSS. einstimmen. Ja sein Hr. Sohn Fridericus III. in seinem Patent an Land und Städte, alle Tüntze, Music etc. einzustellen, unten den 4. Octobr. berichtet selbst er wäre den 17. Sept. verschieden. Also irret sich Schickfus ohn allen Zweifel in seiner Rechnung, wenn er hiez zu den 18. Sept. angesetzt.⁸ Hr. Lichtstern⁹ läßt sich umb Monat und Tag gantz unbekümmert, denn es gilt ihm alles gleich. Wiewol auch selbst in dem Fürstl. erhabenen und prächtigen Monument bey der Kirchen zu S. Johannis allhier nur das Jahr seines Todes zu lesen ist, iedoch findet man sein Alter dabey ausdrücklich angemercket:

III: Princeps Fridericus II. Dux Legnicens: Breg: Doctrinae Christianae in suâ Ditione Instaurator, Pacis Conservator, Ducatus Amplificator: Mortuus Anno 1547. aetatis suae 68. In hoc Monumento, quod ipse faciendum curavit, situs est.¹⁰
/.../

Sein ältester Sohn Fridericus III. hatte sich in fremde Lande begeben, und war ungewiß, wo er anzutreffen, weil aber vor nothwendig geacht worden, daß die von Liegnitz ihme des Hrn. Vatern Todes-Fall anzeigen, auch wie sie sich zu verhalten, erkundigen solten, haben sie Sonntags nach dem seel. Abschiede des Hertzogs (18. Sept.) Herr Valentin Seideln abgefertiget ihn zu suchen.

Indessen hatte Hertzog George der Ander¹¹ seinem Hrn. Vater auf dem Todt-Bette angloben müssen, ihn ohn alles Gepränge und Zeitnehmung zu seiner Grufft bringen zu lassen: Dahero der Rath der sämtl. Bürgerschafft noch selbigen Sonntag befohlen, dem auf folgenden Tag angestellten Leich-Conduct ihres gnädigen Hertzogs beyzuwohnen.

Montags hernach (20. Sept.) 15. Hora haben J. Fürstl. Gn. Leichnam zu Grabe getragen 8. Edelleute: Vor der Bohre ist gegangen die Schule, diesen folgten die Pfarrer auf dem Lande, und nach ihnen die in der Stadt. Hinter ihnen giengen 3. von Adel: Wolff Busewey trug einen Schild, darauf das Wapen des Schachtzagels, Hr. Stange den andern Schild mit dem gantzen Wapen, und Hr. Otte (von Zedlitz nemlich Ritter auf Parchwitz) in der Mitten, den schwarten Adler. Darauf folgte der Hauptmann Martin Promnitz mit dem Helm und dessen Farben und Wapen. Deme folgten 3. Hauptleute, D. Leiniger zum Brieg, der von Tauche, und Hannß Schlichtig Hauptmann zu Wohlau, die trugen Panniere, uf schwarz genente Vorppen (ich kan es nicht anders lesen, weil die Schrifft böse, setzet der Autor dazu)¹² köstlich gemahlt. Hinter der Bohren aber gieng Hertzog George Seine Fürstl. Gn. alleine, in einem langen schwartzen Mantel, dem folgte das Hof-Gesinde mit denen vom Lande, so in der Nähe gesessen, und darnach die zwey Fürstin¹³ Hertzog Friedrichin zur Rechten und Hertzog Jorgin zur lincken Hand, in schwartzen langen Frauen-Mänteln, schwartzen Hütten, und langen weissen abhangenden Fecheln. Darauf das Frauenzimmer und die edlen Frauen und Jungfern.

Nach diesem der Rath, den folgten die Bürgers-Frauen in schwartzen Mänteln und Hütten, und zuletzt Bürger und Bürgerin eine unzehliche Zahl, auch viel fremder Bürger und Bauerleut, biß zu S. Johann in die Kirchen.

Haussen vor dem Thor inwendig des Gegitters setzte man die Bohr mit der Leichen nieder, und nach etlichen Geistl. Gesängen, predigt Caspar Morsel den Text Pauli an die Thessalonicher von der Todten Auferstehung (ohn Zweifel aus dem vierdten Cap. v. 13. sqq. gedachter ersten Epistel). Hierauf nach wiederholeten Geistl. Liedern liessen die Schöpffen zur Liegnitz die Fürstl. Leiche in die Grufft in Beyseyn der Fürstl. und anderer Anwesenden; da die Mäuerer den Stein alsobald auflegten und verkütteten: Die Wappen und Schilde aber wurden auf das Altar gelegt, und blieben bey der Kirche: Worauf man in voriger Ordnung auf das Schloß sich verfüget, da denn die zwey Fürstinnen an der Treppe stehen blieben, den abscheidenden Frauen und dem Rathe die Hand bittende.

Als der Rath von ihren Gn. Gn. zurücke kehrte, kamen zu ihnen der Hr. D. Leyninger und Cantzler (D. von Bock) danckete ihnen im Nahmen der Fürstlichen Söhne vor den letzten bezeugten Gehorsam gegen ihren seeligen Landes-Fürsten; Zeigten dabey an, daß I. Fürstl. Gn. Hochl. Gedächtniß am Sonnabende, vor dero Absterben, befohlen ihnen beyzubringen: Daß Ihre Fürstl. Gn. allen, die ihn beleidiget verziehen, auch da er in seinem Regiment iemand zu nahe gewest, ihme zu verzeihen gebeten hätte. Auf welches die Rätthe mit weinenden Augen abgeschieden. Also beschreibt diesen Leich-Process unser damaliger Notarius.¹⁴

Georg THEBESIUS, *Liegnitzische Jahr-Bücher*, /.../, Jauer 1733, s. 53-55 (Der Dritte Theil, Geschichte Friderici II.).

6.

„Anno 1547 starb dieser Hertzog Fridericus, nach dem Er die Regierung wohl und löblich geführet hatte. Sein entseelter Körper wurde zur Ruhe in die S. Johannis Kirche gebracht, und daselbst Ihm in Chore ein erhabenes Monumentum mit einem schönen eysernem Gegitter umgeben, aufgerichtet, da oben seine und seiner zweyen Gemalinnen¹⁵ Statuen liegende mit beygesetzten Inscriptionibus, die Löwen hielten, zu sehen waren.¹⁶

Bey des Hertzoges Statue stund:

Illustr. Pps. Frideric. Dux Legn. Breg. Doctrinae Christianae in sua Ditione Instaurator, Pacis Conservator, Ducatus Amplificator, Mortuus A. MDXLVII. Aetat. suae LXVII. in hoc Monumento, quod Ipse faciendum curavit, situs est.¹⁷

Seinen Kūraß will man noch auf dem Lignitzschen Schlosse im Zeug-Hause weisen.

Bey der ersten Gemahlin Elisabethae¹⁸ Statue:

Elisabetha, Casimiri Regis Filia, Vladislai Hungar. & Bohem. Johannis Alberti, Alexandri, & Sigismundi Poloniae Regum Soror ac illustr. Principis Frid. Duc. Lign. & Breg. Conjux, obiit A. MDXVII. Die XVI. Febr. ab inito Matrimonio, Mense decimo quinto, nondum expleto, in hoc communi Principum Conditório sepulta.

Man sahe auch noch beym Tauff-Steine über dem Bilde darauf die Stadt Jerusalem sammt denen heiligen Oertern daherum abgemahlet war, diese Schrifft:

Anno Domini MDXVII. Die XVI. Februarii obiit illustr. Ducissa Elisabetha, Casimiri Poloniae Regis Nata, Alberti, Caesaris ex Filia, Ladislai Reg. ex Sorore Neptis, Vladislai Hungariae & Bohemiae, Johannis Alberti, Alexandri etc. Sigismundi Poloniae Regum Soror, ac illustr. Princip. Friderici, Slesiae Ducis, Domini Legnicensis Conjux, in hoc communi Principum Conditório sequita. Breve sane tam exspectati Matrimonii Specimen, quintum decimum ab inito Conjugio Mensem non explevit, perpetuus vero incliti Principis Moeror & Desiderium.

Bey der anderen Gemahlin Sophiae Statute:

Sophiae, Friderici Marchionis Brandenburgensis Filia Neptis & illustr. Princip. Frid. Duc. Lignic. & Breg. Conjux posterios, obiit A. a Christo nato MDXXXVII. Die XXIV. Maji ab inito Matrimonio A. XIX. In hoc communi Tumba Principum sepulta.“

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien* /.../, Budißin 1724, s. 90-91 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stiffftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

Žofie,
roz. Braniborská,
druhá manželka
Fridricha II. Leh-
nického, poprsí nad
renesančním portá-
lem zámku, Lehnice,
polovina 16. století,
současný stav
(archiv autorů).

Fridrich II. Lehnický,
půltolar, 1541
(archiv autorů).

Turnajová výstroj
Fridricha II.
Lehnického, Konrad
Seussenheuser a Da-
niel Hopfer, 16. století;
koňská výzbroj dnes
v Deutsches Museum
Berlin, mužská údajně
v Gosudarstvennyj
istoričeskij muzej
v Moskvě; předválečná
fotografie
(archiv autorů).

Poznámky

- 1 Fridrich II. Lehnický*.
- 2 Kostel sv. Jana Křtitele, od roku 1547/8 knížecí pohřebiště. Fridrich II. byl prvním zde pohřbeným knížetem z lehnické linie Piastovců. Do společné tumby (viz níže) byly pravděpodobně přeneseny ostatky jeho dvou dříve zemřelých manželek, Alžběty, roz. Jagellonské a Žofie, roz. Braniborsko-Ansbašská. V letech 1713–1720 byl na místě původní gotické svatyně vystavěn nový jezuitský kostel stejného zasvěcení. Osudy rakví či sarkofágů, uložených v podzemní hrobce, jsou nejisté: některé snad mohly být zničeny buď hned při přestavbě, anebo pak nejspíše zavaleny při zřícení stropu původních sklepních prostor kostela sv. Jana Křtitele v roce 1744. Další jsou sice zmiňovány v pracích z počátku 19. století, vyzdviženy a umístěny do mauzolea ale byly jen některé z nich (např. Žofie Alžběta Lehnicko-Břežská*), jiné nikoli a postrádáme o nich zprávy (např. Žofie Lehnicko-Břežská*, Fridrich IV. a jeho manželky ad.). Nelze vyloučit, že umístění do barokního prostoru bránil stav jejich dochování. Tato stránka lehnických pohřbů a pohřebiště teprve čeká na terénní výzkum. *Zabytki sztuki w Polsce. Śląsk*, Warszawa 2006, s. 478; výpovědi pozdně renesančních a barokních historiografů a kronikářů (J. B. Schickfuss, G. Thebesius ad.); srov. Bogusław CZECHOWICZ, *Mauzoleum Piastów w Legnicy a problem moralnej oceny dynastii w świetle źródeł artystycznych*, in: Historia u Piastów, Piastowie w historii. Z okazji trzechsetletia śmierci ostatniej z rodu, księżnej Karoliny, ed. B. Czechowicz, Brzeg 2008, s. 229–248, zvl. s. 230; TÝŽ, *Między blaskiem Chrystusa i rodowych tradycji a cieniem klątwy i politycznych porażek. Stratygrafia mecenatu artystycznego Fryderyka II*, in: Dziedzictwo refomacji w księstwie legnicko-brzeskim. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej w dniach 8–10 grudnia 2005 r. w Muzeum Miedzi w Legnicy, edd. J. Harasimowicz, A. Lipińska, Legnica 2007, s. 305–316 ad.
- 3 Popis náhrobku srov. dále.
- 4 Glosa: Hertz. Fridericus II. stirbt, und hinderlässet ein grosses Lob.
- 5 Fridrich III. Lehnický*, syn zemřelého.
- 6 Glosa: Beschreibung deß Chors der Kirchen, und andern inwendigen Schmucks.
- 7 Autorovy poznámky, označované v textu minuskulami latinské abecedy, odkazovaly jak na tisky, tak na rukopisné, dnes obtížně identifikovatelné materiály; dále nejsou až na výjimky reflektovány.
- 8 J. SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika*, 1, s. 16, 215.
- 9 F. LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten*, bez odkazu.
- 10 Odkaz: Inscript. Templ. S. Joh.
- 11 Jiří II. Břežský*, syn zemřelého.
- 12 Blíže nespecifikovaný rukopis, z nějž Thebesius čerpal.
- 13 Kateřina Lehnicko-Břežská*, manželka Fridricha III. Lehnického*, a Barbara Lehnicko-Břežská*, manželka Jiřího II. Břežského*.
- 14 Odkaz: Valent. Nitius Act., lit A, fol. III. B. sg. Valentin Nitius byl od roku 1552 městským písařem, později

aktuárem v Lehnici. Odkazovaný materiál neidentifikován. Nicolaus POL, *Jahrbücher der Stadt Breslau*, 3, Breslau 1819, s. 158.

- 15 Alžběta, roz. Jagellonská (1482–1517) a Žofie, roz. Braniborsko-Ansbašská (†1537), manželky zemřelého.

- 16 Tumba již neexistuje, byla zřejmě zlikvidována v souvislosti s výstavbou nového jezuitského kostela sv. Jana Křtitele podle návrhu K. a K. I. Dientzenhoferů v letech 1714–1720. Magdalena MUSIK-MOSKA, *Pomniki nagrobne Piastów Legnickich w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, in: Historia u Piastów,

Piastowie w historii. Z okazji trzechsetletia śmierci ostatniej z rodu, księżnej Karoliny, ed. B. Czechowicz, Brzeg 2008, s. 186–187.

- 17 Odtud citováno in: Hermann LUCHS, *Schlesische Fürstenbilder des Mittelalters*, Breslau 1872, s. 25 (Kap. Friedrich II., Herzog von Liegnitz und Brieg, 1488–†1547, und seine zweite Gemahlin Sophie von Brandenburg, †1537).

- 18 Alžběta, roz. Jagellonská (1582–1517), první manželka zemřelého.

Fridrich III. Lehnický,
torzo, 16. století
(© Muzeum Regionalne
w Chojnowie,
foto autoři).

Fridrich III. Lehnický, †1570, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„Den 15. Decembris starb auch Hertzog Friedrich III. zur Lignitz, sein Sohn Hertzog Heinrich¹ regierete die Lande.“

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung /.../*, Jena (1625), s. 224 (Das erste Buch von den Königen, Cap. XLI.).

2.

„/.../ als bin ich² auch von IFG., nachdem der allgewaltige Gott JFG. geliebten Herrn Vatern Herzog Friedrich den 3, Herzog zur Liegnitz und Brieg, so bis ins dreizehnte Jahr in der Custodia gesessen, durch den zeitlichen Tod abgefordert, den 15. Decembris zu derselbigen fürstlichen Begräbnis erfordert worden. Auf welcher Beigruft ich habe helfen Lichter tragen und meinem ersten Herrn das unterthänige Geleit zu JFG. Ruhebettlein gegeben und sonsten JFG. vor und nach dem fürstlichen Begräbnis aufgewartet, und ist zwar ein schön, herrliches fürstliches Begräbnis gewesen, wie der Proceß noch wohl zu finden sein mag. Und wann dann die F. Leiche zu Johannis³ in die Gruft ist begraben worden, ist in die Kirchen die F. Leiche auf ein Grad, drei Staffeln hoch, gegen dem Predigtstuhl über, gesetzt. Ueber der F. Bahre ist ein Geschiedel gestanden, darauf haben 200 Wachslichter gesteckt und die Predigt durch gebrannt, welches zwar prächtig und herrlichen aussahe, ohn andere Fürstliche Ceremonien, welche alle aufs prächtigest angestellt waren.“⁴

Hans von Schweinichen: Dei Denkwürdigkeiten von Hans Schweinichen, ed. H. Oesterley, Breslau 1878, s. 33.

3.

„Den 16. Monatstag Decembris des 1570. Jahrs, ist er⁵ zwischen 8. und 9. Uhr, als er 50. Jahr, 9. Monat, 18. Tage und 12. Stunden gelebet, von dieser Welt sanfft und selig abgeschieden, welchem denn seine Gemählin Fr. Catharina⁶ den 17. Novemb. Anno 1581. mit grossem Verlangen nachgefolget.“⁷

Fridericus III. ist den 17. Januarii Anno 1571. zur Liegnitz Fürstlich zur Erden bestattet, und zu seinen Vorfahren versamlet worden, ihn sprechen wir jetzo nicht unbillich also an:

Quando te Gallis ivisti, Italisq(ue) probatum.
Belgia quasq(ue) sibi mancipat alma plagas.
Rursus et ingenui quaecunque probâsset amoris
Extera gens quaevis mutua signa tibi.
Excepit reducem miro te patria plausu,
Admirata tui caelica dona Gen I.
Et licet extiterit Virtus tua proxima Divis:
Invidiae tamen est illa subacta in piis.
Invidiae ergo dolos edoctus et Ausonis iram,
Quae ferit exsilii fulmine tact a gravi.
Sponte tuâ patrio discedis ab orbe, graviq(ue)
Consilio ductor Gallica castra juvas.
Caesaris interea mandatu frena prehendit
Frater, et hinc Lygiis imperat acer agris.
Pallados heu Friderice decus, columnenq(ue) Suâdae
Quae tibi non sortis damna subire datum est?
Cogitur et natus reducem te Francidos oris
Observare suâ, Rege jubente, domo.
Sic res humanas mire fortuna revolvit:
Indigno ut justos saepe furore premat.
Ipsa tamen saltim corpus premit horrida: mens id,
Vinciri et vinci nescia, ridet opus.“

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung* /.../, Jena (1625), s. 57-58 (Das ander Buch, Cap. XVII.).

4.

„Anno 1570. den 16. December,⁸ beurlaubte er sein Gefängnüß, und zugleich den Kercker der Welt, in dem 51. Jahr seines mühseligen Alters. Das Jahr hernach, 1571. den 17. Januari, ließ Hertzog Henricus XI. diesen seinen verstorbenen Vatter, mit einem recht Fürstlichen Leich-Gepränge, in die Fürstliche Grufft bey der St. Johannis Kirche in Lignitz beysetzen.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1299 (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzschen Fürstenthum, 17. Fridericus III.).

5.

„Anno 1570. starb des Hertzogs Henrici XI. Herr Vater Fridericus III. dessen entseelter Körper in die Fürstliche Grufft der S. Johannis Kirche gebracht wurde, auf dem Sarge⁹ findet man diese Inscription:
Anno 1570. den 15. Decembris in der Nacht um 9. Uhr ist in GOtt seelig entschlaffen der Durchlauchte Hochgebohrne Fürst und Herr, Hertzog Friedrich, der dritte, Hertzog in Schlesien zu Lignitz und Brieg, seines Alters 50. Jahr, 9. Monath 18. Tage 12 Stunden. Dem GOtt genädig und barmhertzig sey.“

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien* /.../, Budißin 1724, s. 94 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

6.

„Anno 1570 den 15. Decembris in der Nacht umb 9. Uhr, gantzer Uhr ist in Gott seelig entschlaffen, der Durchlauchte Hochgebohrne Fürst und Herr, Hertzog Friedrich der ältere, Hertzog in Schlesien zur Liegnitz und Brieg: deme GOTT gnädig und barmhertzig sey.“

Georg THEBESIUS, *Liegnitzische Jahr-Bücher*/.../, Jauer 1733, s. 158 (Der Dritte Theil, Geschichte Friderici III.).

Zámek v Hajnově,
poprsí Fridricha III.
a Kateřiny,
roz. Meklenburské na
renesančním portálu,
1546–1547
(foto autoři).

Zámek v Hajnově,
renesanční portál,
projekt a realizace
Františka Parra,
1546–1547
(foto autoři).

Poznámky

- 1

Jindřich XI. Lehnický*, syn zemřelého.
- 2

Hanuš ze Schweinichenu (1552-1616), od roku 1567 páže Fridricha III. Lehnického*, poté jeho syna Jindřicha XI. Lehnického*, pak maršálek jeho bratra Fridricha IV.* a následně Jáchyma Fridricha Břežského (Lehnicko-Břežského)*.
- 3

Kostel sv. Jana Křtitele, od roku 1547/8 knížecí pohřebiště.
- 4

Text citován bez kritických poznámek v citované edici.
- 5

Fridrich III. Lehnický*.
- 6

Kateřina Lehnicko-Břežská*, manželka Fridricha III.*.
- 7

Glosa: 1570 Darinnen er gestorben.
- 8

K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 212 uvádí rok úmrtí 15. prosince 1570.
- 9

Podle zdroje z počátku 19. století byl tehdy sarkofág ještě v podzemní kryptě kostela sv. Jana v Lehnici. Další osudy nejsou známy. *Die Fürstengruft zu Liegnitz*, in: *Merkwürdigkeiten Schlesiens*, Reichenbach 1804, s. 210.

Jiří II. Břežský
(G. Thebesius,
Liegnitzische
Jahr-Bücher etc.,
1733).

Jiří II. Břežský, †1586, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„Den 7. Maij zu Nacht zwischen 11. und 12. verschied in Gott sanfft und seelig Hertzog Georgius II. in Schlesien, Lignitz und Brieg, en grosser thewrer und werther Schatz, und rechter Vater des Vaterlandes Schlesien, im 63. Jahr seines Alters.“

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung* /.../, Jena (1625), s. 233 (Das erste Buch von den Königen, Cap. XLII.).

2.

„Anno 1586. den 7. Tag Mai zu Nacht zwischen 11. und 12. Uhr, ist nach Gottes unwandelbarem Rath und Willen sanfft und seliglichen aus dieser Welt verschieden dieser hochlöbliche Fürst, Hertzog Georgius II. ein grosser Schatz und rechter Vater des allgemeinen Vaterlandes Schlesien, welchem folgende Grabschrift gestellet und auff seinen fürstlichen zinnern Sarg¹ worden.

Hic Divus GEORGIUS II. Regia Caesareaq(ue) stirpe oriundus, FRIDERICI illius II. Lignicensis & Brigensis, optimi Ducis² optimus Filius, heros magnanimus, Princeps re ac nomine illustris, avitarum laudum aemulus, familiae totius splendor, paternarum virtutum haeres: Imperatoribus, Regibus Bohemiae, pluribusq(ue) Germaniae proceribus cognatus & affinis: multis ex Regum, Baronum, Magnatum, & equestri ordine cum primis charus, Silesiae ocellus, beneficium patriae sidus, religionis orthodoxae asylum, Ecclesiarum nutritor, Scholarum auspex, Rerum publicarum instaurator, afflictorum portus, supplicum opitulator, dominator pacificus, publicè privatimq(ue) de multis praeclarè meritus, ditionis suae cultor & amplificator augustus, erga vicinos officiosè amicus, ordinis ubicunq(ue), affertor accuratus, custos disciplinae vigilans, linguae Latinae probè peritus, memoria vivax, in consiliis prudens, in responsis cautus, in armis fortis, in imperiis aequus, in transactionibus felix, in reprehensionibus ingenuus, in conversatione cum paribus comis & humanus, in poenis clemens, ad ignoscendum facilis, ad juvandum promptus, ad curandum sollicitus, ad largiendum benignus, ad expediendum strenuus, bonis deniq(ue) omnibus multis nominibus unincè dilectus. Annum agens vitae suae Climactericum maximum 63. nocte 8. Maij, praecedente, intra horam XI. & XII, rebus humanis placidâ morte exemptus est & c.

Lautet auff Deutsch also:

Allhie ligt begraben der gottselige Fürst, Hertzog Georgius II. bürtig aus Keyserlichem und Königlichem Stamme, des ehewren Fürsten Hertzog Friederichs II. zur Liegnitz und Brieg werther Sohn, ein grosmtüiger Held, berühmeter und hocherleuchter Fürst, ein eyveriger Nachfolger seiner Voreltern löblicher Thaten, des gantzen Geschlechts Ehre und Zierde, ein Erbe väterlicher Tugenden, Eilichen Keysern, Königen zu Böhmen, und vieler grossen Herren in Deutschland mit Blutfreundschaftt und Schwägerschaftt verwandt, vielen Königen, Graffen, Rittern und Edelleuten lieb und angenehm. Des Landes Schlesien Auge, ein heilwertiges Gestirn des Vaterlandes, Beschützer der wahren Religion, Nehrer der Kirchen, Stiffter der Schulen, Auffrichter gemeines Nutzes und guter Policey, aller Betrübten und Bedrengten Zuflucht, ein Helfer der Bedrückten, ein friedlicher Herrscher und Regent, der sich in gemein und besonders umb ihrer viel verdientet, Ein trefflicher Pfleger, Vermehrer und Besserer seines Landes, gegen den Benachbarten willfertig, ein fleissiger Erhalter guter Ordnung, ein wackerer Auffseher und Stiffter guter Disciplin und Zucht, der lateinischen Sprache wol kündig, eines scharffen Gedechnüsses, in Rathschlägen weise, in Urtheilen fürsichtig, in Kriegen starckmütig, in der Regierung gütig, in Verträgen glückselig, in Straffen auffelchtig, bey Versammlung seiner Standespersonen freudlich und holdselig, gnedig in Straffen, geneigt zu verzeihen, bereit zu helffen, sorgseltig zu hellen, beglerig Wolthaten zu erzeigen, behende Sachen zu verrichten, und endlich von allen Frommen in viel Wege hertzlich geliebet, ist im 63. Jahr seines Alters, in seinem grossen Anno Climacterico die Nacht vor dem 8. Maij zwischen 11. und 12. hora in Gott entschlaffen etc.

Die Gedechnüs, würdige und rühmliche Anordnung und Verzeichnüs, welcher gestalt hochgedachtes Hertzogs Georgen in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, etc. löblicher seligster Gedechnüs, Fürstliche Leich zum Brieg den 9. Junij dieses 1586. Jahrs, aus dem Schloß zum Brieg in die Pfarrkirchen³ mit gewöhnlichem Fürstlichem Begängnüs getragen, und von dannen wiederumb in die Schloßkirche⁴ gebracht, und daselbst nach geendeter Leichpredigt in die Grufft gesetzt worden ist, habe ich von Wort zu Wort, wie die im öffentlichen Druck ausgangen, hernach setzen sollen und wollen, weil der fürnembsten anwesenden Fürsten, Herren und Ritterschafften im Lande Schlesien darinne gedacht wird.

Als S. Fürstl. G. Selige, nach Gottes unwandelbarem Willen den 7. Maij zu Nacht zwischen eilff und zwölff seliglich im wahren Erkenntnüs und Bekentnüs des Sohns Gottes verschieden, ist solches auffm Morgen alsbald durch offene Patenta allen deroselben hinterlassenen Unterthanen angekündiget, und von achten biß umb neun Uhr in bey den Kirchen allhier, mit allen Glocken außgeleutet worden, Auch bey den andern S. F. Gn. Städten und auffm Lande die Anordnung geschehen, daß alle Tage, biß die Fürstliche Leich (weil S. Fürstl. Gn. Hertzog Joachim Friderich⁵ als S. Fürstl. Gn. hinterlassener eltester Sohn nicht zu Hause, und im Reich gewesen, derhalben das Begräbnüs biß auff den 9. Junij bestimpt worden) bestattet würde, von achten biß zu neunten vor Mittage alle Glocken sind geleutet, auch in allen Kirchen, nach allen gehaltenen Predigten S. Fürstl. Gn. Todesfall, wie nachfolgend Notel besagt, abgekündiget worden.

/.../⁶

⁷Der ewige barmhertzige Gott wolle unserm lieben Landesvater eine selige Ruhe, und frölich Auferstehung zum ewigen Leben verleihen, und biß zu seines geliebten Sohnes herrlichen Zukunfft, unser Gott und Schutzherr seyn und bleiben, wie sich denn der auch gleichgewaltige und allmächtige Sohn Gottes in seinem warhafftigen Wort gegen uns arme Creaturen verbunden. Auch die Exempel heiliger Schriftt bezeugen, daß gleich wie nach Abraham, Isaac: nach Isaac Jacob: nach Jacob Joseph, und so fort, etc. dem Könige David der weise Salomon gefolget, Also auch allenthalben, und sonderlich unserer gnedigen lieben Obrigkeit Regierung beywohnen, und biß ad consummationem seculi, nicht von uns weichen, Amen.

Von diesem thewren Fürsten Georgio II. hette man gantze vornehme und stattliche Orationes, als von seiner hochfürstlichen Ankunfft, Leben, Wandel und hochpreislichen Regierung hieher zu setzen, weil aber dieselben sonst allbereit in Druck, wollen wir dieses Capitul mit folgendem kurtzen Carmine allhier enden.

Patris ad exemplar sublime Georgius, aevi
Flore statim mores finxit ab arte suos.
Maximus hic dociles impendere Aonisin annos
Gnaviter et studiis invigilare labor.
AEmulus ergo patris laudum et virtutis avitae
Oppida subjecit quando paterna sibi;
Stemmatibus augustum decus illustrare subinde
Contendit, dextro sidere, luce novâ.
Nam sacra si spectes, hinc religionis asylum
Nutrici mystas juvat ubique manu.
Hic sua confertim Musis addicta propages
Seminiumque poli munera larga tulit.
Transtra Reipublicae compegit hiulca tenaci
Glutine, quod Pallas suggerit una suis.
Fracta recollegit, meliori parte sed auxit
Prisca: nec hinc ullâ defuit arte sibi.
Caetera quid referam? Felix retinentia, prudens
Judicium: Solers ingeniumque Ducis.
Mira equidem gravitas illi: sed grata venustas
Ingenuo hanc siveit condere ubique joco.
Tardior ad poenas: indultu promptior: ergo
Quis patriae natum non putet esse bono.
Si cupis arma? meo stat MAXIMILIANUS ab ore
Hujus in Ungaricis qui probat arma locis,
Quique Duci nostro veluti Dictator equestris

Agminis in campo castra regenda dedit.
Illius Eusebies ergo depicta lituris.
Eunomia reliquas effigiente strias.
Perpetim ad augustas Mundi pictura columnas
Claret: Et hinc laudem postera secla ferunt.“

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung* /.../, Jena (1625), s. 68-79 (Das ander Buch, Cap. XXIII.).

3.

„Anno 1586, den 7. Tag Mäy Nachts zwischen 11. und 12. Uhr, verwechselte dieser theure Fürst⁸ die Zeitligkeit mit der Ewigkeit, im 63. Jahr seines Alters.⁹

Hertzog Joachim Friedrich ordnete seinem hochverdienten Herrn Vater zu Brieg ein prächtiges Begräbniß an, den 9. Junii besagten Jahrs, berieff hierzu die sämtliche Ritterschafft und Priesterschafft auß den Fürstenthümern Brieg und Wohlau, dabey auch sonst viel Fürsten und frembder Herren Abgesandten in grosser Frequentz erschienen. Die Leich-Procession geschah vom Schloß in die Pfarr-Kirche St. Nicolai, von dar in die Schloß-Kirche, daselbst der Superintendens Laurentius Starck,¹⁰ die Leich-Predigt ablegte,¹¹ und hernach im grossen Saal, Heinrich von Czirn auff Priborn, Fürstlicher Rath, die Parentation. Den gantzen solennen Funerations Actum findet man umbständlich beschrieben in der Schlesischen Chronica Schickfusii lib. 2. cap. 23. fol. 71.¹²

Die Gedächtnuß-würdige Inscription deß Fürstlichen Sarges bestand in folgenden: Allhie ligt begraben der gottselige Fürst, Hertzog Georgius II. bürtig auß Käyserlichem und Königlichem Stamme, deß theuren Fürsten Hertzog Friderici II.¹³ zu Lignitz und Brieg werther Sohn, ein großmüthiger Held, berühmter und hoherleuchter Fürst, ein eyfriger Nachfolger seiner Vor-Eltern löblicher Thaten, deß gantzen Geschlechts Ehre und Zierde, ein Erbe väterlicher Tugenden, etlichen Käysern, Königen zu Böhmen, und vielen grossen Herren in Teutschland mit Blut-Freundschafft und Schwägerschafft verwandt, vielen Königen, Graffen, Rittern, und Edelleuten lieb und angenehm, deß Landes Schlesien Auge, ein heylwärtiges Gestirn deß Vaterlandes, Beschützer der wahren Relligion, Nehrer der Kirchen, Stiffter der Schulen, Auffrichter gemeines Nutzens, und guter Policy, aller Betrübten und Bedrängten Zuflucht, ein Helfer der Bedrückten, ein friedlicher Herrscher und Regent, der sich in gemein, und besonders um ihrerviel verdienet, ein trefflicher Pfleger, Vermehrer und Besserer seines Landes, gegen den Benachbarten willfärtig, ein fleissiger Erhalter guter Ordnung, ein wackerer Auffseher und Stiffter guter Disciplin und Zucht, der Lateinischen Sprache wohl kundig, eines scharffen Gedächtnuß, in Rathschlägen weise, in Urtheilen fürsichtig, in Kriegen starckmüthig, in der Regierung gütig, in Verträgen glücklich, in Straffen aufrichtig, bey Versammlung seiner Standes-Personen freundlich und holdselig, gnädig im straffen, geneigt zu verzeihen, bereit zu

helffen, sorgfältig zu heilen, begierig Wolthaten zu erzeugen, behende Sachen zu verrichten, und endlich von allen Frommen in viel Wege hertzlich belieber, ist im 63. Jahr seines Alters, in seinem grossen Anno Climacterico, die Nacht vor dem 8. Mäy zwischen 11. und 12. Uhr in Gott entschlaffen.“¹⁴

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1461-1462 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 2. Georgius II.).

4.

„An der Mittags-Seite deß Schlosses stehet die Fürstliche Stiffts-Kirche St. Hedwig. /.../

Am meisten pranget der Chor mit denen Fürstlichen Begräbnüssen und Monumentis; sonderlich stehen zu beyden Seiten die beyden Hertzege, Hertzog Georgius II. und Hertog Joachim Friderich¹⁵ samt ihren Gemahlinnen und Kindern,¹⁶ in vollkommener Lebens Grösse, wiewol knyende und im Küratz, ausgehauen, auff einem zierlichen steinernen Geländer,¹⁷ und läst sich darbey Hertzog Joachim Friedrichs Epitaphium wol sehen.¹⁸

Oben im Chor hangen die Fürstlichen Begräbnuß-Fahnen und Schilde in guter Disposition, und auff beyden Seiten eine grosse Menge gemahleter Wappen der vornehmsten Schlesischen Noblesse und Fürstlicher Officirer. Gleichfals haften auffer dem Chor, rings um die Kirche her, viel schöne Fahnen, und Schilde deß in dieser Kirche begrabenen Adel sund Standes-Personen. Unter denselben bekleiden auch die Kirchen-Wände rings umher überaus viel grosse, Sinn-reiche, und kostbare Epitaphia Edler und Standes-Personen. So bedecken auch den Boden lauter grosse Leich-Sterne, und bedeuten mit ihren Überschriften die darunter ruhende.¹⁹ Imgleich staneden auch die männlichen und weiblichen Gestühle allerseits in guter Ordnung.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1370-1372 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 1. Die Stadt Brieg und das Weichbild).

5.

„Darauf reisete Georgius III. in seine Residence Brieg zurück, woselbst bald seine andere gemahlin Elisabetha Maria Carolina, und er kurtze Zeit darnach, nemlich den 4. Julii in vor schon angeführten 1664stem Jahre, ohne männliche Erben starb.“

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien* /.../, Budißin 1724, s. 133-134 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

6.

„Den 7. Maj. zu Nachte dieses Jahres²⁰ gesegnete auch diese Zeitligkeit der Preißwürdigste Fürst un(d) Herr Hr. George der II. Hertzog zu Liegnitz, Brieg und Wohlau, seines Alters un 63. Jahre. /.../ Es ist auch bey dem ersten die auf dieses Hertzogs Zinnern Sarg gesetzte Lob-Schriff werth zu lesen. Er verließ hinter sich seine betrübte Wittib Fr. Barbaram des Chur-Fürsten Joachimi II. zu Brandenburg Tochter (oben 1545. M. Febr.) dannen 2. Printzen Joachimum Fridericum, welcher schon im 36sten, und Johannem Georgium I. so im 34. Jahre und schon verheyraethet waren.“

Georg THEBESIUS, *Liegnitzische Jahr-Bücher*, /.../, Jauer 1733, s. 232 (Der Dritte Theil, Geschichte Henrici XI.).

Sarkofág Jiřího II.,
Břeh, 1586,
současný stav
(© Muzeum Piastów
Śląskich w Brzegu,
foto autoři).

Figurální kenotaf
s nástěnnými rodo-
kmeny Ulricha II.
Meklenburského
a jeho manželek,
dóm v Güstrowě, snad
pandán k zaniklému
monumentu Jiřího II.,
Jáchyma Fridricha
a jejich rodin v Břehu
(foto autoři).

Ulrich III.
Meklenburský na
Güstrowě (v popředí),
Alžběta, roz. Dánská
a Norská (uprostřed)
a Anna, roz. Pomo-
řanská (vzadu),
1584–1487, 1599,
dóm v Güstrowě
(foto autoři).

Jiří II.,
zámek v Břehu,
skulptura na renesanč-
ním portále, projekt
Františka Parra,
realizace Jakuba
Parra, kol. 1555–1566
(foto autoři).

Poznámky

- Sarkofág, uložený původně v nově založeném pohřebišti kostela sv. Hedviky, je součástí expozice v Muzeum Piastów Śląskich v Břehu, ostatky byly pietně uoženy v kryptě pod presbytářem kostela.
- Fridrich II. Lehnický*, otec zemřelého.
- Farní kostel sv. Mikuláše v Břehu, doložen kol. 1279; gotická basilika opakovaně přestavovaná; od roku 1524 ve správě protestantů; 1945 silně poškozen, po 1960 obnoven. *Zabytki sztuki*, s. 153–155.
- Zámecký kostel sv. Hedviky v Břehu, původně presbyterium kolegiátního kostela z let 1360–1369; v roce 1398 zde pohřben fundátor kostela Ludvík I.; v letech 1534–1677 kostel ve správě protestantů; po roce 1567 zde bylo založeno nové knížecí pohřebiště; v roce 1741 kostel zničen pruským vojskem, posléze opakovaně stavebně upravován. *Zabytki sztuki*, s. 159; <http://www.zabytkowekoscioly.net/index.php/opolskie/264-brzeg-kosciol-zamkowy-sw-jadwigi> [vid. 12.08.2017].
- Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský)*.
- Následuje popis pohřbu a smutečního průvodu. Text je jen drobnou modifikací samostatně vydaného pamětního tisku, srov. dále v oddíle pamětních tisků.
- Popis konduktu byl podle všeho vydán v podobě pamětního tisku, jeho exemplář se zatím nepodařilo dohledat.
- Jiří II. Břežský*.
- Glosa: Derselbe (Georgus II.) stirbt.
- Vavřinec Starck, superintendent Břežského knížectví.

11 Kázání bylo vydáno tiskem v roce 1586 (Vratislav) a 1596 (Lehnice).

12 Srov. J. B. SCHICKFUSS, *New vermehrete Schlesiens Chronica*, Breslau 1624, s. 2, s. 70 (Kap. 23). Glosa: Wird zu Brieg mit grossen Solemmitäten beerdiget.

13 Fridrich II. Lehnický*.

14 Glosa: Inscription seines Fürstlichen Sarges.

15 Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský)*, syn zemřelého.

16 Z popisu není zcela zřejmé, zda kromě kněžen Barbory*, manželky Jiřího II., a Anny Marie*, manželky Jáchyma Fridricha*, byly ve figurálních kompozicích zpodobněny všechny narozené děti, včetně zemřelých v raném věku, jak bývalo na renesančních sepulkrálních památkách běžné, anebo pouze některé, přeživší alespoň na práh dospělosti.

17 Figurální kenotaf znázorňující v životní velikosti klečící postavy Jiřího II. s manželkou a dětmi na jedné a Jáchyma Fridricha, rovněž s manželkou a dětmi na druhé straně chóru kostela sv. Hedviky, byl vybudován nejspíše až po roce 1586, anebo byl tvořen postupně; v popise pohřbu Jiřího II. není zmíněn, nepřipomíná jej ale ani Schickfuss v roce 1625. Založit jej jistě mohl ještě za svého života jmenovaný kníže (což by mohlo odpovídat názoru J. Harasimowicze, že vznikl mezi léty 1570–1586; viz dále), pak by se ale jednalo zřejmě jen o tu část, která zobrazuje Jiřího II. a jeho rodinu. Snad jej mohla nechat vybudovat vdova Barbara, dokončen byl ale spíše až za Jáchyma Fridricha, případně jeho manželky, pokud znázorňoval jejich reálné děti (nejstarší se narodilo až 1589). Autor není znám, vzhledem k popisované monumentalitě je jisté

donátorství zeměpanské rodiny. Kenotafy byly spolu s většinou dalšího interiéru zničeny (anebo jen z kostela odstraněny, aniž známe jejich další osud) v roce 1783 při přestavbě kostela poničeného spolu se zámkem při ostřelování za prusko-rakouské války roku 1741. Jan HARASIMOWICZ, *Mors Janua Vitae*, s. 72. Vzhled kenotafu byl podle všeho ve Slezsku jedinečný. Diskutabilní je výše uvedeným autorem zmiňovaná inspirace památníkem Mořice Saského v dómu P. Marie ve Freiberku, který sice rovněž zahrnuje bílé mramorové figurální skulptury v kombinaci s černou masou náhrobku, jeho kompozice je však zcela odlišná. Zdá se, že vazbu bychom mohli spíše nalézt mezi břežským kenotafem a dech beroucí figurální kompozicí v dómu v meklenburském Güstrowě, zpodobňujícím klečící postavy Ulricha III. Meklenburského (1627–1603) a jeho dvou manželek, Alžběty, roz. Dánské (1624–1586) a Anny, roz. Pomořanské (1554–1626), na pozadí trojitého nástěnného genealogického stromu všech tří osob. Autorem mramorových skulptur vévody a jeho první manželky byl nizozemský architekt a malíř Filip Brandin a vznikly v letech 1584–1587. V letech 1597–1599 byla doplněna klečící postava druhé Ulrichovy manželky, jejími autory byli Claus Midow a Bernd Berninger, mladší Brandinovi spolupracovníci. Monument byl jakýmsi završením renovace kostela z let 1565–1569, iniciované vévodkyní Alžbětou, a z našeho hlediska je podstatné, že na ní spolupracovali také členové rodiny Parrů (také Pahr, Bahr) původem z Milána, působící již delší čas ve Slezsku. František Parr se v letech 1547–1557 podílel spolu se svým otcem Jakubem a starším bratrem Janem Křtitelem ve službách Jiřího II. na přestavbě břežského zámku. Do Güstrowa přišel František na pozvání Ulricha III. zřejmě spolu s bratry Dominikem a Kryštofem kolem roku 1557 a setrval tam do roku 1572. Mezi zásadní dílo bratrů Paarů náleželo vybudování nového západního křídla zámku, včetně proslaveného loveckého

sálu (1558–1565). Podíl Františka či dalších z Parrů na novém pohřebním monumentu v dómu v Güstrowě (či Břehu) není jistý, ale ani vyloučený. Právě tato rodina stavitelů může být jistou spojnicí mezi oběma podle všeho vizuálně si podobnými kenotafy v Břehu a Güstrowě; stejně tak nelze opominout spríznění meklenburských a břežských knížecích rodin. Jiří II. s chotí Barbarou navíc do Meklenburska, snad přímo do Güstrowa, nejméně jednou osobně zavítali, a to u příležitosti svatby Ulrichova bratra, Jana Albrechta I. Meklenburského roku 1555. Důvodem pozvání byly příbuzenské vazby: sestřenice jmenovaných, Kateřina roz. Meklenburská, byla provdána za Fridricha III. Lehnického*, Jiřího bratra. Jan HARASIMOWICZ, *Mors Janua Vitae*, s. 72; Damian DOMBROWSKI, *Die Grablege der sächsischen Kurfürsten zu Freiberg: Ideelle Dimensionen eines internationalen Monuments*, Zeitschrift für Kunstgeschichte, 64, sešit 2, 2011, s. 234–272; Rita GRALOW, *Phillip Brandin: niederländische Renaissance der höchsten Güte im Güstrower Dom*, Güstrow, 21, 2013, s. 81–85; Carsten NEUMANN, *Die Renaissancekunst am Hofe Ulrichs zu Mecklenburg*, Kiel 2009, s. 121–125; S. STUHL,

Höfe und Residenzen, s. 54, 58; August HAHR, *Die Architektenfamilie Pahr: eine für die Renaissancekunst Schlesiens, Mecklenburgs und Schwedens bedeutende Künstlerfamilie*, Strassburg 1908, 2010²; *Neue Deutsche Biographie*, 20, 2001, s. 5–7 ad. Možnou podobnost kenotafů v Břehu a Güstrowě podporuje i skutečnost, že na zdi chóru břežského kostela měl být (podobně jako v dómu v Güstrowě) umístěn rozměrný genealogický strom (Stamm-Baum), barevný a zdobený zlatem, znázorňující rodokmen piastovského, braniborského i habsburského rodu. Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhaftige Beschreibung Ober- und Niederschlesiens, /.../, Franckfurt am Mayn 1685*, s. 470.

18 Glosa: Der Zierath deß Chors, darinnen sonderlich die Fürstl. Begräbnüsse und Epitaphia zusehen.

19 Glosa: In demselben hängen auch die Fürstl. Fahnen, und sonsten viel Schilde und Fahnen in der Kirchen.

20 V roce 1586.

Sidonie Marie Lehnicko-Břežská, rozená Těšínská, †1587, a její dcera Marie Kateřina, †1587, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„Den 27. Septemb. gesegnete diese Welt seliglich Fr. Sidonia-Maria, Geborne Hertzogin von Teschen, Hertzogs Friderici IV.¹ zur Lignitz Gemahl.“

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung* /.../, Jena (1625), s. 234 (Das erste Buch von den Königen, Cap. XLII.).

2.

„/.../ Fräwlein Sidonien-Marien zu Teschen, so Anno 1572. den 10. Majj geboren, und eine uberaus tugendreiche und schöne Heldin worden, Fürstliches Beylager gehalten. Diese hat eben selbiges Jahrs² in den Sechswochen, nachdem sie ein Fräwlein geboren, so den dritten Tag hernach auch verschieden,³ ihr fürstliches Ehegemahl hinwiederumb den 3. Octobris Anno 1587. gesegnet, dadurch er in grossen Schmetzen und Hertenleid ist gesetzt worden.“

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung* /.../, Jena (1625), s. 60 (Das ander Buch, Cap. XIX.).

3.

„Den 2 Octobr. ist IFG. Herzog Friedrichs erste Gemahlin gestorben, eine Fürstin von Teschen,⁴ eine uberaus schön, tugendliche Fürstin, da in der Geburt das Kind⁵ und sie 3 Tage hernach untergegangen ist; bin denselbigen Tag nach Mertschütz gezogen und den 5 wieder kommen.

/.../

Demnach nach Gottes Willen Herzog Friedrichs sein Gemal in Sechswochen gestorben und das Fürstl. Begräbnis auf den 17. Nov. angestellet worden, haben IFG. mich zu solchem Begräbnis erfordert, da ich⁶ denn einen Schild tragen müssen.“

Hans von Schweinichen: Dei Denkwürdigkeiten von Hans Schweinichen, ed. von Hermann Oesterley, Breslau 1878, s. 329, 331.

4.

„Auf dem Sarge der ersten Gemahlin⁷ Mariae Sidoniae.

Des Durchlauchten Hochgebohrnen Fürsten und Herrn, Herrn Friedrichs des IVten, Hertzogens in Schlesien zur Lignitz und Brieg etc. Ehe-Gemahl, die Durchl. Hochgebohrne Fürstin und Frau, Maria Sidonia geb. Hertzogin in Schlesien zu Teschen und Groß-Glogau, ist in GOtt seelig entschlaffen Anno 1587. den 3. Octobr. vor Tage eine halbe Stunde nach 8. Uhren I. F. G. Alters 15. Jahr, 15. Monath, 5. Tage, der 6. Wochen 15. Tage 6. Stunden. Der GOtt verleihe eine fröliche Auferstehung am jüngsten Tage zum ewigen Leben, Amen.

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien* /.../, Budišín 1724, s. 99 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

5.

„Umb diese Zeit ward Hertzog Fridericus IV. durch eine Fürstl. Princeßin von seiner hertzliebsten Gemahlin, der Hertzogin von Teschen, zwar erfreuet: das Leid war viel grösser, als bald hernach diese seine Tochter verschied, und hochgedachte seine Gemahlin ihr aus dieser Zeitligkeit nachfolget. /.../ daß sie Maria Catharina geheissen und Anno 1587. gebohren und gestorben. /.../ ihres Sarges /.../ worauf die Überschrift auch unter der Erden zu finden:

Die Durchl. Fürstin und Frl. Frl. Maria Catharina etc. ist gebohren 1587. Den 17. Sept. 1/4 Stunde vor 2. Hora zu Nacht und seelig entschlaffen umb selbte Stunde den 20. Sept. Sie ist also nur 3. Tage alt worden. /.../

Den 28. Sept. ward vorerwehntes Fürstl. Frl. beygesetzt. Und was ihre Fr. Mutter die Hertzogin von Teschen anbelanget, gesegnete selbige ihrem Gemahl und die Welt, ungezweifelt den 3. Octobr. Dieses Jahres, /.../ und ihr Gemahl, durch ihr Absterben in grossen Schmetzen und Hertzeleid gesetzt worden. Wir besehen abermal hier ihres Sarges⁸ Überschrift, welche uns dieses berichtet:

Des Durchl. Hochgeb. Fürsten und Herren Friedrichs des IV. etc. Eh-Gemahl, die Durchl. Frau Maria Sidonia gebohrne Hertzogin in Schlesien zu Teschen und Glogau, ist in Christo seelig entschlaffen Anno 1587. den 3. Octobr. vor Tage eine halbe Stunde nach 8. hora. Ihro Fürstl. Gn. Alters 15. Jahr, 5. Monat, 1. Woche, 3. Tage: Derer Sechs-Wochen 15. Tage 6. Stunden.“

Georg THEBESIUS, *Liegnitzische Jahr-Bücher*,/.../, Jauer 1733, s. 236 (Der Dritte Theil, Geschichte Henrici XI.).

Poznámky

- 1 Fridrich IV. Lehnický*, manžel zemřelý.

2 Tj. roku 1587.

3 Takřka shodně F. LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten*, s. 1302.

4 Sidonie Marie Lehnicko- Břežská*.

5 Marie Kateřina Lehnicko-Břežská (*/†1587), dcera zemřelý.
- 6 Hans ze Schweinichenu, příslušník starobylého rodu původem ze Saska, působící ve službách lehnických knížat Fridricha II., Jindřicha XI. a Fridricha III., autor opakovaně vydaných memoárů.

7 Popis je součástí výkladu o sepulkrálních památkách v kostele sv. Jana Křtitele, vztahujících se k Fridrichu IV. Lehnickému a jeho třem manželkám. Srov. dále re-lace o úmrtí a pohřbu Fridricha IV. Lehnického*.

8 Počátkem 19. století byl údajně sarkofág stále umístěn v podzemní kryptě kostela sv. Jana v Lehnici. , s. 210.

Žofie,
roz. Braniborská,
manželka Jindřicha XI.
Lehnického, medaile,
Tobias Wolff, 1572
(© Staatliche
Kunstsammlung
Dresden, [https://skd-
online-collection.skd-
museum](https://skd-online-collection.skd-museum)).

Žofie Lehnicko-Břežská, rozená Braniborsko-Ansbašská, †1587, a její děti Jiří Fridrich, †1565, a Sabina Barbora, †1572, relace úmrtí a inskripcíh na sarkofázích

1.

„Anno 1560. /.../ hat dieses Henricus¹ mit Fräwlein Sophia, Marggraffen Georgens von Anspach² und Fräwlein AEmyliae, eines Hertzogen von Sachsen Tochter /.../³ Beylager gehalten, und mit ihr gezeuget vier Fräwlein,⁴ und einen fürstlichen jungen Herrn,⁵ /.../, und vierdtens Fräwlein Sabinam Barbaram,⁶ welch ein Jahr und vier und zwanzig Tage alt, Anno 1572. den 24. Februarij verschieden. Der fürstliche junge Herr hat geheissen Georg Fridedrich,⁷ so aber Anno 1565, als er fünff Monat und drey Tage gelebet, hinwiederumb gestorben.“⁸

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung* /.../, Jena (1625), s. 59 (Das ander Buch, Cap. XVIII.).

2.

„Unsere Piastische unter-irrdische Grufft⁹ zeigt uns dieses Hertzoges¹⁰ Gemahlin Sophiae, Printzens Georgii Friderici und Printzeßin Sabinæ Barbaræ Särge.¹¹

Auf der Hertzogin Sarge ist zu lesen:

Die Durchlauchtige Fürstin und Frau, Fraz Sophia geb. Marggräfin zu Brandenburg, zu Stetin, Pommern, der Cassuben und Wenden Hertzogin, Burggräfin zu Nürnberg und Hertzogin in Schlesien, zu Lignitz und Brieg, I. F. G. Hertzogs Heinrichs XI. Gemahlin, sind gebohren zu Ohußbeck nach Christi Geburth im 1535stem Jahre, den 23. Jan. haben das Fürstliche Beylager gehalten zur Liegnitz 1560. den 11. Novembr. sind seelig entschlaffen den 22. Febr. nach dem neuem Calender zwischen 15. und 16. Uhren A. 1587. haben Ihres Alters erreicht 52. Jahr 21. Tage.

Auf des Printzens Sarge:

Anno 1165. (!) obiit Georgius Fridericus, Henrici XI. Ducis Lignicens. Filius, AEtatis suae 5. Mens. 3. D.

Auf der Printzeßin Sarge:
Im Jahr 1572. ist Fräulein Sabina Barbara Hertzogs Heinrichs XI. Fräulein von dieser Welt verschieden,
alt 1. Jahr 15. Tage, und hieher gesetzt worden.“

Johann Peter WAHRENDORF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien* /.../, Budißin 1724, s. 95-96 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

3.

„/.../ da wir dem die Hertzogin Sophiam Margräfin zu Brandenburg Hertzogs Henrici XI. Gemahlin auch in ihrem Fürstl. Sarge finden. /.../ Sie wäre gestorben Anno 1587. den 12. (das ist nach dem neuen Calender den 22sten) Febr.
/.../, sie wäre nach ihrem Tode, 7. Wochen 4. Tage hernach 16. April zu S. Johann Fürstl. Beygesetzt worden, /.../ ihr Alter war 52. Jahr.“¹²

Georg THEBESIUS, *Liegnitzische Jahr-Bücher*,/.../, Jauer 1733, s. 234 (Der Dritte Theil, Geschichte Henrici XI.).

Poznámky

1 Jindřich XI. Lehnický*, manžel zemřelé.

2 Jiří Braniborsko-Ansbašský (1484–1543) z rodu Hohenzollernů, zvaný Pobožný, otec zemřelé.

3 Emílie, roz. Saská (1516–1591), třetí manželka Jiřího Braniborsko-Ansbašského, matka zemřelé.

4 Kateřina Žofie (1561–1608), Anna Maria (1563–1620), Emilia (1563–1618), přeživší dcery Jindřicha XI. Lehnického* a jeho ženy Žofie Lehnicko-Břežské*.

5 Jiří Fridrich (9/1565–12/1565), jediný syn výše jmenovaných.

6 Sabina Barbara (1571–1572), čtvrtá dcera a poslední dítě výše jmenovaných. K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 227.

7 Jiří Fridrich (*/† 1565), jediný syn výše jmenovaného páru. K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 226–227.

8 Takřka shodně informoval o narození a smrti uvedených dětí Jindřicha a Žofie F. LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten*, s. 1300–1301.

9 Knížecí krypta v kostele sv. Jana Křtitele v Lehnici.

10 Jindřich XI. Lehnický*, manžel zemřelé

11 Neznámý autor počátkem 19. století uvedl, že v dolní (podzemní) hrobce kostela je spolu s dalšími uložen i sarkofág kněžny Žofie. Znal-li tuto skutečnost z autopsie, či z jiných zdrojů, není jisté; text je ale zatížen chybami. Další osudy sarkofágu nejsou známy. Srov. *Die Fürstengruft zu Liegnitz*, 210.

12 Následuje nápis na sarkofágu, shodný s popisem J. P. Wahrendorfa. Srov. výše.

Jindřich XI. Lehnický,
dobový portrét
(G. Thebesius,
Liegnitzische
Jahr-Bücher, etc.
1733).

Jindřich XI. Lehnický, †1588, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„Demnach IFG. Herzog Heinrich zu Breslau¹ aus, dem Bestricknis entronnen, sind sie in Polen kommen zum Könige aus Schweden, so in Polen geführet worden, und allda beim König sich eine Zeit aufgehalten, auch hernach mit nach Krakau² gezogen und der Königlichen Krönung allda beigewohnet.³ Es sind aber IFF. allda plötzlich mit einem harten Fieber beladen und überfallen worden, und hernach eine Milch, sich zu erfrischen, begehret; sobald IFG. die getrunken, sind IFG. zwo Stunden hernach mit Tode verblichen.⁴ Man will gewiß davor halten, daß IFG. durch eine Gift vergeben sei worden. Solcher tödtliche Abgang ist von dem Könige zu Polen Herzog Friedrichen zur Liegnitz bald zugeschrieben, mit sonderlichem Betrübniß, und gebeten, die todte Fürstl. Leiche ins Land abzuholen; welches Herzog Friedrich ohne Vorwissen I. K. Maj.⁵ nicht thun wollen, sondern haben es zuvor an Kaiser gelangen lassen. Immittelst aber haben IFG. mit meiner Person reden lassen, daß ich mit Zugebung etlicher Personen die Fürstl. Leiche abholen wollte, wenn I. K. Maj. darein konsentirte, als meinen alten Herrn; welches ich auch aus sonderbarem treuen Herzen und unterthänigem Gemüte, bewilliget, dies zu verrichten. Es erklärten sich aber I. K. Maj., und befahlen, in keinem Weg die Fürstl. Leiche aus Polen abzuführen; denn der Herzog wäre I. K. Maj. rebellisch worden und sich zu I. K. Maj. Feinden geschlagen. Derowegen so schrieben IFG. Herz. Friedrich nach Krakau, und beehrten, die Fürstl. Leiche allda begraben zu lassen. Weil es aber Alles päpstisch, so hat ihn keine Kirche aufnehmen wollen, letztlich aber haben ihn die Mönche des Bettelordens⁶ anzunehmen und in ihre Kirchen⁷ zu setzen, in eine Kapellen, bewilliget, bis etwa ferner ordentliches Begräbniß erfolgen möchte, welches denn auch also beschehen und ist die Fürstl. Leiche mit schlechten Ceremonien, so doch die Weißgerber zu Krakau, als Schlesier, verleget haben,⁸ in obbemeldte Mönchskirche getragen und in eine Kapelle gesetzt worden, und die ganze Kapellen vermauert, allda die Fürstl. Leiche noch stehet und ruhet. Damit aber nun die Mönche zufrieden und ihn nicht wieder 'raus setzten, wie sie sich denn dessen angaben zu thun, so haben IFG. Herzog Friedrich⁹ den Mönchen 50 Fl. Ungr., sowohl IFG. Herzog Jocheim Friedrich¹⁰ 50 Thlr. verehret, und ihnen Solches nach Krakau geschickt, und die Kapellen was stärker zumauern lassen, allda ohne Zweifel der gute Herr bis auf den jüngsten Tag ruhen wird. Und hat der fromme Herr auf Erden große Noth und viel Widerwärtigkeit ausgestanden und große Gramschaft unter den Leuten gehabt, beineben zwar auch viel, so ihn geliebet und angehangen, und ist doch also im Elend gestorben, da man zuvor nicht erfahren hat, daß einem Schlesiischen Fürsten also wäre ergangen, und ist auch dabei ein Mirakel und sich

darüber zu verwundern, daß ihn auch hernach die Erde nicht hat eingelassen, noch annehmen wollen, sondern aus sonderlicher Vorsehung Gottes über und auf der Erden unbegraben sein und stehet; warum solches beschiehet,¹¹ weiß Gott allein und gehöret in sein Gerichte. Durch solchen tödtlichen Abgang des frommen, weisen Fürsten, (welches mir herzlich und treulich leid war,) kam viel Bangigkeit aus der Leuten Herzen, welche sich zuvor sehr vor ihm fürchten, dagegen so fielen auch vieler Leute Hoffen, die ihr Vertrauen auf ihn gesetzt hatten. Gott sei des holdseligen, frommen Fürsten Seele gnädig, gebe dem Leibe eine selige Ruhe in seiner zugemauerten Kapelle und verleihe IFG. auf den jüngsten Tag aus der Kapellen eine fröhliche Auferstehung, Amen.“

Hans von Schweinichen: Dei Denkwürdigkeiten von Hans Schweinichen, ed. H. Oesterley, Breslau 1878, s. 334–336.

2.

„Wie auch Hertzog Henricus XI. den 3. Martii zu Crackaw im Erilio, es war gleich der Sontag Esto mihi, als er 49. Jahr und 8. Tage gelebet hatte.“

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung /.../*, Jena (1625), s. 236 (Das erste Buch von den Königen, Cap. XLII.).

3.

„Wie auch Hertzog Henricus XI. den 3. Martij zu Crackaw im Exilio, es war gleich der Sontag Esto mihi, als er 49. Jahr und 8. Tage gelebet hatte.

/.../

Als er entlediget, ist er in Polen gewiechen, und den dritten Tag Martij Anno 1588. zu Crackaw gestorben, dessen dennoch hier im Lande Schlesien keinesweges vergessen worden:

Augustae Henricus pro funere Caesaris ensem
Caesareum gemitu flebiliore gerit.
At quando in templo solenni luce, superbum,
Tegminis aurati tollere jussus opus:
Abnuit idolo socias supponere dextras,
Et vetito cultus laedere honore Deum,
Prodigus altae animae praesenti Caesare veram,

Non timuit verbis adseruisse fidem,
O Cordate Heros! virtute efficius avitâ!
Cujus Teuto fidem perpete laude beat!
Inde Thracum Caesar cum sese opponeret armae
Robore confisus, Teutona terra tuo,
Adjutum socios patruo comesivit et acri
Optatam preßis Marte probavit opem.
Sed cum forte redux expensis obrutus esset
In proprias armat subdita corda manûs.
Principiis excutiunt proceres mox frena, jugumq(ue)
Multa super Dominum saepe querendo suum,
Ergo brevi insano exturbatus Marte, gubernis
Invitus fratri subdita rura dedit.
Quando sed exsilio profugum vovet ignea pestis,
Credere nes se hosti Slesidos audet agris:
Tandem obit incautâ nece, quâ Craci istula lambit
Moenia, quando aliis toxica mista bibit.
Nos HENRICE tuas resonabimus undiq(ue) laudes:
Flumine dum lygium jugera CATTUS arat.“¹²

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung /.../*, Jena (1625), s. 236 (Das erste Buch von den Königen); s. 59–60 (Das ander Buch, Cap. XVIII.).

4.

„/.../ mußte aber zu Crakau, Anno 1588. wieder Vermuthen, durch eine giftige Mogen-Suppen, seinen Heroischen Geist aufgeben.“

Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhaffte Beschreining Ober- und Niederschlesiens, /.../*, Franckfurt am Mayn 1685, s. 516 (XI. Discurs von dem Stamm-Register, Leben und Thaten aller Herzoge zu Lignitz und Brieg, von Piasto an, dem Stamm-Vater, bis auf den letzten Herzog George Wilhelm).

5.

„So bald Heinrich XI. die Füße frey setzte, gieng er in Polen, redete bey selbiger Republic scharff und nachdencklich, und starb endlich, Anno 1588. zu Cracau. Er war sonst von Person ein langer starcker

Herr, darzu ernsthaftig, wie man aus seinem Bildnüß, welches noch vor wenig Jahren auff dem grossen Schloß-Saal zu Lignitz in vollkommener Lebens-Grösse angehefftet stande, muthmassen und so viel ersehen konte.“¹³

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1302 (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzschen Fürstenthum, 18. Henricus XI.).

6.

„Hertzog Henricum /.../ begab sich darauf nach Engelland und daraus nach Polen, allwo Er Anno 1588. den 3. Martii in Cracau, seines Alters im 49. Jahr gestorben ist.Also war Er von dem Begräbnüsse seiner Eltern entferntet; Ja es weigerten sich die Geistlichen in Cracau den entseelten Körper dieses Hertzoges zu begraben, weil Er nach ihrem Vorgeben, einer Ketzerischen Religion war zugethan gewesen; doch brachten es endlich die Weißgerber Gesellen, (darunter etliche Schlesier waren) bey Erlegung 70. Gulden, darzu, daß gewisse Mönche sich der Leiche annahmen, und selbige in eine Capelle ihrer Kirche indessen beysatzen, biß Henrici Herr Bruder Fridericus IV.¹⁴ zu Lignitz, und Joachimus Fridericus¹⁵ zu Brieg, ein gewisses Geld erlegten, da Sie denn auch den entseelten Körper des Hertzoges in derselben Capelle begruben. Eine Poëtische Feder hat hierüber folgende Gedancken entworffen:“

Discite Mortales Fortunae noscere Vultum,
Omnes! qui vario ludit in Orbe Modo.
Princeps qui fuerat natus Patria Exul,
Egenus
Obiit, & Tumulum Terra aliena negat.
Discite Mortales divina capassere Fata, &
Fortunae Vultus gratior omnis erit.

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien* /.../, Budißin 1724, s. 94–95 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stiffftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

7.

„Denn den 3. Martii dieses Jahres,¹⁶ nahm er¹⁷ zu Cracau den Hertzog Heinrichen, an seiner Kranckheit von dieser Welt hinweg. Und also unterrichten uns unsere Geschicht-Schreiber. Er war seines Alters erst 49. Jahr und 8. Tage.

/.../

Denn diese Fürstliche Leiche blieb in solchem Hause eine geraume Zeit stehen, weil sein Hr. Bruder Hertzog Fridericus IV. Willens hatte, dieselbe nach Liegnitz abholen und in seiner Vorfahren Grufft, Fürstlich beysetzen zu lassen: daher er bey den erschröcklichen Troublen Ihro Kayserl. Majestät¹⁸ umb Erlaubniß belangete.

/.../

Als nun Hertzog Friedrich solche Begräbniß in Cracau verlangete, setzte sich die Geistligkeit dawieder, und wollten ihn, als einen Ketzer nicht begraben lassen; biß endlich die Zunfft der Weißgerber zu Cracau, worunter viel Schlesier, auch etliche Liegnitzer waren, auch an dem Todten Barmhertzigkeit erwiesen, und bey den Frantibus mendicantibus, durch Erlegung 70. Thl. erhielten daß sie die Fürstl. Leiche, in ihre Kirche mit gewöhnlichen Ceremonien und in Begleitung gedachter Zunfft abholeten, und so lange in eine Capelle beysetzten, biß endlich nach Empfang 50. Ducaten von dem Hertzoge Friedrich zur Liegnitz und 5. Thl. Von Hertzog Joachim Friedrich¹⁹ zum Brieg sie bewogen worden, die Fürstliche Leiche stehen, und die Capelle vermauren lassen, welches erst 3. Jahr hernach geschehen.“

Georg THEBESIUS, *Liegnitzische Jahr-Bücher*/.../, Jauer 1733, s. 240–241 (Der Dritte Theil, Geschichte Henrici XI.).

Kostel Nanebevzetí
Panny Marie,
karmelitánský
klášter v Krakově,
místo uložení
Jindřicha XI., 1871
(archiv autoři).

Poznámky

- 1 Vratislav, něm Breslau, dnes Wrocław (Polsko).
- 2 Krakov, něm. Krakau, dnes Kraków (Polsko).
- 3 Korunovace Zikmunda III. Vasy (1566–1632); polským králem zvolený a korunovaný roku 1587, švédským králem v letech 1592–1599.
- 4 Pozn. vydavatele B. H. „zwo Stunden hernach“. Pozn. J. H. Büsching.
- 5 Rudolf II. Habsburský (1552–1612), římský císař a český král.
- 6 Řád karmelitánů.
- 7 Kostel Navštívení Panny Marie, fundovaný královským párem Vladislavem II. Jagellem (asi 1362–1434) a Hedvikou, roz. z Anjou (1374.1399) roku 1395, o dva roky později předaný karmelitánům.
- 8 Podle zprávy Wahrendorffa zaplatili slezští barvíři mnichům 70 zlatých, aby tělo zemřelého knížete převzali a ve svém kostele uložili. J. P. WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten*, s. 95.

- 9 Fridrich IV. Lehnický*, bratr zemřelého.
- 10 Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský)*, bratranec zemřelého.
- 11 Pozn. Büschingera „beschiehet“.
- 12 Verše, bez uvedení autora, konkretizace vydání.
- 13 Glosa: Reiset in Polen und stirbt zu Cracau.
- 14 Fridrich IV. Lehnický*, bratr zemřelého.
- 15 Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský)*, bratranec zemřelého.
- 16 V roce 1588.
- 17 Fridrich IV. Lehnický*, bratr zemřelého.
- 18 Rudolf II. Habsburský.
- 19 Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský)*, bratranec zemřelého.

Jan Jiří Volovský,
glazurovaný kachel,
zlomek, zámek
v Hajnově, konec
16. století (© Muzeum
Regionalne
w Chojnowie,
foto autoři).

Jan Jiří Volovský, také Olavsko-Volovský (Lehnicko-Břežský), †1592, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„Den 6. Julii entschliess im Herrn Hertzog Johan-George, Hertzog in Schlesien zur Lignitz und Brieg.“

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung* /.../, Jena (1625), s. 239
(Das erste Buch von den Königen, Cap. XLII.).

2.

„Ob nun wol Hertzog Georgio II.¹ seine beyde fürstliche Söhne in dero gantzer Regierung gefolget, so haben sie doch ihren Residentz zur Ohlaw² gehalten, /.../ darüber zur Ohlaw Hertzog Johann Georg, welcher zuvor den 10. Sept. Anno 1582. mit Fräwl. Anna,³ des Hertzogen Christophori zu Wirtenberg Tochter, zum Brieg Fürstl. Beylager gehalte(n), un(d) fast zehen Jahr in der Ehe zubracht, den 6. Julij Anno 1592. seines Alters im 40. Jahr, und 19. Tagen nach audgestandener grosser Leibesunpäslichkeit selichen verstorben.“

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung* /.../, Jena (1625), s. 79–80 (Das ander Buch, Cap. XXIV).

3.

„/.../ Herzof Johann George, welcher aber frühzeitig starb Anno 1592. und kurtz vorher sein einziger Sohn George Christophorus,⁴ von der vorher erwehnten Anna Maria, geborner Hertzogin zu Wirtenberg.“

Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhaffte Beschreining Ober- und Niederschlesiens*, /.../, Franckfurt am Mayn 1685, s. 518 (XI. Discurs von dem Stamm-Register, Leben und Thaten aller Herzoge zu Lignitz und Brieg, von Piasto an, dem Stamm-Vater, bis auf den letzten Herzog George Wilhelm).

4.

„Anno 1592. den 6. Jul. gieng auch selbst Hertzog Johann George im 40. Jahr seines Alters den Weg alles Fleisches, nach außgestandener beschwerlichen Unpäßligkeit, und sechs jährigen geführten Regierung.“⁵

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien /.../,* Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1463 (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 3. Joachim Friedrich).

5.

„Den 6. Julii verschied Hertzog Johann George, Joachimi Friderici⁶ Hertzoges zum Brieg Hr. Bruder, seines Alters 40. Jahr und 19. Tage.“

Georg THEBESIUS, *Liegnitzische Jahr-Bücher, /.../,* Jauer 1733, s. 251 (Der Dritte Theil, Geschichte Friderici IV.).

6.

„Er⁷ rühmet die grosse steinerne Stadt-Kirche, wobey ich erinnere, daß ein Haynauischer Bürger, so sich nach Liegnitz begeben, diese Kirche in seinem letzten Willen also dotiret, daß Altar, Predig-Stuhl, Orgel und Chor ein recht schönes Ansehen bekommen. Er saget ferner; es wäre darinnen Hertzog Johann Georgens zur Liegnitz Monument, nebst seiner Gemahlin, Frau Anna, Gebohrner Hertzogin zu Würtemberg, wohl zu sehen. Dieses ist ein greulicher Sprung dieses Irr-Lichtes. Wer weiß denn von einigem Hertzoge zur Liegnitz, der Johann George geheissen hätte, und noch darzu nicht zur Liegnitz, sondern zum Hayn in der Stadt-Kirche wäre begraben worden. Dieses Monument aber ist allein der Hertzogin Annae, Anfangs zwar Hertzogs Johann Georgii zu Brieg, (und nicht zur Liegnitz) nachmahls aber Hertzogs Friderici IV. allhier, letzteren Gemahlin uns Wittib.“

Georg THEBESIUS, *Liegnitzische Jahr-Bücher, /.../,* Jauer 1733, s. 44–45 (Cap. VI. Von den Weichbild-Städten und andern Zugehörungen des Fürstenthums Liegnitz ausser Landschafft.).

Sarkofág Jana Jiřího Volovského, detail – v nohách erb matky Barbary, roz. Brani-borské, současný stav (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Jan Jiří Olavský a jeho manželka Anna, roz. Württemberská, nástěnná galerie v Břehu, 1581–1584 (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Sarkofág Jana Jiřího Volovského, Břeh, 1592, současný stav (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Sarkofág Jana Jiřího Volovského, detail – víko cínové schrány s latinskými a německými pamětními texty, současný stav (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Poznámky

- 1

Jiří II. Břežský*, otec zemřelého
- 2

Olava, něm. Ohlau, dnes Oława (Polsko), residenční město Jana Jiřího*.
- 3

Anna Lehnicko-Břežská*, manželka zemřelého.
- 4

Kromě jmenovaného syna Georga Christophora (1583–1584) se z manželství narodila dcera Barbara (*/†1586). Obě děti zemřely nikoli krátce, ale osm, resp. šest let před svým otcem.
- 5

Glosa: Dessen Br. Hertzog Johann George endigt sein Leben.
- 6

Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský)*, bratr zemřelého.
- 7

Friedrich Lucae.

Kázání nad Doroteou, roz. Šlesvicko-Holštýnskou, manželkou Fridricha IV., pronešené při pohřebním obřadu v kostele sv. Jana Křtitele v Lehnici, titulní strana, 1593 (archiv autorů).

Dorotea Lehnicko-Břežská,
rozená Šlesvicko-Holštýnská, †1593,
relace o úmrtí a inskripci na sarkofágu a o úmrtí
dvou bezejmenných synů (†1592, 1593)

1.

„Den 5. Julii verschiede in Kindesnöhten Fräwlein Dorothea, geborne Hertzogin in Holstein, etc. Hertzog Fridrichs¹ zur Lignitz Gemahl.“

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung* /.../, Jena (1625), s. 239 (Das erste Buch von den Königen, Cap. XLII.).

2.

„Anno 1589. hat er² /.../ Fräwlein Dorotheam, geborne Hertzogin zu Schlesßwigk und Holstein geheyrahtet. Diese hat Gott zwar mit zween fürtslichen männlichen Erben beseliget, aber derer einer ist in die Welt todt geboren,³ mit dem andern ist die fürstliche Mutter untergangen,⁴ im Monat Julio Anno 1593.“⁵

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung* /.../, Jena (1625), s. 60 (Das ander Buch, Cap. XIX).

3.

„Auf der anderen Gemahlin, Dorotheae Sarge:
Des Durchl. Hochgebohrnen Fürsten und Herrn, Herrn Friedrichs des IV^{ten} Hertzogen in Schlesien zur Lignitz und Brieg, unsers genädigen itzregierenden Landes-Fürsten und Herren, Christliches und Hertzliebstes Eh-Gemahl, die Durchlauchte Hochgebohrne Fürstin und Frau, Frau Dorotheae geb. Hertzogin zu Schlesßwig und Hollstein etc. ist dieses 1593ste Jahr den 5. Jul mit höchsten Bekümmerniß vieler

► Kachlová kamna ze zámku v Hajnově (detail), konec 16. století, moderní rekonstrukce (© Muzeum Regionalne w Chojnowie, foto autoři).

frommen Christlichen Hertzen aus dieser Welt sanfft und seelig abgeschieden, und ist I.F.G. verblichener Leichnam, biß auf den Tag der Erquickung allhier verwahret und beygelegt worden; Ihre Seele aber ihrem einigem Erlöser und Seeligmacher JESu Christo an dem Sie in ihrem Leben gegläubet, dem Sie auch mit wahrer Geduld und Anruffung unter dem Creutze geehret, bey dem Sie auch in beständigem Glauben durch Hülffe des heiligen Geistes und Betrachtung ihrer Trost-Sprüche verblieben und eingeschlaffen, treulich befohlen.“⁶

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien* /.../, Budišín 1724, s. 99–100 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

4.

„Den 5. Julii starb die Hertzogin Dorothea von Holstein, Hertzogen Friderici IV. andere Gemahlin. /.../ In derFürstl Grufft aber machet uns ihres Fürstl. Sarges Ausschrift hierinnen gewiß: als welche uns Nachricht giebet, daß sie 1593. den 5. Julii mit höchstem Bekümmerniß vieler frommer Christlichen Hertzen aus der Welt sanfft und seelig abgeschieden.“

Georg THEBESIUS, *Liegnitzische Jahr-Bücher*, /.../, Jauer 1733, s. 254–255 (Der Dritte Theil, Geschichte Friderici IV.).

Poznámky

1 Fridrich IV. Lehnický*, manžel zemřelý.

2 Fridrich IV. Lehnický*, manžel zemřelý.

3 K připomenutí mrtvé narozeného prince bylo vydáno smuteční kázání pronesené na pohřbu Leonardem Krentzheimem (1532–1598). Reformace přinesla oproti funerálním zvyklostem katolického prostředí zásadní změnu, pohřby nekřtěňátek, resp. mrtvých narozených dětí. Stejně jako pokřtěným jim měla náležet Boží milost a věčná paměť. Slavnostní uložení Fridrichova syna bylo jedním z prvních doložených pohřbů tohoto druhu ve Slezsku; posléze byly pohřby nekřtěňátek zakotveny také v městských pohřebních

řádech (poprvé zřejmě v Milíči roku 1596). J. HARA-SIMOWICZ, *Ars moriendi*, s. 199.

4 Dorotea Lehnicko-Břežská* zemřela při porodu druhého syna.

5 Obdobně referoval F. LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten*, s. 1302.

6 Sarkofág vévodkyně byl uložen v podzemní kryptě kostela sv. Jana Křtitele v Lehnici, údajně se tam nacházel ještě počátkem 19. století. Jeho stav a další osudy nejsou jasné. *Die Fürstengruft zu Liegnitz*, s. 210.

Barbara, roz. Braniborská, manželka Jiřího II. Lehnicko-Břežského, zámek v Břehu, skulptura na renesančním portále, projekt Františka Parra, realizace Jakuba Parra, 1555–1566 (foto autorů).

Barbara Břežská, rozená Braniborská, †1595, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„Kurtz zuwor aber, nemlich den 2. Januarij, ist die alte Hertzogin zum Brieg Fr. Barbara, Churfürstens Joachimi II. zu Brandenburg¹ Tochter, und Hertzogs Georgii II. hinterlassene Wittib, im 68. Jahr ihres Alters, seliglich gestorben.“

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung* /.../, Jena (1625), s. 241 (Das erste Buch von den Königen, Cap. XLII.).

2.

„Seine² Fraw Mutter aber ist zum Brieg drey Jahr hernach, nemlich den 2. Januarij, Anno 1595. auch selighen abgeschieden, als sie des Morgens auffgestanden, und zum Camin Feuer getreten, und kaum einen Augenblick da gewesen, so hat Gott sie gesegnet, und ihre gerechte Seele zu sich ins ewige Paradiß abgefordert, da sie im Ehestande 41. Jahr, im Wittbenstande 8. Jahr und 8. Monat weniger 5. Tage auff dieser Welt 67. Jahr 4. Monat und 22. Tage gelebet hatte.“

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung* /.../, Jena (1625), s. 80 (Das ander Buch, Cap. XXIV.).

3.

„Anno 1595. bezahlete desselben Frau Mutter, Hertzogs Georgii II.³ nachgelassene Witwe, die Hertzogin Barbara, die Schuld der Natur plötzlich, als sie deß Mogens war auffgestanden, und zu dem Camin trat, im 67. Jahr ihres Alters. So bald als er⁴ sie mit Fürstlichen Ceremonien hatte lassen beerdigen,⁵ gieng er von Ohlau⁶ ab, und legte sein Hof-Lager auffm Briegischen Schloß⁷ an.“⁸

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1463 (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 3. Joachim Friedrich).

4.

„Im Jahr 1595. den 2, Jan. gesegnete diese Welt die Hertzogin zum Brieg, Frau Barbara, des Churfürsten zu Brandenburg Joachimi II. Tochter, und Hertzog Georgii II. zum Brieg nachgelassene Wittib.“

Georg THEBESIUS, *Liegnitzische Jahr-Bücher*,/.../, Jauer 1733, s. 258 (Der Dritte Theil, Geschichte Friderici IV.).

Sarkofág Barbary, roz. Braniborské, Břeh, 1595, současný stav (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Barbara, roz. Braniborská, medaile, Tobias Wolff, 1572 (Staatliche Kunstsammlung Dresden, <https://skd-online-collection.skd.museum>).

Poznámky

- 1 Jáchym II. Braniborský (1505-1571), otec zemřelé.

2 Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský)*, syn zemřelé.

3 Jiří II. Břežský*, manžel zemřelé.

4 Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský)*, syn zemřelé.

5 Sarkofág je součástí expozice v Muzeum Piastów Śląskich v Břehu, ostatky jsou uloženy v kryptě kostela sv. Hedviky.
- 6 Olava, něm Ohlau, dnes Oława (Polsko), do matčiny smrti sídlo Jáchyma Fridricha Břežského (Lehnicko-Břežského*.

7 Zámecký kostel sv. Hedviky s knížecím pohřebištěm.

8 Glosa: Seine Fr. Mutter stirb. Vévodkyně Barbara získala jako vdovské zajištění město Břeh a sídlila na tamějším zámku. Jáchym Fridrich proto mohl nedávno v renesančním stylu honosně rekonstruovanou rezidenci začít využívat až po matčině smrti.

Fridrich IV. Lehnický
(G. Thebesius,
Liegnitzische
Jahr-Bücher etc.,
1733).

Fridrich IV. Lehnický, †1596, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„Zur Lignitz ist den 6. Aprilis sanfft und selig von dieser Welt abgeschieden Fridericus IV. Hertzog in Schlesien zur Lignitz und Brieg, ohn einigen hinterlassenen Leibes-erben, unangesehen er zum dritten mal in Fürstlichen Heyraht sich eingelassen.“

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung* /.../, Jena (1625), s. 241 (Das erste Buch von den Königen, Cap. XLII.).

2.

„Wie er¹ aber mense Martio Anno 1596. in ein hitziges hartes Feber gefallen, dazu denn der catharrus suffocativus sich auch gefunden, ist er, als er 44. Jahr weniger 14. Tage gelebet, unter ernstem Gebet am Palmabend, war der 6. Tag Aprilis, sonfft und selig verschieden, und ist er zur Liegnitz in St. Johannis Kirche² zu seinen Voreltern Fürstlich beygesetzt worden. Ihm ist der Monat Aprilis sonderlich fatalis gewesen, denn eben in diesem Monat ist er geboren, ins Fürstliche Regiment angetreten, und darinnen auch seliglichen verschieden, dessen Lebenswandel wir nunmehr also beschliessen:³

Hic Dux in Lygios moderamina celsa potitus
Nil sibi pace prius posteriusve putat.
Natura(ue) simul, multis et mitior armis
Provehit urbanae lucra quieta togae:
Bellorum expulsas instaurans turbine leges
Civibus hinc facilis jura dat aequa suis.
Proinde suo merito Clementis nobile nomen
Fridricus será posteritate tulit.
Quod magis indultu, strictâ quam juris amosis
Noverit indigenas demeruisse sibi.
Promptius hinc nexu plebs huic devincta benigne
Expediit juſſûs officiosa Ducis.

Quaq(ue), prius frenos patrum indignata severos
Aspranimis nuper ferre gubernata negat.
Eugeniae soboles, Friderico Principe, habenis
Sponte relaxatis colla domanda dedit.
Nempe Deo grata est moderatio: grata benigna
Naturae: ingenuis gratior ista viris.
At quando Bicinum Mavorte Zamoscius acri,
Et multâ Elysios perderet igne Lares:
Illico vicinas vires in foedera cogit:
Cautior et Cives armat ubiq(ue) suos.
Littora ne viadri transgressus iniquior hostis
Oppida subvertat caetera Marte novo.
Cessamus: famâ mactabimus illius umbram,
Dum pax in patria relligioq(ue) cluet.

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung /.../,* Jena (1625), s. 61
(Das ander Buch, Cap. XIX.).

3.

„/.../ Fridericus IV. /.../. Er hat drey Gemahlinnen gehabt, aber von keiner einen Erben hinterlassen. Unsere Piastische untere Grufft zeigt uns seinen und zweyer Gemahlinnen Särge,⁴ die dritte⁵ aber ist in Haynau⁶ gestorben, und daselbst in der Stadt Kirche begraben worden.⁷

Auf des Hertzoges Sarge⁸ liegt ein Schwerdt, auf einem Polster von Sammet, und an denen Seiten hängen 8. Wappen: Das Polnische, Böhmische, Chur-Brandenburgische, Chur-Sächsische, Fürstliche Lignitzsche, Hollsteinische, Mecklenburgische und Pommerische, dabey stehet diese Inscription:

Anno Dni MDXCVI. Obiit illustrissimus Princeps Dominus, Dominus Fridericus IV. Dux Lignicensis Bregensis &c. Anno AEtatis suae XLIV.

Ausführlichere Nachricht aber giebet uns von diesem löblichem Hertzoge die Inscription seines Epitaphii, welches in der alten S. Johannis Kirche an der Wand gegen Mittag zu sehen war:

P. P. Es ruhet hier in der Fürstl. Grufft, der Durchl. Fürst und Herr, Herr Friedrich, Hz. in Schl. zur Lignitz und Brieg, des Nahmens der IV. dessen Herr Vater gewesen, Friedrich der III. die Frau Mutter, Frau Catharina geb. Hertzogin zu Mecklenburg,⁹ ist gebohren zu Lignitz den 20. Apr. A. 1552. Ins Regiment getreten den 27. Apr. A. 1576. Im Ehestande gelebet, erstens mit Fräul. Sidonia Maria geb. Hertzogin zu Teschen. A. 1587. ein Fräul. Maria Catharina mit Ihr gezeuget.¹⁰ Anders mit Fräul. Dorothea geb. Hertzogin zu Hollstein A. 1589, so ein todtes Herrlein gebracht,¹¹ und mit dem andern untergangen. Drittens mit Frau

Anna geb. Hertzogin zu Württemberg Hz. Johann Georgens zu Lignitz und Brieg Wittiben A. 1594. Christlich aus diesem Jammerthal abgeschieden den 6. April. 1596. ein Christlicher, Gottseeliger Fürst, der sein Land und Leute löblich und wohl regieret, ob den lauterern und reinem Worte GOTTes und rechten Brauch der Hochwürdigen Sacramenta wieder Rotten und Secten steif und fest, biß an sein seelig Ende gehalten.

Der treue GOTT verleihe I. F. G. eine sanffte Ruhe, und mit allen Christgläubigen eine fröliche Auferstehung zum ewigen Leben, Amen.

GOTT dem allmächtigen zu Ehren und zu Christlichen Gedächtniß I. F. G. haben derselben Fürstl. Frau Wittib aus hertzlicher Liebe und Treue diß Epitaphium verfertigen, und den 31. Martii Anno 1579. aufrichten lassen.

Wie aus angeführter Inscription zuersehen, ist diesem Hertzoge der Monath Aprilis fatal gewesen, denn Anno 1552. ist Er den 20. April gebohren worden, Anno 1576 den 17. April ins Regiment getreten, und endlich Anno 1596. den 6. April gestorben. Seine Frömmigkeit wird gar besonders von vielen erhoben, die bezeigen, daß Er mit grosser Andacht nicht alleine dem öffentlichen Gottesdienste soll beygewohnet, sondern auch in seinem Fürstlichem Schlosse, in seinem Beth-Zimmer auf das erbaulichste GOTT gedienet und an dem Catechismo Lutheri ein vortreffliches Vergnügen gehabt haben, den Er nicht nur fleißig betrachtet, sondern auch befohlen, daß derselbe wohl gebunden Ihm mit in seinen Sarg solle gegeben werden, welches auch geschehen ist.“¹²

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien /.../,* Budißin 1724, s. 96–99 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

4.

„Er¹³ fiel aber in gedachtem Monat Martio den 8. Tag desselbigen¹⁴ in ein hitziges Fieber, an welchem er den 6. April am Palm-Abende, seelig verschieden, mit grossem Betrübniß seiner hinterlassenen Gemahlin und Unterthanen.¹⁵

/.../

Sein Epitaphium ist bey der Kirche zu S. Johannis noch zu sehen, worauf diese Nachricht ohn einige Wort-Pracht und gelassen worden:

Daß er gebohren zur Liegnitz den 20. April 1552, ins Regiment getreten den 17. April 1576. Frau Sidoniam Mariam gebohrne Hertzogin in Teschen geheyrathet 1587. 2) Frau Dorotheam gebohrne Hertzogin zu Holstein 1589. 3) Frau Annam, gebohrne Hertzogin zu Würtenberg, Hertzog Johann Georgens zu Liegnitz und Brieg Wittiben, 1594. und Christlich aus diesem Jammerthale abgeschieden den 6. April 1596. Auf seinem Fürstl. Sarge in selbiger Grufft stehen fast eben diese Worte, und wird sein Alter beygesetzt, nemlich 44. Jahr weniger 14. Tage.

Die Exequien wurden ihm erst den 29. Maj. gehalten; Denn wiewol dieses frommen Hertzogen Tod in unser Archiven gar nicht zu finden ist, welche Nachlässigkeit nicht nur zu verwundern, sondern auch zu

detestiren ist: So finde ich doch an gedachtem Tage diese wenige Worte notiret: Die Geschwornen erklären sich wegen des ihnen angedeuteten Traurens und Begräbniß, so auf den 29. Maj. angestellt, neben ihren Weib und Kindern sich aller schuldigen Pflicht zu erweisen.

Bey dieser Beysetzung wurden seiner 8. Ahnen Wapen mit der Leiche getragen, nemlich:

- 1) Das Fürstliche Liegnitzsche.
- 2) Das Chur- und Fürstliche Brandenburgische.
- 3) Das Königliche Bohmische.
- 4) Das Königliche Pohnische.
- 5) Das Fürstliche Mechelburgische.
- 6) Das Fürstliche Pfaltz-Gräfische.
- 7) Das Fürstliche Pommerische.
- 8) Das Fürstl. Bayerische.

Dieser Leichen-Process aber ist hier zur Liegnitz in gedachtem Jahre nebst den Leichen-Predigten in offenen Druck gegeben, worinnen alles umständlich beschreiben ist.“¹⁶

Georg THEBESIUS, *Liegnitzische Jahr-Bücher*,/.../, Jauer 1733, s. 265 (Der Dritte Theil, Gechichte Friderici IV.).

Zlomek renesančního kachlu s písmeny HE – OG (Herzog), torzo, zámek v Hajnově, konec 16. století (© Muzeum Regionalne w Chojnowie, foto autoři).

Poznámky

- 1

Fridrich IV. Lehnický*.
- 2

Kostel sv. Jana Křtitele v Lehnici s pohřebištěm Piastovců.
- 3

Anonymní verše, bez uvedení vydání/prezentace. V podstatě shodnými slovy vylíčil okolnosti smrti a pohřeb J. LUCAE, *Schlesische curiöse Denckwürdigkeiten*, s. 1303.
- 4

První manželkou Fridricha IV. byla Sidonie Marie, roz. Těšínská*; druhou manželskou Dorotea, roz. Šlesvicko-Holštýnská*. Jejich sarkofágy byly umístěny v podzemí kostela sv. Jana v Lehnici, údajně k vidění ještě počátkem 19. století. Další osudy jsou nejasné. *Die Fürstengruft zu Liegnitz*, s. 210.
- 5

Anna Lehnická*, třetí manželka zemřelého.
- 6

Hajnov, něm. Haynau, dnes Chojnów (Polsko); Annin vdovský úděl.
- 7

K úmrtí Anny Lehnické a sepulkrálním památkám srov. relaci o její osobě.
- 8

Sarkofág Fridricha IV., stejně jako zmíněných dvou prvních manželek, existoval podle jednoho ze zdrojů ještě počátkem 19. století v podzemní kryptě. Další zprávy o nich již nehovoří. *Die Fürstengruft zu Liegnitz*, s. 21; srov. výše.
- 9

Kateřina Lehnicko-Břežská*, druhá manželka Fridricha III. *, otce zemřelého.
- 10

Marie Kateřina (*/† 1587), dcera Fridricha IV. a jeho první manželky Sidonie Marie*; zemřela třetí den po narození.
- 11

Bezejmenný syn (*/† 1593).
- 12

Inskripce na sarkofázích Fridrichových prvních dvou manželek Marie Sidonie a Dorothey, uložených v kryptě kostela sv. Jana Křtitele, stejně jako popis pomníku jeho třetí manželky Anny v kostele v Hajnově, jsou zařazeny k relacím o uvedených kněžnách.
- 13

Fridrich IV. Lehnický*.
- 14

V oddíle k roku 1596.
- 15

Odkaz na Schickfuss, 2. c. 10. pag. 61 a konstatování, že další, např. Lichtstern (tedy Lucae) den úmrtí neuvádějí. K. JASIŇKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 218–219 uvádí, že zemřel 6. dubna 1596 v Lehnici, byl pochován v kostele sv. Jana (v Lehnici) dne 29. května 1596.
- 16

V kostele sv. Jana Křtitele byl ještě v první polovině 18. století umístěn portrét Fridricha IV.: “Ich setze numehr sein Bildniß, wie es in der Kirchen zu S. Johannis allhier, noch zu sehen, bey, und beschliesse diese Liegnitzsche Fürsten Linie mit Vorstellung derselben von ihren Jrnthümern gesauberten Stamm-Taffel, zugleich aber auch mein Mühsames Werck.“ G. THEBESIUS, *Liegnitzische Jahr-Bücher*, s. 266.

Jáchym Fridrich
Břežský, portrét na
pohřebním půltolaru,
avers, 1605 (archiv
autorů).

Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský), †1602, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„Den 25. Martii ist Hertzog Joachim Friderich zur Liegnitz und Brieg am Seitenwehe seligst verbliechen.“

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung* /.../, Jena (1625), s. 244 (Das erste Buch von den Königen, Cap. XLII.).

2.

„/.../ und ist¹ hernach nach gantz glücklich geführtem Regiment den 25. Martij Abends umb sieben Uhr Anno 1602. am Seitenwehe verbliechen, unnd folgendes den siebenden Maij zum Brieg in die Fürstliche Grufft versetzt /.../.“

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung* /.../, Jena (1625), s. 80 (Das ander Buch, Cap. XXIV.).

3.

„Er² starb Anno 1602. mit großem Leidwesen seiner Unterthanen, und ruhet in der Fürstlichen Gruft zu Brieg.“

Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhafft Beschreining Ober- und Niederschlesiens*, /.../, Franckfurt am Mayn 1685, s. 520 (XI. Discurs von dem Stamm-Register, Leben und Thaten aller Herzoge zu Lignitz und Brieg, von Piasto an, dem Stamm-Vater, bis auf den letzten Herzog George Wilhelm).

4.

„Anno 1602. den 25. Martii beurlaubete Hertzog Joachim Friedrich am Seitenwehe die Zeitlichkeit, welchen die Fürstliche hinterbliebene Frau Wittwe³ mit Fürstlichen Solennitäten beerdigen, und in der Schloß-Kirche⁴ dem Fürstlichen Erb-Begräbnüß einverleiben liesse,⁵ als verordnete Ober-Vormünderin und Regentin.“⁶

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1466 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 3. Joachim Friedrich).

5.

„An der Mittags-Seite deß Schlosses stehet die Fürstliche Stiftts-Kirche St. Hedwig. /.../ Am meisten pranget der Chor mit denen Fürstlichen Begräbnüssen und Monumentis; sonderlich stehen zu beyden Seiten die beyden Hertzoge, Hertzog Georgius II. und Hertzog Joachim Friderich samt ihren Gemahlinnen und Kindern, in vollkommener Lebens Grösse, wiewol knyende und im Kūraß, ausgehauen, auff einem zierlichen steinernen Geländer, und läst sich darbey Hertzog Joachim Friedrichs Epitaphium wol sehen.“⁷

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1370-1372 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 1. Die Stadt Brieg und das Weichbild).

Jáchym Fridrich Břežský, nástěnná galerie v Břehu, 1581–1584 (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Sarkofág Jáchyma Fridricha, detail – v nohách erb matky Barbary, roz. Brani-borské, 1602, Břeh, současný stav (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Poznámky

1 Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský)*.

2 Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský)*.

3 Anna Marie Lehnicko-Břežská*, manželka zemřelého.

4 Zámecký kostel sv. Hedviky s knížecím pohřebištěm.

5 Sarkofág byl původně ve staré kryptě pod lodí kostela sv. Hedviky. V současnosti je součástí expozice v Muzeum Piastów Śląskich v Břehu, ostatky jsou uloženy v kryptě pod presbytářem kostela.

6 Regentství a poručnictví nad neplnoletými syny Jiřím Rudolfem* a Janem Kristiánem* vykonávala vdova Anna Marie až do své smrti.

7 Epitaf neznámé podoby a textového obsahu a figurální kenotaf, znázorňující knížete s manželkou a dětmi, byl odstraněn při rekonstrukci kostela sv. Hedviky v roce 1783. Popis srov. v relaci o úmrtí Jiřího II. Břežského*, otce zemřelého.

Poprsí blíže neurčené
vévodkyně, snad torzo
kenotafu z kostela
sv. Hedviky v Břehu,
konec 16. století, sou-
časný stav (© Muzeum
Piaśtów Śląskich
w Brzegu, foto autoři).

Anna Marie Lehnicko-Břežská,
rozená Anhaltsko-Bernburská, †1605,
relace o úmrtí, pohřbu a inskripci na sarkofágu

1.

„/.../ welchem¹ Anno 1605. den vierzehenden Novembris seine Fürstliche Gemählin mit hertzlichem Verlangen nachgefolget, so darauff den 10. Januarij Anno 1606. mit einem ansehentlichen Leichen-conduct ihm an die Seite gebracht,² und auff ihren Sarg³ nachfolgende Überschrift gestochen worden.

D. O. M. S.
QVISQVIS MORTALIUM ADES
Ecce ego etiam,
ANNA-MARIA
ILLUSTRISSIMI PRINCIPIS
DN. JOACHIMI-ERNESTI AN-
HALTINI PRINCIPIS, ASCANIAE COMITIS,
DOMINI SERVESTAE ET BEERENBURGI, etc.
Itemq(ue)
AGNETIS COMITISSAE BARBIENSIS
Filia Primogenita,
XIV. Junij Anno M. D. LXI. nata,
Reverendissimo et Illustriſſimo Principi
Dn. JOACHIMO-FRIDERICO,
ARCHIEPISCOPATUS MAGDEBURGENSIS
PRAEPOSITO, DUCI LIGNICENSI ET BREGENSI,
Ordinum et Statuum in Silesia supremo militiae
Praefecto,
XIX. Maij Anno M. D. LXXVII.
MATRIMONIO JUNCTA
SEX LIBERORUM, ET EX HIS QVATUO
Radhuc superstitum MATER
XXV. Martij Anno M. DCII. CONJUGE CARIS.

ORBATA.
 PER ANNOS TRES, MENSES VIII. DIES XI. VIDUA.
 HIC JACEO
 IN MISERRIMAE VITAE HUIUS ERGASTULO Annos XLIV.
 Menses 5. dies 3. PIE VIXI:
 ET ANIMAM 14. Novemb. Anno M. DC. V. AETERNO SALVATORI,
 CORPUS 10. Januarij Anno M. DC. VI. TELLURI
 SPE RESURRECTIONIS CERTISS. REDDIDI.“

Jacob Bonaventura SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika und Landesbeschreibung* /.../, Jena (1625), s. 80-81 (Das ander Buch, Cap. XXIV).

2.

„Anno 1605, den 14. November folgte ihm auch die Gemahlin nach ins Grab, mit grossem, Leydwesen deß Landes,⁴ und ward Anno 1606. mit grossem Leichen-Gepräuge den 10. Januarii beygesetzt, auff dero zinnern Sarg diese schöne Inscription zulesen war: /.../.“⁵

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1467 (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 3. Joachim Friedrich).

Anna Marie, roz. Anhaltsko-Bernburská, manželka Jáchyma Fridricha Břežského, nástěnná galerie v Břehu, 1581–1584 (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

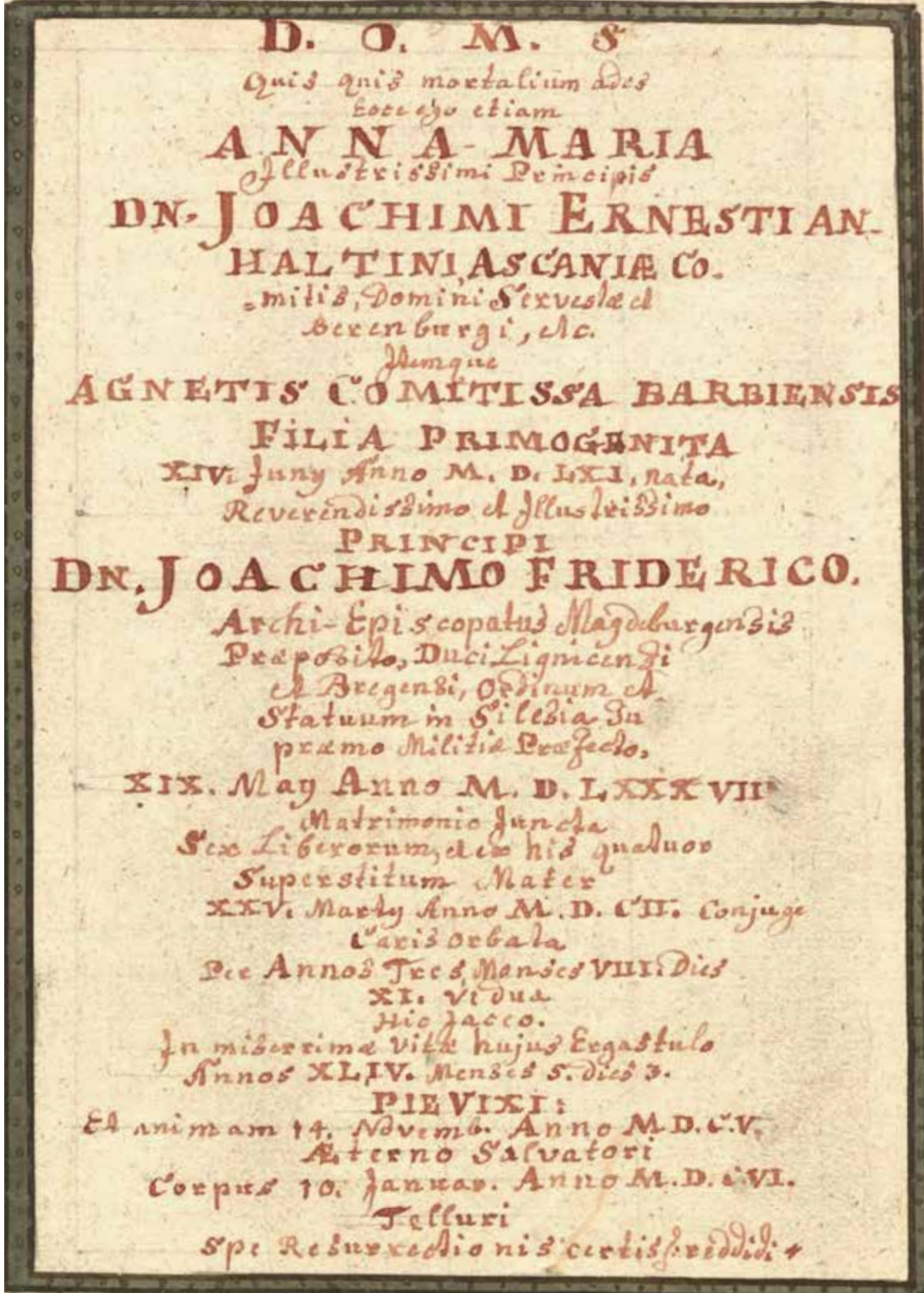

Sarkofág Anny Marie, roz. Anhaltsko-Bernburské, detail – v nohách erb matky Anežky, roz. hraběnky z Barby, 1605 (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Nástěnný manýristický epitař Jiřího Arnošta, dvouměsíčního syna Anny Marie a Jáchyma Fridricha Lehnicko-Břežského, jeden z nestarších svého druhu ve Slezsku, znázorňující nad klečícím dítětem reliéf Zmrtvýchvstání; farní kostel v Opavě, 1589, současný stav (foto autoři).

Nápis na sarkofágu
Anny Marie, roz. An-
haltsko-Bernburské,
opis F. B. Wernera,
Topographia oder
Prodromus Delineati
Principatus Lignicen-
sis, Bregensis,
et Wolaviensis etc.,
kolem 1750
(© Biblioteka
Uniwersytecka
we Wrocławiu).

Poznámky

- 1 Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský)*, manžel zemřelý.
- 2 Vévodkyně byla zpodobněna na figurálním kenotafu Jáchyma Fridricha a jeho rodiny (a snad i Jiřího II. a jeho manželky a dětí) v mauzoleu kostela sv. Hedviky, odstraněném či zničeném zřejmě koncem 18. století. Popis srov. v relaci o úmrtí Jiřího II. Břežského*, jejího tchána. F. LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten*, s. 1371–1372.

- 3 Sarkofág byl původně ve staré kryptě pod lodí kostela sv. Hedviky. V současnosti je součástí expozice v Muzeum Piastów Śląskich v Břehu, ostatky jsou uloženy pod presbytářem kostela.
- 4 Glosa: Seine Gemahlin endigt auch ihr Leben, und deren Sargs Inscription.
- 5 Následuje citace textu na sarkofágu, shodná jako u Schickfusse (srov. výše), s odlišným přepisem některých majuskul a minuskul.

Anna,
roz. Württemberská,
miniatura z dětských
let, 1569 (© Landes-
museum Württem-
berg, Stuttgart;
[https://bawue.museum-
digital.de](https://bawue.museum-digital.de))

Anna Lehnicko-Břežská, rozená Württemberská, ovdovělá Olavsko-Volovská (Lehnicko-Břežská), †1616, relace o úmrtí a náhrobku

1.

„Inwendig zierte die Stadt¹ die große hohe Pfarr-Kirche. In welcher Hertzog Johann Georgens zu Lignitz² Monumentum, nebst seiner Gemahlin Frau Anna geborner Hertzogin zu Wirtenberg, wol zu sehen ist.“

Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhafftige Beschreibung Ober- und Niederschlesiens, /.../,* Franckfurt am Mayn 1685, s. 449 (X. Discurs von Ober- und Nieder-Schlesiens Fürstenthümer, und den vier freyen Standes-Herrschaften).

2.

„Die hinterbliebene Gemahlin Frau Anna, bewohnete hernach den Witwen-Sitz deß Wohlaufischen Schlosses;³ allein sie machte es daselbst nicht lange, indem sie Anno 1594. den 24. Octobris, Hertzog Fridericus IV. zu Lignitz, ehelichte, lebte aber mit ihm auch gar kurtze Zeit.⁴ Nach dessen Absterben wurde ihr der Witwen-Sitz zum Hayn⁵ assigniret, auff welchem Schloß sie biß an ihr Ende, An. 1617. residirte, in aller Stille und Eingezogenheit.“⁶

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien /.../,* Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1463 (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 3. Joachim Friedrich).

3.

„Inwendig zieret die Stadt die grosse Haupt- oder Pfarr-Kirche,⁷ gewißlich ein herrliches Gebäude, mit einem hohen Thurn, unter dessen durchlichtigen Dach-Spitze und Gallerie, grobe Glocken hangen. Was sonst zu einer Kirche erfordert wird, findet sich allhier alles, Orgeln, wol-disponirte Borleiben, Gestühle und dergleichen. Sonderlich gibt der Kirche ein feines ansehen, das Fürstliche Monumentum und Epitaphium,⁸ der darinnen begrabener Fürstin Frauen Annä, geborner Hertzogin zu Würtemberg, erstlich Hertzog Johann Georgens zu Lignitz und Brieg, hernach Hertzogs Friedrichs IV. zu Lignitz und Brieg hinterlassener Gemahlin, und Wittwe.

Diese Hertzogin bewohnte eine Zeitlang ihren Witthum-Sitz zu Wohlau,⁹ biß sie den zweyten Herren, besagten Hertzog Fridericum IV. zu Lignitz An. 1594 heurathete, weil sie aber durch dessen Absterben zum andernmal Wittwe ward, residirte sie auff ihrem Leib-Geding Hayn, biß sie die Welt gesegnete, da sie ihr, und ihren beyden Herren Gemahln dieses Monumentum auffrichtete.“¹⁰

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien /.../*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1241 (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 2. Haynaisches Weichbild).

4.

„Die dritte Gemahlin Anna, die vorhero mit Hertzoge Johanne Georgio,¹¹ Hertzogs Georgii II. Printzen, welcher die Regierung nebst seinem Herrn Bruder Joachim Friedrich¹² über das Fürstenthum Brieg geführet hatte, war vermählet gewesen, begab sich nach dem Tode des Hertzoges Friderici IV. in Ihren Witwen Sitz Haynau, woselbst Sie auf dem Schlosse ihre übrige Lebens-Zeit Gottesfürchtig zubrachte. Sie ließ Ihr selber in der Pfarr-Kirche daselbst eine Grufft und Monumentum verfertigen, und selbiges mit meßingenen Taffeln, nebst beygesetzten Württembergischem, Bäyrischem, Portugallischem, Brandenburgischem, Münsterbergischem, Polnischem, Saganischem, Sächsischem, Troppauischem und Ungarischem Wappen zieren.

Auf der ersten Taffel stehet:
Esaiae XLIII.

Fürchte dich nicht, ich habe Dich erlöset, ich habe Dich bey deinem Nahmen geruffen. Du bist mein.

Auf der anderen Taffel ist das Württembergische Wappen.

Auf der dritten ist zu lesen:

Von Gottes Gnaden vvir Anna gebohrne Hertzogin zv Würtemberg avch in Schlesien zv Lignitz, Brieg vnd Hayn Hertzogin, Wittib, haben vns bei von Gott verliehener gesunden Lebens-Zeit diese Grvft zv vnserem Ruhe-Bettlein selbst erbaven vnd vollenden lassen. D. XXIII. Septembr. in MDCVIII. Jahre.

Auf der vierdten Taffel:

Sey Mir genedig, Got sey Mir genedig, den avf Dich bavet meine Seele, vnd vnter den Schatten deiner Flügel habe ich Zvffvcht, bis das Vnglück fürüber gehe.

Sie starb Anno 1617.¹³ den 6. Julii, und wurde in gemeldete Grufft gesetzt.¹⁴ Es ist aber hernach das Monumentum, welches mit einen eysernen Gegitter umgeben ist, durch den A. 1651. in Haynau entstandenen Brand sehr ruiniret, und zersprenget worden.“¹⁵

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzogthum Schlesien /.../*, Budišín 1724, s. 100–101 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifffern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

Ozdobné mříže z již neexistujícího náhrobku Anny, roz. Württemberské, 1608, expozice zámku v Hajnově, současný stav (© Muzeum Regionalne w Chojnowie, foto autoři).

Jediná z ozdobných mříží z náhrobku Anny, roz. Württemberské, dodnes ve farním kostele v Hajnově, současný stav (foto autoři).

Náhrobní deska Anny, roz. Württemberské, manželky Jana Jiřího Volovského a poté Fridericha IV., 1608, zámek v Hajnově, současný stav (© Muzeum Regionalne w Chojnowie, foto autoři).

Kachel s údajnou podobiznou vévodkyně Anny, zámek v Hajnově, konec 16. století (© Muzeum Regionalne w Chojnowie, foto autoři).

Poznámky

- 1

Hajnov, něm Heinau, také Haynau, dnes Chojnów (Polsko).
- 2

Jan Jiří Volovský (Volovsko-Olavský), první manžel zemřelé*.
- 3

Vdovským sídlem, určeným po smrti prvního manžela Jana Jiřího Volovského (Volovsko-Olavského), (Lehnicko-Břežského)*, byl zámek v Olavě, nikoli ve Volo-
vě. Nárok na jeho využívání ztratila Anna následným
sňatkem s Fridrichem IV. Lehnickým* v roce 1594.
- 4

Fridrich IV. Lehnický* zemřel v roce 1596; po 17 měsí-
cích manželství.
- 5

Anniným vdovským sídlem po druhém manželovi Fri-
drichu IV. Lehnickém* se stal zámek v Hajnově, něm.
Haynau, dnes Chojnów (Polsko). Původně gotický
hrad nechal do podoby tříkřídlého renesančního zám-
ku přestavět pod vedením Františka Paara Fridrich III.
Lehnický v letech 1546–1547; dodnes se zachovala jen
dvě křídla zámku, sídlí zde muzeum.
- 6

Glosa: Desselben Gemahlin beyrather wieder, und
wird abermal eine Wittwe.
- 7

Kostel je připomínán roku 1299; gotický chrám vybu-
dovaný postupně ve 14. a 15. století, byl renesančně
a barokně upravovaný; s četnými slechtickými a měš-
ťanskými epitafy. V současnosti farní kostel sv. apoš-
tolů Petra a Pavla, do roku 1945 nesl zasvěcení Panny
Marie. *Zabytki sztuki*, s. 196–197.
- 8

Popis naznačuje, že v kostele byly dvě sepulkrální pa-
mátky, tedy náhrobek a epitaf, zřejmě nástěnný. Dnes
je epitaf v zámku (Muzeum Regionalne w Chojnowie),
stejně jako část mříží chránících náhrobek, který ne-
chala Anna vybudovat ještě za svého života v roce
1608. Další část je v kostele. Srov. dále.
- 9

Správně v Olavě, srov. výše.
- 10

Informace o funkci pomníku směrem ke dvěma Ani-
ným manželům je zajímavá. Za pozornost stojí, že se
Lucae nezmiňuje o poškození pomníku, k němuž mělo
dle jiných zdrojů dojít už předtím, než své dílo psal.
Srov. dále.
- 11

Jan Jiří Volovský, také Olavsko-Volovský (Lehnicko-
-Břežský)*, první manžel zemřelé.
- 12

Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský)*, švagr
zemřelé.
- 13

Správně 1616.
- 14

Tiskem bylo vydáno smuteční kázání Davida Hubera.
- 15

Náhrobek Anny Lehnické se nedochoval, jeho torzo
v podobě tepaného železného roštu z roku 1608 zavě-
šeno nad severním vchodem. *Kirche St. Peter und Paul
in Chojnów (ehem- Haynau)*, in: Tiefer durchschauen
die Kunstdenkmäler der Diözese Liegnitz, dostupné
z [http://www.zabytkidiecezjilegnickiej.pl/index.php/
de/dioezese-denkmaeler](http://www.zabytkidiecezjilegnickiej.pl/index.php/de/dioezese-denkmaeler) [vid. 12.08.2017].

Žofie Alžběta,
roz. Anhaltsko-
Dessavská, manželka
Jiřího Rudolfa Lehnického, pravděpodobný
portrét, počátek
17. století (© Kultur-
stiftung Dessau-Wör-
litz, [https://st.museum-
digital.de](https://st.museum-digital.de)).

Žofie Alžběta Lehnicko-Břežská, rozená Anhaltsko-Dessavská, †1622, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„Anno 1622. überzogen nach und nach das Land Schlesien trübe Wolcken trauriger Zeiten, und insonderheit Hertzog Georg Rudolphs¹ Hof, indem seine oben gemeldte Gemahlin² starb, ohne hinterlassene Erben, eine rechte Tugend-Sonne, und Gottseelige Princessin.³ /.../ die verstorbene Gemahlin zu Lignitz hatte (er) begraben lassen /.../.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1307 (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 21. Georgius Rudolphus).

2.

„Anno 1653. starb Hertzog Georgius Rudolphus, in der Stadt Breßlau in dem 58sten Jahre seines Alters, /.../ und in die Fürstliche Grufft mit Hoch-Fürstlichen Begräbnüß-Ceremonien gesetzt, woselbst ich auf seinen und seiner zweyen Gemahlinnen Särge folgende Inscriptiones finde:

/.../

Auf der ersten Gemahlin⁴ Sarge:

Illustr. Princeps ac Dn.
Dn. Sophia Elisabetha
Princeps anhaltina,
Comitissa Ascaniae,
Johannis Georgii
anhaltin. Principis
Ascaniae Comitissae, Zernvestae,
Domini,
Ex
Dorothea
Comitissa Mansfeldensi

Filia,
Celsissimi Principis ac Dn.
Dn. Georgii Rudolphi
Dni. Sil. Legnic. Breg.
& Goldbergens.
Sacrae Rom. Caesar.
Reg. Majestatis
Consiliarii Cubicularii
& Supremi
Per utramque Silesiam
Capitaneatus
Administratoris
per Annos VII. Mens. III. D. VII.
Conjux Generosiss. fideliss. obsequentissima,
Heroína,
Religiosae Pietatis,
Prudentiae memorabilis,
Gratiosae Humanitatis,
Omniumque adeo Virtutum Laude
praecellentiss.
Mariti illustrissimi,
quamdiu vixit,
Amor & Delicium incomparabile,
Sarcophago isthoc
ad Diem usque Restitutionis
conditur.Dessaviae A. C. MDLXXXIX. X. Febr. Nata,
Lignicii vitae innocenter actae,
Ann. XXXIII. compl.
fataliter, sed & pie
placite & beate
est denata
Anno MDCXXII.
Salve Sancta Anima aetherea jam sede recepta
Pax Tibi, parta Quies, Grata parata Salus.“⁵

⁵ Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien /.../*, Budišín 1724, s. 105–109 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

Sarkofág Žofie Alžběty, roz. Anhalt-sko-Dessavské, 1622, Mauzoleum Piastovců, Lehnice, současný stav (foto autoři).

Poznámky

- 1 Jiří Rudolf Lehnický*, manžel zemřelé.
- 2 Žofie Alžběta Lehnicko-Břežská*.
- 3 Glosa: Dessen Gemahlin stirbt ohne Erben.
- 4 Text je zařazen za inskripcí nápisu na sarkofágu Jiřího Rudolfa Lehnického*, následuje inskripce vztahující se k sarkofágu druhé Jiřího manželky Žofie Magdaleny*. K jejich znění srov. relace k uvedeným osobám.
- 5 Sarkofág s ostatky Žofie Alžběty Lehnicko-Břežské* byl v roce 1622 uložen v původní podzemní

knížecí kryptě kostela sv. Jana Křtitele. V 19. století byl, spolu se sarkofágem Ludvíka IV.*, vynesen a umístěn v mauzoleu Piastovců, kde je dodnes. F. PFEIFFER, *Das Mausoleum der letzten Piasten zu Liegnitz. Monumentm piasteum, in: Bunte Bilder aus dem Schlesierlande*, sv. 2, Breslau 1903, s. 219. Popis sarkofágu a výklad emblémů po jeho stranách J. PRZALA, *Sarkofagi Piastów*, s. 43–44; nápis na svrchní straně víka necitován, zřejmě již nečitelný („*był niekdys napis*“), odkázáno na zde editovaný text u Wahredorffa. Z autopsie nebylo možno stav nápisu na tomto sarkofágu ověřit.

Dorotea Sibyla, roz.
Braniborská, manželka
Jana Kristiána Břežského,
dětský portrét, Andreas Rieh,
1596, Jagdschloss
Grunewald ([https://de.wikipedia.org/wiki/
Liste_der_Kunstwerke_im_Jagdschloss_Grunewald](https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Kunstwerke_im_Jagdschloss_Grunewald)).

Dorotea Sibyla Lehnicko-Břežská, rozená Braniborská, †1625, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„Anno 1625, den 14. May gesegnete die Zeitlichkeit die Hertzogin Dorothea Sibylla, Hertzog Johann Christians¹ Gemahlin; der Hertzog ließ sie mit grossen Fürstlichen Ceremonien in das Fürstliche Erb-Begräbnüß bey der Schloß-Kirche² beerdigen,³ und hielt bey solchem Leich-Gepränge Johannes Neomenius,⁴ Ober-Hofprediger und Superintendens, die Leichpredigt aus den Worten Apocal. 14. vers. 13.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1471 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 4. Johannes Christianus).

2.

„Dorothea Sibylla, Chur-Fürstens Joh. Georgii zu Brandenburg Tochter, /.../. Sie starb 19. Mart. 1625. Vormittags halb zwey, ward begraben 14. Mai.“

Johanne SINAPIUS, *Des Schlesischen Adels Anderer Theil, Oder Fortsetzung Schlesischer Curiositäten, Darinnen die Gräflichen, Freyherrlichen und Adelichen Geschlechter, So wohl Schlesischer Extraction, /.../,* Leipzig und Breßlau, 1728, s. 138 (Gräfliche und Freyherliche Geschlechter, Die Grafen und Freyherren von Lignitz).

Sarkofág Dorotey Sibyly, v záhlaví erb otce Jana Jiřího Braniborského; na levém boku erb Anežky, roz. z Barby, báby z matčiny strany, Břeh, 1638, současný stav (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Sarkofág Dorotey Sibyly, roz. Braniborské, v nohách erb matky Alžběty, roz. Anhaltské 1638, Břeh, současný stav (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Poznámky

- 1 Jan Kristián Břežský*, manžel zemřelé.
- 2 Kostel sv. Hedviky v Břehu s knížecím pohřebištěm.
- 3 Vcelku prostý cínový sarkofág s erbovní výzdobou je součástí expozice v Muzeum Piastów Śląskich v Břehu, ostatky byly pietně uloženy v kryptě zámeckého kostela sv. Hedviky.
- 4 Jan Neomenius (1571-1639), břežský dvorní kazatel a superintendent reformované církve na Břežsku. *Johann Neomenius*, dostupné z: <http://deutsche-biographie.de> [vid. 04.08.2017].

Alžběta Magdalena
Minsterbersko-
Olešnická, roz. Leh-
nicko-Břežská, matka
stejnojmenné man-
želky Jiřího Rudolfa
Lehnického, zasnubní
medailon, 1585
(archiv autorů).

Alžběta Magdalena Lehnicko-Břežská, rozená Minsterbersko-Olešnická, †1631, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„Anno 1631, gieng den Weg alles Fleisches Hertzog George Rudolphs¹ zweyte Gemahlin Elisabeth Magdalena, mit der er, wie mit der ersten, sieben Jahr eine unfruchtbare Ehe führte, über welchen erblasten Demant seines Hertzens, und verwelckte Tugend-Rose seines Gemüths er sich gewaltig alterirte, auch ihm daraus nichts gutes ominirte.²

/.../ er seine Gemahlin mit recht Fürstlichem Leich-Gepränge, zu Lignitz dem Erb-Begräbnüß einverleibte /.../.“³

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1309 (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 21. Georgius Rudolphus).

2.

„Anno 1653. starb Hertzog Georgius Rudolphus /.../ und in die Fürstliche Grufft mit Hoch-Fürstlichen Begräbnüß-Ceremonien gesetzt, woselbstich auf seinen und seiner zweyen Gemahlinnen Särge folgende Inscriptiones finde:

/.../

Auf der anderen Gemahlin⁴ Sarge:

Christo primogenito Mortuorum S.
Quod sibi Posteritas dictum sciat, haec Domus
illa est,
In qua mortales depositae Exuviae.
Elisabeth queis heic relliquit Magdalis, iret
Quando Anima ad superos morte soluta
Choros.

Quis Genitor? Carolus Telluris Pompa Silesae
Monsterberga suum quem coluitque Ducem.
Jus Thalami dederat svavis simul atque jucundi,*
Lygia quae Matris nunc eget orba suae,
Et dolet Uxorem tua Vita, Georgi Rudolphe
Jam heu! Uxorem, quae tua Vita fuit.
Tantum est defunctum, sed erant quae in Principe Dotes,
Non capit angusti haec Portio Sarcophagi.
Obiit Parchvv. A. 1631. AEtat. 33. Ann.

Jucundi, schicket sich hier nicht in den Vers, doch habe es behalten wollen, weil es also mir communiciret worden ist.“⁵

Johann Peter WAHRENDORF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien* /.../, Budišín 1724, s. 105–106, 109 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

Poznámky

- 1 Jiří Rudolf Lehnický*, manžel zemřelé.

2 Glosa: Seine zweyte Gemahlin gebet mit Tod ab.

3 Kněžniny ostatky byly uloženy v podzemní kryptě kostela sv. Jana Křtitele v Lehnici.

4 Text následuje za inskripcemi na sarkofázích Jiřího Rudolfa Lehnického a jeho první manželky Žofie Alžběty, rozené Anhaltsko-Dessavské*. Srov. relace k jejich osobám.
- 5 Osudy sarkofágu jsou nejisté; spekuluje se, že byl poškozen při zřícení stropu původních sklepních prostor kostela sv. Jana Křtitele v roce 1744, tak jako i další sarkofágy. Jiné zdroje ale uvádějí, že stál v hrobce v podzemí kostela sv. Jana ještě počátkem 19. století, stejně jako sarkofág Jiřího Rudolfa a jeho první manželky Žofie Alžběty*. Na rozdíl od posledně jmenované ale nebyly sarkofágy knížete a Alžběty Magdaleny do prostor barokního mauzolea vyneseny, což snad naznačuje jejich neuspokojivý stav. Srov. *Die Fürstengruft zu Liegnitz*, s. 210.

Jan Kristián Břežský,
pamětní medailon,
1608 (archiv autorů)

Jan Kristián Břežský, †1639, relace o úmrtí, převezení a pohřbu

1.

„Betreffende aber den Hertzog Johann Christian, als den letzten Stamm-Vate beydes der letzten Briegischen Hertzoge, als dieser Freyherrn von der Liegnitz /.../ Anno 1639. bezahlete er zu Osteroda¹ die Schuld der Natur. Nach eingenommener allzustarcker Reinigungs-Artze ney, sitzende auf dem Stuhl, ohne beyseyn einiges Menschen, auch in Abwesenheit des nechsten Kammerdieners, der eben gleich seiner eigenen Bequemligkeit halben, von dem Hertzog gangen war. Der Cörper ward von dar nach Brieg mit einem ansehnlichen Gefolge geführt, und mit Fürstlichen gewöhnlichen Ceremonien, in die Fürstliche Grufft beygesetzt.“

Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhaffte Beschreining Ober- und Niederschlesiens*, /.../, Franckfurt am Mayn 1685, s. 525–527 (XI. Discurs von dem Stamm-Register, Leben und Thaten aller Herzoge zu Lignitz und Brieg, von Piasto an, dem Stamm-Vater, bis auf den letzten Herzog George Wilhelm).

2.

„Unter dessen war sein Herr Bruder, Hertzog Johann Christian, aus Preussen² todt eingeführet, und zu Brieg begraben worden /.../.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1316 (IX. Capitel. Von dem Lignitzichen Fürstenthum, 21. Georgus Rudolphus).

3.

„Von obenbesagter Zeit her, hatte der tapffere Hertzog nich mehr sein Land und Leuthe zu sehen, das Glück: denn als er fast vier Wochen lang mit beschwerlichen Catharren sich muste plagen warff ihn die Schwachheit endlich auff's Lager. Ob zwar die Bedienten sich keiner Gefahr besorgeten, dennoch fielen die Flüsse je länger je stärker; Und als die Natur sich der gewöhnlichen Treibung bediente, und der Hertzog

auff dem Stuhl saß gantz alleine, wegen der ausserhalb deß Zimmers verlaufenden Bedienten, succumbirte er und gab den Geist auff am heiligen Christage deß morgens gegen 8. Uhren, Anno 1639. in dem 49. Jahr seines Alters.

Anno 1640. den 12. December liessen die Printzen die Fürstliche Leiche, in Begleitung eines ansehnlichen Trauer-Comitats, von Osterada aus Preussen nacher Brieg führen, und auff der Gräntze ihres Fürstenthums mit allerhand Trauer-Ceremonien empfangen.

So bald sie mit dem Trauer-Gefolge, samt der Leiche, vor der Stadt Brieg arrivirten, wartete schon das gantze Ministerium und das Gymnasium mit der Cantorey vor dem Oder-Thor auff, musicirten etliche Trauer-Lieder, dabey thät der Hoffprediger Christophorus Wittichius,³ eine kurtze Klag- und Trost-Sermon, und folgete die gantze Procession in schönster Ordnung aufs Schloß nach solchem Verlauff. Deß andern Tages, da die Nacht über die Leiche in der Silber-Kammer logirte, geschahe der Funerations Actus in Anwesenheit der Printzen, und der vornehmsten Ritterschafft; Zwischen den zweyen ersten Breßlawischen Thor-Thürnen, ward durch die Mauer ein grosses Thor auff den Kirchhof gebrochen, und geschahe aus dem Schloß, über den Topffmarckt, durch dasselbige die Lecih-Procession in die Kirche, in welcher erwähnter Hoffprediger Christophorus Wittichius, die Leich-Predigt, aus den Worten Apocal. 20. vs. 6. rühmlich, und mit grossem Contentement aller Zuhörer, ablegte:

Auff dem zinnernen Sarg⁴ stand folgende Überschrift eingegraben:

Hic situs est
JOHANNES CHRISTIANUS,
Dux Ligio-Bregensis
Pietate, Sapientia, Justitia
Aliisque Tanto Fastigio Dignis
Virtutibus
Princeps vere Illustris
Ecclesiarum & Scholarum Nutritius
Foecundus Illustriss. Famil. Propagator
Patriae Subditorumque Amor
& Delitium
Qui utriusque Fortunae Vices
Expertus
Cum Pacem & Quiet, in Terren, hac Civitate
se frustra sectari didicisset
Ideoque
Supern. illam toto Animo
anhelaret

Voti sui compos factus
Osterodi Boruss,
Quo turbatis Patriae rebus peculiari
Quod Fati ductu secesserat
Inquilinus è peregrino solo
Ad meliorem & aeternam
Patriam commigravit
Postquam
Spiritus Deo Creatori
Corpus Majorum Conditorio
Inferendum
Natali Terrae Resignasset
B. Ann. XLIIX. M. III. D. XXIX.
☉ ANN. ∞ IDC XXXIX. IPS. FER. NATAL.
PIETATEM ET VIRTUTEM POSTERI IMITANTOR.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1479–1480 (X. Capitel, Von dem Briegischen Fürstenthum, 4. Johannes Christianus).

4.

„Anno 1639. starb zu Osteroda vorher besagter Massen Hertzog Johann Christian in Preussen, dessen Todes-Fall die neue Freude Hertzog Georgen mercklich verbitterte. Jedoch machte Er als bald Anstalt, samt denen Herren Brüdern, wie Sie den entseelten Körper in Schlesien abholen und recht Fürstlich beerdigen möchten, derer Consilia auch wol gelückten: Denn Anno 1640 brachten Sie den Fürstlichen Körper mit einem grossen Trauer-Gefolge, in Schlesien, und endlich nacher Brieg, welchem Sie den Sold der kindlichen Liebe mit einer prächtigen Leich-Procession abstatteten, wie vorher berichtet worden.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1483 (X. Capitol. Von dem Briegischen Fürstenthum, 5. Georgius III.).

5.

„Der Durchl. Hertzog Johann Christian zu Lignitz und Brieg war der letzte Stamm-Vater der Königl. Piastischen Schles. Hertzoge, /.../. Er starb in Preusen, nicht zu Thoren, sondern zu Ostenrode1639.

25. Dec. Und ward 1640. 12. Dec. Zu Brieg in der Fürstl. Grufft beygesetzt.“

Johanne SINAPIUS, *Des Schlesischen Adels Anderer Theil, Oder Fortsetzung Schlesischer Curiositäten, Darinnen die Gräffichen, Freyherrlichen und Adelichen Geschlechter, So wohl Schlesischer Extraction, /.../,* Leipzig und Breßlau, 1728, s. 138 (Gräflíche und Freyherliche Geschlechter, Die Grafen und Freyherren von Lignitz).

6.

„Johannes Christianus Hertzog zu Lignitz und Brieg /.../, und A. 1639 zu Osterroda in Preussen gestorben ist.“

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien /.../,* Budiřin 1724, s. 132 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

Zámek v Osterode, sídlo Jana Kristiána Břežského s rodinou v době exilu v Královských Prusích, obnovoeno po roce 1945, současný stav (archiv autorů).

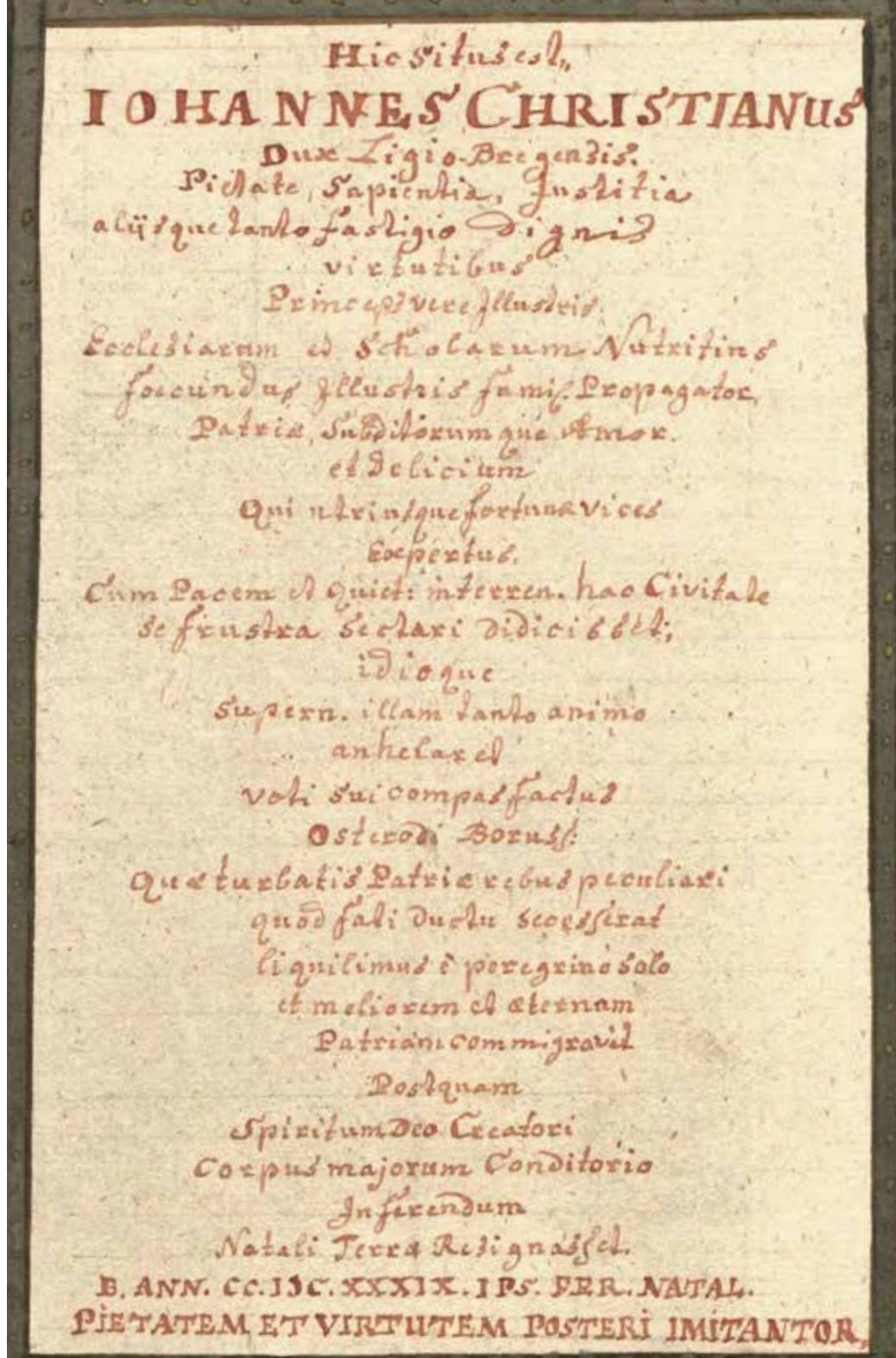

Sarkofág Jana Kristiána Břežského, záhlaví s erbem otce Jáchyma Fridricha Břežského, 1639, Břeh, současný stav (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Sarkofág Jana Kristiána Břežského, v nohách erb matky Anny Marie, roz. Anhaltsko-Bernburské; na pravém boku emblemata a erb Barbary, roz. Braniborské, báby z otcovy strany, 1639, Břeh (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Nápis ze sarkofágu
Jana Kristána
Břežského, opis F. B.
Wernera, Topographia
oder Prodromus Deli-
neati Principatus Lig-
nicensis, Bregensis,
et Wolaviensis etc.,
kolem 1750
(© Biblioteka
Uniwersytecka
we Wrocławiu).

Poznámky

- 1 Osteroda, něm. Osterode, dnes Ostróda (Polsko).
- 2 V posledních letech svého života pobýval Jan Kristi-
án Břežský* s druhou manželkou Annou Hedvikou
sv. paní z Lehnice, rozenou ze Sitsche* a nedospělými
dětmi ve východopruském Osterode, kam se z poli-
tických důvodů uchýlil jako jeden z čelných předsta-
vitelů protihabsbursky naladěných slezských vévodů
a stavů. Tam také v roce 1639 zemřela druhá choť Jana
Kristiána, Anna Hedvika a byla v tamějším kostele
pochována. A. C. SCHIMMELPFENNIG, *Herzog Jo-
hann Christians von Brieg zweite Ehe mit Anna Hedwig
von Sitsch und die aus derselben abstammende piasti-
sche Neben-Linie der Freiherrn von Liegnitz*, ZVGS 11,
- 3 Christopher Wittich, teolog reformované církve, ge-
nerální superintendent a dvorní kazatel v Břehu. Jeho
stejnomený syn byl známým karteziánem, působil
na kalvínské univerzitě v Duisburgu, kde dosáhl dok-
torátu z filozofie, a posléze v Nizozemí. *Allgemeine
Deutsche Biographie*, 43, 1898, s. 631–635.
- 4 Sarkofág je dnes součástí expozice v Muzeum Piastów
Śląskich v Břehu, ostatky jsou pietně uloženy v kryptě
kostela sv. Hedviky.

Instalace knížecích sarkofágů před hlavním oltářem, realizovaná z bezpečnostních důvodů po roce 1908, kostel sv. Hedviky, Břeh, meziválečné období (archiv autorů).

Kristián Albert Lehnicko-Břežský, †1652, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„Anno 1651. den 5. Nov. erfreute Gott Hertzog Ludovicum¹ mit den Früchten seines neuen Ehestandes, eines jungen Printzen, in der Tauffe Christian Albertus genannt, welcher aber, Anno 1652. den 20. Januar. in der ersten Kindheits-Blüthe, mit grossem Leidwesen der Fürstlichen Eltern,² verwelckte, und hernach des Abends, mit wenigen Ceremonien, dem Fürstlichen Erb-Begräbnüß³ einverleidet wurde.“⁴

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien /.../*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1331 (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 22. Ludovicus).

Sarkofág prince Kristiána Alberta, pravý bok zdobený emblematy, 1652, Břeh, současný stav (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Sarkofág prince Kristiána Alberta, záhlaví s erbem otce Ludvíka IV. Lehnického 1652, Břeh, současný stav (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Poznámky

- 1 Ludvík IV. Lehnický*, otec zemřelého.
- 2 Matkou Kristiána Alberta (také Albrechta) byla Anna Žofie Lehnicko-Břežská*.
- 3 Místo pohřebního ceremoniálu ani uložení ostatků není Lucaem uvedeno, stejně jako skutečnost, že byla rakev umístěna do zdobeného cínového sarkofágu. Pohřeb se bezpochyby uskutečnil v Břehu, kde Ludvík IV. žil s manželkou a bratry Jiřím III. Břežským* a Kristiánem I. Volovským (Lehnicko-Břežským)* s rodinami až do roku 1653 či 1654. Uložen byl v podzemí zámeckého kostela sv. Hedviky. Dnes je součástí expozice v Muzeum Piastów Śląskich v Břehu. J. PRZALA, *Sarkofagi Piastów*, sarkofág nezmiňuje.
- 4 Glosa: Ihn wird ein Fürstl. Printz gebohren, so aber bald stirbt.

Jiří Rudolf Lehnický,
tolar, avers, 1622
(archiv autorů).

Jiří Rudolf Lehnický, také Lehnicko-Goldberský, †1653, relace úmrtí a pohřbu

1.

„Anno 1653. ging er¹ durch einen harten Schlag-Fluß in Breslau, zu seinen Vätern schlaffen. Eben noch in selbigen Jahre stellten ihm seines Bruders Söhne, die drey Hertzoge Georgius, Ludovicus, und Christianus,² in Legnitz ein prächtiges Begräbnüß an, bey der Fürstlichen Stiffts-Kirche St. Johannis, in Gegenwart vieler andern Fürsten und Herren, und theilten hernach, als vollkommene Erben, unter sich ihres Vetters verlauffene Barschafften.“

Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhafte Beschreibung Ober- und Niederschlesiens*, /.../, Franckfurt am Mayn 1685, s. 530 (XI. Discurs von dem Stamm-Register, Leben und Thaten aller Herzoge zu Lignitz und Brieg, von Piasto an, dem Stamm-Vater, bis auf den letzten Herzog George Wilhelm).

2.

„Nunmehr verminderten sich deß Hertzogs³ Leibes- und Gemüths-Kräfte mercklich, so liessen sich auch sonst allerhand Vorboten verspüren seines bevorstehenden Lebens Endes, welches auch An. 1653. den 14. Januar. Morgens zwischen 8. und 9. Uhr zu Breßlau, vermittelst eines starcken Schlagflusses, erfolgte.⁴ /.../

Den 19. Februarii besagten Jahrs liessen sie⁵ den entseelten Fürstlichen Körper aus Breßlau in aller Stille frühe Morgens, nach deß verstorbenen Hertzogs selbs eigener Verordnung, wiewol mit einem ansehnlichen Geleite, nach der Lignitz abführen, und den 14. May folgender massen bey St. Johannis Kirche beerdigen.⁶

Fürstlicher Leich-Conduct Hertzog Georg Rudolphs, zu Lignitz gehalten.⁷

/.../

Auff dem zinnern Sarg⁸ mit hocherhabenen Bildnüssen stand diese Inscription mit guldenen Buchstaben.⁹

/.../

Diese Procession geschahe vom Schloß in die Johannis-Kirche, ist ein sehr langer und gerader Weg, durch die schöne Burg-Strasse, und den Marckt, unter dem Geläut aller Glocken, und dem Gesang der Cantorey. In der Kirche ward der Sarg, in dem Chor, auf ein schwarz ausgebreitetes Tuch niedergesetzt, um welchen, Zeit während Leich-Predigt, die 24. Edelleute, samt den Trabanten, stehen blieben.¹⁰

Die Leich-Predigt legte der Lignitzische Superintendens Casparus Keslerus ab, aus den Worten Davids Psalm. 82. v. 6. Ich habe wol gesagt: Ihr seyd Götter, und allzumal Kinder deß Höchsten; aber ihr werdet sterben wie Menschen.¹¹

Die Fürstlichen Leydtragenden Personen standen auff den Borleiben, und nachdem die Leich-Predigt vollendet, die Fahnen, Kleinodien, und Schilde, auff den Altar gelegt, auch der Sarg, durch das bequeme Hebezeug, der Fürstlichen Grufft einverleibet wurde, setzten sie sich allerseits zu Wagen, und fuhren wieder nach Hofe, daselbst im Fürstlichen Zimmer, vor denen anwesenden Fürstlichen Personen, und Hohen Abgesandten allerseits, Herr David von Schweinitz, auff Seifersdorff, Fürstlicher Lignitzischer Rath, eine zierliche Abdankungs-Rede ablegte. In dem grossen Saal aber, vor der sämtlichen Ritterschafft, verrichtete dergleichen Herr Godfried Eichhorn, Fürstlicher Lignitzischer Regierungs-Rath.“¹²

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien /.../*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1317–1328 (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 21. Georgius Rudolphus).

3.

„Anno 1653. bezahlete die Schuld der Natur Hertzog George Rudolph zu Lignitz, von welchem die drey Fürstlichen Brüder. Und das Briegische Fürstenthum gemeinschafftlich-regirende hertzoge ererbten, samt denen Wohlausischen Weichbildern.

So bald sie denselben zu Lignitz mit Fürstlichen Ceremonien bey der Stiftts-Kirche S. Johannis, Anno 1653. den 14. May, hatten beerdigen lassen /.../.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien /.../*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1484 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 5. Georgius III.).

4.

„Anno 1653. starb Hertzog Georgius Rudolphus in der Stadt Breßlau in dem 58sten Jahre seines Alters, sein entseelter Leichnam wurde nach Lignitz gebracht, und in die Fürstliche Grufft mit Hoch-Fürstlichen Begräbnüß-Ceremonien gesetzet, woselbstich auf seinen und seiner zweyen Gemahlinnen Särge folgende Inscriptiones finde: /.../.“

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien /.../*, Budišín 1724, s. 105–106 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

5.

„Gantz oben an dem Singe-Chor, welches die qveer über in die Kirche¹³ gebauet war, stund Hertzogs

Georgi Rudolphi Portrait, das zwey von Holtz geschnitzte Engel hielten, auf den Seiten aber waren unterschiedliche Fahnen von Fürstlichen Leichen-Begängnüssen mit Helmen.“¹⁴

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien /.../*, Budišín 1724, s. 152 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 3. Capitel. Von denen Epitaphiis die in und bey der alten S. Johannis Kirche zu finden gewesen sind.).

Poznámky

- ↑ Jiří Rudolf Lehnický*.
- ↑ Jiří III. Břežský*, Ludvík IV. Lehnický* a Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*, synovci a dědicové zemřelého.
- ↑ Jiří Rudolf Lehnický*.
- ↑ Glosa: Seine Leibes-Kräffte nehmen ab, und stirb zu Breßlau.
- ↑ Jiří III. Břežský*, Ludvík IV. Lehnický* a Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*, synovci a dědicové zemřelého.
- ↑ Glosa: Der verbliebene Cörper wird von Breßlau abführet, und zu Lignitz beerdiget.
- ↑ Následuje popis konduktu, obsahově se v zásadě shodující s verzí vydanou tiskem (srov. dále). Lucaeho text je v dílčích pasážích méně formální, s odlišnou ortografií některých jmen; vznikl nejspíš na základě jiné předlohy, než oficiálního tisku (například rukopisných kancelářských textů, instrukcí či konceptů).
- ↑ Osudy sarkofágu, uloženého v knížecím pohřebišti kostela sv. Jana Křtitele, jsou nejisté. Nejspíše se do dnešních dnů nezachoval, snad byl poničen spolu s podzemím kostela v roce 1744. Jiné zdroje uvádějí, že byl v hrobce k vidění ještě počátkem 19. století, spolu se sarkofágy první Jiřího manželky Žofie Alžběty* a druhé manželky Alžběty Magdaleny*. Zatímco ale sarkofág Žofie Alžběty, stejně jako Ludvíka IV. (který byl v inkriminovaném zdroji nesprávně uveden jako syn Jiřího Rudolfa), byl z podzemní krypty vynesen a umístěn do mauzolea, u dalších se tak nestalo. To naznačuje špatný stav sarkofágů už v 19. století. Srov. *Die Fürstengruft zu Liegnitz*, s. 210.
- ↑ Inskripce je zařazena do textu tištěného konduktu, srov. dále; publikoval ji rovněž J. G. WAHRENDORFF, *Lignitzische Merckwürdigkeiten*, s. 106–107.
- ↑ Glosa: Procession nimt ihren Weg nach der Johannis Kirchen.
- ↑ Glosa: Da geschiehet die Leich-Predigt und übrige Ceremonien, und endigt sich alles.
- ↑ Stručné informace o úmrtí a pohřbu Jiřího Rudolfa jsou zařazeny rovněž v kapitolách IX. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 22. Ludovicus, s. 1331; X. Von dem Briegischen Fürstenthum, 5. Georgius III., s. 1484.
- ↑ Kostel sv. Jana Křtitele v Lehnici s pohřebišťem Piastovců.
- ↑ Portrét Jiřího Rudolfa Lehnického* byl součástí vybavení původního kostela sv. Jana Křtitele, stejně jako ojedinělý oltář z červeného mramoru, který nechal Jiří Rudolf vyhotovit z epitafu braniborského markraběte Jiřího (1484–1543) a jeho manželky Hedviky roz. Minsterberské (†1531) z roku 1537 a umístit do centra chóru. Jmenovaní manželé byli zpodobněni v centrální části jako na kolenou klečící postavy před křížem. Obě díla zřejmě zanikla při přestavbě kostela v jezuitský chrám v 18. století. J. P. WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten*, s. 149–152.

Erb lehnicko-břežských vévodů v jejich městském paláci ve Vratislavi; svobodná Marie zde vedla domácnost ovdovělému bratrovi Jiřímu Rudolfovi Lehnickému; dnes Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych Uniwersytetu Wrocławskiego, současný stav (foto autoři).

Marie Žofie Lehnicko-Břežská, †1654, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„Es starb auch bald hernach Fräulein Maria Sophia, Hertzog Johann Christians, und Hertzog George Rudolphs unverheirathete Schwester, welche zu Parchwitz¹ wohnte, von welcher denen Printzen,² abermahl ein ansehnliches Erbteil zufiel.

Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhaffte Beschreibung Ober- und Niederschlesiens*, /.../, Franckfurt am Mayn 1685, s. 531 (XI. Discurs von dem Stamm-Register, Leben und Thaten aller Herzoge zu Lignitz und Brieg, von Piasto an, dem Stamm-Vater, bis auf den letzten Herzog George Wilhelm).

2.

„Um diese Zeit gesegnete auch die Zeit hero auff dem Schloß Parchwitz residirende Princessin Maria Sophia, seines³ Hn. Vatters⁴ Schwester /.../.“⁵

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1333. (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 22. Ludovicus).

3. „Anno 1601. Fräulein Maria Sophia, welche unverheyrathet lebte, und Anno 1654. zu Parchwitz die Zeitlichkeit gesegnete.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1465. (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 3. Joachim Friedrich).

Poznámky

- 1 Parchvice, něm. Parchwitz, dnes Prochowice (Polsko), panství se zámkem, určeným obvykle jako sídlo ovdovělých (resp. svobodných, jako v tomto případě) lehnických kněžen. Do správy Marie Žofie poskytl zámek zřejmě její bratr Jiří Rudolf, jemuž vedla po ovdovění domácnost, a který v Parchvicích po poškození lehnického zámku střídavě s vratislavským palácem žil. *Zamek w Prochowicach*, dostupné z: http://www.prochowice.msierwer.pl/content.php?mod=sub&cms_id=84&lang=pl, [01.06.2019]; Przewodnik. Historia i zabytki Prochowic, dostupné z: https://polska-org.pl/503891,Przewodnik_Historia_i_zabytki_Prochowic.html, [01.06.2019].
- 2 Jiří III. Břežský*, Ludvík IV. Lehnický* a Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*, synovci zemřelé.
- 3 Ludvík IV. Lehnický*, synovec zemřelý.
- 4 Jan Kristián Břežský*, bratr zemřelý.
- 5 Glosa: Dessen Vatters Schwester stirbt, davon er nebst seinen Brüdern viel erbet. Místo pohřbu a uložení kněžny Marie Žofie není jisté, snad se jednalo o kryptu lehnického kostela sv. Jana Křtitele. Parchvický kostel sv. Ondřeje, ač sloužil i jako zámecký svatostánek, byl nekropolí členů šlechtického rodu Zedliců a obtížně lze předpokládat uložení stavovsky výše postavené kněžny.

Sibyla Markéta
z Dönhoffu, zde ještě
jako svobodná prin-
cezna Lehnicko-Břež-
ská, před 1637
(© Österreichische
Nationalbibliothek
Wien, Porträt-
sammlung)

Sibyla Markéta z Dönhoffu, roz. Lehnicko-Břežská, †1657, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„Anno 1657. starb zu Danzing Hertzog Georges¹ Schwester, Frau Sibylla Margaretha vermählete Gräfin zu Dönhoff, und wurde daselbst bey der Grössern Pfarr-Kirche St. Marien mit Fürstlichen Ceremonien beerdiget.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien /.../*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1487 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 3. Georgius III.).

Kostel Panny Marie
v Gdaňsku, místo
pohřbení Sibylly Mar-
kény z Dönhoffu,
2. polovina 19. století
(archiv autoři).

¹ Jiří III. Břežský*, bratr zemřelý.

Žofie Kateřina,
roz. Minsterbersko-
-Olešnická, svatební
medailon, 1638
(© Městské muzeum
v Krnově, foto autoři).

Žofie Kateřina Lehnicko-Břežská, rozená Minsterbersko-Olešnická, †1659, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„Diese stets krankende Gemahlin,¹ erreichte ihres Jammers Ende, Anno 1659. zu Brieg, und ward alda prächtig beerdiget.“

Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhaffte Beschreibung Ober- und Niederschlesiens*, /.../, Franckfurt am Mayn 1685, s. 533 (XI. Discurs von dem Stamm-Register, Leben und Thaten aller Herzoge zu Lignitz und Brieg, von Piasto an, dem Stamm-Vater, bis auf den letzten Herzog George Wilhelm).

2.

„Anno 1659. den 21. Martii bezahlete, die acht Jahr continuirlich krank gelegene Frau Sophia Catharina, gebohrne Hertzogin zu Oels und Münsterberg, Hertzog Georges² Gemahlin zu Brieg, die Schuld der Natur, und setzte denselben in Witwenstand.“³

/.../

Hierauff machte der Hertzog Anstalt zu seiner verstorbenen Gemahlin Begräbnüß,⁴ welches zu Brieg im besagten 1659. Jahr den 29. Octob. recht Fürstlich vollzogen wurde, in Gegenwart vieler Fürstlicher und Gräflicher Personen und deß sämtlichen Adels deß Briegischen Fürstenthums. Die Procession geschahe aus dem Schloß unterm Geläute aller Glocken in die Pfarrkirche, und von dar, nach gehaltenem Gebeth und Trauer-Music, in die Schloß-Kirche.⁵ Weil sie Lutherischer Religion im Leben beypflichtete, thät ihrem letzten Willen gemäße Johannes Letschius erster Lutherischer Prediger und deß Furstenthums Senior Primarius⁶ die Leich-Predigt aus den Worten Rom. 8. vl. 18. Nach abgelegten Solennien legte Melchior Friederich Frey-Herr von Canitz, Fürstlicher Rath, die Abdanckungs-Rede denen erleuchten Personen, und auff dem Gymnasio der Priesterschaft Johannes Lucä,⁷ deß Gymnasii Rector, die Parentation ab.“⁸

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1487–1488 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 5. Georgius III.).

Sarkofág Žofie Kateřiny, roz. Minsterbersko-Olešnické, na levém boku erb Barbary Braniborské, báby z matčiny strany a kartuše s citáty; místo nohou labutě jako symboly dobré smrti, Břeh, 1659, současný stav (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Sarkofág Žofie Kateřiny, roz. Minsterbersko-Olešnické, detail – v nohách polychromovaný erb Barbary Braniborské, báby z matčiny strany, Břeh, 1659, současný stav (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

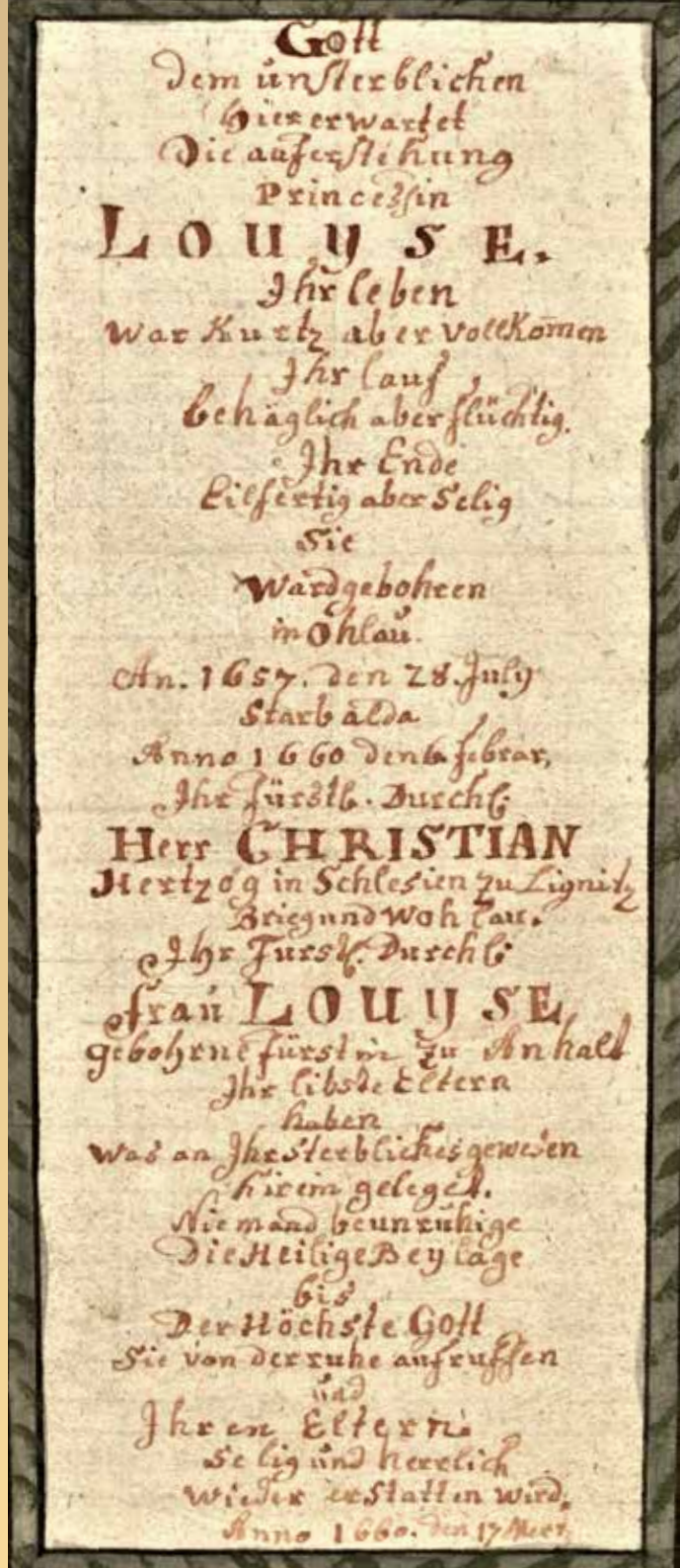
Sarkofág Žofie Kateřiny, roz. Minsterbersko-Olešnické, detail – víko cínové schránky s nápisem, Břeh, 1659, současný stav (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Poznámky

- 1 Žofie Kateřina Lehnicko-Břežská*.
- 2 Jiří III. Břežský*, manžel zemřelý.
- 3 Glosa: Dessen Gemahlin stirbt nach langer Krankheit.
- 4 Cínový sarkofág je vystaven v Muzeum Piastów Śląskich v Břehu, ostatky jsou pietně uloženy v kryptě zámeckého kostela. Popis sarkofágu a dílčí rekonstrukce textů na víku a bočnicích J. PRZALA, *Sarkofagi Piastów*, s. 44.
- 5 Zámecký kostel sv. Hedviky s knížecím pohřebištěm/kryptou.
- 6 Jan Letschius/Letsch (1603–1664), luterský teolog, pastor, senior primarius a člen knížecí konsistoře v Břehu. Narodil se v Chebu, po porážce stavovského povstání byl jako evangelický kazatel nucen odejít z Čech do Slezska. *Letsch (Letschius), Johan*, in: Die Porträtsammlung der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, dostupné z: <http://portraits.hab.de/werk/28589/>, [vid. 05.09.2019].
- 7 Jan Lichstern/Lucae, profesor, později rektor břežského gymnázia a otec Fridricha Lucae, autora kroniky. *Allgemeine Deutsche Biographie*, 19, 1884, s. 336–337.
- 8 Glosa: Läst seine verstorbene Gemahlin prächtig zu Bried beerdigen mit einer schönen Procession. Kázání, děkovné řeči i popis konduktu byly vydány tiskem.

Nápis ze sarkofágu
princezny Louisy,
opis F. B. Wernera,
Topographia oder
Prodromus Delineati
Principatus Lignicen-
sis, Bregensis,
et Wolaviensis etc.,
kolem 1750
(© Biblioteka
Uniwersytecka
we Wrocławiu).

Louisa Lehnicko-Břežská, †1660,
relace o pohřbu

1.

„Anno 1657. den 28. Julii gebahr ihm die Fürstliche Gemahlin¹ eine junge Princessin zur Welt /.../. Aber diese kaum aufgeblühete Fürsten-Blume verwelckte wieder frühzeitig nach zweyen Jahren, Anno 1660. den 6. Februarii.²

Hierauff stellte deroselben Hertzog Christian³ eine prächtige Funeration an, im besagten Jahr den 17. Martii, in Gegenwart Hertzog Georges zu Brieg,⁴ und deß Wohlauschen Adels.⁵

Die Leich-Procession geschahe aus dem Schloß zu Ohlau⁶ über den Marckt in die Pfarrkirche,⁷ und wurde der Körper in die darinnen sich befindliche Grufft eingesencket,⁸ dabey Christianus Ursinus⁹ Hoffprediger eine Leichpredigt thät aus den Worten: 1. Joh. 3. v. 1/2. Sehet welch´ eine Liebe hat uns der Vater erzeiget, daß wir Gottes Kinder sollen heissen, etc.“¹⁰

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien /.../*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1504 (X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 6. Christianus).

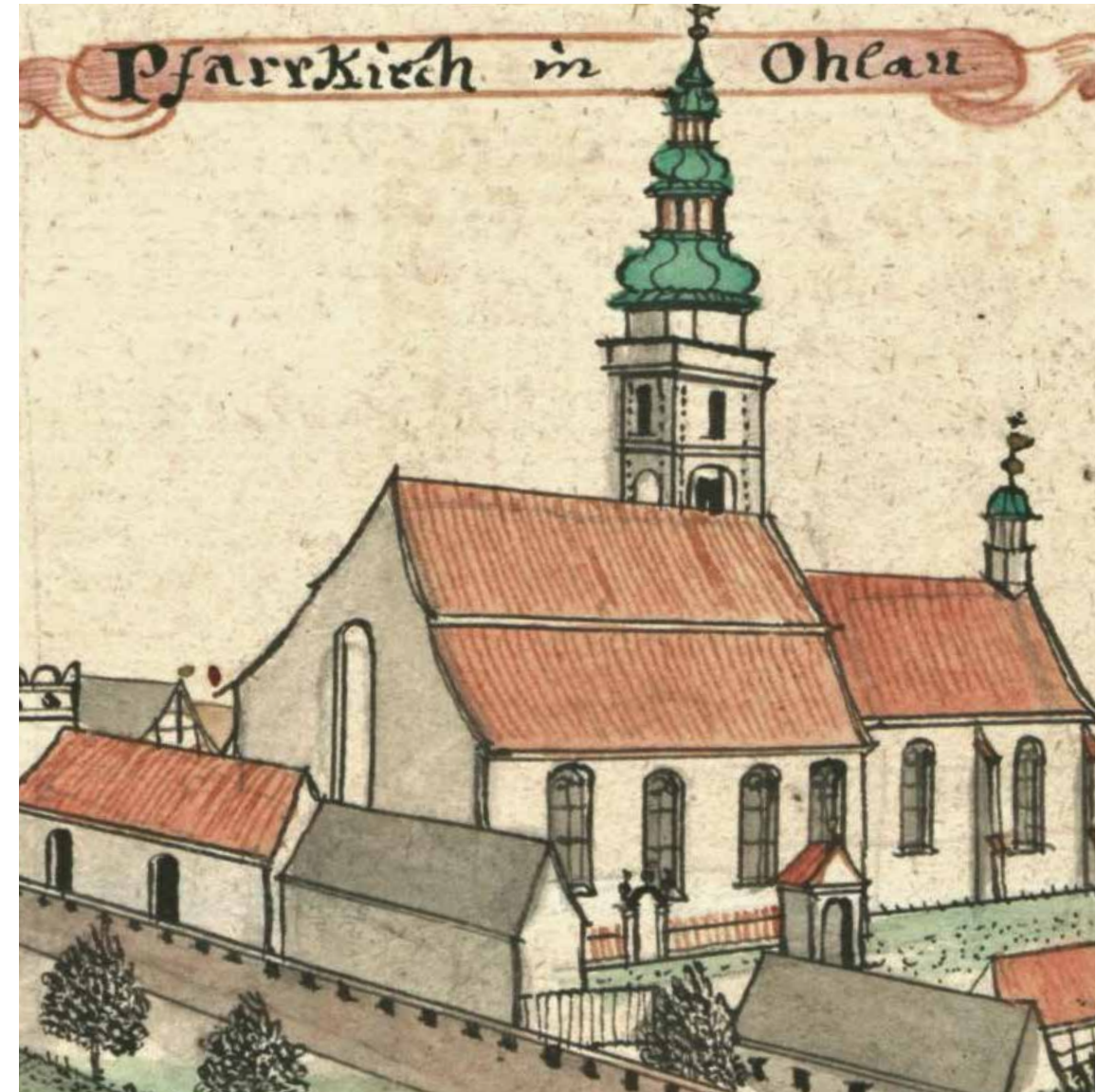
2.

„Anno 1660. ließ Hertzog Christian mit Fürstlichen Ceremonien seine Princessin Louyse in diese Kirche beerdigen, und der Fürstlichen Grufft einverleiben, unter dieser Grabschrift:¹¹

GOTT
dem Unsterblichen.
Hier erwartet
der Aufferstehung
Princessin
LOUYSE,
Ihr Leben
war kurtz, aber vollkommen:
Ihr Lauff

behäglich, aber flüchtig:
 Ihr Ende
 eylfertig, aber selig.
 Sie
 ward gebohren
 in Ohlau
 Anno 1657. den 28. Julii,
 starb allda
 Anno 1660. den 6. Februar.
 Ihre Fürstl. Durchl.
 Herr Christian,
 Hertzog in Schlesien, zu Lignitz,
 Brieg und Wohlau:
 und
 Ihre Fürstl. Durchl.
 Frau LOUYSE,
 Gebohrne Fürstin zu Anhalt,
 Ihre liebste Eltern
 haben,
 Was an ihr sterblich gewesen,
 hierein gelegt.
 Niemand beunruhige
 diese heilige Beylage,
 biß
 der höchste Gott
 Sie von der Ruhe auffruffen,
 und
 Ihren Eltern
 selig und herrlich
 wieder erstatten wird.
 Anno 1660. den 17. Martii.

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../,
 Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1403–1404 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, Ohlauisches Weichbild).

Farní kostel v Olavě,
 místo pohřbení prin-
 cezny Louisy, dcery
 Luisy a Kristiána Leh-
 nicko-Břežského,
 F. B. Werner, Topogra-
 phia oder Prodromus
 Delineati Principatus
 Lignicensis, Bregen-
 sis, et Wolaviensis
 etc., kolem 1750
 (© Biblioteka
 Uniwersytecka
 we Wrocławiu).

Poznámky

- 1

Luisa Lehnicko-Břežská*, matka zemřelé.
- 2

Glosa: Ihm wird die Princessin Louyse geboren, so aber bald wieder stirbt.
- 3

Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*, otec zemřelé.
- 4

Jiří III. Břežský*, strýc zemřelé.
- 5

Glosa: Hältt derselben eine prächtige Funeration.
- 6

Zámek v Olavě, v letech 1654–1664 rezidence Kristiána I. Volovského a jeho rodiny, v letech 1672–1680 vdovské sídlo kněžny Luisy. Palác vznikl ve 2. polovině 14. století, (původní, jinde situovaný gotický hrad byl zničen za husitství); v letech 1587–1600 byl přebudován v renesančním slohu; v letech 1659–1680 barokně upraven italským architektem Carlo Rossim a doplněn o tzv. Kristiánovo křídlo. V letech 1833–1834 byla většina zámku, včetně barokního opevnění a zahrady zbourána. V současnosti slouží zrenovované torzo zámku jako sídlo městského úřadu v Olavě. *Zabytki sztuki*, s. 641–642; *Zamki polskie. Olawa*, dostupné z: <http://www.zamkipolskie.com/olawa/olawa.html>, [vid. 07.07.2019].
- 7

Farní kostel Panny Marie Milosrdné (kdysi ss. Blažeje a Sperata) připomínaný 1201; původně gotický kostel byl koncem 16. století rozšířený, roku 1634 částečně poškozený; v letech 1534–1699 ve správě evangelické církve. Na vnější straně osázen renesančními epitafy, bez dokladů o knížecích pohřbech, krypta nepřístupná. *Zabytki sztuki*, s. 641.
- 8

Cínový sarkofág s ostatky malé princezny byl identifikován a popsán při otevření kostelní krypty v roce 1825. G. MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, s. 10 s odkazem na J. MOHAUPT und WINTER, *Geschichtliche und statistische Nachrichten über die Stadt Ohlau*, Brieg 1837; srov. také *Forschungsgruppe Kreis Ohlau, Forschungsstelle Schlesien, Arbeitsgemeinschaft Ostdeutscher Familienforscher*, dostupné z: <http://agoff.de>; www.klauskunze.com [vid. 15.07.2017].
- 9

Kristián Ursinus, teolog reformované církve, od roku 1654 dvorní kazatel a představitel nově zřízené konsistoře v Olavě; po roce 1664 přesídlil s knížetem do Břehu, kvůli vleklým sporům s tamějším hlavním kazatelem Janem Biermannem na své působení u dvora rezignoval a roku 1668 odešel do Říše, kde krátce působil jako inspektor ve falckém Weinheimu. *Grosses vollständiges Universal Lexicon*, 51, 1747, s. 567; G. MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, s. 10–11.
- 10

Kázání, stejně jako další homiletika a popis konduktu, byly následně vydány tiskem. K oslavě malé princezny přispěl pamětním textem, a snad i děkovnou řečí, Daniel Czepko z Reigersfeldu (1605/6–1660), právník, rada knížete Kristiána I. v letech 1656–1660 a proslulý lyrik. G. MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, s. 10; Werner MILCH, *Daniel von Czepko. Persönlichkeit und Leistung*, Breslau 1934, s. 30–31, 81–82. Souborné vydání jeho díla Daniel CZEPKO, *Sämtliche Werke*, edd. U. v. Seelbach, H.-G. Roloff, M. Szyrocki, 6 Bds., Berlin-New York 1980–1998.
- 11

Glosa: Princessin Louyse Grabschrift in dieser Kirche.

Žofie Magdalena Minsterbersko-Olešnická, rozená Lehnicko-Břežská, †1660, relace ú úmrtí a pohřbu

1.

„Desselben Fürstliche Wittwe, Frau Sophia Magdalena,¹ residirte nachgehends auf ihrem assignirten Wittwen-Sitz Vielgut, un(d) starb Anno 1660. dero verblichenen Körper ließ Hertzog George zu Brieg, auf einem sonderlich hierzu verfertigten, mit schwarzem Tuch überzogenen, auch mit sechs verkappten Pferden bespannten Wagen, im Geleit eines ansehnlichen und Adelichen Comitats, von dar abholen, welchem das Briegische Gymnasium, und das Ministerium, ein viertel Meil von Brieg aus, biß an die hohe Brücke, hinter der Rathe entgegen gieng, und mit Gesang in die Fürstliche Grufft, Fürstlichem Gebrauch nach beysetzen.

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien /.../*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1134 (Das VII. Capitel. Von dem Oelsnischen Fürstenthum, 3. Podiebrathische Münsterbergische Hertzoze zu Oels.).

2.

„Ob nun wol diesem Fürstlichen Begräbnuß Frau Sophia Magdalena, verwittibte Hertzogin zu Oels und Mönsterberg, gebohrne Hertzogin zu Lignitz und Brieg noch persönlich beywohnete, und kaum sich auff ihren Witwen-Sitz Vielgut im Oelsnischen wiederumb erhoben hatte, so langte zeitlich die Bottschafft ihrer zugestossenen Unpäßlichkeit, und kurtz hernach von ihrem Absterben an. Daher vesolvirte sich Hertzog George, weil sie ohne Kinder starb, und ließ die Fürstliche Leiche, unterm Geleite eines ansehnlichen Adels, von dar über Ohlau, abhohlen, welcher der gantze Fürstliche Hof, das Ministerium, das Gymnasium, samt der Cantorey, der Rath, und die vornehmste Burgerschafft zu Brieg, hinter der Rhate bey der hohen Brücke erwarteten, und mit einer schönen Procession unterm Klang der Glocken und der Trauer-Music, vollends in die Stadt führeten, und der Fürstl. Grufft anvertraueten.“²

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien /.../*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1488 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 5. Georgius III.).

3.

„Sophia Magdalena, geb. zu Brieg 1624. 14. Jun. Nachmittags um 3. Viertel auf Zwey, folgenden 9. Jul. getauft, verm. 1642. 2. Dec. an Hertzog Carl Friedrichen zu Münsterberg und Oels, sie starb 1660. 8. April.“

Johanne SINAPIO, *Des Schlesischen Adels Anderer Theil, Oder Fortsetzung Schlesischer Curiositäten, Darinnen die Gräfflichen, Freyherrlichen und Adelichen Geschlechter, So wohl Schlesischer Extraction, /.../,* Leipzig und Breßlau, 1728, s. 139 (Gräffliche und Freyherliche Geschlechter, Die Grafen und Freyherren von Lignitz).

Sarkofág Žofie Magdaleny, roz. Lehnicko-Břežské, na levém boku erb Anny Marie, roz. Anhaltské, báby z otcovy strany, a obrazová alegorie; místo nohou koule v orlích pařátech, Břeh, 1660, současný stav (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Poznámky

1 Žofie Magdalena Minsterbersko-Olešnická* byla druhou manželkou Karla Fridricha Minsterbersko-Olešnického. Náklady na translaci a pohřeb, stejně jako jeho organizaci, na sebe vzali lehnicko-břežští knížecí bratři, Jiří III. jako senior, Ludvík IV. a Kristián I. Pravděpodobně Jiří jako senior rodu nechal rovněž vyhotovit cínový sarkofág s emblémy v obdobném,

byť méně zdobném stylu jako pro svou manželku Žofii Kateřinu. Vystaven je v Muzeum Piastów Śląskich v Břehu. Popis a výklad J. PRZALA, *Sarkofagi Piastów*, s. 44–45.

2 Glosa: Hertzog George lässt ebenfalls seine kurtz hernach verstorbene Schwester zu Brieg beerdigen.

Sarkofág Žofie Magdaleny, roz. Lehnicko-Břežské, v nohou erb matky Dorotey Sibyly, roz. Braniborské, Břeh, 1660, současný stav (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Ludvík IV. Lehnický,
dobový portrét,
kol. 1660 (© Nationalbibliothek Wien,
Porträtsammlung).

Ludvík IV. Lehnický, †1662, relace o úrazu, smrti a pohřbu

1.

„Kurtz vor seinem Absterben reysete er samt der Gemahlin, und gantzen Hofstadt, nach Mecklenburg, und gab dem Hertzog seinem Schwager die visite. In wehrender herrlicher alida geniesender Bewirthing, stürzte er im Ringrennen mit dem Pferde, und thät einen sehr empfindlichen gefährlichen Fall, und kehrte hierauf bald wieder nach Hause.

Nach zehen jähriger Regierung, verwechselte der gütige Hertzog sein irdischen Fürstenthum, mit der ewigen Himmels-Crone Anno 1664. und wurde in die Fürstliche Stifts-Kirche St. Johannis, öffentlich, gleich seinen Vorfahren mit prächtigen Ceremonien begraben.“

Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhaffte Beschreining Ober- und Niederschlesiens*, /.../, Franckfurt am Mayn 1685, s. 553 ((XI. Discurs von dem Stamm-Register, Leben und Thaten aller Herzoge zu Lignitz und Brieg, von Piasto an, dem Stamm-Vater, bis auf den letzten Herzog George Wilhelm).

2.

„Anno 1662. reysete er mit seiner Gemahlin, und der gantzen Hofstatt, nacher Güstrau¹ in Meckelnburg, und gab der Gemahlin² Herrn Bruder, dem regierendem Hertzog, Herrn Gustav Adolph zu Mecklenburg³ die Visite, der ihn auch mit allen ersinnlichen Ergetzlichkeiten bewirthete, wiewol zu deß Hertzogs unverhofftem grösten Unglück: denn bey angestelltem Turnier und Ringrennen, dabey der Hertzog seine Dexterité vor andern sehen ließ, stürzte er mit dem Pferdte, sehr gefährlich, dadurch er seinem Leibe, und duch die Erschrecknüß hierüber seinem Gemüthe, sehr wehe thät, wie ihm dann auch solcher fall biß in Tod mercklich nachhieng.⁴

/.../

Bey seiner Wiederkunfft in Lignitz erfreueten sich alle Unterthanen hertzlich, aber sothane Freude wurde ihnen bald versaltzen, indem endlich nach vielem Klagen über Unpäßlichkeit sich der gute Hertzog, Anno 1663. den 7. Januarii, Bettlägerig machte. Ob es sich schon dann und wann mit ihm etwas zur Besserung schickte, also daß er frische Lufft zuschöpfen, die benachtbarte Städte und Ampts-Häuser besuchte, dennoch muste er den 21. Augusti nur wiederum nacher Lignitz kehren, und sich mit allerhand

zusammen stossenden Schwachheiten plagen, biß er endlich in wahrer Busse, im Glauben auff das Verdienst JESU Christi, den 24 Novembris Anno 1663. seinen Geist im 48. Jahr seines Alters, im 10. Jahr geführter Regierung, und im 14. Jahr deß Ehestandes, seeliglich aufgab, mit grostem Leid Wesen deß Hofes und deß Landes.⁵

Anno 1664. den 12. Tag Martii, geschahen die Fürstlichen Exequien bey grosser Frequenz deß Adels, in der Fürstlichen Stiftts-Kirche St. Johannis,⁶ fast eben mit den Ceremonien, wie vorher beschriebener massen Hertzog George Rudolphs.⁷

Es folgten dieser Trauer-Procession die die Fürstliche Frau Wittwe, auf einem schwarz-bekleideten Trauer-Wagen mit sechs dergleichen verkappten Pferdten bespannet, Hertzog Georg zu Brieg,⁸ Hertzog Christian zu Wohrlau,⁹ Hertzogs Gustav Adolphs zu Mecklenburg Abgesandter, Herr Otto Wedig von Buch, auff Tarnau und Ringleben, Fürstlicher Mecklenburgischer Hof-Marschall und Cammer-Praesident, wie auch der damals in Schlesien gegenwärtiger Herr Heinrich, Fürst von Nassau-Dillenburg,¹⁰ und deßgleichen andere Gräfliche und Standes Personen.

Die Inscription deß zinnernen, mit hohen Bildern und dergleichen Zierath von Metall geziereten Sarges,¹¹ bestand in folgendem:¹²

/.../

Nach vollendeter Procession thät der Hof-Prediger, und deß Fürstenthums Superintendenz-Administrator, Heinrich Schmettau,¹³ die Leich-Predigt aus den Worten 2. Chronic. 35. v. 24. 25. in der St. Johannis Kirche. Sobald auff dem Schloß-Wall unter wählender und den Funerations-Actum beschliessender Trauer-Music die dreyfache Salve dreier Canonen geschehen, fuhren die Fürstlichen leydtragenden Personen, und Abgesandten, in ihren Trauer-Kutschen auff's Schloß; David von Schweidnitz auff Seifersdorf, deß Fürstenthums Landes-Hauptmann aber legte vorher die Abdanckungs-Rede in der Kirche ab, und contentirte durch seine Wolredenheit Hohe und Niedrige.

“Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1334–1337 (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 22. Ludovicus).

3.

„Anno 1664. ward Hertzog Ludowig zu Lignitz den 12. Martii, und in disem Jahr den 8. October Hertzog George zu Brieg beyderseits ohne männliche Erben begraben, deren Begräbnuß-Solennitäten er beywohnete.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1505 (Das IX. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 6. Christianus).

3.

„Es lebte der Hertzog darauf nich lange, sondern starb A. 1663. den 24. Novembris, sein entseelter Körper wurde in einem schönen Zinnernem Sarge,¹⁴ der gar zierlich gemacht und vergoldet ist, in die Fürstliche Grufft der S. Johannis Kirche gebracht, darauf ich diese Inscription lese: /.../“¹⁵

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien* /.../, Budißin 1724, s. 114 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

Sarkofág Ludvíka IV. Lehnického, na levém boku erb Alžběty, roz. Anhaltské, báby z matčiny strany, a textové kartuše; místo nohou ležící lvi, Mauzoleum Piastovců, Lehnice, 1663/1664, současný stav (foto autoři).

Sarkofág Ludvíka IV. Lehnického, detail – pravý bok s částečně zničenými textovými kartušemi a erbem Anny Marie, roz. Anhaltské, báby z otcovy strany, současný stav (foto autoři).

Poznámky

- 1

Dnes Güstrow (Německo), polabsky Guščerow, město se zámkem meklenburských vévodů.
- 2

Anna Žofie Lehnicko-Břežská*, manželka zemřelého.
- 3

Gustav Adolf Meklenburský na Gütrowě*, švagr zemřelého.
- 4

Glosa: Thut eine Regie ins Mecklenbuegische nach Gustrau, woselbst er einen gefährlichen Fall thut beyrn Turnier.
- 5

Glosa: Hertzog Ludovicus ist lange Zeit unpäßlich, und stirbt mit grossem Leid-Wesen deß Landes.
- 6

Kostel sv. Jana Křtitele v Lehnici, od roku 1547/8 knížecí pohřebiště.
- 7

Jiří Rudolf Lehnický*, strýc zemřelého.
- 8

Jiří III. Břežský*, bratr zemřelého.
- 9

Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*, bratr zemřelého.

- 10

Jindřich Nassavsko-Dillenburský*, manžel Dorotey Alžběty*, neteře zemřelého.
- 11

Sarkofág s knížecími ostatky byl v roce 1664 uložen v podzemní kryptě kostela sv. Jana Křtitele. V 19. století byl umístěn do nadzemního mauzolea posledních Piastovců, kde je k vidění dodnes. Stručný popis sarkofágu J. PRZALA, *Sarkofagi Piastów*, s. 45–46 s odkazem na Johann Peter WAHRENDORFF, *Liegnitzische Merckwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Herzogthum Schlesien*, Budissin 1724, s. 114.
- 12

Inskripce citována v mírně odlišné podobě (užití majuskul/minuskul, míra rozpisu zkratek apod.) v J. P. WAHRENDORFF, *Lignitziche Merckwürdigkeiten*, s. 114–115. Větší míru odlišnosti vykazuje text samostatného vydání popisu konduktu (srov. dále).
- 13

Jindřich Schmettau (1628–1704), teolog reformované církve, dvorní kazatel v Lehnici. Jeho jmenování generálním superintendentem roku 1666 vyvolalo v knížectví odpor katolických stavů, na což reagoval kníže Kristián I. jeho odvoláním. Z podnětu braniborského kurfiřta působil od téhož roku na teologické fakultě ve Frankfurtu nad Odrou a následně jako kazatel při berlínském dómu. *Heinrich Schmettau*, dostupné z: http://de.wikipedia.org/wiki/Heinrich_Schmettau, [vid. 22.04.2017].
- 14

Sarkofág byl uložen v podzemní kryptě kostela sv. Jana v Lehnici. V 19. století byl vynesena a umístěn v barokním mauzoleu posledních Piastovců. J. PRZALA, *Sarkofagi Piastów*, s. 40.
- 15

K inskripci srov. výše.

Alžběta Marie Karolína Lehnicko-Břežská, rozená Falcká ze Simmern, †1664, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„/.../allein Anno 1664. riß ihm¹ der Todt diese Gemahlin² bald wieder aus den Armen, und ihn selbst, etliche Woche(n) hernach, ohne männliche Erben, zu ihr ins Grab. Noch in selbigem Jahre den 7. October ward die Hertzogin, und den 8. October der Hertzog, prächtig begraben, wie aus folgendem Leichen Conduct erscheint.³

“Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhafft Beschreining Ober- und Niederschlesiens, /.../*, Franckfurt am Mayn 1685, s. 534 (XI. Discurs von dem Stamm-Register, Leben und Thaten aller Herzoge zu Lignitz und Brieg, von Piasto an, dem Stamm-Vater, bis auf den letzten Herzog George Wilhelm).

2.

„Itzund da man meynete der Hertzogin⁴ anklopfende Schwachheiten würden durch öftters Brauchen köstlicher Artzney-Mittel sich ein wenig stillen lassen, so nahmen dieselbigen jelänger je mehr überhand, biß endlich diese Heroische, und angenehme, schöne Fürstin, nachdem sie etliche Tage vorher auß Breßlau sich nach Brieg sehnete, und daselbst angelanget war, den 20. May seliglich den Geist affgab.⁵

/.../

Anno 1664. den 7. Octob. vollzoge man die Begräbnuß der Hertzogin, Frauen Elisabeth Maria Charlotte, eben mit solchen Ceremonien, auch in Anwesenheit allerseits Käyserlicher, Chur- und Fürstlicher Abgesandten, und der Fürstlichen, Gräfflichen, hohen Standes-Personen, wie auch deß sämtlichen Adels, außgenommen der Kleinodien. Die Abgesandschafft der Frau Mutter, als der verwittibten Frauen, Pfaltzgräfin zu Simmern,⁶ verrichtete hierbey Herr Augustus Grafe von der Lignitz,⁷ und deß Herrn Bruders Ludwig Heinrichs Pfaltzgrafens zu Simmern,⁸ Herr Ludwig Philipp von Damm,⁹ der verwittibten Frauen Pfaltzgräfin zu Simmern Hofmeister.

In der Fürstlichen Schloß-Kirche¹⁰ hielt der Ober-Hofprediger und Superintendens Johannes Gualtherus Biermannus¹¹ die Leich-Predigt aus den Worten deß Apostels Pauli, Rom. 8. v. 28. denen die GOtt lieben, müssen alle Dinge zum Besten dienen.¹² Christoph von Franckenberg auff Roskowitz, Fürstlicher Cammer-

Juncker, legte die Parentation ab.“Deß andern Tages hernach war der 8. Octob. geschahe Hertzog Georges Begräbnüß, /.../.“¹³

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien /.../,* Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1494, 1496–1497 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 5. Georgius III.).

Sarkofág Alžběty Marie Karolíny, roz. Falcké na Simmern, na levém boku braniborsko-ansbašský erb Eleonory, roz. Pruské, provdané Braniborské, báby z matčiny strany, a obrazové emblémy; místo nohou lvi s vévodskou čapkou odkazující na erb Wittelsbachů, Břeh, 1664, současný stav (foto autoři).

Sarkofág Alžběty Marie Karolíny, roz. Falcké ze Simmern, pohled shora odhalující druhotnou deformaci schrány, kostel sv. Hedviky, Břeh, 1664, současný stav (foto autoři).

Sarkofág Alžběty Marie Karolíny, roz. Falcké ze Simmern, v nohou braniborsko-ansbašský erb matky Eleonory Marie, roz. Braniborské, kostel sv. Hedviky, Břeh, 1664, současný stav (foto autoři).

Poznámky

1 Jiří III. Břežský*, manžel zemřelé.

2 Alžběta Marie Karolína Lehnicko-Břežská*.

3 Následuje stručný popis smutečního průvodu konaného při posledním rozloučení s Jiřím III.* Popis konduktu konaného při pohřbu Alžběty Marie Karolíny citován není.

4 Alžběta Marie Karolína Lehnicko-Břežská*.

5 Glosa: Dessen Gemahlin stirb zu Brieg.

6 Marie Eleonora Falcká ze Simmern, roz. Braniborská (1607–1675), matka zemřelé.

7 August z Lehnice*, švagr zemřelé.

8 LudvíkJindřich Mořic Falckýze Simmern (ze Simmern-Kaiserslauternu, 1640–1674), bratr zemřelé.

9 Ludvík Filip von Damm/Dahm (1616–1674), hofmistr Marie Eleonory Falcké ze Simmern. J. SINAPIUS, *Schlesischer Curiositäten Erste Vorstellung*,

etc., Leipzig 1720, s. 325; *KingsnKastles®, the Aristocrat’s Genealogy*, dostupné z: <https://wc.rootsweb.com/cgi-bin/igm.cgi?op=GET&db=kingsnkastles&id=I476377&ti=%252C>, [vid. 08.07.2019].

10 Zámecký kostel sv. Hedviky v Břehu s knížecím pohřebištěm.

11 Jan Gualter (Walter) Biermann (1613–1670), původem z Frank, od roku 1651 až do své smrti kalvínský dvorní kazatel a superintendent Břežského knížectví. S. J. EHRHARDT, *Presbyterologie des Evangelischen Schlesien*, II, s. 50, 66–67.

12 Kázání a některé další funerální texty byly posléze vydány. Srov. soupis funerálních tisků.

13 Rozloučení s Jiřím III.*, manželem zemřelé, se uskutečnilo den po jejím pohřbu. Rámcový scénář byl shodný; srov. dále. Popis a výklad sarkofágu J. PRZALA, *Sarkofagi Piastów*, s. 46. Sarkofág je, na rozdíl od všech ostatních, umístěn v boční kapli kostela sv. Hedviky, nikoli v zámeckém muzeu. Ostatky jsou pietně uloženy v podzemí kostela.

Jiří III. Břežský,
slavnostní portrét
vévody – předsedajícího
slezského vrchního
úřadu v bohatém
barokním ustrojení,
1664 (© Muzeum
Piaśtów Śląskich
w Brzegu,
foto autoři).

Jiří III. Břežský, †1664, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„/.../allein Anno 1664. riß ihm¹ der Todt diese Gemahlin² bald wieder aus den Armen, und ihn selbst, etliche Woche(n) hernach, ohne männliche Erben, zu ihr ins Grab. Noch in selbigem Jahre den 7. October ward die Hertzogin, und den 8. October der Hertzog, prächtig begraben, wie aus folgendem Leichen Conduct erscheinet.“³

Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhaffte Beschreining Ober- und Niederschlesiens, /.../,* Franckfurt am Mayn 1685, s. 534 (XI. Discurs von dem Stamm-Register, Leben und Thaten aller Herzoge zu Lignitz und Brieg, von Piasto an, dem Stamm-Vater, bis auf den letzten Herzog George Wilhelm).

2.

„Kurtz vorher, den 12. Martii, hatte man zu Lignitz Hertzog Ludwig beerdiget, und waren die Fürstliche Höfe zu Brieg und Ohlaw beschäfftiget, wie sie das Lignitziche Fürstenthum unter sich möchten theilen; Aber da warff die zunehmende Kranckheit Hertzog Georgen endlich auff das Siechbett, also daß Er den 14. Julii seine irdische Fürstenthümer mit dem Himmel verwechselte, in dem 53. Jahrs seines Alters, bey guter Vernunfft und Empfehlung seiner Seele in die Hand GOTTes.“⁴

Das Testament, wie es nach seinem Todt solte gehalten werden, hatte Er allbereit bey gesunden Tagen abgefasset, und bekräftigen lassen. Und weil das Fürstenthum kein weiblich Lehen war, ererbte dasselbige der noch am Leben übrige Hertzog Christian, wie auch das Lignitzische. Belangende aber die Allodialien, und Mobilien, so ftelen sie allerseits seiner einzigen Frau-Tochter, Frauen Dorothea Elisabeth, vermählten Fürstin zu Nassau Dillenburg, zu.

/.../

Deß andern Tages hernach war der 8. Octob. geschahe Hertzog Georges Begräbnüß, nachdem die Fürstliche Leiche, gleich der ersten, in der Fürstlichen Silber-Cam(m)er,⁵ zeithero unter tag- und nächtlicher Wacht, der hierzu verordneten Edelleute und Trabanten gestanden hatte, aus dem Schloß in die Pfarrkirche St. Nicolai⁶ und von dar in die Schloß-Kirche.⁷

Sobald man die Fürstliche Leiche in die Schloß-Kirche bracht, und die Fürstliche Personen, Abgesandten und andere Hochgräfliche und Freyherrliche Leydtragende dero angewiesene Stände betreten hatten, machte die Trauer-Music ihren Anfang, unter welcher der Ober-Marschall, Melchior Friedrich Freyherr von Canitz den Fürsten-Hut, und Obrister Wachtmeister Melchior von Spiegel den Degen von dem allbereit ins Chor gesetzten Sarg abschnitte, auch ferner den Sarg entkleidete, und samt andern Kleinodien von Fahnen, Schilden, Schwerd und Helmen auff den Altar legte, außgenommen die Trauer-Fahne, welche die Leiche durch ihren vorher genanten Träger biß zu der Grufft begleitete.⁸

Hierauff thät der Ober-Hoffprediger und Superintendens Johann Gualtherus Biermannus⁹ die Leich-Predigt aus Text. Apoc. 3. v. 5. Wer überwindet, der soll mit weissen Kleidern angethan werden. Und ich werde seinen Nahmen nicht außtilgen aus dem Buch deß Lebens: Und ich will seinen Namen bekennen für meinem Vater, und für seinen Engeln.¹⁰

Nach geendigter Leichpredigt und abgelesenen Fürstlichen Personalien, wurde der Sarg mit dem bequemen Hebezeug in die Fürstliche Grufft hinunter gelassen,¹¹ hingegen die Fahne, Schilde, und Wapen, oben ins Chor in schöner Ordnung angehefftet.

Indem nun sich alles glücklich endigte, verfügte sich die Fürstliche Leydtragende Assemble, nebst allen hohen Abgesandten auff den grossen Kirchsaal, und höreten von dem mehr-erwehnten Ober-Hoffmarschall Freyherrn von Canitz die Abdanckung, die Noblesse aber von dem Cammer-Juncker Ernst Sigmund von Posadowsky in dem Schloß-Hofe.¹²

Deß andern Tages, nach gegebenem Glocken-Klang umb neun Uhr, fand sich die sämtliche Priesterschaft, samt andern gelehrten Leuten, in grosser Menge auff dem Gymnasio im obern Auditorio ein, daselbst bey angestellter Trauer-Music deß Gymnasii Professor und Rector Magister Iohannes Lucae¹³ eine Lateinische Parentation bey zwo Stunden lang ablegte, welche nachgehends zum Druck befördert worden.¹⁴

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien /.../*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1494–1495, 1497–1498 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 5. Georgius III.).

2.

„Anno 1664. ward Hertzog Ludowig zu Lignitz den 12. Martii, und in disem Jahr den 8. October Hertzog George zu Brieg beyderseits ohne männliche Erben begraben, deren Begräbnuß-Solennitäten er beywohnete.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien /.../*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1505 (Das IX. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 6. Christianus).

3.

„Darauf reisete Georgius III. in seine Residence Brieg zurücke, woselbst bald seine andere Gemahlin Elisabetha Maria Carolina, und Er kurtze Zeit darnach, nemlich den 4. Julii in vor schonangeführten 1664stem Jahre, ohne Männliche Erben starb.“

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien /.../*, Budißin 1724, s. 117 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

Sarkofág Jiřího III. Břežského, na levém boku erb Alžběty, roz. Anhaltské, báby z matčiny strany, obrazové kartuše a bohatá zlacená výzdoba; místo nohou sedící orlice s vévodskou čapkou, 1664, Břeh, současný stav (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Sarkofág Jiřího III. Břežského, detail – v nohou erb matky Dorotey Sibyly, roz. Braniborské, Břeh, 1664, současná instalace v podzemí zámku (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Jiří III. Břežský, dobový portrét (archiv autorů).

Torzo mužské barokní obuvi, zřejmě Jiřího III. Břežského, kol. 1664 (© Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, foto autoři).

Poznámky

- 1 Jiří III. Břežský*.
- 2 Alžběta Marie Karolína Lehnicko-Břežská*, druhá manželka zemřelého.
- 3 Na s. 534–547 následuje stručný popis smutečního průvodu konaného při posledním rozloučení s Jiřím III.* Vzhledem k podrobnější verzi prezentované v pamětním tisku, editovanému v dalším oddíle této publikace, zde zkrácenou verzi neprezentujeme.
- 4 Glosa: Wie auch Hertzog Ludwig zu Lignitz un(d) Hertzog George selbsten.
- 5 Tak zvaná stříbrná komora, místnost v přízemí břežského zámku, v níž byly tradičně vystaveny ostatky zemřelých vévodů na smutečním loži v období mezi úmrtím a pohřbem.
- 6 Farní kostel sv. Mikuláše v Břehu, hlavní (tehdy luteránský) chrám ve městě.
- 7 Zámecký kostel sv. Hedviky v Břehu s knížecím pohřebišťem.
- 8 Glosa: Die Fürstl. Leiche wird zur Grufft gebracht.
- 9 Jan Gualter (Walter) Biermann (1613–1670), původem z Frank, v letech 1651–1670 kalvínský dvorní kazatel a superintendent Břežského knížectví. S. J. EHRHARDT, *Presbyterologie des Evangelischen Schlesien*, II, s. 50, 66–67.
- 10 Glosa: Und geschiehet darauff die Leichpredigt.
- 11 Popis a výklad sarkofágu J. PRZALA, *Sarkofagi Piastów*, s. 47–48. Dnes je součástí expozice v Muzeu Piastów Śląskich v Břehu, ostatky jsou pietně uloženy v kryptě kostela sv. Hedviky.
- 12 Glosa: Und Parentation so wol im Schloß, als auff dem Gymnasio.
- 13 Johann Lichtstern (také Lucae), profesor a rektor břežského gymnázia, jedné z nejvýznamnějších evangelických škol ve Slezsku; otec kazatele a kronikáře Fridricha Lucae. *Allgemeine Deutsche Biographie*, 19, 1884, s. 336–337.
- 14 Vydány byly po pohřbu jak parentace, děkovná řeč a kázání, tak i popis konduktu.

Eleonora Marie,
roz. Anhaltsko-Bern-
burská, matka Anny
Žofie, roz. Meklenbur-
ské na Güstrowě, 1625
(© bpk /Staatliche
Schlösser, Gärten und
Kunstsammlungen
Mecklenburg-
Vorpommern /
Gabriele Bröcke).

Anna Žofie Lehnicko-Břežská, rozená Meklenburská na Güstrowě, †1666, relace o úmrtí, translaci a uložení

1.

„Seine¹ verwittibte Gemahlin, bewohnete hernach ihren Witwen-Sitz zu Parchwitz,² starb auch bald hernach, derer Körper ist in Mecklenburg nach Güstrau geführt, und ihrem letzten Willen nach, daselbst begraben worden.“

Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhaffte Beschreinung Ober- und Niederschlesiens, /.../* Franckfurt am Mayn 1685, s. 553 (XI. Discurs von dem Stamm-Register, Leben und Thaten aller Herzoge zu Lignitz und Brieg, von Piasto an, dem Stamm-Vater, bis auf den letzten Herzog George Wilhelm).

2.

„Auf diesem Schloß³ hatte Hertzogs Ludwigs zu Liegnitz hinterlassene Witwe, Frau Anna Sophia, geborne Hertzogin zu Mecklenburg, ihren Witwen-Sitz, samt dem darzu gehörenden großen Amt, ist auch Anno 1665. (!) Allhier gestorben, ihr Körper aber nach Güstrau in Mecklenburg geführt worden.“

Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhaffte Beschreinung Ober- und Niederschlesiens, /.../*, Franckfurt am Mayn 1685, s. 452 (X. Discurs von Ober- und Nieder-Schlesiens Fürstenthümern, und den vier freyen Standes-Herrschaften).

3.

„Nachgehends verordnete im Testament der Anno 1664. verstorbene zu Lignitz regirende Hertzog Ludwig⁴ seiner hinterbliebenen Gemahlin, der vorher gedachten Frauen Anna Sophia, geborner Hertzogin zu Mecklenburg das Schloß und Ampt Parchwitz zum Wittwen-Sitz, welchen sie auch würcklich bezoge, und bewohnte, und alles in gute Verfassung, durch ihren eigenen Hoffmeister, bey dem Schloß und Ampt setzte, aber auff gar kurtze Zeit, indem die verwittibte Hertzogin stracks das Jahr hernach die

Zeitligkeit gesegnete, derer entseelter Körper, durch gedachten Hoffmeister Heinrich von Rößler, auf Langenwaldau, mit einem ansehnlichen Traur-Geleite, nacher Güstrau in Mecklenburg geführt, sampt ihrer Verlassenschafft, und daselbst in das Erb-Begräbnüß⁵ der Hertzoge zu Mecklenburg eingesencket wurde.“⁶

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1249–1250 (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 23. Lübnisches Weichbild, Parchwitzer Ampt).

4.

„Sobald der Hertzog⁷ dem Fürstl. Erb-Begränüß einverleibet worden, beliebte der verwittibten Hertzogin nicht länger die Lignitzische-Residentz, sondern begab sich mit ihrer Hofftatt auff Parchwitz, als ihrem im Testament assignirten Wittwen-Sitz, daselbst sie ihre Hofhaltung recht formirte, auch das Schloß nach ihrer Bequemlichkeit disponirte, wiewol auff kurtze Zeit: denn sie gieng das Jahr hernach Anno 1665. (!) den Weg alles Fleisches.⁸ Und weil sie im Testament ihren Herren Bruder Hertzog Gustav Adolph zu Mecklenburg-Gustrau⁹ zum Erben aller ihrer beweglichen Güter denominirte, auch verordnete, daß ihr entseelter Körper nacher Gustrau in das Fürstl. Mecklenburgische Begräbnüß möchte beygesetzt werden, daher wurde derselbige durch ihren gewesenen Hofmeister,¹⁰ nebst allen Pretiositäten und Verlassenschafften, mit einer starcken Convoy dorthin abgeführt, das Parchwitzer-Ampt aber wiederum der Fürstlichen Lignitzischen Cammer einverleibet.“¹¹

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1337 (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 22. Ludovicus).

5.

„Die Gemahlin Anna Sophia nahm nach des Hertzoges¹² Tode Ihren Wittwen Sitz Parchwitz in Possession, daselbst Sie auch A. 1669. (!) den 19. Februarii gestorben, von dar Ihr Leichnam nach Güstrau im Mecklenburgischen geführt worden ist.“

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien* /.../, Budißin 1724, s. 115 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

6.

„/.../, und 1665. (!) wurde durch ihn der entseelte Körper Hochgedachter verwittibten Hertzogin Anna Sophia von Parchwitz, mit einem ansehnlichen Trauer-Geleite nach Güstrau in Mecklenburg abgeführt.“

Johanne SINAPIO, *Des Schlesischen Adels Anderer Theil, Oder Fortsetzung Schlesischer Curiositäten, Darinnen die Gräffichen, Freyherrlichen und Adelichen Geschlechter, So wohl Schlesischer Extraction, /.../,* Leipzig und Breßlau, 1728, s. 140 (Gräffiche und Freyherliche Geschlechter, Die von Rösler).

7.

„Ein Gewölbe unter der Erden, dessen Eintritt ist mehr für dem Altar, und vormals mit einer höltzernen Lucke oder Thüre belegt gewesen. Nach dem aber einmahl eine ehrbare Fraw, wiesie zum heiligen Abendmahl gehet, fast damit eingesuncken; so ist an statt der höltzernen Thüre, ein Leichen-Stein dahin gelegt worden. Man gehet vermittelst einer bequemen Steige hinein, und ruhen in demselben folgende Fürstl. Leichen.

/.../

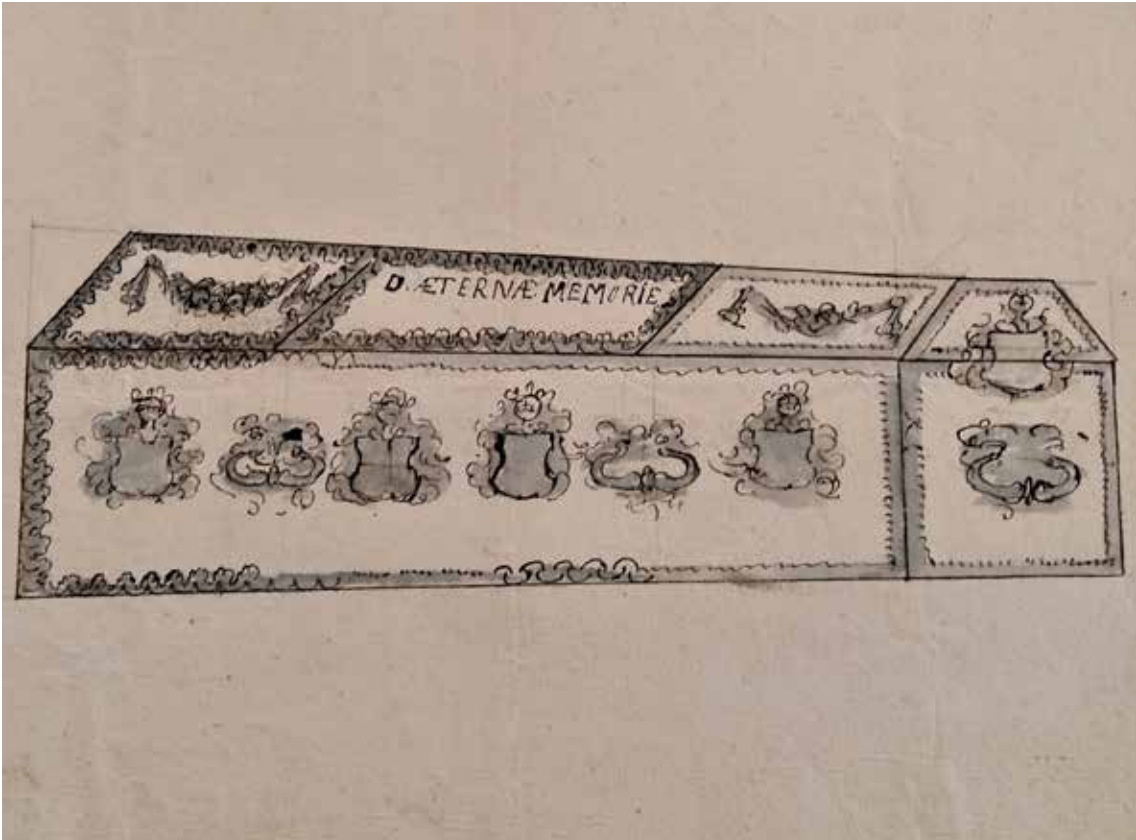
IV.

Ein erhabener zinnerner Sarg, 7. und ein halb Fuß lang.¹³ Die Inscription auf den Deckel ist folgende nach Römischer Arth:

Celsissimae Principis ac Dominae
Dominae Annae Sophiae, Ducis
Lignicensis in Silesia,
Natae ex Mecklenburgensium Ducum
Serenissima Familia Anno 1628.
Desponsatae Celsissimo Duci
Ludovico,
Lignicensi in Silesia Anno 1648.
Principis optimae &c.
Exanimum corpus in hoc locule
sepultum jacet.
Das Crucifix.
Anno Christi Servatoris 1666.
X. Februar. demortuae & 29. Maji

ejusdem anni a Serenissimo fratre
Duce Gustavo Adolpho
ejus reliquiae
hic terrae mandatae
Joh. XI. 25. Ego sum Resurrectio &c.“

Gustav THIELE, *Beschreibung des Doms in Güstrow /.../*, Rostock 1726, s. 121, 125–126 (Cap. XXII).

Sarkofág
Anny Žofie,
roz. Meklenburské
na Güstrowě, man-
želky Ludvíka IV.
Lehnického, návrh,
perokresba, 1666
(© Landeshauptarchiv
Schwerin, Akten, Altes
Archiv, Fürstenhaus,
Dynastie-
und Hofsachen).

Poznámky

1 Ludvík IV. Lehnický*, manžel zemřelý.

2 Parchvice, něm. Parchwitz dnes Prochowice (Polsko), zámek na Lehnicku, obvykle vdovské sídlo kněží.

3 Parchvice, něm. Parchwitz, dnes Prochowice (Polsko).

4 Ludvík IV. Lehnický*, manžel zemřelý.

5 Anna Žofie Lehnicko-Břežská* byla pohřbena v podzemní kryptě dómu v Güstrowě. Gustav THIELE, *Beschreibung des Doms in Güstrow/.../*, Rostock s. d. (1726), s. 125–126. Krypta není přístupná, ani v kostele označena. K výzkumu pozůstatků zde uložených členů rodu, včetně Anny Žofie, podrobněji Raimund SCHMIDT, *Bericht über Sarkophagsicherung (1986 bis 1988) in den Grüften des Domes zu Güstrow*, Mecklenburgische Jahrbücher, 107, 1989, s. 108–109. Informace o aktuálním stavu pohřebiště nebyly dohledány.

6 Glosa: Dieselbe sritrbt und wird in Mecklenburg begraben.

7 Ludvík IV. Lehnický*, manžel zemřelý.

8 Glosa: Dessen Gemahlin bezieheth ihren Wittwen-Sitz, und stirbt bald hernach.

9 Gustav Adolf Meklenburský na Güstrowě (1633–1695), syn Jana Alberta II. Meklenburského (od 1611 na Güstrowě) a Eleonory Marie, rozené Anhaltsko-Bernburské. Podrobněji Steffen STUHT, *Höfe und Residenzen. Untersuchungen zu den Höfen der Herzöge von Mecklenburg im 16. und 17. Jahrhundert*, Bremen 2001, s. 236–267.

10 Hofmistrem Anny Žofie byl výše uvedený Jindřich von Rößler.

11 Glosa: Wird zu Gustrau beygesetzt.

12 Ludvík IV. Lehnický*, manžel zemřelý.

13 Náčrt sarkofágu LHA Schwerin, Akten, Fürstenhaus, 2.12–1/10 Begräbnisse, Nr. 130. Vol. XV.

Zámek v Osiku,
sídlo Zikmunda
z Lehnice, stav v před-
válečném období
(archiv autorů).

Zikmund z Lehnice, †1664, relace o smrti a pohřbu

1.

„/.../ Sigismundum, Freyherrn von der Lignitz. Als aber dieser Anno 1665.¹ ohne Erben starb,² ererbete vorher erwehnter Herr Graff Augustus³ diese Güter, und nachdem auch dieser besagter massen die Zeitlichkeit gesegnete, fielen sie gleich Priborn, als ein Lehen, dem Káyser heim.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1418 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 1. Die Stadt Brieg und das Weichild).

2.

„/.../ Herr Sigismund, welcher in unfruchtbahrer Ehe mit Fräulein Eva Eleonora von Bibran,⁴ und Anno 1664 starb.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1473 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 4. Johannes Christianus).

3.

„Sigismundus, Freyherr von der Lignitz, geb. Zu Brieg 1632. 31. Jan. /.../. Er starb 1664.“

Johanne SINAPIO, *Des Schlesischen Adels Anderer Theil, Oder Fortsetzung Schlesischer Curiositäten, Darinnen die Gräfflichen, Freyherrlichen und Adelichen Geschlechter, So wohl Schlesischer Extraction, /.../,* Leipzig und Breßlau, 1728, s. 140 (Gräffliche und Freyherliche Geschlechter, Die Grafen und Freyherren von Lignitz).

4.

„Augustus und Sigismundus Freyherrn von Lignitz /.../, von denen sich der letztere /.../ starb aber A. 1664.

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien /.../,* Budißin 1724, s. 132–133 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

Poznámky

- 1

Za datum úmrtí Zikmunda z Lehnice* je přijímán 14. červenec 1664. K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 239–241, příloha I/9.
- 2

Zemřelý byl snad pohřben v kostele na svém panství Ossig (dnes Osiek, Polsko). Místo jeho uložení údajně nebylo označeno, snad v důsledku negativního postoje luterského kněze. Carl Adolf SCHIMMELPFENNIG, *Herzogs Johann Christian von Brieg zweite Ehe mit Anna Hedwig Sitsch und die aus derselben abstammen-*
- 3

August z Lehnice,* bratr zemřelého.
- 4

Eva Eleonora z Bibran a Modlau (1644–1671); po Zikmundově smrti se znovu provdala za Jana Jindřicha sv. pána von Maltzan. Johannes SINAPIUS, *Schlesischer Curiositäten*, /.../ 2, Leipzig 1728, s. 308.

Kristián I. Volovský
(Lehnicko-Břežský),
dobový portrét,
kolem roku 1650
(© Österreichische
Nationalbibliothek
Wien, Porträt-
sammlung).

Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský), †1672, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„/.../ nach wenige Wochen fing er an das Zimmer zu halten, und endlich gar das Bette, machte es aber nicht lang mit dem Lager, und entschliefam Sonntag bald hierauf, Morgends um eilf Uhr seeliglich, in Gegenwart seiner Gemahlin, etlicher Räfte, und des Hofpredigers. /.../

Ein viertel Jahr hernach, celebrirte man des Hertzogs Exequien in der Stifft-Kirche S. Johannis, aber nicht nach alter Fürstlicher Gewohnheit, sondern die Hertzogin inventirte neue, und bey dem Fürstlichen Hause noch niemahls gebrauchte Ceremonien, folgender maßen: In dem Chor der Kirchen, wurde ein so genandtes Castrum Doloris aufgerichtet, und darein der kupferne und übersilberne Sarg, 200.¹ Thaler kostende, samt dem Fürstlichen Körper in Goldstück gekleidet, auch mit einem Mantel, von der gleichen Materie umhüllet, gestellt. Den Sarg bedeckten dreyerley große Tücher, unten ein schwarzes von feinem Tuch, in der mitten ein Silberstück, oben ein sammetes Tuch. Oben auf dem Sarg stand zu dem Haupt der köstliche Fürsten-Hut, und etwas adwerts, lag das Fürstliche vergöldete Schwerdt. Inwendig war das Chor, ober Castrum Doloris, von unten bis oben rings umher, mit schwarzem Tuch bekleidet, auch mit viel hundert brennende Lampen, inwendig und auswendig behenget. Des Abends um fünf Uhr, nach eingekommener Mahlzeit, verfügte sich die Noblesse und Geistligkeit in die Kirche, und zwar in keiner ordentlichen Procession, sondern nach eines jeden Belieben, und trat in den jenigen Ort, der ihm angewiesen war, von denen bestellten Marschallen. Bald hierauf folgte die Fürstliche Frau Witwe, mit der Princessin, samt allen Fürstlichen Leidtragenden, Gräflichen, und Freyherrlichen hierzu erbetenen Personen, und Abgesandten, in großer Menge, über 40. Kutschen, über die lange Burg-Gassen und dem Marckt, auf welchem sich zwey Compagnien zu Roß mit ihrer Standarten praesentirten, wie auch an der Kirche zwey Compagnien zu Fuß, mit ihren in schwarzen Flor gewickelten Fahnen, und nahmen ihren Sitz in dem Fürstlichen Standt, und auf andern Borleiben rings um die Kirche umher, also daß ein jeder das Castrum Doloris, konnte vor Augen haben, über dessen Eingang das Bildnüss des Hertzogs zu sehen war, mit lauter brennende Lampen umgeben.

So bald es in der Kirche etwas stille worden, und ein jeder seinen Ort eingenommen hatte, stimmten die Musicanten eine sehr bewegliche Vocal- und Instrumental-Trauer-Music an, darunter praesentirte sich das Castrum Doloris folgender maßen. Gleich auf der ersten Staffel des Chors, jetzo Einganges in das Castrum Doloris, standen drey Marschalle: Friedrich Günther von Wolzogen, Fürstlicher Hof-Marschall, Caspar von Döbner und Dobenhausen, Fürstlicher Forstmeister, und Fridrich von Nimptsch, Fürstlicher Stalmeister. Zur rechten Seiten stand der Briegische Superintendens Christianus Pauli,² und nach ihm in einer Linie die Fürstl.

Hof-Prediger, und verschriebene Seniores, auß dem Briegischen Fürstenthum, zur linken Seiten aber standen die Seniores der Fürstenthümer Lignitz, und Wohlau, auch in einer Linie, und in ihrer Ordnung, an der Zahl 38. Unten in dem Castro Doloris, weiter hinein werts, standen, wie die Prediger allersets (!) in weissen Chor-Röcken, 40. Cavallier in langen Trauer-Mänteln mit weißwächsernen brennenden Fackeln. Zwischen diesen, und dem auf einer kleinen Bühne erhobenen Sarg, standen eine Staffel höher, und zwar auf jeder Seiten, 12. Cavallier, zusammen 24., welche den schwartz Sammeten Himmel hielten. Eine Staffel noch höher standen auf jeder Seiten 8.vornehme Cavallier, zusammen 16., welche die Zipffel von dem Silberstückeren Leichtuch hielten.

So bald die verordneten Trauer Lieder abgesungen waren, stieg erwehnter Superintendens Pauli auf die Cantzel, und thät die Leichpredigt, aus I. Epistoli an die Corinth 15, 42, 43, 44 &c. und hierauff der Briegische Lands-Hauptmann von Posadowsky die Abdanckung, und nahm endlich sothane Funeration, des Nachts um ein Uhr, unter abermahliger Trauer Music ein Ende.“

Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhafft Beschreining Ober- und Niederschlesiens, /.../,* Franckfurt am Mayn 1685, s. 562–567 (XI. Discurs von dem Stamm-Register, Leben und Thaten aller Herzoge zu Lignitz und Brieg, von Piasto an, dem Stamm-Vater, bis auf den letzten Herzog George Wilhelm).

2.

„In dem Anno 1672. Hertzog Christian ins Grab gieng /.../“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien /.../,* Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1194 (Das VIII. Capitel. Von dem Wohlauischen Fürstenthum, 23. Christianus).

3.

„Anno 1672. als Hertzog Christian, seiner Gewohnheit nach, die Lignitzer besuchte, und im Regiment-Wesen etliche nützliche Verfassungen machen wolte, warff ihn die vorher allbereit verspürete Schwachheit auff's Siech-Bette, und endlich, nach Göttlicher Verhängnuß, ins Grab.

Weil er nun zu Lignitz starb, stellte ihm auch die Fürstliche Frau Wittwe³ die Exequien ein Viertel-Jahr hernach⁴ folgender massen bey der Stiffts-Kirche St. Johannis⁵ an, und zwar bey nächtlicher Zeit.⁶

In dem Chor der Kirchen wurde ein so genandtes mit schwartzem Tuch von unten biß oben überzogenes, auch mit vielen Lampen geziertes Castrum Doloris auffgerichtet, über dessen Eingang deß Hertzogs Bildnüß angehefftet zusehen war. Etliche Tage vorher stellte man den küpffernen, und über und über auff den Schnitt starck verguldeten, auch mit schönen Sinnbildern künstlich prangenden, und auff acht grossen, gleichsam fliegenden von polirtem Metall gemachten Adlern stehenden, und über 2000. Reichsthaler

kostenden Sarg, jedermänniglich im Chor vor Augen, worinnen der entseelte Hertzog ruhete, angethan mit einem Goldstückeren Kleid und Mantel. Nachgehends wurde er auff das höchste Gerüste deß Castri Doloris, worauff man drey Staffeln stieg, gestellet, und unten mit einem schwartz-sammeten Tuch, in der Mitten mit einem Silber-Stück, und oben mit einem Gold-Stück, bedeket.⁷

Oben auff dem Sarg zu den Haupten stand der kostbare mit Diamanten besetzte Fürsten-Hut, und desselben Länge nach lag das vergüldete Schwerdt. Rings umher der Kirchen waren auch alle Borleiben, und vornehmste Gestühle, samt der Cantzel, mit schwartzem Tuch beleget, und mit brennenden Lampen gleichfals behangen.⁸

Deß Abends um 5. Uhr, nach eingenommener Mahlzeit verfügte sich die Noblesse, und verschriebene Priesterschaft, in die Kirche, wiewol in keiner ordentlichen Procession, sondern nach eines jeden Belieben. Die Noblesse welche zur Auffwartung verordnet war, accommodirte sich der Ordre ihrer Marschalle, und die Priesterschaft legte unterdessen in der Sacristey die weissen Chor-Röcke an.⁹

Hierauff folgte die Leydtragende Fürstl. Frau Wittwe, mit der Princessin und vermähleten Hertzogin zu Holstein,¹⁰ und andern hohen leydtragenden Standes-Personen¹¹ und Abgesandten, wie auch diejenige Noblesse, welche bey der Funeration keine Dienste leistete, auf die vierzig Kutschen starck, und nahmen den March über die lange Burg-Gasse und den Marckt, auff welchem sich zwey Compagnien zu Roß, nebst ihren Standarten praesentirten, nach der Kirche zu.¹²

Mit ihrer Ankunfft intonirten die Musicanten oben auff der Orgel die Trauer-Music, und ein jeder stellte sich in seine Ordnung nach Anweisung der Marschälle.¹³

Vorwärts auff der ersten Staffel deß Chors, als deß Einganges in das Castrum Doloris standen drey Marschalle mit ihren Stäben, Visiren und tieffen Trauer-Habit, als Friedrich Günther, Freyherr von Wolzogen, Fürstlicher Hof-Marschall, Caspar von Döbner und Dobenhausen, Fürstlicher Briegischer Forstmeister, und Friedrich von Nimptsch, Fürstlicher Briegischer Stallmeister.

Zur rechten Seiten stand Herr Christianus Pauli, Briegischer Superintendens und Ober-Hof-Prediger, und nach ihm hineinwärts ins Chor die andern Fürstlichen Hof-Prediger, und verschriebene Seniores aus dem Briegischen Fürstenthum. Zur lincken Seiten standen auch in einer Linie, diesen gegen über, die Seniores der Fürstenthümer Lignitz und Wohlau, und das Lignitziche Ministerium, allerseits in weissen Chor-Röcken.

Weiter hineinwärts standen um das Castrum Doloris vierzig Cavallier in langen Trauer-Mänteln, weiß wächserne brennende Fackeln in Händen haltende, welche drey Adelige Marschalle commandirten, in gehörigem Trauer-Habit.

Zwischen diesen standen 16. Cavallier, welche den grossen schwartz-sam(m)eten Himmel hielten, und mit hohen schwartzen Hältern unterstützen. Auff der untersten Staffel deß Gerüstes standen 16. Cavallier, auff allen vier Seiten die Zipffel deß schwartzen Leichen-Tuchs haltende, und oben auff der dritten Staffel zwölf vornehme von Adel, welche die Zipffel der Goldstückeren Decke mit Händen fasseten.

Bey Endigung der Instrumental- und Vocal-Trauer-Music trat erwehnter Herr Christianus Pauli, Superintendens auff die Cantzel, und thät die Leich-Predigt, aus der ersten Epistel an di Corinthen, cap. 15.

v. 42. 43. 44. und hierauff der Briegische Landes-Hauptmann Hanß Adam von Posadowsky die Parentation, da dann unterdessen die Kirch-Thüren, allen Tumult abzuwehren, starcke Guardes bewachten.¹⁴

Indem nun die Trauer-Solennitäten ihre Endschafft erreichten, wie auch die Trauer-Music, stiegen die Fürstlichen Leydtragenden Personen und Abgesandten wieder zu Wagen, und fuhren deß Nachts um 1. Uhr, unter der Convoy der Gardie, in voriger Ordnung nacher Hofe, so verfügte sich auch sonst ein jeder nach seinem Quartier. Deß andern Tages ehe man das Castrum Doloris zerlegte, und den schönen Sarg in die Grufft senckte,¹⁵ erlangten die Frembden und Einheimischen Freyheit, und ungehinderten Eingang noch einmal denselben in Augenschein zunehmen, als eine Rarität von vielen Merckwürdigkeiten.¹⁶

Über dieses ließ auch die Hertzogin eine besondere geprägte Begräbnüß-Müntze, zum Gedächtnüß in Gold und Silber, reichlich austheilen, auff derer einer Seite deß Hertzogs Bildnüß, auff der andern Seite aber folgende Überschrift geprägt stande, wiewol auff der Seite rings den Rand herum deß Hertzogs Symbolum, Constanter & sincerè, bey dem Bildnüß zu lesen war.¹⁷

Christianus
Dux Siles. Lig. Brig.
& Wolau.
Natus Olaviae A. C.
M. DC. XIIX.
XIX. April.
Denat. Lignic.
A. C. M. DC. LXXII.
XXIIX. Febr.“¹⁸

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1338–1340. (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 23. Christianus).

4.

„Umb die Jahre 1670. und 1671. regeten sich in dem Hertzog allerhand Schwachheiten, welche ihn fast mürbe auch zu dem Regiments-Wesen sehr verdrüßlich machten, also daß Er sich sehr ermüdet zu seyn erzeugte; /.../.¹⁹ Eben diese von Tage zu Tage überhand nehmende Unpäßlichkeiten veranlasseten den Hertzog, daß Er das Testament verfertigte, und, wie bräuchlich, bestätigte, und wie es nach seinem Tode solte gehalten werden, disponirte.²⁰

Anno 1672. verlangte der Hertzog nacher Lignitz zu reysen, und daselbst frische Lufft zu schöpfen, in Hoffnung bey sothaner Veränderung ein wenig die geschwächte Natur auffzurichten /.../. Anfangs

favorisirte ihm diese Veränderung, und die Lignitzsche Lufft, über die massen wol, und stärckte der Medicorum verhoffte Besserung.²¹

/.../

Aber wider Vermuthen machte Er sich auff einmahl bettlägerig, und der Aertzte Hoffnung zweifelhaftig, indem die Medicamenta nicht mehr wircken, auch sonst mancherley Todes-Zeichen herfür brechen wolten.²²

Sobald die Hertzogin²³ solches merckte, schickte sie den Printzen, mit seinen Bedienten deß Sonn-Abends vorher in aller Stille, und ohne jemand's Wissen, unter den Convoy etlicher Reuter, nacher Franckfurt an der Oder,²⁴ und richteten die Reyse durch die Lausnitz²⁵ ein. Nachgehends continuirte der Printz seine Studia auff selbiger Universitaet.²⁶

Den Sonntag hernach entschlief der zum Sterben wohl disponirte Hertzog, zwischen eilff und zwölf Uhr, seliglich, in Beyseyn der Hertzogin, etlicher Räthe, und deß Hoff-Predigers, in dem 8. Jahr der geführten Regirung der dreyen Fürstenthümer Lignitz, Brieg, und Wohlau, und in dem 54. Jahr seines Alters. Und so muste der gute Hertzog von Brieg, nach Göttlicher Verhängnuß, außziehen, und zu Lignitz den Lebens-Lauff beschliessen. Belangende desselben Begräbnüß-Ceremonien, samt dem was dabey remarquabels passiret, belehret solches alles die vorhergegangene Beschreibung deß Lignitzischen Fürstenthums, sonderlich am Ende der Lignitzschen Hertzogen.“²⁷

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1508–1509 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 6. Christianus).

5.

„Anno 1672. /.../ Denn die Kranckheit warff endlich den Hernn Water auff das Sieg-Bett, und wenig Tage hernach beförderte sie ihm des Lebens Ende, den 28. Februarii, an einem Sonntag.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1512 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 7. Georgius Wilhelmus).

6.

„Im übrigen regierete Hertzog Christianus sehr löblich. Vor seinem Tode brachte Er einige Zeit im Brieg zu; Als Er aber A. 1672. an seinem Leibe eine gefährliche Maladie wahrnahm, kam Er nach Lignitz, allhier eine Veränderung der Lufft zu geniessen. Allein Er fand an diesem Orte seinen Tod, denn Er im gedachten Jahre den 28. Februarii zwischen 11. und 12. Uhren in dem 54sten Jahre seines Alters, die Welt gesegnete. Sein entselter Leichnam wurde in die Fürstliche Grufft gebracht²⁸, und in ein besonderes Capellchen gegen

Mitternacht, gesetzt.²⁹ Im Gewölbe dieses Capellchens ist oben ein Engel gemahlet zu sehen, der ein Zettul hält, mit den Worten: Superavit vindice Christo.

Der Sarg worinnen die Fürstliche Leiche lieget, ist von versilbertem Kupffer, mit vergoldetem Wappen und Sinnbildern überleget, ruhet auf 6. Schlesischen Adlern. Zum Haupte ist oben an dem Deckel des Hertzoges Nahme, auf den Seiten des Deckels sind zwey Sinnbilder; Auf der rechten Seite wird ein Rauch-Faß vorgestellt, dessen Rauch in die Höhe steigt, mit den Worten, Dum placeo pereo; Auf der lincken Seite ein Phoenix, der auf dem Holtze sitzt und verbrennet, mit der Beyschrift: Revivisco ex Morte: Oben auf dem Deckel stehet diese Inscription:

D. O. M. S.
Postquam divinae
Originis
Anima
Patriam repetiit,
Exuvias Mortalitatis
heic posuit
Sereniss. Illustriss.
Princeps
Dom. Christianus Dux
Dux Siles. Lign.
Breg. Wolav.
è piastea Stirpe,
Natus Bregae
A.C. MDCXIIIX.
IX. April.
Denatus Lignatii
A. M. DCLXXII.
XXVIII. Febr.
Princeps
Pius & inclutus
Pater Patriae,
Cujus Merita
In Subditorum potius
Pectoribus &
Silesiae Memoriâ
quam hac Tumbâ
perennant.

Unten an dem Sarge sind unterschiedliche Wappen, und dabey 4. Emblemata zu sehen. Auf der rechten Seite 1.) Ein Knäbchen, welches mit der lincken Hand ein Creutze hält, und mit dem rechtem Fusse auf einem Todten-Kopffe, mit dem lincken aber auf einer Sand-Uhr stehet, dabey diese Worte zu lesen, Transitus celer est & avolamus; 2.) Fället ein Stern mit einem grossen Strahl und Schein herab auf die Erde, dabey stehet: Sequitur Lux magna cadentem. Auf der lincken Seite 1.) Ein Hand aus den Wolcken mit einem Crantze, dabey stehet: Perseveranti dabitur; 2.) Eine umgefallene Säule, dabey lese ich: Majorem ostendit Casus.“³⁰

Johann Peter WAHRENDORFF, Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzogthum Schlesien /.../, Budißin 1724, s. 119–121 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

7.

„Christianus, regierenden Hertog erstlich nur über Wolau, brauf blieben ihm allein die drey Fürstenthümer Lignitz, Brieg und Wohlau, war geb. zu Brieg 1618. 19. April. Nachmittas zwischen 7. und 8. /.../; er starb zu Lignitz 1672. 28. Febr. Zu Mittage in der eilften Stunde, /.../.“

Johanne SINAPIO, *Des Schlesischen Adels Anderer Theil, Oder Fortsetzung Schlesischer Curiositäten, Darinnen die Gräfflichen, Freyherrlichen und Adelichen Geschlechter, So wohl Schlesischer Extraction, /.../,* Leipzig und Breßlau, 1728, s. 139 (Gräffliche und Freyherliche Geschlechter, Die Grafen und Freyherren von Lignitz).

Sarkofág Kristiána I. Volovského (Lehnicko-Břežského), na levém boku erb Alžběty, roz. Anhaltské, báby z matčiny strany, bohatá dekorace a terče s emblematy, Mauzoleum Piastovců, Lehnice 1672, současný stav (foto autoři).

Sarkofág Kristiána I. Volovského (Lehnicko-Břežského, detail – terč s povaleným sloupem v krajině, symbolem smrti; místo nohou orlice s perizoniem, současný stav (foto autoři).

Poznámky

- 1

Jiné zdroje uvádějí cenu sarkofágu ve výši 2 tisíc tolarů, což je pravděpodobnější než zde uvedená částka. Srov. například další relaci.
- 2

Kristián Pauli, také Christianus Paulus (1625–?), teolog, kalvínský kazatel, v letech 1671–1676 superintendent reformovaného sboru Břežského knížectví a první dvorní kazatel v Břehu. G. MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, s. 58; S. J. EHRHARDT, *Presbyterologie des Evangelischen Schlesien*, 2, Liegnitz 1782, s. 50, 68. K. F. SCHÖNWÄLDER, *Geschichtliche Ortsnachrichten von Brieg und seinen Umgebungen*, 2, s. 288.
- 3

Luisa Lehnicko-Břežská*, manželka zemřelého.
- 4

Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)* zemřel 28. února, pohřeb se uskutečnil 31. března, nikoli tedy čtvrt roku po úmrtí, jak uvádí Lucae, nýbrž necelých pět týdnů poté. S. JASIŇSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 236.
- 5

Kostel sv. Jana Křtitele v Lehnici s knížecím pohřebišťem.
- 6

Glosa: Stirbt zu Lignitz, und wird daselbst bey der Nacht beerdiget.
- 7

Glosa: Prächtig Castrum Doloris, wird ihm zu Lignitz in der Johannis Kirchen auffgerichtet.
- 8

Glosa: Fürsten-Hut u. Schwerdt zieren den Sarg.

9 Glosa: Noblesse und Priesterschaft verfüget sich in die Kirche.

10 Karolína Šlesvicko-Holštýnská*, dcera zemřelého. Zde uváděna již jako provdaná. Svatba s Friedrichem Holštýnsko-Šlesvicko-Sonderburským se ale uskutečnila bez matčina souhlasu až v červenci 1672, potvrzena byla o dvanáct měsíců později dodatečně uzavřenou svatební smlouvou, odsouhlasenou císařem Leopoldem I. G. MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, s. 27, 37–38.

11 Jiří Vilém Lehnicko-Břežský*, syn a nástupce zemřelého, se pohřbu neúčastnil. Srov. výše; G. MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, s. 22, 27.

12 Glosa: Die Fürstl. Herrschafft und Gesandten fahren ebenfalls in die Kirche.

13 Glosa: Da wird die Trauer-Music intonirt.

14 Glosa: Die Leich-Predigt hält der Superintendentens, die Pathion hierauff.

15 Sarkofág byl uložen do podzemní krypty kostela sv. Jana v Lehnici; do nového mauzolea, ideově projektovaného za významného podílu ovdovělé Luisy*, byl přenesen v roce 1679. J. PRZALA, *Sarkofagi Piastów*, s. 40.

16 Glosa: Die Leich-Ceremonien endigen sich, und gehet alles nach Hauß.

17 Glosa: Kostbare silber- und güldene Begräbnüß-Müntze ausgetheilet.

18 Samostatný tisk popisu pohřbu, resp. konduktu se nepodařilo dohledat.

19 Glosa: Bey ihm regen sich gefährliche Schwachheiten.

20 Glosa: Richtet ein Testament auff.

21 Glosa: Reyset nach Lignitz sich daselbst zu divertiren.

22 Glosa: Wird daselbst gantz bettlägerig.

23 Luisa Lehnicko-Břežská*, manželka zemřelého.

24 Frankfurt nad Odrou (Německo).

25 Lausnitz, obec v Duryňsku. Vzhledem k cíli princova putování, Frankfurtu nad Odrou, má být správe Lausitz, tedy Lužice.

26 Glosa: Dessen einiger Printz wird nach Franckfurt an der Oder gesandt.Nejstarší braniborská univerzita ve Frankfurtu nad Odrou, zv. Viadriana byla založena roku 1506, během 16. století se profilovala jako jedno z nejvýznamnějších luterských vysokých učen. V roce 1811 byla pruskou vládou přenesena do slezské Vratislavi. Obnovena byla roku 1991. K počátkům univerzity Michael HÖHLE, *Universität und Reformation. Die Universität Frankfurt (Oder) von 1506 bis 1550*, Köln 2002; k dějinám dále např. *Die Oder-Universität Frankfurt. Beiträge zu ihrer Geschichte*, edd. G. Hasse, J. Winkler, Weimar 1983.

27 Glosa: Hertzog Christian stirbt sehr gottselig zu Lignitz.

28 Po vybudování nového mauzolea byl sarkofág s ostatky Kristiána I. vyzdvížen a umístěn zde, pravděpodobně roku 1679. J. PRZALA, *Sarkofagi Piastów*, s. 40.

29 Přesně nad podzemními kapličkami byly údajně situovány sopekтуры knížecí rodiny v nově založeném mauzoleu, nad severní konkrétně Kristiána I. J. P. WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten*, s. 121.

30 Popis sarkofágu a emblémů J. PRZALA, *Sarkofagi Piastów*, s. 48–49; nápis na víku sarkofágu neuvádí s odkazem na citaci v dnes obtížně dostupné publikaci *Die Fürstengruft zu Liegnitz*, s. 201–202.

Jiří Vilém
Lehnicko-Břežský,
dobový portrét, 1675
(archiv autorů).

Jiří Vilém Lehnicko-Břežský, †1675, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„Wenig Tage hernach¹ langte der Hertzog zu Brieg an, und erhob sich von dar unverzüglich auff die Hirsch Jagt, gerieth aber wegen empfindender Kälte, in daß nechste an dem Wald gelegenen Bauer-Haus sich zu wärmen, aber von Stund an, über innerlich Ubelstandt klagende, ließ sich auch eilends von dar nach Brieg führen, und machte sich Bettlägrig, ist auch nicht wieder von dem Lager auffgestanden.

Ehrenfels. Ich² habe jederzeit unterschiedliche Editiones der erzehlungen von der Kranckheit, und Todt deß letzten Hertzogs zu Liegnitz, und Brieg vernommen, nicht wissende welcher man glauben möge. Etliche wollen den Medicis die Schuld beymessen, ihres Versehens und Ungeschicklichkeit: andere wollen einen, und den andern, von des Hertzogs Dienern der Untren beschuldigen, ob wäre er, von ihm, durch eine Gift Suppen hin gerichtet worden. Sonst kam mir unlängst ein Curieuses Tractätlein zuhanden, dessen Tittel war: Vom wem, und durch wen, der Kayser und das Reich verrathen etc. worinnen der Author ausdrücklich den letzten Hertzog zu Lignitz und Brieg, in die Zahl der jenigen Potentaten rechner, denen die Jesuiten, mit Gift den Lebens-Faden abgeschnitten hätten. Vermuthlich aber wird mein Herr gründlicher wissen den Verlauff, die Art der Kranckheit, und des Todes dieses letzten Hertzogs.

Warenschild. Meines Ortes, so viel hievon wissend, kan weder der ersten, weder der andern, noch dritten Meynung Beyfall geben, wiewol dergleichen murmeln und spargirens viel passirer seyn sol. So viel ists, daß des Hertzogs Diener, wie vor, also in wehrender Kranckheit, über dieses kostbare Kleinod, ihre Aufsicht etwas vorsichtiger hätten beobachten sollen. Vornehmlich wäre zu wündschen hierbey gewesen, der Fürstl. Frau Mutter Gegenwart, und ihr kluger Mütterlicher Rath, zu besserer Pflege, un(d) Wartung des kramcken Hertzogs. Anfangs konte die Medici, den statm morbi unmöglich penetriren, und richteten auch ihre medicamenta weit anders ein, biß endlich die Kinder-Blattern häufig ausschlugen, aber bald, vermuthlich aus Erkältnuß, wieder einschlugen und sich verkrochen. Unterdessen nahm die Krankheit heftiger zu, und des Hertzogs Leibes-Kräfte jemehr, und mehr ab. Endlich, nach sechstägiger Niederlage, verwechselte er seine irdische Fürstenthümer, al ser sie gleich anfang zu beherrschen, mit dem himmlischen Königreich den 21. November Anno 1675.

/.../

Nach dem Verlauf alles dessen, was jetzo gemelder worden, ließ ihr die Hertzogin höchst angeegen desyn, ihren liebsten Printzen, als den letzten Hertzog des 900. Jährigen Piastischen Stamms, eben an demselben Tage, in welchem zu Cracau³ in Polen, war der 30. Januarius Anno 1676. Johannes Casimirus⁴ König in Polen, der letzte von dem Jagellonischen Stamm,⁵ der im Jahr Christi 1386. die Königliche Würde

erlangte, beerdiget ward, aufsprächtigste, mit fogenden Ceremonien, in weine Väterliche Grufft beysetzen.⁶

Erstlich wurde gegen Abend die Fürstliche Leiche aus dem Gewölbe der Silber-Kammer,⁷ auf einer Baar von 12. von Adfel getragen. Auf dem Sargk lag ein grosses vergöldetes Schwerdt, und der Fürstenhutvon Kleinodien bis 100000. Reichsthaler werth gezieret. Zu dem Haupt waren auch die zween Buchstaben G. W. von Diamanten angehefftet. Ermeldte Fürstliche Leiche ward von 32. von Adel, unter einem großen schwartz Sammeten Himmel, den gleichfals 16. Edelleute trugen, und im Schloß-Hof auf eine von drey Stufen, mit schwarten Tuch beschlagen Bühne gesetzt.

Um 7. Uhr ward dieselbe unter dem Glocken-Geläute i allen Kirchen, wieder herunter gehoben, und unter gemeldtem Himmel in die Kirche getragen. Vor der Leiche giengen weder Schüler, noch Prediger, sondern anfänglich nur drey Marschalle, und etwa 100. von Adel, hernach die Fürstlichen Räthe, und zuletzt drey Marschalle, nemlich der Fürstliche Hof-Marschall, Freyherr von Wolzogen, der von Nimptsch, Fürstlicher Stallmeister, der von Hohenhausen, Fürstlicher Hofemeister. Darauf folgete die Fürstliche Leiche, auf einem Wagen mit 6. schwartz verkappeten Pferden gezogen, und mit vielen weißen Fackeln, wie auch die gantze Procession umgeben.

Abendmahls drey Marschalle, der von Döbner und Dobenhausen, Fürstlicher Jäger, und Forstmeister zu Brieg, der von Nostitz, Fürstlicher Forstmeister zu Herrnstadt, der von Lilgenau, Fürstlicher Forstmeister zur Ohlau. Hierauf gieng die Fürstliche Frau Mutter auf der rechten Hand, welche von dem Kayserlichen Abgesandten, dem Hertzog tzu Holstein⁸ ihrem Eydam, und zur lincken Hand von dem Hertzog zu Holstein Dohmherren in Breslau,⁹ Chrur-Sächsischen Abgesandten, geführtet wurde.

Die Hertzogin von Holstein¹⁰ ward durch den Graffen Augustum, Chur-Brandenburgischen Abgesandten zur rechten, und zur lincken durch den Hertzog von Holstein, des Dohm-Herrn Bruder,¹¹ als Fürstlichen Anhaltischen Abgesandten geführtet. Der Herr Grafe von Nostitz, verordneten vom Ober-Amts-Collegio, führete die Fräulein Philippina von der Lippe,¹² und der Herr Baron Neidhard die Baronesse von der Leipe. Als dann die Abgeordnete von der Stadt Breslau; Hierauß folgete das Adelige Frauen-Zimmer, und zuletzt der Stadt-Rath, und Gelehrte.

In der Kirche ward die Leiche auff einem erhabenem Thron ins Chor, oder Castrum Doloris, welcher mit einem von silber gestückten Tuch beleget, unter gemeldten Himmel gesetzt. Der Chor war von unten mit schwartzen Tuch, bis oben an daß hohe Gewölbe überzogen, und dasselbe umschrenckete der Piastische Stamm Baum gar zierlich. Jedweder Name war durch einen Schild geschnitten, und hinter jedem hieng eine Lampe, wodurch man die Namen gr deutlich lesen konte. Unten an der Wurtzel des Stamm-Baums, lag der Stamm-Vater Piastus, dessen Posterität noch vor dem Jagellone, das Königreich Pohlen und Schlesien beherrschete, in einem Küraß von zierlicher Bildschnitzer Arbeit, in Lebens größe und gantz übergöldet, oben aber stunde der Zweig und Schild, worauß der Name George Wilhelm zusehen war, in einem perspectiv von lichten Wolcken, aus denen sich ein blosser Arm zeigte, welcher gemeldten Namen, George Wilhelm abbrach.

Im Anfang des Chors, worinnen die Fürstliche Leiche auffgerichtet stand, und dieses Castrum Doloris, standen zu beyden Seiten die Fürstliche Hof-Prediger, die verschriebene Vice-Superintendenten, oder

Seniores, allerseits in weissen Chorröcken. Nach abgesungener Instrumental, und Trauer Music thät der Superintendens Christian Pauli,¹³ aus dem 2. Buch Chronic, cap. 35. v. 24., 25 &c. die Leich-Predigt, und der Briegische Land-Hauptmann hernach die Abdanckung. Hiermit endigte sich dieser Actus des Nachts um 2. Uhr. Von dem Schloß-Thor an, bis an die Kirch-Thüre, stunde eine Soldaten Compagnie zur rechten, und drey Bürger Compagnien zur lincken, durch welche die gantze Procession in, und aus der Kirche geschahe.

Acht Tage hernach, nach vollzogenen begräbnüß Ceremonien, ward der Fürstliche Cörper in dem köstlichen, und künftigen Sarg von Kupffer reich übergöldet, mit herrlichen Sinnbildern gezieret, und über 2000. Reichsthaler kostende, durch ansehnliche Begleitung der fürnehmsten Bedienten, und Edelleute nach Lignitz geführtet. Des Abends um 7. Uhr kamen sie bey finsrem Abend an, worauß die Glocken in allen Kirchen sich hören liessen. In dem Breslauischen Thore empfieng die ankommende Leiche, samt dem großen Comitatz zu Roß, und der Kutschen, eine große Menge Windlichter, welche Knaben in langen Mänteln trugen, und beyden Seiten die gantze Procession beschlossen. Über dieses hiengen auch durch die gantze Stadt von von besagtem Thore, bis in die Fürstliche Stiffts-Kirche St. Johannis, welches über den Marck und Burggassen, ein sehr ander Weg ist, auswerts an allen Häusern große Laternen, und an allen Ecken brennende Pechkränzte, welche den finstern Abend, gleichsam zu einem Tage machten.

So bald die Leiche sich der Kirche näherte, stiegen die Edelleute aus den Kutschen, und von den Pferden. In der Halle der Kirchen praesendirte sich der Fürstliche Lignitzsche Ministerio, worauf die Leiche unter Vocal- und Instrumental-Music, wiewohl ohne Collecten, oder Gebet, in die Fürstliche Grufft, mit dem darzu gehörigen Hebezeug, eingesencket wurde. Noch denselben Abend ward der sämtliche Comisar, auff dem Schloß gespeiset, des Morgends aber zog ein jeder seinen Weg.

Bey dem Fürstlichen Begräbnüß, theilte man grosse und kleine silberne Müntze aus. Auff der eine Seiten der Grossen, war geprägt des Hertzogs Bildnüß, auff der andern nachfolgende Überschrift.

PIASTI
Ernarchae Poloniae
Ultimus Nepos Princeps
XV. Vix. Annos Nat. sed tamen
Majorennis
Post Nonimestre Ducatum
Regien
Die XXI. Novemb. A. M. D. CXXV.
Sibi Regiae Familiae
Novemquae Seculorum Senio
Fatalem Ficit Terminum
Ambiente SILESIA
Num PIASTI Natalib. Pl. Gratiae

GEORGII GUILIELMI
Fato pl. Lachrumarum
Debeat.

/.../

Unterdessen erweiterte sie die Fürstliche Gruft zu Lignitz, bauete auch dieselbe viel zierlicher, mit Aufrichtung allerhand Statuen von Alabaster und Marmel, und der daran gefügten Mahlereyen, und sinnreiche Inscriptionen, mehrentheils durch lauter Italiänische Hände. Man sagte dieses künstliche Mauseolaeum, solle auf die 18000. Thaler gekostet haben.“

Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhaffte Beschreinung Ober- und Niederschlesiens*, /.../, Franckfurt am Mayn 1685, s. 587–589, 598–604, 606 (XII. Discurs von dem Leben und Todt, des letzten Herzogs Georgs zu Liegnitz und Brieg).

2.

„/.../ hingegen Hertzog Georg Wilhelm im funffzehenden Jahr seines Alters die Regierung an. /.../ Von dar gieng er wieder auff Brieg, legte sich aber alsbald kranck darnieder, und starb seelich den 21. Novemb. Anno 1675.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1194 (Das VIII. Capitel. Von dem Wohlauischen Fürstenthum).

3.

„Unterwegs subsistirte er nur etliche Tage in Breßlau,¹⁴ und eilte desto mehr wegen herbey nahender Hirschbrunst ins Briegische. Ob er nun zwar nach geschehener glücklicher Ankunfft zu bevorstehender Jagt allen Anstalt machte, auch persönlich dieselbige anfieng, dennoch verwechselte der grosse GOtt diese Freude mit einer unverhofften Traurigkeit: denn der gute Hertzog empfand alsbald den Anstoß einer harten Schwachheit, also daß er sich zu Wagen setzte, und nach Brieg erhobe, und von Stund and as Zimmer und Bette hielt, und innerhalb sechs Tagen, in Abwesenheit der Frau Mutter,¹⁵ welche eben auff der Wienerischen Reise begriffen war, seeliglich die Welt beurlaubete.¹⁶

/.../

Anno 1676 den 30. Januarii bewerkstellte die höchst-betrübte Fürstliche Frau Mutter deß Herzogs Leich-Gepränge zu Brieg in der Schloß Kirche.¹⁷

Acht Tag hernach ward der entseelte Fürstliche Körper in dem kostbaren zierlichen Sarg, durch eine ansehnliche Begleitung der fürnehmsten Bedienten und eines ansehnlichen Adels hieher nach Lignitz abgeführt.

Als deß Abends um sieben Uhr der Trauer-Comitat vor dem Breßlauischen Stadt-Thor arrivirte, liessen alle Glocken ihr Trauer-Gethön hören; die Strassen vom besagten Thor an, längst hinunter die Burg Gasse, über den Marckt-Platz, biß an die St. Johannis Fürstliche Stiffts-Kirchen¹⁸ besetzten zu beyden Seiten die bewaffnete Burgerschafft mit umgekehrtem Ober-Gewehr, und mit Tuch und Flor bekleideten Fahnen und Spielen.¹⁹

Vor dem Trauer-Comitat, wie auch zu beyden Seiten, giengen etliche hundert Knaben in schwartzen Mänteln, mit weissen brennenden Wachs-Fackeln, wie dann auch an allen Häusern Laternen hiengen, und an den Ecken brennende Pech-Krüntze, so die Strassen erleuchteten, und gleichsam mit ihrer Menge den finstern Abend zum hellen Tage machten.²⁰

Den Sarg führete ein mit schwarzem Tuch überzogener, und mit sechs verkappten Pferdten bespanneter Trauer-Wagen, welchen an beyden Seiten sechs Trabanten einschlossen, und vorher drey Adelige Marschalls in langen Trauer-Mänteln ritten. Hinter demselben folgten etliche Trauer-Kutschen, darinnen die Fürstliche Rätthe und andere Ministri sassen.²¹

Indem nun der Leich-Wagen der Stiffts-Kirche annäherte, stiegen die vorher reutende Edel-Leute allerseits von denen Pferdten, und die Fahrennden aus denen Kutschen. Es warteten auch bereits auff die Constabels, der Fürstliche Haußmeister, Ingenieur Hauptmann Marienberger²² mit dem erfordernten Hebe-Zeug, und hoben den Sarg vorsichtig vom Wagen, welchen sechszehen darzu beordnete Edel-Leuthe in die Kirche biß an die Fürstliche Grufft, in langen Trauer-Mänteln trauernde, trugen.²³

Unter der Halle bey der grossen Kirch-Thüre, gegen dem Marckt, oder so genandte Johannis-Gasse, stand an beyden Seiten der Fürstliche Hof Prediger, und das Lignitzische Ministerium, durch welche die gantze Procession passirte. Hierauff stimmte die Trauer-Music an, und ward der Sarg hinunter in die Fürstliche Grufft gelassen.²⁴ Nach dessen Verlauff verfügte sich die sämtliche anwesende, und auffwartende Noblesse nach Hofe zu der bereiteten Abend-Mahlzeit, und von dar ein jeder nach Hause.“²⁵

/.../

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1349–1351 (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 24. Georgius Wihelmus).

3.

„Nachgehends stellte der Hertzog am Tage Michaelis seine Geburts-Feyer an, bey ziemlich weitläufftigen Solennitäten, davon bey dem Lignitzschen Fürstenthum Meldung geschicht.

Wie vergnügt sich nun Jederman erzeigte, desto mehr Dilplaisir schöpfte die Fürstliche Frau-Mutter hierauf, weil sie der Hertzog zu solchen Solennitaeten nicht einladen wollen.²⁶

Unterdessen setzten sie, samt der Hertzogin von Hollstein,²⁷ ihre Reyse auff Wien²⁸ fort, erreichte aber kaum die Stadt Neisse,²⁹ so überfiel sie eine beschwerliche Kranckheit, deßwegen sie stille ligen, und die Kammer halten muste. Dennoch bey empfindender Besserung gieng sie von dar weiter, und auff Mähren zu.³⁰

Hingegen bereitete sich der Hertzog anjetzo zu Lignitz zur Abreyse, und beschleunigte den Rückweg auff Brieg, denn der Fürstlichen-Frau Mutter Wienerische Reyse allerhand Speculationes erweckte. Er beurlaubte seine Lignitzsche Ministros gnädig, und zohe damita fort.³¹

Unter Weges subsistirte Er nur etliche Tage zu Breßlau,³² und eilete wegen bevorstehender Jagt nacher Brieg, und divertirte sich in damahligem angenehmen Herbstwetter rechtschaffen. Es stieß aber den Hertzog ein unvermutheter Frost an, der ihn nöthigte, die retirade in ein geringes, nechst an dem Wald gelegenes Bauern-Hauß zu nehmen. Ob man schon die Stube auffs beste erwärmete, dennoch hielte der innerliche Frost desto hefftiger an, mit dem sich eine starcke Hitze vermischte. Hierauff als die Bedienten eine Gefährlichkeit besorgeten, überredeten sie den Hertzog, daß er sich in einem wolbedeckten Wagen in die Stadt führen ließ.³³

Bey seiner Ankunfft berüff man ohnverzögerlich die Aertzte, denen Anfangs die Kranckheit nicht eben dermassen gefährlich zu seyn schiene; Allein der Hertzog suchte bald, denselbigen Tag, war der 15. Novembr. das Bette, klagende daß die Mattigkeit seinen gantzen Leib eingenommen hätte.

Eben diese Kranckheit wolte fast denen Aertzten schwer fallen zu penetriren derselben Ursache und Beschaffenheit gleichmässig.³⁴

Einer brachte dieses Judicium herfür, der ander muthmassete etwas anders von der Kranckheit, biß sich endlich deß Todes Vorbothen, die gifftigen Blattern häufig angaben, und durch ihre unbeschreibliche Hitze, den Hertzog entkräffteten.³⁵

Diese vor augen schwebende Lebens-Gefahr deß Hertzogs machten die Blattern noch gefährlicher, indem sie, weiß nicht ob aus Erkältnuß, oder anderer Ursachen wegen, auff einmal sich wieder verkrochen und einschlugen.

Wiewol es dem krancken Hertzog an guter Pflege und Aufwartung in so weit nicht ermangelte, jedoch wäre hierbey der treue mütterliche Rath und der Fürstlichen Frau Mutter sorgfältige Bedienung gegenwärtig zu wünschen gewesen, gleichwie es dieses kostbahre Kleynod meritirte.³⁶

Nicht allein die Geistlichen, sondern auch alle anwesende hohe und niedrige Bedienten, musten sich verwundern über die Gedult ihres jungen Hertzogs. Er verspührete stündlich seiner Kranckheit Wachsthum, und hingegen seiner Kräfte Abnehmung, gleichwol faste er eine solche Christliche Resolution, und gemüthes Großmüthigkeit wider die Furcht deß Todes, ohnerachtet seiner blühenden Jugend, seiner hohen Fürstlichen Ehre, seiner irdischen Herrlichkeit und Glückseligkeit, verstehende, daß mit ihm, der fast auff die neun hundert Jahr florirte Königliche und Fürstliche Piastische Stamm-Baum verwelcken müste, als ob er niemahls in der Welt dergleichen Hoheiten und Schätze besessen hätte.³⁷

Wie er dermassen alle Eitelkeiten aus den Augen setzte, so richtete er alsbald sein glaubiges Hertz gen Himmel, gab allen Vanitäten gute Nacht, unterwarff sich standhaftig dem Willen Gottes, versicherte sich

seiner Seligkeit und Kindschafft bey GOtt hertzhafftig, nahm der übereilenden Sünden halben Zuflucht zu der Freystatt deß Creutzes Christi, und verbarg sich in die Wunden seines treuen Erlösers.³⁸

Die einzige Sorge, wegen weltlicher Dinge, welche sich noch in seinem Hertzen regete, betraff seine liebwerthe und treue Unterthanen; daher er bey guter Vernunfft und Bedachtsamkeit mit nachfolgendem Brieff, dieselbigen Ihrer Käyserlichen Majestät, kurtz vor seinem seligsten Abschied recommendirte.³⁹

Ich bin zwar der allerunterthänigsten Hoffnung und Vorsatzes gewesen, Ihrer Käyserlichen Majestät, und dero glorwürdigstem Ertzhause, mich, durch langwierige und getreue Dienste wolgefällig zu machen, und dieses, was in meiner Jugend annoch nicht zu thun vermochte, mit zunehmendem Alter in desto vollkommener Devotion Deroselben darzustellen. Es scheint aber, daß bey meiner jetzigen Unpäßlichkeit der Allerhöchste, seinem unerforschlichen Gutbefinden nach, dieses durch einen frühzeitigen Tod zu unterbrechen, und mich, ehe ich fast den rechten Anfang solches meines getreuen Vorhabens machen können, dieser Sterblichkeit hinwieder zu entnehmen gemeynet sey.⁴⁰

Dieser himmlische Rathschluß nun, wie er auch die, so solchem zu folgen beschweret seyn, wider ihr Belieben nach sich ziehet, also nehme ich, weil ich jederzeit deß Allerhöchsten Willen, für meine einzige Richtschnur geachtet, selbige mit unerschrockenem Gemüthe, und willigem Gemüthe an: Ehe und bevor ich aber solche Schuld der Natur bezahle, so will ich hiermit, nebenst unsterblichem Danck, für all meinem Hause und mir erzeugten Käyserlichen Schutz, Huld und Gunst dasjenige, was Ihre Käyserliche Majestät die Rechte, nach meinem Tod zueignen, zu Dero Füßen allergehorsamst niedergelegt haben, Ihre Käyserliche Majestät dieses einzige, umb Dero selbst eigenen Käyserlichen Flor und Auffnehmens wegen, allerunterthänigst ersuchend, daß Ihre Käyserliche Majestät geruhen wolten, Ihro nicht allein meine Frau-Mutter und Frau-Schwester, sondern auch meinen Vettern, den Grafen Augustum von Lignitz⁴¹ (deme nicht allein die anderwärtige Unfähigkeit, als vielmehr die hinterlassene ausdrückliche Provision, meines Herrn Vaters, anjetzo die Lehn-Folge zweifelhaftig machet) als auch meine getreue Diener, zur gerechtesten Beobachtung und Manutenenz empfohlen seyn zu lassen, vornemlich aber meine Unterthanen bey ihren Privilegien und bißherigen Glaubens-Übungen, in Käyserlicher Huld und Gnaden, allernädigst zu erhalten, wünschende, daß der Allerhöchste Ihre Käyserliche Majestät, die Jahre, welche sein Göttlicher Wille mir verweigert, dafür in Gnaden zusetzen, und an Deroselben hochlöblichem, Ertz-Hause, meinen sich anjetzo eräugenden Periodum fatalem, nimmermehr verhängen, sondern Deroselben männlichen Erben kein Ende, und Ihre Macht und Siege kein Ziel seyn lassen wolle.

Kurtz vorher, ehe der Hertzog die Regirung antrat, traumete ihm einsmals, gleichsam als erschiene ihm ein alter weißgrauer ansehnlicher Mann, sagende: Bitte, was ich dir geben soll; dem er geantwortet hätte: Ich begehre nichts mehr, als daß mir nur GOTT wolle das ewige Leben schencken: Worauff der alte Mann gesaget: Es soll dir gewähret werden, was du gebeten hast.⁴²

Wie nun der Hertzog öfters bey gesunden Tagen sich dieses Traum-Gesichts erinnerte, und seinen Bedienten als etwas remarquables erzehlete, also soulagirte er auch bald Anfangs der Kranckheit, unter

andern Tröstungen und kräftigen Zusprechungen, hiermit seine himmlisch-gesinnete, und nach dem ewigen Leben verlangende Seele.

In Ansehung deß nunmehr herbey nahenden Endes deß liebsten Hertzogs, formirten die Rätthe eilends ein Testament, und praesentirten es dem krancken Hertzog auff's Bette, zu bekräftigen, dessen Inhalt ihm auch Einer von den vertrautesten Dienern alsbald vorlesen muste: Allein es separirto sich von jenen deß Hertzogs gewesener Informator, jetzund Regirungs-Rath, und brachte ein ander Testament zu Papier, in welchem er meistentheils vor seine Person sorgete.⁴³

Weil nun dem Hertzog dasselbige etwas bedencklich vorkam, und die Sache vorher bey sich selbst reiffer überlegen wolte, verschwanden ihm inzwischen die Kräfte deß Verstandes, der Augen, und der Sprache. Also blieben beyderseits Testamenta ungültig, und die Diener giengen mit ihrer Hoffnung leer aus.

Kurtz vor dem seligsten Abschied respirirte der Hertzog noch ein wenig, und fiel gleichsam in einen natürlichen Schlaf, darinnen ihm vorkommen, als stiege er einen Crystallinen Berg auff, von dar er in die Luft gerücket und auffgeflogen wäre, welches er erwachende, mit freudiger Stimme erzehlete, und diese Worte gebrauchte: Ey das war schön, ey das war schön, diß wird mein letzter Traum seyn.⁴⁴

Was er ihnen nun hiermit, wiewol mit sehr schwacher Zunge, propheceyete, erfolgte auch nach etlichen Stunden, indem er unterm Gebet Herrn Christian Pauli, Ober-Hofpredigers, und Superintendentens, seine, durch das Blut JESU Christi theuer erkaufte Seele, in die Hand seines Schöpfers empfahl, und ohne einige Ungeberde seine drey Fürstenthümer mit dem himmlischen Jerusalem verwechselte, im fünffzehenden Jahr seines Tugend-vollen Alters, den 21. Novembr. Anno 1675.⁴⁵

Kaum hatte der seligste Hertzog den Mund geschlossen, so spedirten die Rätthe ohnverzögerlich einen expressen Currier an die Fürstliche Frau-Mutter mit der traurigen Notification, dieses Bejammerns würdigen Todes-Falls. Sie war eben noch auf der Wienerischen Reyse begriffen, hatte dem Bischoff zu Olmütz⁴⁶ en passant die Visite gegeben, und befand sich gleich in Mähren, als sie dieser traurige Bothe rencontrirte. Es läst sich leichter glauben als beschreiben, wie diese traurige Bothschafft ihr Hertz müsse, gleich einem harten Donner, erschreckt haben. Denn die Stütze ihres Wittwen-Hauses, die Lust ihrer Augen, der Ancker ihrer Hoffnung war zerbrochen und verwelcket, und der gröste Theil ihres irdischen Trostes in Staub zerfallen.⁴⁷

/.../

Allein, das Geschehene konte nicht geändert, weniger der seligste Hertzog in vorigen Stand gesetzet werden. Er war und blieb einmal todt! Auff Ordre der Hertzogin⁴⁸ musten die Aertzte den entseelten Leichnam balsamiren, und denen es gebührete, in Fürstlichen Schmuck kleiden, und in der Silber-Cammer auff ein Gerüste stellen, dabey Tag und Nacht, sowol Edelleute, als Trabanten, Fürstlicher Gewonheit nach, Wacht hielten. Einem jeden, der ihn sehen wolte, gestattete man admission, welches Fremde und Einheimische in grosser Anzahl praetendirten.⁴⁹

Weil die Fürstliche Frau-Mutter alle ersinnliche Praeparatorien machte, wie sie auff's prächtigste ihren liebsten Printzen, als den letzten Hertzog deß 900. Jährigen Piastischen florirten Stammes, beerdigen möchte, auch hierzu einen gewissen Tag benahmete, so beruhete es auch darbey.⁵⁰

Anno 1676. den 30. Januarii, nach dem die eingeladenen Begräbnüß-Gäste, die verschriebene Stände von Land und Städten, wie auch die Seniores und vornehmste Geistlichen erchienen, und das Castrum Doloris in der Fürstlichen Schloß-Kirche⁵¹ vollkommen, nach der Hertzogin selbst eigenen Invention, auffgerichtet stande, geschahen die Exequien folgender massen: Es war aber nicht weniger remarquabel, daß eben an diesem Tage zu Cracau in Pohlen der gewesene Pohnische König Johannes Casimirus, wie Hertzog George Wilhelm der Letzte deß Piastischen Geschlechts, auch dieser als der Letzte von dem Jagellonischen Stamm, der Anno 1386. nach jenem der Königlichen Pohnischen Würde sich fähig machte, auch erlangte, mit Königlichen Ceremonien in die Grufft seiner Vorfahren beygesetzt ward.⁵²

Betreffende nun das Leich-Gepränge deß seligsten Hertzog George Wilhelms zu Brieg: So wurde gegen Abend deß vorher erwehnten Tages die Fürstliche Leiche auß dem Gewölbe der Silber-Cammer, auff einer Baar von zwölf Edelleuthen getragen. Auf dem Sargk lag ein vergoldetes Schwerdt, und oben zu dem Haupte war der rothsam(m)ete Fürstenhut, starck mit Diamanten besetzt, auff 100000. werth, angehefftet. Hinden zu dem Haupte praesentirten sich in ziemlicher Grösse die zween Buchstaben G. W. gleichfalls von lauter Diamanten formiret. Und so setzten ihn die Träger mitten im Schloß-Platz auff eine von drey Stufen erhöhete und schwarz bekleidete Bühne, unter dem Gesichte vieler tausend weynender Augen.⁵³

Nachgehends umb sieben Uhr continuirte das Glocken-Geläut zum drittenmahl in allen Kirchen. Unterdessen stellten sich 32. von Adel umb die Leiche, und 16. andere von Adel hielten über derselben einen grossen schwarz-sammeten Himmel. Hierauff ward die Leiche von gedachten 32. Edelleuthen aufgehoben, auff den Leich-Wagen gesetzet, unter dem besagten Himmel, welchen 16. von Adel trugen.⁵⁴

Die Procession geschahe aus dem Schloß über den Topffmarckt durch das Breßlauische Thor-Gewölbe, da zur rechte(n) Seiten durch die Mauer das Thor auff dem Schloß-Kirchhof⁵⁵ eröffnet war, wie bey der Beerdigung Hertzog Johann Christians,⁵⁶ also daß man desto bequemlicher durch die hohen Thore über den Kirch-Hof in die Kirche⁵⁷ passirte, und auch die Procession verlängerte.⁵⁸

Vor der Leiche giengen weder Schüler noch Prediger, sondern, erstlich drey adeliche Marschalls in tieffem Trauer-Habit mit ihren schwarz überzogenen Stäben, denen ohngefähr hundert Edelleute, drey und drey in einem Gliede, wie auch die Fürstlichen Rätthe, allerseits in schwarzen Trauer-Mänteln folgten.⁵⁹

Abermahls kamen drey Marschalls, nemlich Friederich Günther, Freyherr von Wolzogen, Fürstlicher Briegischer Rath und Hoffmarschall, Johann Caspar von Döbner und Dobenhausen, Fürstlicher Briegischer Forst- und Jägermeister, und Friederich von Nimptsch, Fürstlicher Briegischer Stallmeister.

Hinder diesen folgte die Fürstliche Leiche auff dem Leich-Wagen, welchen sechs verkappte Pferde zogen. Nechst daran trugen die mehr gedachten 16. Edelleuthe über demselben den Himmel, nechst diesen giengen die 32. von Adel, und wurden allerseits von den Trabanten in langen Trauer-Mänteln mit umbgekehrten Partisanen umgeben.

Abermahls drey Marschalls, Christoph George von Nostitz, Fürstlicher Forst- und Jägermeister zu Herrnstadt, Jonas von Lilgenau, Fürstlicher Forst- und Jägermeister zu Ohlau, Hans Heinrich von Hohenhausen auff Eisenberg, Fürstlicher Hoffmeister.⁶⁰

Denen folgte die Fürstliche Frau-Mutter, welche zur Rechten Hertzog Friederich zu Holstein Kayserl. Abgesandter,⁶¹ und zur Lincken der Hertzog zu Holstein, Dohmherr zu Breßlau, Chur-Sächsischer Abgesandter,⁶² führte. Deroselben Trauer-Schleppe trugen zween Hoff-Junckern, welcher auch zugleich aufwarteten die adeliche Pagen und Cammer-Laqueien allerseits in Trauer-Kleidung.

Jetzt folgte die Hertzogin zu Holstein,⁶³ Selbige führten zur Rechten Herr Graf Augustus von der Lignitz, Chur-Brandenburgischer,⁶⁴ zur Lincken der junge Hertzog zu Holstein, deß Dohmherrn Herr Bruder, Fürstlicher Anhaltischer Abgesandter.⁶⁵ Deroselben Trauer-Schleppe trugen zween Hoff-Junckern, welcher gleichfalls aufwarteten die adeliche Pagen und Cammer-Laqueien in ihrer Trauer-Kleidung.

Die Fräulein Philippina Gräfin von der Lippe, führte Herr Christoph Wentzel Grafe von Nostitz, Abgesandter deß Königlichen Ober-Ampts Collegii,⁶⁶ derer Trauer-Schleppe truge ein adelicher Page.

Die Frau Johanna Elisabeth⁶⁷ gebohrne Freyin von der Lignitz, vermählete Frey-Frau von der Leipe, führte Herr Johann Baptista, Freyherr von Neydthardt Kayser- und Königlicher Cammer-Rath in Ober- und Nieder-Schlesien, derer Trauer-Schleppe truge ein adelicher Page.

Hernach folgte Herr Czincko Howora Freyherr von der Leipe Erbherr der Herrschafft Schwentnig, etc.⁶⁸ und nebst ihm Herr Adam Caspar von Arzat auff Groß-Schottgaw und Born⁶⁹ der Stadt Breßlau Abgesandter.

Hinder diesen giengen die Abgeordneten der Stände aller dreyer Fürstenthümer.⁷⁰

Endlich beschloß den gantzen Rang das adeliche Frauenzimmer, und zu letzt der Magistrat der Stadt Brieg, die Doctores und Gelehrte.

Sobald die Leich-Procession, welche über tausendweise Wax-Fackeln begleiteten, in der Kirche arrivirte, derer Thore wegen deß Volckes Gedrängnuß starcke Wachten von Trabanten beobachten, verfügten sich die Hoch-Fürstliche Leyd-tragende Personen und Abgesandten auff die Fürstlichen Borleiben recht dem Castro Doloris gegen über. So intonirte auch alsbald die Trauer-Music mit vocal- und instrumental-Stimmen.⁷¹

Unterdessen ward die Leiche auff einem erhabenen Thron ins Chor oder Castrum Doloris, welches mit einem von Silber gestickten Tuch belegt, unter gemelden Himmel gestellet, dessen Ende oder Zipffel die darzu verordnete vom Adel hielten.

Der Chor war von unten biß oben an das hohe Gewölbe mit schwarzem Tuch überzogen, und denselben zu erweitern, hatte man vorher das grosse eiserne Gegitter, wie auch den Tauffstein so lange abgenommen.⁷²

An den Seiten Wänden deß Chors breiteten sich die florirten von dem Piasto aufsteigende Zweige auß gar zierlich. Eines jeden Nahmen war durch ein grün bemahletes viereckigtes Schildlein von Blech geschlagen, und hinder einem jeden hieng eine brennende Lampe, welche die durchgeschlagene Buchstaben beleuchtete, also daß man eines jeden Nahmen eigentlich lesen konte.⁷³

Zwischen beyden Seiten recht mitten lag unten, gleichsam auff einem Opffer-Altar, mit einem Goldstücken-Tuch bedeckt, in vollkommener Lebens Grösse außgestreckt, in etwas das Haupt mit dem lincken Arm unterstützende, der Stamm-Vater Piastus⁷⁴ in einem von künstlicher Bildschnitzer Arbeit übergöldet, hielt in der rechten Hand einen Scepter auff dem Haupt, mit dem Fürsten-Hut bedeckt, und

hate zur Seiten vor sich ein blosses Schwerdt ligen. An demselben erstreckte sich in die Höhe, als aus der Wurtzelder Stamm-Baum, daran, eben auff solche Weise, wie an beyden Seiten an den Aesten und Zweigen, der einander succedirender Piastischer Hertzoge Lignitz Briegischer Linien, biß auff Hertzog Christian⁷⁵ von denen Hertzog George Wilhelm entsprossen, Nahmen gantz deutlich konten gelesen werden. Oben über dem Gipffel praesentirte sich ein gewölckter Himmel; Indem nun der Zweig mit dem Nahmen Hertzog George Wilhelm an dem Gipffel haftete, streckte sich eine Hand aus den Wolcken und brach den Gipffel samt dem Zweig ab, also daß die Spitze deß Stamm-Baums gantz verdorret aussahe.

Vorwerts deß Chors standen, gegen der Kirche zu, die vor her drey benahmten Obersten Marschalls, als Directores deß Leich-Gepräges. Zu der rechten Seiten in einer Linie stand der Briegische Superintendens, die Hoff-Prediger,⁷⁶ und die Seniores deß Briegischen Fürstenthums. An der andern Seiten linckwerts standen auch in einer Linie die verschriebene Lignitzische und Wohlausische Superintendents, allerseits in weissen Chör-Röcken. So war auch die Kirche mit so vielen Wax-Lichtern besteeckt, daß die Nacht eher dem Tag, als der Nacht ähnlichte.⁷⁷

Bey Endigung der Trauer-Music stieg der Superintendens, Herr Christianus Pauli auff die Cantzel, und predigte aus dem 2. Buch der Chronica Cap. 34. v. 24. 25. Über die Worte: Und Josia starb, und ward begraben unter den Gräbern seiner Väter, und gantz Juda und Jerusalem trugen leyde umb Josia, und Jeremia klagte Josia.⁷⁸

Als der Herr Superintendens höchstrühmlich und mit Vergnügung deß erleuchten Auditorii die Leich-Predigt abgelegt hatte, trat unten in der Kirche herfür, Herr Hanß Adam von Posadowsky deß Briegischen Fürstenthums Landes-Hauptmann, Rath und Cammer-Director, und thät die Abdankungs-Rede.⁷⁹ Hierauff beschloß den gantzen Funerations-Actum die bewegliche Trauer-Music, gleichwie sie denselben in der Kirche angefangen.⁸⁰

Die Fürstliche Personen retirirten sich aus der Kirche in ihre Zimmer, und die übrigen giengen den vorigen Weg in ihre Quartiere durch die Wachten. So hielten auch die drey Compagnien Bürger, und die Compagnie geworbener Soldaten, den Topffmarckt von dem Schloß-Thor an, biß an das Breßlauische Thor, zu beyden Seiten, so lange besetzt, biß nach Mitternacht, da alles stille und ruhig ward.

Deß andern Tages hernach ließ man den Sargk, samt den Zierathen, wie auch das Castrum Doloris, alle und jede die es nur verlangten, genauer besehen, und das Urtheil geben. Sonderlich sparete der Hof keine Unkosten, und tractirte den Adel, und alle verschriebene Stände auffs köstlichste, damit ein jeder seine Vergnügung hätte.⁸¹

Bey der letzten Trauer-Mahlzeit theilte man im Nahmen der Hertzogin, ohne Unterscheid bey allen Tafeln eine grössere und kleinere Medaille einem jeden aus. Auff der grösseren stand deß seligsten Hertzogs Bildnüß, auff der andern Seiten folgende Inscription geprägt:⁸²

PIASTI
Ethnarchae Poloniae
Ultimus Nepos Princeps

XV. vix. Annos Nat. sed tamen
MAJORENNIS
Post Nonimestre Ducatum
Regimen
Die XXI. Novemb. An. M. DC. LXXV.
Sibi Regiae Familiae
Novemque Seculorum Senio
Fatalem figit Terminum
Ambigente Silesia
Num PIASTI Natalib. pl. Gratiae
GEORGII GUILIELMI
Fato pl. Lachrumarum
debeat.

Gleichwie sich über den Splendeur dieser glücklich vollbrachten Fürstlichen Funeration jederman verwunderte, ebenmässige Verwunderung erweckte allen Anschauern der beydes kostbar als künstliche Sargk.⁸³ Er war von Kupffer starck versilbert und vergöldet, daran die Zierathen von getriebener Arbeit starck vergöldet herfür schimmerten. Zum Haupte erstreckte sich desselben Höhe auff drey und drey viertel Ell und drey Zoll, zu den Füßen zwey Ell. Ein und ein halb Ell und fünff Zoll trug die Breite zum Haupt, und anderthalb Ell zu den Füßsen aus. Ein Ell und fünff Zoll breit war er oben, vom Postament mit den Bildern zwo Ell, unten vom Postament anderthalb Ell und fünff Zol.⁸⁴

Er ruhet auff vier Tugenden, die darnieder ligen, die Häupter in Händen haltende: zur Rechten zum Haupt liget Fortitudo: hat eine zerbrochene Seule: Zu den Füßen liget Liberalitas, die ihr Cornu Copiae etwas verhüllete: Zur Lincken zum Haupt Spes, mit zerbrochenem Ancker: Zu den Füßen Justitia, mit niedergelegtem Schwerdt und Waag-Schalen. Über dieses unterstützen ihn zu beyden Seiten zwischen den Tugenden zween auff einem Bein knyende Engel. Zum Haupt aber mit einer Zierath, einer anhangenden Frucht außgefüllet. An dem Sargk seynd vier Wapen angehefftet, zum Haupt das Lignitz-Briegische, zu den Füßen das Anhaltische, zur Rechten das Chur-Brandenburgische, zur Lincken das Hessische.

An den Ecken über den vier Tugenden, sitzen vier Eitelkeiten, als Kinder gebildet, mit Fürsten-Hüten, in Muscheln: die über der Tapfferkeit hat einen zerbrochenen Speer in der Hand. Die über der Freygebigkeit eine Sandt-Uhr: Die über der Hoffnung eine außgeleschte Fackel. Die über Gerechtigkeit bläset durch einen Strohhalmen Wasser-Blasen.

Die Wapen an beyden Seiten stehen zwischen zwey Sinnbildern. Zur rechten Seiten ist neben dem Brandenburgischen Wapen obenwerts eine blühende Aloe mit der Überschrift: *Dum florui, morior*. Untenwerts das Fürstl. Schacht mit einem Fürsten-Hut, auff einem Postament zerbrochen, mit der Überschrift: *Demto fracta Rege*. Zur lincken Seiten neben dem Hessischen Wapen obenwerts, ein

Mohnhaupt, dem die Blumen abfallen, mit der Überschrift: *Non omnis morior*. Untenwerts ein fliegender Adler, der von einem Pfeil getroffen, herunter fällt, mit der Überschrift: *Non esto vulnere tutus*.

Zwischen den Wapen, Sinnbildern und Rändern ist erüberall zur Außfüllung, mit Blumen und Laubwerck reichlich außgezieret. Auff dem Deckel stehet an der ersten Ecken eine Sonnen-Wende, zu beyden Seiten aber deß Deckels ist die Verwesung abgebildet, in zwey Todten-Köpffen, auff derer zur Rechten stehet, nebst denen zur Seiten gestellten Spaten und Schauffeln, leeren Aehren, und durchkriechenden Schlangen, oben ein Liecht das von zwey Winden außgeblasen wird; Auff dem zur Lincken aber eine außgelauffene Sand-Uhr, samt einer Unruhe, zu den Füßen stehet der Fürsten-Hut in Zypressen: Zum Haupte aber eine Cron mit Palmzweigen. Oben auff dem Deckel stehet auff einer schwartzen Tafel, mit goldenen Buchstaben folgende Inscription:

Cineres
Serenissimi Principis ac Domini
GEORGII WILHELMI,
Ducis Silesiae
Lignitii, Bregae, & Wolaviae
Qui
d. 29. Septembr. An. Chr. M. DC. LX.
Orbem suo Ortu illustravit
Janiculos Divinae mentis
à
CHRISTIANO, Silesiorum Principe, Patre
&
LUDOVICA Anhaltina Matre accepit,
Conceptos Provida Parentum Cura
& Doctrina adauxit.
His alis instructus
Aetatem quinimó spem
Ingentibus Ingenii Dotibus antevenit
Virtute Judicio Virilibus
Subditos in Amorem.
Agnatos, totae Germaniae Principes
in admirationem,⁸⁵
Exteros in stuporem
Caesarem in Sententiam traxit.
XIV. Annos S. Nato Aetatis veniam

Provinciarumque suarum Regimen decernendi
Jam coeperat regnare.
At quanta Prudentia, quanto applausu
Jam Principum Statuumque Silesiae
Praesidio destinabatur.
Jam Patriam meritis, orbem Fama
Omnes sui amore repleverat.
Cum d. 21. Novemb. An. Chr. M. C. LXXV.
Quo ipso ante nongentos annos
Piaustus Sarmatia illuxit,
Invidum Seculo nostro Fatum
Praecipite sideris hujus occasu.
Felicitati nostrae obicem
Meritis Ejus Herculeas Columnas
Regio Stemmati.
Jam Inconstantiae Horizonta transgresso
Post Nonum Seculorum Senium,
Terminalem poneret Lapidem.
ô Ferrea inexorabilis fati Sinistra!
Quae Lethali Spongia cum hoe Principe
Non tam Pyasteorum Principum ultimum
Regique Familiae Sanguinem,
Quam congestas omnium Proavorum Virtutes
in Compedis delevisti.
Memoria tamen Mortalium
Immortali colendas.⁸⁶

Ohngefehr acht Tage nach vollzogenen Begräbnüß-Ceremonien, ward der Fürstliche Körper in diesem über 2000. Thaler werth geschätzten Sargk, unter der Begleitung eines starcken Adels, und der vornehmsten Hof-Officirer, nach Lignitz geführt, und in die Fürstliche Gruft gesencket. Von denen hierbey gehaltenen Ceremonien kan der günstige Leser am Ende bey Beschreibung deß Lignitzischen Fürstenthums Belehrung finden.⁸⁷
/.../

Inzwischen legte die Hertzogin den Grund deß überaus kostbaren und herrlichen Fürstlichen Mausolaei in der Stiffts-Kirche St. Iohannis zu Lignitz, und sahe ihr selbst künfftig darinnen eine Ruh-Kammer auß.⁸⁸

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1523–1538. (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 7. Georgius Wilhelmus).

4.

„Das gröste Ansehen aber gibt heutiges Tages dieser Kirche, die erweiterte Fürstl. Gruft, und das kostbare Mausolaeum, dessen Grund die Hertzogin Louyse, geborne Fürstin zu Anhalt, Anno 1677. mit sehr grossen Unkosten legte. Es ist meistens durch lauter Italiänische künstliche Hände, von Marmor und Alabaster auffgeführt, und darbey Hertzog Christians, erwehnter Hertzogin seiner Gemahlin, Hertzog George Wilhelms, deß letzten Piastischen Hertzogs, und der Princessin Charlotte, Hertzogin zu Holstein Bildnüs in vollkommener Lebens-Grösse.“⁸⁹

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien* /.../, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1201–1202 (Das IX. Capitel. Von dem Lignitzischen Fürstenthum, 1. Lignitz die Stadt).

5.

„Man rühmet von der Stadt Lignitz; daß Sie mit einem herrlichen und sehenswürdigem Fürstlichem Begräbnüsse geziereret sey. Selbiges finden wir bey dieser S. Iohannis-Kirche itzo an der rechtenSeite gegen Morgen gebaut. Weil denn nun solches Monumentum genauer Betrachtung würdig, so habe mir vorgenommen, die hierinnen vorkommende Bilder und Figuren vorzustellen, und nach Veranlassung derselben eine kleine Historie von unseren gewesenen Hertzogen zu ertheilen.

Dieses schönen Monumenti piastaei Stiffterin ist die letzte Hertzogin Ludovica, Hertzogs Christiani Gemahlin, der Angeber, der scharffsinnige Daniel Caspar von Lohenstein, und der Verfertiger der berühmte Künstler, Rauch-Müller gewesen. Von diesem Werck-Meister ist merckwürdig, daß sein Nahme, den er mit eigener Hand und Pinsel unter ein Gemählde dieses Monumenti unweit des letzteren Hertzoges GeorgiiGvilielmi Statue geschrieben hatte, das Jahr als er gestorben, verloschen ist.

Vormahls sahe man an solchem Monumento in der Kirchen oben diese Inscription:
Monumentum Pyasteum, A. MDCLXXIIX. absolutum P.M.S.
Darunter drey Emblemata (1.) einen Pfau auf einer Urna stehen, mit der Beyschrift: Urna Putredinis
Expers. (2.) Den Tod, mit der Zeit auf einem Schacht spielen, dabey das Lemma: Ludit in humanis Fatum.
(3.) wie nach Heydnischer Weise und Gewohnheit die Menschen verbrennet worden, mit den Worten: Exuviis positis Anima occupat Astra.

So bald wir aber unsern Fuß in dieses Fürstliche Begräbnüß setzen, welches durch zwey Thüren geschehen kann, nehmen wir bald wahr, daß solches in die rundte inwendig angeleget ist, zwischen den zweyen Thüren finden wir auf einem schönen Marmor-Steine diese Inscription:

Deo Ossium Custodi,
Piisque Manibus

DOMUS PIASTEAE Sacrum,
Quae Anno Aer. Chr. DCCLXXV.
cum PIASTO coepit,
Sarmatiae XXIV. Monarchas, Pluresque P.P.
Silesiae CXXIII. Duces,
Ecclesiae VI. Archi-& Episcopos,
Septentrioni
Religionem, Literas, Regiminis Rationem,
Templa, Scholas, Urbes, Acres, Maenia,
Per P.P. pios, probos, sanctos, fortes,
clementes, liberals, dedit,
Germaniam à Tartarorum Inundatione
liberavit
In CHRISTIANO Optimo,
Filio GEORGIO GVILIELMO
ultimo, sed Meritis primo Principe,
Die XXI. Novembr. A.C.MDCXXV.
cum ingenti Patriae,
EUROPAE CAESARISQue Luctu,
Post novem accurate Secula
desiit, meruitque
ut LUDOVICA, Princeps Anhaltina
ultima PIASTAEORUM Mater,
Avis Atavisque,
vel potius Posteritati,
hocce Monumentum
Conjugi, Filioque, sibi
Filiaeque superstiti,
CAROLINAE Holsatiae Duci,
A.C. MDCLXXIX. Urnas gemens poneret,
singulis
Virtutem pro Praecone,
Mundum Arctoum pro Monumento
habentibus.
Nullis ergo Indigis,
Nisi Mortalium Oblivio

vel Ingratiduo
Saxis citius obmutesceret.

Wenden wir unsere Augen in die Höhe, so sehen wir unterschiedliche schöne Mahlereyen. Gantz oben wird die Verwandlung aller Dinge, und wie alles sein vorgestecktes Ziel hat, entworssen, da die Sonne auf ihrem goldenem mit Pferden bespannten Wagen durch den Zodiacum fährt, bey dem Zeichen des Krebses aber stille hält, mit beygesetzten Worten:

Regales periisse Domos, fieri Astra Favillas
Miraris? solistat quoque fixus Obex.

Hiermit hat der scharffsinnige Angeber dieses Monumenti uns bald zeigen woollen, daß auchendlich unsere preißwürdigste Fürsten, Piastiaschen Stammes, Ihren Fatalem Terminum gehabt haben, welche Piastische Familie über neun gantzer Secula in Polen und Schlesien floriret hat.

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien* /.../, Budißin 1724, s. 25–28 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

„Gnade genoß, die Lehn seiner Fürstenthümer noch vor erlangter Majorennität zuerhalten. Solches hat uns auch der Angeber des Mausolaei piastaei, als was merckwürdiges vor Augen stellen wollen, da Er in dem achten und letzten Gemählde der untersten Reyhe entwerffen lassen: Wie Hertzog George Wilhelm /.../. Aber wie bald wurde das jubiliren in ein lamentiren, und die Freude in ein Leyd verkehret, da dieser Hertzog zu Brieg den 21. Novembris A. 1675. seinen getreuen Unterthanen durch den Tod frühzeitig entzogen wurde, worauf die drey Fürstenthümer Lignitz, Brieg und Wohlau Ihro Kayserlichen Majestät Leopoldo M.⁹⁰ als Könige in Böhmen gerechtlich zufielen, die auch der Hertzog noch vor seinem Tode durch ein Schreiben zu Hochgedachter Kayserlichen Majestät Füßen mit gebührender Subnission niederlegte, das Schreiben lautet also:

„Ich bin zwar der unterthänigsten Hoffnung und Vorsatzes gewesen, Ihro Kayserl. Majest. und dero glorwürdigstem Ertz-Hause mich durch langwierige und treue Dienste wohlgefällig zu machen, und dieses, was ich in meiner Jugend nicht zu thun vermocht mit zunehmendem Alter in desto vollkom(m)enere Devotion Derselben darzustellen: Es scheinet aber, daß bey meiner ietzigen Unpäßligkeit der Allerhöchste nach seinem unerforschlichem Gutbefinden, dieses durch einen frühzeitigen Tod zu entbrechen, und mich, ehe ich fast den Anfang meines so getreuen Vorsatzes machen können, dieser Sterblichkeit wieder zuentnehmen, gemeynet sey. Dieser himmlische Rath-Schluß nun, wie Er auch die so Ihn zu folgen sich beschweren, wieder ihr Belieben, nach sich ziehet: Also nehme ich, weil ich jederzeit des Allerhöchsten

Willen vor meine Richtschnur geachtet, selbigen mit unerschrockenem Hertzen und willigem Gemüthe an. Ehe und bevor ich aber solche Schuld der Natur bezahle, so will ich hiermit nebst unsterblichem Dancke für allen mir und meinem Hause erzeugten Kayserl. Schutz, Huld und Gunst, dasjenige, was Ihro Kayserl. Majest. Gerechte nach meinem Tode zueignen, zu Dero Füßen allergehorsamst niedergeleget haben, Ihro Kayserl. Majest. dieses einzige um Dero selbst eigenen Kayserl. Flor und aufnehmens Willen, allerunterthänigst ersuchende, daß Ihro Kayserl. Majest. allergnädigst geruhen wollen, Ihnen nicht allein meine Frau Mutter⁹¹ und Frau Schwester,⁹² sondern auch meinen Vetter den Grafen August von Lignitz,⁹³ den nicht allein die anderweitige Unfähigkeit, als vielmehr die hinterlassene ausdrückliche Provision meines Herrn Vaters anitzo die Lehns-Folge zweifelhaftig machet, als auch meine getreue Unterthanen bey ihren Privilegien und bißherigen Glaubens-Ubungen in Kayserl. Huld und Gnaden allergnädigst zuerhalten, wünschende, daß der Allerhöchste Ihro Kayserl. Majest. die Jahre, welche mir sein Göttlicher Wille verweigert, dafür in Gnaden zu setzen, und an Dero Hochlöbl. Ertz-Hause, meinen sch anitzo ereignenden Periodum fatalem nimmermehr verhängen, sondern deroselben Männlichen Erben kein Ende und ihrer Macht und Sieg keine Ziel noch Grentze setzen wolle etc.

Der entseelte Cörper des Hertzogs wurde von Brieg nach Lignitz gebracht mit Hoch-Fürstlichen und sehr prächtigen Begräbniß-Ceremonien in der Fürstlichen Grufft erstes Capellchen gegen Mittag gebauer gesetzt. Man stehet in diesem Capellchen oben einen Engel gemahlet, mit den Worten: Terras mutavit Olympo.

Gehenswürdig ist der sarg dieses Hertzoges, der von Kupffer, starck versilbert und vergoldet, mit allerhand getriebenen Zierathen überleget, auf vier darnieder liegenden Tugenden ruhende gemacht ist. Zur rechten Seite lieget beym Haupte die Tapfferkeit mit einer zerbrochenen Säule; Zum Füßen die Freygebigkeit mit verhülltem Cornu Copiae; Zur lincken Seite beym Haupte die Hoffnung mit zerbrochenem Ancker; Zum Füßen die Gerechtigkeit mit niedergelegtem Schwerdte und Wage. Ferner wird der Sarg auf beyden Seiten zwischen denen Tugenden von einem auf einem Knie liegenden Engel unterstützt; Beym Haupte aber mit einer herabhängenden Zierath ausgefüllet.

Auf dem Deckel stehet an jeder Ecke eine Sonnen-Wende, auf beyden Seiten des Deckels die Verwesung in zwey Todten-Köpfen vorgebildet, auf dem zur rechten Seite stehen nebst denen beygelegten Spaaten und Schauffeln, Kornähren, und durchkriechenden Schlangen, oben ein Licht das von zweyen Winden ausgeblasen wird; Auf dem zur lincken Seite eine Sand-Uhr, mit einer Unruhe; Zum Haupte lieget eine Crone; Zum Füßen der Fürsten-Huth in Zypressen. Oben auf den Deckel ist diese Inscription zu lesen:

Cineres
Sereniss. Principis ac Domini
D. Georgii Gvilielmi
Ducis Silesiae
Lignitii, Bregae & Wolaviae,
Qui

D. XXIX. Sept. A. C. MDCLX.
Orbem suo Ortu illustravit,
Igniculos divinae Mentis
A Christiano, Silesiorum Principe, Patre
&
Ludovica Anhaltina, Matre
accepit,
Conceptos providâ Parentum Curâ,
& Doctrinâ adauxit.
His Alis instructus
Aetatem, quin imô Spem,
Ingentibus Ingenii Dotibus antevenit
Virtute, Judicio, Virilibus.
Subditos in Amorem,
Agnatos totius Germaniae Principes
in Admirationem,
Exteros in Stuporem
Caesarem in Sententiam traxit,
XIV. Annos Nato Aetatis Veniam,
Provinciarumque suarum Regime(e) decernendi.
Jam coeperat regnare,
At quanta Prudentia, quanto Applausu!
Jam Principum Statuumque Silesiae
Praesidio destinabatur,
Jam Patriam Meritis, Orbem Famâ,
Omnes sui Amore repleverat
Cum D. XXI. Novembr. A. C. MDCLXXV.
Quo ipso ante nongentos Annos
Pyastus Sarmatiae illuxit,
Invidum Seculo nostro Fatum!
Praecipite Sideris hujus Occasu,
Felicitati nostrae Obicem
Meritis ejus herculeas Columnas,
Regio Stemmati
Jam Inconstantiae Horizonta transgresso,
Post novem Seculorum Senium,
Terminalem poneret Lapidem.

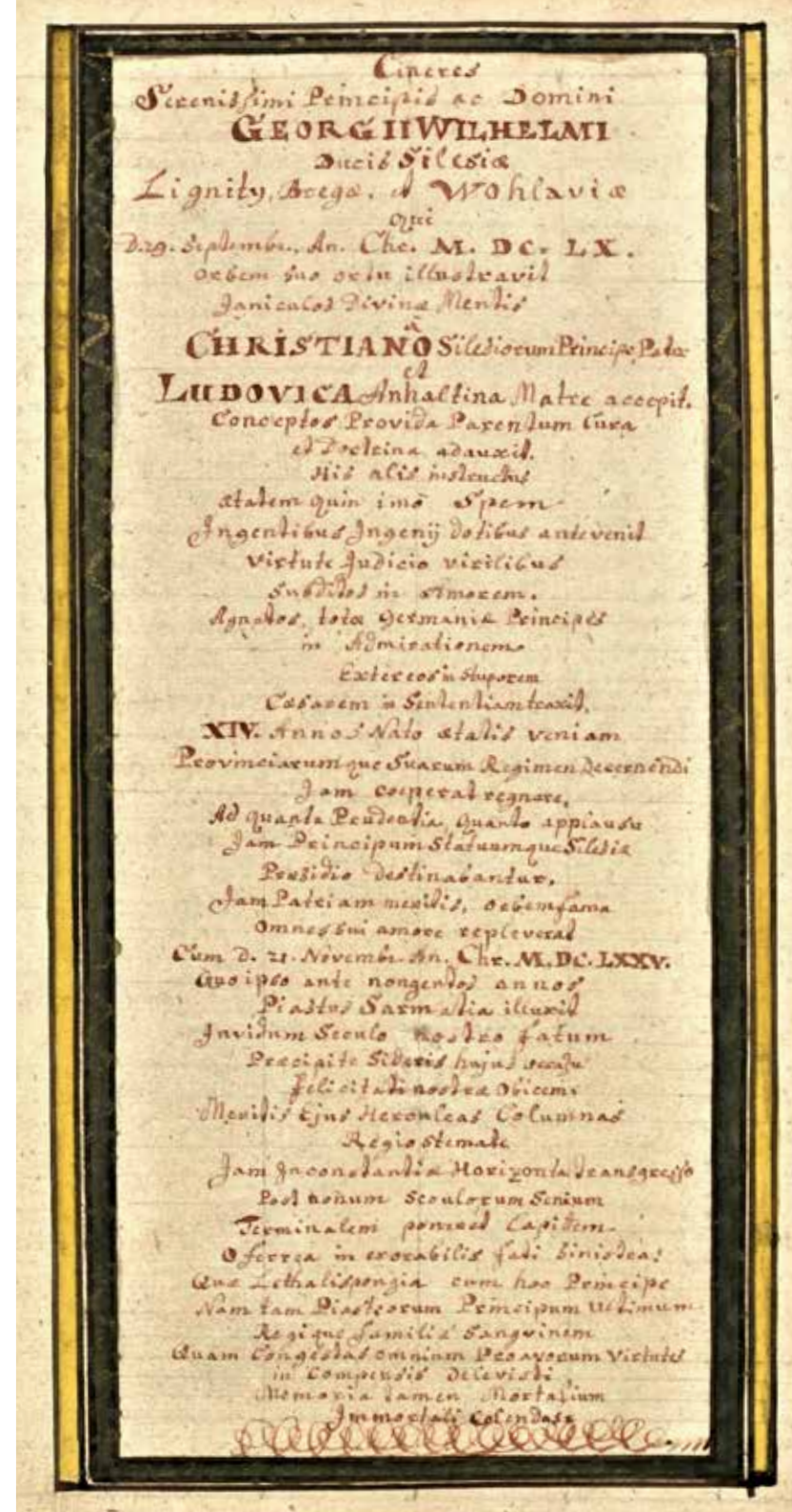
O ferrea inexorabilis Fati sinistra,
 Quae lethali Spongia cum hoc Principe
 Non tam Pyastaeorum Principum ultimum,
 Regiaeque Familiae Sangvinem,
 Quam congestas omnium Proavor, Virtutes,
 in Compendio delevisti;
 Memoria tamen Mortalium
 immortalis colendas.

An dem unterem Theile des Sarges sind vier Wappen angehänget. Beym Haupte das Lignitzsche und Briegische, beym Füssen, das Anhaltische, zur rechten Seite das Brandenburgische, zur lincken das Hessische. An den Ecken sitzen über den Tugenden vier Eitelkeiten als Kinder gebildet; Die über der Tapfferkeit hat einen zerbrochenen Speer in der Hand, die über die Freygebigkeit eine Sand-Uhr, die über der Hoffnung eine ausgelöschte Fackel, die über der Gerechtigkeit bläset durch einen Stroh-Halm Blasen. An den Seiten findet man bey denen Wappen zur rechten Seite eine blühende Aloë mit der Beyschrift: Dum florui, morior. Das Fürstliche Schacht, mit einem Fürsten-Huthe, auf einem Postemente zerbrochen, mit der Beyschrift: Demto fracta Rege; Zur lincken Seite ein Monhaupt, dem die Blumen-Blätter abfallen, mit beygesetzten Worten: Non omnis morior: Einen fliegenden Adler, der von einem Pfeile getroffen herunter fället. Mit der Beyschrift: Non est à Vulnere tutus.“

J. G. WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzogthum Schlesien* /.../, Budišín 1724, s. 125–131 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

Jiří Vilém
 Lehnicko-Břežský,
 tříkrejcar, 1674
 (foto autorů).

Nápis ze sarkofágu
 Jiřího Viléma
 Lehnicko-Břežského,
 opis F. B. Wernera,
 Topographia oder
 Prodromus Delineati
 Principatus Lignicen-
 sis, Bregensis,
 et Wolaviensis etc.,
 kolem 1750
 (© Biblioteka
 Uniwersytecka
 we Wrocławiu).

Sarkofág Jiřího Viléma Lehnicko-Břežského, na pravém boku erb Dorotey Sibyly, roz. Braniborské, báby z otcovy strany, a bohaté rostlinné motivy; místo nohou spící personifikace ctností: vlevo Fortitudo (Statečnost) s rozlomeným sloupem, vpravo Liberalitas (Hojnost) se zakrytým rohem, Mauzoleum Piastovců, Lehnice, 1675, současný stav (foto autoři).

Sarkofág Jiřího Viléma Lehnicko-Břežského, detail – poškozený levý bok, místo nohou Justitia (Spravedlnost) s položeným mečem a skořápkou vah, v popředí na levém kolenu klečící andělek (foto autoři).

Sarkofág Jiřího Viléma Lehnicko-Břežského, detail – Spes (Naděje) se zlomenou kotvou (foto autoři).

Sarkofág Jiřího Viléma Lehnicko-Břežského, detail – na víku knížecí čepice, po stranách květy slunečnic na znamení Zmrtvýchvstání (foto autoři).

Sarkofág Jiřího Viléma Lehnicko-Břežského, detail – na víku lebka, znamení smrti (foto autoři).

Poznámky

- 1 Poté, co Jiří Vilém Lehnicko-Břežský* přijal v Lehnici hold zemských stavů a jeho matka Luisa Lehnicko-Břežská* a sestra Karolína Šlesvicko-Holštýnská* odjely s doprovodem do Vídně.
- 2 Friedrich Lichtstern (také Lucae), autor publikace, z níž je relace citována.
- 3 Krakov, něm. Krakau, dnes Kraków (Polsko).
- 4 Jan II. Kazimír Vasa (1609–1672), v letech 1648–1668 polský král, 1648–1660 titulární švédský král. Po složitě době vlády a abdikaci žil ve Francii, kde také zemřel. Jeho srdce bylo uloženo v benediktinském kostele Saint-Germain-des-Prés, jehož byl v posledních letech svého života opatem. Ostatky byly uloženy 31. ledna 1676, tedy jen krátce před pohřbem Jiřího Viléma, v katedrále ss. Stanislava a Václava na Wawelu v Krakově. K vládě Jana II. Kazimíra a dynastie Vasů v Polsku nověji např. Stefania OCHMANN-STANISZEWSKA, *Dynastia Wazów w Polsce*, Warszawa 2006.

- 5 Jagellonská litevská velkoknížecí, resp. polská královská linie je zde připomínána z důvodu příbuzenské vazby: Jan II. Kazimír byl vnukem Kateřiny Jagellonské (1526–1583), dcery Zikmunda I. Starého. Kateřinin bezdětný bratr Zikmund II. byl posledním mužským příslušníkem rodu Jagellonů.
- 6 Jiří Vilém byl pohřben do podzemní hrobky v kostele sv. Jana v Lehnici, terve následně byl jeho sarofág spolu s některými dalšími přenesen do nově vybudovaného nadzemního mauzolea.
- 7 Stříbrná komora neboli stříbrnice, tradiční místo uložení knížecích ostatků na marách nebo v slavnostní rakvi v době od úmrtí do pohřbu.
- 8 Fridrich Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderbursko-Wiesenburgský,* manžel Karolíny Šlesvicko-Holštýnské*, sestry zemřelého, vystupující zde současně jako vyslanec římského císaře a českého krále Leopolda I. (1640–1705). K jeho osudům v kontextu manželství

- s poslední Piastovnou G. MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, zvl. s. 19–55.
- 9 Ferdinand Leopold (1647–1702), bratranec Fridricha Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderbursko-Wiesenburgského, manžela Karolíny, sestry zemřelého. Kapitulní děkan vratislavský, posléze kanovník olomoucký, syn Alexandra Jindřicha Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderburského, označovaného za zakladatele katolické rodové linie. Některé zdroje sice uvádějí, že se z osobních, zřejmě zdravotních důvodů omluvil, dle účastníka pohřbu ale v konduktu kráčel a zastupoval jako vyslanec saského kurfiřta Jana Jiřího II. (1613–1680). F. W. P. von AMMON, *Galerie der denkwürdigkeiten Personen*, s. 306; Samule Hienrich SCHMIDT, *Der Durchläuchtige Welt Anderer Theil, Oder Kurtzgefaßte Genealogische, Historische, Politische Beschreibung sämtlicher Gräfen des Heil. Röm. Reichs /.../*, s. 175–176; *Ferdinand Leopold von Schleswig-Holstein-Sonderburg*, dostupné z: <https://www.geni.com/people/Ferdinand-Leopold-von-Schleswig-Holstein-Sonderburg-Prinz/6000000007292577953>, [vid. 20.07.2017]; *Alexander Henri de Schleswig-Holstein-Sonderbourg*, dostupné z: https://fr.wikipedia.org/wiki/Alexandre-Henri_de_Schleswig-Holstein-Sonderbourg, [vid. 10.09.2017]; srov. G. MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, s. 53.
- 10 Karolína Šlesvicko-Holštýnská*, sestra zemřelého.
- 11 Jednalo se zřejmě o Jiřího Kristiána, syna a nástupce Alexandra Jindřicha Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderburského (1653–1691), spíše než o jeho bratra Alexandra Rudolfa (1651–1727), kanovníka vratislavského a olomouckého, který se z účasti na pohřbu z důvodu „canonicanische Residenz-affaire“ omluvil. Zde uvedený zastupoval jako vyslanec askánský knížecí rod z Anhaltu, z nějž pocházela mimo jiné Luisa, matka zemřelého. S. H. SCHMIDT, *Die Durchläuchtige welt*, s. 176; A genealogical survey of the peerage of Britain as well as the royal families of Europe, dostupné z: <http://www.thepeerage.com/p571.htm>, [vid. 20.07.2017]; G. MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, s. 53
- 12 Filipína (také Alžběta Filipína), roz. z Schaumburgu-Lippe (1652–1703), sestra Hedviky Luisy (1650–1731), manželky Augusta Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderbursko-Beckského (1652–1689), bratrance Fridricha Šlesvicko-Holštýnsko-Sondenbursko-Wiesenburgského, manžela Karolíny Šlesvicko-Holštýnké*. Udržovala úzké vazby s Luisou Lehnicko-Břežskou* a Karolínou Šlesvicko-Holštýnskou*. Srov. G. MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, s. 55–91; Philipp I. (Schaumburg-Lippe), dostupné z: [https://de.wikipedia.org/wiki/Philipp_I._\(Schaumburg-Lippe\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Philipp_I._(Schaumburg-Lippe)), [vid. 20.07.2017].
- 13 Kristián Pauli, také Christianus Paulus z Gafronu (1625–?), teolog, zprvu kalvínský kazatel v Gdaňsku, v letech 1671–1676 superintendent reformovaného sboru Břežského knížectví a první dvorní kazatel v Břehu. Po zahájení rekatolizace v únoru 1676 a převzetí zámeckého kostela katolickou církví Pauli Slezsko opustil a už v srpnu toho roku převzal správu reformované (kalvínské) obce v Altonu. Působil v Berlíně a v 80. letech pak v Hamburku. F. LUCAE, *Schlesische Fürsten-Krone*, s. 243; G. MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, s. 58; S. J. EHRHARDT, *Presbyterologie des Evangelischen Schlesien*, 2, Liegnitz 1782, s. 50, 68.
- 14 Vratislav, něm. Breslau, dnes Wrocław (Polsko).
- 15 Luisa Lehnicko-Břežská*, matka zemřelého.
- 16 Glosa: Macht Anstalt zu einer Jagt, wird kranck und stirb.
- 17 Glosa: Der entseelte Hertzog wird nach Lignitz zur Begräbnüß abgeführt. Zámecký kostel sv. Hedviky v Břehu s knížecím pohřebištěm.
- 18 Kostel sv. Jana Křtitele v Lehnici s knížecím pohřebištěm.
- 19 Glosa: Langet daselbst an, und dekleidet die Burgerschafft die Gassen der Stadt im Gewehr.
- 20 Glosa: Den Comitatz umgeben viel hundert Wachsfackeln.
- 21 Glosa: Der Sarg wird auff einem Trauer-Wagen geführt.
- 22 „Ingenieur“ Kristián Marienberger, původem z Elbingu, působil od roku 1673 jako hejtman města Břehu. Dne 20. září toho roku si jej nechala z pozice regentky představit kněžna Luisa Lehnicko-Břežská*, snad v souvislosti s jí řízenou přestavbou jejího vdovského olavského zámku, probíhající v letech 1673–1676. G. MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, s. 39–40.
- 23 Glosa: Wird vor der Kirchen abgehoben, und von denen Edel-Leuten in die Kirche getragen.
- 24 Sarkofág byl uložen v noci do původní podzemní krypty pod chórem kostela sv. Jana Křtitele osmého dne od konání břežských pohřebních obřadů, tedy 8. února 1676. Po vybudování nového mauzolea matkou zemřelého Luisou Lehnicko-Břežskou, roz. Anhaltsko-Dessavskou, sem byl roku 1679 přemístěn. *Geschichte der Liegnitz-Brieger Piasten*, II, s. 107.
- 25 Glosa: Und darauff in die Fürstl. Grufft gelassen.
- 26 Glossa: Dessen Frau Mutter ist darüber mal content.
- 27 Karolína Šlesvicko-Holštýnská*, sestra zemřelého.
- 28 Vídeň, něm. Wien (Rakousko).
- 29 Nisa, něm. Neisse/Neiße, dnes Nysa (Polsko).
- 30 Glosa: Dieselbe reyset nach Wie(n) und wird unpäßlich.
- 31 Glosa: Der Hertzog reyset auff Brieg zurück.
- 32 Vratislav, něm. Breslau, dnes Wrocław (Polsko).
- 33 Glosa: Divertirt sich auff der Hirsch-Brunst, und fällt in Kranckheit.
- 34 Glosa: Der Hertzog sucht das Bette, und können die Medici dessen Statum morbi nicht recht penetriren.
- 35 Glosa: Bekom(m)t die giftigen Blatern, so gleich wieder einschlagen.
- 36 Glosa: Dessen Fr. Mutter Absence ist höchstnöthig.
- 37 Glosa: Er bezeigt grosse Gedult bey seiner zunehmenden Schwachheit.
- 38 Glosa: Bereitet sich in tieffer Gelassenheit, mit verachtung aller weltlichen Vanitäten, zum seligen Abschied.
- 39 Glosa: Sorget treulich vor seine Unterthanen.
- 40 Glosa: Recommendirt dieselbe mit beygehendem Brieff Ihro Kays. Maj. auffß beweglichste, wie auch seine Frau Mutter und Angewandten.
- 41 August z Lehnice*, strýc zemřelého.
- 42 Glosa: Hat kurtz vor Antretung der Regirung einen nachdencklichen Traum, womit er sich in seiner Schwachheit soulagirt.
- 43 Glosa: Seine Rätthe formiren ein Testament, so aus seines gewesenen Informatoris Verhinderung nicht zum Effect kommt.
- 44 Glosa: Ihm traumet kurtz vor seinem Ende ein schöner Traum.

45	Glosa: Gibt seinen Geist auff, und endigt sein Leben und Fürstlich Geschlecht.	60	Glosa: Die leydtragende Fürstl. und Gräfl. und Freyherrliche Personen samt den hohen Abgesandten.		-Institutu, inv. č. 48210, <i>Epitaph Arzat in der Magdalenenkirche Breslau</i> , dostupné z: https://www.herder-institut.de/bildkatalog/iv/48210 , [vid. 26.07.2017].	77	Glosa: Ordnung der Procession in dem Chor.
46	Olomouckým biskupem byl od roku 1664 Karel II. hrabě z Lichtenštejna-Kastelkornu (1624–1695).	61	Fridrich Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderbursko-Wiesenburgský (1652–1724), švagr zemřelého.			78	Glosa: Der Superintendentens thut die Leich-Predigt.
47	Glosa: Dessen Tod wird der Fr. Mutter durch einen Expressen notificirt, und dardurch hefftig erschrecket.	62	Ferdinand Leopold Šlesvicko-Holštýnský, bratranec švagra zemřelého; srov. výše.			79	Kázání, děkovné řeči, sermonia a četná další homiletika, spojená s úmrtím a posledním rozloučením s Jiřím Vilémem, stejně jako gymnaziální pamětní tisky, lyrika a oslavné texty ad., byly vydány tiskem. Naopak tištěný popis konduktu se nepodařilo (a to ani prostřednictvím celosvětových digitálních knihoven) dohledat.
48	Luisa Lehnicko-Břežská*, matka zemřelého.	63	Karolína Šlesvicko-Holštýnská*, sestra zemřelého.			80	Glosa: Und nach deren Endigung geschicht die Parentation, und endet die Trauer-Music den Actum. Jederman begiebt sich darauff nach Hauß.
49	Glosa: Sie lässet den Fürstl. Körper balsamiren und Fürstlich ankleiden.	64	August z Lehnice*, strýc zemřelého; zde současně jako vyslanec braniborského kurfiřta Fridricha Viléma I. (1620–1688).			81	Glosa: Der Sargk wird zu sehen erlaubt, und alle werden wol tractirt.
50	Glosa: Macht prächtige Praeparatorien zu dessen Beerdigung.	65	Zřejmě Jiří Kristián Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderburský; srov. výše.			82	Glosa: Gedächtnüß-Müntze wird außgetheilt, und deren Inscription.
51	Zámecký kostel sv Hedviky v Břehu s knížecím pohřebištěm.	66	Kryštof Václav hrabě z Nosticů, jeden z nejvýznamnějších příslušníků slezské rodové linie, zastával v letech 1673–1677 funkci rady vrchního úřadu ve Vratislavi, nejvyššího panovnického úřadu pro Slezsko. Jan KUBEŠ – Marie MAREŠOVÁ – Pavel PANOCH, <i>Rodová paměť a „sebe-představení“ v podání Kryštofa Václava z Nostic (1648–1712): Příspěvek k reprezentačním strategiím barokní slezské šlechty</i> , in: Slezsko – země Koruny české. Historie a kultura 1300–1740, edd. H. Dáňová, J. Klípa, L. Stolárová, Praha 2008, s. 347–374.			83	Dnes je sarkofág k vidění v mauzoleu Piastovců v jezuitském kostele sv. Jana v Lehnici. Provenicence, jména kovářských či cínařských mistrů a dílen, ani pořizovací cena sarkofágu zatím nebyly zjištěny. Podrobněji z výkladu J. PRZĄŁA, <i>Sarkofagi Piastów</i> , s. 53–54.
52	Glosa: Wird aber auff den Tag, da der letzte Jagellonische König in Pohlen in Cracau beerdiget wurde, beygesetzt.	67	Johana Alžběta Berková z Lipé*, teta zemřelého.			84	Glosa: Description des kostbahren Sargks und deß daran befindlichen Zieraths.
53	Glosa: Die Fürstl. Leiche wird aus der Silber-Cam(m)er in de(m) Schloß Platz gebracht.	68	Čeněk Hovora z Lipé*, strýc zemřelého.			85	Stručný popis sarkofágu a výklad emblemů uvádí J. PRZĄŁA, <i>Sarkofagi Piastów</i> , s. 49–50, s konstatováním, že texty se nezachovaly; jejich obsah přitom podávají dle dobových kronikářů (mimo jiné Lucaeho, Wahrendorffa) autoři publikací o Lehnici, včetně mauzolea, z 19. století.
54	Glosa: Und nach einigen Ceremonien auff den Leich-Wageb gesetzt.	69	Příslušník zámožné vratislavské měšťanské erbovní rodiny, jejíž postavení bylo podtrženo mohutným figurálním sarkofágem v mariánské kapli kostela sv. Máří Magdalény. Adam Kryštof (†1677) působil v městské radě, dosáhl titulu císařského rady. <i>Topographische Chronik von Breslau</i> , 5. Quartal, Breslau 1806, s. 454. Foto dnes neexistujícího epitafu ve sbírkách Herder-			86	Latinská inskripce i s německým překladem je obsažena v prvním ze dvou zásadních popisů slezských reálií Fridricha Lichtsterna: F. LUCAE, <i>Schlesische Fürsten-</i>
55	Hřbitov položený nedaleko březského zámku, při cestě do Vratislavi.						
56	Jan Kristián Břežský*, děd zemřelého.						
57	Zámecký kostel sv. Hedviky v Břehu.						
58	Glosa: Die Procession nimmt ihren Anfang nach der Schloß-Kirche.						
59	Glosa: Viel von Adel samt den Räthen gehen vor der Leiche her.						
					70	Glosa: Beschluß der Procession.	
					71	Glosa: Bey Anlangung der Fürstl. Leiche in der Kirche fängt die Trauer-Music an, und wird dieselbe ins Castum doloris gesetzt.	
					72	Glosa: Das Kirchen Chor ist schwartz bekleidet.	
					73	Glosa: Und dessen beyden Wände mit dem florirten Piastischen Stam(m)-Bau(m) gezieret so sich mit diesem Hertzog geendiget.	
					74	Piast Koloděj, legendární předek polského knížecího, posléze královského rodu, jehož poslední vedlejší linie Jiřím Vilémem právě vyhasla. Piast byl poprvé zmíněn v kronice tak zvaného Galla Anonyma <i>Gesta principum Polonorum</i> z doby kolem roku 1115.	
					75	Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*, otec zemřelého.	
					76	Vedle březského zde byl zastoupen zřejmě i reformovaný lehnický dvorní kazatel Friedrich Lichtstern (také Lucae, 1644–1708), syn březského rektora Jana Lucaeho, teolog a autor kulturně-historických prací o Slezsku. Krátce po zahájení rekatolizace odumřelých lén posledních Piastovců a převzetí lehnické zámecké kaple v březnu 1676 Lucae Slezsko opustil a vstoupil do služeb Hedviky Žofie Hessenko-Kesselské, rozené Braniborské (sestry kurfiřta Fridricha Viléma I.). Posléze působil krátce v Siegenu v Severním Vestfálsku, aby se vrátil do Hessenska a stal se metropolitou/superintendentem ve Spangenbergu (1694) a v Rotenburgu (od 1696). F. LUCAE, <i>Schlesische Fürsten-Krone</i> , s. 244; <i>Allgemeine Deutsche Biographie</i> , 19, Leipzig 1884, s. 336–337; G. MÜNCH, <i>Charlotte von Holstein-Sonderburg</i> , s. 56.	

*krone, oder Eigentliche wahrhaffte Beschreinung Ober- und Niederschlesiens, /.../, Franckfurt am Mayn 1685, s. 607–616. Z prostorových důvodů tyto texty dále necitujeme. Inskripce uvedena rovněž v J. G. WAHREN-DORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten*, s. 128–130.*

87 Glosa: Die Fürstl. Leich wird nach Lignitz geführt, un(d) in die Fürstl. Grufft gesetzt. Avizovaný text srov. výše.

88 Glosa: Die Hertzogin fundirt das costbahre Mausolaeum zu Lignitz.

89 Glosa: Die erweiterte Fürstl. Grufft gibt der Kirchen das größte Asehen. Lucaeho relaci o mauzoleu uvádíme zde, neboť jeho otec Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)* byl roku 1672 pohřben do krypty kostela sv. Jana a teprve po vybudování mauzolea

byl sarkofág s jeho ostatky přenesen na nové místo. Teprve Luisa Lehnicko-Břežská*, matka zemřelého, byla roku 1680 uložena jako první a jediná přímo v mauzoleu. Karolína Šlesvicko-Holštýnská*, sestra zemřelého, byla pochována roku 1708 v Třebnici, srdce bylo uloženo ve Vratislavi. Srov. relace o uvedených osobách a medailony.

90 Leopold I. Habsburský (1640–1705), císař Svaté říše římské (1658–1705), český a uherský král (1657–1705).

91 Luisa Lehnicko-Břežská*, matka zemřelého.

92 Karolína Šlesvicko-Holštýnská*, sestra zemřelého.

93 August z Lehnice*, strýc zemřelého.

Jiří Vilém
Lehnicko-Břežský
(výřez), portrét
Benjamina Blocka,
kol. 1675
(© Muzeum
Narodowe
w Warszawie).

Čeněk Hovora z Lipé
v hermelínovém plášti
a oděvu s prvky zbroje,
dobová skulptura,
kostel v Malých
Kninicích, kol. 1688
(foto autorů).

Johana Alžběta z Lipé, roz. z Lehnice, †1673, relace o úmrtí

1.

„Die von denen oben erwehnten fünf Fräulein¹ überbliebene Johanna Elisabeth, lebte eine geraume Zeit verehlicher mit Herr Czinko Howora, Freyherrn von der Leipe, Böhmischer Extraction, zu Schwentnig in dem Briegischen Fürstenthum, aber ohne Erben. Beyderseits seind vor wenig Jahren Todes verblichen, wer aber derselben Herrschaft ererbet, hat man bis dato nicht erfahren können.“²

Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhaffte Beschreinung Ober- und Niederschlesiens*, /.../, Franckfurt am Mayn 1685, s. 525 (XI. Discurs von dem Stamm-Register, Leben und Thaten aller Herzoge zu Lignitz und Brieg, von Piasto an, dem Stamm-Vater, bis auf den letzten Herzog George Wilhelm).

2.

„Anno 1636, den 8. Junii, Fräulein Johanna Elisabetha, ist herrnach Herrn Czenko Hovvora, Freyherrn von der Leipe, Herrn der Herrschafft Schwentnig, vermählet worden, ind ist auch umb das Jahr 1678³. ohne Erben gestorben.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1473 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 4. Johannes Christianu).

Malé Kninice, trojice soch situovaných za kněžištěm kostela Panny Marie Růžencové: Bibiana, roz. z Promnic, s dětmi, Čeněk Hovora z Lipé, její první manžel (vpravo) a Rudolf Fridrich Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderburský, její druhý manžel (vlevo), současný stav (foto autorů).

Kostel v Malých Kninicích v podhůří hory Sleza, místo pohřbení Johany Alžběty, roz. Lehnické, a snad i jejího manžela Čenka Hovory z Lipé, F. B. Werner, Topographia oder Prodromus Delineati Principatus Lignicensis, Bregensis, et Wolaviensis etc., kolem 1750 (© Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu).

Poznámky

- 1 Uvedený počet odpovídá předčasně zemřelým dcerám z obou manželství Jana Kristiána Břežského*; Anna Alžběta, Dorotea a Agnes ze svazku s Doroteou Sibyllou, roz. Braniborskou, a Dorotea Sibylla a Anna Kristýna z mezaliančního svazku s Hedvikou, roz. ze Sitsche.
- 2 Panství zdělila po smrti Čenka Hovory z Lipé* jeho druhá manželka a poté její druhý manžel. Srov. medailon k osobě Čenka Hovory. Je zajímavé, že dobře informovaný Friedrich Lucae tuto skutečnost neuvedl.
- 3 Pamětní tisk k pohřbu byl vydán roku 1673.

Kostel v Priebornu,
možné místo
uložení ostatků
Augusta z Lehnice,
F. B. Werner, Topogra-
phia oder Prodromus
Delineati Principatus
Lignicensis, Bregen-
sis, et Wolaviensis
etc., kolem 1750
(© Biblioteka
Uniwersytecka
we Wrocławiu).

August z Lehnice, †1679, jeho manželka Alžběta, †1660, a děti, relace o úmrtích

1.

„Der älteste Baron Augustus /.../ Mit dieser Gemahlin¹ erzielete er drey Fräulein, und einen Baron, George Ludwig Anno 1655. welcher aber in der schönsten Jugend-Blüthe, gleich wie seine Schwester frühzeitig verblühen muste. Seine Diener wolten die Ursache seines Todes, den Medicis beymessen, welche ihm in zehen Tagen keinen Trunck hätten verwilligen wollen zur Labung, bis er endlich heimlich sich vom Lager erhoben, und daß umreine Handwasser für großem Durst trinckende, bald darauff gestorben wäre, Anno 1671., im 16. Jahre seines Alters, vorher, Anno 1660 war schon die Baronesse dessen Mutter gestorben /.../.

Anno 1677. starb aber Graff Augustus auch, wie gesagt ohne Erben, als der letzte von dem Fürstlichen Lignitzschen Stamm, seine Güter fielen der Königlichen Cammerheim /.../. Also nahm diese kurtze Zeit Fürstlich-Freyherrliche florirte Stamm-Linie, ein Ende.“

Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhaffte Beschreining Ober- und Niederschlesiens*, /.../, Franckfurt am Mayn 1685, s. 523–525 (XI. Discurs von dem Stamm-Register, Leben und Thaten aller Herzoge zu Lignitz und Brieg, von Piasto an, dem Stamm-Vater, bis auf den letzten Herzog George Wilhelm).

2.

„Anno 1677.² gieng dieser Herr, Graf Augustus, ohne Erben den Weg alles Fleisches/.../.“³

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1400 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 1. Die Stadt Brieg und das Weichild).

3.

„Anno 1677 starb dieser Grafe Augustus ohne Erben /.../.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien*,

Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1417 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 1. Die Stadt Brieg und das Weichild).
4.

„/.../ Herr Graf Augustus /.../ und starb Anno 1677. ohne Erben /.../.

“Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1473 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 4. Johannes Christianu).

5.

„Augustus Freyherr von Lignitz /.../. Er vermählte sich zum andermahl A. 1645. mit einer verwittibten Freyin von Zahradeck, mit der Er drey Freylein und einen Herren Georgium Ludovicum zeugete, der aber bald wiederum frühzeitig starb. Ihm folgte der Herr Vater A. 1679. den 14. Mají am Sonntage Exaudi, im 52. Jahre seines Alters.“

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzogthum Schlesien* /.../, Budiřin 1724, s. 133 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

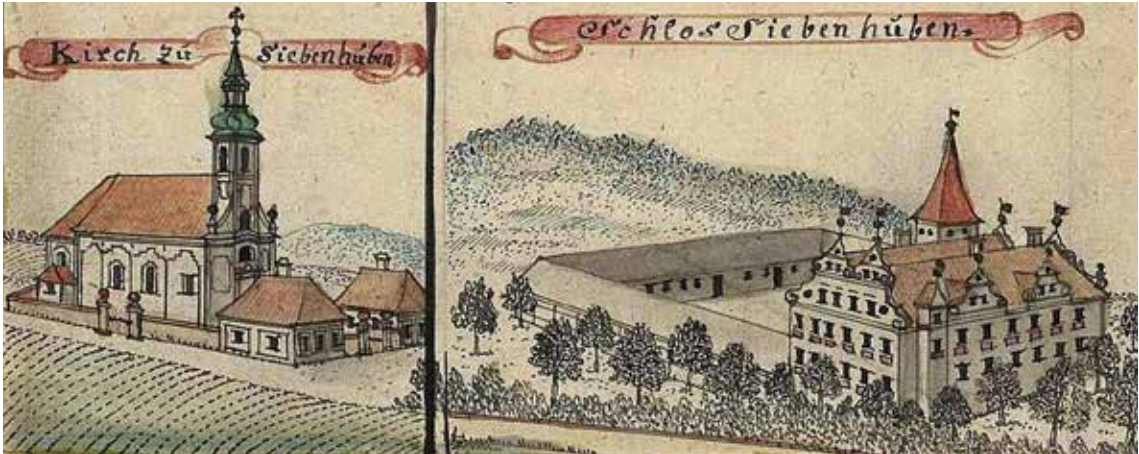
6.

„/.../ Der Herr Christian Augustus, Anno 1655 den 30. Augustus gebohren, starb Anno 1671 im 16 Jahr seines Alters.⁴

Fräulein Anna Louyse Elisabetha den 18. Januarii gebohren, Anno 1658, starb den 2. Novemb. Anno 1659.

Fräulein Johanna Elisabetha den 5. April Anno 1660, starb etliche Stunden nach der Geburth, derer entseelter Leichnam allerseits, wie auch der Frau Mutter, in der Fürstlichen Briegischen Grufft beygesetzt worden.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1473 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 4. Johannes Christianu).

Poznámky

1 Kateřina, roz. z Roupova (von Rupp), ovdovělá ze Zahrádek.

2 Za datum úmrtí Augusta z Lehnice* je přijímán 14. květen 1679. K. JASIŇSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 239–241, příloha I/9.

3 Okolnosti Augustova úmrtí na zámku v Siebenhufenu (dnes Siedmino, část Siemisławic, gmina Przeworno, Polsko), ani místo jeho pohřbení s jistotou neznáme. Ve svém testamentu z roku 1673 August místo přesně neurčil, s vědomím možných neklidných časů. Uvedl však, že pokud by to bylo možné, nejraději by byl uložen v hrobce v Priebornu, u svého syna („*in die Gruft zu Prieborn zu meinem selig verstorbnen Sohne möchte gelegt werden*“.). Vdova, Alžběta Karolína Nassavsko-Dillenburgská, ne nechala oproti očekávání vyhotovit epitaf či náhrobek, k pohřbu nebyl vydán ani pamětní tisk. Nevíme ani, kde se nacházela dříve založená hrobka Augustova syna. Dnes je obecně přijímáno, že byl hrabě z Lehnice pohřben v kostele Nejsvětější Trojice v Priebornu, resp. v místní části Siedmisławice. Původní kostel byl ale kolem roku 1723 přebudován a starší pohřby nelze vysle-

dovat. Přímo v Priebornu je další kostel Panny Marie, který sloužil jako místo posledního odpočinku Czirnů, předcházejících držitelů dominia Prieborn. Pro tento kostel nechal August pořídit roku 1668 dva nové zvony. Uvádí se, že pod zákristií tohoto kostela je situováno několik hrobů, včetně „posledního Piastovce“, zdroj informace ale není uveden. Pro úplnost uvedme, že v zámku v Siebenhufenu byla Augustem vydržována dvorní kaple. C. A. SCHIMMELPFENNIG, *Herzog Johann Christian von Brieg zweite Ehe*, s. 163–164; *August Lehnicki*, dostupné z: https://pl.wikipedia.org/wiki/August_legnicki; https://polska-org.pl/516039,Przeworno,Kosciol_Matki_Bozej_Krolowej_Polski.html, [obé vid. 10.07.2019]. *Zabytki sztuki*, s. 712.

4 Kristián August byl pohřben podle znění testamentu jeho otce v hrobce v Priebornu, její lokalizace ale není jistá; snad se jednalo o kostel v Priebornu, snad mohla být hrobka situována i na zámku v Siebenhufenu, který si August z Lehnice zvolil za své sídlo (zámek v Priebornu, vypálený roku 1643 Švédy, zřejmě nevyužíval). C. A. SCHIMMELPFENNIG, *Herzog Johann Christian von Brieg zweite Ehe*, s. 163.

Kostel v Siebenhubenu, možné místo uložení ostatků Augusta z Lehnice, a zámek tamtéž, hlavní sídlo rodiny jmenovaného, F. B. Werner, *Topographia oder Prodromus Delineati Principatus Lignicensis, Bregensis, et Wolaviensis* etc., kolem 1750 (© Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu).

Luisa, roz. Anhaltsko-
-Dessavská, dobový
portrét, kolem 1660
(© Österreichische
Nationalbibliothek
Wien, Porträt-
sammlung).

Luisa Lehnicko-Břežská,
rozená Anhaltsko-Dessavská, †1680,
relace o úmrtí a pohřbu

1.

„Hierüber überfiel die Hertzogin ein beschwerliche Kranckheit, und zear eben zu der Zeit, als sie abermahls entschlossen war nach Berlin zu reysen; und ob sie wohl Lebenslang mancherley Schwachheiten überstanden hatte, dennoch schnitte ihr diese den Lebens-Faden ab, und bezahlete seliglich also, Anno 1680. den 25. Aprilis, auf ihrem Witwensitz Ohlau, die Schuld Natur. Bald hierauf den 17. May besagten Jahres, ward ihr Cörper in dem schönen Sarg, welchen sie ihr bey Lebzeiten hatte machen lassen, in begleitung der unter ihren Wittumb gehörender Noblesse, und ihrer vornehmsten Diener nach Lignitz geführet, und in die Fürstliche, mit neuem Glantz und Zierlichkeit, von ihr überzozenen Grufft gesetzt.

Friedrich LUCAE, *Schlesische Fürstenkrone, oder Eigentliche wahrhafft Beschreining Ober- und Niederschlesiens, /.../*,
Franckfurt am Mayn 1685, s. 606 (XII. Discurs von dem Leben und Todt, des letzten Herzogs Georgs zu Liegnitz und Brieg).

2.

„Alß sie¹ in der Rückreise durch Lignitz passirte, besahe sie den Bau in der St. Johannis-Kirche,² deß neuen und mehrerwehten Mausolaei, wie weit etwa die Arbeiter daran avanciret wären, und ordnete selbst viel Verbesserungen an.³

Hierbey prognosticirte sie ihr selbst, wie sie schwerlich mehr die Stadt Lignitz, sonderlich dieses neue Begräbnüß, mit Augen würde sehen, in Hoffnung, daß man in kurtzem ihre Gebeine, mit den Gebeinen ihres seligsten Herrn Gemahls,⁴ auch seligsten Herrn Sohns,⁵ vereinigen solte.⁶

Zum Zeugnuß, daß es ihr mit Erinnerung der Sterblichkeit ein Ernst wäre, ließ sie ihr einen kostbaren Sargk bey Lebzeiten zu Augspurg verfertigen,⁷ und von dar abholen, welchen sie hernach ohne Entsetzen öffers ansahe, und darauff mit Fingern deutete, als auff das künfftige Behaltnüß ihrer Asche.⁸

/.../

Obschon im Außgang deß Jahres einige Besserung herfür schimmerte, also daß sie auch resolvirte den 25. April deß bevorstehenden 1680. Jahres eine abermahlige Reyse auff Berlin und Dessau anzutreten:

allein es thäten sich neue Schwachheiten herfür, und warffen sie auffs Bette, ungeachtet der kostbaren gebrauchten Medicamenten, und bahneten ihr den Weg zum him(m)lischen Vaterland.⁹

Eben an demselben benamnten Tage, welches remarquabel war, welchen sie zu der Berlinischen Reyse bestimmt, starb sie seliglich auff dem Ohlauischen Schloß,¹⁰ hinterlassende die einzige Tochter Princessin Charlotta, vermählete Hertzogin zu Holstein.¹¹

Den 17. May besagten 1680. Jahres, bald hernach, ward dero Körper in den allbereit vorhandenen Sargk gelegt, und unter dem Geleite der Ohlauischen Noblesse, nach gehaltener Stand-Predigt, aus den Worten Johann: 20. v. 17. Ich fahre auff zu meinem Vatter, und zu eurem Vatter, zu meinem GOtt, und zu eurem Gott etc. nach Lignitz abgeführt,¹² und in das herrliche von ihr erbaute Mausolaeum beygesetzt.¹³

Den 19. May mehrgedachten 1680. Jahres geschahe in Fürstlicher Schloß-Kirche durch den Hof-Prediger die Leich-Predigt¹⁴ auß den Worten Psalm: 29. v. 14. Laß ab von mir, daß ich mich erquicke, ehe denn ich hinfahre, und nicht mehr hier sey.“¹⁵

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien /.../*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1539–1540 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, 7. Georgius Wilhelmus).

3.

„Hierauß ward deroselben entseelter Körper nach Lignitz abgeführt, und mit Fürstlichen Leich-Ceremonien in das herrliche von ihr erbaute Begräbnüß geführt und beygesetzt.“

Friedrich LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien /.../*, Franckfurt am Maeyn 1689, s. 1411 (Das X. Capitel. Von dem Briegischen Fürstenthum, Ohlauisches Weichbild).

4.

„Das folgende 1680ste Jahr verwechselte auch das Zeitliche mit dem Ewigen, die Hertzogin Ludovica in ihrem Wittwen-Sitz Ohlau. Ihr entseelter Leichnam wurde in die Lignitzsche Fürstliche Grufft gebracht, und in das andere Capellchen gegen Mitternacht gebauet, gesetzt. Der Sarg worinnen Sie ruhet ist von Kupffer, versilbert, und wegen der getriebenen zierlichen Arbeit wohl anzusehen. Die Inscription darauf ist diese:

Die Durchlachtigste Hertzogin
Frau Louyse
gebohrne zu Dessau am 16/26sten Hornung
im Jahr 1631.

Aus dem Chur- und Fürstlichem uhralten
Anhaltischen und Ascanischen Stam(m)e,
vermählet dem aus gleich altem König- und Her-
zoglichem Piastischen Stamme entsprossenem
Durchlachtigstem Hertzoze, Herrn
Christiano

Zu Dessau am 14. Novembr. im Jahr 1648.

Eine Zierde beyder Hoher Häuser,
Anhalts-Ruhm
und
Schlesiens Ehre,

Nach Ihres Herrn und Gemahls im Jahr

1672. erfolgtem Ableben,
der dreyen Fürstenthümer
Lignitz, Brieg und Wohlau
preißwürdige Regentin,

Mutter und Erzieherin des letzters und
vollkommensten Piastischen Fürsten,

Dann
Einer der Mutter am Verstand und Tugend glei-
chenden sonst unvergleichlichen Tochter,
und

Ihrer beyder der Welt zeitig entzogenen
Bruder und Schwester,
Stiffterin dieses Piastischen Grabmahles,
Entseelt den 25. April. im Jahr 1680.

Befahl die verweßliche Wohnung Ihrer Seele,
In diesem von ihr verordnete(e) Hause zuverwahren,
mit Bitte an die Nachwelt:

Daß das verwesete biß zur Wiederkunfft
des schönen Geistes
allhier ungehindert
ruhen möge.“¹⁶

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzoghtum Schlesien /.../*, Budißin 1724, s. 133–134 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

Sarkofág Luisy, roz. Anhaltsko-Dessavské, tvořený motivy akantu a slunečnicových květů; pravý bok se dvěma zlacenými erby; sokl zdobený stylizovaným listím, současný stav (foto autoři).

Sarkofág Luisy, roz. Anhaltsko-Dessavské, detail – zlacená herma s ženskou hlavou v nároží schrány a lebka v nároží víka, současný stav (foto autoři).

Poznámky

- 1 Luisa Lehnicko-Březská* se v Lehnici zastavila při návratu z cesty do Berlína, Dessavska, Hessenska ad.
- 2 Kostel sv. Jana Křtitele, od roku 1547/8 knížecí pohřebiště. Mauzoleum osmibokého půdorysu v barokním stylu vzniklo v základní podobě v letech 1676–1680 v prostoru presbyteria původního kostela. Role Luisy při jeho založení a ideovém řešení ve smyslu památníku věčné paměti rodu Piastovců a jeho posledních příslušníků byla zcela zásadní. Nověji např. Veronika BIRKE, *Das Piastenmauzoleum in Legnica von Mathias Rauchmiller*, in: Barockskulptur in Mittel- und Osteuropa, ed. K. Kalinowski, Poznań 1981, s. 203–211; Jakub KOSTOWSKI, *Mauzoleum Piastów*, in: Kultura artystyczna dawnej Legnicy, ed. J. Harasimowicz, Opole 1991, s. 74–82.
- 3 Glosa: Reiset in Teutschland und wieder nach Lignitz, daselbst sie das Mausolaeum besichtigt.
- 4 Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*, manžel zemřelé.
- 5 Jiří Vilém Lehnicko-Břežský*, syn zemřelé.
- 6 Glosa: Prognosticirt ihr Ende.
- 7 Sarkofág je dnes součástí kompozice mauzolea Piastovců v jezuitském kostele v Lehnici. Rozměry a stručný popis sarkofágu J. PRZALA, *Sarkofagi Piastów*, s. 50.
- 8 Glosa: Läst sich zu Augspurg einen kostbaren Sargk verfertigen.
- 9 Glosa: Resolvirt eine Reyse nach Berlin und Dessau, stirb aber darüber.
- 10 Zámek v Olavě, něm. Ohlau, dnes Oława (Polsko), vdovské sídlo březských vévodkyň.

- 11 Karolína Šlesvicko-Holštýnská*, dcera zemřelé.
- 12 Rozloučení s Luisou Lehnicko-Břežskou* organizoval březský zemský hejtman podle pokynů dcery Karolíny Šlesvicko-Holštýnské*, která se obřadu zúčastnila spolu s šestiletým synem Leopoldem (1674–1744), vnukem zemřelé. Uložení matčina sarkofágu v lehnickém mauzoleu se Karolína pro nemoc neúčastnila. G. MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, s. 90.
- 13 Glosa: Wird nach Lignitz geführt und beerdiget.
- 14 Smuteční kázání pronesl v kapli olavského zámku dvorní kazatel Anton Brunsen (Brunensius). Text byl vydán v roce 1690 v Berlíně tiskem. Brunsen (1641–1693), teolog původem z Brém, působil v letech 1671–1676 jako profesor, posléze rektor gymnázia v Břehu a současně jako druhý dvorní kazatel při březském dvoře. V roce 1676, po převzetí zámeckého kostela katolickou církví a odchodu Kristiána Pauliho působil z pověření kněžny Luisy jako dvorní kazatel krátce v provizorní modlitebně na zámku. Po přeměně gymnázia v katolickou školu přesídlil roku 1678 k vdovskému dvoru do Olavy a byl vůbec posledním reformovaným kazatelem ve Slezsku. Poté přesídlil do Berlína a působil jako kazatel při kurfiřtském dvoře Fridricha Viléma I., snad na přímlovu bratra zemřelé kněžny Luisy, Jana Jiřího II. Anhaltsko-Dessavského (1627–1693), který byl s Velkým kurfiřtem sešvagřen. G. MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, s. 17, 58, 83, 91; Anton Brunsen, dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Anton_Brunsen, [vid. 02.08.2017].
- 15 Glosa: Ihr geschiehet die Leich-Predigt.
- 16 J. PRZALA, *Sarkofagi Piastów*, s. 50, při popisu sarkofágu Luisy Lehnicko-Břežské* autor text na víku necituje, ani neuvádí (jako např. u sarkofágu Jiřího Viléma, kněžnina syna), zda je text čitelný. Odkazuje jen na jeho znění v *Die Fürstengruft bei St. Johannis*, s. 135.

Karolína,
roz. Lehnicko-Břež-
ská, portrét na ná-
hrobku, sanktuárium
sv. Hedviky, bazilika
cisterciáckého kláštera,
Třebnice, kol. 1708,
současný stav
(foto autoři).

Karolína Šlesvicko-Holštýnská, rozená Lehnicko-Břežská, †1707, relace o úmrtí a pohřbu

1.

„Gegen Mittag finden wir in dieser Fürstlichen Piastischen Grufft ein Capellchen, welches die Ruhestätte der Printzeßin Charlotte seyn solte, die A. 1673. mit Friderico Hertzoge von Hollstein,¹ Ritter des Dänischen Elephanten-Orden,² und Kayserlichen General Feld-Marschall vermählet worden ist, mit welchem Sie einen Printzen Leopoldum³ gezeuget hat. In diesem Capellchen ist oben ein Engel gemahlet mit den Worten: Serie non ultima Laude.

Es war diese Hertzogin mit vortreflichem Verstande und Klugheit begabet. Als Sie letztlich, kurtz vor Ihrem Tode durch die Stadt Lignitz reisete, trug Sie ein Verlangen noch einmahl ihr Fürstliches Erb-Begräbnüß zu sehen, worein Sie auch von den damahligen Patre Rectore der Herren Jesuiten begleitet wurde. Sie betrachtete alles gar genau, und wie Sie zu dem von der Frau Mutter vor Sie erbaueten Capellchen kam, redete Sie der Herr P. Rector an, und sagte: Durchlachtigste Hertzogin, Sie werden unsere Kirche nach Dero Tode, von dem wir wünschen, daß Er spat erfolgen möge, begnadigen und beehren, Dero Leib allhier zuverwahren. Die Hertzogin seufftzete und antwortete: Herr P. Rector es ist wahr, daß allhier vor uns eine Ruhestätte erbauet worden ist! Allein wir tragen Bedencken unsern Leib nach unserem Tode hier beysetzen zulassen, denn wir vielmehr resolviret haben daselbst zu ruhen, wo die aus unserem Hause grosse Patronin Schlesiens, die heilige Hedwig, ihre Ruhe gefunden hat. Herr Pater, fuhr Sie fort, Er betrachte doch diese Statue, die uns vorstellen soll, was mercket Er wohl an selbiger besonders? Der Herr P. Rector antwortete: Durchlachtigste Hertzogin, ich muß allerdings daran, die geschickte Hand des Künstlers, aber noch vielmehr das Original derselben admiriren. Mein lieber Herr Pater, versatzte die Hertzogin lächelende, das ist nicht, was wir als gar was besonders daran wahrnehmen, sondern wir meynen die Abwendung der Statue von unsern Eltern und Herrn Bruder,⁴ und wir haben uns auch würcklich von Ihnen abgewendet durch Ablegung der Calvinischen und Annehmung der allein seeligmachenden Catholischen Religion, und wolte GOtt, unsere Eltern wären uns hierinnen vorgegangen. Ihre Lebens-Zeit brachte Sie letztlich, meistentheiles in denen geistlichen Jungfrauen Clöstern zu Trebnitz⁵ und Breßlau bey S. Claren⁶ zu, Sie starb auch Anno 1707. den 24. Decembr. zu Breßlau in gemeldetem Closter, Ihr Leib wurde nach Trebnitz geführt, und daselbst in der Closter-Kirche vermahret; Das Hertze aber in einen gläsernen wohlgemachten Urna in gedachten Closters S. Clarae Kirche behalten, daran ihr Printz Leopoldus diese Inscriptiones setzen lassen:

Fidelis Urna, unum Cor claudis, duo servas! alterum Matris huc reposuit Mors, alterum Filii adjecit in Matrem Amor. Illi cordi dolenter commori, sub quo vivere coepi, est vita grati Amoris, hic Vivo.

Imo Infidelis Urna, si duo servas Corda & non claudis, nisi unum, quae subinde fuerunt duo Corda divisa, modo sunt Cor unum; Nam Cor Filii, est Cor Matris, & Cor Filii, ô meum Cor, hic quiesce.“⁷

Johann Peter WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt und Fürstenthums Lignitz im Hertzogthum Schlesien* /.../, Budišín 1724, s. 135–137 (Erster Theil. Von denen Catholischen Kirchen, Clöstern und Stifftern, Das erste Buch Von der S. Johannis Kirche. Das 2. Capitel. Von der Fürstlichen Grufft.).

Urna se srdcem Karolíny, roz. Lehnicko-Břežské, kostel sv. Kláry, Vratislav, 1708, současný stav (foto autoři).

Barokní náhrobek sv. Hedviky Slezské; v nohou hrob Karolíny, roz. Lehnicko-Břežské, sanktuárium sv. Hedviky, bazilika cisterciáckého kláštera, Třebnice, kol. 1708, současný stav (foto autoři).

Poznámky

- 1 Šňatek Karolíny Lehnicko-Břežské* a Fridricha Šlesvicko-Holštýnského (také Šlesvicko-Holštýnsko-Sondenbursko-Wiesenburgského; 1651–1724) se uskutečnil v utajení v létě 1672, v květnu následujícího roku byl v zásadě legalizován uzavřením manželské smlouvy a oficiálním obřadem.
- 2 Řád slona (*Elefantordenen*), založen roku 1462 jako označení členů stejnojmenného bratrstva, posléze přeměněn ve vyznamenání dánského krále pro členy vládnoucího rodu a cizince. Fridrich Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderbursko-Wiesenburgský, řád udělen 1675. Srov. Johann Heinrich Friedrich BERLIEN, *Der Elephanten-Orden und seine Ritter, eine historische Abhandlung über die ersten Spuren dieses Ordens und dessen fernere Entwicklung bis zu seiner gegenwärtigen Gestalt*, Kopenhagen 1846, s. 74, č. 126.
- 3 Leopold Šlesvicko-Holštýnsko-Wiesenburgský (1674–1744), syn zemřelý. Dosáhl postavení císařského dvorního rady, oženil se s Marií Alžbětou, dcerou Hanse Adama I. z Lichtenštejna. Jeho pravnučka Marie Eleonora, roz. z Kaunitz-Rietbergu, byla první man-

želkou Klemense Maria von Metternich. Leopold byl posledním z rodové linie na Wiesenburku.

- 4 Rodiče Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)* a Luisa Lehnicko-Břežská*, bratr Jiří Vilém Lehnicko-Břežský*.

- 5 Opatství cisterciáček v Třebnici, něm Trebnitz, dnes Trzebnica (Polsko), byl založen roku 1202 Jindřichem I. Bradatým na popud jeho manželky Hedviky, roz. z Andechu. Karolína byla uložena k odpočinku v kapli, v těsné blízkosti monumentálního náhrobku sv. Hedviky z let 1679/1680; místo je označeno bohatým epitafem s portrétem zemřelé a erbovní výzdobou. *Zabytki sztuki*, s. 885.

- 6 Kostel kláštera klarisek (později uršulinek) ve Vratislavi, kde Karolína zemřela. Urna s jejím srdcem je umístěna nad dveřmi mezi hlavní lodí kostela a barokní kaplí. *Zabytki sztuki*, s. 986–987.

- 7 Popis urny a castra doloris byl vydán v samostatném tisku. Srov. dále.

Pamětní tisky
k průběhu pohřebních obřadů

Gedechtnuß würdig vnd rhümliche
Anordnung / vnd

Vorzeichnus: welcher gestalt
Weyland Des

Durchläuchten/
Hochgebornen Fürsten vnd
Herrn/ Herrn Georgen Hertzogen inn Schles
sien/ zur Lignitz vnd Brieg/ 2c. Lößlicher seligister
Gedechtnus/ Fürstliche Leiche / zum Brieg / den 9. Junij
dieses 1586. Jares/ aus dem Schloß zum Brieg/ inn die
Pfarrkirchen/ mit gewöhnlichem Fürstlichem Begengnus/
getragen/ vnd von dannen widerumb inn die Schloß-
Kirche bracht / vnd daselbsten nach geendeter
Leichpredigt/ inn die Grufft gesetzt
worden ist.

Pamětní tisk vydaný u příležitosti úmrtí a pohřbu Jiřího II. Břežského (†1586) s popisem smutečního průvodu

Gedechtnuß würdig und rhümliche Anordnung und Vorzeichnus, welcher gestalt Weyland Des Durchläuchten, Hochgebornen Fürsten und Herrn, Herrn Georgen Hertzogen inn Schlesien, zur Lignitz und Brieg, etc., Lößlicher seligister Gedechtnus, Fürstliche Leiche, zum Brieg, den 9. Junij dieses 1586. Jares, aus dem Schloß zum Brieg, inn die Pfarrkirchen, mit gewöhnlichem Fürstlichem Begengnus, getragen, und von dannen widerumb inn die Schloßkirche bracht, und daselbsten nach geendeter Leichpredigt, inn die Grufft gesetzt worden ist.

M. D. LXXXVI.

„Als S. Fürstl. G. Selige, nach Gottes unwandelbaren Willen den 7. Majj, zu Nacht zwischen Eylff und Zwölffen, seliglichen in warem Erkenntnis und Bekäntnis des Sohnes Gottes verschieden, ist solches auffn Morgen alß bald durch offene Patenta allen deroselben hinterlassenen Unterthanen angekündiget, und von Achten biß umb Neun uhr, inn beyden Kirchen alhier, mit allen Glocken außgeleutet worden, Auch bey den anderen S. F. Gn. Stedten, und auffm Land, die anordnung geschehen, daß alle tage, biß die Fürstliche Leiche, weil S. F. G. Hertzog Joachim Friderich,¹ als S. Fürstl. G. hinterlassener eltister Sohn, nicht zu Hauß, unnd im Reich gewesen, derohalben das Begengnus biß auff den 9. Junij bestimpt worden, Bestattet würde, von Achten biß zu Neunen, vor Mittage alle Glocken sind geleutet, auch inn allen Kirchen, nach allen gehaltenen Predigten, S. F. G. Todesfall, wie nachfolgend Nottel besaget, abgekündiget worden.

/.../²

So bald S. F. G. Hertzog Joachim Friderich, den eylfften Majj zu Nacht ankom(m)en, ist auffn Morgen geschlossen, das die Fürstliche Leiche, so erstlich in einem hültzern Sarche, Fürstlichen bekleidet, geleet, und hernach in einen Zynern Sarch gantz wol verwaret, geschlossen, auff den neunden Junij Fürstlichen und ehrlichen, Christlicher ordnung nach, zu derselben Ruhebettlein, so S. F. G. selige, beym Leben, ungesparter unkosten zierlich und Fürstlichen vorfertigen lassen, solle getragen, beleytet und gesetzt werden.

Als nun der neunde Junij herbey kommen, ist umb Vier uhr die Fürstliche Leiche in platz des Schlosses, nicht ferne von der Stiegen, da S. F. G. beym leben stets herunder gegangen, mit der Bohren auff die bestalte Ruhen, auff ein schwartz Gewand, so auff die Erden gebreitet gewesen, nieder gesetzt worden, und alldar bis zum fortgehen stehen blieben.

Die Bohre aber ist erstlich mit einem weissen Leinen Tuch, und darüber mit einem güldenem Stück, darauff ein Sylbern Creutz, bedackt gewesen, darauff ein vergülktes Schwerdt, und ein Rot sammeter Fürstenhut gelegen.

Es ist auch bald umb Vier die verschriebene Landschafft, vor der Cantzeley gehorsamlichen erschienen, und ein jeder seinen Zedel, was bey beleytung der Fürstlichen Leichen, und sonst, seine vorrichtung sein, und wo er sich in die Ordnung stellen solt, bekommen.

Da dann 24. Personen vom Adel zum tragen der Fürstlichen Leiche, So wol 24. Personen zu tragen schwartzer brennender Windliechter, daran lange schwartze Karteckene Binden gehangen, verordnet, Und alßbald inn Hoff, in die ordnung, beyn die Leiche, Als vornen vor der Leichen, drey Personen, Auff jeder seiten Neun personen, Und hinter der Leichen auch drey Personen, alle mit Windliechtern seind gestalt worden, die also mit brennenden Windliechtern, neben der Bohre auffgewarttet, biß man fort gegangen, unnd neben derselben allewege gefolget.

Die, so die Fürstliche Leich getragen, seind gewesen:

Zur Rechten Hand:

Friderich von Sebottendorff, auff Schönfeld und Kunern.

Caspar Gregerßdorff, von und zu Gregerßdorff.

Barthel von Nimitz, zu Wilckaw.

Caspar von Eckwricht zu Schreiberßdorff.

Friderich Sebottendorff von Lorzendorff, zum Hockricht.

George Reideburg zum Lorentzberge.

Hans Sebottendorff von Lorzendorff zu Gaule.

Heinrich Gregerßdorff, von und zur Kurdtwitz.

Nicklas Gregerßdorff, von ud zur Kurdtwitz.

Caspar Gregerßdorff, zur Jordanßmühle, und Dürren Hartte.

George Tschesch von Krippitz zu Dammelwitz.

Hans Franckenberg zu Roschkowitz.

Zur Lincken Hand:

Hans Ernst von Oppersdorff, zur Heide.

Sigmund Pfeil, zur Elgott.

Dietrich von Nimitz, zu Wilckaw.

Caspar Sebottendorff von Lorzendorff, zu Weigwitz.

Valten Seebottendorff von Lorzendorff, zu Maßwitz.

Friderich von Sietsch, zur Polnischen Jägel.

Carle Seebottendorff, von und zu Lorzendorff und Heinzendorff.

Aßman Dier, zu Nistkowa.

Adam von Wachtell, zu Mertzdorff.

Hans George von Reideburg, zum Dobergast.

Georg Reideburg, vom Lorentzberge zu Crayn.

Hans Reideburg vom Lorentzberge zu Ulberdorff.

Die so zu den Windliechtern verordnet seind gewesen:

Für der Bohre.

Hans Seefelt zum Strim, zur rechten Hand.

Nicolaus von Tschetschaw, Mattichen genant, von Hünnern auff Hielberßdorff, miteten inn.

Aßmas von Abschatz zu Camin, zur Lincken Hand.

Zur rechten seiten.

Sebastian Arelebe, Magnus genant, auff Grenschin, des Wintzigischen Weichbildes Hoffrichter.

Christoff Buntsch, Ratzbar genant, von Prziebor.

Christoff Pogrelle von Michelaw zu Brieg.

Christoff Reinspergk, zu Arnßdorff.

Friderich Gregerßdorff, zu Danckwitz.

Friderich von Nostitz, zu Ransen.

Christoff von Waldaw, zum Koppen.

Friderich Czedlitz, von Peterkaw.

Friderich Stosche, zum Wammen.

Zur Lincken seiten.

Hans Kanitz, von und auff Dieben, zu Steffsdorff.

Conrad Kitschko von Kunlitz, zu Czültzdorff.

Christoff Pogrelle, zu Strelen.

Heinrich Gregerßdorff von unnd zur Jordanßmühle.

Christoff Franckenberg von Proßlitz, zu Roschkowitz.

Opitz von Nostitz, zu Damnitsch.

Wentzel Porschnitz, von und zum Prauß.

Sigmund Kanitz, von und zu Dieben, auff Groß Burgk.

Georg Poser, von und zu Roraw.

Hinter der Bohren, zur Rechten Hand.

George Weise, zum Schlaup.

Mitten inne.
Adam Stieffel, zu Globischen.

Zur Lincken Hand.
Friderich Schlichting, zum alten Rauden.

Demnach auch der mehrerteil von der Geistligkeit, zu Ehren der Fürstlichen Begengnus, und gantz billich, anhero erfordert, erschienen. So seind sie den 8. Junij, Abends beschieden, das sie sich folgenden Morgens gantz früe, vor Fünffen, neben dem Herrn Superattendenten, Pfarrherrn und Caplanen, allhier auff der Fürstlichen Schulen zum Brieg, zu hause versamlet, und die Schüler, auch die Herrn Geistlichen, allwegen drey und drey in ein Glied, inn eine ordnung gestellt worden.

Als nun die Glocken Fünff geschlagen, seind sechs vornehme Alte, S. F. G. Unterthanen, inn langen Klagekleidern, vom Schloß auff die Schule gegangen, Als:

Im ersten Glied, zur Rechten Hand.
Adam Neopolßky, Borseck genant, vom Zacharazian, zu Groß Jenckwitz.

Mitten inne.
Georg Rotkirch, von Panthen, zu Wolffsdorff.

Zur Lincken Hand.
Hans Poser von Roraw, zu Seifferßdorff.

Im andern Glied, zur Rechten Hand.
Otto Porschnitz, von Prauß, zu Jonßdorff.

Mitten inne.
Baltzer Axlebe, Magnus genant, von Reichaw, zum Brieg.

Zur Lincken Hand.
Wentzel von Stertz zu Banckaw.

Welche Personen die Schüler und Priesterschaft abgefordert, und vor ihnen her biß ins Schloß, und dann in die Pfarrkirchen, und zurück in die Schloßkirchen, ordentlichen fürgegangen.

Hinter denen Personen, ein Collaborator bey der Schulen, Ambrosius Scholtz Bassista, ein schwarz Creutze, in einem langen Klagekleid, vor den Schülern her getragen. Darauff die Schüler und Priesterschaft,

je drey und drey in der Ordnung, von der Schulen ins Schloß fort gegangen. Der Rector und die andern Praeceptores bey der Schulen, seind zu beyden Seiten neben den Schülern, wie sie sonst ihrer Ordnung nach, zu gehen pflegen, gegangen.

Als nun die Schule und Geistligkeit im Schloß bey der Bohren vier Klaglieder gesungen, seind die Schüler und Geistlichen in ihrer Ordnung nach der Pfarrkirchen zugegangen, denen alß bald S. F. G. Edele Knaben zu nechst hernach gefolget. Darnach der Fürstliche Briegische Marschalch, Augustin von Göbe, zu Altwerden. Neben welchem, zur Rechten hand, Balthasar Czedlitz zu Priestram, Und zur Lincken hand, Ernst von Biedaw, zu Tschammerdorff, gegangen. Es hat auch der Marschalch in der Rechten hand, einen schwartzen Marschalchs Stab unterwerts getragen.

Nach dem Marchalch im ersten Glied, seind gegangen.

Lincke Hand.
Christoff, Herr von Schiltberg unnd Parchwitz.

Mitten inne.
Friderich, Burggraff und Herr von Donaw, auff Craschen.

Rechte Hand.
Joachim, Herr von Byberstein, auff Forst und Pfordten.

Diesem nach seind gefolget, die Lignitzschen unnd Olssnischen Hofe Junckern, darnach die Briegischen Hofe Junckern, Unterthanen, und der anderen anwesenden Herren Hofgesind vom Adel, so sonst nicht zu dienste bescheiden, je drey und drey in einem Glied beysamen.

Nach dem Marschalch, Hofe Junckern, und andern vom Adel, seind gegangen neun Trometer, drey und drey in einem Glied, unnd ein Drummelschlager, mit ihren Trometen, und einer Heertrummel, und sein die Trometen mit schwarzem Tafft bewunden, mit dem Mundstück unterwerts gekeret, getragen worden. Die Herrtrummel aber ist gar mit schwarzem Tuch bedeckt, zu forderst getragen worden.

Dem nach seind vier unterschiedliche Fahnen, und vier Roß mit schwarzem Tuch bekleidet, denen vorn am Kopff, und zu beyden seiten die Wappen, so an den unterschiedlichen Fahnen stehen, auffgehefftet gewesen, gefolget.

Die erste Fahne mit dem Schachtzagel hat getragen Christoff, Herr von Donaw, auff Craschen. Dieser Fahn hat gefolget das Roß, gleichßfals mit dem Wappen de Schachtzagels bezeichnet, welches geführet zur Rechten seiten, Caspar von Panowitz, auff Mechwitz und Löwen. Und zur Lincken seiten, Friderich von Kanitz, auff Dieben.

Die andere Fahn ist gewesen, der Schlesische Adler, welche getragen Adam Herr von Kittlitz, auff Ottendorff. Darauff gefolget, das ander Pferd mit gemeltem Wappen des Adlers, wie vor gesetzt, bezeichnet,

welches geführet zur Rechten seiten Balthasar Punckler von Groditz, auff Falckenberg, Cuija und Conterßdorff, Röm. Kays. Majest. Truchses, der Fürstenthümer Oppeln und Ratibor Landgericht Beysitzer. Und zur Lincken seiten Wolffram Tschammer, von Hünnern und Dachse, auff Osten.

Die dritte Fahn ist gewesen das gantze Wappen, welches getragen Otto, Burggraff und Herr von Donaw, zur Massel. Darauff ist gefolget das dritte Roß, gleichßfals mit dem gantzen Wappen, wie vor gesetzt, bezeichnet, Welches geführet zur Rechten seiten Fabian von Reichenbach, auff Peterwitz und Quickendorff, Röm. Kays. May. Rath, des Münsterbergischen Fürstenthumbs,³ unnd Franckensteinischen Weichbildes⁴ Häuptmann, und zur Lincken seiten, Hans Zwecke zu Beltsche.

Solchem nach ist gefolget die Klagefahn, welche gar schwarz, ohn alles gemälde gewesen, und hat dieselbe getragen, Dietrich Herr von Kittlitz, und der Malnitz, auff Fürstenaw.

Darauff ist gefolget das Klage Roß, auch schwarz ohne alle Wappen bekleidet, welches geführet zur Rechten seiten, Sigmund von Braun, zu Groditz, F. G. Cammer Juncker, Und zur Lincken seiten, Balthasar Filtz, von Puditsch, F. G. Burggraff allhier.

Diesem nach seind die Cleynodia gefolget, Als erstlich drey Helm, die haben getragen:

Mitten inne.
Georg Friderich, Herr von Kittlitz, auff Ottendorff, F. G. Camerer, hat getragen den Helm mit dem gantzen Wappen.
Zur Rechten hand.
Heinrich Pahlen, Erblaß zu Klebaw, zu Peterwitz, F. G. Camer Juncker, hat getragen den Helm mit dem Schlesischen Adeler.
Zur Lincken hand.
Hans Lassota, von Stebelaw, F. G. Camer Juncker, hat getragen den Helm mit dem Schachtzagel.
Darnach die drey Schilde haben getragen:
Mitten inne.
Heinrich Senitz zu Rüdelsdorff, Hauptman zu Strelen ⁵ und Nimptsch, ⁶ hat getragen den Hauptschild.
Zu Rechten hand.
Hans Rechenberg, von Jacobsdorff, zu Wollaw, und Herrnstadt Hauptman, hat getragen den Adler.
Zur Lincken hand.
Balthasar Stwolinsky, von Steinendorff zu Reinerßdorff, Verwalter zu Creutzburg ⁷ und Pitschen, ⁸ hat getragen den Schild mit dem Schachtzagel.

Diesem nach hat Heinrich Waldaw, auff Schwanowitz und Pramsen, Hauptman zum Brieg und Olaw,⁹ das Schwerdt underwerts gekart, und die Scheide mit schwarzem Tuch überzogen, getragen.

Nach dem ist gefolget der Fürstenhutt, welcher auff einem schwarzten Küssen mit hinunterhangendem schwarzem Taftt bedeckt, von Georgen Herrn von Kittlitz und dem Aichberg, auff Kreysewitz, F. G. Rath, ist getragen worden.

Denen sind die obbeniempten drey Personen, mit schwarzten Windliechtern gefolget. Hinter denen alßbald die 24.vom Adel, die Bohre mit der Fürstlichen Leiche, aus dem Schloß inn die Pfarrkirchen, und dann wieder herauß zur Schloßkirchen getragen.

Die Ruhen haben neben bey getragen: Georg Elfte, F. G. Cammerknecht. Joachim Holtz, Rüstmeister. Michel Schäfer, Wachmeister. Merten Waldecke.
Lukayen: Hans Milde. Niclas der Lange.

Es sind auch zu nechst hinter der Bohren drey Personen mit schwarzten Windliechtern gegangen. Der Fürstlichen Leiche und Bohren, Ihres hertzgeliebten Herrn Vaters, alß bald gefolget S. Fürstl. G. Söhne: Hertzog Joachim Friderich, Thumbprobst zu Magdeburg¹⁰ etc., und Hertzog Johans George,¹¹ Gebrüder, Hertzoze in Schlesien, zur Lignitz und Brieg etc.

Im andern Glied, des Chur Fürsten zu Sachsen¹² Gesandter, Heinrich Wachtell, von und auff Hertzogßwaldaw, Churfürstlicher Sächsischer Rath, und bestalter Rittmeister, mitten inne. Und zweene, des Chur Fürsten zu Brandenburg¹³ Gesandten, Adam von Schlieben, zu Dammendorff, Churfürstl. Brandenburgischer Rath, zur Rechten. Und Christophorus Rademan, bey der Rechten Doctor, unnd Professor der Universitet zu Franckfurt an der Oder, zur Lincken.

Im dritten Glied, des Herren Administrators zu Magdeburg etc. zweene Gesandten, Heinrich von Crossigk, auff Aschleben, und Johan Scholtz der Rechten Doctor, S. F. G. Rätthe.Im vierden Glied, des Marggraffen zu Anßpach¹⁴ Gesandte, Friderich Buntsch, Ratzbar genant, von Prziebor, Hauptman auff Tarnowitz und Beuten,¹⁵ unnd Christoff Mirßkowsky.

Im fünfften Glied, Fürst Joachim Ernst zu Anhald etc.,¹⁶ zweene Abgesandte, Balthasar von Schlieben, F. G. Rath zur Rechten, unnd Jacob Müller von Blanckenburg, Lehn Sectetarius, zur Lincken hand.

Im sechsten Glied, des Herrn Bischoffs zu Breßlaw¹⁷ gesandten, Hans Sauerman, von und auff der Jeltsch, F. D. Ertzhertzogs Caroli zu Osterreich¹⁸ Cämerer, Und Simon Hanwald, auff Rohten Sürben und Pilsitz, Röm. Kays. May. auch Fürstlicher Bischofflicher Bresslischer Rath.

Im siebenden Glied, die Herrn Kayserlichen Cammer-Rähte, und Praesidenten ampts Vorwalter inn Ober- und Nider Schlesien, Sigmund von Czedlitz, auff Newkirch und Steinberg, Und Hans Kochtzitzky, von und auff Kochtzitz und Lublitz, Und Friderich von Schkoppe, von und auff Gleserßdorff, Röm. Kayserl. May. Rath.

Im achten Glied, des Raths zu Bresslaw,¹⁹ unnd des Herrn Abts zu Leubuß²⁰ Gesandte.

Im neunden Glied, des Herrn Abts zu S. Vicentz²¹ Des Herrn Abts auffm Sande,²² und dann des Herrn Abts zu Heinrichaw, gesandte.²³

Im zehenden Glied, Hanns von Tschetschaw, Mattichen genant, Ritter des Ordens S. Iohannis Hierosolymitani, Commendator zur Kleinen Olssen,²⁴ Röm. Kay. May. obrister Sylber Camerer, Und des Meisters zu S. Matthis zweene gesandte.

Im eylfften Glied, der Lignitzschen Landschafft gesandte, George Schweinitz von Seifferßdorff, Samson Stange von Stonßdorff, zu Kunitz, Und Melchor von Schellendorff zu Goltschaw.

Im zwölfften Glied, auch von der Lignitzschen Landschafft, zween gesandte, Albrecht Rothkirch von Panthen, zu Wolffsdorff, und Christoff Brauchitsch, zu Brauchßdorff, Und dann Hans Schöneiche von der Freystadt.

Im dreyzehenden Glied, Dittrich von Mühlheim auff Pleßwitz, unnd dem Burglehn zur Schweidnitz, Joachim Danowitz, von und auff Karbischaw, der Fürstenthümer Oppeln und Rattibor Landgerichte Beysitzer: Baltzer Danowitz von Karbischaw, F. D. Ertzhertzogs Matthiae zu Osterreich,²⁵ Mundschenck, und Trabanten Hauptman.

Denen sind gefolget S. F. G. Rähte, als nemlichen:

Im vierzehenden Glied, Caspar Danowitz zu Jonßdorff und Gerßdorff, F. D. Ertzhertzoges Matthiae und Maximiliani zu Osterreich, Rath und Camerer, Heinrich Czirn von Tirpitz, auff Priebern unnd dem Burglehn zur Strygaw, Adam Gefugk, von Kollerdorff, zu Newdorff, George Senitz, von Rüdellßdorff und Schwemßdorff.

Im fünffzehenden Glied, Bernhard Waldaw, von Schwanowitz, auff Schmolln, Krommendorff und Elgott, Melchior Reideburg, von und zum Lorentzberge, Abraham Guhr, Stosche genant, von der Schwartz, zu Ritzen.

Im sechzehenden Glied, Wentzel von Czedlitz und Newkirche, zu Rancke, Andreas Heugel auff Dreßky, Benckwitz und Oldern, der Rechten Doctor, Fürstl. G. Rath, Unnd Jeremias Gerstmann, auch der Rechten Doctor, und der Fürstlichen Schulen allhier Professor.

Im siebenzehenden Glied, Johan Hermann, S. F. G. bestalter Leib Medicus, Caspar Packisch, der Artzney Doctor, und Friderich Sebisch, auch F. G. bestalter Leib Medicus.

Darnach F. G. Hertzog Friderichs zur Lignitz, und Hertzog Heinrichs und Carls zur Olssen Räthe,

Als nemlichen:

Im achtzehenden Glied, Wentzel Kreyselwitz auff Schönaw, Fürstlicher Lignitzscher Hoffmeister, Frantz Hogke, Fürstlicher Olsnisscher Rath, und Brandanus Czedtlitz auff Hartmanßdorff.

Im neunzehenden Glied, Georg Motschelnitz zur Rachaw, Georg Diehr, von Olberdorff, und Heinrich Landßkron.

Denen seind nachgefolget, vor il. F. G. der Fürstlichen Wittiben,²⁶ so neben derselben geliebten Tochter, Fräwlein Sophia,²⁷ auff einem schwartzen Wagen mit sechs Kleppern, mit schwarzem Tuch gantz bedeckt und bekapt, geführet worden, Ihrer F. G. der Hertzogin, und Fürstlichen Frawenzimmers Hofemeister, und die zum Frawenzimmer bestalt gewesen sechs Personen, drey und drey in einem Glied.

Im ersten Glied, Thomas Diehr von der Gummel, F. G. Hofemeister, Wolff Herr von Kittlitz, auffm Burglehn zu Steinaw, Wentzel Motschelnitz, zur Frontze.

Im andern Glied, Wentzel Tschiern, zur Tschelesen, Melchior Haubitz von Obisch, zu Brodelwitz, und Joachim Gelhorn, zu Wetterisch.

Neben dem Wagen, darauff die fürstliche Wittibe
und Fräwlin gefahren, seind gegangen:

Zu forderst:

S. F.G. Hertzog Heinrich von Münsterberg,²⁸ zur Rechten, Unnd Hertzog Heinrich Wentzel von Münsterberg,²⁹ zur Lincken hand.

Zu hinderst:

S. F. G. Hertzog Friderich, zur Lignitz und Brieg,³⁰ zur Rechten, Und Hertzog Carle von Münsterberg,³¹ zur Lincken Hand.

Dem Wagen hat zu Fuß nachgefolget:

I. F. G. Hertzog Joachim Friderichs Gemahlin, Fraw Anna Maria,³² geborne Fürstin zu Anhalt, Hertzogin in Schlesien, zur Lignitz und Brieg etc., Welche geführet haben Herr Heinrich Kurtzbach der Jünger,³³ Freyherr auff Trachenberg und Militsch, zur Rechten, Und Herr Seyfrid von Promnitz, Freyherr auff Pleß, Soraw und Triebel und Hoyrßwerda, des Fürstenthumbs Sagan³⁴ und Preuß Pfandßherr, Röm. Kays. May. Rath, zur Lincken hand.

Darnach ist gegangen I. F. G. Hertzog Johanns Georgen³⁵ Gemählin, Fraw Anna, geborne Hertzogin zu Wirttenberg,³⁶ Hertzogin in Schlesien, zur Lignitz und Brieg etc., Welche geführet haben Herr George Wilhelm von Braun, Freyherr auff Wartemberg und Bralin, zur Rechten, Und Bernhardt Herr von Kittzlitz, auff Zauche und Gustaw, zur Lincken seiten.

Darnach seind gefolget, des Jungen Herrn Heinrichen Kurtzbachs Gemahlin, Fraw Catharina geborne Poppelin von Lobkowitz, Fraw Elisabeth Maltzanin, gerborne von Metzteritz Wittib, Und Fraw Elisabeth, geborne Maltzanin, Hans Kochtitzkes eheliche Haußfraw.

Denen sind nachgefolget der Hertzogin Frawenzimmer, deß gleichen auch das andere Frawenzimmer, von Frawen und Jungfrawen vom Adel, vom Lande und in der Stadt, Nach demselben J. F. G. der Hertzogin Camerfrawenzimmer, und andere Megde allhier zu Hoff.

Diesen seind nachgefolget, der Fürstlichen Cantzeley unnd Rentterey vorwandte Peronen, je drey und drey in der Ordnung.

Hernach in gleicher ordnung alles Hoffgesinde.

Und auff dieselben seind gefolget die Raths Personen, des mitbelehneten Lignitzschen Fürstenthumbs, und aus allen S. F. G. Stedten.

Hernach die gemeine Bürgerschaft, nach denselben der Rathspersonen und andere Bürgersweiber.

Und in solcher vorbeschriebenen Ordnung, ist man mit der Fürstlichen Leiche, und gantzem Comitatu aus dem Schloß in die Pfarrkirchen fortgangen.

Als man in die Pfarrkirche kommen, ist die Fürstliche Leiche in Chor vorm Altar nider gesetzt, und die Schüler, so zum Singen bestellt, inns Gitter beym Tauffstein, geordnet worden. Die Priesterschaft aber ist für dem Altar stehen blieben. Diejenigen, so die Windlichter getragen, seind bey der Bohren, zu beyden seiten stehen blieben. Die mit den Cleynodien aber, seind auch bey der Leichen stehen blieben. Der mit der Hauptfahn, zum Heupten. Der mit dem Schachtzagel, zum Füssen. Der mit der Trawerfahn, zur Rechten. Und der mit der Fahn mit dem Adeler, zur Lincken. Deßgleichen die mit den Schilden, zur Rechten, und die mit den Helmen, zur Lincken. Also mit dem Fürstenhutt zum Heupten, und mit dem Schwerdt zum Füssen. Die Roß aber, seind vorm Altar vorüber, bald aus der Kirchen auffn Kirchhoff geführt, und alldar, biß man wieder fort gehen sollen, gehalten worden. Und seind in gedachter Pfarrkirchen, mitten zu beyden seiten, gegen dem Altar werts, nicht fern, wo die Fürstliche Leiche gestanden, die Gestüle und Pfeiler mit schwarzem Tuch bekleidet worden. Und haben in denselben zur Rechten hand, die Fürstlichen anwesenden, und der Chur und Fürsten auß dem Reich Abgesandte, So wol die Stände und Kayserlichen fornembsten Ampter dieses Landes, ihren Stand gehalten, bey denen der Geistlichen und Abte Abgesandte, mit eingetheilet worden.

Gegen überwerts, als zur Lincken, haben gleichßfals I. F. G. die Hertzogin, sampt andern anwesenden Fürstin, Fräwlein, und erbetenen Frawenzimmer, ihren Stand gehalten.

Und ist auff beyden seiten in den Gestülen ein wenig spacium gelassen worden, damit den Fürstlichen Personen, und den Chur und Fürstlichen, so wol den Geistlichen Abgesandten, man nicht zu nahe kommen mögen.

Als nun inn der Kirchen die Schüler, so zum singen bestallt, mit den Praedicanten etzliche Klaglieder gesungen, hat man mit dem Leuten ein wenig stille gehalten, und hat darauff der Pfarrherr in der Pfarrkirchen zum Brieg, Christophorus Pfrümbter, ein Gebet vorm Altar abgelesen. Darauff man wieder angefangen zu leuten, und gesungen.

Da nun das Gebet und Kirchen Ceremonien alldar vorrichtet, wie bey Fürstlichen Leichen breuchlich, ist man wider inn der Procession, voriger ordnung nach, wie man inn die Kirche kommen, herausser zur Schloßkirchen zu gegangen.

So bald auch die Procession widerumb angegangen, hat man zu leuten wieder angefangen.

Da auch die Schüler inn die Schloßkirche kommen, seind sie alßbald durchgeführt, und nur etzliche, zur Cantorey gehörig, neben der Priesterschaft inn Chor und Dreßkammer gelassen worden.

Die Edlen Knaben, Hofe Junckern, so wol der frembden Fürsten, und die vom Lande, seind gleichßfals durch die Kirche, wider ins Schloß auff den grossen Saal gegangen, und allda biß die Leichpredigt und andere Ceremonien vollbracht, vorwartet. Die Roß seind auch stracks durch die Kirche, wieder nach Hoff geführt worden.

Als nun die Fürstliche Leiche in die Schloßkirche, da dann das Altar, die Gestüle, Orgel und Wende, auch alle mit schwarzem Tuch bekleidet gewesen, gebracht, hat man dieselbe inn die mitten, vor den Tauffstein nider gesetzt, und die mit den Liechtern, Fahnen und Cleynodien, seind allermassen, wie in der Pfarrkirchen vermeldet, dabey stehen blieben, und seind den Alten, damit ihnen das stehen nicht zu lang und beschwerlich sein mögen, runde Sessel unter die Mäntel dargereicht worden.

Hernach seind die Fürstlichen Personen, die anwesenden Abgesandten, auch Herren und Frawenzimmer an ihre ort gewiesen worden.

Als nun die Fürsten, Herren und Frawenzimmer, alle inn ihren Stand kommen, hat der Herr Superattendens M. Laurentius Starck die Leichpredigt gethan.

Nach vorrichter Leichpreddigt, als man angefangen zu singen, Nun lasset uns der Leib begraben, hat man die Fürstliche Leiche mit der Bohren inn Chor, vor die Grufft fortgehoben, und hat hernach Ernst Prittwitz auff Laßkowitz, F. G. Rath, den Fürstenhutt, und Hans Abraham Warkotsch von Nobschitz, F. G. Rath und Camermeister, das Schwerdt von der Bohre genommen, und so lange bey sich behalten, biß der Sarch von denjenigen Personen so getragen, in die Grufft gelassen worden. Da sie dann hernach gefolget, und den Fürstenhutt und Schwerdt auff den Sarg gelegt.

Als nun die Leiche hinunter gelassen, hat man die Windlichter außgeleschet und umbgewendet, Die Cleynodien auch auff den Altar gesetzt, die Fahnen aber zuhauff gewickelt, und zu beyden seiten im Chor, mit den spitzen gegen der Erden gewendet, angelehnet.

Hernach da solches geschehen, seind die Personen, so gemelte Cleynodien und Fahnen getragen, widerumb in ihre Ordnung, als sie vor gestanden, getreten.

Und nach dem die ubrigen Kirchen Ceremonien, mit Gebet und anderm gebührlichen vorrichtet, seind die Fürstlichen Mannes und Weibes personen, so wol die Chur und Fürstliche Abgesandte, unnd die so auff den Gengen gestanden, auch das Frawenzimmer, so wol die, so auff dem grossen Saal auffgewartet, durch den grossen Saal ins Schloß gegangen.

Die Landschafft, Hofediener, und die von Stedten, seind auch alßbald im Schloß zu hauffe kommen, und alldar in beysein S. F. G. die abdanckung von Herr Heinrich Tzirnen von Tyrpitz auff Priebern, und dem Burglehn zur Strigaw, F. G. Rath, angehört.

Und als dieselbe vollendet, hat man ubern Hoff die Fürstlichen Personen, Chur und Fürstliche Abgesandten, die von der Landschafft und Stedten Hofediener, auch die Ehrwürdige Priesterschaft, gespeiset, und darauff jederman verleubet.

Damit auch gute Ordnung im gehen und sonsten, hat mögen gehalten werden, seind nachfolgende Personen darzu verordnet worden, die darauff achtung gegeben, und jederman zu rechte gewiesen.

1. Ernst Prittwitz auff Laßkowitz, F. G. Rath.
2. Hans Abraham von Warckotsch, von Nobschitz, F. G. Rath und Camermeister.
3. Joachim Nase, von Obischaw zu Lorentzdorff.
4. George Pogrelle von Michelaw, F. G. Forstmeister, zu Michelwitz.
5. Sigmund Reideburg, zum Lorentzberge.
6. Hans Schweinichen, von Mertsch.
7. Valentinus Jemke, von der Ohlaw, F. G. Secretarius.
8. Hans Jonas von Lilgenaw, Fürstl. G. Renthmeister.
9. Melchior Cyrus Buchhändler.
10. Melchior Tschirnnell.

Auffs Schloß und ans Thor daselbst aber, damit weil man in der Procession gehet, und die Leichpredigt wehret, kein auff und abgeläuffe gehalten, oder sonsten wes ungebührliches vorgenommen werden möcht, ist Hans Schreiberßdorff von der Deudschen Steinaw, Fürstlicher Gnaden Burggraff zur Olaw, und Hans Stahr, Renthschreiber zur Olaw, und sechs Trabanten verodnet worden. Weil auch die Procession und Predigt gewehret, ist die Stadt gantz und gar geschlossen gehalten worden.

/.../³⁷

Gedruckt zu Bresslaw, durch Johan. Scharffenberg.
M. D. LXXXVI.“

Jiří II. Břežský
s manželkou Barba-
rou, roz. Branibor-
skou, nástěnná gale-
rie, zámek v Břehu,
1581–1584
(© Muzeum Piastów
Śląskich w Brzegu,
foto autoři).

Poznámky

- 1 Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský)*.
- 2 Následovaly obecné oslavné řeči na dlouhou vládu vé-
vody Jiřího II. a rozkvět země.
- 3 Minsterberské knížectví vzniklo roku 1321 při dělení
Svidnicka. Po vymření tamější linie Piastovců roku
1428 bylo po jistou dobu v bezprostředním držení pa-
novníka; v roce 1443 přešlo do rukou krále Jiřího z Po-
děbrad, který je roku 1465 udělil svým synům v léno.
Poděbradové jej drželi do roku 1569. Ondřej FELC-
MAN – Radek FUKALA a kol., *Poděbradové. Rod čes-
komoravských pánů, kladských hrabat a slezských kní-
žat*, Praha 2008, s. 342. Srov. Rudolf ŽÁČEK, *Dějiny
Slezska v datech*, Praha 2004, s. 431, 438.
- 4 Frankenštejnská vikpilda, dnes Żąbkowice Śląskie
(Polsko), se stejnojmenným hradem a městem, vydě-
lila se z Minsterberského knížectví v roce 1346, kdy
ji Mikuláš Malý Minsterberský zastavil Jindřichovi
Haugvicovi.
- 5 Velké Střelce, něm. Groß Strehlitz, dnes Strzelce
Opolskie, do roku 1945 Strzelce Wielkie (Polsko).
- 6 Němčí, něm. Nimptsch, dnes Niemcza (Polsko), zde
ve smyslu hejtman střelecké a němčanské vikpildy
Břežského knížetví.
- 7 Klučbork, něm. Kreuzburg, dnes Kluczbork (Polsko).
- 8 Byčina, něm. Pitschen, dnes Byczyna (Polsko).
- 9 Břeh, něm. Brieg, dnes Brzeg (Polsko); Olava, něm.
Ohlau, dnes Oława (Polsko).
- 10 Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský)*, syn
zemřelého; proboštem evangelického dómu v Magde-

burku byl se souhlasem braniborského kurfiřta Jana
Jiřího jsmenován roku 1585.

- 11 Jan Jiří Volovský (Olavsko-Volovský)*, syn zemřelého.
- 12 Kurfiřtem saským byl v době pohřbu Kristián (1560–
1591) z albertinské větve Wettinů, syn Augusta Saské-
ho (1526–1586).
- 13 Kurfiřtem braniborským byl Jan Jiří (1525–1598).
- 14 Jiří Fridrich I. Braniborsko-Ansbašský (1539–1603),
kníže krnovský.
- 15 Tarnovice/Tarnovské Hory, něm. Tarnowitz, dnes Tar-
nowskie Góry (Polsko); Bytom, něm. Beuthen, dnes
Bytom (Polsko).
- 16 Jáchym Arnošt Anhaltský (1526–1586), otec Anny
Marie*, manželky Jáchyma Fridricha*.
- 17 Vratislavským biskupem byl Ondřej/Anderas von Je-
rin (1540/41–1596); zvolený po smrti Martina Gerst-
manna v červenci 1585, vysvěcený v únoru 1586.
- 18 Zřejmě Karel Habsburský, arcivévoda štyrský a vnitř-
ních Rakous (1540–1590).
- 19 Vratislav, něm. Breslau/Breßlau, dnes Wrocław (Polsko).
- 20 Cisterciácké opatství v Lubuši, něm. Leubus, dnes Lu-
biąż (Polsko); založeno bylo kol. roku 1163; přetrvalo,
byť v ekonomickém i společenském úpadku i v období
reformace; zrušeno roku 1810.
- 21 Opatství sv. Vincence, původně benediktinský, pak
premonstrátský klášter v Olbinu u Vratislavi, v 16. sto-
letí (po zboření původního areálu z důvodu obrany

- proti tureckému nebezpečí) přenesený na vratislavské Staré město. Zrušeno bylo 1810.
- 22 Klášter augustiniánek Na Písku ve Vratislavi založený roku 1149; roku 1810 sekularizovaný.
- 23 Cisterciácké opatství v Jindřichově, něm. Heinrichau, dnes Henryków (Polsko), založené roku 1222; zrušené roku 1810.
- 24 Původně templářský, od počátku 14. století johanitský klášter v Malé Olešnici, něm. Klein Ůls, dnes Olešnica Mała (Polsko).
- 25 Matyáš Habsburský (1557–1619), arcivévoda rakouský, od roku 1612 císař a český král.
- 26 Barbara Lehnicko-Břežská*, vdova po zemřelém.
- 27 Žofie Lehnicko-Břežská (1556–1594), dcera zemřelého.
- 28 Jindřich III. Minsterbersko-Olešnický (1542–1587), syn Jindřicha II. a Markéty Meklenburské.
- 29 Jindřich Václav st. Minsterbersko-Olešnický (1575–1591), syn Karla II. a Kateřiny Berkové z Dubé.
- 30 Fridrich IV. Lehnický*, synovec zemřelého.
- 31 Karel II. Minsterbersko-Olešnický (1545–1617), zeť zemřelého; v roce 1585 se stala jeho druhou manželkou Alžběta Magdalena, dcera Jiřího II. Břežského* a Barbory Braniborské*.
- 32 Anna Marie Lehnicko-Břežská, snacha zemřelého*.
- 33 Snad Jindřich II. z Kurzbachu (†1590), roku 1567 povýšený do českého panského stavu; od roku 1576 vrchní mincmistr Českého království.
- 34 Zaháňské knížectví vzniklo 1274 vydělením z Hlohovského knížectví.
- 35 Jan Jiří Volovský (Olavsko-Volovský)*, syn zemřelého.
- 36 Anna Lehnicko-Břežská*, snacha zemřelého.
- 37 Závěrečná motlitba.

Pamětní tisk k výročí
úmrtí a pohřbu Žofie
Lehnicko-Břežské,
roz. Braniborské,
titulní strana, 1597.

Pamětní tisk vydaný k výročí (?) úmrtí a pohřbu Žofie Lehnicko-Břežské, roz. Braniborské (†1587): popis úmrtí a pohřbu, Lehnice 1597

Kurtze und einfaltige, doch gründliche und warhafftige Verzeichnus und Bericht, Von dem Christlichen und seligen Abschiede, aus diesem elenden betrübten leben, Der Durchlauchten Hochgebornen Fürstin und Frauen, Frauen Sophia, geborner Marggräfin zu Brandenburg, zu Stetin und Pommern, auch der Cassuben und Wenden, Hertzogin, Burggräfin zu Nürnberg, Fürstin zu Rügen, etc. Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz und Brieg, etc. Ihrer F. G. Hertzog Heinrichs zur Liegnitz und Brieg, etc. Fürstlichen und Christlichen Ehegemahlin, baiden Christlicher und hochmildester gedechtnis. Gedruckt zur Liegnitz im ausgange des 1597. Jahres Durch Nicolaum Schneider.¹ (Výběr)

„/.../

Anno 1587

Montag nach Invocavit.²

Nach dehm die Durchlauchte Hochgeborne Fürstin un(d) Fraw, Fraw Sophia, geborne Marggräfin zu Brandenburg, etc. Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz un(d) Brieg, etc., Ihrer F. G. Hertzog Heinrichs, auch zur Liegnitz und Brieg, etc. Christliche und Fürstliche Ehegemahlin, etc. eine zeitlang, bey gehendem leibe, nicht fast wol aufgewesen, sondern sich je lenger je ubeler befunden, und nu gespüret, das ihre Kräfte mit aller gewalt abnehmen, und hergegen grosse mattikeit und schwachheit des Leibes zuschläge, Sonderlich aber Montag nach Invocavit, welcher war der 16. Febru. Ao. 87. (nach dem neuen Calender) haben I. F. G. unermahnet, und von sich selber, aus eingeben Gotes des heiligen Geistes, fur rathsam und nothwendig erachtet, neben der leiblichen Artzney (welche Got den Menschen zu gutte erschaffen und zugelassen) auch fürnemlich und allermeist die Artzney der Seelen, zu sich zunehmen, unangesehen, das I. F. G. gar wenig wochen zuvor, in der Schloßkirchen alhie, das heilige Hochwirdige Abendmal des Herrn, auch genommen hatten.

Hierauf haben I. F. G. den Ehrwürdigen Wolgelarten Herrn Marcum Rullen, Pfarherrn in unser lieben Frauen Kirchen in Liegnitz, zu sich erfordern lassen, Und, nach dehm er sich gehorsamlich praesentiret und eingestellt, vieler und mancherley sachen halben, sonderlich aber, wegen Ihres tödlichen Abschiedes, mit ihm underredung gehalten, Insonderheit ihm vermeldet, daß I. F. G. numehr befünden, daß ihres thuns hie in diesem leben die lenge nicht mehr sein würde, sondern were der gantzlichen hoffnung und meinung, Got würde sie durch einn sanfftten und seligen abschied aus diesem elenden und betrübten leben, zur ewigen ruh und friede, in die Himmlische freud und seligkeit, zu sich abfordern.

/.../³

Sontag Reminiscere⁴

/.../

Und seind also I. G. under solchem gebehte, nach dehnm sie ungeferlich kaum eine halbe viertel stunde auf dem bettlein gelegen, mit einem zucken oder ettlichen, ohn alles ungebehrde, sein sanfft (?) und stille eingeschlaffen, und zwischen 15. und 16. uhr, ihr leben gantz Christlich und seliglich geendet und beschlossen.

Got helff uns allen seliglich hernach, und verleihe dieser fromen Christlichen Herzogin, unser gnedigen Fürstin, und des gantzen Landes trauen Fraw und Mutter, sambt allen gleubigen und auserwehlten, eine sanffte und selige ruh, und endlich, in der allgemeinen auferstehung der todten, eine fröliche Auferstehung, zum andern ewigen leben, Amen.

Auf die Mittwoch hernach ist die Fürstliche Leiche auß derselbten Fürstlichen Zimmer hinüber in die Schloßkirche mit Christlichen gesengen beleitet und getragen. Und endlich den 16. Aprilis, War Donnerstag nach Misericord. Domini, seind 7. wochen 4. tage nach derselbten tödlichen abgange, in die Fürstliche Stifftkirche zu S. Johannis in Liegnitz, mit Christichen schönen Ceremonien und gar Fürstlich beleitet. Und nach gehaltener Leichpredigt, welche sonderlich in offenem Druck außgangen,⁵ daselbst in die Fürstliche grufft gesencket und gesehet worden, Alda sie mit alten gleubigen und auserweiten Kindern Gotes, nach dem leibe, sanffte ruhet, und wartet auf die fröliche erscheinung der herrlikeit des grossen Gotes, und unsers Heilandes Jesu Christi Titumm /.../.⁶

Die Durchlauchte Hochgeborne Fürstin und Fraw, Fraw Sophia, geborne Marggräfin zu Brandenburg, etc. zu Stetin und Pomern, auch der Cassuben und Wenden Hertzogin, Burggräfin zu Nürnberg, Fürstin zu Rügen, Herzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg etc.

Ihrer F. G. Herzog Heinrich, etc. Ehegemahel.

Sind geboren zu Ohnspach, nach Christi geburt 1535. Jahre, den 23. Januarii:

Haben das Fürstliche beylager gehalten zu Liegnitz 1560, den 11. Novemb.

Seind seliglich entschlaffen den 22. Februarii nach dem Neuen Calender zwischen 15. und 16. hora. Anno 1587.

Haben Ihres alters erreicht, 52. Jahr, 21. tage.

Got der Allmechtige verleihe Ihren F. G. eine selige ruhe, und eine fröliche auferstehung am Jüngsten tage zum ewigen leben, Amen.⁷

/.../

Epitaphium oder Grabschrift

Höchstgedachter Fürstin.

Nach Got des Herren rath und will,

hieliegt und ruht fein sanfft still,

Sophia Marggräfn aus er kohnr

ausm hause Brandenburg gebohrn.

Deßgleichen Pomern und Stetin,

Cassubn und Wenden Hertzogin.

Ihr Herr und Gmahl (wie offenbar)

Zur Liegnitz Hertzog Heinrich war,

allbeid aus Fürstlichem geblütt,

mit tugend, frömkheit, gnad und gült,

von Got geziert und angethan,

wie solchs mus zeugen jederman.

Wie sie gelebt zu aller frist

also sie abgescheiden ist

von dieser argen bösen Welld,

wie hie ihr abscheid Clarlich meldt.

Und ob nu gleich der leib ist tod

So lebt doch noch ihr seel bey Got,

empfindt in Abrahames schos,

gewißlich wonn und freudt groß,

ohn alles Jammer, leid und klag,

biß, auf den lieben Jüngsten Tag,

der leib wird frölich stehen auf,

und wieder kommen beid zu hauff,

Da sie in solcher selikeit

Wird lobn in alle ewikeit

Die heiligen Dreyfaltikeit.“

Poznámky

- 1 Dedikace tisku: *Dene(n) Durchleuchtigen Hochgeborene(n) Fürstin, Frauen und Freulin, Frauen Catharina Sophia, Pfalzgräfin bey Rhein, Hertzogin zu Beyern, Gräfin zu Veldentz und Spanheim, Geborner Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, etc. Auch Freulein Anna Maria und Freulein Emilia, Gebornen Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, etc. Meinen genedigen Fürstin, Frauen und Freulin.*
- 2 První neděle postní, zv. také Černá nebo Liščí. V roce 1587 připadala dle gregoriánského kalendáře, čili nového počtu, na 15. února.
- 3 Následuje popis posledních dní vévodkyně, postrádající však konkrétnější údaje, pouze s připomenutím návštěv např. obou svobodných dcer žijících s matkou, Anny Marie (1563–1620) a Emilie (1563–1618), švagra Fridricha IV.* a jeho první manželky Sidonie Marie*, zástupců dvora a zemské šlechty, ad., provázená líčením nejružnější podobností a odkazy na Písmo. Dále citujeme jen vybrané pasáže poskytující podstatnější informace k tématu.
- 4 Druhá neděle postní, roku 1587 připadala dle gregoriánského kalendáře na 22. února.
- 5 Samostatný tisk nebyl dohledán; ve svazku pohřebních tisků, z nějž citujeme popis úmrtí a pohřbu Žofie Lehnické*, je obsažen výtah z dedikace (*Extract oder ein kurtzer auszug Aus der Dedication oder Vorrede uber die Christliche Leichpredigt, welche Ihrem F. G. (Hochmilder gedencken) bey der Fürstlichen leichbegengnis gethan, auch in offenen druck gegeben von Ihren F. G. den Fürstlichen verwaisten Freulein zu geschrieben hat, Herr Leonhart Krentzheim, damals Superintendens etc. /.../, nestr.*) a z kázání (*Aus der Leichpredigt, /.../, nestr.*).
- 6 David Günntner, v době úmrtí vévodkyně Žofie kaplan v kostele u P. Marie v Lehnici o deset let později, kdy byl pamětní spis vydáný, kazatel ve Waldau u Lehnice (dnes Ulesie, část obce Miłkowice, Polsko).
- 7 Zřejmě se jedná o nápis na sarkofágu.

Pamětní tisk vydaný u příležitosti pohřbu
Fridricha IV. Lehnického († 1596):
popis úmrtí a pohřbu, Lehnice (1596)

Denckwirdige vorlauffung von des Durchlauchten, Hochgebornen Fürsten und Herren, Herren Friedrichs des Vierden dieses Namens, Herzogs in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, etc. anfangenden kranckheit an, biß zum seligen Abschiede.

Und wie mit J. F. G. todten Cörper gebahret, Auch was fur rühmliche Ceremonien und ordnung bey derselbigen Fürstlichen begengnuß gehalten, Biß J. F. G. nach geschehener Leichpredigt, in die Fürstliche Grufft eingesencke worden, etc.

Gedruckt zur Liegnitz durch Nicolaum Schneider, 1596.

„Den 18. Martij Anno 96. Abends, sein Ihr Fürstliche Gn. Hoch Christmilder seliger gedechtnuß, kranck worden, Auch also bald mehrtheiles lagerhaftig geblieben, Da denn J.F.Gn. biß auf den 6. Aprilis in mittels hochverstendiger Medicorum Rath gebrauche, aber zu weniger besserung sich angelassen. Weil solches die Fürstlichen Rätthe gespüret und gesehen, das J.F.Gn. in höchster schwachheit gelegen, haben sie solches dem Hochwirdigen, Durchlauchten, Hochgebornen Fürsten und Herren, Herren Joachim Friedrichen,¹ Hertzogen in Schlesien, zur Liegnitz und Brieg, Thumbprobst zu Magdeburg, so bald, mit vorwissen der Durchlauchten Hochgebornen Fürstin und Frauen, Frauen Anna,² Gebornen Hertzogin zu Wirttemberg und Teck, Gräfin zu Mumpelgart, Auch Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz und Brieg, in unterthenigkeit zuerkennen gegeben. Darauf sein Hochgedachte J. F. G. auch den 5. Aprilis umb 6. uhr, allhier zugelanget, J. F. G. in dero grossen Leibes schwachheit so bald besucht, und sich die Fürstlichen Personen mit einander erredet. Weil aber Hochmilder gedencken, J. F. G. Hertzog Fridederich, je lenger je schwächer worden, sein J. F. G. also biß auf den 6. Aprilis eine viertel stunde nach zweien an der halben uhr, nach Mittage, in grosser mattigkeit und schwachheit gelegen.

Da denn der allgewaltige Gott, mit seiner gnade kommen, und J.F.Gn. sanfft und stille von dieser Weld abgefodert, und also seliglichen einschlaffen lassen.

Die H. Dreyfaltigkeit wolle J. F. G. eine selige sanffte Ruhe, und eine fröliche auferstehung, sambe allen Christgleubigen am Jüngsten tage geben und verleihen.

Und ist J. F. G. Christmilder seliger gedencken, nach deroselben abschied umb 4. uhr nach Mittage, in der Stad außgeleutet worden, Wie es den in der Stad und auffm Land, nachfolgends alle tage umb 9. uhr biß zu 10. uhr, und also continue biß zum begrebnus mit dem leuten gehalten worden ist.

Nach solchem Christlichen abschiede ist die Fürstliche Leiche durch die Herrn Doctores Balsamiret, und nachmals mit Fürstlichen Kleidern und schmuck an, und auf eine Taffel auf schwartze Sammete Pulster, in dero vorhin innegehabtem Zimmer geleget worden, damit J. F. G. jederman hat sehen mögen, Da denn tag und nacht, J. F. G. Christmilder seligen gedencken, Junckern und Cammerdiener, neben zweien Rahtspersonen, und einem Capellan dareby gemacht, und sich alda befinden lassen.

Nach diesem betrübten falle, Sein hochgedachte, J. F. G. Hertzog Joachim Friederich, aus vorgefallenen wichtigen ursachen hinwieder nacht dero Fürstlichen hofflager gegen Brieg, den 7. Aprilis verreiset, und zu dem Fürstlichen Begrebnus den 29. Maij ernennet, Auch solchen betrübten fall, den Chur und Fürstlichen naheverwandten Heusern im Reich zugeschrieben, und dieselben umb dero gesandten zum Begrebnus freundlichen ersucht, So wol den tödlichen abgang J. F. G. milder gedencken durch dero patenta auf dem Lande Publiciren, und alle tentze und uppigkeit verbieten lassen.

Auch J. F. Gn. hinterlassenen Liegnitzschen Hauptman und Räthen anbefohlen, das Regiment biß auf J. F. G. fernere anordnung in gutter acht zuhalten, und sonsten alle notdurfft zu dem Fürstlichen begrebnus zubestellen.

Den 10. Aprilis aber frue, ist die Fürstliche Leiche in ihrem Fürstlichen schmucke, in ihrem Zimmer, in einen höltzern Sarg auf schwartze Sammete Pulster und in schwartzen duppeltafft eingehüllet, eingelegt, und darauff umb 9. uhr angefangen worden zu leutten, Alda J. F. G. mit gebürlicher bekleidung der Fürstlichen Bore, als mit einem weissen Kölnischen tuche und schwarzem Sammeten tuche, sambt einem Fürstenhut und gülden Schwert, und mit gebührenden 4. Fürstlichen angehafftten Wappen, aus ihrem Zimmer, in die Taffelstuben gesetzt, darauff erhaben, und mit folgenden Ceremonien in die Schloßkirchen³ getragen worden.

Erstlichen ist gegangen ein Junge mit einem Creutze.
Darauff zweene Cantores mit 16. Schülern,
Folgendes sechs Pfarherrn so allhier aus der Stad,
Demnach sein gegangen, die aus der Fürstlichen Cantzley und Rent Cammer.

Darauff die Junckern,
Alß im ersten Glied:
Wolff von Zedlitz.
Hans von Rotkirch.
Heinrich von Schleusser.

Im andern Glied:
George von Schirer.
George von Ehcke.
Melchior von Arlebe.

Im dritten Glied:
Romulus von Boraw.
George von Kreyselwitz.
Im vierdten Glied.
Friederich von Rotkirche.
Christoff von Brauchitsch.

Darauff ist die Fürstliche Leiche gefolget.

Die haben getragen:
Christoff von Keselitz, Cammer Juncker.
Peter Karparg.
Philipp Drachstedt.
Hans Romnitz, Amptman.
George Schweinichen.
Leonhart Brauchitsch.
Christoff Spiller.
Wentzel Kreyselwitz der Jünger.

Neben der Fürstlichen Leiche sein J. F. G. Edelknaben, dero 8. mit schwartzen angezündeten stabelichtern in schwartzen Tuchenen kappen angethan, gegangen.

Hinter der Fürstlichen Bohre, vor der Fürstlichen Wittiben, sein bald gefolget:
Herr Samson von Stange Hauptman,
Herr Melchior von Schellendorff,
Herr Hans von Schweinichen,

} Räthe.

Darauf gefolget:
Fürst. Gn. Die Hertzogin,⁴
Fürst. Gn. Freulein Emilia,⁵
F. Gn. Freulein Sabina Pfaltzgreffin.⁶

Demnach das Fürstliche Frauen Zimmer, und der Räthe Hausfrauen, und sonsten Frauenzimmer vom Adel, dero 12. Personen gewesen.

Diesen nach die Fürstlichen Cammer-Wegde, und dann ein Erbar Raht, und etliche geschworne.
Folgendes das gemeine Hoffgesinde.
Darauff etliche Bürgers Frauen aus der Stad.

Nach gehaltener Predigt, in der Fürstlichen Schloß Kirchen, so der Ehrwürdige Achtbare und Hochgelarte Herr George Petzolt, Superattendens des Liegnitzschen Fürstenthumbs, und Pfarherr in Liegnitz zu S. Peter und Pauli, gethan, und nachmals gedruckt worden, Ist man in der ordnung, wie in die Kirche, auch also heraus gegangen, und J. F. G. der Fürstlichen Wittibe biß vor ihr Zimmer das geleite gegeben.

Und haben folgendes, in der Schloßkirchen, bey der Fürstlichen Leiche, biß zu dem Fürstlichen begengnus, am tage einer vom Adel und ein Capellan, und des nachtes vier geschworne und Eltesten aus der Gemeine gewacht.

Den 29. Aprilis ist die Fürstliche grufft zu S. Johannis durch und in beysein Herrn Friedrich Rotkirches, J. F. G. Raht, eröffnet worden.

Weil auch Christmilder seliger gedencken J. F. G. Hertzog Friederich, eine Glocken, welches ein schön stück und was redliches gestanden, giessen lassen, so zu S. Johannis,⁷ da das Fürstliche Begrebnus, geordnet worden, und bey dero Leben gros verlangen getragen, dieselbe leuten zuhören, als haben Hochgedachte J. F. G. Hertzog Joachim Friederich die entliche anordnung gethan, das solche Glocke solte auffgezogen werden, Welches auch also erfolget, und den 16. Maij auff den Stul gehangen, und den 19. *Dito*, Sontages *Vocem Iucunditatis* J. F. G. das erste mahl mit außgeleutet, wie denn auch J. F. G. milder gedencken, zu deroselben begrebnus beschehen.

Den 27. Maij sein J. F. G. Christmilder gedencken, in der Schloß Kirchen mit dem höltzern Sarg in den Zienern Sarg gesetzt und verlötet worden.

Demnach aber sich der angestalte 29. Maij herzugenanher, Als sein J. F. G. Hertzog Joachim Friederich den 26. Maij allhier zugelanget, und alle sachen selbst, wie das Fürstliche begrebnus angestalt, erforschet, auch angeordnet, damit solches Fürstlich ordentlich und Christlich fortgestellet werden möchte.

Und darauff dem Edlen Gestrengen, Ehrenfesten Wolbenambten Herrn, Hansen von Schweinochen, von Mertschitz, J. F. Gn. Hertzog Friderichs, Christmilder und seliger gedencken, gewesenem Raht, auferleget den Proceß des Fürstlichen Begrebnus, so er, der von Schweinoch zuuor auch auffs Papyr gebracht, in gutte ordnung zurichten und zufassen.

Auff den 29. Maij haben hochgedachte J. F. G. Hertzog Joachim Friederich die gantze Landschafft des Morgens umb 5. an der halben uhr, vor die Fürstliche Cantzley bescheiden lassen, Alda ist folgendes einem jeden, von dem von Schweinochen, auf befehlich J. F. G. ein zedel gegen und angezeigtet worden, was eines jeden Ambt sein solle.

Nach diesem ist die Fürstliche Leiche des Morgens umb 6. an der halben uhr, aus der Schloß-Kirchen erhaben worden, und die stiege bey der Küchen herunter getragen, Ins Schloß auf einen grad mit schwartzem tuche bedeckt (die Ruhen unter gestossen) gesatzt, und die Fürstliche Bohre bekleidet worden.

Alß,

Mit einem grossen weissen Kölnischen Tuche, darauff ein gut Gewenden Tuch, und dann mit einem Güldenstücke und Fürstenhut, Silbern Creutz, und vergültem Rappier, mit und neben folgenden Acht Königlichen und Fürstlichen Wappen gezieret.

Zu dem Haubte:

Das Fürstliche Lignitsche Wappen.

Zur rechten hand:

Das Fürstliche Marggräffische Das Königliche Böhmische Das Königliche Polnische	Wappen.

Zu den Füßen:

Das Fürstliche Mechelburgische Wappen.

Zur Lincken hand:

Das Fürstliche Pfaltzgräffische Das Fürstliche Pommerische Das Fürstliche Bäyrische	Wappen.

Im heruntertragen sein dareby gewesen 24. Schüler, 6. Pfarherrn, und 8. Edelknaben, in Kappen, so Lichter getragen.

Die Fürstliche Leiche haben aus der Schloßkirchen biß in das Schloß getragen:

Hans Romnitz Ambtman.

Christoff Keselitz.

Peter Karparg.

Philipp Drachster.

George Schweinichen.

Sigmund Busewey.

Christoff Spiller.

Albrecht Panewitz.

Leonhart Brauchitsch.

Kunrad Zedlitz.

Abraham Spiller.

Wentzel Kreyselwitz, der Jünger.

Nach diesem so ist umb 7. uhr der erste Pulß zu Leuten angefangen, und biß auff 8. uhr continuiret worden.

Und umb 9. uhr die Stad alß bald gesperret, und geschlossen gehalten, biß nach dem verbrachten Proceß.

Umb halbbege 10. uhr, sein folgende 6. Personen vom Adel auß dem Schloß in die Kirche zu S. Peter und

Pauli gegangen, und die Schule sambt der gantzen Geistligkeit auff das Fürstliche Hauß gefüret, und darauff so bald angefangen worden zu leuten.

Im ersten Glied:
Nickel Schellendorff, zu Fellerdorff.
Sigemund Busewey.
Abraham Spiller.

Im andern Glied:
Heinrich Rotkirch.
George Aychholtz.
Michel Blanckstein.

Darauff eine Person aus der Schule, mit einem Trauermantel bekleider, welcher ein schwartzes Creutz getragen.

Darauff sein 280. Schüler gefolget.
Diesen nach die Priesterschaft, derer 94. gewesen.
Nach diesen sein gefolget 50. Knaben mit schwartzen Kappen bekleidet.

Darauff die Edle Knaben, Beydes J.F.Gn. Und die Studenten vom Goldberge, so vom Adel, derer ungefehrlichen bey 38. gewesen.

Darauff ist gefolget an stat des Lignitschen Marschalls,
Ottho Heinrich Pflantz, Fürstlicher Brigischer Stallmeister.
Darnach die Fürstlichen Hofejunckern, alß Brigische, Pfaltzgräfische, und Olßnische, Auch der andern frembden anwesenden Herrn Junckern.
So wol die aus der Landschafft, so nicht Embter gehabet, dero gewesen, Hoffjunckern und derer vom Lande, 54. Personen.

Diesen nach die Fürstliche Cantzley, Rector und Collegen vom Goldberge, und die Rentkammer.
Im ersten Glied:
Sebald Prüffer, F.Gn. Cammer Secretari.
George Thilo, F.G. Ambt Land Secretari.
Anthoni Scholtz, Röm. Kay. Mayst. General Steuereinnehmer, und des Fürstenthumbs Lignitscher Landschafft bestalter Buchhalter.

Im andern Glied:
Der Rector vom Goldberge, und zween Collegen.
Und demnach die Fürstliche Lignitschen Brigischen und Olßnischen Cancelisten, und aus den Rentereyen, dero 23. Personen gewesen.

Denen nach sind gefolget drey vom Adel,
Alß
Fridrich Rotkirch zu Panten.
Hans Bock.
George Landßkron.

Darauff der Drummelschlaher, mit zwo Kesselpaucken, und Sechs Trommetter, Alles mit Tuche überzogen, und mit schwartzen Tafftten Fahnen, die Mundstücke an Trommetten unten gekehret.

Darauff sein gefolget die vier unterschiedene Fahnen und Roß, Alß:
Die erste Fahn
Ist mit dem Schachtzagel gewesen,
Hat getragen:
Fridrich von Brauchitsch.

Darauff das Roß, welches gleichesfalles mit dem Wappen des Schachtzagels bezeichnet, und auff der Stirn, so wol in beyden Seyten eines angehefftet worden.
Das Roß hat gefüret:
Hans Romnitz Ambtman im Stifft zum heiligen Creutz in Lignitz.
Hans Rotkirch zu Holm.

Die ander Fahn,
Ist mit dem Schlesischen Adeler gewesen,
Hat getragen:
Bernhard Arlebe.

Darauff das ander Roß mit gemelten Wappen bekleidet, auf der stirn und an seiten aufgeheft,
Hat geführet:
Hans Falckenhain zum Buchwäldichen.
Albricht Arlebe.

Die dritte Fahn,
Ist gewesen das gantze Liegnitsche Wappen,
Hat getragen:
Siegemund Gierßdorff zur Schwartze.

Darauff ist gefolget das Roß mit gemeldten Wappen auff der Stirn und an seiten behefft.
Das Roß haben geführet:
Wilhelm Falckenhain.
Hans Rotkirch, zu Sebenitz.

Die Vierde Fahn,
Welches die Klage Fahn gewesen,
Hat getragen:
Melchior von Arlebe zu Lobendaw.

Darauff das Klag Roß, gar Schwartz ohne Wappen,
Haben gefüret:
Christoff Schkoppe.
Wentzel Bock.

Diesen nach haben gefolget die Klenodien, Alß erstlichen die drey Helm.
Das erste Helm,
Mit dem gantzen Wappen, mitten inne,
Hat getragen:
Wentzel Schellendorff, Hoff Richter.

Das ander Helm,
Mit dem Schlesischen Adeler auff der rechten seiten
Hat getragen:
Ernst Rotkirch.

Das dritte Helm, mit dem Schachtzagel, auff der Lincken,
Hat getragen:
Baltzer Schweinitz zu Seyffersdorff.

Darauff drey Schilde.

Den ersten Schild,
Als den Heubt Schild, in der mitten
Hat getragen:
Hans Schweinichen vom Schweinhaus.

Den andern Schild,
Mit dem Adeler zur Rechten Hand,
Hat getragen:
Hillebrand Hund, zur Rausse.

Den dritten Schild,
Mit dem Schachtzagel zur Lincken Hand,
Hat getragen:
Friderich Schweinitz zu Mühlredlitz.

Nach diesem ist gefolget das Schwert, welches unterwerts getragen worden, die scheide mit schwarzem
tuche uberzogen, mit einer schwarzen Tafften binden,
Hat getragen:
Wentzel Kreyselwitz, Fürstlicher Gn. Raht.

Darauff ist gefolget der Fürstenhut, welcher mit schönen köstlichen Kleinodien geziret gewesen, und
auff einem schwarzen küssen, mit schwarzem niederhangendem Taffe bedeckt, gestanden,
Hat getragen:
Herr Samson von Stange, Auff Kunitz, Fürstlicher Lignitscher Raht, und Hauptman zur Lignitz.

Darauff sind 3. vom Adel mit Stabelichtern gefolget,
Alß
George Schierer, zu Kotz.
Baltzer Abschatz, zu Kummernig.
Leonhart Borwitz, zu Kotz.

Hernach die Fürstliche Leiche,
So 24. unterschiedene Geschlechter vom Adel getragen, und verkappet sein gewesen,
Alß
Zur Rechten Hand:
Hans Rotkirch, zu Jeschkendorff.

Adam Schliebitz, zu Klein Wandriß.
Christoff Landeskron, zu Prinsenig.
George Schleusser, zu Hermßdorff.
Christoff Stange, zu Neudorff.
Hartman Roin, zu Dierschwitz.
Wolff Albricht Bock, zu Dobersaw.
Abraham Lessotha, zur Rotkirch.
Melchior Ehcke, zu Holm.
Friedrich Geißler, zu Stömißdorff.
Abraham Uchteritz, zu Berßdorff.
Salomon Abschatz, zu Strachwitz.

Zur Lincken Hand:
George Borwitz, zum Hartstein.
Leonhart Schkoppe, zu Kotzen.
Frantz Sommerfeld, zu Alzenaw.
Christoff Braun, zur Wolstad.
Heinrich Schweinitz, zum Schweinitz.
Dietterich Falckenhain, zu Ristern.
Wentzel Mehwald, zu Lobendaw.
Leonhart Brauchitsch, zu Brauchitschdorff.
Sigemund Mauschwitz der jünger, zu Alzenaw.
Hans Schellendorff, zu Fellerdorff.
Sigemund Arlebe, zum Langenwalde.
Hans Reder, zum Scharffen orthe.

Neben der Fürstlichen Bohre in gleichem 18. vom Adel mit Stabelichtern.
Auff der Rechten Hand:
Hans Arlebe, zum Langenwaldaw.
Adam Rotkirch, zur Lindhärdt.
George Schweinitz, zu Liebenaw.
Sigemund Sommerfeld, zu Hohberg.
George Biede, zum Hain.
Wilhelm Schellendorff, zu Lobendaw.
Christoff Mauschwitz, zu Hermßdorff.
Sigemund Haugwitz, zum Buchwäldichen.
George Reder, zu Leufferßdorff.

Auff der Lincken Hand:
George Borwitz, zu Räpperßdorff.
Hans Mehwald, zu Lobendaw.
George Rotkirch, zu Kunratsdorff,
Sebastian Falckenhain, zu Wolffßdorff.
David Borwitz, zu Dierschwitz.
Heinrich Rihme, von Seedorff.
George Arlebe, von Reichen.
Fridrich Stosche, zu Rennerßdorff.
Christoff Mauschwitz, zu Harperßdorff.

Hinter der Fürstlichen Bohre sein wieder 3. Personen vom Adel mit Stabelichtern gefolget, Alß
Caspar Brauchitsch, zu Brauchitschßdorff.
Kunrad Zedlitz, zum Taschen Hoff.
Frantz Rechenberg, zu Panken.

Die Ruhen haben bey der Fürstlichen Leiche getragen:
Caspar Scharff der Schreiber.
Nickel Hornig der Mahler.

Bald auff die Fürstliche Leiche, hinter den drey Personen vom Adel, mit Stabelichtern sind gefolget:
I.
Der Hochwirdige, Durchlauchte Hochgeborne Fürst und Herr, Herr Joachim Fridrich, Hertzog in
Schlesien zur Liegnitz und Brig, Thumbprobst zu Magdeburg,
Und der Durchlauchte, Hochgeborne Fürst und Herr, Herr Carol, Hertzog zu Münsterberg in Schlesien,
zur Olßen, Grafe zu Glatz, etc.

II.
Darnach der Churfürstliche Särische Gesandter, alß, Hans Adolff von Bock, in der mitten.
Darnach der Churfürstliche Brandenburgische Gesandter, Niclas von Rottenburg, zur rechten Hand, und
Fürstlicher Pfaltzgräfischer Gesandter,
Johann Jacob Cappelbeck, zur Lincken Hand.

Im dritten Glied:
Valentin Dreßler, Fürstlicher Marggräfischer Cantzler zu Jegerdorff, in der mitten.
Fürstl. Wirttenbergischer Gesandter
Sebastian Welling von Jenigen, zur Rechten hand.

Fürstlicher Holsteinischen Gesandter
Hector Mithobius Doctor, zur lincken Hand.

Im vierden Glied:
Fürstlicher Bischofflicher Neissischer Gesandter, Seyfried Tader in der mitten.
Herr Brandan von Zedlitz, Auff Hartmansdorff, Der Fürstenthümer Schweidnitz und Jauer Habtman.
Der Stad Breßlaw Gesandter, Alß
Herr Eraßmus Müller.

Im fünfften Glied:
Des Abts zu S. Vincentz
Des Abts zu Leubuß
Des Abts auffm Sandt
Des Meisters zu S. Mathes

} Gesandter.

Darauff die Brigische, So wol dero Fürstenthümer und Weichbilder Gesandten.
Darauff die Personen, so von J.F.Gn. erbeten, und nicht Unterthant sind gewesen.
Darauff die Fürstlichen Lignitschen Räthe und Doctores, beydes von Hoff und Land Räthe.
Darauff die Fürstl. Brigischen Räthe.
Darauff die Fürstl. Olßnischen Räthe.
Und anderer anwesender Herren Räthe, der erzeleten Stende nach, sein ohngefehr bey 61. Personen gewesen.

Auff solche sein gefolget 6. vom Adel, so der Fürstlichen Wittiben, und Fürstlichem Frauen-Zimmer Hoffmeister gewesen sein, Alß
Gedeon Stange, zu Kunitz.
Wentzel Rotkirch, zu Heinerßdorff.
Hans Lessotha, zur Rotkirch.
David Mohl, zu Mühlredlitz.
Aßman Nostitz, zu Kotzenaw.
Nickel Bieber, zur Model.

So wol der Pfaltzgräfische Hoffmeister, neben zweyen Junckern.

Darauff ist gefolget die Fürstliche Wittibe,⁸
Haben geführt:

F. Gn. Herzog Alexander zu Holstein.⁹
F. Gn. Fürst Augustus zu Anhalt.¹⁰

Darauff Pfaltzgraff Fridrichs bey Rein Gemahlin,¹¹
Haben geführt:
Fürstlicher Pfaltzgräfischer Gesandter Johan Philipp, von Brand,
Fürstlicher Marggräfischer Gesandter von Anspach, Fridrich Ratzbar, Hauptman zu Beuten.

Darauff Freulein Anna Maria,¹²
Haben geführt:
Herr Heinrich Kurtzbach, und
Herr Heinrich Anßhelm von Promnitz.¹³

Darauff Freulein Emilia,¹⁴
Haben geführt:
Herr Hanß von Kitlitz
Und Herr Ernst von Pritwitz.

Darauff Herr Heinrich Anshelms von Promnitz Gemahl,¹⁵
Haben geführt:
Caspar Filtz, Burggraff zur Olßen,
Und Leonhart Pritwitz.

Diesem nach ist gefolget Freulein Sabina, Pfaltzgräfin bey Rein,¹⁶
Und Freulein Sedena, Promnitzin.¹⁷

Diesen nach das Fürstliche Lignitsche und Pfaltzgräfische Frauen Zimmer,
Darauff der Räthe Hausfrauen, und Jungfrauen,
Folgendes das Frauen Zimmer vom Adel, aus der Stad, und vom Thumb, der uber 76. Personen sein gewesen.
Darauff das Fürstliche Kammer Frauen Zimmer, Lignitsches und Pfaltzgräftisches, und der Freyherrn Gemahlin Frauen Zimmer.
Denen nach sind gefolget, das Fürstliche Hoffgesinde in gutter ordenung.
Darnach der Brigischen Stedte Gesandte.
Darauff die Rahtspersonen zur Lignitz, und Zugehörenden Stedte Abgesandten, etc.Darauff die gantze Bürgerschafft, Mannes Personen.

Dieser vorgeschriebener Graden sein über 400. Personen gewesen,
Darauff sein gefolget, der Herren Doctoren, Secretarien, Cantzley und Rentherey verwandten, neben eines
Erbarn Rahts Hausfrauen, und gantzen Bürgerschafft Frauen und Jungfrauen, der bey 350. Personen gewesen.

Darmit auch kein drengnus, bey der Fürstlichen Leiche oder andern Fürstlichen Personen vorgefallen,
sein 12. Trabanten mit Trauerbinden und Mänteln geordnet worden, welche gefüret Oberwehren mit
schwarzem Tuche bekleidet, und die spitzen untersch gekehret, und also neben der Fürstlichen Bohre
gegangen.

Mit solchem jetzt gemeltem Proceß, ist die Fürstliche Leiche vom Schloß die Burggasse hinauff über den
Marckt, und also nach S. Johannis Kirchen¹⁸ getragen worden, In der Kirchen auff einen Grad zweyer stufen
hoch, mit schwarzem Tuche bekleidet, dem Predigstul gegen über gesetzt worden, Darüber ein schwarzer
Tüchener Himmel aufgezogen gewesen, Darbey die Träger, so wol die, so Lichter getragen, Ingleichem die
mit den Klenodien, Schilden und Fahnen, Alß

Mit der Haupt Fahn, zum Haupte.

Mit dem Schachtzagel zu den Füßen.

Mit der Trauer Fahn auff der Rechten.

Und mit dem Adeler auff der lincken Hand.

Deßgleichen mit den Schilden auch also,

Und denn mit dem Fürstenhut zum Haupte,

Und mit dem Schwerte zu den Füßen, gestanden,

Die grossen Stabelichter, so lange die Prediget gewehret, brennen lassen.

Die leichpredigt ist durch Herrn George Pezolden, Superattendenten in Liegnitz gethan worden, wie
dieselbige auch in druck kommen.

Die Fürstliche Personen, So wol die Chur und Fürstliche Abgesandte, neben dem Fürstlichen Frauen
Zimmer, sein auff die Bohrkirche gefüret worden, welche mit schwarzem Tuche bekleidet gewesen.

Das andere Frauen Zimmer hinieden in der Kirchen gestanden.

Nach gehaltener Leichpredigt, da angefangen ist worden zu singen: Nu last uns den Leib begraben,
So ist die Fürstliche Leiche, mit allermassen vorigen Ceremonien, mit vortragen der Klenodien, Fahnen,
Fürstenhut und Schwert, erhoben, in den Chor für die Fürstliche Grufft getragen, Aldar durch Herr Hans
Schweinochen (!), Fürstlichen Raht, die bekleidung an der Fürstlichen Bohre, an Fürstenhut und Schwert,
abgenommen, dieselbigen auff den Altar gelegt, und so bald durch die Treger die Fürstliche Leiche in die
Grufft eingesencket, und nachmals durch den Hoffmarschall, George Günterroden der Fürstenhut und
Schwert in die Grufft nachgetragen, und auff den Sarg gelegt, Darauff so bald der Stein wieder vorgethan
und eingemauret worden.

So bald nun die Fürstliche Leiche eingesencket ist worden, seind alle Stabelichter außgelescht und
umbgewendet worden.

Die Klenodien allesamt, von den jenigen so sie getragen, durch genannten Herrn Hans Schweinochen,
abgenommen, und auff den Altar gesetzt.

Die Fahnen von gemeltem Hans Schweinochen zusammen gewickelt, neben den Altar mit den spitzen
nach der Erde gekehret, zur rechten Hand gelegt worden.

Im raußgehen ist ein Becken gestanden, darein ist das Opfer von den Fürstlichen Personen, Chur und
Fürstlichen Abgesandten, Adels Personen und Burgerschafft, geworffen worden.

Nach dieser verrichtung sein nachmales die jenigen Personen so bey und umb die Fürstliche Leiche sich
befunden haben, So wol die andern vom Adel und Swardi, so alle auff J. F. Gn. Herzog Joachim Fridrichen
auffgewartet, In gutter ordnung wiederumb auff das Fürstliche Haus und Schloß gegangen, bey der Stiegen
für der Rentkammer stehen blieben, Alda die gebrauchliche abdanckung gegen den Fürstlichen Personen,
Chur und Fürstlichen abgesandten, so wol von Herrnstandes, und der gantzen Landschafft, von dem Edlen
Gstrengen Ehrenvesten auch Wolbenambten Herrn Wentzel von Zedlitz und Liebthal, Fürstlichem
Lignitschen Brigischen Rath, beschehen.

Ingleichem, so sein die Fürstlichen Personen und Herrnstandes, neben allerseits Fürstlichem Frauen
Zimmer, und dem andern Frauenzimmer vom Adel, im alten Frauenzimmer, durch den Edlen Gstrengen
Ehrenvesten Wolbenambten und Hochgelahrten Herrn Andreas Heugeln, beider Rechten Doctor, auf
Traschke und Gottwahn, Fürstlichen Brigischen und Fürstlichen Olßnischen Rath, neben Herrn Hanß von
Schweinichen, Fürstlichem Lignitschen Rath, abgedancket worden.

Das nu dieser Proceß in gutter ordnung erhalten worden, sein zu solcher verrichtung und fortstellung
nachfolgende Personen, dem von Schweinichen zugeordnet worden, die darauff achtung gegeben, und
jederman zu recht gewiesen. Alß

Herr Georg Günterrodt, Hoffmarschal.

Herr Wolff Czedlitz, zu Pilgerßdorff.

Herr Romulus von Boraw, Kessel genandt.

Herr Valentin Jencke, Fürstlicher Brigischer Lignitscher Rath und Secretari.

Valentin Ludwig, Rentmeister.

Das Schloß unter dem Fürstlichen Begrebnuß, ist Samson Falckenhain, Burggraffen, und Hans Hectorn,
Zeugmeistern, neben zuordnung Zwanzig Hackeschützen aus der Stad, befohlen worden.

Diß ist also der Gantze Proceß, bey Höchst Christmilder und seliger gedechtnuß, Herzog Fridrichs des
Vierden dises namens Fürstlichen Beygrufft, so gehalten worden in Liegnitz den 29. Maj obgemeltes 96.

Jahres. Der allgewaltige Gott verleihe dem fromen Fürsten eine selige Ruhe, und fröliche Aufferstehung am Jüngsten tage, und wolle hinfuro lange zeit fur solchem Creutz und grossen Rieß, das arme Liegnitsche Fürstenthumb gnedig behütten und bewaren. AMEN.“

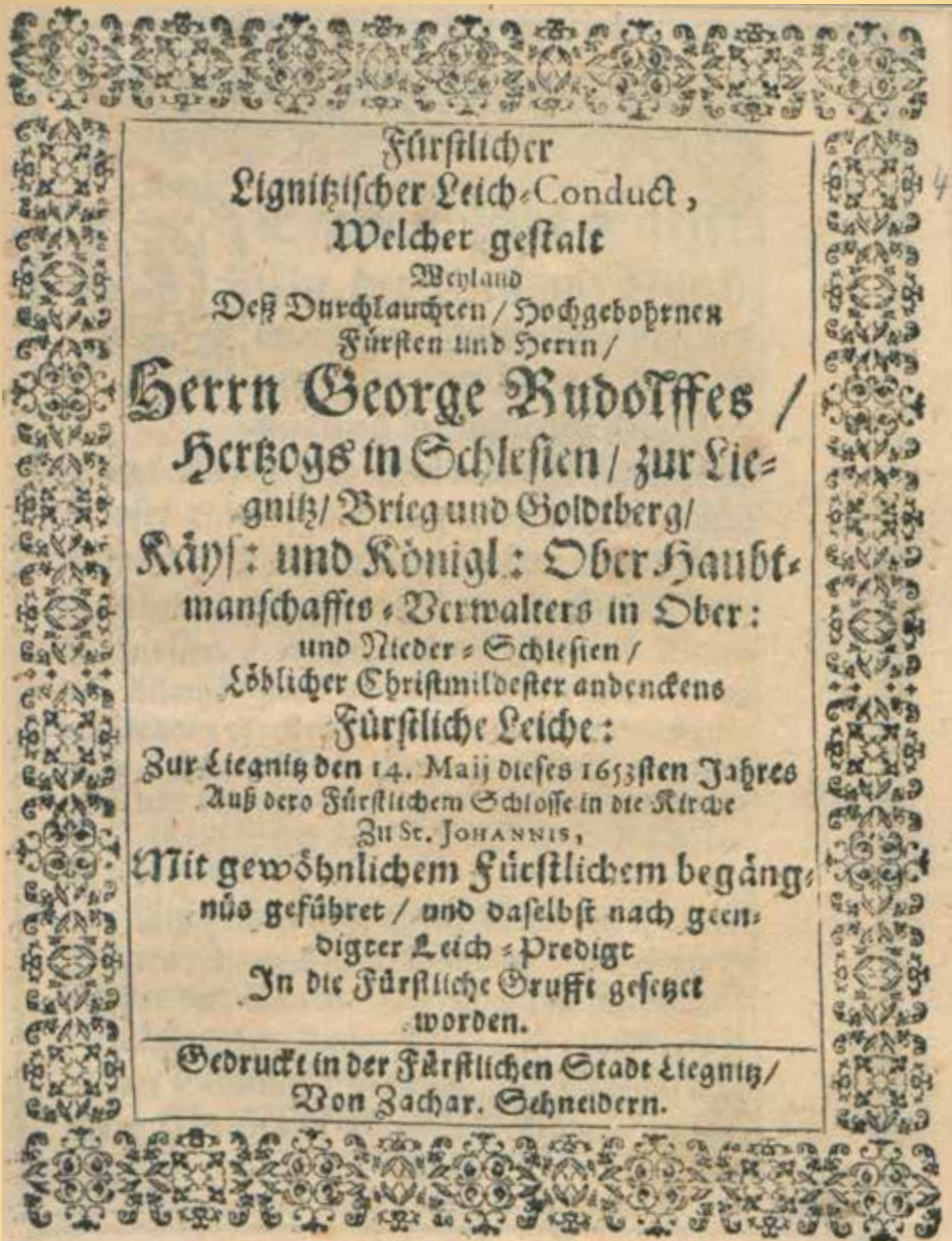

Pamětní tisk s kázáními k pohřbu Fridricha IV. Lehnického, titulní strana, 1596.

Poznámky

- 1 Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský)*, bratranec zemřelého.
- 2 Anna Lehnicko-Břežská*, třetí manželka zemřelého.
- 3 Kaple sv. Benedikta a Vavřince na nádvoří zámku v Lehnici. Její předchůdkyně je doložena již v polovině 12. století, posléze byla přebudována zřejmě v první polovině 13. století. Vzhledem ke špatnému stavu byla kaple v letech 1618–1621, za vévody Jiřího Rudolfa, rozebrána. V šedesátých letech 20. století byly pozůstatky objektu odkryty a jsou dnes zpřístupněny formou muzejní expozice.
- 4 Anna Lehnicko-Břežská*, manželka zemřelého.
- 5 Emilie Lehnicko-Břežská (1563–1618), svobodná neteř zemřelého, dcera Jindřicha XI. Lehnického*.
- 6 Jmenovanou se nepodařilo jednoznačně identifikovat. S vysokou mírou pravděpodobnosti se jedná buď o Sabinu (1589–1645), dceru Otty Jindřicha Falckého na Sulbachu, nebo o Dorotheu Sabinu (1576–1598), dceru Filipa Ludvíka Falckého na Neuburku. Obě dívky byly neteřemi Kateřiny Žofie, rozené Lehnicko-Břežské (1561–1608), provdané za Fridricha Falckého na Zweibrückenu-Vohenstraußu-Parksteinu, bratra otců jmenovaných dívek. Kateřina Žofie byla neteří zemřelého.
- 7 Kostel sv. Jana Křtitele v Lehnici s pohřebištěm Piastovců.
- 8 Anna Lehnicko-Břežská*, manželka zemřelého.
- 9 Alexander Šlesvicko-Holštýnský (1573–1627), švagr zemřelého, bratr jeho druhé manželky Dorotey*.
- 10 August Anhaltsko-Plötskavský (1575–1653), bratr Anny Marie*, manželky Jáchyma Fridricha Břežského (Lehnicko-Břežského)*, bratrance zemřelého.
- 11 Zřejmě Kateřina Žofie Falcká na Zweibrückenu-Vohenstraußu-Parksteinu (1561–1608), neteř zemřelého.
- 12 Anna Marie Lehnicko-Břežská (1563–1620), svobodná neteř zemřelého, dcera Jindřicha XI. Lehnického*.
- 13 Jindřich Anselm z Promnitz (1564–1622), manžel neteře zemřelého; po roce 1605 místodržící Dolní Lužice.
- 14 Emilie Lehnicko-Břežská (1563–1618), svobodná neteř zemřelého, dcera Jindřicha XI. Lehnického*.
- 15 Pravděpodobně Žofie z Promnitz (1570–po1605), rozená z Kurzbachu, neteř zemřelého. Žofie byla dcerou Heleny, roz. Lehnicko-Břežské (1545/47–1583), a tedy vnučkou Fridricha III.*
- 16 Srov. výše.
- 17 Jmenovanou se nepodařilo blíže určit.
- 18 Kostel sv. Jana Křtitele v Lehnici s pohřebištěm Piastovců.

Pamětní tisk
s popisem pohřebního
průvodu k příležitosti
rozloučení s Jiřím
Rudolfem Lehnickým,
titulní strana, 1653.

Pamětní tisk vydaný u příležitosti pohřbu
Jiřího Rudolfa Lehnického († 1653):
popis pohřbu se smutečním průvodem,
Lehnice (1653)

Fürstlicher Lignitzischer Leich-Conduct, Welcher gestalt Weyland Deß Durchlauchten, Hochgebohrnen Fürsten und Herrn, Herrn George Rudolffes, Hertzogs in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Goldtberg, Käys: und Königl: Ober Haupt-manschaffts-Verwalters in Ober: und Nieder-Schlesien, Löblicher Christmildester andenckens Fürstliche Leiche: Zur Liegnitz den 14. Maij dieses 1653sten Jahres Auß dero Fürstlichem Schlosse in die Kirche Zu St. Johannis, Mit gewöhnlichem Fürstlichem begängnüs geführet, und daselbst ach geendigter Leich-Predigt In die Fürstliche Grufft gesetzt worden.
Gedruckt in der Fürstlichen Stadt Liegnitz, von Zachar. Schneidern, s. d. (1653)

„Demnach Ihr Fürstl. Gn. der Weiland Durchlauchtige, Hochgebohrne Fürst und Herr, Herr George Rudolff, Hertzog in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Goldtberg, der Röm. Käyser. auch zu Hungarn und Böhaimb Königl: Mäytt: Verwalter der Ober-Hauptmanschaft in Ober- unnd Nieder-Schlesien, nach dem Rathschlusse und Willen deß Allerhöchsten Gottey den 14. Januarij instehenden 1653sten Jahres, deß Morgends zwischen Acht und Neun Uhren im Fürstl. Liegnitzischen und Briegischen Commun Hause zu Breßlaw, an einem starcken Schlagflusse sanft und seelig verschieden:
Auß haben dehro hinterbliebene Herren Vettern, die auch Durchlauchtige Hochgebohrne Fürsten und Herren, Herr George¹ Käys. und Königl. Ober-Ambts-Verwalter, in Ober- und Nieder Schlesien, wie auch Herr Ludwig² und Herr Christian,³ allerseits Gebrüdere, Hertzoge in Schlesien, zur Liegnitz und Brieg, etc. Sich nicht allein wegen Abführung, Hochgedachten Ihres Herren Vettern verblichenen Fürstlichen Cörpers, auß Breßlaw eines gewissen Tages, benentlich deß 19. verflossenen Monats Februarij, alß auff welchen auch die Abfuhr deß Morgends frühe zwischen 4. und 5. Uhr in aller stille, (wetln vor Hohermeldter Hertzog George Rudolffs, Fürstl. Gn. Christseeligen andenckens, annoch bey Ihrem Leben zum öfftern verordnet, daß, wann Sie nach GOTTes willen zu Breßlaw, oder anderer Orthen, außer Ihrem Fürstenthumb diese Welt gesegnen solten, eß mit Abführung dero verblichenen Fürstlichen Cörpers auff allen begebenden Fall also gehalten werden solle,) beschehen, sondern auch zu desselben ordentlichen Fürstlichen Sepultur in dehro Fürstl. Residentz-Stadt Liegnitz deß 14. Monats Tages Maij, mit einander Freund-Brüderlich geetniget.
Wie nun den Vorhergegangenen 13. Maij, die dem Fürstlichen Leich-Process beyzuwohnen invitirete Erlauchte Fürstl. Personen, Käyser: Königl. Chur- und Fürstl. Herren Abgesandte, und andere vornehme Standes Personen in Liegnitz einkommen, auch die erfoderte Ritter unnd Landschafft deß Liegnitzischen

Fürstenthumbs, und dessen, wie auch der Zugehörigen Wohlawischen Weichbilder, alß nicht minder die Abgeordnete von den Städten gehorsamitchen erschienen.

Also ist auff den hernach gefolgeten 14. Maij, die Fürstliche Leiche, auff einen im Fürstl. Schloß-Hofe zubereiteten Orth gesetzt, die Speisung zu bestimmter Zeit verrichtet, und die Ordentlichen Pulse [unter welchen sich daß Adeliche, der Hof-Officirer und Bedieten, so wohl daß Bürgerliche Frauen-Zimmer, und dannen die vom Adel und Bürgerschaft, in- und vor dem Schloß gesamlet, und in gehörige Ordnung gestellt,] geleutet worden, innmassen auch zugleich die Priesterschaft und Schule bey dem Herren Superindenten zusammen kommen.

Welche unlängst hernach, Sechs Alte vom Adel in langem Traur habit, je drey und drey in einem Gliede, mit den visiren, und von schwarzen Tuche überzogenen Stäben abgefordert, und auffs Fürstliche Schloß geführt.

Alß da sind gewesen:

Valentin von Rhedern auff Probsthain.

Abraham von Schweinitz auff Rotscheborwitz.

Hanß Ernst von Hack auff Gläserßdorff.

Aßman von Nostitz auff Teschwitz.

Hanß Wollfromb von Lest auff Rosterßdorff.

Christoff Ernst von Üchtritz auff Fröschen.

Nach deme nun die verordneten Gesänge Musiciret, haben erst gemelte Sechß Alte vom Adel, die umbwendung zurück geführt, und sind der Schulen, so wohl denen in schwarz Tuch gekleideten Dreissig armen Schüllern, und folgenden Priesterschaft gemachsam fürgegangen.

Denen vom Fürstl. Schloß ab gefolget

Tobias Jentsch, Auditor, mit dem von schwarzem Tuch überzogenen Creutz, unnd einer daran hangenden langen binden, sambt deme daran gehefteten gantzen Fürstl. Lignitzischen und Brieg-Wapen, und nachgehenden Schul, Ihren Praeceptoren, armen Schüller und Priesterschaft.

Nach solchem ein Marschall, Alß

Heinrich von Niebelschütz auff Rosterdorff.

Und hat der Fürstlichen Leydtragenden, Käyser. und Königl. Chur: und Fürstl. Gesandten, auch anderer Vornehmer Herren Edle Knaben, je drey und drey in einem Gliede geführt.

Hierauf sind abermaln Drey Marschalle: Alß

Abraham vom Tschammer zu Pißkorsina.

Joachim von Lestwitz auff Herren- und Wüste Lauersitz.

Wentzel von Kirschbaum auff Ober, Obrister Leutenant, gefolget, und der Leidtragenden Fürstlichen Personen,

So wohl

Käyserl. Königl. Chur- unnd Fürstl. Abgesandter Hofe-Junckern, und die Liegnitzische und Wohlawische Ritterschaft, je drey und drey in einem Gliede gleicheßfals geführt.

Nechst welchen noch andere Drey Marschalle: Alß

Ernst George von Ullerßdorff auff Seifferßdorff.

Wolff Heinrich von Schkopp auff Talbendorff.

Balthasar von Üchtritz auff Kascheven und den Fahnen, Pferden und Kleinodien vorgegangen.

Worauff gefolget.

Die Erste Fahn von Rothem Doppeldaffet,

In welcher in einem Schilde, mit dem Fürstenhut der Schachtzagel gemahlet gewesen. Welche getragen:

Balthasar von Schweinitz auff Groß-Krichen.

Darauff daß Erste Roß.

In schwarz Tuch bekleidet, und verkappet, mit dreyen an die Stirn, und beyde Hüfften gehefteten Wapen, worein der Schachtzagel ebenfals gemahlet gewesen.

Solches haben geführt:

Caspar von Stosch auff Nieder Tschirna.

Sigmund von Falckenhain auff Cunradßwalde.

Die andere Fahne von Weissen Doppeldaffet,

In welcher in einem Schilde, mit dem Fürstenhut der Schlesische Adler gemahlet gewesen, hat getragen:

Hanß Christoph von Schweinitz auff Crain, Capitain.

Darauff daß andere Roß.

Ebenfals in schwarz Tuch bekleidet, und verkappet, mit dreyen an die Stirn und beyde Hüfften gehefteten Wapen, worein, wie in der Fahne, der Schlesische Adler gemahlet gewesen.

Solches haben geführt:

Alexander von Stosch auff Grossen Tschirna.

Heinrich von Festenberg, Packisch genant, auff Kreibe, Capitain.

Nach diesem ist gefolget

Die Haubt oder Prange Fahn.

Von schwarz geblümeten Damast zubereitet, und ist auff der Ersten seiten daß gantze Fürstliche

Liegnitzische und Briegische Wapen zierlich gemahlet, auff der Andern seiten aber hernach benim(m)te mit Gülden Buchstaben gefertigte Inscription zubefinden gewesen.

Und hat solche getragen
Melchior von Spiegel, auff Groß und Klein Gafron, Obrister Wacht-Meister.

ILLUSTRISSIMUS DUX
PLASTEUS
LIGIO-BREGENSIS
GEORGIUS RUDOLPHUS,
CELSISSIMUS per utramq(ue)
SILESIAM
CAPITANEUS,
Quem,
GENUS, JUDICIUM, OFFICIA
FIDES, RELIGIO,
PRUDENTIA,
MIRI MARTIS CASUS, MIRA
FORTUNAE TEMPORA,
QUAE SINGULA
SUMMOS FACERE SOLENT SINGULOS,
Unum,
UNIVERSA FECERE
ADMIRABILEM.
MORTUUSTAMEN
Breslae 14. Jan. 1653.
Annor. 58.
HEIC SEPULTUS 14. MAIJ
REQUESCIT
DEO.

Hierauff folgete daß Dritte, al daß Haupt oder Prange Pferd.
Mit einer schwartz Sammeten Decken bekleidet und verkappet, und auff der Stirn, so wohl den beyden Hüfften mit dem angeheffteten gantzen Fürstlichen Liegn. und Briegischen Wapen gezieret.
Solches haben geführet:
Sigmund von Mauschwitz auff Harperdorff.
George Ernst von Tschammer auff Dahse.

Die Vierde oder Klage Fahne.
So von schwartzen Duppeltaffet, und nichts barein gemahlet gewesen, hat getragen:
Valentin Stössel auff Bartsch und Culm, Obrister Wacht-Meister.

Darauff daß Klage Ro
In schwartz Tuch, ohne alle Wapen bekleidet
Haben geführet:
Niclas Alexander Frey-Herr von Bibran, auff Reysicht.
George von Porschnitz auff Praue.

Worauff folgten die Kleinodien.
Erstlichen:
Die drey Helm neben einander, welche von Bisoschnitzer Arbeit, erhoben, und mit Gold und Silber, von Mahler arbeit augemachet gewesen:
1. Und trug zur Rechten, den Helm mit dem Schlesischen Adler, un(d) Gelbe, Schwartz, Roth und Weiß
daran hangenden Daffeten Binden,
Maximilian von Mauschwitz auff Armeruh.
2. In der mitten den Helm mit dem Adler und Pfauschwantz, mit ebenfals daran hangenden, Gelb,
Schwartz, Roth und Weissen Daffeten Binden, Trug
Herr Christoff von Reideburg Auff Hohen Liebthal, Fürstlicher Lignitzischer Rath.
3. Den Helm zur Lincken Hand mit dem Schachtzagel, unnd daran hangenden Gelbe, Schwartz, Roth
und Weissen Daffeten Binden, Trug
George von Nostitz auff Pulgsen und Dammitsch.

Die drey Schilde.
1. Den Schild zur rechten Hand, darein der Schlesische Adler von Bildschnitzer und Mahler arbeit zierlich gefertiger, und daran gleicher gestalt wie in den Helmen, Gelbe, Schwartz, Roth und Weisse Daffete Binden, anhangend zu befinden gewesen, hat getragen
Gabriel von Hundt und Alten-Grotgaw auff Neudorff und Kltsan.

In der Mitten:
2. Den Haupt-Schildt, (in welchem der Schlesische Adler mit den Schachtzageln Conjungiret,) von Bildschnitzer und Mahler Arbeit zubereitet, hat getragen
Ernst von Nimbsch auff Falckenhaim und Kleinwandritsch, der Fürstenthümer Schweinitz und Jauer Landes Eltister und Steuer Einnehmer.
3. Zur Lincken Hand den Schildt mit dem Schachtzagel gleichmässig, wie die vorhergehende augezieret, hat getragen

Hanß von Schweinichen, auff Mertschütz, der Fürstenthümer Schweidnitz und Jauer Landes Ältister.
Darauff ist gefolget daz gantze Fürstl. Liegn. und Brieg Wapen.

Welches gleicher gestalt von Bildschnitzer und Mahler arbeit wohl außgefertiget gewesen, mit langen
daran hangenden Gelben, Schwartz, Roth und Weissen Daffeten Binden.

Solches haben getragen.
Herr Caspar von Hohberg und Fuchßmühl, auff Pantzke, Praußnitz, Koschkaw
und Lasenig, Fürstl. Lign. und Briegischer Rath.
Sigmund von Nostitz auff Ransen, deß Steynautschen Weichbildes Hoferichter.

Alß dann
Das Schwerdt,
Mit einem vergüldeten Creutz, und schwartzen Florenen Binden umbwunden.
Welches getragen
Herr David von Schweinitz auff Seyfferßdorff und Gorge, Fürstl. Liegn. und Brieg. Rath,
und Hoferichter zur Liegnitz.

Den Fürstenhut
Auff einem schwartz Sammeten Küssen, und herunter hangendem langen schwartzen Flor.
Hat getragen
Herr Christoph von Zedlitz und Neukirch, Fürstl. Liegn. und Briegischer Rath, und deß
Liegnitzischen Fürstenthumbs, wie auch dessen, und der Wohlauischen Weichbilder Landes-Haubtma(n).
Hierauff folgete der Fürstl. Briegische Marschall
Herr Christoff von Tscheschwitz, und Weissig, auff Cunitz und Hertzogßwalde.
Und ist mit Zweyen neben sich habenden Marschallen: Alß
Heinrichen von Luck, auff Militsch, Und
Friedrichen von Kottwitz zu Groß und Klein Reichen.
Dem Fürstl. Leich-Wagen vorgegangen.
Nach solchen folgete die Fürstliche Leiche.

Welche auff einem Wagen mit Sechs verkappeten Rossen geführet worden, und ist dieselbe mit einem
Weiß-Köllnischen, Schwartz Sammeten, und über demselben noch einem Gold stückenen Leichentuch
bekleidet, und oben der Fürstenhut, und ein vergülter Degen gelegt gewesen; Auch waren auff das Gold
stückene Leichen-Tuch hernach benante von Gold und Silber Künstlich gestückete Vier Haubt-Wapen
angeheftet, Alß

Zu den Haubten.
Das Fürstl. Liegnitzische Wapen.

Zu den Füßen.
Das Fürstl. Anhaltische Wapen.
Auff der Rechten Seyten.
Das Marggräfl. Brandenburg. Wapen.
Auff der Lincken Seyten.
Das Gräffl. Barbische Wapen.

Umb die Fürstliche Leiche sind Vier und Zwantzig hernach benante Personen vom Adel, in langem
Trauer habit, (je Zwölff auff einer Seyten gehende,) welche die Weiß unnd Schwartzen Leich Tücher in
Händen getragen, verordnet gewesen, zwischen Ihnen aber Zwölff Trabanten, mit umbekehrten, und von
schwartzten Tuch überzogenen Partisanen gegangen,

Alß
Auff der Rechten Seyten.

1. Heinrich von Hahse auff Klein Rädltitz.
2. Balthasar von Bock auff Lirchenborn.
3. Christof Friedrich von Bock auff Lirchenborn.
4. Adam Christian von Borwitz auff Hertzogßwalde.
5. Burghard Jannofsky von Jannowitz zur Crummenlinde.
6. George Sigmund von Dyhr auff Steudnitz.
7. Hanß Friedrich von Abschatz auff Koschkaw.
8. George Aßman von Abschatz auff Koschkaw.
9. Hanß von Hahse auff Klein Rädltitz.
10. Hanß von Abschatz auff Göllschaw.
11. George Lassel von Haugwitz auff Hammer.
12. Heinrich von Falckenhain auff Klein Schmogra.

Auff der Lincken Seyten.

1. Joachimb Friedrich von Nostitz auff Gassendorff.
2. Hanß Ernst von Nostitz auff Seyfridaw.
3. Hanß Heinrich von Niesemeuschel, auf Dieterßsbach.
4. George Friedrich von Schindel auff Frontze.
5. Hanß Christoph von Abschatz auff Camin.
6. Michael Schweipold von Pose zu Kniegnitz.
7. Joachimb von Rottkirch auff Heinerßdorff.
8. Jacob Ludwig von Niebelschütz auff Pollschüllern.
9. Hanß Wilhelm von Falckenhain auff Brauchitschdorff.

10. Balthasar von Schweinitz auff Dirschwitz.
11. Melchior von Lestwitz auff Groß-Wirsewitz.
12. Adam von Kottulinßky auff Klein Peterwitz.

Neben der Fürstl. Leiche waren Zween Marschälle, Als
Melchior von Lüttwitz auff Mittel-Dammer.
Und
Albrecht von Säbisch verordnet,
Welche bey der Fürstlichen Leiche im Process gutte aufsicht geführet, und confusion verhütet haben.
Damit auch sonstten beym gantzen Process in gutte Ordnung erhalten, und dem gebränge abgewehret
worden, sind noch andere Vier Marschälle zum auff und abgehen verordnet gewesen;
Als
George Melchior von Rottkirch, auff Braune.
Sigmund von Rottkirch, auff Spröttichen.
Balthasar Seyfried von Üchtritz, auff Grossendorff, Und
Heinrich Purmeister, auff Neudorff, Rittmeister.

Über dieses
Worden noch Dreissig Personen von der Bürgerschaft in trauer habit, mit schwarzem Tuch bekleideten,
unter sich gekehrten Ober Wehren, verordnet, welche alß eine Guardia neben und biß zum ende des
Processus gegangen, Platz gemacht, und benselben beschlossen.

Solche haben Commandiret.

Caspar Hallgans Capitain über eine Compagnie Bürger, und
Tobias Franck Capitain Lieutenant.

Auff dem Fürstl. Sarge
Ist hernachgesetzte mit erhobenen Göl denen Buchstaben gefertigte Inscription zu befinden gewesen.

HIC SITUS EST
GEORGIUS RUDOLPHUS,
III^{ss}. Prosapiâ DUCUM LIGIO-
BREGENSIIUM
Piastê PRINCEPS.
CEL^{ss}.

OFFICIO
Supremi CAPITANEATUS
Per utramq(ue) Silesiam
DOMINUS
CUI PRAEFUIT AB ANN. 1621.
Quem,
GENUS, JUDICIUM, OFFICIA
FIDES, RELIGIO,
PRUDENTIA,
MIRI MARTI CASUS, MIRA
FORTUNAE TEMPORA,
QUAE SINGULA
ILLUSTRISS. FACERE SOLENT SINGULOS,
Unum,
UNIVERSA FECERE
ADMIRABILEM.
CONJUGIA
Cum Pientiss^{ss}. PR. PR.
D^{na} SOPHIA ELISABETHA⁴
PRINC. ANHALTINA
Per ann. 7.m.3.d.7.
D^{na} MAGDALENA ELISABETHA⁵
DUCE OLSNENSI
Per ann. 7.
ABSQ; PROLE TAMEN
INFELICISS^{is}. HISCE TEMPORIBUS
Fecêre Felicem.
Quia vero
Princeps-Homo natus
22. JAN. 1595. OLAVIAE
Hoc unicum fecit Mortalem.
Nam Mortuus nobis
Breslae 14. Jan. 1653. an. 58.
VIVIT DEO
Qui facit immor-
talem.

Salve, Anima Alta, vale! Sic celsus in
aethere, celsum,
Ceu DEUS in terris. Te dedit esse Ducem.

Hinter dem Fürstl. Leich-Wagen sind gefolget Drey Marschalle, welche denen Erlauchten Leidtragenden Fürstl. Personen, Käys. Kön. Chur- und Fürstl. Abgesandten, auch anderen vornehmen Standes Personen vorgegangen;

Alß dann gewesen
Herr Friedrich von Logaw auff Brockot, Fürstl. Liegn. und Brieg. Rath.
Herr Balthasar von Knobelßdorff auff Wohnewitz, Fürstlicher Briegischer Hoff-Marschall.
Herr Cyprian Jonas von Lilgenaw auff Eilendorff, Fürstlicher Briegischer Hoff-Marschall.

Auff welche gefolget
Im Ersten Gliede zur Rechten
Ihre Fürstl. Gn. der Durchlauchte Hochgebohr. Fürst und Herr,
Herr George,⁶ Hertzog in Schlesien, zur Liegnitz und Brieg, Käy: und Königl. Ober Ambts-
Verwalter in Ober- und Nieder Schlesien.

Zur Lincken.
Der Röm: Käyser: auch zu Hungarn und Böhaimb Königl. Mäytt. Abgesandter, Ihre Fürstl.
Gn. der Durchlauchte Hochgebohrne Fürst und Herr,
Herr Sylvius, Hertzog zu Würtemberg⁷ und Teck, auch in Schlesien zur Ölß, Graff zu
Mumpelgart, Herr zu Heidenheimb, Sternberg und Medtzibohr.
Im Andern Gliede,
Zur Rechten.
Ihre Fürstl. Gn. der Durchlauchtige Hochgebohrne Fürst und Herr,
Herr Ludwig,⁸ Hertzog in Schlesien, zur Liegnitz und Brieg.
Zur Lincken.
Ihre Fürstl. Gn. der Durchlauchtige Hochgebohrne Fürst und Herr,
Herr Christian,⁹ Hertzog in Schlesien, zur Liegnitz und Brieg.

Im Dritten Gliede,
Zur Rechten.
Ihrer Chur-Fürstl. Durchl. zu Sachsen Abgesandter, Ihre Gn. der Hoch-Wolgebohrne Herr,

Herr Sigmund Seyfried, Freyherr von Promnitz, Herr auff Pleß, Soraw, Triebel und
Naumburg, Hochgedachter Chur-Fürstlichen Durchl. Rath, und Land-Vogt deß
Marggraffthumbs Nieder Lausitz.

Zur Lincken.
Ihrer Chur-Fürstl. Durchl. zu Brandenburg,¹⁰ so wohl Ihrer Fürstl. Gn. Gn. Fürst Augusti,¹¹ und Fürst
Johan(n) Casimirs zu Anhalt,¹² etc. Abgesandter.
Ihre Fürstl. Gn. der Durchlauchtige Hochgebohrne Fürst und Herr,
Herr Johann George, Fürst zu Anhalt,¹³ Graff zu Ascanien, Herr zu Zerbst und Bernburg.

Im Vierden Gliede,
Zur Rechten.
Deß Hochlöbl. Käyser: und Königl: Ober-Ambts Collegij Abgesandter,
Der Wol-Edle Gestrenge,
Herr Balthasar Frantz von Edelstein, auff Tschauchwitz, Hermßdorff, Jentz und
Oberhanßdorff, Röm: Käyserl: Mäyt. Ober-Ambts-Rath in Ober und Nieder Schlesien.

Zur Lincken.
Der Käys. und Kön. Stadt Breßlaw Abgesandter, der Wohl-Edle Gestrenge, Herr David von Eben, und
Brun(n)en, auff Strachwitz, deß Breßlauischen Fürstenthumbs erfahrener Kön. Man, auch deß Raths zu
Breßlaw.

Im Fünfften Gliede zur Rechten.
Deß Herren Abbts zu Leubus¹⁴ Abgesandter, der Wohl Edle Gestrenge Herr Christoph Hayn von
Leuenthal, Gräfl. Hatzfeldischer Rath, und der Herrschaft Trachenberg, wie auch deß Fürstl. Jungfräulichen
Gestiffts und Closters Trebnitz Cantzler.

Zur Lincken.
Deß Briegischen Fürstenthumbs Ritter und Landschaft Abgesandter, der Wol Edle Gestr. Herr Joachim
von Niemiz auff Dirschdorff, Kosenitz, Mittelwalde und Tadelwitz, Fürstlicher Liegn. Brieg. Rath, und
Hauptman zu Strehlen und Nimbisch.
Darauff folgten in der Ordnung die Fürstl. Liegnitzischen und Briegischen Herren Räthe und Secretarij.
Denen folgten Drey Marschalle, Alß
Hanß von Unruh auff Wenstadt.
Hillebrand von Schindel auff Hermßdorff.
George von Schweinichen auff Wiltschke.

Und sind dem Leidtragenden Fürstl. und anderen vornehmen Standes Personen, so wohl dem Adelichen Fraaun-Zimmer vorgegangen.

Und hinter denen absonderlich
Christoph Winckler auff Oys, Fürstl. Lieg.
Hofemeister, und Burggrafe der Herrschaft Parchwitz.
Dehme auff einem mit Sechs verkappeten Pferden bespanneten Leid-Wagen gefolget:
I. Fürstl. Gn. die Durchlauchtige Hochgebohrne Fürstin und Fräulein, Fräulein Maria
Sophia,¹⁵ gebohrne Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz und Brieg.

Hochgedachte I. Fürstl. Gn. haben begleitet,
Zur Rechten.
Ihre Gn. der Hoch-Wolgebohrne Herr, Herr Augustus¹⁶ Frey Herr zur Liegnitz.
Zur Lincken.
Ihre Gn. der auch Hoch-Wolgebohrne Herr, Herr Sigismundus¹⁷ Frey Herr zur Liegnitz.
Nach solchen folgten zu Fuß.
I. Fürstl. Gn. die Durchlauchtige Hochgebohrne Fürstin und Fraw, Fraw Sophia
Magdalena¹⁸ gebohrne Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz und Brieg, verwittibte Hertzogin
zu Münsterberg und Ölß, Gräfin zu Glatz, Fraw auff Sternberg, Jaischwitz und Medtzibor.

Hochgedachte Ihre Fürstl. Gn. führeten;
Zur Rechten.
Ihre Gn. der Hoch-Wolgebohrne Herr, Herr Christoph Leopold Schaffgotsch genant, deß Heil. Röm.
Reichs Semper-Frey, von und auff Kynast, Frey Herr von Trachenberg, Erb Herr der Herrschafft Greiffenstein
und Kynast, Röm: Käy: so wohl dero zu Hungarn und Böhaimb Königl. Mäytt. respective Ober-Ambts
Rath in Schlesien, würcklicher Cämmerer, und der beyden Fürstenthümer Schweidnitz und Jauer Obrister
Hoffmeister.

Zur Lincken.
Ihre Gn. der auch Hoch-Wolgebohrne Herr, Herr Hans Ulrich Schaffgotsch genant, deß Heil. Röm:
Reichs Semper-Frey, von und auff Kynast, Frey Herr zu Trachenberg, Ihrer Königl. Mäytt: zu Pohlen und
Schweden bestellter Obrister, so wohl Ihrer Durchl. deß Herren Bischoffs zur Neiß Cämmerer.

Worauß ferner gefolget.
Ihre Fürstl. Gn. der verwittibten Hertzogin zu Mecklenburg¹⁹ Fürstl. Abgesandtin, I. Fürstl. Gn. die
Durchlaucht. Hochgeb. Fürstin und Fraw, Fr. Anna Sophia,²⁰ Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und
Brieg, Geb. Hertzogin zu Mecklenburg, Fürstin zu Wenden, Gräfin zu Schwerin, der Lande Rostock und
Stargart Fraw.

Hochgedacht I. F. Gn. haben geführt.

Zur Rechten.
Ihre Gn. der Hoch-Wolgebohrne Herr, Herr Sdenko Howora,²¹ Frey Herr von der Leipe, Herr auff
Schwentnig und Klein Kniegnitz.

Zur Lincken.
Ihrer Fürstl. Gn. der Fürstl. Fraw Wittib zur Bernstadt Abgesandter, Ihre Gn. der auch Hoch-
Wolgebohrne Herr, Herr Otto Frey-Herr von Nostitz, Herr auff Rottkienitz, Seifferßdorff, Hertzogßwalde
und Mangschütz, Röm. Käys. wie auch dehro zu Hungarn und Böhaimb Königl. Maytt. Ferdinandi deß IV
Rath, und der beyden Fürstenthümer Schweidnitz und Jaür Vollmächtiger Landes Hauptman.

Alßdann folgten
Ihre Fürstl. Gn. die Durchlauchtige Hochgebohrne Fürstin und Fr. Fr. Louijse,²² Hertzogin in Schlesien,
zur Liegnitz und Brieg, gebohrne Fürstin zu Anhalt, Gräfin zu Ascanien, Fraw zu Zerbst und Berenburg.

Hochgedacht I. Fürstl. Gn. haben geführt,
Zur Rechten.
Der Löbl: Königl. Schlesischen Kammer Abgesandter, Ihre Gn. der Hoch-Wolgebohrne Herr, Herr Julius
Ferdinand, Frey Herr von Jaroschin, Herr auff Burgvielstein, und Pollnisch Crawasch, Röm: Käys: Mäytt.
Cammer-Rath in Ober und Nieder Schlesien.

Zur Lincken.
Der Wohl Edle Gestrenge, Herr CHristoph von Nimbsch auff Kaubitz, deß Münsterbergischen
Fürstenth. und Franckensteinischen Weichbildes Landes Hauptman.

Nach diesem sind gefolget
Die Fürstl. Lign. Briegische und Ölßnische Hofemeisterin und Frawen-Zimmer, der Fürstl. Herren Räthe
Frawen, so wohl was sonsten vom Lande und bey der Stadt von Adelichem Frawen-Zimmer zur stelle gewesen.

Welchen ferner gefolget,
Der Hoff Officirer und Bedienten Frawen-Zimmer, je Zwey und Zwey in einem Gliede.

Nach denenselben
Die Fürstl. Cancelley- und Cammer-Verwandten.

Hinter Dehnen
Der Rath zur Liegnitz, so wohl die Abgesandten von den Städten, Brieg, Goldberg,
Häynaw, Lüben, Wohlaw, Wintzig, Steinaw, Herrnstadt, Rauden und Parchwitz.

Alß dann
Die gantze Bürgerschaft, und daß Bürgerliche Frawen-Zimmer.
Wie nun in vorherbeschriebener Ordnung die Fürstl. Leiche in die Fürstl. Stiffts Kirche zu S. Johannis gebracht, ist dieselbe auff ein Schwartz aufgebreitetes Tuch in die Mitte deß Chores gesetzt worden, und sind die 24 vom Adel, denen die Leichttücher zu halten committiret gewesen, nebenst den 12 Trabanten, nahe bey derselben, die Jenigen aber, welche die Fahnen, Helme, Schilde, Schwerdt und Fürstenhut getragen vor dem Altar, der Grufft gegen über, in Ihrer ordnung, und zwart so lange, biß die Leich-Predigt, (vor welcher etzliche Klaglieder musiciret worden,) von Herren Casparo Keslero²³ deß Liegnitzischen Fürstenthumbs Superintendenten. & c. vollendet worden, stehen blieben.
Alß nun die Predigt und Collecta geendet, und man daß Lied hatte angefangen zu singen, [Nun last unß den Leid begraben,] ist die Fürsliche Leiche zu der Fürstl. Grufft gebracht, und dafür niedergesetzt worden.
Unter wehrendem Singen hat H. Marschall Tscheschwitz von dem Sarge den Fürstenhut, so an das Goldstückene Leichtuch angehefftet gewesen, abgenommen, unnd auff einem dazu bereiteten schwartz Sammeten Küssen auf den Altar gelegt.
Der vergöldete Degen ist gleicher gestalt abgenommen, und auff den Altar gelegt worden, von Hanß Georgen von Wenßky auff Peterwitz.
Die auff daß Goldstückene Leichtuch angehefftete vier Wapen haben hernach benennete vier Marschalle abgelöset, und auff den Altar gelegt.

Zu den Haupten,
Daß Fürstliche Liegnitzische Wapen,
Heinrich von Luck auff Mlitsch.

Zu den Füßen,
Daß Fürstliche Anhaltische Wapen,
Ernst George von Ullerßdorff, auff Seifferßdorff.

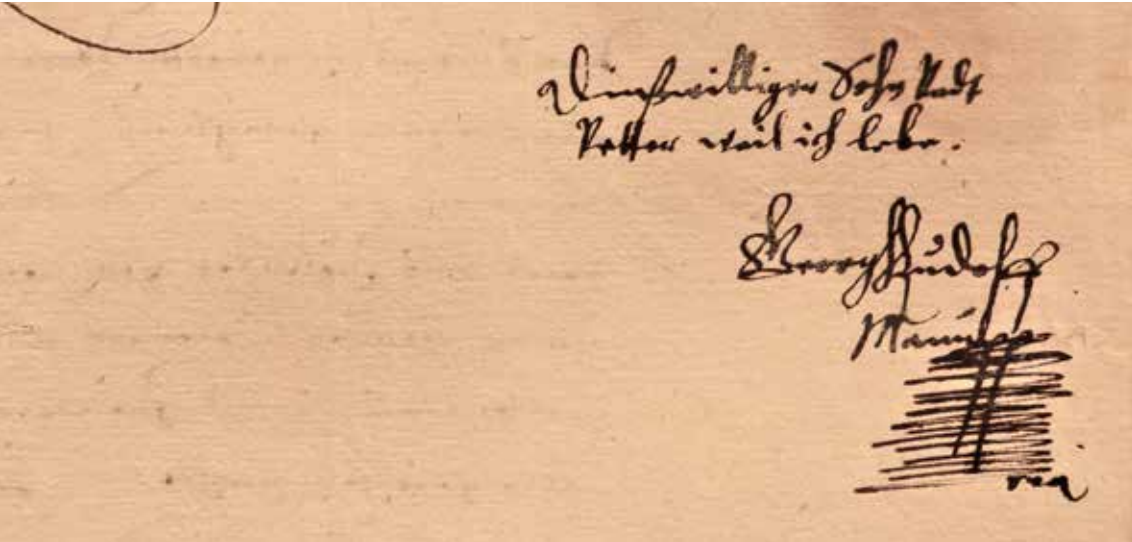
Auff der Rechten Seyten,
Daß Marggräfl. Brandenburg. Wapen,
Wolff Heinrich von Schkopp auff Talbendorff.

Auff der Lincken Seyten,
Daß Gräfl. Barbische Wapen,
Balthasar von Üchtritz auff Kascheven.

Worauff von itzt ermelten vier Marschallen auch die Weisse, schwartz Sammete und Goldstückene Leich-Tücher abgenommen, zusammen gelegt, und in die Sacristey getragen worden.

Und bald hierauff ist die Fürstliche Leiche von hierzu geordneten Personen gemachsam in die Fürstliche Grufft gesencket, alß dann die Fahnen umbgeschlagen, neben daß Altar gelehnet, der Fürstenhut und die Kleinodien aber, so der Fürstlichen Leiche vorgetragen, auff daß Altar abgelegt worden.
Auff solches haben sich die Fürstlichen Leidtragenden Personen, Käyserl. Königl. Chur- und Fürstl. Abgesandte, so wohl die andere vornehme Standes Personen auß der Fürstl. Stifts-Kirchen erhoben, und sind sast in voriger Ordnung (nur daß die Trabanten und andere Guardia die Partisanen und Hellparten in die höhe kehrten,) auff daß Fürstl. Schloß begleitet worden.
Da dann im Nahmen der Leidtragenden Fürstlichen Personen, dehnen Käyserl. und Kön. Chur- und Fürstl. so wohl dehnen andern Hochansehlichen Herren Abgesandten, und sonst Anwesenden vornehmen Standes Personen in dem Fürstl. Leid-Zimmer, durch Herren David von Schweinitz auff Seifferßdorff und Gorge, Fürstl. Liegn. Briegischen Rath und Hoferichtern zur Liegnitz: Denen von der Ritter- und Landschafft, dem Adelichen und anderen Frawen-Zimmer, so wohl der Priesterschaft, dehnen Abgeordneten von Städten, und gantzen Bürgerschaft aber, in dem Schloß-Hofe, durch Herren Gottfried Eichhorn, Fürstl. Liegn. Brieg. Rath, abgedancket worden.

Und hat also diese Fürstliche Leich-Procession sich geendet.“

Vlastnoruční
přípisek s podpisem
Jiřího Rudolfa, 1617
(© Archiwum
Państwowe we
Wrocławiu,
foto autoři).

Poznámky

- 1

Jiří III. Břežský*, synovec zemřelého.
- 2

Ludvík IV. Lehnický*, synovec zemřelého.
- 3

Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*, synovec zemřelého.
- 4

Žofie Alžběta Lehnicko-Břežská*, první manželka zemřelého.
- 5

Alžběta Magdalena Lehnicko-Břežská*, druhá manželka zemřelého.
- 6

Jiří III. Břežský*, synovec zemřelého.
- 7

Sylvius Nimrod říšský kníže z Württemberka a Tecku (1622–1664), po roce 1647 Württembersko-Olešnický, manžel poslední Poděbradovny Alžběty Marie (1625–1686), rozené Minsterbersko-Olešnické.
- 8

Ludvík IV. Lehnický*, synovec zemřelého.
- 9

Kristián Volovský (Lehnicko-Břežský)*, synovec zemřelého.
- 10

Fridrich Vilém Braniborský z rodu Hohenzollernů (1620–1688), zvaný Velký kurfiřt.
- 11

AugustAnhaltský (1575–1653), strýczemřelého (bratr Anny Marie Lehnicko-Břežské*, matky zemřelého).
- 12

JanKazimír Anhaltsko-Dessavský (1596–1660), švagr zemřelého (bratr první manželky Žofie Alžběty) a současně tchán Kristiána I. Volovského (Lehnicko-Břežského)*.
- 13

Jan Jiří Anhaltsko-Dessavský (1627–1693), synovec zemřelého a současně bratr Luisy Lehnicko-Břežské*, švagr Kristiána I.*
- 14

Cisterciácké opatství v Lubuši, něm. Leubus, dnes Lubiąż (Polsko).
- 15

Marie Žofie Lehnicko-Břežská*, sestra zemřelého.
- 16

August z Lehnice*, synovec zemřelého.
- 17

Zikmund z Lehnice*, synovec zemřelého.
- 18

Žofie Magdalena Minsterbersko-Olešnická*, neteř zemřelého.
- 19

Eleonora Marie Meklenburská na Güstrowě, roz. Anhaltsko-Bernburská (1600–1657), matka Anny Žofie Lehnicko-Břežské*, manželky Ludvíka IV. Lehnického*, synovce zemřelého.
- 20

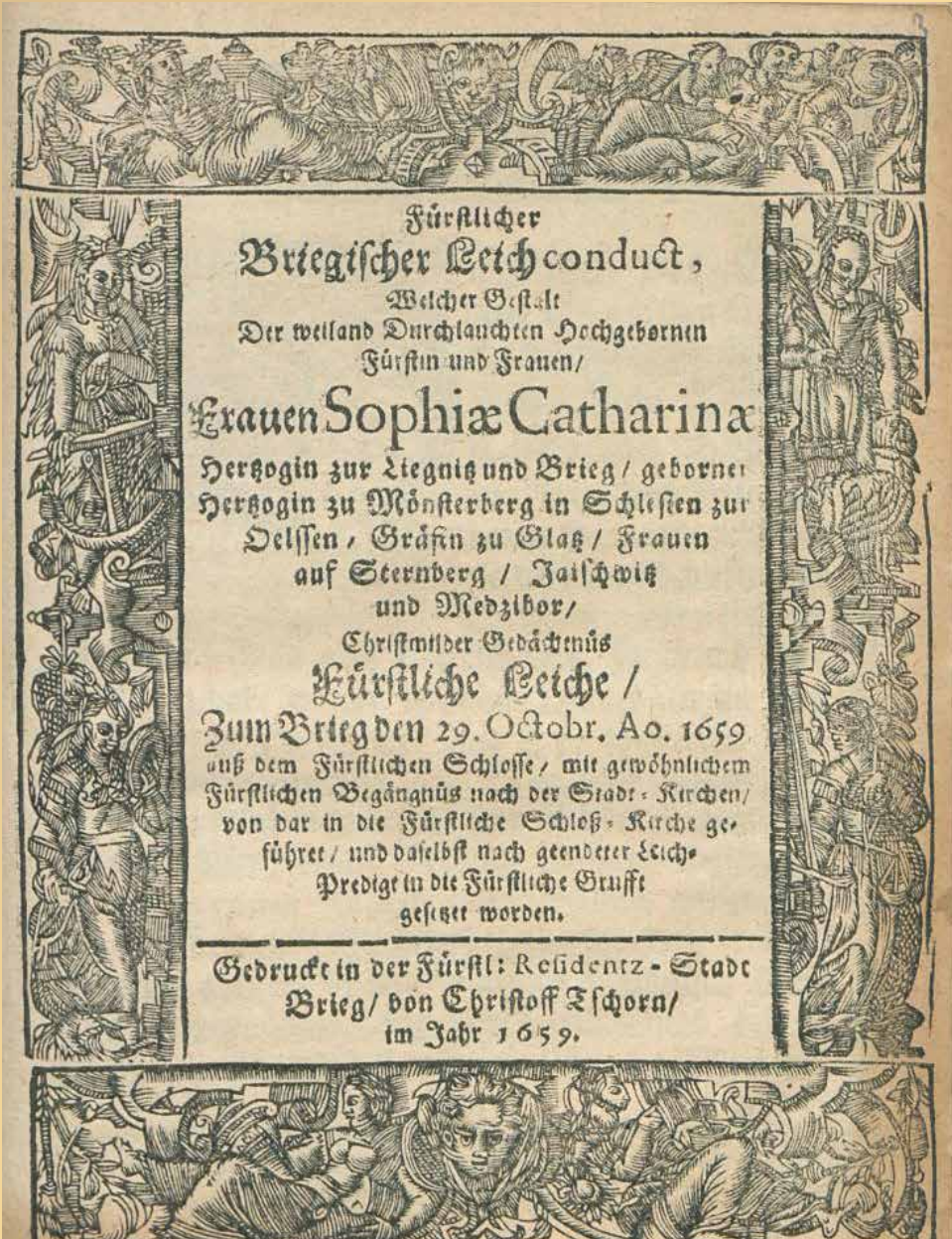
Anna Žofie Lehnicko-Břežská*, manželka synovce zemřelého.
- 21

Čeněk Hovora z Lipé*, manžel neteře zemřelého.
- 22

Luisa Lehnicko-Břežská*, manželka Kristiána I., synovce zemřelého.
- 23

Kaspar Keseler (1593–1662), luterský teolog, od roku 1634 pastor v Lehnici, později superintendent Lehnicka a Volovska. *Allgemeines Gelehrten-Lexicon, Darinne die Gelehrten aller Stände sowohl mæn- als weiblichen Geschlechts /.../*, 2, Leipzig 1750, s. 2071.

Pamětní tisk s popisem pohřebního průvodu k příležitosti rozloučení s Žofií Kateřinou, roz. Minsterbersko-Olešnickou, titulní strana, 1653.

Pamětní tisk vydaný u příležitosti pohřbu
Žofie Kateřiny Lehnicko-Břežské,
roz. Minsterbersko-Olešnické (†1659):
popis pohřbu se smutečním průvodem, Břeh (1659)

Fürstlicher Briegischer Leichconduct, welcher gestalt Der weiland Durchlauchten Hochgebornen Fürstin und Frauen, Frauen Sophiae Catharinae Hertzogin zur Liegnitz und Brieg, geborner Hertzogin zu Münsterberg in Schlesien zur Ölszen, Gräfin zu Glatz, Frauen auf Sternberg, Jaischwitz und Medzibor, Christmilder Gedächtnüs Fürstliche Leiche, Zum Brieg den 29. Octobr. Ao. 1659. auß dem Fürstlichen Schlosse, mit gewöhnlichem Fürstlichen Begängnüs nach der Stadt-Kirchen, von dar in die Fürstliche Schloß-Kirche geführet, und daselbst nach geendeter Leich-Predigt in die Fürstliche Grufft gesetzt worden.
Gedruckt in der fürstl. Residentz-Stadt Brieg, von Christoff Tschorn, s. d. (1659).

„Demnach die Weiland Durchlauchtige Hochgeborne Fürstin und Frau, Frau Sophia Catharina Hertzogin zur Lignitz und Brieg geborne Hertzogin zu Münsterberg, in Schlesien zur Ölszen, Gräfin zu Glatz, Frau auff Sternberg, Jaischwitz und Medzibor, unsere gnädige Landes Fürstin und Frau, von geraumer Zeit her, sonderlich dem Monat Septembr. Ao. 1652 mit Leibes-Beschwer beladen gewesen, und sich des Lagers halten müssen, letztlich aber zum Anfang abgewichenen 1659sten Jahres unterschiedlich mit grossen Schmertzen in Gliedern befallen worden, welche, nebst andern Symptomatibus dermassen überhand genommen, daßIhre Fürstl. Gnad. den 21. Martii, ein Viertel auff neun Uhr, vor Mittage, in Beyseyn dero hertzliebsten Ehe Herren, und Fräulein Tochter FFürstl. GGnad. allhier auffm Fürstl. Schlosse, im Herren, seeliglich entschlaffen, als ist, auff hochermelt unseres gnädigen Fürsten und Herren Befehl, der abgeselete Körper alsbald, Fürstl. Stande gemeß, bekleidet, und in dem Zimmer, darinnen Ihre Fürstl. Gnad. Seel gesiechet, und die Welt gesegnet, auff eine mit schwartze Sammet bedecktem Taffel gehoben, von den Hofe Junckern, und adelichem Frauen Zimmer Tag und Nacht bewacht, iedoch iederman, der es begehret, gezeiget, hierauff den vier und zwanzigsten dito in einen höltzenen Sarch geleget, Abends, in begleitung Ihrer Gn. Herren Landes Hauptmanns, der Fürstl. Herren Räthe, Officirer, Junckern, auch Adelichen Frauen Zimmers herab in die Silber Cammer, und darinnen sonderlich zugerichtet mit schwartzem Tuche umschlagenes Cabinet gesetzt, und ebenfalls bewacht worden.
Wie nun hochgedacht Ihre Fürstl. Gnad. Unser gnädiger Fürst und Herr ob Dero allerliebsten Gemahlin schmerzlichen Hinriß höchlichen betrübet worden: Also haben dieselben solches bald bey alhiesiger

Residentz in beyden Kirchen abfündigen, so wohl im gantzen Fürstenthumb aufm Lande und bey den Städten das trauren und tägliche ausleuten anordnen lassen, hetten auch das Fürstl. Begräbnüs eher anzustellen gelegenheit gewünschet, und sich derselben gerne bedienet, wenn nicht allerhand verhinderung, insonderheit die Reise an Kaiserl. Hoff nach derselben aber der Fürstentag, und andere wichtige Gescheffte in publicis vorgefallen, welche geursachet, daß es biß aufn 29. Octobr. bemelten Jahres anstehen müssen, auf welchen Tag die Chur- und Hoch Fürstl. Anverwandten, so wohl andere Standes Personen auß- und inner Landes eingeladen, im Briegischen Fürstenthumb aber die von Land und Städten durch Patente verschrieben worden.

Als bemelter Tag angebrochen, ist frühe umb 6. Uhr die Fürstl. Leiche in dem schön und künstlich geziereten Zienen Sarche, auff dessen Decke hernach sub * gesetzte lateinische Schrift zulesen, auß vorigem Stande, durch gewisse Personen vom Adel, erhoben, auf den dazu bereiteten und aufm Platze des Fürstl. Schlosses stehenden Wagen gesetzt und aldar zwey Stunden unbedeckt gelassen worden.

הוהי¹

Expectat hic
Diem Novissimum Laetissimum
SOPHIA CATHARINA
Duciss. Siles. Lignic. Bregens.
GEORGII PODIEBRATII²
Regis Bohemiae
ATNEPTIS.
HENRICI II. DUC. MONSTERB.³
in Siles. Comit. Glacens.
Ex
MARGARETHA HENRICI⁴
DUC. MEGAP. F.
NEPTIS
CAROLI II. DUC. MONSTERB.⁵
OLSN. in Sil. Com. Glacens.
Ex
ELISABETH-MAGDALENA, FIL.⁶
GEORGII II. DUC. SIL. LIGN. BREG.⁷
FILIA
E Stirpe Duc. Monsterb. Olsnens.
in Siles. Com. Glacens.
PENULTIMA

NATA
A°. MDCL. IV. Non. Septembr.
CONJUGATA
GEORGIO III. DUC. SIL. LIG. BREG.⁸
Suprem. per Utramq; Siles.
Praefect Vicar.
Ao. MDCXXXIIX. D. XXII. Februar.
MATER
Filliae Unicae maestissimae.
Humanis Valedicens,
Devotam Animam suo Servatori
placidis reddidit,
Mortales vero Reliquias
hic deposuit,
A°. MDCLIX. D. XII. Calend. April.
cum Vixisset
A^{os}. LVII. Mens. VI. D. XIX.
In Conjug. Placidis^o.
A^{os}. XXI Mens. Un.
Et
Exemplum
VERAE PIAETATIS,
nec non supra Spem ad extrem. usque
Constantissimae.
In Octennali morbo ferè continuo,
TOLERANTIAE
Et conjugis sanctissae. Innocentissae.
Posteritati reliquisset.

Umb 8. Uhr hat der Ober Marschall Herr Christoff von Tscheschwitz und Weissig auff Kunitz nebst etlichen vom Adel den Sarch erstlich mit dem weissen, dan(n) schwartz Sammeten Tuche bekleidet, und an dasselbe die gestickte Fürstliche Wapen nehmlich das Mönsterberg. zum Haupt, das Briegische zu den Füßen, das Mechelburgische zur rechten, und das Brandenburgische zur lincken Seiten angehefftet, auch den Fürstenhut oben auff gestellet.

Umb zwey Viertel auff neun Uhr versammelten sich

1. Die Fürstl. Personen, Kayserl. und Chur Fürstl. Abgesandten, wie auch Grafen, Herren, etc. in Ihrer Fürstl. Gnad. unseres gnädigen Fürsten und Herren Zimmer,

2. Das Fürstl. Gräfl. Frey Herrl. Frauen-Zimmer in Ihrer Fürstl. Gnad. der seelig Verstorbenen Hertzogin, unser gnädigen Fürstin und Frauen-Zimmer,
3. Das Adeliche Frauen Zimmer in der alten Taffel Stuben,
4. Die Fürstl. HH. Rächte, Abgesandte von Städten, Cantzelley und Cammer Bedieneten in- auch vor der Cantzelley und Rent Cammer,
5. Die Cammer- sowohl Bettfrauen und Mägdichen von Fürstl. Höfen im kleinen Frauen Zimmer,
6. Die einheimische und frembde Reisigen, wie auch andere Diener im Holtzhofe,
7. Die Bürgerschafft, Manns Personen vorm Stacket am Schlosse, das Weibes Volck innerhalb desselben, auffm untersten Gange vorm schönen Taffel Zimmer.

Unterdessen ließ der Fürstl. Stallmeister
Friedrich Wiegand von Vippach auff Schwartz, etc. Sechs mit Tuche gantz überkleidete Pferde an den Leich Wagen spannen, und ordnete alsbald vorgedachter Ober Marschal zur Fürstl. Leiche.

Auff die rechte Seite

1. Niclas Franckenbergen von Proschlitz auf Goßlau,
2. Joachim von Posadowßki und Postelwitz, auff Baumgarten,
3. Cunrad Franckenbergen von Proschlitz zu Naßadel,
4. Siegmund den Jüngern von Heidebrand und der Lahse zu Bischdorff,
5. Adam von Heidebrand und der Lahse zu Bischdorff,
6. Niclassen von Patschinßki,
7. Carln von Patschinßki, beyde zu Roßkowitz,
8. Seifferten von Stwolinßki zu Simmenau,
9. Balthasar Franckenbergen von Proschlitz, auff Schönfeld,
10. Hans Adam von Wentzke und Petersheide, auff Blaumühl und Bartzdorff,
11. Hans Friedrichen von Wentzke und Petersheide, auff Ruppersdorff,
12. Ernst Friedrichen von Wentzke und Petersheide, auff Glambach.

Auff die lincke Seite:

1. Balthasar Franckerberg von Proschlitz, auff Omechau,
2. Melchior von Gafron und Ober-Stradum, auff Eisenberg,
3. George Oßwald von Rotkirch und Panten, auff Kobelau,
4. Alexander Nadeiowßki von Nadeiowa, auff Ober- und Nieder Reiche,
5. Stentzel von Seidlitz, auf Zültzendorff,
6. Georgen von Pfeil, auff Elgoth,
7. Siegmund von Seidlitz, auff Malschau,

8. Christophn von Tummendorff, auff Deutsch Jägel,
9. Hans von Woißke und Wittendorff, zum Smardt,
10. Christoph von Skahl und grossen Elgot, zum Smardt,
11. Christoph Franckenberg von Proschlitz, auff Roßkowitz,
12. Joachim Siegemund von Gfug, auff Mantze.

Nebst vorhergemelten vom Adel sind

1. Zwölff Trabanten auff ieder Seiten sechse mit umbgekehrten Partesanen,
2. Dreissig Manne aus der Bürgerschafft auff ieder Seiten funffzehen, ebenfals mit umbgekehrten Partesanen gestellet, ihnen zwey Officirer aus der Bürgerschafft zugegeben, und diese alle von Vorbenennetem Friedrich Wiegand von Vippach, etc. Fürstl. Brieg. Stallmeister, und Albrecht von Säbisch, der Königl. Stadt Breßlau bestelleten Capitain Lieutenant über dero Garde commandiret worden.

Ferner sind bestellet gewesen, auff den gantzen Proceß Achtung zugeben und Unordnung abzuwenden.

Caspar von Pritzelwitz und Machnitz, auff Kochelsdorff,
Heinrich Purmaister, auff Nüdorff, Fürstl. Liegnitzischer Schul-Gestiffts Verwalter.

Hierauff sind umb 10. Uhr sechs verordnete Marschalle,

Im ersten Gliede.

1. George von Borschnitz, auff Prauß und Ranchwitz, des Nimptschischen Weichbildes Landes Ältister,
2. Caspar Bernhard von Eckwricht auf Maßwitz und Kochern, des Briegischen Fürstenthumbs Landes Cassa Director,
3. Friedrich von Damm auff Mittelschreibendorff des Strehlischen Weichbildes Landes Ältister.

Im andern Gliede

1. George von Poser auf Smard, Nolde, etc.,
2. Hans von Pfeil zu Nimptsch,
3. Adam von Clema auf Tschapel, des Creutzburgischen Weichbildes Landes- und Hofegerichtsbeysitzer Ältister.

Nach dem Fürstl. Gymnasio gegangen, und haben von dar abgefordert, auch in den Fürstl. Schloß Platz eingeführet:

1. Die Schule nach ihren Classen, an Professoribus, Praeceptoribus, auch in 500. Scholaren und Knaben,
2. Vier und Zwanzig absonderlich ins Trauren gekleidete Schüler,
3. Die Küster und Schulmeister vom Lande,
4. Die Priesterschaft 80. Personen.

Nach sothaner Stellung, sind von der verschriebenen und Einheimischen Cantorei folgende Klag und Trauerlieder abgesungen worden:

1. Herr wenn ich gleich mit dir rechnen wolte, ab 8 voc. A. M.
2. Der 39. Psalm Lobwassers, Ich war bey mir, etc.

In wehrendem Singen sind die Fürstl. Leidtragenden Kayserl. Chur- und Fürstl. Abgesandten, Erlauchte Principalen, Grafen, Herren, und nicht minder das Fürstl. Gräfl. Freyherrl. und Adelige Frauen Zimmer in der Ordnung wie hernach bey dem Fortgange zu sehen, abgelesen worden.

- I. Als das Singen sich geendet, haben umb eilff Uhr, vorgedachte sechs Marschallen sich moviret, und in beschriebener Ordnung wieder abgeführt.
- Die Schule, da nahe am Thore, doch innerhalb des Schlosses, iedem Scholaren und Knaben weiß von denen zu gantz und halben Reichs Örtern geschlagenen Denck Groschen verehret worden.

Die 24. absonderlich ins Trauren gekleidete Schüler,
Küster und Schulmeister vom Lande,
Die Priesterschaft.

Der ab- und fortgang ist außm Fürstl. Schlosse durch die Burggassen, übern Ring genohmmen, und biß zur Pfarr Kirche gesungen worden:

Mit fried und freud ich fahr etc.
Der 130. Psalm Lobwassers,
Ich hab mein sach Gott heimgestellt,
Herr Gott deine gewalt.

Der Priesterschaft sind gefolget

- II. Ein Marschal, Wentzel von Woißke und Wittendorff auf Roßkowitz, etc., des Pitschnischen Weichbildes Hofe Gerichtsbeysitzer welcher geführt:
- Die fürstl. Briegischen,
Ölßnischen,
Liegnitzische,

Wohlauische,
Frembder Abgesandten, Grafen und Herren Edel Knaben.

III. Drey Marschallen, als

1. Christoph von Littwitz auf Wöhlefrontze,
2. Caspar von Sebottendorff und Lortzendorff auf Siegrod und Krausenu,
3. Ludwig von Logau auf Krain,

Welchen gefolget:

Junckern und Officirer

1. Ihrer Fürstl. Gnad Hertzog Georgens, etc., Unsers gnädigen Fürsten und Herren,
2. Des Kayserl. Herren Abgesandten Ihrer Fürstl. Gnad. Hertzogs Sylvii zu Württemberg, etc., Ölssen, etc.,
3. Ihrer Fürstl. Gn. Hertzog Ludwigs, etc.,
4. Ihrer Fürstl. Gn. Hertzog Christians, etc.,
5. Ihrer Fürst. Gn. der Verwittibten Hertzogin zu Münsterberg und Ölße,
6. Fremder Grafen und Herren,
7. Die von der Landschaft Briegischen Fürstenthumbs welche keinen Dienst gehabt.

IV. Dann der Ober-Marschall

Herr Christoph von Tscheschwitz, etc., nebst bey sich habenden 2 Marschallen,
Lorentzen von Zedlitz, auff Kapsdorff, der Fürstenthümer Schweidnitz und Jauer Steuer Einnehmer,
Melchior von der Heide, auff Weißlitz, Pangel und Altstadt Nimptsch, des Strehl. und Nimptschischen Weichbildes Hofe Richter.

Welchem gefolget:

- V. Die Fürstl. Leiche auf zubereitetem Wagen, mit 6. Pferden geführt, und, wie oben gedacht von 24. vom Adel, Zwölff Trabanten, und noch anderen Dreissig Bürgern unter ihren Commandanten begleitet.

VI. Wiederumb drey Marschellen

1. Caspar Ernst von Döbner und Dobenhausen, Fürstl. Liegnitzischer Forstmeister der Herrschafft Ketzendorff,
2. Melchior von Littwitz, auff Dammer des Wohlauischen Fürstenthumbs Landes Ältister,
3. Balthaser von Niesemeuschel auff Strlem.

Diesen sind gefolget:

Im ersten Gliede:

Ihre Fürstl. Gnad. Der Durchlauchte Hochgeborne Fürst und Herr,
Herr George,⁹ Hertzog in Schlesien zur Lignitz und Brieg, der Römisch. Kayserl. auch zu Hungern und
Böhaim Königl. Majest. geheimer Rath, Cämmerer und Ober Hauptmanschaffts-Verwalter in Ober- und
Nieder Schlesien, Hochbetrübter Herr Wittiber, Unser gnädiger Fürst und Herr.

Ihrer Fürstl. Gnad. haben auffgewartet:
Adam von Loß, auff Osten, etc.,
George Siegmund von Kanitz und Dallwitz, auff Urschke, Ottwitz und Wandritsch,
Reinhard von Rose, Fürstl. Brieg. Cammer Juncker.

Der Römisch. Kayserl. auch zu Hungarn und Böhmen Königl. Majest. Abgesandter, Ihre Fürstl. Gand. Der
Durchlauchte Hochgeborne Fürst und Herr,
Herr Sylvius,¹⁰ Hertzog zu Württemberg und Teck, auch in Schlesien zur Ölssen, Grafe zu Mompelgard,
Herr zu Heidenheim, Sternberg und Medzibor.

Ihre Fürstl. Gnad.haben auffgewartet:
Herr George Friedrich Herr von Kittlitz und Ottendorf, auff Mechwitz und Lorentzberg,
Herr Heinrich Winter Freyherr von Sternfeld, auff Golckowitz und Comorn, des Pitschnischen
Weichbildes Landes Ältister,
Herr Carol Victorin Beeß, Herr von Cöllen auf Löwen, Frobeln, Arnsdorff, etc.
Ihre Churfürstl. Durchl. zu Sachsen Abgesandter, Ihre Fürstl. Gnad. der Durchlauchtige Hochgeborne
Fürst und Herr,
Herr Ludwig, Hertzog in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Goldberg.

Ihrer Fürstl. Gnad. haben auffgewartet:
Caspar von Stosch auff Nieder-Tschirn, etc.,
George Wentzel von Loß auff Osten, etc.

Im andern Gliede:

Ihrer Churfürstl. Durchl. zu Brandenburg,¹¹ so wohl Ihrer Fürstl. Gnad. Fürst Johan Casimirs zu Anhalt,
etc.¹² Abgesandter Ihre Fürstl. Gnad. Der Durchlauchte Hochgeborne Fürst und Herr,
Herr Christian,¹³ Hertzog in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Wohlau.

Ihrer Fürstl. Gand. haben auffgewartet:
Wolff Heinrich von Roth Kirch und Panten auf Kreisewitz, des Briegischen Weichbildes Landes Ältister,
Georg Christoph von Gregorsdorff auf Jeseritz.

Ihrer Durchl. der Churfürstl. Frau Wittiben zu Brandenburg¹⁴ Abgesandter, Ihre Gnad. der
Hochwohlgeborne Grafe,
Herr Erhard Ferdinand Truchseß, Grafe von Wetzhausen, Herr auf Borau, Glaubhütten, Sonnenburg,
Lusinen, Reichau, und Catinen, der Röm. Kayserl. auch zu Hungarn und Böhmen Königl. Mayt. Rhat,
Obrister, und des Fürstenthumbs Breßlau Landes Hauptmann.

Ihrer Gnad. haben auffgewartet,
Adam Franckenberg von Proschlitz auf Groß Jängwitz und vorhingemelter
Caspar von Pritzelwitz und Machnitz auf Kochelsdorff.

Im dritten Gliede:

Ihrer Fürstl. Gnad. zu Mechelburg, Güstro¹⁵ Abgesandter, Ihre Gnad. der Hochwürdige
Hochwohlgeborne Herr,
Herr Gotthard Frantz Schaaffgotsch,
des Heil. Röm. Reichs Semper frey von und auf Kynast, und Greiffenstein, Freyherr von Trachenberg, des
Hohen Stiffts S. Johannis zu Breßlau Cantor, und beyrn H. Creutz daselbst Dom-Herr.

Ihrer Gand. haben auffgewartet:
Leonhard von Prittwitz anff Mittel- Arnsdorff,
Caspar Heinrich von Skahl auff Matzdorff.
Ihrer F. Gn. Herrn Johann Adolphs Erbens zu Norwegen, Hertzogs zu Schleswig und Hollstein, Stormarn,
und der Dietmarsen, Grafens zu Oldenburg und Delmenhorst,¹⁶ wie auch des Königl. Ober Ambts Collegii
Abgesandter, der Wolgeborne Herr,
Herr George Abraham Feryherr von Dyher, auff Ober Hertzogs Waldau,
der Röm. Kayserl. auch zu Hungarn und Böheimb Königl. Majest. Rhat, Cämmerer und Cantzler bey dero
Königl. Ober Ampte und Hertzogthumb Ober und Nieder Schlesien.

Ihrer Gnad. haben auffgewartet:
Heinrich Franckenberg von Proschlitz auf Brunau,
Hans von Vogt zu Lutzdorff.

Im vierden Gliede:

Ihrer Excell. Herren Johan Wilhelm Vogts Freyherren von Hunoldstein, zu Zusch, Dür Cassel, Wetz- und
Millerbach, auf Teinitz, und Salonitz, Röm. Kayserl. Mayt. General-Feld Zeugmaisters, Obristen, und

Commandanten in Ober und Nieder Schlesien Abgesandter, der Wohl Edele Gestreng
Herr Hans George von Buttler auf Arnsdorff,
Röm. Kaserl. Mayt. General Adjutant, und Obrister Lieutenant.
Herr Melchior Friedrich von Kanitz und Dallwitz auf Urske, Ottwitz, Wandritsch,
Röm. Kaserl. Mayt. auch Fürstl. Liegnitz. Briegischer Rhat.

Dann im fünfften, und nachfolgenden Gliedern zu Zweyen:
Herr Christoph Ernst von Üchtritz auf Fröschen, Rogen, Groß Wangen, Fürstl. Briegischer Rhat,
Herr Joachim von Nimitz und Jungferndorffauf Dierßdorff, Kosemitz, Tadelwitz, Fürstl. Liegnitz.
Briegischer Rhat,
Herr Christian Scholtze, Fürstl. Briegischer Rhat,
Herr Johann Rosarius von Rosenberg, auf Gonschwitz der HH. Fürsten und Stände in
Ober und Nieder Schlesien Landsbestallter, Fürstl. Liegnitz. Brieg. auch Gräfl-Promnitzischer Rhat,
Herr Samuel Kinner, Philosophiae & Medicinae Doctor, Fürstl. Brüigischer Rhat und Leib Medicus,
Herr Paul Christoph Lindner, Fürstl. Briegischer Rhat und Secretarius,
Herr Matthias Balthasar, Fürstl. Liegnitz. Briegisch. Wohlauischer Commun Cammermaister, und des
Fürstenthumbs Brieg Obersteuer-Einnehmer,
Herr Johan Natitius, Fürstl. Briegischer Schuhlgestiffts Verwalter,
Herr Gottfried Textor auf Merschine,
Herr Balthasar Hoppstock Fürstl. Liegnischer Rentmeister.

VII. Hierauff giengen wiederumb drey Marschalle:
Melchior von Spiegel auf Groß und Klein Gafron,
George von Skahl auf Wilmsdorff und Sternalitz,
Leonhard von Tzirschke zu Schmietzdorff.

Denen gefolget:

1. Ihre Fürstl. Gnad. die Durchlauchtige Hochgeborne Fürstin und Fräulin,
Fräulin Dorothea Elisabeth,¹⁷ geborne Hertzogin zur Liegnitz und Brieg,
Worden geführtet,
von
Ihren Gn. Gn. denen Hochwohlgebornen Herren,
Herren Augusto,18 des Briegischen Fürstenthumbs Landes Hauptmann, und
Herren Siegmunden19 Gebrüdern, Herren von Liegnitz, Erbherren auf Kantersdorff, Neudorff, Kurtwitz,
Jonßdorff, Nieder-Rudelßdorff, Dobergast, etc.

Ihrer Fürstl. Gnad. haben auffgewartet:
Bernhard von Waldau und Klein Rosen auf Schwanwitz, Prambßen, und Wronau, des Briegischen
Weichbildes Hofe Richter und Landes Ältister,
und
Hans George von Wentzke und Peters Heide auf Krippitz, Tzanschwitz und Olschen.

2. Ihre Fürstl. Gnad. die Durchlauchtige Hochgeborne Fürstinn und Frau,
Frau Elisabeth Maria²⁰ Hertzogin zu Württenberg und Teck, auch in Schlesien zur Ölßen, geborne
Hertzogin zu Münsterberg, Gräfin zu Mompelgard und Glatz, Frau auf Heidenheim, Sternberg und
Medzibor,

Worden geführtet,
von
Ihrer Gn. dem Wohlgebornen Herren,
Herren Czincko Howora Herren von der Leipe,²¹ Herren auf Schwentnig, Kniegnitz, Carlsdorff und
Weinberg,
und
Dem Wohl Edelen Gestrengen Herren,
Herren David von Schweinitz, auf Seiffersdorff, Sorge und Petersdorff, Fürstl. Liegnitzischem Rhat,
und des Fürstenthumbs Liegnitz Landes Hauptmann, Abdesandten der Landschafft gemeldten
Fürstenthumbs.

Ihrer Fürstl. Gnad. haben auffgewartet:
Friedrich von Roth Kirche und Panten auf Cunßdorff,
und
Hans Heinrich von Niesemeuschel auf Peißkern.

3. Ihre Fürstl. Gnad. die Durchlauchtige Hochgeborne Fürstin und Frau,
Frau Sophia Magdalena²² Verwittibte Hertzogin zu Münsterberg, in Schlesien zur Ölssen, Gräfin zu Glatz,
Frau auf Sternberg, Jaischwitz und Medzibor, geborne Hertzogin zur Liegnitz und Brieg.

Ihre Fürstl. Gnad. worden geführtet
von
Dem Wohl Edelen Gestrengen
Herren Siegmund von Nostitz, auff Ransen, Niederhertzog Waldau, Oberleppersdorff, und Großbancken,
Fürstl. Liegnitz, Brieg, Wohlauischen Rhat, und des Fürstenthumbs Wohlau Ampts Verweser,
und

Dem Wohl Edelen und Gestrengen
Herren Gottfried von Engelhart und Schnellenstein auf Heidau, des Ohlauischen Weichbildes
Cassa-Directore, als beyderseits Commun-Gesandten der Wohlau- und Ohlauischen Landschafft.

Ihrer Fürst. Gnad. haben auffgewartet:
Hans Franckenberg von Proschlitz, auff Reinersdorff, der Weichbilder Creutzburg und Pitschen
Hofe Richter,
Friedrich von Bock, auff Habendorff, Schönborn, etc., Des Reichenbachischen Weichbildes Erb
Hofe Richter.

4. Ihre Fürstl. Gnad. Die Durchlauchte Hochgeborne Fürstin und Frau,
Frau Louyse²³ Hertzogin zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, geborne Fürstin zu Anhalt, Gräfin zu Ascanien,
Frau zu Zerbst und Beerenburg, in
Gesandschafft Ihre Durchl. der Churfürstin zu Brandenburg, und Ihrer Fürstl. Gnad. der Fürstin zu Anhalt,
Dessau, so wol für dero eigene Fürstliche Person,
worden geführet,
von
Dem Wohl Edelen Gestrengen,
Herren Siegmund von Fürst, auf Kupfferberg und Albersdorff, der Stadt Breßlau Abgesandten,
und
Dem Wohlgebornen Herren,
Herren Hans George Bercka Freyherren von der Daupe und Leipe auf Elgott, etc.

Ihrer Fürstl. Gnad warteten auff,
Hans Caspar von Randau zu Neudorff,
und
Siegmund Ludwig von Pfeil auff Jordans Mühl, Gaunitz und Strachau.

5. Ihre Fürstl. Gnad. die Durchlauchtige Hochgeborne Fürstin und Fräulin,
Fräulin Anna Sophia²⁴ geborne Hertzogin zu Württemberg und Teck, auch in Schlesien zu Ölssen, Gräfin zu
Glatz, Fräulein zu Heidenheim, Sternberg und Medzibor.
Worden geführet
von
Dem Wohl Edlen Gestrengen
Herren Gabriel von Hund und Allten Grotkau, auff Neudorff und Keltschen, Fürstl. Liegnitz. Brieg.
Wohlauischen Rath, und Landes Hauptmann,
und

Dem Wohl Edelen Gestrengen
Herren Wolff Christoph von Kessel und Tscheitsch, auff Michelwitz, Fürstl. Württemberg. Ölßnischen Rath
und Hofe Marschall.

Ihrer Fürstl. Gnad. haben auffgewartet,
Friedrich von Nimptsch, auff Kummelwitz,
Christoph Friedrich von Seidlitz, auff Gulau, Frantzdorff, und Stachau.

6. Ihrer Fürstl. Gnad. Die Durchlauchte Hochgeborne Fürstin und Fräulein,
Fräulein Charlotte,²⁵ geborne Hertzogin zur Lignitz, Brieg und Wohlau.
Worden geführet
von
Denen Wohl Edelen Gestrengen
Herren Hansen von Schweinichen auff Mertschütz Fürstlichem Lignitzischen Rath, etc., und
Herren Maximilian von Rhawein auff Michelwitz und Peisterwitz, Fürstl. Lignitzischen Hofe Marschall.

Ihre Fürstl. Gnad. haben auffgewartet
Siegmund Friedrich von Knobelsdorff und Fritzschenдорff, auff Wonewitz,
Hans George von Wolff zu Ober- und Nieder Reichau.

7. Ihre Gnad. die Hochwohlgeborne Frau,
Frau Johanna Elisabeth²⁶ Frau von der Leipe, geborne Freyin von der Lignitz, Frau auff Schwentnig,
Kniegnitz, Carlsdorff und Weinberg.
Worden geführet,
von
Dem Wohl Edelen Gestrengen
Herren Just von Kostboth, auff Zantoch Fürstl. Württemberg. Ölßnischen Stallmeister.

Ihrer Gnad. haben auffgewartet,
Heinrich Winter Freyherr von Sternfeld,
Joachim Ernst von Wentzke und Peters Heide, auff Blaumühl und Bartzdorff.

8. Ihre Gnad. Die Hochwohlgeborne Fräulein,
Fräulein Sybilla,²⁷ geborne Reichs Gräfin von Dönhoff, etc.

Worden geführet,
von

Ihrer Gnad. dem Wohlgebornen Herren,
Herren Wentzel Theodor von Budowa, Herren auff Waldforwergk.

Ihrer Gnad. warteten auff
Joachim vom Gellhorn auff Kittel,
Hans Heinrich von Schmied, auff Mangschitz.

- Hierauf folgten,
9. Die Fürstl. Briegische, Württemberg-Ölßnische, Mönsterb. Ölßnische, Wohlau-Ohlauische,
1. Frauen Hofemeisterinen, und dann in eben solcher Ordnung,
2. Die Cammer- und Hofe-Jungfrauen.

10. Der Fürstlichen HHer. Rhäte Frauen.

11. Das vom Lande im Briegischen Fürstenthumb verschriebene Frauen Zimmer.

12. Die Fürstl. Hofe-Officirer, Cancelley- und Cammer- so wol Rhats-Verwandten, der Geistlichkeit, und
beym Fürstl. Gymnasio Bedieneten Frauen, iede in gebührender Ordnung.

13. Die Brieg., Württemberg, Ölß- und Mönsterberg. Ölßnische auch Wohlau-Ohlauische, etc.
Cammer Frauen, Bett Frauen und Mägdichen.

VIII. Dann giengen wiederumb zwey Marschalle,
Niclas Treptau von Rosenhain,
Zacharias Pöpler, der Fürstl. Stadt Brieg Raths Verwandten.

- Welchen gefolget:
1. Die Abgesandten von den Städten Brieg, Liegnitz, Wohlau, Ohlau, Strehlen, Nimptsch, Creutz Berg,
Pitschen, etc.
2. Die Fürstl. Briegische, Liegnitz, Wohlau, Ohlauische Cancellisten Cammer Bedienten, Cammer
Diener, Hofe Balbirer, Trompeter, etc.
3. Die Raths Leute aus den Weichbild Städten des Briegischen Fürstenthumbs.
4. Das Briegische und fremde Hofe Gesinde.
5. Die gesambte Bürgerschaft zum Brieg,
Manns und
Frauen Volck.

Als man in vorher beschriebener Ordnung biß zur Stadt Kirchen gelanget, ist vor derselben die Fürstliche
Leiche vom Wagen, durch die bestelleten Leute, genommen, hinein gebracht vor den Altar gesetzt.
Die F. Gräfl. Herren und Standes Personen, so wol Herren als Frauen Zimmer, von denen Marschallen in
die schwartzbekleideten Stühle gewiesen, und zwey Lieder
1. Höchster Gott schau unsern Jammer etc.,
2. Hertzlich thut mich verlangen.
Vorm Gebäte, welches bey der Leich Predigt zufinden, und nach diesem
3. O Jesu mein Gott und Herr, 4.voc. gesungen worden.

Hierauff hat sich die Versammlung nebst der Fürstl. Leiche aus bemelter Stadt Kirche erhoben, und
vorhin beschriebener massen übern Ring, durch die Wagner Gassen zu der Schloß Kirchen gewendet.

- Im Gange ist gesungen worden:
1. Mitten wir im Leben sind, etc.
2. Aus tieffer Noth, etc.
3. Herr Jesu Christ ich weis gar wohl, etc.,
4. Ach lieben Christen seyd getrost, etc.

Da man zur Schloß Kirchen kommen ist die Schule bald durch, die Cantorei auffß gewöhnliche Singe
Chor geführt, die Pristerschafft beym Altar und außerhalb dessen in die nehist vorhandenen Gestühle
eingetheilet:

Die Edel Knaben, und Hofe Junckern auffn Grossen- oder Kirch Saal gewiesen, die Fürstl. Leiche aber bey
dem Predig Stuhl auff ein schwartz ausgebreitet Tuch niedergesetzt, und ihr von den Marschallen, 24. vom
Adel, welche das Leich-Tuch getragen, und duppelter Guarden von Bürgern auffgewartet worden.

Die Fürstl. Personen, so wol Grafen, Herren, Pricipales und Angesandten haben auff Ihrer Fürstl. Gnad.
unseres gnädigen Fürsten und Herren, und der Herren Rhäte Chor,
Die anderern aber in die übrigen Stände sich verfüget.

Das Fürstl. Gräfl. und Freyherrliche Fraün Zimmer ist durch die Kirche übern Saal in Ihrer Fürstl. Gnad.
Unser gnädigen Fürstin und Frauen Christ-Seeligen Andenckens Gestühle:

Die Füsrtl. Hofe-Dames auff das Chor Hochemelt unseres gnadigen Fürsten und Herren Stande gegen über:

Das Adeliche und andere Frauen-Zimmer unten in die Bäncke geführt worden.

Immittelst ward gesungen:

1. Wie laufft doch alle Zeit zum End. à 6. I. K.
2. Die Gerechten werden ewiglich leben ab 8. M. A.
3. Hertzlich lieb hab ich dich O HErr 4. voc.

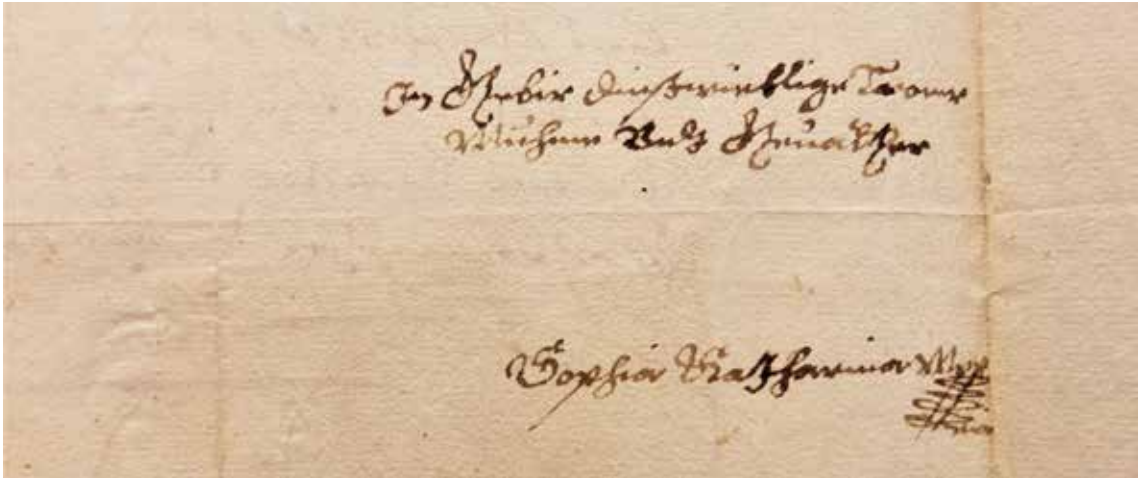
Nach bemeltem dritten Gesange sieng Herr Johann Letschius²⁸ Pfarrer bey der Stadt Kirchen allhier, und des Briegischen Fürstenthumbs Senior Primarius die Leich Predigt an, welche sub litera A nachgesetzt ist, dieser folgte der Seel. Hertzogin Lebens Lauff, und ward nach beschlossener Predigt und Gebäte gesungen:

1. Einen guten Kampff hab ich, etc. 4 voc.
2. Motet,
3. Nun lasst uns den Leib, etc.

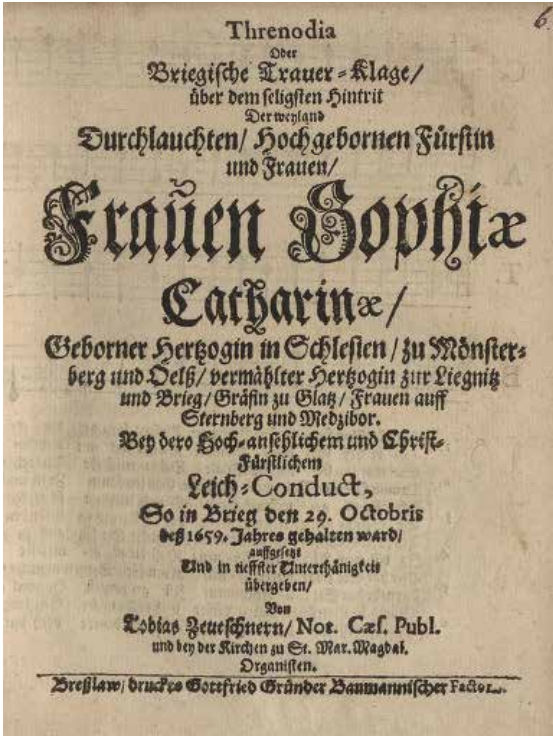
Unter dem ersten und andern gedachter Stücke hat Herr Obermarschall von Tscheschwitz den Fürsten-Hutt, das Haupt Wapen der von Zedlitz, das zum Füssen der von Heide, die zur rechten und lincken Seiten der von Borschnitz, und von Eckwricht, das sammete Leich Tuch der von Damm und von Poser, das weisse aber der von Pfeil und von Clema hinweggenommen, also daß der Sarch bey Anfang des letzteren Gesangs entkleidet gewesen, darauff fort geführet, und mit dem Hebe Zeuge bequämlich hinab in die Fürstl. Grufft gelassen worden.

Dann hat Herr Nicolaus Gertichius Diaconus bey der Fürstl. Schloß-Kirchen eine Collect und Gebäte abgelesen, die Cantorei darauff 2. Moteten, und endlich die letzten drey verse aus dem Liede: Hier lieg ich in der Erden-Schoß, gesungen.

Als diß alles verrichtet gewesen haben vorherbesagte Marschalle die Fürstl. Gräfl. und Herren Standes Personen, so wol Herren als Frauen Zimmer in kleinern Saal nehist Ihrer Fürstl. Gnad. Unseres gnädigen Fürsten und Herren Zimmer, die nachgefolgten aber auffn Platz des Schloß Hofes geführet, allwo dorten oben wolgedachter Herr Melchior Friedrich von Kanitz, etc., Römisch. Kayserl. Mayest. Rhat, und allhier Herr Christian Scholtze beyde Fürstl. Briegische Regierungs Rächte, mit der Parentation und Abdanckung wie sub litteris B. und C. zu sehen, diesen Fürstl. Leich-Proceß beschlossen.“

Žofie Kateřina, roz. Minsterbersko-Olešnická, vlastnoruční podpis v kondolenci k úmrtí její sestry Barbary Žofie, 1652 (© Archiwum Państwowe we Wrocławiu, foto autoři).

Threnodium, pamětní tisk k příležitosti pohřbu Žofie Kateřiny, roz. Minsterbersko-Olešnické, úvodní a závěrečná strana, 1659 (archiv autorů).

[illegible]

457

Poznámky

- 1

Tetragrammaton, JHVH provedené hebrejskými písmeny pro označení vlastního jména božího.
- 2

Jiří z Poděbrad (1420–1471), původem z poděbradské linie šlechtického rodu pánů z Kunštátu, od roku 1452 zemský správce, od 1458 volený český král. Nověji např. Josef MACEK, *Jiří z Poděbrad*, Praha 1967; František ŠMAHEL, *Jiří z Poděbrad*, in: Čestí králové, edd. M. Ryantová, P. Vorel a kol., Praha 2008, s. 263–271; K příslušníkům poděbradského rodu podrobněji Ondřej FELCMAN – Radek FUKALA a kol., *Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*, Praha, 2008, průběžně.
- 3

Jindřich II. Minsterberský (1507–1548), děd zemřelé.
- 4

Markéta, rozená Meklenburská na Schwerinu/Zvěřině (1515–1559), bába zemřelé.
- 5

Karel II. Minsterbersko-Olešnický (1545–1617), otec zemřelé. Významná osobnost slezských dějin, v letech 1608–1617 vrchní slezský hejtman, zakladatel *Gymnasium illustre* v Olešnici.
- 6

Alžběta Magdalena (1562–1630), rozená Lehnicko-Břežská, matka zemřelé.
- 7

Jiří II. Břežský*, děd zemřelé.
- 8

Jiří III. Břežský*, manžel zemřelé.
- 9

Jiří III. Břežský*, manžel zemřelé.
- 10

Sylvius Nimrod říšský kníže z Württemberka a Tecku (1622–1664), po roce 1647 Württembersko-Olešnický, manžel poslední Poděbradovny Alžběty Marie (1625–1686), rozené Minsterbersko-Olešnické.
- 11

Fridrich Vilém Braniborský z rodu Hohenzollernů (1620–1688), zvaný Velký kurfiřt.
- 12

Jan Kazimír Anhaltsko-Dessavský (1596–1660), otec Luisy Lehnicko-Břežské*, švagrové zemřelé.
- 13

Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*, švagr zemřelé.
- 14

Alžběta Karolína (1597–1660), rozená Falcká, ovdovělá manželka braniborského kurfiřta Jiřího Viléma (1595–1640) a matka Velkého kurfiřta Fridricha Viléma. Braniborská vdova byla dcerou kurfiřta Fridricha IV. Falckého a sestrou Ludvíka Filipa, otce Alžběty Marie Karolíny*, budoucí druhé manželky Jiřího III. Břežského*. Ernst Daniel Martin KIRSCHNER, *Die Kurfürstinnen und Königinnen auf dem Throne der Hohenzollern*, 2. *Die letzten acht Kurfürstinnen*, Berlin 1867, s. 182–220.
- 15

Gustav Adolf Meklenburský*, švagr zemřelé.
- 16

Dědici Jana Adolfa Šlesvicko-Holštýnského (1575–1616) byli Fridrich III. (1597–1659), v době pohřbu již rovněž krátce po smrti, a jeho syn Kristián Albrecht Šlesvicko-Holštýnsko-Gottorský (1614–1694). *Algemeine Deutsche Biographie*, 4, Leipzig 1876, s.188–191; 8, Leipzig 1878, s.15–21; 14, Leipzig 1881, s. 412–413.
- 17

Dorotea Alžběta Lehnicko-Břežská*, dcera zemřelé.
- 18

August z Lehnice*, švagr zemřelé.
- 19

Zikmund z Lehnice, švagr zemřelé.
- 20

Alžběta Marie Württembersko-Olešnická*, neteř zemřelé.

- 21

Čeněk Hovora z Lípy*, švagr zemřelé.
- 22

Žofie Magdalena Minsterbersko-Olešnická*, švagrová zemřelé.
- 23

Luisa Lehnicko-Břežská*, švagrová zemřelé.
- 24

Anna Žofie Württembersko-Olešnická, dcera Alžběty Marie, roz. Minsterbersko-Olešnické a Silvia Nimroda Württembersko-Olešnického; praneteř zemřelé.
- 25

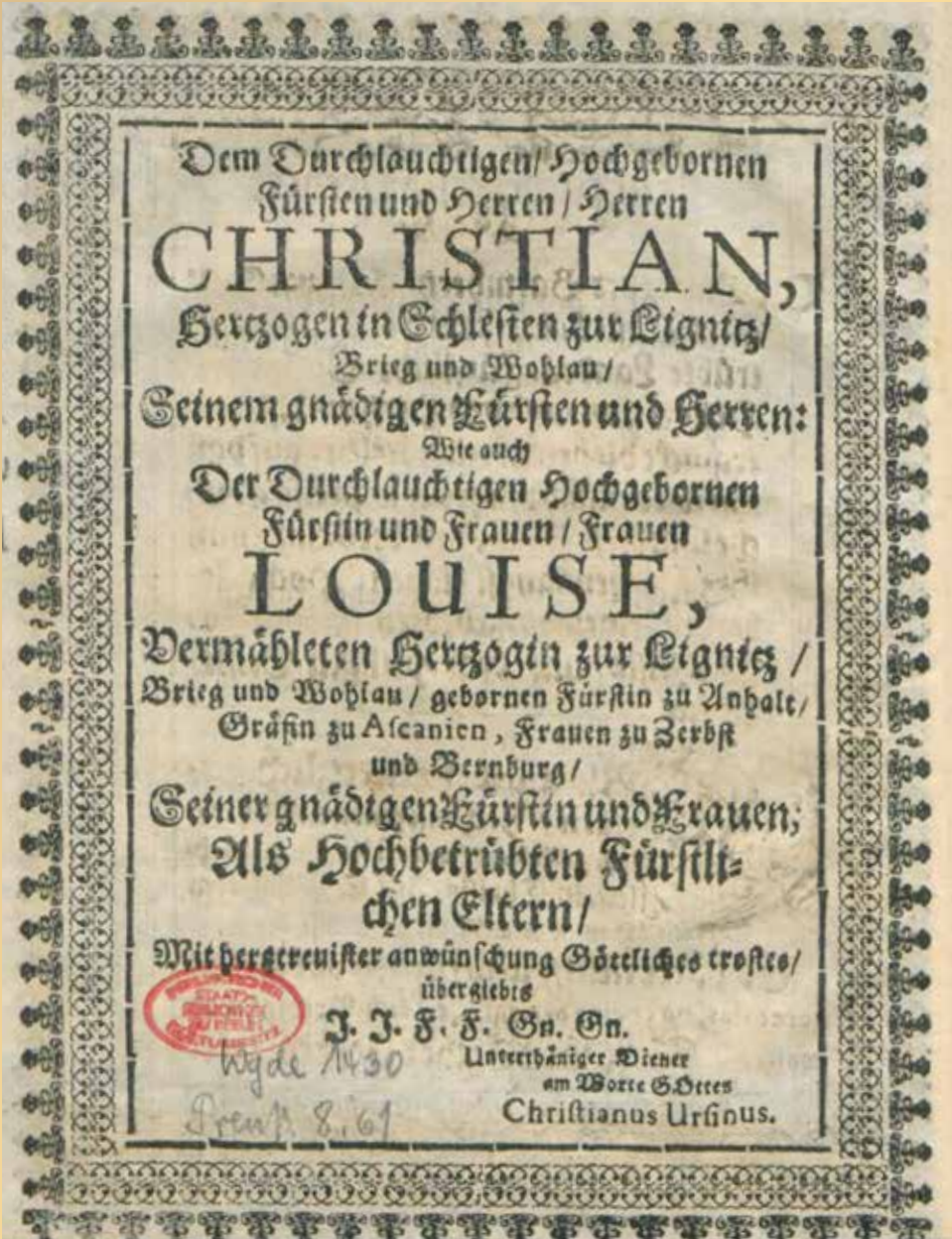
Karolína Lehnicko-Břežská, později provdaná Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderburská*, neteř zemřelé.
- 26

Johana Alžběta z Lipé*, švagrová zemřelé.
- 27

Sybilla z Dönhoffu*, později provdaná Žichlinská, neteř zemřelé.
- 28

Jan Letschius (1603-1664), teolog a luterský pastor, kterému bylo na základě posledního přání zemřelé svěřeno celebrování bohoslužeb.

Pamětní tisk
s popisem pohřebního
průvodu princezny
Louisy Lehnicko-
-Břežské, dedikace
rodičům, 1660.

Pamětní tisk vydaný u příležitosti pohřbu Louisy Lehnicko-Břežské (†1660): popis pohřbu se smutečním průvodem, Břeh (1660)

Fürstliche Leich Predigt über den zwar Frühzeitigen aber gar seligen Abschied, Der Durchlauchten Hochgebornen Fürstin, und Fräulein, Fräulein Louise, Hertzogin in Schlesien zur Lignitz, Brieg und Wohlau, deß auch Durchlauchten, Hochgebornen Fürsten und Herren, Herren Christian Hertzogen in Schlesien zur Lignitz, Brieg und Wohlau, Jüngsten Fürstl. Fräuleins: Welches den 6. Febru. umb 5 Uhr abends Ao. 1660 seligten Herren eingeschlafen, und den 17. Martii darauf in die Fürstliche Grufft bey der Statt-Kirchen zur Ohlau eingesencket. Gehalten durch Christianum Ursinum, Fürstl. Ohlausehen Hoff Prediger.¹ Gedruckt zum Brieg, durch Christoff Tschorn, s. d. (1660)

„Demnach Ihre Fürstl. Gnad. die weiland Durchlauchtige, Hochgeborne Fürstin und Fräulein, Fräulein Louise, Hertzogin in Schlesien, zur Lignitz, Brieg und Wohlau, nach dem Rathschluß und Willen des Allerhöchsten Gottes, den 6. Febr. instehenden 1660sten Jahres, des Abends zwischen 5. und 6. Uhr auff dem Fürstlichen Hauß zu Ohlau, sanfft und selig verschieden.

Als haben dero hertz vilgeliebter Herr Vatter, Der auch Durchlauchtige, Hochgeborne Fürst und Herr, Herr Christians,² Hertzog in Schlesien, zur Lignitz Brieg und Wohlau, so fort gnädig verordnet, daß des entseeelten Fürstlichen Cörpers sepultur in dero Fürstlichen Residentz-Stadt Ohlau, den 17den Martii, gehalten werden solte.

Wie nun den vorhergegangenen 16. Martii. die dem Fürstlichen Leichproceß bey zuwohnen, invitirte, Erläuchte und andere Herren Standes Personen, auch die erforderte Ritterschafft des Wohlauschen Fürstenthumbs, und Weichbildes Ohlau, in Ohlau einkommen.

Als ist auf den hernach folgenden 17. Martii, die Fürstliche Leiche auf einem (im Fürstlichen Schloßhoff dazubereiteten) Ort gesetzt: an iede Seite 6. vom Adel, nebenst 6. Trabanten, so die Gewehr unter sich gekehret, gestellet: Die Speisung zu bestimmter Zeit verrichtet, und die ordentlichen Pulse (unter welchen sich das Adeliche, der Hoff-Officirer und Bedienten, so wohl das Bürgeliche Frauenzimmer, und dannen die vom Adel und Bürgerschaft in- und vor dem Schloß gesamlet, und in gehörige Ordnung gestellet) geläutet worden; inmassen auch zugleich die Priesterschaft und Schule bey dem Herrn Superintendenten

zusammen kommen.

Welche unlängst hernach von dreyen vom Adel in langem Trauer Habit, und mit schwartzen Tuch überzogene Stäbe in Händen habend, aufs Schloß geführt:

Als da sind gewesen
Herr Heinrich von Lucke, auf Militsch,
Herr Ernst Georg von Ullersdorff, auf Seyfersdorff,
Herr Caspar von Posadowsky, auf Rohre.

Nach deme nun die verordnete Gesänge musiciret, haben erstgemelte drey vom Adel, die Umbwendung zurück geführt, und sind der Schulen und folgenden Priesterschaftt gemachsam fürgegangen.

Denen gefolget die Fürstl. Edel Knaben, ie zwey und zwey in einem Gliede.

Hierauf sind abermal drey Marschalle, als:

Herr Balthasar von Bock, auf Groß Außker,
Herr Hans Heinrich von Lastwitz, auf Bartsch, und Gummern,
Herr Tobias Wilhelm von Haugwitz, auf Hochbeltsch,
gefolget, und die auß dem Fürstenthumb Wohlau beschriebene Ritterschafft, so wol die Fürstl. Lign. Briegische als die Fürstl. Lignitz. Brieg. Wohlausische Cammer und Hoff Junckern gefolget.

Hierauf folgete der Fürstliche Lignitz. Brieg. Wohlausische Rath und Marschall,

Herr Jonas von Walwitz,
und ist mit zweyen neben sich habenden Marschallen
als,

Herr Hanß von Unruhe, auf Wengstatt,
und

Herr Melchior von Stusch, auf Munschitz,
der Fürstlichen Leiche fürgegangen.

Nach solchem folgete die Fürstliche Leiche, welche von 10, vom Adel getragen worden, als,

1. Herr Hanß Adam von Posadowsky, auf Rohre,
2. Herr Gottfried von Sebottendorff, auf Gaulen,
3. Herr Georg Sigmud von Wiesebinsky, zu Klein Beißkerau,
4. Herr Wentzel von Niesemcuschel, auf Bißkorsiene,
5. Herr Carl von Beß, auf Saberwitz,
6. Herr Alexander von Schweinitz, auf Kutscheburwitz,
7. Herr Leonhart von Nostitz auf Zedlitz,
8. Herr Hanß Ernst von Nostitz, auf Seyferoda,
9. Herr Carl Heinrich von Lemberg, auf Kuntzendorff,
10. Herr Caspar Adam von Stössel, auf Tscheschen.

Die Fürstliche Leich war mit einem weissen taffeten, und schwartzen sammeten Tuch bekleidet, und

oben auf dem Fürstlichen Sarge, der Fürsten-Hut gesetzt: umb die Fürstliche Leiche waren zu beyden Seiten 12. Trabanten, mit umbgekehrten, und mit schwarztem Tuch überzogenen Partisanen, gegangen.

Auf dem Fürstlichen zinnernen Sarge, ist hernach gesetzte mit erhabenen güldenen Buchstaben gesertigte Inscription zu befinden gewesen.

GOTT
dem unsterblichen.

Hier erwartet
der Auferstehung
Princessin
LOUISE.
Ihr Leben
war kurtz, aber vollkommen:

Ihr Lauff
behäglich, aber flüchtig:
Ihr Ende
eifertig, aber Seelig.

Sie
ward geboren
in Ohlau
Ao. 1657. den 28. Julij.
Starb allda
Ao. 1660. den 6. Febr.
Ihr Fürstl. Gn.
Herr CHRISTIAN
Hertzog in Schlesien, zur Liegnitz,
Brieg und Wohlau,
und

Ihr Fürstl. Gn.
Frau LOUISE³
geborene Fürstin zu Anhalts,
Ihre liebste Eltern,
Haben,
was an Ihr sterblich gewesen,
hierein gelegt.

Niemand beunruhige
diese Heilige beylage
biß
der höchste GOTT
Sie von der Ruh auf ruffen
und
ihre Eltern
selig und herrlich
wieder erstatten wirde.
Anno 1660. den 17. Martii.

Hinter der Fürstlichen Leiche seynd gefolget drey Marschalle, welche den Erlauchten Leidtragenden Fürstlichen und anderen hohen Standes-Personen, wie nicht weniger den Fürstlichen Herrn Räthen vorgegangen:

Als dann gewesen;
Herr Melchior von Spiegel, auf Groß und- Klein Gafern,
Herr Balthasar von Niesemeuschel, auf Strien,
Herr Caspar von Sebottendorff, auf Gaur.
Auff welche gefolget:
Der Durchlauchtige Hochgeborne
Fürst und Herr,
Herr Christian, Hertzog in Schlesien, zur Lignitz, Brieg und Wohlau, etc.
Zu dessen Rechten,
Der Durchlauchtige Hochgeborne
Fürst und Herr,

Herr George⁴ Hertzog in Schlesien, zur Lignitz und Brieg, Röm. Käyserl. auch zu Hungarn und Boheimb Königl. Majest. geheimbter Rath, Cämmerer und Oberhauptmanschaffts-Verwalter in Ober- und Nieder Schlesien.
Zur Lincken:
Der Hochwolgeborne Herr,
Herr Augustus⁵ Freyherr von Lignitz, Herr auf Cantersdorff und Neudorff, etc. Fürstl. Briegischer Rath, und desselben Fürstenthumbs Landes Hauptmann.
Im andern Glied zur Rechten:
Der Hoch Edelgeborne, Gestrenge,
Herr Gabriel von Hund und Alten Grotkau, auf Neudorff und Keltschen, Fürstl. Lign. Brieg. Wohl. Rath

und Landes Hauptmann.
Zur Lincken:
Der Hoch Edelgeborne Gestrenge,
Herr Christoff Ernst von Ühteritz, auff Fröschen und Rogen, Fürstl. Lign. und Briegischer Rath.
Im dritten Glied:
Der Hoch Edelgeborne Gestrenge,
Herr Sigmund von Nostitz, auff Rausen und Groß Pancken, Fürstl. Lign. Brieg. Wohl. Rath und Ambts Verwalter zu Wohlau,
und
Der Hoch Edelgeborne Gestrenge,
Herr Martin von Spazt der Römisch. Käyserl. Majest. des hochlöblichen Monteverquischen Regiments zu Fuß, bestelter Hauptmann.
Im vierten Glied:
Ihr Gestr.
Herr Daniel von Zepke⁶ und Reyersfeld, auf Mertzdorff und Kletschkau, Römisch. Käys. Majest. wie auch Fürstlicher Lignitzischer, Briegischer, Wohlauischer Rath,
und
Herr Rudolff Gottfried Knichen, Fürstl. Lignitz. Wohlau. Rath.
Im fünfften Glied.
Herr Christian Benjamin Albertus, Fürstlicher Lign. Brieg. Wohl. Rath,
und
Ihr Gestr. Herr Heinrich Ernst von Rößler, Fürstl. Lignitz. Briegisch. Wohlau. Rath.

Denen folgeten 3. Marschalle:
Herr Melchior von Lüttwitz, auf Mitteldammer,
Herr Hanß von Sebottendorff, auf Hünnern.
Herr Adam von Lastwitz, auf Groß Wiesewitz.
Und sind den Leidtragenden Fürstl. und andern vornehmen Standes Personen, sowohl dem Adelichen Frauen Zimmer vorgegangen, denen gefolget zu Fuß:
Die Durchlauchtige, Hochgeborne,
Fürstin und Fräulein,
Fräulein Charlotte,⁷ Hertzogin in Schlesien zur Lignitz, Brieg und Wohlau, etc.
Ihr Fürstl. Gnaden haben geleitet,
Der Wolgeborne
Herr Georg Friedrich, Freyherr von Kittlitz,
und

Herr Christoff von Tscheschwitz und Weising, auf Kunitz und Hertzogs Walde; Fürstl. Brieg. Hoff
Marschall,
ferner ist gefolget,
Die Durchlauchtige, Hochgeborne Fürstin und Fräulein,
Fräulein Dorothea Elisabeth,⁸ Hertzogin in Schlesien zur Lignitz und Brieg,
Ihr Fürstl. Gnaden sind geleitet worden
von
Herrn Caspar Bernhard von Eckwricht, auf Maaßwitz und Köchern des Brieg. Fürstenthumbs
Landes-Cassae Directorn,
und
Herrn Godfried von Engelhardten, auf Heyde, des Weichbildes Ohlau Cassae-Directorn.
Als dann folgte:
Die Hochwolgeborne Gräfin und Fräulein,
Fräulein Sybilla,⁹ Geborne Reichs-Gräfin von Döhhnhoff, Pommerische Weywodzancka.
Ihre Gräfl. Gnad. wurden geleitet,
von
Herrn Georg Sigmund von Kanitz, auf Urschkau.

Nach diesen sind gefolget,
Die Fürstl. Lign. Brieg. und Ohlauischen Hoffemeisterin und Fraün-Zimmer, der Fürstl.
Herrn Räthe Frauen, sowol was sonsten vom Lande und bey der Stadt vom Adelichen Frauen Zimmer
zur Stelle gewesen.

Welchem ferner gefolget,
Der Hoff-Officirer und Bedienten Frauen Zimmer, ie zwo und zwo in einem Gliede.
Nach denselben aber,
als
Marschall:
Herr Martin Gerhard, Fürstl. Lignitsch. Brieg. Wohlau. Secretarius, und hinter ihm die Fürstl.
Cantzeley- und Cammerverwandten, auch andere Hoff-Officirer und Bediente: Darnach der Rath
und gantze Bürgerschafft in Ohlau.
Denen ferner gefolget,
als
Marschall
Herr Friedrich Scherffer, Fürstl. Lign. Brieg. Wohl. Cantzeley Verwandter.
Und hinter demselben das Bürgerliche Frauen-Zimmer.
Wie nun in vorherbeschriebener Ordnung die Fürstl. Leiche in die Stadt Kirche zu Ohlau, gebracht, ist

dieselbe auff ein schwartz außgebreitet Tuch, in die Mitte des Chores gesetzt worden, und sind die vom Adel,
so die Leiche getragen, nebenst den Trabanten in ihrer ordnung, und zwar so lange biß die Leichpredigt, (vor
welcher etliche Klage Lieder musiciret worden) von Herrn Christiano Ursino¹⁰ Fürstl. Lign. Brieg. Wohl.
Hofprediger, vollendet gewesen; stehen blieben.

Als nun die Predigt geendiget, und man das Lied hatte angefangen zusingen (Nun laßt uns den Lieb
begraben) ist die Fürstl. Leiche zu der Fürstl. Grufft gebracht, und dafür niedergesetzt worden.

Unter währendem singen, hat der Marschall Walwitz den Fürstlichen Hut, so an das schwartze Sammete
Leichtuch angehefftet gewesen, abgenommen, und auf einem darzu bereiteten schwartz Sammeten Küssen
auf den Altar gelegt.

Worauf ferner gedachter Herr Marschall Walwitz, nebenst Herren Hanß von Unruh und Herren
Melchiorn von Stuschen, auch das weisse Taffete und schwartz Sam(m)ete Leichtuch abgenommen, un(d)
in die Sacristey getragen: Die Fürstl. Leiche aber darauf von denen hiez zu verordneten vom Adel gemachsam
in die Fürstliche Grufft gesencket worden.

Als nun solches verrichtet, und das Gebät zugleich von dem Herrn Hofprediger abgelesen gewesen,
haben sich die Fürstlichen Leidtragenden, und andere fürnehme Standes Personen auß der Statt Kirchen
erhoben, und sind fast in voriger ordnung (nur daß die Trabanten und andere Guardia die Partisanen und
Helleparten in die Höhe kehrten) aufs Fürstl. Schloß geleitet worden.

Da dan(n) im Namen der Leidtragenden Fürstl. Personen, denen anwesenden Fürstlichen und andern
fürnehmen Standes Personen im Fürstlichen Leid-Zimmer, durch Herrn Daniel von Zepke und Reyersfeld,
auf Mertzdorf und Kletschkau, Röm. Kays. Mayt. wie auch Fürstl. Lign. Brieg. Wohl. Rath.

Denen von der Ritterschafft, so wol der Priesterschafft, als dem Rath und Bürgerey zur Ohlau, wie auch
dem Bürgerlichen Frauen-Zimmer aber, im Schloßhoffe, durch Herrn Rudolf Godfried Knichen, Fürstl.
Lign. Brieg. Wohl. Rath, abgedancket worden.

Und hat also diese Fürstliche Leich-Procession sich geendiget.“

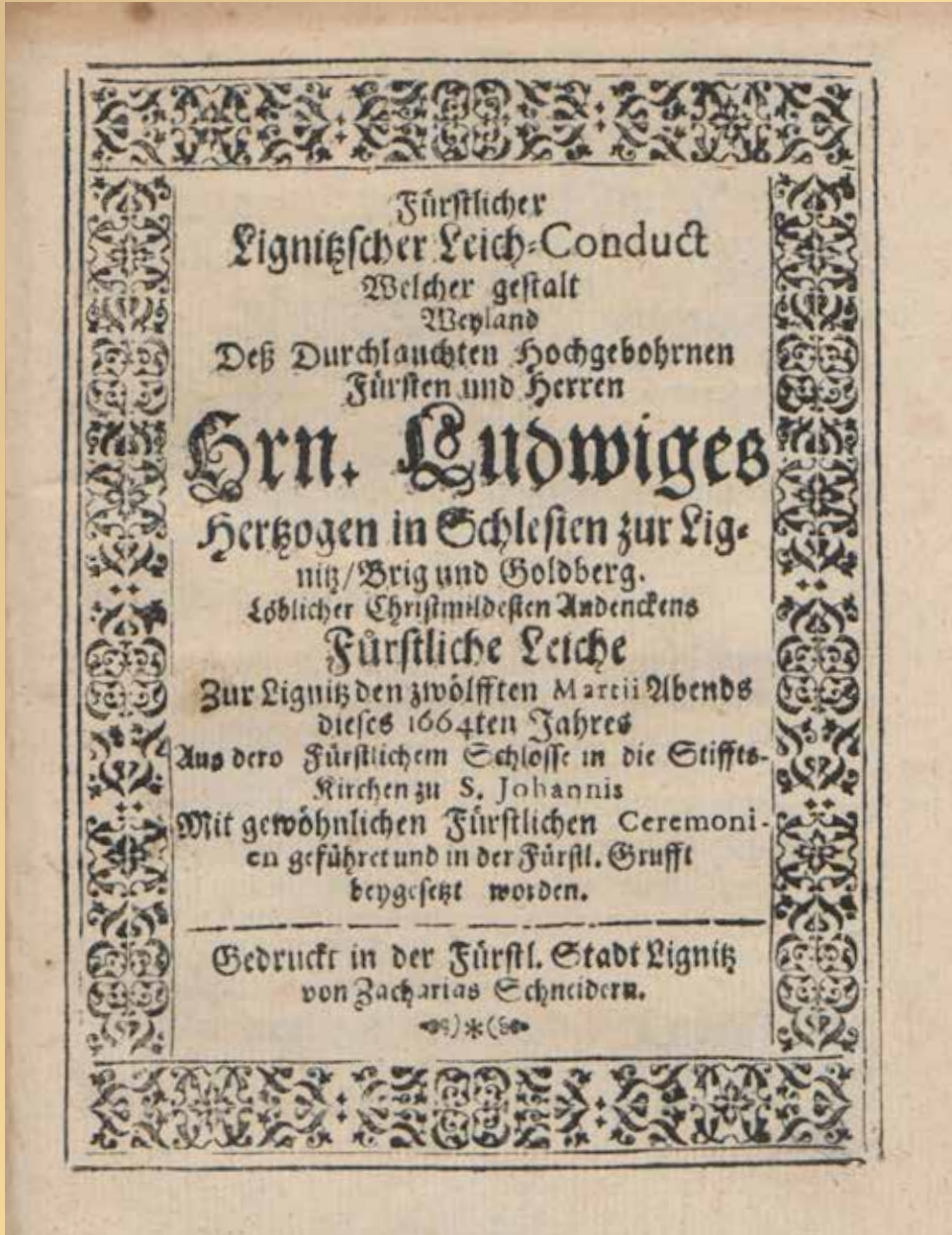
Luisa, roz. Anhaltsko-Dessavská (čtvrtá zprava) se svým otce Kazimírem, matkou Anežkou, roz. Hessensko-Kasselskou, a sourozenci, dobové vyobrazení, 1638. Luisa je zde ve věku své dcerky Louisy v době jejího úmrtí.

Poznámky

- 1 Dedikace: *Dem Durchlaughtigen , Hochgebornen Fürsten und Herren, Herren Christian, Hertzogen in Schlesien zur Lignitz, Brieg und Wohlau, Seinem gnädigen Fürsten und Herren, Wie auch Der Durchlaughtigen Hochgebornen Fürstin und Frauen, Frauen Louise, Vermähleten Hertzogin zur Lignitz, Brieg und Wohlau, gebornen Fürstin zu Anhalt, Gräfin zu Ascanien, Frauen zu Zerbst und Bernburg, Seiner gnädigen Fürstin und Frauen; Als Hochbetriebten Fürstlichen Eltern, Mit herztreuister anwünschung Göttliches tristes, übergiebts I. I. F. F. Gn. Gn. Unterthäniger Diener am Worte Gottes Christianus Ursinus.*
- 2 Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*, otec zemřel.
- 3 Luisa Lehnicko-Břežská*, matka zemřel.
- 4 Jiří III. Lehnicko-Břežský*, strýc zemřel.
- 5 August z Lehnice*, strýc zemřel.
- 6 Daniel Czepko z Reigersfeldu (1605/6–1660), jurista a básník, nobilitovaný v roce 1656. Podrobný životopis Werner MILCH, *Daniel von Czepko. Persönlichkeit und Leistung*, Breslau 1934; souborné vydání jeho díla Daniel CZEPKO, *Sämtliche Werke*, edd. U. v. Seelbach, H.-G. Roloff, M. Szyrocki, 6 Bd., Berlin-New York 1980–1998.
- 7 Karolína Lehnicko-Břežská, později provdaná Šlesvicko-Holštýnská*, sestra zemřel.
- 8 Dorotea Alžběta Lehnicko-Břežská, později provdaná Nassavsko-Dillenburgská*, sestřenice zemřel.
- 9 Sybilla z Dönhoffu, později provdaná Žichlinská*, sestřenice zemřel.
- 10 Kristián Ursinus, teolog reformované církve, představitel konsistoře v Olavě; do roku 1668 působil u dvora Kristiána I. Volovského (Lehnicko-Břežského)*. *Grosses vollständiges Universal Lexicon*, 51, 1747, s. 567.

Pamětní tisk s popisem pohřebního průvodu k příležitosti rozloučení s Ludvíkem IV. Lehnickým, titulní strana, 1664.

Pamětní tisk vydaný u příležitosti pohřbu
Ludvíka IV. Lehnického (†1663): popis pohřbu
se smutečním průvodem, Lehnice (1664)

Fuerstlicher Lignitzscher Leich-Conduct Welcher gestalt Weyland Deß Durchlauchten Hochgebohrnen Fürsten und Herren Hrn. Ludwiges Hertzogen in Schlesien zur Lignitz, Brig und Goldberg. Löblicher Christmildesten Andenckens Fürstliche Leiche Zur Lignitz den zwölfften Martii Abends dieses 1664ten Jahres Aus dero Fürstlichem Schlosse in die Stiffts-Kirchen zu S. Johannis Mit gewöhnlichen Fürstlichen Ceremonien geführt und in der Fürstl. Grufft beygesetzt worden.
Gedruckt in der Fürstl. Stadt Lignitz von Zacharias Schneidern, s. d. (Liegnitz, 1664).

„Demnach Ihre Fürstl. Gn. der Weyland Durchlauchte Hochgebohrne Fürst und Herr, Herr Ludwig, Hertzog in Schlesien zur Lignitz, Brieg und Goldberg etc. Nach Gottes allein weysen Rath und Willen den 24. Novembr. nechsten twichenen 1663sten Jahres, investem vertraüu auf daß Hochtheure Verdienst Cristi Jesu allhier in dehro Residentz Stadt Abends umb halb Neun Uhr sanfft und seelig verschieden.
Als haben dehro hinterbliebene Herren Gebrüdere, die auch Durchlauchtigen Hochgebohrnen Fürsten und Herren, Herr George,¹ der Röm. Käys. auch zu Hungarn und Böhaimb Königl. Maytt. geheimter Rath, Cämmerer, und Obrister Hauptman im Hertzogthumb Ober- und Nieder Schlesien etc. und Herr Christian,² Gebrüdere, Hertzoge in Schlesien zur Lignitz, Brig und Wohlau, zu Hochgedachten Ihres Seelig verstorbenen Herren Bruders Christ Fürstl. Bestattung den 12. Martii dieses lauffenden 1664sten Jahres anberaumat.
Wie nun vorhergehenden Tages, Als den Eylfften Martii, vie dem Fürstl. Leich-Proces beyzuwohnen invitirte Erlauchte Fürstl. Personen, Grafen, Herren, derer Abgesandten, wie auch andere vornehme Standes Persohnen in Lignitz einkommen, auch die erfoderte Ritter- und Landschafft deß Lignitzischen Fürstenthumbs, wie auch die abgeordneten von denen Weichbilds Städten, so viel derer verschrieben, zu recht bestimbter Zeit gehorsamlich erschienen.
Also ist denn 12. Martii die Fürstliche Leiche auff einen im Fürstlichen Schloß zu bereiteten Orth nach Mittag umb Ein Uhr gesetzt, die Speisung vorhero umb zehn Uhr verrichtet, und hernacher die ordentlichen drey Pülse, alß der Erstere umb 2. der Andere umb 3. und der Dritte umb 5. Uhr geläutet worden, binnen welcher Zeit das Adeliche, der Hofe Officirer, und Bedieneten, so wohl daß Bürgerliche Frauenzimmer, und dann die vom Adel und Bürgerschaft , in und vor dem Schlosse sich gesamlet, und in gehörige Ordnung gestellet, in massen auch zugleich die Priesterschaft und Schule unter solcher Zeit in der Nieder Kirch zusammen kommen.

Alß nun alles und jedes wolbesteilet und in richtige Ordnung gebracht, so haben darauff hora 6. Abends die hierzu deputirten drey Marschalle

Alß
Heinrich von Festenberg Packisch genant zu Kreibe.
Frantz vom Som(m)erfeld zu Alzenau, und
Melchior Fridrich von Arleb Magnuß genant zu Lobendaw.

So Visire und schwartz überzogene Stäbe getragen, die Pristerschafft und Schule bey gedachter Nieder Kirch abgefordert, und auff das Fürstl. Schloß geführt.

Nach deme nun die verordneten Gesänge musiciret, ist der Leich-Proces darauf in folgender Ordnung gehalten worden.

1.
Ist kommen:

Der Obriste Wachtmeister Tobias Franck deß Raths und Weinherr zur Lignitz mit der Fürstlichen Gvarde zu Fuß von 100. Mußqvetirern mit umgekehrten Gewehr.

2.
Ihrer Fürstlichen Gnaden deß Königl. Obristen Hauptmans Leib Gvarde zu Roß, so von Ihrem Cornet, Nahmens Carl Christoff von Minckwitz auf Schönfeld geführt worden.

3.
Vorerwehnte drey Marschallen.
Denen gefolget
Der Auditor Tobias Jentsch mit deme von schwarzem Tuch überzogenem Creutz, (daran daß Fürstl. Lignitzische und Brigische Wappen, und eine lange schwartze Binden gehefftet gewesen), fambt derer nachgehenden Schul, Ihren Praeceptoribus, und denen verschriebenen 24. Geistlichen.

4.
Wiederumb
Ein Marschall,
Alß
Wentzel von Kirschbaum auf Ober Obrister Leutenant.
Deme gefolget
Der Fürstlichen Leidtragenden und anderer Fürsten Grafen und Herren Edel Knaben, ie zwey und zwey in einem Gliede.

5.
Abermahln
Drey Marschalln,
Alß
Wolff Alexander von Stosch uff Klein Kotzenau.
Maximilian von Mauschwitz auf Armenruhe.
Hildebrand von Schindel auf Hermßdorff.
Derer Leidtragenden Fürstl. Personen, wie auch derer Fürstl. Herren Abgesandten, und anderer vornehmen Standes Personen, Hofe-Junckern, so wohl die von der Ritterschafft, ie zwey und zwey in einem Gliede.

6.
Ferner
Drey Marschalln,
Alß
Wolffrom von Seher auf Cuntzendorff.
Heinrich von Haase auf Neusorge, und
Moritz von Braun auf Jauschitz.

Worauff gefolget:
Die Freuden-oder Prange Fahn
Von schwartz geblümeten Damast zubereitet, auf deren Einer seiten das gantze Fürstliche Lignitzische und Brigische Wappen sambt dem Fürstl. Symbolo, CONSILIUM JEHOVAE STABIT, zierlich gemahlet, auff der anderen seiten aber hernach verzeichnete Inscription zu befinden gewesen.

ILLUSTRISIMUS
LIGIO-BREGENSIS
E PROSAPIA PIASTEÂ
DUX
LUDOVICUS
QVEM
SILESIAE INCOLAE COLUMEN
SUBDITIASYLUM
SINGULI SIDUS BENEFICUM
MAXUMI, MEDIOXUMI,
GERMANI CANDORIS DELICIUM

BONI OMNES
OPTIMUM
SANCTE VENERATI SUNT
BEATE AD DEUM REDIIT
Lignitij 24. Novembr. Anno 1663.
Annor: 47. M. 7. D. 5.
HEÏC MAJORUM CONDITORIO
ILLATUS
Anno 1664. d. 12. Martii
VITAE DOMINO
VIVENS.

Und hat solche Fahn getragen:
Hannß Herman von Braun auf Wohlstad und Kommernig,
Deme
Baltzer von Bock auff Brauchitschdorff
Die Qvasten deß Fahnes nachgetragen.

7.
Hierauff folgete:
Das Freuden oder Prange Pferd
Mit einen schwartz Sammeten Sattel, so mit Gold und Silbern grossen Spitzen und Frantzen gebrehmet,
auch mit einem vergoldeten und versilberten Zeuge gezieret gewesen auf dem Kopff und Schweiff habende
schwartz und Isabel farbene Feder Püsche und auf dem Meyen und Schweiff bergleichen Farben seidenes
Band eingeflochten, welches geritten

Melchior von Rothkirch auf Spröttichen, Fürstlicher Liegn. gewesener Stallmeister und anitzo Leutenant
über deß Königl. Obristen Hauptmans Leib Guardé.

So angethan mit einem gantz blanck Polirten Cüraß, in der Hand einen Regiments-Stab und über den
Cüraß eine Isabelfarbene dafftene Scharpe mit Gold und Silbern Frantzen, oben auf dem Casquet, aber
einen Feder Pusch, den vorig beniemeten Farben gleich habende.

8.
Die Trauer- oder Klage-Fahne,
So von schwarzem Doppeldafft, und nichts darein gemahlet gewesen,
welche geeragen:
Friedrich von Kotwitz auf Groß und Klein Reichen.

Deme
Hannß Georg von Bock auff Ober
die Qvasten deß Fahnes nachgetragen.

9.
Daß Trauer-oder Klage-Pferdt,
So mit einer schwartz Sammeten Kappen verkleidet, darauff forne an der Stirne, wie auch an beyden
Hüffteu daß Fürstliche Liegnitzische und Briegische Wappen angehefftet gewesen.

Solches haben geführet:
Nicol von Mohl auf Mühlredlitz.
George Melchior von Rotkirch auff Braune, Heinerßdorff und Strachwitz.

10.
Worauff folgten die Kleinodien,
Alß
Die drey Helme, neben einander,
Welche von Bildschnützer Arbeit erhoben, und mit Gold und Silber von Mahler Arbeit außgemachet
gewesen,
und trug:

1. Zur Rechten, den Helm mit dem Schlesischen Adler, und gelb: schwartz: roth: und weiß daran hangenden
dafftenen Binden,
Christian von Zedlitz auff Panthenau.

2. In der mitten den Helm mit dem Adler und Pfauen-Schwantz mit gleich mäßig farbirtten daran hangenden
dafftenen Binden,
Wolff Heinrich von Schkopp auf Fuchsmühl und Linthart.

3. Den Helm zur Lincken Hand mit dem Schachtzagel und derogleichen angehangenen Binden
Burghardt von Janowßky von Janowitz, auf Kroinmen Linde.

11.
Daß gantze Fürstl. Lignitzische und Brigische Wappen,
Welches ebener gestalt von Bildschnitzer- und Mahler Arbeit wohl außgefertiget, und mit langen gelben,
schwartzten, rothen und weissen dafften Binden behangen gewesen.

Welches getragen:
H. Wolff Caspar von Hundt auff Rauße, Petschkendorff und Wiltchkau,
und

Herr Hannß Georg von Hoberg auf Rädichen und Käysers-Waldau, beyderseits deß Liegnitzischen Fürstenthumbs Landes Eltisten.

12.
Ferner
Das Schwerdt,
In einer schwartz Sammeten Scheide mit vergoldetem Creutz und schwartz Florenen Binden überwunden,

Welche garagen:
Herr Nicklaß von Haugwitz auf Brauchitschdorff.
Fürstl. Lign. Rath und Hoferichter, auch deß Fürstenthumbs Liegnitz Landes Eltister.

13.
Hernachmahls
Den Fürstenhutt,
Auf einem schwartz Sammeten Küssen und herunter hangendem langen Flore
Hat getragen:
Herr Hannß von Schweinichen auf Merkschütz, Schkoll und Jäschkendorff, Fürstl. Liegn. Rath und deß Fürstenthumbs Lignitz Landeß Bestalter.

14.
Hierauff folgte:
Der Fürstl. Liegn. Hoffmarschall,
Herr Maximilian von Rachwey auff Peisterwitz und Johnßdorf,
und ist mit zweyen neben sich habenden Marschallen,
Alß
Herr Casper Ernst von Döbenern und Dobenhausen, Fürstl. Brigischen Forst- und Jägermeistern,
und
Herr Carln von Prietzelwitz auf Machnitz, Fürstl. Lignitzischem Burggrafen,
Dem Fürstl. Leichwagen vorgegangen.

Nach solchem folgte

Die Fürstliche Leiche,
Welche auf einem Wagen mit Sechs verkappeten Rossen geführt, und auf den Wagen aber anfänglich ein grosses weiß Cölnisches; und hernach uff dasselbte ein schwartz Sammetes Tuch gebreitet, und also fort der Fürstliche Sarch (welcher von den Ziangiessern aufs ansehnlichste verfertiget, auch mit Gold Silber-

und anderer Mahler Arbeit aufs künstlichste ausgezieret gewesen) gantz bloß auf solche Tücher gestellt, ausser daß oben auf den Sarch ein vergoldeter Degen gelegt, und der Fürstenhut, so uff einen schwartz Sammeten Polster gestanden, darauf gesetz worden.

Umb die Fürstliche Leiche seind vier und zwantzig hernach benahmete Persohnen vom Adel in langem traür habit, je zwölff auf einer Seiten, gehende, verordnet gewesen, da auf jeder Seite die helfte, alß Sechs die weiß, und schwartzen Leichentücher; Und die andern Sechs weisse brennende Wachs Fackeln in Händen getragen, bey und neben Ihnen aber haben noch zwölff Trabanten, und 36. Hellebardirer, mit umbgekehrten und zwar all mit schwarzem Tuch überzogenen Partisanen und Hellebarten, die Fürstliche Leiche begleitet.

Von denen erstgemelten 24. vom Adel
war
Auf der rechten Seiten:

1. Ernst von Rotkirch zu Heynerßdorff.
2. Christoff von Rotkirch zu Sebnitz.
3. Hannß Friedrich von Rotkirch zu Maserwitz.
4. Hannß Georg von Falckenhain zur Rotkirch.
5. Hannß Friedrich von Abschatz zu Zobel.
6. Georg Aßman von Abschatz zu Koißke.
7. Hiob Leonhard von Sommerfeld zu Schimmelwitz.
8. Georg von Falckenhain zu Gugelwitz.
9. Georg Abraham von Tschesch zu Steudnitz.
10. Carl Magnus von Spiller zum Taschenhoff.
11. Friedrich von Wiese zu Pilgerßdorff.
12. Gottfrid von Schindel zu Hermßdorff.

Auff der Lincken Seiten:

13. Sigmund von Rechenberg zu Leuserßdorff.
14. Christoff Friedrich von Schkopp zu Michelsdorff.
15. Melchior von Schellendorff zu Gölschau.
16. Adam Sigmund von Borwitz zu Hertzogswaldau.
17. Friedrich von Schellendorff zu Berschdorff.
18. Adam Gall von Kreckwitz zu Dalbendorff.
19. Hannß Sigmund von Hohberg zu Polschüldern.
20. Christoff Fridrich von Bock zu Lerchenborn.
21. Siegemund von Bock zum Lerchenborn.
22. Hannß Christoff von Hoberg zu Petersdorff.

23. Nicklaß Friedrich von Falckenhain zu Schierau.
24. Abraham von Schweinitz zu Ober Hermßdorff.

Neben der Fürstlichen Leiche
waren zwey Marschalle,
Alß
Hr. Fabian Leonhard von Kotwitz auf Groß und Klein Reichen Fürstlicher Brigischer Stallmeister
und
Herr Christoff Friedrich von Nostitz auf Seifriedau und Gorck, Fürstl. Wohlausischer Cammer Juncker,
Welche bey der Fürstlichen Leiche im Proces gutte Aufsicht geführet und Confusion verhütet haben.
Damit auch sonsten beym gantzen Proces gutte Ordnung erhalten, und dem Gedränge abgewehret
worden, sind noch andere vier Marrschallen zum auff- und abgeben verordnet gewesen,
Alß
Nicol. von Seidlitz auf Pancken deß Fürstenthumhs Brig Landeß Eltister und Rittmeister über
1. Compagni Land Volck.
Christoff von Landeß Cron zu Prinsenig und Royn.
Heinrich Burmeister auf Neudorff, Fürstl. Stiffts Verwalter zur Lignitz,
und
Albrecht von Säbisch Capitain Leutenant.

Auff dem Fürstlichen Sarge
Ist hernachgesetzte mit erhobenen goldenen Buchstaben gefärtigte Inscription zu befinden gewesen:

HEIC SITUS EST
LUDOVICUS
LIGIO-BREGENSIUM
Prosapiae Piastéae Princeps,
QVEM
SILESIAE INCOLAE COLUMEN FIR MISSIMUM,
SUBDITI ASYLUM TUTISSIMUM,
EGENTES SIDUS BENEFICUM
MAXUMI, MEDIOXUMI,
GERMANI CANDORIS DELICIUM,
BONI OMNES
OPTIMUM
SANCTE VENERANTUR

IN CONJUGIO
CUM ILLUSTRISS, PRINCIP. DNA.
ANNA SOPHIA³
PRINCIP. MEGAPOLITANA
Christianum Albertum intra dies-74. vidit
& Maritale vinculum per ann 14. m. 6. d. 6.
PIE CONTINUAVIT
DATUS PRINCEPS à DEO
POPULO EXOPTATUS
die 19. April. 1616, BREGAE
AD DEUM TANDEM REDIIIT
Lignitij d. 24. Novembr. Anno 1663.
Annor. 47. M. 7. D. 5.
Mortuus, ut verè vivere & usq(ue) qvcat.

Delicium Patriae LUDOVICUM Fama coronat
LUDOVICUM in Coelis gaudia certa beant.⁴

Hinter dem Fürstlichen Leich Wagen
Seind gefolget drey Marschall, welche denen Erlauchten Leidtragenden Fürstlichen Personen auch
Fürstlichen Abgesandten, und anderen Vornehmen Standes-Personen vorgegangen,
Alß welche gewesen,
Herr Melchior Fridrich Freyherr von Canitz und Dallwitz, Herr auf Urschkau, Großburg und Wandritsch,
Röm. Käys. Maytt. wie auch Fürstl. Brigischer Rath und und Hofe Marschall
H. Joachim von Hohenhauß auf Kuchelberg und Großnädltz
und

H. Adam von Loß auff Osten und Ziritz,
Welchen gefolget:

Im Ersten Gliede
Zur Rechten Hand:
Ihre Fürstl. Gn.
Der Durchlauchtige Hochgebohrne Fürst und Herr,
Herr George,⁵ Hertzog in Schlesien zur Lignitz, und Brieg, der Röm. Käys. auch zu Hungarn und Böhheim
Königl. Maytt. geheimer Rath, Cämmerer und Obrister Hauptman im Hertzogthumb Ober- und Nieder
Schlesien.

Zur Lincken Hand:
Ihre Fürstl. Gn.
Der Durchlauchte Hochgebohrne Fürst und Herr,
Herr Christian,⁶ Hertzog in Schlesien zur Liegnitz, Brig und Wohlau.

Im Andern Gliede
Zur Rechten Hand:
Ihre Fürstl. Gn.
Der Durchlauchte Hochgebohrne Fürst und Herr,
Herr Heinrich,⁷ Fürst von Nassau, Graff zu Catzen Ellenbogen, Vianden und Dietz Herr zu Beylstein.

Zur Lincken Handt:
Deß Durchlauchtigen Hochgebohrnen Fürsten und Herren,
Herren Gustaff Adolphs, Hertzogs zu Mecklenburg,⁸ Fürstens zu Wenden, Schwerin und Ratzenburg, auch
Grafens von Schwerin der Lande Rostock und Stargart Herrens, Hoch-Ansehnlicher Herr Abgesandter,
Der Hoch-Edelgeborne und Gestrenge
Herr Otto Wedig von Buch auf Tarnau und Ringleben, Fürstlicher Mecklenburgischer Hof Marschall, und
Cammer Präsident.

Im Dritten Gliede
Zur Rechten Hand:
Deß auch Durchlauchten, Hochgebohrnen Fürsten und Herren, Herren Sylvii,⁹ Hertzogs zu Würtemberg
und Teck, auch in Schlesien zur Oelß, Grafens zu Mompelgart, Herrens zu Heydenheimb, Sternberg und
Metziebohr.

So wohl
Der gleichfals Durchlauchten Hochgebohrnen Fürstin und Frauen, Frauen Elisabeth Mariae¹⁰ Hertzogin
zu Würtemberg und Teck, auch in Schlesien zur Oelße, Gebohrner Hertzogin zu Münsterberg, Gräfin zu
Mompelgart und Glaß, Frauen zu Heidenheimb, Sternberg und Mezibohr Hochansehnlicher Herr Abgesandter,
Der Hoch-Wohl gebohrne Graff und Herr, Herr Augustus Graff von der Lignitz,¹¹ Herr auf Canterßdorff
und Newdorff, deß Brigischen Fürstenthumbs Landeß Hauptmann.

Zur Lincken:
Der Käys. und Königl. Stadt Breßlaw Abgesandter

Der Wohl Edele und Gestrenge,
Herr Adam Wentzel von Reichel auf Magnitz, Zaumgarten, Klein Rastelwitz, und Barotwitz, deß Raths zu Breßlaw.

Im Vierdten Gliede
Zur Rechten:
Ihrer Hochw. und Gn. deß Herren Abbts Zu Leubuß Abgesandter¹²
Der Wohl Edelgebohrne und Gestrenge,
Herr Hannß Christoff von Schweinitz auf Crain und Rudelßdorff, Fürstl. Lignitzischer Rath.

Zur Lincken:
Ihrer Hochw. und Gn. der Frau Abbtißin¹³ deß Fürstl. Gestiffts zum Heiligen Creutz in Liegnitz Gesandtet,
Der Wol Edelgebohrne und Gestrenge,
Herr Franciscus von Klobutzschin Klobutzschinßky auff Klein Rinnerßdorff deß Bischofflichen
Preichauischen Haldes Hauptman.

Ferners:
Ihre Gn Herr Obrister Leutenant,
Baron von Metternich,
Die Anderen Herren Barones.

Allerseits Fürstliche Herrn Räthe,
Die H. Herren Landes Eltisten,
Sonst anwesende Käys. Herren Officirer,
Die Herren Secretarien, H. H. Hofe Medici und Herr Rentmeister,

Denen seind gefolget
Drey Marrschalln,
Alß
Herr Georg Fridrich von Kitscher auff Schwartzau Fürstl. Briegischer Cammer Juncker.
Herr Hannß Heinrich von Schweinichen auff Wiltshcke, Fürstlicher Liegnitzischer Hofemeister,
und
Herr Adam Heinrich von Woyers auf Blumenrode.
Und seind dem Leidtragenden Fürstl. und andern Vornehmen Standes Personen so wohl dem Adelichen
Frauenzimmer vorgegangen,
Denen auf einem mit Sechs verkappeten Pferden bespanneten Leid Wagen gefolgelt,

1.
Die Erlauchte Verwittibte Hertzogin, Die Durchlauchtige Hochgebohrne Fürstin und Fraw,
Fraw Anna Sophia,¹⁴ Hertzogin in Schlesien, zur Lignitz, Brig und Goldberg, gebohrne Hertzogin zu

Mecklenburg Fürstin zu Wenden, Schwerin und Ratzeburg auch Gräfin zu Schwerin der Lande Rostock und Stargart Fraw.

Hochgedachte Erlauchte verwittibte
Hertzogin haben biß zum Wagen geführet
Auff der Rechten
Vor Hohermeldter Ihrer Fürstl. Gn. deß Hertzogs von Mecklenburg,¹⁵
und
Auff der Lincken Seite
Gleichfals vor Hochbesagter Ihrer Fürstl. Gn.
Gn. deß Hertzogs und der Hertzogin von der Oelß¹⁶ Hochansehnliche Herren Abgesandten.
Da hernachmahls zu oft Hohermeldker Erlauchter Verwittibten Hertzogin auf den Wagen gesessen dero
Hofemeisterin, Fraw Anna Barbara Kaasin¹⁷ gebohrne Kaltenhofin, Wittib.
Und sind hernachmahls in wehrendem proces bey der Carete neben herogegangen.
Hannß Albrecht von Stange zu Kunitz
und
Wolff Heinrich von Eiche, Cammer Juncker.
Nach solchen folgete zu Fuß

2.
Die Durchlauchtige Hochgebohrne Fürstin und Fraw,
Fraw Dorothea Elisabeth,¹⁸ Gebohrne Hertzogin in Schlesien zur Lignitz und Brieg, Vermählete Fürstin
von Nassau, Gräfin zu Catzen Ellenbogen, Vianden und Dieß, Fraw zu Beyllstein.
Ihre Fürstl. Gn. worden geführet von Dem Hoch-Wolgebohrnen Herren,
Herren Siegmunden Freyherren von der Liegnitz,¹⁹ Herren auf Kurtwitz, Johnßdorff, Nieder Rudelsdorff,
Dobergast, Oßig, Barsan und Borsitz,
und
Dem auch Hoch Wohlgebohrnen Herren
Herren Czincko Howora, Herren von der Leipe,²⁰ Herren auf Schwentnig, Klein-Knignitz, Carlsdorff
und Weinberg.

3.
Die Hoch Wohlgebohrne Fraw,
Fraw Johanna Elisabeth,²¹ Fraw von der Leipe, Gebohrne Freyin zur Liegnitz, Fraw auff Schwentnig,
Klein-Knignitz, Carlßdorff und Weinberg,

Ihre Gn. seind geführet worden von Dem Wohl-Gebohrnen Herren,

Herren Fridrich Wilhelm von Oppperßdorff, Freyherren von Aich- und Friedstein, Herren auff Groß Jänowitz.

4.
Die Hoch-Wohlgebohrne Fräulein,
Fräulein Sibylla,²² Gebohrne Reichs-Gräfin von Döhhnhoff, Woywodin in Pommerellen.
Ihre Gn. seind geführet worden von Dem Wohlgebohrnen Herren,
Herrn Heinrich Freyherren von Zahradeck, Herren auf Eichholtz, Dohnau und Brosenig.

5.
Die Hoch-Wolgebohrne Frau
Fraw Eva Eleonora,²³ Fraw von der Lignitz, Gebohrne Freyin von Bieberanin, Fraw auff Kurtwitz,
Johnßdorff, Nieder-Rudelßdorff, Dobergast, Oßig, Barsau und Borsitz.
Ihre Gn. seind geführet von Dem Wol-Edelgebohrnen und Gestrengen
Herren Wilhelm Wentzeln von Lilgenau auf Haltauff und Eulendorff, Fürstl. Lign. Brig. und Wohl. Rath,
Estats Directore und Ober Hofe-Marschall.

Dehnen gefolget:
Fürstliche Nassauische Fraw Hofemeisterin,²⁴
Die Fraw Landeß-Haubtmannin.
Ihre Gnaden die Fraw von Oppperßdorff.
I. Gn. die Fraw von Kanitz.
I. Gn. die Fraw von Zaradeck.

Danen
Derer Fürstlichen Herren Räthen, vom Adel, Herren Hofe Officirer, und der Herren Landes-Eltisten
Frawen.
Derer Frey Frawen Hofemeisterin vom Adel
Daß Lignitzische Fürstl. Frawen Zimmmer, Daß Nassauische Fürstl. Frauen Zimmer.
Der Herren Rätthe vom Adel Töchter,
Adelich Frawen Zimmer von denen Gräfflichen und Freyherrlichen Persohnen,
Adeliche Frawen und Jungfrawen vom Lande,
Andere Herren Rätthe Frawen so nicht vom Adel.

Hinter Denen
Zwey Marschalln,
1. Augustin Früauff

und

2. Michael Grimmen.

Sind gefolget:

1. Die Fürstl. Cantzeley- und Cammer-Verwandten.

2. Der Rath zur Lignitz.

3. Die Abgesandten von denen Städten, Goldberg, Hayn, Lüben und Parchwitz.

4. Die Gantze Bürgerschaft.

Auff diese
Zwey Marschalle,
Alß
Johann Fridrich Scharff
und
Theophilus Mühlichen,
Welche forgegangen
Dehnen Hofe Mägdichen und Allem Bürgerlichen FrawenZimmer.

Dieses ist nun der Fürstliche Leich Proces vom Schloß biß in die Kirche gewesen, und weil es damahls Tunckel und Abend war, mit vielen hundert weissen und schwartzen Wachß Fackeln und Lichtern (so von denen darzu Verordneten Proces-Marschallen auff beyden Seiten, wie auch hinten und fornen fein ordentlich eingetheilet,) derogestalt exorniret worden, daß es sehr prächtig anzusehen gewesen, zumahl, da über dieses vom Schlosse biß zur Kirche an allen Ecken der Gassen Feuerpfannen angestecket, und noch darzu aus allen Häusern, Laternen mit Lichtern heraus gehencket worden.

Wie nun in vorherbeschriebener Ordnung, die Fürstliche Leiche in die Fürstliche Stiftts-Kirche zu St. Johannis gebracht; Ist dieselbe auff ein schwartz außgebreitetes Tuch in die mitten deß Chores gesetzt worden, und seind die hierzu verordneten Marschallen, nebens denen 24. von Adel, so bey dem Leich-Wagen die Leichen Tücher und Wachß-Fackeln getragen, sambt denen zwölf Trabanten nahe bey derselben stehen blicben, die jenigen aber, welche die Fahnen, Helme, Wappen, Schwerd und Fürstenhutt getragen, vor den Altar der Grufft gegen über in Ihrer Ordnung gestellet worden, und zwart so lange, biß von (Titul) Herren Heinrich Schmettauen, Fürstl. Liegn. Hofe Prediger, und deß Fürstenthumbs Lienitz Superintendentz

Administratore daß auff dieses Christ-Fürstliche absterben absonderlich gerichtete Gebethe, stat einer Collectae, abgelesen, und die hierzu verordneten Klagelieder abgesungen worden.

Alß man nun hierauf daß Lied (Nun last unß den Leib begraben) hat angefangen zu singen ist die Fürstliche Leiche zur Fürstlichen Grufft gebracht, und dafür nieder gesetzt worden. Unter wehrenden Singert aber hat nicht allein der Herr Marschall Rähwey den Fürstenhut, sambt deme darzu bereiteten schwartz Sammeten Polster, und dann der Herr Burggraft Pritzelwitz, den vergoldeten Degen von dem Sarge abgenommen, und auff den Altar gelegt, so wohl die ernielten Leichen-Tücher von denen hierzu verordneten in die Sacristey gebracht, sondern auch zu gleich uff gegebene Losung.

1.
Auß dreyen zu dem Ende uff daß Fürstliche Schloß-Wall aufgeführten grossen Stücken.

2.
Von der Fürstlichen Leib Gvarde zu Roß so hinter der Kirche, und

3.
Von der Gvarde zu Fuß, so vor der Kirche gestanden, Eine Salve gegeben, und solche Salve noch zweymahl repetiret worden.

Gestalt denn ebenfalls noch unterwehrendem Gesange die Fürstliche Leiche von denen hierzu bestellten Personen gantz gemachsam in die Fürstliche Grufft gesencket, und uf ihren Orth gebracht, also die Fahnen umb geschlagen, und neben das Altar gelehnet, der Fürstenhutt und Kleinodien aber, so vorgetragen, auf das Altar abgelegt worden.

Worauffer (Titul) Herr David von Schweinitz auf Seyfersdorff und Petersdorff, Fürstl. Liegnitzischer Rath und Landes-Hauptmann durch einen Marrschall mitten in die Kirche gegen die Fürstlichen Bühnen über geführt, von deme selben eine Parentation gehalten, und danebst denen Anwesenden Fürstlichen Persohnen und derer Abwesenden Gesandten, so wol denen übrigen Vornehmen Standes-Personen, wie auch der Ritter und Landschafft dem Adelichen und anderen Frauenzimmer, und Priesterschaft, denen abgeordneten von Städten und gantzen Bürgerschaft, so dem Fürstlichen Leich-Proces beygewohnet, ordentlich Abgedancket worden.

Nach welchem allen haben die Fürstlichen Leidtragenden Persohnen, Fürstliche und andere Abgesandten, wie auch die übrigen Vornemen Standes Persohnen und sämbtliche Invitirte sich aus der Fürstl. Stiftts Kirchen wieder erhoben, und sind fast in voriger Ordnung (ausser daß die Trabanten und andere Guardien Ihre Partisanen und Helleparten in die hohe kehrten) auf das Fürstliche Schloß begleitet worden.

Vormit zwart der Proces auf gedachten 12. Martii beschlossen; Auff nechstfolgenden 13. Martii aber [aß nach Mittage umb Ein Uhr vorhero darzu geleitet war, und die Leidtragenden Fürstlichen, wie auch die andern Vornehmen Standes-Persohnen, und sämbtlich Invitirte sich eingefunden] ist von vorerwehntem Herren Hofe-Prediger und Superintendentz Verwalttern in der Fürstlichen Stiffts-Kirchen zu St. Johannis noch eine Leichen Sermon gehalten, und dabey aus dem anderen Buch der Chronicor. und zwart aus dem 24. und 25. Versicul des zesten Capittels vom absterben und Begräbnis des Königs Johäder Text abgehandelt worden.

Auf den 14. Martii aber früh umb Neun Uhr in Anwesenheit der Erlauchten Fürstlichen Personen, Hofe bedieneten, Priesterschafft und denen Gelehrten von Rectore M. Christiano Primkio in Lateinischer Sprache eine Oratio Funebris in der Schulen gehalten und also alle Solennien deß Fürstl. Leich-Processus geschlossen worden.

Hierauff folget nun das Gebete, die Fürstliche Parentation, die Leich-Predigt und Oratio Funebris hirnach Gedruckt.

Gebeth,
So den ersten Tag bey der Fürstl. Funeration gesprochen worden.

Gerechter Barmhertziger Gott, himlischer Vater, der Du durch den Mundt deiner ewigen Weißheit gesprochen, das durch dich die Könige regiren, und die Fürsten und Regenten auff Erden herrschen, auch gesaget, das umb des Landes Sünde willen viel Verenderung der Fürstenthümer werden; Wir erkennen und bekennen für deiner heiligen Majestät, daß wir durch unsere Sünden die wir in veilen schweren und grossen Mißhandlungen wider dich begangen haben, auch diesen schmerzlichen Landes Riß, daß du uns unsern Frohmen Gnädigen Landes-Vater Fürsten und Herren, so frühzeitig noch in der besten Blütthe Seines Lebens angefodert und hinweggenommen hast, Wohlverdienet haben. Ach! Wir, unsere Väter und unsere Kinder haben für dir gefündiget und müssen uns schämen für deinem Angesichte, unseres Hertzens Frewde hat nu ein Ende, unser Reygen ist in Wehklagen verkehret, unser Hertze ist betrübet und unsere Augen sind finster worden, du hast uns mit Zorn überschüttet, unser Land ist zur Wittwe und seine Einwohner zur Weyse worden; Ach Herr wie bange ist uns, denn wir sind Hochbetrübet, braussen fürchten wir das Schwerd, inwendig kleidestu das Land mit Dunckel; Ach Herr zürne nicht ewiglich, gedencke daß wir in Christo dein Volck und du unser Vater bist, gedencke daß wir Staub und Aschen sind; Laß deinen Zorn nicht ewiglich brennen. Wir verheissen dir wahre Busse und Besserung des Lebens. Erfreue uns derowegen wieder nach dehnm du uns so lange gezüchtiget hast richte uns wieder auf nach dehnm wir gedemütiget sein, heile uns wieder nach dehnm du uns geschlagen hast.

Verbinde die verwundeten Fürstl. Hertzen mit dem kräfttigen Balsam deines Heiligen Geistes, flösse ihnen ein seine himlische Tröstungen, Christliche Gedult und gläubige Gelassenheit, heile den Riß denn du gemacht hast, und bawe wieder das arme Land, schaffe uns Beystand für unsern Feinden, sey unser Schutz und Hülffe in der grossen Noth; Laß uns auch ferner dein Volck sein! Gott Zebaoth wende dich und schawe vom Himmel, stehe an und suche heim den Weinstock deiner Kivchen, halt ihn an Baw, dehnm deine Rechte gepflantzet hat, und dehnm du dir fleißig erwehlet hast, so wollen wir nicht weichen! Herr Gott Zebaoth tröste uns, laß leuchten dein Antlitz so genesen wir. Laß die Fürstl. Gebeine in dem Schloß der Erden unter der Wache deiner heiligen Engel, biß sie dermal eines zu ewiger Verklärung wieder blühen und zum ewigen Leben wieder aufferstehen werden, einer stillen und sicheren Ruhe geniessen! Lehre uns alle aus diesen Erlauchten Erempel auch, daß es ein Ende mit uns haben muß, daß unser Leben ein Ziel hat, und wir daron müssen.

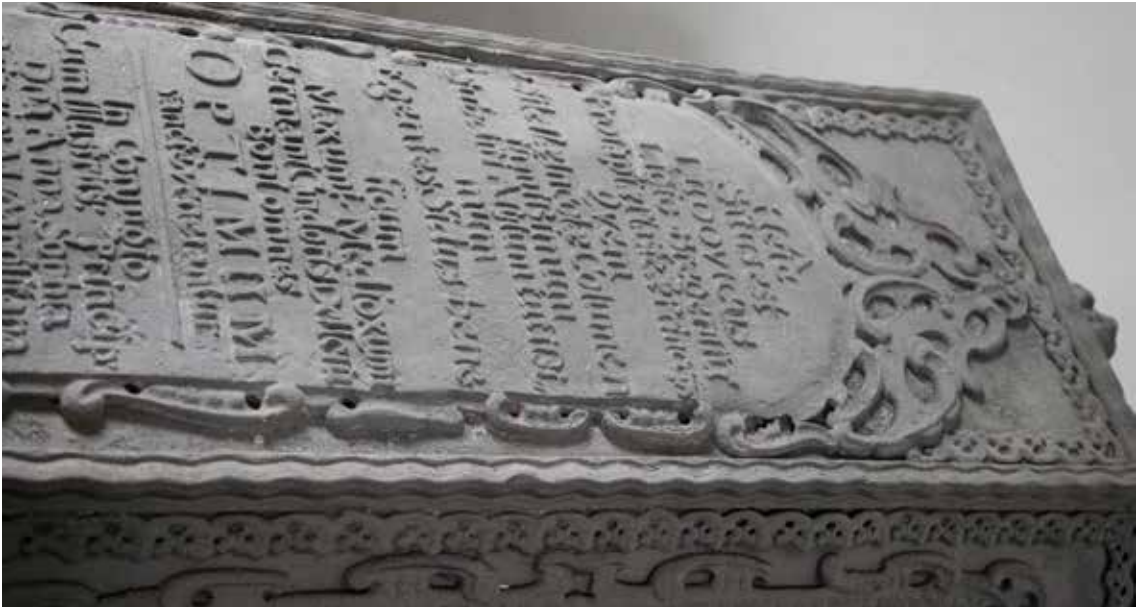
Erhalte das Uhalrtte Piastische Fürstliche Hauß in bestendiger Succession und allem Fürstlichem Florirendem aufnehmen, besonders schütze zu dieser gefährlichen Zeit die noch lebenden Regierenden Häubter und Landes Väter, alß deine Angäpfel und Eigenthumb, und laß es ihnen niemals mangeln an einem Fürstl. Erben, der auff dem Stul sitze und uns in Gerechtigkeit regire! Und solches umb Christi Jesu Willen der uns ferner gelehret beten

Unser Vater.“

Vlastnoruční podpis Ludvíka IV. Lehnického na přípravném textu ke svatební smlouvě, 1648 (© Landeshauptarchiv Schwerin, Akten, Altes Archiv, Fürstenhaus, Dynastie- und Hofsachen).

Sarkofág Ludvíka IV. Lehnického, detail – víko s pamětním textem, Lehnice 1664, Mauzoleum Piastovců, současný stav (foto autorů).

Sarkofág Ludvíka IV. Lehnického, detail – figura lva místo nohou, 1664, Mauzolem Liastovců, současný stav (foto autoři).

Poznámky

- 1 Jiří III. Břežský*, bratr zemřelého.
- 2 Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*, bratr zemřelého.
- 3 Anna Žofie Lehnicko-Břežská*, manželka zemřelého.
- 4 V originálním vyhotovení je poslední věta na sarkofágu umístěném v Mauzoleu Piastovců v kostele sv Jana vyhotovena v podobě: *Dulde Deous Patriae LUDWICUM Fama coronat LUDWICUM in Coelis Gaudia certa bean.*
- 5 Jiří III. Břežský*, bratr zemřelého; senior rodové linie.
- 6 Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský) *, bratr zemřelého.
- 7 Jindřich Nassavsko-Dillenburský*, manžel Dorotey Alžběty, roz. Lehnicko-Břežské*, neteře zemřelého.
- 8 Gustav Adolf Meklenburský na Güstrowě*, bratr Anny Žofie Lehnicko-Břežské*, švagrové zemřelého.
- 9 Silvius Nimrod Württembersko-Olešnický (1622–1664).
- 10 Alžběta Marie Württembersko-Olešnická*, neteř Jiřího III.*, bratra zemřelého.
- 11 August z Lehnice*, bratr zemřelého.
- 12 Vyslanec opata cisterciáckého kláštera v Lubuši, něm Leubus, dnes Lubiąż (Polsko).
- 13 Vyslanec abatyše kláštera benediktinek v Lehnici.
- 14 Anna Žofie Lehnicko-Břežská*, manželka zemřelého.
- 15 Gustav Adolf Meklenburský na Güstrowě*, švagr zemřelého, bratr ovdovělé Anny Žofie Lehnicko-Břežské*.
- 16 Silvius Nimrod Württembersko-Olešnický a jeho manželka Alžběta Marie*.
- 17 Anna Barbara, roz. von Kaltenhoff zu Seiffersdorff (1623–1678), poprvé provdaná od roku 1645 za Klaudia von Kooß auf Gärdorff, císařského důstojníka (Obrist-Lieutenant zu Pferd). Padl údajně u Schony (Scania) během druhé severní války roku 1657. Podruhé se provdala po roce 1665 za Jiřího Frdricha von Wenzky auf Mickendorff. V letech 1663–1665 zastávala post hofmistryně vévodkyně Anny Žofie Lehnicko-Břežské. Johannes SINAPIUS, *Des Schlesischen Adels, Anderer Theil, oder Fortsetzung Schlesischer Curiositäten*, etc., Leipzig und Breßlau, 1728, s. 714.
- 18 Dorotea Alžběta Nassavsko-Dillenburská*, neteř zemřelého.
- 19 Zikmund z Lehnice*, bratr zemřelého.
- 20 Čeněk Hovora z Lipé*, švagr zemřelého.
- 21 Johana Alžběta z Dönhoffu*, sestra zemřelého.
- 22 Sybila z Dönhoffu*, později provdaná Žichlinská, neteř zemřelého.
- 23 Eva Eleonora z Lehnice, roz. z Bibran, švagrová zemřelého.
- 24 Hofmistryně Dorotey Alžběty Nassavsko-Dillenburské; nepodařilo se ji identifikovat.

Pamětní tisk
s popisem konduktu
při pohřbu Alžběty
Marie Karolíny, roz.
Falcké ze Simmern,
titulní strana, 1664.

Pamětní tisk vydaný u příležitosti pohřbu
Alžběty Marie Karolíny Lehnicko-Břežské,
roz. Falcké ze Simmern (†1664):
popis pohřbu se smutečním průvodem, Břeh (1664)

Fürstlich-Briegischer Leich-Conduct, welcher gestalten Der weiland Durchlauchtigen, hoch-gebornen Fürstin und Frauen, Frauen Elisabeth Maria Charlotte, Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, geborner Pfaltzgräfin bey Rhein, Hertzogin in Bayern, Gräfin zu Spanheim, Christ-seligsten Gedächtnuß. Fürstliche Leiche, Im Brieg den 7. Octobr. dieses lauffenden 1664 Jahres auf dem Fürstl. Schlosse erhoben, und mit gewöhnlichen Fürstl. Ceremonien erstlich in die Stadt, von dar in die Fürstl. Schloß-Kirchen geführet, und in die Fürstliche Grufft beygesetzt worden. Gedruckt zum Brieg durch Christoph Tschorn, s. d. (1664).

„Demnach die weiland Durchlauchtige, hochgeborne Fürstin und Frau, Frau Elisabeth Maria Charlotte, vermählete Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, geborne Pfaltzgräfin bey Rhein, Hertzogin in Bayern, Gräfin zu Spanheim, Christ-seligen Andenckens, nach Gottes allein heiligen, weisen und unwandelbaren Rhat und Willen, als Dieselbe zuvorhero eine geraume Zeit mit beschweritcher Leibes-Unpäßligkeit anheim gesucht gewesen, den 20. Maji ietzo lauffenden 1664sten Jahres, in wahrer Erkäntnuß und Bekäntnuß Ihres und unsers Erlösers Jesu Christi, auch festem Vertrauen auf dessen hochtheürn Verdienst, allhier in Brieg, in Dero gewöhnlichem Zimmer, Abends halb 5. Uhr, unter wehrendem andächtigen aller umstehender Geistlichen und Bedienten Gebethe, sanfft und selig verschieden: Als haben Dero hinterbliebener Hertzliebster und schmerzlich-betrübter Herr rund Gemahl, der Dutchlauchtige, hochgeborne Fürst und Herr, Herr George,1 Hertzog in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, Röm. Kaiser-auch zu Hungarn und Böhaimb Königlicher Majest. Gehaimer Rhat, Caemmerer und Obrister Hauptmann im Hertzogthum Ober- und Nieder-Schlesien, zu hochgedacht Dero Hertz-innig-geliebten Frau Gemahlin Christ-Fürstl. Bestattung, und Erweisung letzten schuldigen Ehren-Dienstes den 7den October hujus anni, anberaumet, und inzwischen die behörige Intimationes an die Erlauchten Anverwaneen und Häuser ergehen lassen.

Ob nun wol hochgedacht Ihr Fürstl. Gn. unlängst hierauf von der Göttlichen Allmacht ebener massen mit Leibes-Beschwerden belegt worden, und nach wenig Wochen, vermittelt eines seligen Simeon-Stündleins, Dero vorangegangenen Seligen Fürstl. Gemahlin auf der Todten-Bahn den 14. Julii Anni

currentis gefolget, auch dahero die so angestellte Leichs-Bestattung selbst nicht außrichten können: So haben doch Dero Fürstl. Lehn- und Land-Erben, die so außgesetzte Zeit Fürstl. Begräbnüsses, und darbey auß gestellten Leich-Ceremonien nochmahln beliebt, und die gewöhnliche Invitations-Schreiben darnach einzurichten verordnet.

Welchem nach als den Tag vorhero, war der 6. October, die Kaiserl. Chur-Fürst- und Fürstlichen Abgesanten, Erlauchte Fürstl. Personen, derer Fürstenthümer Liegnitz, Brieg, und Wohlau, wie auch der Königl. Stadt Breßlau Abgesanter, und andere Vornehme Standes-Personen einkommen, auch die absonderlich erforderte Ritter- und Landschafft vorermelter Fürstenthümer, zusambt den Angeordneten von denen Städten, so viel derer verschrieben, zu recht bestimmter Zeit erschienen.

So ist den 7^{den} October die Fürstliche Leiche in einem Zinnernen Sarche, mit dem Väterlichen Pfälztzisch-Zweybrückischen Wapen zu den Haupten, mit dem Mütterlichen Chur-Brandenburgischen zu den Füßen, Fürstl. Nassauischen von Uranien zur Rechten, und Marggräflich Brandenburg-Preußnischen zur Lincken Seiten außgeziehret, dessen Inscription sub Sign.* zu lesen, auß der Fürstl. Silber-Cammer deß Morgens frühe umb 6. Uhr, in beyseyn, der hierzu deputirten Marschalle und Hof-Dames, insonderheit deß Ober-Marschalls Freyherren von Canitz, und Fürstl. Frau Hofe-Meisterin, von deß Seligen Hertzogs Seiten erhoben, und auf den hierzu bereiteten Leid-Wagen (welcher mit einem kostbahren Weissen, und Sammeten Leich-Tuch bedeckt gewesen) gemächlich gebracht, der Fürsten-Hut auf einem schwartz Sammeten Kiessen darauf geftellet, nach deme mit 24. Hellebardirern besetzt, und biß umb 8. Uhr verwachet worden.

Signum *²

יהוה³

In Spem certissimam
Gloriosissimae Resurrectionis
Exuvias Mortalitatis
Deposuit hic
ELISABETHA MARIA
CHARLOTTA,
Palat. Rhen. Dux Bavar. Comes Spanheim.
Nata
Sedani A. MDCXXXIIX.
D. IX. Cal. Nov.
Patre
LUDOVICO PHILIPPO⁴
PALATIN. Rhen. Duc. Bav.

Com. Spanheim.
Electoribus Palatinis
&
Principp. Aurationensibus
orto
Matre
MARIA ELEONORA⁵
JOACHIMI FRIDERICI ELECT.⁶
Brandenb. Filia,
Impp. Regum, Elector. Archid.
Progenies.
Nupta
A.MDCLX. D. XIII. Calend. Nov.
GEORGIO III.
Duci Silesiae Lignic. Bregensi
SAC. ROM. CAES. MAS.^{tis}
Consiliario, Camerario
&
per utramque Silesiam
Capitaneo.
PRINCIPI INCOMPARABILI
Ipsa Heroina Princeps
Decus Juvent. Illustrissimae
Denata
Bregae Sil. A. MDCLXIV.
D. XI. Calend. Jun.
cum
Vixisset cum Marito optimo
optime
Sine proletamen
Anni III. Mensib. VII.
Tulisset Secum Ann. XXV.
Mens. VI. D. XXIIX.
Duxisset secum Gloriam
&
honorem perpetuum

Conjugis carissimae
Faeminae rarissimae
ut &
Singularis Castitatis
Exemplum.

Nachdeme nun umb 8. Uhr der erste, umb 9. der andere, und bey angehendem Process umb 11. Uhr der dritte Puls geleutet, wurden bey Leutung deß andern Pulses der Kaiserl. wie auch Churfürstl. Gesanten, Fürstl. Mannes-Personen, und der Abwesenden Gesanten, wie auch die Herren Grafen, Barones, Herren Landes-Haupt-Leuthe, Herren Rhäte, Land-Hoferichter, und Landes-Eltisten um- und vor deß Durchlauchtigen Hochgebornen Fürsten und Herren, Herren Christians⁷, Hertzogs in Schlesien zur Lignitz, Brieg und Wohlau, unseres Gnädigen Fürsten und Herren, als Leid-tragenden Herren Schwagern Zimmer; Das Fürstliche, Gräfliche, Freyherrlich- und Adelige Frauen-Zimmer von Hof und Lande, in der Durchlauchtigen, Hochgebornen Fürstin und Frauen, Frauen Dorothea Elisabeth⁸, Fürstin zu Nassau, geborner Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, Gräfin zu Catzen-Elbogen, Vianden und Ditz, Frauen zu Beilstein, als Leid-tragenden Frauen Stief-Tochter Zimmer, durch die hiertzu deputirte Marschalle zusammen geführt, die verschriebene Ansehnliche Noblesse aber versamlete sich in dem grossen Saale; Der Städte Abgesanten, wie auch Cancelley- und Cammer-Verwanten, Bürgermeister, Rhatmannen, wie auch Literati bey der Fürstlichen Stadt Brieg, vor der Fürstl. Cancelley; Deren Frauen, in der alten Tafel-Stuben; Hofgesinde und Burgerschafft von Mannes-Personen auf dem äusseren Schloß-Platze; Deren Frauen und Töchter auf den Gängen.

Worauf Herr Ober-Marschall, Freyherr von Canitz, bey die Fürstl. Leiche geordnet:

1. Zwelff Cavaglier, welche das Leich-Tuch gehalten, ie sechs und sechs auf einer Seiten,
2. Zwelff Cavaglier, welche einen von schwarzem Sammet gemachten Himmel über der Fürstl. Leiche getragen,
3. Zwelff Trabanten, mit vergoldeten umgekehrten Partisanen,
4. Noch andere 36. Hellebardirer, mit auch umbgekehrten Kurtzen-Wehren, und die Direction bey der Fürstlichen Leiche

Herren Fabian Leonhard von Cottwitz auf Wischitz, Groß und Klein-Reichau, Fürstlichen Briegischen Stallmeister, und

Herren Albrecht von Säbisch, Capitain-Lieutenant über der Königl. Stadt Breßlau Guardie, anvertrauet.

Unter denen erstgemelter umb 10. Uhr vor die Fürstliche Leiche Sechs mit schwarzem Tuche gantz bekleidete Leib-Pferde legen lassen, und also alles zum Process fertig gehalten.

Und damit bey wehrendem Process alles in gutter Ordnung gehalten würde: Sind zu dessen Beobachtung folgende Marschalle angesetzt gewesen, als:

Herr Carl von Pritzelwitz, Fürstl. Burgraf zu Liegnitz,
Herr Christoph Zollickhofer von und zu der Alten Kliugen, Fürstl. Briegischer Rhat, Cammermeister, und Ober Steur-Einnehmer Brieg. Fürstenthumbs,
Herr Caspar von Pritzelwitz auf Kuchelsdorff,
Herr Heinrich Purmeister auf Neudorf, Fürstl. Liegnitzischer Stiffts-Verwalter,
Herr Leonhard von Zirßke auf Schmietzdorff.

Welchem nach da umb 11. Uhr, als zuvorhin alles und jedes, obbeschriebener massen, wol und in Ordnung gestellet, hernach benante Drey Marschalle, als:

Herr George Ernst von Ullersdorff, Obrister-Lieutenant,
Herr Wentzel von Woißke und Wittendorff auf Roßkowitz, deß Pitschnischen Weich-Bildes Hofe-Gerichts Beysitzer,

Herr Ludwig von Logau auf Crain, deß Briegischen Fürstenthums gesamte Pristerschafft und Schule, welche sich zuvor umb 8. Uhr auf dem Fürstl. Gymnasio gesamlet, alldar die Fürstl. Denck-Müntze, dem resolvirten Aussatz nach, empfangen, abgefodert, und auf das Fürstl. Schloß geführt.

Hierauf

Seynd die verordneten zwey Gesänge im Fürstlichen Schloß-Hofe, als:

1. Höre doch GOtt unser Stimme, 8. Voc.
2. Psalm 39. Lobwassers: Ich war bey mir entschlossen, abgesungen, und inzwischen die Fürstl. Leid-tragenden, Kaiserl. Chur- und Fürsterliche Abgesanten, Erlauchte Principalen, Grafen, Herren, und nichts minder das Fürstliche, Gräflich-Freyherrlich und Adelige Frauen-Zimmer, auß oben beniemten Zimmer, der Fürstl. Leiche zu folgen, abgelesen worden, also daß der Zug Hora 12. auß dem Fürstlichen Schlosse, in nachgesetzter Ordnung, die Burg-Gasse hinunter über den Ring, gegen die Stadt-Kirche, und wieder über den Ring, die Wagner-Gasse herauf, in die Fürstl. Schloß-Kirche zurück gegangen.

Nota.

1. Wobey zu mercken, daß alle Quer-Gassen, wie auch der Ring mit doppelten Reyen, in Trauer-gekleideter Musquetirer und verhangenen Spielen, wolbesetzt gewesen, und der Fürstl. Briegische Stadt-Haubtmann Herr George Assig, nebst Drey Lieutenanten von der Bürgerchafft, als:

Johann Hoffmann,
Jonas Tienel,
Peter Wolffgang Riegel,
und Zwey-Hundert Musquetirern vor dem Rhat-Hause in Parade, mit umbgekehrtem Gewehre, gestanden.

2. In wehrendem Gange nach der Stadt-Kirche ist gesungen worden:

1. Mit Fried und Freud ich fahr dahin.
2. Psalm 130. Lobwassers, Zu dir von Herten-Grunde.
3. HErr JesuChrist wahr Mensch und Gott.
4. Christus der ist mein Leben, 4. Voc.

Der Process vor sich selbten,

I.

Zwey Marschalle,
Johann Liebitz, Fürstl Cammerbuchhalter, und
Melchior Frantzke, Stadt-Kirchen-Vorsteher.

Denen gefolget die Küster und Schulmeister vom Lande, wie auch Glöckner bey den Städten, ie zwey und zwey in einem Gliede.

II.

Drey Adeliche Marschalle vorher-ernante,
Herr George Ernst von Ullersdorff, Obrister-Lieutenant,
Herr Wentzel von Voitßky und Wittendorff, auf Roßkowitz, deß Pitschnischen Weich-Bildes Hofe-
Gerischts Beysitzer,
Herr Ludwig von Logau auf Crain,

welchen gefolget:

1. Vierzig absonderlich ins Leid gekleidete arme Schüller, Zwey und Zwey in einem Gliede.
2. Die Schule nach ihren Classen mit Praeceptoribus und Professoribus.
3. Die gantze deß Briegischen Fürstenthums Ehr-Würdige Priesterschafft, auß dem Fürstenthum Liegnitz der alldortigen Superintendents, Administrator und Hofe-Prediger, Herr Heinrich Schmetau,⁹ wie auch Senior Primarius und Pastor bey der Ober-Kirchen, Herr M. Johann Kutschereuter,¹⁰ dann auß dem Wohlau- und Ohlauischen, selben Fürstenthums Superintendens, Herr Bartholomaeus Schleicher,¹¹ und Ihr Fürstl. Gn. Hofe-Prediger, Herr Christian Ursinus,¹² iede Zwey und Zwey in einem Gliede, deren aller Reyen deß Fürstenthums Brieg Superintendens und Hofe-Prediger, Herr Joann Gualterus Biermannus,¹³ beschlossen.

III.

Abermals drey Marchalle, Als:
Herr Wolff Heinrich von Rhotkirch und Panthen auf Kreisewitz, deß Weich-Bildes Brieg Landes-Eltister,

Herr Caspar von Sebottendorff und Lortzendorff, auf Siegrot und Krausenau, deß Ohlauischen
Weichbildes Landes-Eltister,
Herr Adam Franckenberg von Proschlitz auf Jänckwitz.

Denen auß dem Grossen Salle gefolget, ie zwey und zwey in einem Gliede:
Die Fürstl. Briegisch-Wohlau-Ohlauischen, Nassauischen,
Wie auch anderer Hohen Abgesanten Grafen und Herren, Edel-Knaben und Pagen.

IV.

Drey Marschalle, als:
Herr Caspar von Posadowski und Postelwitz auf Rohrau, deß Ohlauischen Weich-Bildes Hofe-Richter und
Landes-Eltister,
Herr Niclas von Seidlitz und Gohlau, auf Banckau, deß Creutzburgischen Weich-Bildes Landes-Eltister,
Herr George Heinrich von Löben und Radach.

Denen in Ordnung auß dem Grossen Saale gefolget:

1. Die Fürstl. Hof-Cavaglier.
2. Deß Kaiserl. Herren Gesanten, wie auch anderer Chur- und Fürstl. Gesanten, Grafen und Herren, Juncker und Officirer.
3. Die übrig verschriebene Briegischen Fürstenthums Noblesse.

V.

Drey Marschalle, als:
Herr Melchior Friedrich Freyherr von Canitz und Dallwitz, auf Urßke, Ottwitz und Wandritsch, Röm.
Kaiserl. Majest. wie auch Fürstl. Liegnitz-Brieg-Rhat, und Ober-Marschall,
Herr Melchior von Spiegel, auf Groß und Klein Gafron, etc. deß Fürstenthums Wohlau Landes-Hofe-
Richter und Landes-Eltister,
Herr Caspar Ernst von Döbner und Dobenhausen zu Cöllen, Fürstl. Briegischer Forst und Jägermeister.

Auf welche folget

Die Fürstl. Leiche
auf vorhin gedachtem hierzu bereiteten Leich-Wagen, begleitet von oben-gemelten Vier und Zwanzig Cavaglieren, von denen

Das Fürstliche Leich-Tuch getragen haben

	Auf der Rechten Seiten	
	1. Hans George von Wentzky auf Krippitz. 2. Hans Heinrich Herr von Kittlitz auf Jäschkittel. 3. Hans George von Falckenhain auf Rothkirch. 4. Hans Heinrich Niesemeuschel auf Peißkern und Jeltsch. 5. Christoph George Hacke auf Räschen. 6. Adam von Franckenberg der Jüngere.	
	Auf der Lincken Seiten	
	1. Hans Abraham von Sebottendorff auf Siegroth. 2. Christoph von Gellhorn zu Pettersdorff. 3. Hans von Sebottendorff auf Hünern. 4. Gottfried von Sebottendorff zu Gaule. 5. Joachim Sigmund von Gfug zu Roßwitz. 6. Hans Adam von Wentzky zu Peterwitz.	
	Den Himmel über der Fürstlichen Leiche haben getragen	
	Zur rechten Seiten	
	1. Ernst Friedrich von Wentzky auf Glambach. 2. Christoph von Franckenberg zu Roßkowitz. 3. Hans Christoph von Hohberg auf Pohlschüllern. 4. Friedrich von Rothkirch auf Kunsdorf. 5. Friedrich von Nimptsch zu Cum(m)elwitz. 6. Friedrich Oswald von Tschammer auf Daase.	
	Zur lincken Seiten	
	1. Friedrich von Rothkirch. 2. Siegmund Friedrich von Knobelsdorff auf Woynewitz. 3. Hans Friedrich von Beeß auf Soberwitz. 4. Niclas von Senitz auf Ranckau. 5. Hans Albrecht von Stang auf Kunitz. 6. George Bernhard von Pogrell auf Leippe.	
	VI.	
	Wiederumb Drey Marschalle, als:	
	Herr Melchior von der Heyde auf Pangel, Weißlitz, und Altstadt Nimptsch, Fürstl. Briegischen Burggrafe	

	und Hofe-Richter der Weichbilder Strehlen, und Nimptsch, Herr Maximilian von Rhawein auf Michelwitz und Peisterwitz, Herr George Friedrich von Kitschar zu Briesen, Fürstlicher Briegischer Cammerjuncker.	
	Denen sind nachgefolget:	
	Im Ersten Gliede	
	Ihr Fürstl. Gn. der Durchlauchtige, Hochgeborne Fürst und Herr, Herr Christian ¹⁴ Hertzog in Schlesien zur Liegnitz, Bieg und Wohlau.	
	Ihr Fürstl. Gn. hat die Schleppe getragen Christoph George von Nostitz, Fürstlicher Wohlauischer Cammer-Juncker.	
	Zu Rechten	
	Dero Röm. Kais. auch zu Hungarn und Böhaimb Königl. Majest. Hochansehnlicher Herr Abgesanter, Der Hoch- und Wolgeborne Graf und Herr, Herr Caspar Graf von Colonna, Edler Herr von und zu Fels, Herr auf Schenckenburg, Engelsburg, Hartenstein, Schönau und Buchau, Erb-Herr der Herrschaft Tost, Peißkretschan, Brunnau, Kottulin, Laband, Groß Strehlitz und Leschnitz, Röm. Kaiser- wie auch Königl. Majest. zu Pohlen und Schweden, respectivè Caemmerer, Obrister, und Comes Palatinus Cäsareus perpetuus.	
	Zu Lincken	
	Ihrer Churfürstl. Durchl. Durchl. zu Brandenburg, Hochansehlicher Herr Abgesanter, Der Hoch- Würdige, Hoch- und Wolgeborne Graf, Herr Gotthard Frantz, Graf von Schafgotsch, deß Heil. Röm. Reichs Semper-Frey von und zu Kynast und Greifenstein, Freyherr von Trachenberg, deß hohen Stiffts S. Johannis zu Breßlau Praepositus, und beyrn Heil. Creutz daselbst Dohm-Herr.	
	Im Andern Gliede	
	Ihrer Churfürstl. Durchl. Durchl. zu Sachsen, ¹⁵ Hochverordneter Herr Abgesanter, Ihr. Gn. Herr George Hermann von Schweinitz und Crain auf Rownitz, Wellsdorff und Häselicht, Chur-Fürstl. Durchl. zu Sachsen Caemmerer, Obrister, und der Ämbter Stolpen, Radeburg und Hohenstein Hauptmann, und ietziger Zeit Commendant der Kaiserl- und Königl. Stadt Breßlau.	
	Ihr Durchl. der verwittibten Pfaltz-Gräfin zu Simmern und Lautern, als höchstbetrübten Frau Mutter, ¹⁶ So wohl auch	
	Ihr Durchl. der verwittibten Hertzogin zur Liegnitz, etc. Hochansehlicher Herr Abgesanter, Der hoch- und Wolgeborne Graf, Herr Augustus, ¹⁷ Graf von der Liegnitz, Erb-Herr auf Cantersdorff, Neudorff, Rudelsdorff, Jonsdorff und Kurtwitz, deß Fürstenthums Brieg Hochverordneter Herr Landes-Hauptmann.	

Im Dritten Gliede

Ihr Fürstl. Gn. Fürst Ludwig Heinrichs,¹⁸ Pfalz-Grafen bey Rhein, Hertzogs in Bayern, Grafen zu Spanheim, Herr Abgesanter,
Der Wol-Edle, Gestrenge Herr Ludwig Philipp von Damm, Ihr Durchl. der verwittibten Pfalzgräfin zu Lautern Hofmeister.

Ihr Durchl. Pricessin Catharinae Sopiae, geborner Pfaltz-Gräfin¹⁹ und Churfürstl. Princessin bey Rhein, Hochansehlicher Herr Abgesanter,
Der Hoch-Würdige, Hoch- und Wolgeborene Graf und Herr, Herr Julius Ernst, deß Heil. Röm. Reichs Grafe von Saurau, Freyherr auf Ligist, Friedstein, Wolckenstein, Ober-Steinach, Schwamberg, Hartenberg, Krembs, Neuburg und Pramsteten, Erb-Ober und Unter-Marschall in Steyer, S. Joannis Hierosoly mitani Ordens Ritter, und Commendor zur Klein Oelse.

Im Vierten Gliede

Ihr Durchl. der verwittibten Hertzogin zu Württemberg und Teck, auch in Schlesien zur Oelse,²⁰ Hochansehlicher Herr Abgesanter,
Der Wolgeborne Herr, Herr Czinko Howora Herr von der Leippe²¹ auf Schwentnig, Knignitz, Carlsdorff, Weinberg und Pschiederwitz.

Deß Liegnitzischen Fürstenthums Wolvorordneter Herr Abgesanter,
Der Wol-Edle, Gestrenge
Herr David von Schweinitz, auf Seifersdorff und Petersdorff, Fürstl. Liegnitz- Briegisch-Wohlauischer Rhat, und deß Fürstenthums Liegnitz Landes-Hauptmann.

Im Fünfften Gliede

Deß Fürstenthums Brieg Wol-verordneter Herr Abgesangter,
Der Wol-Edle, Gestrenge
Herr Caspar Bernhard von Eckwricht, auf Maßwitz, Kochern und Neudorff, deß Briegischen Fürstenthums Landes-Cassa-Director.
Deß Wohlau- und Ohlauischen Fürstenthums Wol-verordneter Herr Abgesanter,
Der Wol-Edle, Gestrenge
Herr Gottfried von Engelhart, und Schnellenstein auf Heyde, deß Ohlauischen Weichbildes Landes-Cassa Director.

Diesen folgete:

Der Edle, Gestrenge
Herr Philipp Dilthey Fürstl. Nassau-Dyllenburgischer Rhat, und Abgesanter.
Der Wolgeborne
Herr Hans, Herr von Ruppa,²² Herr auf Hustopitz und Ladanowitz,
Der Wolgeborne
Herr George Friedrich Herr von Kittlitz und Ottendorff, auf Mechwitz und Lorentzberg.
Der Wolgeborne
Herr Carl Wilhelm, Herr von Ritschkau auf Buditzkowitz und Rotenburg zu Ober-Rosen.
Der Wolgeborne
Herr Carol Victorin Beeß Herr von Cöllen, auf Löwen, Frobeln, Arnsdorf, etc.
Die Fürstl. Herren Rhäte von Liegnitz, Brieg, und Wohlau, die Fürstlichen Herren Leib-Medici, Herren Secretarii, Cammermeister, Stiffts-Verwalter und Rentmeister.

VII.

Hernach ist kommen das Fürstliche Frauen-Zimmer, welchem abermal vorgegangen

Drey Marchalle, Als:
Herr Bernhard von Waldau und Klein-Rosen, auf Schwanwitz, Pramsen und Fronau, deß Briegischen Weich-Bildes Hofe-Richter,
Herr Melchior von Senitz und Rudelsdorff, Fürstl. Briegischer Cammer-Juncker,
Herr Caspar Ernst von Randau, Fürstl. Briegischer Cammer-Juncker.

Darauf gegangen:

1.
Die Durchlauchtige, Hochgeborne
Fürstin und Frau,
Frau Dorothea Elisabeth,²³ Fürstin zu Nassau, geborne Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, Gräfin zu Catzen-Elbogen, Vianden und Ditz, Frau zu Beilstein.

Hochgedacht Ihr Fürstl. Gn. wurden geführt, und begleitet, von
Ihr Fürstl. Gn. Fürst Heinrich zu Nassau,²⁴ Grafen zu Catzen-Elbogen, Vianden und Ditz, Herren zu Beilstein, Hochansehlichem Herren Abgesanten,
Dem Wol-Edlen und Gestrengen
Herren Johann Friedrich Naurath, hochdedacht Ihr Fürstl. Gn. Gehaimen-Rhat, Marschall, und dieser

Fürstl. Funeration abgeordneten Principal-Gesanten,
Und nebst Ihme, von
Ihr Durchl. Herren Johann Georgens, Fürsten zu Anhalt,²⁵ Grafen zu Ascanien, Churfürstl.
Brandenburgischen, über die Chur und Marck Verordneten Stadt-Halters,
Wie auch zugleich
Dero Fürstlich. Gemahlin Durchl. Frauen Henriette, Fürstin zu Anhalt,²⁶ geborner Princessin zu Uranien,
Gräfin zu Ascanien,
Und dann
Deß Hoch-Würdigsten Fürsten und Herren, Herren Sebastiani Ignati, Bischoffs zu Breßlau,²⁷ der Röm.
Kaiserl. Majest. Rhats, und Königl. Ober-Haubtman(n)schafts-Verwalters in Ober- und Nieder-Schlesien,
Hochansehlichen Herren Abgesanten,
Dem Hoch-Edelgebornen und Gestrengen
Herren Hanß Christoph von Fragstein, auf Niemsdroff, der Röm. Kaiserl. Majest. Ober-Ambts Rhat, im
Hertzogthum Ober- und Nieder-Schlesien.

Ihr Fürstl. Gn. haben die Schleppe getragen Sigmund Ludwig von Pfeil auf Jordans-Mühle.

2.
Die Durchlauchtige, Hochgeborne
Fürstin und Frau,
Frau Louyse,²⁸ Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, geborne Fürstin zu Anhalt, Gräfin
zu Ascanien, Frau zu Zerbst und Beerenburg.
Ihr Fürstl. Gna. haben geführt:
Der Königl. Stadt Breßlau Wolverordneter Herr Abgesanter,
Der Wol-Edel und Gestrenge
Herr Sigmund von Fürst und Kupfferberg auf Albrechtsdorff, deß Rhats zu Breßlau,
Und Der Wolgeborne Herr,
Herr Hans George Bercka, Freyherr von der Dauppe und Leippe, auf Elgutt, Bestandes-Halter deß Guttes
Rudelsdorff.

Die Schleppe hat getragen Hans Jacob Imhof, Fürstl. Ohlauisch. Hofe-Juncker.

3.
Die Durchlauchtige, Hochgeborne Fürstin,
Princessin Charlotte,²⁹ geborne Hertzogin in Schlesien zu Liegnitz, Brieg und Wohlau.
Ihr Fürstl. Gn. wurden geführt, von Dem Wol-Edlen und Gestrengen

Herren Hans von Schweinichen auf Mertschitz, Skahl und Jäschkendorff, Fürstl. Liegnitz-Briegischen
Rhat, und deß Fürstenthums Liegnitz Landes-Bestalten,
Dann von Dem Wol-Edlen und Gestrengen
Herren Hans Adam von Posadowski und Postelwitz, auf Rohrau, Fürstl. Liegnitz-Briegisch-Wohlausischen
Rhate.

Dero Schleppe ward getragen von Friedrichen von Lilgenau, Fürstl. Ohlauischen Hofe-Juncker.

4.
Die Durchlauchtige, Hochgeborne Fürstin,
Princessin Elisabeth Charlotte,³⁰ geborne Fürstin zu Nassau, Gräfin zu Catzen-Elbogen, Vianden und Ditz,
Fräulein zu Beilstein.
Ihr Fürstl. Gn. wurde geführt, von Dem Wol-Edlen und Gestrengen
Herren Hans Christoph von Schweinitz auf Crain und Rudelsdorff, Fürstl. Liegnitzischen Rhat,
Und Dem auch Wol-Edlen, Gestrengen
Herren Friedrich Wigand von Vippach auf Schwartz, Fürstl. Nassauischen wolbestelltem Hofemeister.

Dero Schleppe wurd getragen von Hans Heinrichen von Schmied, auf Mangschütz und Minkowsky.

5.
Die Hoch- und Wolgeborne Frau,
Frau Johanna Elisabeth Frau von der Leippe,³¹ geborne Freyin von der Liegnitz, Frau auf Schwentnig,
Kniegnitz, Carlsdorff, Pschiederwitz und Weinberg.
Ihr. Gn. wurden geführt, von Dem Wol-Edlen und Gestrengen
Herren Carl Christoph von Horn auf Rotenburg, Pfaffendorff.

6.
Die Hoch- und Wolgeborne Fräulein, Fräulein Sibylla,³² geborne Reichs-Gräfin von Dönnhof, Woywodin
in Pommerellen.
Ihr Gn. Wurden begleitet von Dem Wol-Edlen, Gestrengen
Herren Christoph Ernst von Uchtritz, auf Fröschen, Rogen und Groß-Wangen, Fürstl. Briegischem Rhat.

Hierauf folgten:
Die Fürstl. Briegisch-Nassauische, und Ohlauische Hofe-Meisterinnen,
Die Freyherrlichen Frauen,
Der Fürstl. Herren Rhäte Frauen,

Der Adelichen Hof-Officirer, wie auch von dem Land und auß der Stadt erforderte Adeliche Frauen,
Die Fürstlich. Briegischen, Nassauischen, Ohlauischen Hof-Dames,
Die Adelichen Jungfrauen von Lande und auß der Stadt,
Frau Superintendentin, die Fürstl. Cammer-Frauen, anderer Hof-Officirer, Rhats-leute, Medicorum und
Literatorum Frauen,
Die Fürstl. Bett-Frauen und Mägdichen.

Dann giengen wiederumb

VIII.
Drey Marschalle, Als

Christian Grundmann J.U.C. und Stadt-Vogt bey der Fürstl. Stadt Brieg,
Heinrich Scholtz, Juris Practicus und Waisen-Schreiber in Brieg,
David Hämpel, Jurium Practicus in Brieg.

Denen folgten:

1. Die Abgesanten von Städten,
2. Canzelley und Cammer-Verwanten,
3. Die Herren Gelehrten bey der Stadt,
4. Cammer-Diener, Barbier, Trompeter, Lautenisten, und andere anwesende,
5. Hofe-Leuthe und Gesinde,
6. Die gesamte Bürgerschaft, Mannes und Frauens-Personen.

Als man nun in vorher-beschriebener Ordnung biß zur Stadt-Kirche gelanget, ist vor derselben die Fürstl.
Leiche vom Wagen, durch die bestellten Leuthe, genommen, hinein gebracht, und vor das Altar gesetzt.

Der Kaiserl. Herr Gesante, wie auch Chur- und Fürstl Personen, und der Abwesenden Gesanten, wie
auch alle Gräfflich- Herren und Standes Personen, so wol Herren als Frauen-Zimmer, von denen Marschallen
in die Schwartz bekleidete Gestühle gewiesen, und vor dem Gebethe drey Lieder, als

1. Ach lieben Christen seydt getrofft.
2. Allein nach dir HErr JESu Christ verlanget mich, 8. Voc.
3. O Mensch bedenck zu dieser Frist,
gesungen.

Hierauf
das Gebethe, so bey der Leich-Predigt, nach den Parentationen, sub Lit V. zu finden, abgelesen worden.

Nach diesem hat sich die Versamlung erhoben, und der Fürstl. Leiche nach, auß bemelter Stadt-Kirche
über den Ring, durch die Wagner-Gasse, gegen der Schloß-Kirche, in voriger Procession, gewendet.

Im Gange ist gesungen worden:

1. Valet wil ich dir geben.
2. Mitten wir im Leben seynd.
3. Auß tieffer Noth schrey ich zu dir.

Da dann nachdeme man zur Schloß-Kirchen kommen, die Schule bald durch, die Cantorey aufs
gewöhnliche Singe-Chor geführt, die Priesterchafft aber beym Altar, und ausserhalb dessen, in die
nechstverhandene Gestühle eingetheilet.

Die Edel-Knaben und Hof-Cavaglier in ihre Stühle verwiesen, die Fürstliche Leiche aber vor dem Predig-
Stuhle, auf ein Schwartz außgebreitet Tuch, niedergesetzt, und von denen Vier und Zwantzig vom Adel,
und Zwelff Trabanten, bedienet worden.

Die Fürstliche Personen, wo wol Grafen, Herren, Principales, als Abgesanten, haben das Fürstliche und
der Herren Rhäte Chor eingenommen.

Die übrige Vornehme Noblese in die nechst angefügte Gestühle sich begeben.

Das Fürstliche, Gräfflich- und Freyherrliche Frauen-Zimmer ist durch die Kirche, in das hierzu
absonderlich zu bereitete Gestühle.

Die Fürstl. Hofe-Meisterinnen, Hof-Dames, wie auch alles Adeliche, und andere Frauen-Zimmer, in
das Fürstl. Frauen-Zimmer Gestühle, unten in die Kirche, respectivè geführt und gewiesen worden.

Immittelst ward gesungen:

1. Herr Jesu Christ ich weiß gar wol.
2. Nu Herr, weiß sol ich mich trösten.
3. Psalm 42. Wie nach einem Wasser-Quälle.

Nach bemeltem Psalmen, fieng Herr Johann Gualterus Biermann, Fürstl. Briegischer Hof-Prediger, und
deß Fürstenthums Superintendent, die Leich-Predigt an, welche sub Lit. A beygesetzt.³³ Dieser folgte der
Seligen Hertzogin Curriculum Vitae, und ward nach geschlossener Predigt gesungen:

1. Denen die GOTT lieben, 8 Voc.
2. Die Gerechten werden ewiglich leben, 8 Voc.
3. Nun last uns den Leib begraben.

Unter dem Andern Gesange hat Herr Ober-Marschall Freyherr von Canitz, den Fürsten-Hut hinweg
genommen, und in Begleitung Zweyer Marschalle, als

Herren Obristen Lieutenants von Spiegel, Und
Herren von Döbners,
auf den hohen Altar gesetzt.

Darauf die Fürstliche Leiche zu der Fürstlichen Gruft gebracht, und durch den Hebe-Zeug in dieselbe
aufs gemächlichste gelassen worden.

Dann hat Herr Johannes Jenelius, Diaconus bey Fürstl. Schloß-Kirche, eine Collecta und Gebeth
abgelesen, und drauf die Cantorey mit 2. Muteten geschlossen, als
1. Sey nun wieder zu frieden meine Seele, 8 Voc.
2. Ich liege und schlafe gantz mit Frieden, 8 Voc.

Als dieses also verrichtet, haben vorher-erwehte Marschalle, die Fürstl. Gräflich. und Herren Standes-
Personen, so wol Herren als Frauen-Zimmer, in den grossen Saal.

Die andern nachgefolgten aber aufn Platz des Schloß-Hofes geführt, allwo dorten Herr Christian
Scholtze, Fürstl. Liegnitz-Briegischer Rhat, und allhier Herr Christoph von Franckenberg zu Roßkowitz,
mit der Parentation, sub Lit. O und R diesen Fürstlichen Leich-Process geschlossen.“

Poznámky

- 1 Jiří III. Břežský*, manžel zemřelé.
- 2 Text na sarkofágu publikován, s odkazem, že není dobře čitelný, v příspěvku J. PRZĄŁA, *Sarkofagi Piastów*, s. 46. Z pamětních tisků vydaných k úmrtí vévodkyně s uvedeným textem autor necitoval, ani je v informačních zdrojích neuváděl.
- 3 Tetragrammaton, JHVH provedené hebrejskými písmeny pro označení vlastního jména božího.
- 4 Ludvík Filip Falcký ze Simmern (1602–1655), otec zemřelý; bratr Fridricha V. Falckého.
- 5 Marie Eleonora Falcká ze Simmern, roz. Braniborská (1607–1675), matka zemřelé.
- 6 Jáchym Fridrich Braniborský (1546–1608), kurfiřt, děd zemřelé.
- 7 Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*, švagr zemřelé.
- 8 Dorotea Alžběta Nassavsko-Dillenburgská*, nevlastní dcera zemřelé.
- 9 Jindřich Schmettau (1628–1704), reformovaný teolog (kalvín) původem z Břehu. Po roce 1654 kazatel na dvoře Ludvíka IV., od roku 1628 rada lehnické konsistoře a od roku 1663 superintendent knížectví. Jeho jmenování generálním superintendentem roku 1666, již za vlády Kristiána I., vyvolalo odpor katolické církve a Schmettau odešel díky kontaktům lehnického vévody s Velkým kurfiřtem Fridrichem Vilémem do Braniborska. Na univerzitě ve Frankfurtu nad Odrou získal profesorský titul a poté působil nejprve jako kazatel v dómu v Berlíně, od roku 1691 pak jako dvorní kazatel a konsistoriální rada. *Neue Deutsche Biographie*, 23, Berlin 2007, s. 134–135; k jeho dílu např. *Heinrich Schmettau*, in: Deutsche Dig-

itale Bibliothek, Kultur und Wissen online, dostupné z: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/person/gnd/129850462>; *Heinrich Schmettau*, in: Post-Reformation Digital Library, dostupné z: http://www.prdl.org/author_view.php?a_id=3538, [obé vid. 7. 11.2018].

10 Johann Kutschereuter, pastor kostela sv. Petra a Pavla v Lehnici, člen konsistoře a posléze superintendent luterské církve. Johann Heinrich CUNRADUS, *Silesia Togata, Sive Silesiorum doctrina & virtutibus clarissimorum Elogia*, etc., Lignici 1706, s. 159.

11 Bartholomeus Schleicher (†1667), poslední superintendent Volovského knížectví. F. LUCAE, *Schlesiens curieuse Denckwürdigkeiten*, s. 450.

12 Kristián Ursinus, dvorní kazatel v Olavě ve službách Kristiána I. Volovského. *Grosses vollständiges Universal Lexicon*, 51, 1747, s. 567.

13 Jan Gualter (také Walther) Biermann (1613–1670), teolog reformované církve původem z Frank, od roku 1651 dvorní kazatel a superintendent Břežského knížectví. Siegmund Justus EHRHARDT, *Presbyterologie des Evangelischen Schlesiens*, Zweiter Theils, Ersten Haupt-Abschnitt, Liegnitz 1782, s. 66–67.

14 Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*, švagr zemřelé.

15 Jan Jiří (1613–1680), saský kurfiřt.

16 Marie Eleonora Falcká ze Simmern (1607–1675), rozená Braniborská*, matka zemřelé.

17 August z Lehnice*, švagr zemřelé.

18 Ludvík Jindřich Mořic Falcký ze Simmern (1640–1674), bratr zemřelé.

19 Kateřina Žofie Falcká ze Simmern (1594–1665), dcera kurfiřta Fridricha IV. Falckého (1574–1610) a Louisy Juliany, roz. Nassavské, sestra Ludvíka Filipa Falckého ze Simmern a Fridricha V. Falckého, českého Zimního krále; teta zemřelé.

20 Alžběta Marie Württembersko-Olešnická*, neteř Jiřího III. Břežského*, manžela zemřelé.

21 Čeněk Hovora z Lipé*, švagr zemřelé.

22 Jan z Ruppy, bratr Alžběty, manželky Augusta z Lehnice*, švagra zemřelé. J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexicon*, 32, 1742, s. 1859.

23 Dorotea Alžběta Nassavsko-Dillenburgská*, nevlastní dcera zemřelé.

24 Jindřich Nassavsko-Dillenburgský*, zeť (manžel nevlastní dcery) zemřelé.

25 Jan Jiří Anhaltsko-Dessavský*, bratr Luisy Lehnicko-Břežské*, švagrové zemřelé.

26 Henrietta Kateřina Anhaltsko-Dessavská (1637–1708), rozená Nassavsko-Oranžská, švagrová Luisy Lehnicko-Břežské*, švagrové zemřelé.

27 Sebastián Hynek (Ignác) z Rostocku (1607–1671), od roku 1665 vratislavský biskup a vrchní slezský hejtman. *Allgemeine Deutsche Biographie*, 33, Leipzig 1891, s. 503–504.

28 Luisa Lehnicko-Břežská*, švagrová zemřelé.

29 Karolína Lehnicko-Břežská, později provdaná Šlesvicko-Holštýnská*, neteř zemřelé.

30 Alžběta Karolína (1643–1686), sestra Jindřicha Nassavsko-Dillenburgského, zetě zemřelé. Později se provdala za Augusta z Lehnice, švagra zemřelé.

31 Johana Alžběta z Lípy*, švagrová zemřelé.

32 Sybila z Dönhoffu*, později provdaná Žichlinská, neteř Jiřího III. Břežského*, manžela zemřelé.

33 Přehled dohledaných smutečních tisků uveden v oddíle Prameny a literatura.

Pamětní tisk s popisem konduktu při pohřbu Jiřího III. Břežského, titulní strana, 1664.

Pamětní tisk vydaný u příležitosti pohřbu Jiřího III. Břežského (†1664): popis pohřbu se smutečním průvodem, Břeh (1664)

Fürstlicher Briegischer Leichen-Conduct, welcher gestalt Deß weiland Durchlauchtigen, Hochgebornen Fürsten und Herren, Herrn Georgen deß III. Hertzogs in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, Dero Röm. Kaiser- auch zu Hungarn und Böhaim Königl. Majest. Geheimbten Rhats, Caemmerers, und Obristen Hauptmanns im Hertzogthum Ober-und Nieder-Schlesien, löblich-Christnuldesten Andenckens Fürstliche Leiche Zum Brieg den 8. Octobr. dieses 1664. Jahres auß Dero Fürstl. Residents erhoben, Und erstens zwart in die Stadt-von dar aber in die Fürstl. Schloß-Kirchen, mit gewöhnlichen Fürstlichen Ceremonien geführt, und alldarnach geendigter Predigt in die Fürstl. Grufft beyge setzet worden.
Gedruckt zum Brieg durch Christoph Tschorn, s. d. (1664).

„Demnach Ihr Fürstliche Gn. der Durchlauchtige, Hochgeborne Fürst und Herr, Herr George der Dritte, Hertzog in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, Röm. Kaiser- auch zu Hungarn und Böhaim Königl. Majest. Geheimbter Rhat, Cämmerer, und Obrister Hauptmann im Hertzogthum Ober- und Nieder-Schlesien, nach dem allein weisen Rhatschluß und Willen deß Allerhöchsten Gottes, in dessen Händen unser Leben und Tod, den 14. Julii deß 1664. Jahres, nach außgestandener Vierzehen-tägiger Niederlage, in wahrer Erkäntnüss und Bekäntnüss, Seines und unsers Erlösers und Seligmachers Christi Jesu, auch hertzlichen und andächtigen Flehung zu Gott umb ein selig- und vernünfftiges Ende (dessen Dero-selbten auch gewehret worden) deß Mittags drey viertheil auf 12. Uhr, in Dero Fürstl. Zimmer zu Brieg, im Herren selig verschieden: Als hat Dero hinterbliebener schmerz-betrübter Herr Bruder, der Durchlauchtige, Hochgeborne Fürst und Herr, Herr Christian,¹ Hertzog in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, nicht allein diesen Todesfall, der Durchlauchtigen, Hochgebornen Fürstin und Frauen, Frauen Dorothea Elisabeth,² vermähleter Fürstin zu Nassau, geborner Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, Gräfin zu Catzen-Elbogen, Vianden und Dietz, Frauen zu Beilstein, als hinterlassenen Leid-tragenden Frauen Tochter, durch express dahin abgeordneten Cammer-Juncker, wie nicht weniger an alle Erlauchte Chur- und Fürstliche hohe anverwandte Häuser gehörig intimiret, sondern auch nach reiffer Überlegung, und vornemlich daß Ihr Fürstl. Gn. hochseliger noch bey Dero Leben, Dero vorangegangenen Hertz-liebsten Fürstl. Gemahlin, der Durchlauchtigen, Hochgebornen Fürstin und Frauen, Frauen Elisabeth Maria Charlotte,³ Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, geborner Pfaltz-gräfin bey, Rhein, Hertzogin in Bayern, Gräfin zu Spanheim, hochseligen Andenckens, Fürstl. Leichen-Conduct allbereit den 7. Octobr. angesetzt, und alle

Solenniteten selbst verordnet, umb beyde Fürstl. Leich-Bestattungen bald auf einander zu verrichten, zu dieser Fürstl. Funeration und ordentlichen Sepultur in Dero Fürstl. Stadt Brieg, deß 8. Octobris ejusdem Anni sich resolviret, entschlossen, und darauf die Invitations-Schreiben ergehen lassen.

Wie nun auf gehörige Zeit, die dem Fürstl. Leich-Process beyzuwohnen invit rte, der Röm. Kaiser – auch zu Hungarn und Böhaim Königl. Majest. Hoch ansehnlicher Herr Gesandte, alle Erlauchte Fürstl. Personen, der Abwesenden Vornehme Gesandten, und andere Hohen Standes Personen in Brieg einkommen, auch die auß allen dreyen Fürstenthümern erfoderte Noblesse und Landschafft, nebst denen Deputirten von allen Städten der Fürstenthümer gehorsamlich erschienen: Also ist auf angesetzten 8. Octobr. frühe die Fürstliche Leiche auß der Silber-Cammer, in beyseyn Herren Ober-Marschalls, Freyherren von Canitz, Herren Albrechts von Säbisch, der Kaiserl. Stadt Breßlau Capitain-Lieutenants, und aller Fürstl. Briegischen Cammer – und Hofe-Junckern, erhoben, und aus den hierzu absonderlich zu bereiteten, und mit einem weisser Leinwand, dann gantz schwartz-Sammetem Tuchebedeckten Leid-Wagen gesetzt, darauf in die mitten deß Fürstl. Hofes geführt, alldar mit 12. vom Adel und 24. Trabanten, biß zu Ordinirung deß Processes verwachet worden. In wehrender Zeit ist die Speisung der invitirten Vornehmen Gäste durchgehend verrichtet worden, und hat man umb 8. Uhr den Ersten, umb 9. Uhr den Andern, und bey Annehmung deß Processes umb 12. Uhr den Dritten Puls, ieden eine halbe Stunde, dem verordnen nach, geleutet, und also zu der Versammlung, so Frembden als Einheimischen, das Zeichen gegeben.

Als man nun mit der Speisung fertig, und umb 9. Uhr der Andere Puls geleutet worden, haben die hierzu deputirte Marschalle den Kaiserl. Herren Gesandten, wie auch alle Erlauchte anwesende Personen, und der abwesenden Chur und Fürsten, wie auch der Fürstenthümer Abgeordnete, in Ihr Fürstl. Gn. cum Titulo plenissimo, Hertzog Christians, Hertzogs in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, und dann, andere Marschalle, das Fürstl. Gräfl. und Freyherrliche Frauen-Zimmer in Ihr Fürstl. Gn. der Fürstin von Nassau Fürstl. Leid- und Trauer-Zimmer, zusammen geführt.

Mitler zeit sich die Herren Landes-Hauptleute der Fürstenthümer, die Fürstl. Herren Rhäte, Herren Land-Hofe Richter, Landes-Eltisten, Secretarii, Rentmeister, Stiffts-Verwalter, und Ober-Bedienten, so bey dem Process nicht engagiret, in dem Fürstl. Vorgemach und kleinen Saale.

Die gesambte Noblesse aller frembder Fürsten, Grafen und Herren, Adeliche Bediente und Officirer, item die Fürstl. Pagen in dem grossen Saale.

Das Adeliche Hof- und vom Lande eingefoderte Frauen-Zimmer, in dem Nassauischen Frauen-Zimmer.

Die Cancelley- und Cammer-Verwandte, wie auch Abgesandte von den Städten, Bürgermeister und Rhatmanne der Stadt Brieg, die Herren Doctores, Advocati, und gesambte Literati, in der Fürstlichen Cancelley und Cammer. Derer Frauen in der alten Tafel-Stube.

Die Hofe-Bedienten in dem Cancelley-Vorgemach.

Die Fürstl. Compagnien zu Fuß unterm Commando Herren Stadt-Hauptmann George Assigs, im Schloß-Bollwerck.

Alle Reisige Knechte im Holtz-Hofe bey den Ställen.

Die gantze Bürgerschaft vor dem Schlosse, und endlich deren Frauen und Töchter auf den Zwey mitlern Gängen im Schlosse, gesamlet und zusammen gefunden; do dann zugleich Herr Ober-Marschall, Freyherr von Canitz, den Fürsten-Hut auf einem schwartz Sammeten-Küssen auf die Fürstl. Leiche gestellet, den Fürstl. Leib-Degen angehefftet, und hiernächst über die Fürstliche Leiche einen von schwarzem Sammet verfertigten Himmel, welchen 12. Vornehme Cavaliere, so unten beym Process beniemet, getragen, erheben lassen, und nebst denen, zu Tragung deß Fürstl. Leich-Tuches, noch andere 12. Cavalliere von Condition verordnet, auch ferners 12. Trabanten mit vergoldeten Parthisanen, und über diese noch 36. Hellebardirer, mit saubern kurtzen Wehren, welche alle bey Annehmung deß Processes umbgekehrter getragen worden, an die Fürstliche Leiche gestellet; Das gantze Directorium aber und Commando.

Herrn Christoph Georgen von Nostitz, Fürstl. Wohlauischen Cammer-Juncker,
und vorermeldtem

Herrn Albrecht von Säbisch,

anvertraüt, welche auch umb 10. Uhr, als alles zum Process instruiert, den Fürstl. Leid-Wagen mit den 6. von schwarzem Tuch gantz verkapten Leib-Pferden bespannen, und alles zum Fortgang fertig gehalten.

Hierbey noch zu melden, daß die Gassen, wie auch die Ring- und Plätze, wo die Fürstl. Leich-Procession in die Stadt und wieder zu rück getroffen, und durch geführt worden, alle mit Musquetirern und bekleideten Spielen wol besetzt gewesen, umb das Gedrängnüß und alle Confusion möglichst zu verhüten.

Zu welchem ende Vier absonderlichen Marschallen das Directorium deß Processes committiret worden, welche es auch von Anfang biß zum Ende beobachtet, und alles in gutter Ordnung erhalten:

Als:

Herr Carl von Pritzelwitz, Fürstlicher Liegnitzischer Burggrafe,

Herr Christoph Zollickhofer von und zu der alten Klingen, Fürstl. Brieg. Rhat, Cammermeister, und deß Fürstenthums Brieg Ober-Steuer-Einnthmer.

Herr Caspar von Pritzelwitz auf Kochelsdorff.

Herr Heinrich Purmeister auf Neudorf, Fürstl. Liegnitzischer Stiffts-Verwalter.

Diesen nach, da alles vorhin erwehnter massen in Bereitschafft, stellte Herr Ober-Marschall, nebst noch zwey andern Marschallen, als Herren Melchior von Spiegel auf Groß und Klein Gafron, Beubke, deß Fürstenthums Wohlau Landes-Hofe-Richter und Landes-Eltisten, und Herren Caspar Ernst von Döbner und Dobenhausen, zu Cölln, Fürstl. Brieg. Forsi und Jägermeister, vollends vor die Fürstl. Leiche

1. Den Fürsten-Hut,
2. Das Schwerdt,
3. Das Fürstliche gantze Wapen, von Bildschnitzer-Arbeit und Mahler-werck gefertiget,
4. Die Drey Fürstl. Schilde,
5. Und die Drey Helmen.

Dann die 6. Pferde und 6. Fahnen, wie unten beym Process zu sehen, und vor solchen hielt auf einem Appel-grauen Hengste in vollem Kuraß.

Herr Fabian Leonhard von Cottwitz, auf Wischitz, Groß und Klein Reichen, Fürstlicher Briegischer Stallmeister.

Und ward hierauf die Schule und Priesterschaft, so sich auf dem Fürstl. Gymnasio gesamlet, und alldar tractiret worden, von Drey hierzu deputirten Marschallen abgefordert.

Und als diese aufm Fürstl. Schloß-Platze sich ordentlich gesetzet, worden unter dem singen

1. Sihe, der Gerechte kommet umb, 8. Voc. Hammerschmieds.
2. Psalm 90. Du bist der, auf den wir für und für hoffen.

die Leid-tragenden, und andere Hohe erbethene, dem Process zu folgen, abgelesen. Und liessen hierauf die Directores deß Processes den Zug, die Burg-gassen hinunter über den Ring in die Pfarr-Kirchen, und von dar über den Ring durch die Wagner-gasse, nach der Fürstl. Schloß-Kirchen, fortgehen, wie hernach weiter zu vernehmen.

Allwo

Im Gange nach der Pfarr-ober Stadt-Kirchen ward gesungen:

1. Wenn mein Stündlein verhanden ist.
2. Psalm 13. Wie lang wilt du O lieber Herr.
3. Ich hab mein Sach Gott heimgestellt.

Im Gange aber nach der Schloß-Kirche

1. Freu dich sehr O meine Seele. 4. Voc.
2. Lob sey dir Güttiger GOTT. 4. Voc.
3. Last ab Ihr meine Lieben. 4. Voc.

I.

Der Fürstl. Briegische Stadt-Hauptmann

Herr George Assig.

Deme folgten 4. Stadt Compagnien unter ihren Lieutenanten und Officirern, alle im Trauer-Habit, die Fahne in schwartzen Flor gewickelt, wie auch die Spiel mit Tuch überzogen, und alles Gewehr umbwerts tragende.

Hierauf kamen

II.

Zwey Unter-Marschalle,

Als:

Johann Liebitz, Fürstl. Cammer-Buchhalter,
Melchior Frantzke, Vorsteher der Stadt-Kirchen.

Nach sich in Ordnung führende die Küster und Glöckner, ie Zwey und Zwey in einem Gliede.

III.

Drey Marschalle.

Herr George Ernst von Ullersdorff, Obrister-Lieutenant,
Herr Wentzel von Woißke und Wüttendorff auf Roßkowitz, der Weich bilder Creutzburg und Pitschen

Hofe-Gerichts Assessor,

Herr Ludwig von Logau auf Crain.

Denen vom Fürstl. Schlosse in Ordnung nach gegangen, allezeit Zwey und Zwey in einem Gliede:

1. Die 40. in Schwartz gekleidete arme Schüller.
2. Die Schule nach ihren Classen mit Professoribus und Praeceptoribus.
3. Die gantze deß Fürstenthums Brieg Ehrwürdige Priesterschaft, wie auch auß dem Fürstenthum Liegnitz, der alldortigen Superintendents Administrator und Hofe-Prediger, Herr Heinrich Schmetau,⁴ item der Senior Primarius und Pastor bey der Ober-Kirche daselbst, Herr M. Johann Kutschereuter.⁵ Dann auß dem Wohlau- und Ohlauseischen selbigen Fürstenthums Superintendens, Herr Bartholomaeus Schletcher,⁶ item Ihr Fürstl. Gn. Hofe-Prediger, Herr Christian Ursinus,⁷ iede Zwey und Zwey in einem Gliede; Derer aller Reye, deß Fürstenthums Brieg Superintendens und Hofe-Prediger, Herr Johann Gualtherus Biermannus⁸ beschlossen.

IV.

Drey Marschalle,

Herr Wolff Heinrich von Rhotkirch und Panthen, auf Kretsewitz, deß Weichbildes Brieg Landes-Eltister,
Herr Caspar von Sebottendorf und Lortzendorff, auf Krausenau und Siegrot, deß Ohlauseischen Weichbildes

Landes-Eltister,

Herr Adam Franckenberg von Proschlitz, auf Groß-Jänckwitz,

Welche der Fürstlichen Leidtragenden, Kaiser. Königl. Chur- und Fürstl. Gesandten, wie auch anderer Vornehmen Herren, Edelknaben geführt.

V.

Andere Drey Marschalle,

Als:

Herr Caspar von Posadowsky und Postelwitz, auf Rohrau, deß Ohlauseischen Weichbildes Hofe-Richter und Landes-Eltiste,.

Herr Niclas von Seidlitz und Gohla, auf Banckau, deß Creutzbergischen Weichbildes Landes-Eltister,

Herr George Heinrich von Löwen und Radach.

So da der Leid-tragenden Fürstl. Personen, so wol Kaiser. Königl. Chur- und Fürstl. Abgesandten, Hof-Cavagliere, und die Briegische Noblesse geführt.

VI.
Zwey Marschalle,
Als:
Herr Adam Clema auf Tschapel, deß Kreutzburgisch. Weichbildes Landes-Eltister,
Herr Christoph Friedrich von Seidlitz, auf Guhlau, Stachau, und Seifersdorff.

Denen gefolget:

Die Erste Fahne,
von Rothem Doppeltaffend, und Gold und Seidenen Frantzen und Duasten.
In welcher von beyden Seiten, in einem Comportement und Lorber-Crantze umgeben, der Schacht-
Schild mit dem Fürsten-Hutte, von Gold und gehörigen Laxir-Farben gemahlet gewesen. Die getragen
Herr Melchior von Stosche, auf Monschitz und Crantz, deß Wohlauischen Fürstenthums Landes-Eltister.

Die Duasten hat getragen
George Friedrich von Grüttschreiber auf Michelau zu Jacobin.

Darauf das Erste Roß,
mit Viol-Blau Sammetem Sattel und Decken von Silber reichlich bordiret, und derogleichen Viol-Blau und
Weissen Bande geziehret, geführt worden von
Herr Hanß Friedrichen von Wentzky, auf Ruppersdorff, deß Strehlischen Weichbildes Landes-Eltisten und
Landes-Commissario.
Nebst
Herr George Friedrichen von Wentzky, auf Mickendorff.

Die Andere Fahne,
von Weisssem Doppeltaffenb.
In welcher der Schlesische Adler mit einem Fürsten-Hutte, mit einem Lorber-Crantze umgeben, von
Gold und Laxir Farben gemahlet, auf den Seiten mit Silber und Goldenen Frantzen und Duasten.

So da getragen:
Herr Melchior von Rhotkirch, auff Sprettichen, Fürstl. Briegischer Cammer-Juncker, und der Fürstl.
Briegischen Leib-Guarde zu Roß bestellter Lieutenant.
Die Duasten hat getragen
Herr Christoph Heinrich von Rheder zu Tirpitz.

Darauf das Andere Roß,
gantz Weiß, mit Grün Sammetem Sattel, Zeug, Decken, und Band, mit Silber-gestücket und außgeziehret.

Geführet von
Herr Balthasarn von Niesemeuschel, auf Strim,
Herr Hans Wolff von Haugwitz, auff Krischütz.

Nach diesem ist kommen:

Die Haupt oder Prange-Fahne, von Schwartz-geblühmetem Tamast, mit gantz Goldenen Frantzen, und
schweren Goldenen Duasten beziehret, auf der Seiten das Fürstl. Liegnitzische Wapen in einem zierlichen
Comportement, mit herumb besetzen Emblematibus. In der Mitten aber nachgesetzte Inscription zu lese:

יהוה⁹
Serenissimus
Silesiae Dux Ligio-Bregensis
GEORGIUS III.
Generationis à conditore Gentis Piasto
XXVII^{ae}
Primogenitus.
Natus Pridiè Non. Septembr. An. cl . I c. XI.
Imperatorum, Hungar, & Bohemiae Regum,
Divi FERDINANDI III.
Administrator Summae Praefecturae,
LEOPOLDI I.
Consiliarius Intimus, Cubicularius,
&
Perutramq(ue) Silesiam Supremus Capitaneus.
Dei & Caesaris obsequio, Reipubl. &
Bonor. Saluti
unicè intentus.
Animam Datori Ejus Optimo Maximo
D.XIIX. Kal. Sextil. post exactos
totius Vitae LII. Hebdomad XLV.
utriusque Conjugi XXIV. Hebd.
XXXIV.D.III.
Quod Mortifuit obnoxium
Heic, fuâ & Majorum Cryptâ,
Deponi voluit
Id factum D.VIII. Eid. Octobris

Anno cl . I c. LXIV.

Welche getragen von
Herren Seyfried von Niemptsch und Kummelwitz, deß Fürstenthums Münsterberg, und
Franckensteinischen Weichbildes Landes-Eltisten,
Und
Herren Balthasar Seyfrieden von Uchtritz, auf Grossendorff.
Die Duasten davon, durch
Herr Hanß Albrecht von Domnig, Mittern deß Gutes Nieder-Michelau.

Hierauf folgte das Dritte Pferd,
Eine rarer Farben Schecke, mit einem Leib-Farben Sammeten Sattel, Decke, Zeug von Gold gestücket und
Leibfarben und Weissen Seidenen Bande außgeziehret. Geführet von
Herr Karl Christoffen von Minckwitz, auf Schönfeld, Cornet bey Ihr Fürst. Gn. Hochsel. Leib-Guarde,
Und
Herren Hanß Christoffen von Dahm, Ihr Fürstl. Gn. der Fürstin von Nassau Hofe-Juncker.

Die Vierdte Fahne,
von Schwartz und Gelbem Taffend.

Auf derer ersten Seite war zierlich in einem Goldenen Felde eingefasset der Kaiserliche Adler, auf der
Andern Seiten das Emblema, so Ihr Fürstl. Gn. Christsel. Andenckens, in Dero Leib-Guarde Standarde
geführet, ein Römischer Altar, auf welchem ein brennend Hertze geopffert wird, mit der Inscription:

DEO CAESARI ET PATRIAE.

Diese trug:
Herr Hanß von Franckenberg, auf Reinersdorff, der Weichbilder Creutzburg und Pitschen verordneter
Land-Hofe-Richter und Landes Eltister.

Die Duasten daran:
Herr Bernhard von Kaltenbrunn, auf Siegrob.

Das Vierdte Pferd,
Mit Schwartz und Gelber Taffeten Decken gantz überzogen, darauf, wegen rühmlich geführter Charge,
der Adler, so Ihr Fürstl. Gn. in Dero anvertrauten Ober-Hauptmanschaftt Insiegel geführt, auf Silbernen
Blechern gemahlet, Viermahl gehefftet gewesen. Geführet von

Herr Balthasarn von Franckenberg, auf Omechau,
Und
Herren Burghard Janowsky auf Krummelinde.

Die Fünfte Fahne
war von Schwartzem Doppeltaffend,
Auf welcher zu beyden Seiten gantz versilbert ein Emblema mit einem Rauten- und Cypressen-Crantz
geziehret, in der mitten ein aufgerichtete zerbrochene Lantze, daran angebundene Pfeile, unten lag
der Tod, mit zerbrochenen Bogen, Pfeile, und außgelauffenen Sand-Uhr, in der Mitten war die Fürstl.
Refidents repräsentiret, und hatte diese Überschrift:

Devictâ ex morte Trophäum.

Diese hat getragen:
Herr George Friedrich Freyherr von Kittlitz und Ottendorff, auf Mechwitz und Lorentzberg.

Derer Duasten aber
Herr Hanß Heinrich Winter, Freyherr von Sternfeld, auf Golckowitz.

Darauf das Erste Leid-Pferd,
Mit einer gantz Schwartz Sammeten Decke bekleidet, und verkappet, auf welchem das zertheilete
Liegnitzische Wapen angehefftet gewesen, als auf der Stirne, beyden Seiten, und Hinten. Welches geführt:
Herr Heinrich von Franckenberg und Proschlitz, auf Proschlitz,
Und
Herr Heinrich von Franckenberg und Proschlitz auf Brunau.

Nach diesem ward getragen:
das Sechste oder Klage-Fahn,
von Schwartzen feinen Bierat, worinnen nichts gemahlet, von
Herren Friedrich von Kottwitz auf Groß und Klein Reichen, Wischütz, deß Glogauischen Fürstenthums
Landes-Eltisten, und deß Königlichen Guhrauischen Mann-Gerichts Assessore.

Dessen Schleppe trug:
Herr Karl Friedrich Herr von Kittlitz und Ottendorff, auf Jäschkittel.
Darauf führete:
das Sechste oder Klage-Pferd

gantz in Tuch verkappet und ohne Wapen
Herr George Wentzel von Loß auf Osten.
Und
Herr Friedrich Mohle auf Pantzke.

Endlich beschluß, nach obgedachtem nechsten Zweyen Marschallen, auf einem Appel-grauen Hengste,
in gantzem Küraß, mit einem mit Silber beschlagenen Regtment-Stabe:
Herr Fabian Leonhard von Cottwitz, auf Wischütz, Groß und Klein Reichen, Fürstlicher Briegischer
Stallmeister.

Welches Pferd Blümerant Sammeten Ornat und Bändern, so alles mit Silber kostbar außgemacht, aufs
köstlich sie außgeziehret gewesen. Und beschloß also den rang der Fahnen und Leid-Pferde.
Hiernechst kamen wieder:

VII.
Zwey Marschalle,
Als:
Herr Heinrich Winter, Freyherr von Sternfeld, auf Golckowitz und Commorna, deß Pitschnischen
Weichbildes Landes-Eltister,
Und nebst Ihme
Herr George von Porschnitz, auf Prauß und Ranchwitz, deß Niemptschen Weichbildes Landes-Eltister.

Denen wieder gefolget:
Die Kleinodien,
Als:
I. Die Drey Helmen neben einander von Bildschnitzer-Arbeit erhoben, und mit allerhand Zierahten
außgeziehret. Davon getragen:
1. Den zur Rechten, mit dem Schlesischen Adler, und Gelbe, Schwartz, Rhot und Weiß daran hangen
den langen Taffenden Binden.
Herr Hanß Sigmunden von Canitz und Dallwitz, auf Großburg und Rhatschitz.
2. Den, in der Mitten, mit dem Adler und Pfauen-schwantze, mit ebenfals daran hangenden langen,
Gelb, Schwartz, Rhot und Weiß, Taffenden Binden.
Herr George Christoph von Gregersdorf, auf Pudigau und Klein Jeseritz, deß Nimptschen Weichbildes
Landes-Eltister.
3. Den Helm zur Lincken mit dem Schacht-zagel, und daran hangenden Selb, Schwartz, Rhot und Weiß
Taffenden langen Binden.
Herr Gottfried von Haubitz auf Prodelwitz.

II. Die Drey Schilde auch neben einander, und zwart:
1. Den Schild zur Rechten Hand, darinnen der Schlesische Adler von Bildschnitzer- und Mahler-Arbeit
verfertigt, und daran gleicher gestalt, wie an den Helmen, Gelb, Schwartz, Rhot und Weisse Binden
gehafftet,
hat getragen:
Herr Christoph von Landes-Cron auf Prinsenig und Royen.
2. Den Schild in der Mitten, in welchem der Schlesische Adler mit dem Schacht-zagel conjungiret, von
Bildschnitzer- und Mahler-Arbeit zu bereitet, und eben mit solchen Binden wie der erste behangen,
hat getragen:
Herr Hanß Aßmann von Hacke, auf Milgst, Zeipern.
3. Den Schild zur Lincken mit dem Schacht-Zagel, gleich mässig wie die vorgehenden außgeziehret,
hat getragen:
Herr Friedrich von Bock, auff Schönborn, Abendorf, deß Reichenbach. Weichbildes Erb-Hofe-Richter.

III. Das gantze Fürstl. Liegnitz-Briegische Wapen, von Bild hauer hocherhabener Arbeit verfertigt, in
einem zierlichen Comportement, mit daran hangenden Gelb, Schwartz, Rhot und Weissen Binden,
haben getragen:
Herr Ernst von Nimptsch, auf Alt-Schöne, Schwartzbach und Klein Wandritsch, der Fürstenthümer
Schweidnitz und Jauer Landes-Eltister. Und
Herr Wolff Caspar von Hund, auf Rausse, deß Fürstenthums Liegnitz Landes-Eltister.

Als dann das Schwerdt,
mit einem vergoldeten Creutze, und schwartzen Floren Binden umbwunden,
Welches getragen:
Herr Hanß George Freyherr von Bercka Obrister-Lieutenant, Herr auf Elgutt, zu Rudelsdorff, der
Fürstenthümer Schweidnitz und Jauer Landes-Eltister.

Den Fürsten-Hutt,
auf einem schwartz Sammeten Küssen, und herunter auf beyden Seiten hangenden langen schwartzen
Flor Binden,
hat getragen:
Herr Christoph Ernst von Uchtritz, auf Fröschen, Rogen und Groß Wangern, Fürstlicher Briegischer
Regirungs-Rhat.

Hierauf folgete alsobald
der Fürstl. Briegische Ober-Marschall,

Herr Melchior Friedrich, Freyherr von Canitz und Dallwitz, auf Urßke, Ottwitz und Wandritsch, Röm.
Kaiser. Majest. wie auch Fürstl. Briegischer Rhat,
Und neben Ihme
Herr Melchior von Spiegel, auf Groß und Klein Gafron, Beubke, deß Fürstenthums
Wohlau Land-Hofe-Richter und Landes-Eltister,
Herr Caspar Ernst von Döbner und Dobenhausen, zu Cölln, Fürstl. Liegnitz Briegischer Forst- und
Jägermeister.

So dem Fürstl. Leid-Wagen vorgegangen.

Hierauf ward:

VIII.
Die Fürstliche Leiche,
auf dem vorhin gedachten Leid-Wagen mit Sechs verkapten Rossen, unter einem von schwartzen Sammet
verfertigten Himmel, offen geführet.
Der Sarch war von guttem Ziehn, mit allerhand gegossenen Emblematibus, und sonderlich den Vier
erhobenen Haupt-Wapen, als:
Zu den Haupten, mit dem Väterlichen Fürstl. Liegnitz-Briegischen,
Zu den Füßen, dem Mütterlichen Chur-Fürstl. Brandenburgischen.
Zu beyden Seiten aber mit dem Groß-Mütterlichen Fürstl. Anhaltischen, welche mit seinem Holde
vergoldet und außgeziehret, ruhete auf 6. gekrönten starck vergoldeten Schlesischen Adlern so mit
außgebreiteten Flügeln gegen einander stunden.

Oben über war folgende Inscription:

הוהי¹⁰
Quicquid Mortalitatis
Habuit
Hic recondi jussit
Princeps Sereniss & Celsiss.
Religione in DEUM
Amore erga PATRIAM
Fide erga CAESAREM
Immortalis

GEORGIUS III.
Dux Sil. Lignic. Bregensis
Sacrae Caes. Regiaeq(ue) Majestatis
Consil. intimus, Cubicularius
&
Per utramque Siles. Supremus
Praefectus.
Impp. Regib. Elect. Archi-Duc.
Satus
A CONDITORE GENTIS
PIASTO
POLONIAE ETHNARCHA
Generationis XXVII.
PRIMOGENITUS
NATUS
A.M.DC.XI. pridie Non. Sept.
Ex Conjuge
PRIMA
SOPHIA CATHARINA¹¹
Stirpis Duc. Monsterb. Olsn.
in Silesia Com. Glac. penultimâ
A.M.DC.XXXIIX.D.VIII. Kal. Mart.
ductâ
F. unicae nunc möstissimae
PATER.
SECUNDA
ELISABETH-MARIA
CHARLOTTA¹²
Palatin. Rhen. Duc. Bavariae
Com. Spanheim.
A.D.XIII. Kal. Nov. M.DC.LX.
usque XI. Kal. Jun. M. DC.LXIV.
ATEKNO .
Post causas utilitatesq(ue)
publicas
Fideliter defensas

Inter luctum & suspiria
totius Patriae
DENATUS
An. M.DC.LXIV. D. XIIX. Kal. Aug.
UBI
Vixisset An. LII. Hebd. XLV.
Omnibus
In patriam meritis Illustris,
&
Nemini gravis, nisi malis,
POST OBITUM
Conjugis Secundae
Hebd. IIX.
Utita,
Quos Vivos
conjunxit
Amor,
Mors
Jungat & Urnis.

Umb die Leiche waren 24. Cavagliere in sangem Trauer-Habit, deren Zwelffe den Himmel, und Zwelffe das Schwartz und Weisse Leichen-Tuch zu tragen verordnet, neben Ihnen Zwelfff Fürstliche Trabanten mit umb gekehrten Parthisanen.

Von kurtz vorhin gedachten Cavaglieren trugen

Den Himmel,
Zu der Rechten Seiten:

1. Ernst Friedrich von Wentzky auf Glambach..
2. Christoph von Franckenberg auf Roschkowitz
3. Hanß Sigmund von Hohberg auf Pohlschüllern.
4. Hanß Friedrich von Rhotkirch.
5. Friedrich von Nimptsch und Kum(m)elwitz.
6. Friedrich Oswald von Tschammer auf Daase.

Zur Lincken Seiten:

1. Friedrich von Rhotkirch auf Kunßdorf.

2. Sigmund Friedrich von Knobelsdorff auf Woinewitz.
3. Hanß Friedrich von Beeß auf Soberwitz.
4. Hanß Albrecht von Stange auf Cunitz.
5. Niclas von Senitz auf Ranckau, Ploe.
6. George Bernhard von Pogrell auff Leippe.

Das Leichen-Tuch aber
Zur Rechten Seiten:

1. Hanß George von Wentzky auf Krippitz Olschen, Tschanschwitz.
2. Hanß Friedrich von Schweinitz auff Groß-Krichen.
3. Hanß George von Falckenhain auff Rhotkirch.
4. Hanß Heinrich von Niesemeuschel auff Peißkern und Jeltsch.
5. Christoph George von Hacke auf Räschee.
6. Adam von Franckenberg der Jüngere.

Zur Lincken:

1. Hanß Abraham von Sebottendorff und Lortzendorff auf Siegrod.
2. Christoph von Gellhorn auf Petersdorf der Jüngere.
3. Hanß Sebottendorff auf Hünnern.
4. Gottfried von Sebottendorff auf Gaule.
5. Adam von Gefug auf Mantz.
6. Hans Adam von Wentzky auf Peterwitz.

Neben der Fürstlichen Leiche waren zweene vorbeniembte Marschalle,

Als:

Herr Christoph George von Nostitz, Fürstl. Wohlausischer Cammer-Juncker,

Und

Herr Albrecht von Säbisch, Capitain-Lieutenant.

Über dieses worden noch Sechs und Dressig Personen von der Bürgerschafft im Trauer-Habit, mit schwarzem Tuch bekleideten und unter sich gekehrten kurtzen Wehren, unter ihrem Officirer, Daniel Krieniß, Fendrich bey der Stadt, verordnet, umb allen bedrang abzuwenden.

Diesem nach kamen

IX.

Abermahl Drey Marschalle,

Als:

Herr Maximilian von Rhawein, auf Michelwitz und Peisterwitz,

Herr Melchior von der Heyde auf Pangel und Woißlitz, Fürstl. Briegischer Burggrafe, und der Weichbilder
Strehlen und Niemptsch Land-Hofe-Richter.

Herr George Friedrich von Kitschar zu Briesen, Fürstl. Briegischer Cammer-Juncker.

Denen in Ordnung gefolget:

Im Ersten Gliede,

In der Mitten:

Ihr Fürstl. Gn. Der Durchlauchtige, Hochgeborne Fürst und Herr, Herr Christian,¹³ Hertzog in Schlesien
zur Liegnitz, Brieg und Wohlau.

Deren zur Rechten:

Der Röm. Kaiser- auch zu Hungarn und Böhaimb Königl. Majest. Hochansehnlicher Herr Abgesandter,
Der Hoch- und Wolgeborne Herr,

Herr Caspar Graf Colonna, Edler Herr von und zu Felß, Herr auf Schenckenburg, Engelsburg,
Hartenstein, Schönau, und Buchau, Erbherr der Herrschafften Tost, Peißkretscham, Brunau, Kottulin,
Laband, Groß-Strehlitz und Leschnitz, Röm. Kaiser. wie auch der Königl. Majest. Majest. Zu Pohlen und
Schweden respectivè Cämmerer, Obrister, und Comes Palatinus Caesareus perpetuus,

Zur Lincken:

Ihr Churfürstl. Churfürstl. Durchl. Durchl. zu Sachsen, Hochansehnlicher Herr Abgesandter:

Der Hoch-Edelgeborne, Gestrenge

Herr George Hermann von Schweinitz und Crain, auf Romnitz, Wohlsdorff, und Heselicht, Churfürstl.
Sächsischer Cämmerer, Obrister, und der Ämbter Stolpen, Radeburg und Hohenstein Hauptmann, und
ietziger Zeit Commendant der Königlichen Stad Breßlau.

Im Andern Gliede,

Zur Rechten:

Ihr Churfürstl. Churfürstl. Durchl. Durchl. zu Brandenburg, Hochansehnlicher Herr Abgesandter,

Der Hoch-Würdige, Hoch- und Wolgeborne Graf und Herr,

Herr Gotthard Frantz, Graf von Schafgotsch, deß Heil. Röm. Reichs Semper-Frey, von und auf Künast, und
Greiffenstein, Freyherr von Trachenberg, deß Hohen Stieffts S. Johannis in Breßlau Präpositus, und bey
Heil. Creutze daselbst Dohm herr.

Zur Lincken:

Ihrer Durchl. der Verwittibten Hertzogin zu Simmern und Lautern, als betrübten Frauen Schwieger-

Mutter,

So wol

Ihrer Durchl. der Verwittibten Hertzogin zur Liegnitz,¹⁴ Ansehnlicher Herr Gesandter,

Der Hoch- und Wolgeborne

Graf und Herr,

Herr Augustus, Graf von der Liegnitz,¹⁵ Erb-Herr auf Cantersdorff, Neudorff, Rudelsdorff, Johnsdorff, und
Kurtwitz, deß Briegischen Fürstenthums Landes-Hauptmann.

Im Dritten Gliede,

Zur Rechten:

Ihr Fürstl. Gn. Fürst Heinrichs zu Nassau,¹⁶ Düllenburg, als Leid-tragenden Herren Aydams Ansehnlicher
Herr Abgesandter.

Der Wol-Edle und Gestrenge

Herr Johann Friedrich von Naurath, hochgedachte Ihr Fürstl. Gna. Geheimbter Rhat und Hof-Marschall.

Zur Lincken:

Ihr Durchl. Fürst Johann Georgens zu Anhalt,¹⁷ Churfürstl. Brandenburgischen über die Chur- und Marck
verordneten Stadt-Halters,

So wol

Dero Fürstl. Gemahlinn

Ihr Durchl. Fürstin Henriette,¹⁸ geborner Princessin von Uranien.

Und dann

Ihro Hochwürden und Fürstl. Gn.

Herren Sebastian Ignatii¹⁹ Bischofs zu Breßlau, und Königl. Ober-Hauptmannschaffts Verwalters in Ober-
und Nieder-Schlesien, Hoch-ansehnlicher Herr Abgesandter.

Der Hoch-Edelgeborne, Gestrenge

Herr Hanß Christoph von Frogstein, auf Niemsdorff, der Röm. Kaiserl. Majest Ober-Ambts-Rhat im
Hertzogthum Ober- und Nieder Schlesien.

Im Vierdten Gliede,

Zur Rechten:

Deß Fürstenthums Liegnitz wol verordneter Herr Abgesandter,

Der Wol-Edle und Gestrenge

Herr David von Schweinitz, auf Seifersdorff und Petersdorff, Fürstl. Liegnitzischer Rhat, und deß
Liegnitzischen Fürstenthums Landes-Hauptmann.

Zur Lincken:

Deß Fürstenthums Brieg wol verordneter Herr Abgesandter,

Der Wol-Edle und Gestrenge
Herr Caspar Bernhard von Eckwricht, auf Maßwitz, Kochern und Neudorff, ermelten Fürstenthums
Landes-Cassae Director.

Im Fünfften Gliede,
Zur Rechten:
Deß Wohlausischen Fürstenthums wol verordneter Herr Abgesandter:
Der Wol-Edle, Gestrenge
Herr Gottfried von Engelhard und Schnellenstein, auf Hende, deß Ohlausischen Weichbildes Landes-
Cassae Director.
Zur Lincken:
Der Königl. Stadt Breßlau wolverordneter Herr Abgesandter,
Der Wol-Edle und Gestrenge
Herr Sigmund von Fürst und Kupfferberg, auf Albrechtsdorff, deß Rhats zu Breßlau.

Im Sechsten und folgenden Gliedern:
Der Edle, Gestrenge Herr Philipp Dilthey, Fürstl. Nassau-Dyllenburgischer Abgesandter und Rhat,
Dann cum Titulis Die Liegnitz-Briegisch-Wohlau-Ohlauische Herren Landes-Hauptleute
Die Herren Barones:
Ihr Gestr. Herr Obrister-Lieutenant Tauer.
Ihr Gestr. die Fürstl. Liegnitz-Briegisch-Wohlauisch-Ohlauische Herren Regirungs-Rhäte, und Herren
Fürstl. Leib-Medici.
Die Herren Secretarii, Cammer-Rentmeister, und Stiffts-Verwalter, in ihrer Ordnung.

Hierauf
X.
Drey Marschalle,
Als
Herr Bernhard von Waldau und Klein Rosen, auf Schwanwitz, Pramsen und Wronau, deß Briegischen
Weichbildes Land-Hofe-Richter.
Herr Melchior von Senitz und Rudelsdorff, Fürstl. Briegischer Cammer-Juncker.
Herr Caspar Ernst von Randau und Neudorff, Fürstl. Brieg. Cammer-Juncker.

Denen in Ordnung gefolget:

1.
Die Durchlauchtige, Hochgeborne

Fürstin und Frau,
Frau Dorothea Elisabeth,²⁰ Fürstin zu Nassau, geborne Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg,
Gräfin zu Catzen-Elbogen, Vianden und Dietz, Frau zu Beilstein.
Ihr Fürstl. Gn. wurden geführet von
Ihr Durchl. Fürst. Ludwig Heinrichs, Pfaltzgrafen bey Rhein,²¹ etc. Herren Abgesandten,
Dem Wol-Edlen und Gestrengen
Herren Ludwig Philipp von Damm, Ihr Durchl. der Verwittibten Hertzogin zu Simmern Hofemeister.
Dann von
Ihr Durchl. Princessin Catharinae Sophiae²² geborner Pfaltzgräfin und Churfürstl. Princessin bey Rhein,
Herren Abgesandten.
Dem Hoch-Würdigen, Hochwolgebornen
Grafen und Herren,
Herren Julio Ernesto, des Heil. Röm. Reichs Grafen von Saurau, Freyherren auf Ligist, Friedstein,
Wolckenstein, Ober-Steinach, Schwamberg, Hartenberg, Krembs, Neuberg und Promstetten,
Erb-Ober- und Unter Land-Marschall in Steyer, S. Johannis Hierosolymitani Ordens Rittern,
und Commendator zu Klein-Oels.

2.
Die Durchlauchtige, Hochgeborne
Fürstin und Frau,
Frau Louyse,²³ Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, geborne Fürstin zu Anhalt, Gräfin
zu Ascanien, Frau zu Zerbst und Berenburg.
Ihr Fürstl. Gn. wurden geführet von
Ihr Fürstl. Gna. der Verwittibten Hertzogin zu Württemberg und Oels,²⁴ Hochansehnlichen Herren
Abgesandten,
Dem Wolgebornen Herren,
Herren Czinko Howora, Freyherren von der Leippe,²⁵ auf Schwentnig, Klein Knignitz, Carlsdorff,
Weinberg und Pschiederwitz.
Wie auch
Dem Wol-Edlen und Gestrengen
Herren Hansen von Schweinichen, auf Meresch, Schweinhauß, Skahl, und Jäschkendorff, Fürstl.
Liegnitzischen Rhate, und deß Fürstenthums Liegnitz Landes-Bestallten.

3.
Die Durchlauchtige, Hochgeborne Fürstin,
Princessin Charlotte,²⁶ geborne Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Wohlau.

Ihr Fürstl. Gn. wurden geführet, von
Dem Wolgebornen Herren,
Herren Hansen, Freyherren von Ruppa,²⁷ Herren auf Hustopetsch und Labanowitz,
Dann
Dem Wol-Edlen und Gestrengen
Herren Hanß Adam von Posadowsky, und Postelwitz, auf Rohrau, Fürstl. Liegnitz-Briegisch Wohlauischen
Regirungs-Rhat.

4.
Die Durchlauchtige, Hochgeborne
Fürstin,
Princessin Elisabeth Charlotte,²⁸ geborne Fürstin zu Nassau, Gräfin zu Catzen-Elbogen, Vianden und
Dietz, Fräulein zu Beilstein.
Ihr Fürstl. Gn. wurden geführet, von
Dem Wolgebornen Herren,
Herren Carl Victorin Beeß, Herren von Cöln, auf Löwen, Fröbeln und Arnsdorff.
Und
Dem Wol-Edlen und Gestrengen
Herren Hanß Christoph von Schweinitz, auf Crain, Rudelsdorff, Fürstl. Liegnitz-Briegischem Rhat.

5.
Die Hoch- und Wolgeborne Frau,
Frau Johanna Elisabeth, Frau von der Leippe,²⁹ geborne Freyin von der Liegnitz, Frau auf Schwentnig,
Klein-Kniegnitz, Carlsdorf, Weinberg und Pschiederwitz.
Ihr Gn. wurden begleitet, von
Dem Wol-Edlen und Gestrengen
Herren Friedrich Wigand von Vippach, auf Schwartz, Fürstl. Nassau-Dylenburgischer Gemahlin
Hofemeister.

6.
Die Hoch- und Wolgeborne Fräulein,
Fräulein Sibylla, geborne Reichs-Gräfin von Dönnhof,³⁰ Woywodin in Pommerellen.
Ihr Gn. wurden geführet, von
Dem Wol-Edlen und Gestrengen
Herren Carl Christoph von Horn, auf Rottenburg, Pfaffendorff, Weißbach, Haselbach.

Hierauf:
Die Fürstl. Hofemeisterinnen.
Die Fürstl. Herren Rhäte Frauen.
Der Adelichen Hof-Officirer Frauen, wie auch die vom Land und auß der Stadt verschriebene und
anwesende Adeliche Frauen.
Die Fürstl. Hofe-Dames.
Die Adelichen Land-Jungfern.
Frau Superintendentin, die Fürstlichen Cammer-Frauen und Hof-Mägdichen, anderer Hof-Officirer,
Rhatleutte, Medicorum und Literatorum Frauen, in ihrer Ordnung.
Die Fürstl. Bett-Frauen, mit denen Wasch-Mägden.

XI.
Drey Marschalle,
Als:
Christian Grundman, J. U. C. und Stadt-Vogt bey der Fürstl. Stadt Brieg.
Heinrich Scholtze, J. U. C. und Waisen-Schreiber zum Brieg.
David Hempel, J.U.C. und Practicus.

Denen folgten:
1. Die Abgesandte von Städten.
2. Der Briegische Herr Burgemeister und Rhatmanne.
3. Fürstl. Cancelley- und Cammer-Verwandte.
4. Cammer-Diener, Barbierer, Trompeter und Unter-Bediente.
Zu sambt
5. Den andern übrigen Hofe-Leuthen und Reisigen Gesinde.
6. Die gesambte Briegische Bürgerschafft von Mannes- als Weibes-Personen.

Als man nun in so beschriebener Ordnung biß zur Stadt-Kirchen gelanget, ist vor derselben die Fürstliche
Leiche vom Wagen durch die Cavaglieri genommen, hienein in die Kirche gebracht, und vor das Altar gesetzt
worden.

Die Fürstl. Gräfl. Herren und Standes-Personen, so wol Herren als Frauen-Zimmer, von denen
Marschallen in die Schwartz-bekleideten Stühle gewiesen, und Drey Lieder,
als:

1. Hertzlich lieb hab ich dich O Herr.
2. Ich hab dich einen kleinen Augenblick verlassen. 12. Voc.
3. Jesu mein Gott und Herr, denck nicht der Sünde mein. 4. Voc.

vorm Gebethe (so nach den Abdanckungen sub Liter. Fff. nachgesetzt zu befinden) und nach diesem

1. Sey nun wieder zu frieden. 4. Voc.
2. Herr nun lasz im Friede. 4. Voc.
3. Trauren, weinen, Leid und Schmertzen. 4. Voc.

gesungen worden.

Hierauf hat sich die Versammlung, nebst der Fürstl. Leiche, auß bemeldter Stadt-Kirche erhoben, und vorhin beschriebener massen übern Ring, durch die Wagner-Gasse, zu der Schloß-Kirchen gewendet.

Im Gange ist gesungen worden:

1. Freu dich sehr O meine Seele. 4. Voc.
2. Lob sey dir Güttiger GOTT. 4. Voc.
3. Last ab Ihr meine Lieben. 4. Voc.

Da man zur Schloß-Kirchen kommen, ist die Schule bald durch, die Cantorey aufs gewöhnliche Singe-Chor geführet, die Priesterschaft bey dem Altar und aussenthalben dessen, in die nechst verhandene Gestühle eingethellet.

Die Noblesse in die Ober-Gestühle gewiesen.

Die Fürstliche Leiche bey dem Predigt-Stuhl auf ein Schwartz außgebreitetes Tuch gesetzt, und selber von den Marschallen, Vier und Zwanzig vom Adel, und gehörigen Trabanten aufgewartet worden.

Die Erlauchten Principales, und derer Abwesenden Abgesandte, haben Ihr Fürstl. Gn. deß Sel. Hertzogs, und der Herren Rhäte Gestühle eingenommen.

Das Fürst- Gräf- und Freyherrliche Frauen-Zimmer, wie auch die Hofe-Dames, sich in die gehörige Gestühle, auf anweisen, begeben: Das übrige Adelige und ander Frauen-Zimmer aber die Stühle und Bäncke in der Kirchen besetzt.

In mittelst ward gesungen:

1. O Jesu Christ du höchstes Gutt.
2. Die Crone unsers Hauptes ist abgefallen. 8. Voc.
3. In deinem grossen Zoren. Psalm 6.

Nach bemeldtem Psalmen fing Herr Johann Gualtherus Biermannus, Fürstlicher Briegischer Hofe-Prediger, und deß Fürstenthum Brieg Superintendens, die Leich-Predigt an, so unten sub Liter. A a. beygelegt, ex Textu Apocal. 3. Wer überwindet, etc. Dieser folgte deß Sel. Fürsten Lebens-Lauf, und ward nach gehaltener Predigt und Gebethe gesungen:

1. Wer überwindet. 8. Voc.
2. Last die Thränen reichlich fliessen. 4. Voc.
3. Nun last uns den Leib begraben.

Unter dem andern Gesange, hat Herr Ober-Marschall Freyherr von Canitz, den Fürsten-Hutt, den Degen aber Herr Obrister-Wachtmeister Spiegel hinweg genommen, also daß bey anfang deß letzten Liedes der Sarck entkleidet gewesen, und auf das Altar, in Begleitung anderer Marschalle, gelegt, hierauf auch die Helmen, Schilde, Wapen, Schwert, Fürsten-Hutt, und alle Fahnen, biß auf die Trauer-Fahne, welche die Leiche biß zu der Fürstlichen Grufft begleitet, von denen Cavaglieren, so sie getragen, auf das Altar gelegt, und respectivè dabey gestellet, auch nach folgenden Tages, zu künfftigem Gedächtnüß, über die Fürsliche Grufft angemachet worden.

Als man nun das Lied: Nun last uns den Leib begraben, etc. anfangen zu singen, ist die Leiche fort geführet, und mit dem Hebe-Zeug bequämlich hinab in die Fürstliche Grufft gelassen worden, allwo nun auch Ihr Fürstl. Gn. Sel. Leichnam bey seinen Fürstlichen Vorfahren ruhet, biß an den lieben Jüngsten Tag, an welchem der Allgöttige Gott Ihnen, und allen die im Herre selig dahin vorangegangen, eine fröliche Auferstehung, und Eingang in das Ewige, verleyhen wolle.

Folgende ist von Herren Johanne Jenelio, Diacono bey der Fürstlichen Schloß-Kirche ein Gebethe abgelesen, und nach demselben von der Cantorey mit dem Liede:

Herr nun läst du deinen Diener im Friede fahren. 8. Voc.
der Gottes-Dienst geendiget worden.

Als diß verrichtet, haben vorbesagte Marschalle die Fürstl. Gräfl. und Herren-Standes Personen, so wol Herren als Frauen-Zimmer, in den grossen Saal; die Nachfolgenden aber in den Fürstlichen Schloß-Hof geführet, allwo dorten Herr Ober-Marschall, Freyherr von Canitz, selbst, und allhier Herr von Posadowsky, Fürstl. Briegischer Hofe-Juncker, mit Ihren Abdanckungen, unten sub Lit. Xx. und Ccc. beygedrucket, diesen gantzen Fürstlichen Leich-Process beschlossen.“

Inskripce na sarkofágu Jiřího III. Břežského, opis v pamětním tisku s popisem pohřebního průvodu, 1664.

Dorothea Alžběta Nassavsko-Dillensburská, jediná dcera Jiřího III. Břežského a hlavní pozůstalá na pohřbu otce i nevlastní matky Alžběty Marie Karolíny, které se konaly dva po sobě následující dny, portrét, konec 17. století (<https://www.mutual-art.com/Artwork/>).

Jiří III. Břežský na pohřebním loži, moderní vitráž podle dobového vyobrazení, Břeh, současný stav (foto autoři).

Poznámky

- 1 Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*, bratr zemřelého.
- 2 Dorotea Alžběta Nassavsko-Dillenburgská*, dcera zemřelého.
- 3 Alžběta Marie Karolína Lehnicko-Břežská*, zesnulá druhá manželka zemřelého. Vévodkyně odešla z tohoto světa jen necelé dva měsíce před Jiřím III., jejich pohřby se konaly v denní následnosti.
- 4 Jindřich Schmettau (1628–1704), reformovaný teolog (kalvín) původem z Břehu. Po roce 1654 kazatel na dvoře Ludvíka IV., od roku 1628 rada lehnické konsistoře a od roku 1663 superintendent knížectví. Podrobněji srov. výše (pamětní tisk k úmrtí Alžběty Marie Karolíny Lehnicko-Břežské).
- 5 Johann Kutschereuter, pastor kostela sv. Petra a Pavla v Lehnici, člen konsistoře a posléze superintendent luterské církve. J. H. CUNRADUS, *Silesia Togata*, s. 159.
- 6 Bartholomeus Schleicher (†1667), poslední superintendent Volovského knížectví. F. LUCAE, *Schlesiens curieuse Denckwürdigkeiten*, s. 450.
- 7 Kristián Ursinus, dvorní kazatel v Olavě ve službách Kristiána I. Volovského. *Grosses vollständiges Universal-Lexicon*, 51, 1747, s. 567.
- 8 Jan Gualter (také Walther) Biermann (1613–1670), teolog reformované církve původem z Frank, od roku 1651 dvorní kazatel a superintendent Břežského knížectví. S. J. EHRHARD, *Presbyterologie des Evangelischen Schlesiens*, s. 66–67.
- 9 Tetragrammaton, JHVH provedené hebrejskými písmeny pro označení vlastního jména božího.

- 10 Tetragrammaton.
- 11 Žofie Kateřina Lehnicko-Břežská*, první manželka zemřelého.
- 12 Alžběta Marie Karolína Lehnicko-Břežská*, druhá manželka zemřelého.
- 13 Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*, bratr zemřelého.
- 14 Marie Eleonora Falcká ze Simmern (1607–1675), rozená Braniborská*, tchýně zemřelého, matka jeho druhé, rovněž již zemřelé manželky Alžběty Marie Karolíny*.
- 15 August z Lehnice*, bratr zemřelého.
- 16 Jindřich Nassavsko-Dillenburgský*, zeť zemřelého.
- 17 Jan Jiří Anhaltsko-Dessavský*, bratr Luisy Lehnicko-Břežské*, švagrové zemřelého.
- 18 Henrietta Kateřina Anhaltsko-Dessavská (1637–1708), rozená Nassavsko-Oranžská, švagrová Luisy Lehnicko-Břežské*, švagrové zemřelého.
- 19 Sebastián Hynek (Ignác) z Rostocku (1607–1671), od roku 1665 vratislavský biskup a po smrti zemřelého Jiřího III. Břežského vrchní slezský hejtman. *Allgemeine Deutsche Biographie*, 33, s. 503–504.
- 20 Dorotea Alžběta Nassavsko-Dillenburgská*, dcera zemřelého.
- 21 Ludvík Jindřich Mořic Falcký ze Simmern (1640–1674), švagr zemřelého, bratr jeho druhé manželky Alžběty Marie Karolíny Lehnicko-Břežské*.

- 22 Kateřina Žofie Falcká (1594–1665), teta Alžběty Marie Karolíny Lehnicko-Břežské*, druhé manželky zemřelého.
- 23 Luisa Lehnicko-Břežská*, švagrová zemřelého.
- 24 Alžběta Marie Württembersko-Olešnická*, neteř zemřelého.
- 25 Čeněk Hovora z Lipé*, švagr zemřelého.
- 26 Karolína Lehnicko-Břežská, později provdaná Šlesvicko-Holštýnská*, neteř zemřelého.
- 27 Jan z Ruppy, bratr Alžběty, manželky Augusta z Lehnice*, bratra zemřelého.
- 28 Alžběta Karolína Nassavsko-Dillenburgská (1643–1686), sestra Jindřicha Nassavsko-Dillenburgského*, zetě zemřelého. Jmenovaná se později provdala za Augusta z Lehnice*, bratra zemřelého.
- 29 Johana Alžběta z Lipé*, sestra zemřelého.
- 30 Sybila z Dönhoffu, později provdaná Žichlinská, neteř zemřelého.

Pamětní tisk
k příležitosti pohřbu
Karolíny, roz. Lehnicko-Břežské s popisem
castrum doloris, 1708
(archiv autorů).

Beschreibung
Des
CASTRI DOLORIS,
Welches
Ihro Hochfürstl. Durchl.
von Schleswig-Holstein/
Vor Dero
Herzgeliebteste und Höchstseligste Frau Mutter
CHARLOTTE
Herzogin zu Schleswig-Holstein/Stormarn
und der Ditmarsen ꝛ.
Gebornen Herzogin in Schlesien zu Liegnitz/ Brieg und Wohlau/
Gräfin zu Oldenburg und Delmenhorst/
Zu Bezeugung
Seiner innigsten Liebe/ und Stiftung eines immer-
währenden Andenkens/
Bey Haltung der Exequien und Beysetzung
des Hertzens/
Zu Breslau
In der Fürstl. Jungfräulichen Stifts-Kirche
S. CLARÆ
Den 17. Januarij A. 1708.
hat aufrichten lassen
Durch
P. EMANUELEM CAFFART, Sacri Candidi, ac Exempti Ordinis Præmon-
stratensis Canonorum Regularium in Ducali Libero Cœnobio Vratislaviensi
ad St. Vincentium p. t. PRIOREM

WRESLA in der Baumannischen Erben Buchdruckerey/ druckts Johann Jancke/ Factor.

Pamětní tisk vydaný u příležitosti pohřbu Karolíny
Šlesvicko-Holštýnské, roz. Lehnicko-Břežské (†1707):
popis smrtoslavného lešení (castrum doloris),
Vratislav (1708)

Beschreibung Des Castri Doloris, Welches Ihro Hochfürstl. Durchl. von Schleswig-Holstein,¹ von Dero Hertzgeliebteste und Höchstseligste Frau Mutter Charlotten, Herczogin zu Schleswig-Holstein, Stormarn und der Ditmarsen etc. Gebornen Herzogin in Schlesien zu Liegnitz, Brieg und Wohlau, Gräfin zu Oldenburg und Delmenhorst, zu Bezeugung Seiner innigsten Liebe, und Stiftung eines immerwährenden Andenkens, Bey Haltung der Exequien und Beysezung des Herczens, Zu Breslau In der Fürstl. Jungfräulichen Stifts-Kirche S. Clarae Den 17. Januarii A. 1708. hat aufrichten lassen Durch P. Emanuelem Caffart, Sacri Candidi, ac Exempti Ordinis Praemonstratensis Canonorum Regularium in Ducali Libero Coenobio Vratislaviensi ad St. Vincentium p. t. Priorem. Breslau, in der Baumannischen Erben Buchdruckerey, druckts Johann Jancke, Factor, s. d. (1708).

„Zu Aufbauung des Castri Doloris ware der Chor in der Kirche S. Clarae aptiret, und so wohl als die gantze Kirche mit schwarzem Tuch bekleidet.

Die Trauer-Bühne war von fünf Staffeln erhoben, und mit vielen silbernen Leuchtern umgesetzt, alle Staffeln aber mit einer Zahlreichen Menge von weissen Wachs-Kertzen besteckt.

Der darauf stehende silberne mit Gold lasirte Sarg ruhete auf 6 goldenen Adlern, so mit dem Schlesiischen Wappen, und Fürsten-Hüten gezieret waren. Oben auf dem Sarg lag auf einem schwarz Sammeten Polster der Hertzogliche Hutt. In der Mitten stand die Silberne Urna, darinnen das Hertze verwahret. Zu den Füßen ware die Hand der H. Hedwig,² einer Urahnin der Durchl. verstorbenen Herzogin.

An den vier Ecken der Trauer-Bühne waren so viel hohe mit vielen Lampen und vergoldeten Lorber-Zweigen umwundene Pyramiden aufgeführt. Auf der Spitze von jeglicher Pyramide war ein Adler, einen Zettel in dem Schnabel und in den Klauen Klage-Schriefften haltende. Auf des I. Adlers seinem Zettel war geschrieben Breslau, weil selbiges das Haupt von gantz Schlesien. Auff dem zweyten Liegnitz, auf dem dritten Brieg, und auf dem vierten Wohlau. Als welche drey Fürstenthümer der Durchl. Hertzogin Ihren Eltern und Vorfahren zugehöret.

Die vier Pyramiden waren an den Spitzen durch oblique Arcaden an einander gescholossen. Jegliche Arcade war in der Face mit drey Emblematen ausgezieret.

I. In der Arcade zu dem Haupt war gemahlt und mit Gold lasiret

1. Eine Hand aus den Wolcken mit einem Ring, da an statt des Steines ein Hertze, mit der Überschrift:
Pone me ut Signaculum Super cortuum. Cantie. Cap. VIII. v. 6.
2. Ein gegen die Sonne fliegender Adler mit einem Hertzen das mit einem Hertzoglichen Hut gekrönet,

und welches von der Sonnen durchstrahlet wird; Mit der Beyschrift:

Quid Clarius?

3. Eine über die Wüsten fliegende schwartz und weisse Taube, worunter auf dem Erdboden ein Engel, das Herzoglich gekrönte Hertz versteckende mit der Überschrift:

Columba non habens Cor.

Ofeae. Cap. VII. v. II.

II. An der Arcade an der rechten Seiten waren durch Sinnbilder drey von ihren Vorfahren in Breßlau fundirte Stiffter angedeutet.

1. Der Herzogliche Sarg, so unten sich gezeiget, wovor sich weisse Lilien die in Form eines Hertzens waren, neigten:

Candor Serenitatem lugens.

2. Ein Crystallenes Glas, darinnen ein bekröntes Hertz wodurch die Sonne Strahlet.

Manet in Claritate.

3. Ein aus den Wolcken an einem schwartzen Bande hängendes rothes Creutz, von welchem der Tod den Stern weggenommen, solchen unter das Gestirn zu versetzen.

Et me Mors Sidere privat.

III. An der Arcade zur lincken Hand waren die drey Tugenden vorgestellt.

1. Der Glaube das Creutz in der Hand haltende mit einem offenen Hertzen.

Corde creditur ad Justitiam.

Ad Rom. Cap. X. v. 10.

2. Die Hoffnung weche auff ihrem Ancker ein Hertze hält, so das dreyeckichte (?) Auge der Göttlichen Vorsehung an sich ziehet.

In Ipso speravit Cor meum.

Psal. XXVII. v. 7.

3. Die Liebe mit etlichen Kindern, worunter eines das Hertze klar darzeiget.

Hic resedit Amor.

IV. An der Arcade zu den Füßen,

1. Ein geflügeltes und mit einer Hertzogl. Crone bekröntes Hertz, worunter die Welt-Kugel lieget von den Ketten losgerissen, und sich gen Himmel schwingende.

Carolina per anagr. Cor in ala.

2. In einem Felde etliche verdorrete umfallende Bäume, worunter in der Mitten auch ein grüner umfalle.
Cadit omnis in una.

3. Ein alter Löw, wobey ein junger zu sehen. Weil die Naturkündiger vorgeben, daß ein Löw nur einmal gebähre.

Semel parit sed Leonem.

Die Piedestalen deret vier Pyramiden waren gleicher Weise und zwar jegliches mit drey Sinnbildern gezieret.

I. An der Piedestal der ersten Pyramide bey den Häuptern war

1. Ein auf dem Altar brennendes durchlauchtiges Hertz mit der Überschrift:

Pietas Piastea.

2. Etliche in der Lufft fliegende Adler, worunter einer mit einem Herzogl. Hut bekrönet, von dem Tod mit einem Pfeil geschossen wird.

Haec mea praeda.

3. Ein Engel der ein mit einem Herzogl. Hut bekröntes Hertz an statt einer Bleywage in das Grab hinunter läst.

Huc omnia tendunt.

II. An der andern Pyramide

1. Ein gekröntes mit Sonnen-Strahlen Durchlauchtiges Hertz, so in den Wolcken schwebet.

Sic spectabar ubique.

2. Ein Tisch worauf ein gekröntes Hertz auf einem Herzogl. Mantel lieget, und von einer Hand aus den Wolcken mit einem Lorber-Kranz bekrönet wird.

Piasteum coronat Opus.

3. Ein voller in dem Himmel leuchtender Mond.

Non proficit ultra.

III. An dem Piedestal der einen Pyramide bey den Füßen:

1. Der Tod den letzten grünen Zweig von einem verdorrten (?) Baume abflickende.

Nil immortale tenemus.

2. Ein offenes Grab, worein ein Engel aus einem Coinu Copiae viele Hertzen schüttet, so ein Todten Gräber verscharret.

Cor da Fidelium.

3. Viele mit Herzogl. Hütten gekrönte, und in der Lufft fliegende Adler, wozu von der Erden ein dergleichen anderer Adler herzu flüget.

Ad Majores.

IV. An dem Piedestal der andern Pyramide bey den Füßen:

1. Ein Engel so auf einer Leiter zu dem Namen JEHOVA aufsteiget, und ein bekröntes Hertz in der Hand halt.
Ascensiones in Corde.

2. Ein mit einem Hertzoglichem Hut bekröntes Herz worauf eine Wüntschelruthe schläget, so ein Engel
in der Hand hält.

Decus approbat Index.

3. Ein Todten-Kopff so mit einem Herzogl. Hut bekrönet, und auff einem Sam(m)eten Küssen lag, wobey
um und die viele Hertzen ruhen, die mit schwarzen Bändern umwunden.

Omne Cor moerens.

Isaiae I. Cap. v. 5.

Über dem Sarg war ein auf vier Ecken geschlossener Bogen, worauff das Holsteinische und Schlesische
Wappen ruhet; Worüber ein grosser schartz und goldener Baldachin, darunter eine Silberne Wolcken-
Glorie, welche mit vielen Engeln erfüllet, davon zwey Engel, ein brennendes Hertz gen (?) Himmel trugen
mit der Unterschrift:

Paratum Cor meum DEUS.

Psal. LVI. v. 8.

Von dem Baldachin waren die Vorhänge bis an die Ecken der Kirchen ausgezogen, und das gantze
Castrum reichlich mit Golde ausgezieret.

An

Beyden Seiten der Kirchen waren folgende XII. Sinn-Bilder aufgestellt, So von einem andern
unterthänigen Diener Ihro Hoch-Fürstl. Durchl. Erfunden worden.

Das I. Sinnbild stellte vor Sonne, Mond und Sterne, welche in einem Spiegel wiedestrahlen mit der
Überschrift:

In Una Luximus omnes.

Wodurch angedeutet wird, daß di Durchl. Herzogin Charlotte vermöge Ihrer Gebuhrt von Piastischem
Geblüthe, mit denen grössesten und vornehmsten Häusern der Christenheit in naher Anverwandschafft
gestanden.

Die Unterschrift war

Regum flete domus omnes luxistis in una

Quam mors indulget flere, videre negat.

Omnes luxistis; sed nunc lugebitis omnes

Splendorem vestrum flexibilis urna tegit.

Weint, höchsten Häuser, weint, wo Euer Glantz gestrahlet,

Dasselbe raubt der Tod, und zeigt euch lauter Weh:

Es sindt das schöne Licht in eine Trauer-See,

Drum (!) wird die lezte Schuld mit Thränen hier bezahlet.

Das II Sinnbild führet eine Hand so einen Diamant brillantiret, und alsdenn gegen die Sonne hält:

Ut clarus micet clarior.

Womit auf die sorgfältige Auferziehung der Durchl. Herzogin geziehlet wird, so Ihre vortreffliche
Gebuhrt noch viel herzlicher gemacht.

Quem natura dedit splendorem ars educat in Spem

Ut clarus juncta clarior arte micet.

Heu miseras curas & natura doletis

Res & Spes vestras mors inimica tulit.

Der Glantz von der Natur wird durch die Kunst vermehret,

Die macht daß selbiger viel hell- und lichter sey.

Allein ihr Aermesten, geht, klaget ohne Scheu,

Es wird eur Hoffnungs-Bau bey dieser Grufft zerstöret.

Das III. Sinnbild praesentiret allerhand Thiere, Vögel, Pflanzen, Sterne und dergleichen, so nach der
aufgehenden Sonne sich kehren.

Qui videt amat.

Dadurch anzudeuten, daß die Durchl. Herzogin durch Ihre ungemeine Freundlichkeit und Leutseligkeit,
sich bey iedem so Sie nur gesehen, beliebt gemacht.

Moribus & comi Princeps placidissima vultu

Solem aequas quisquis te videt ille & amat.

O mortis facinus! Lux fit deperdita luctus

Raptam te quisquis non videt ille dolet.

Du raubst, o Herzogin, durch Huld und Gunst die Sinnen,

Du bist der Sonnen gleich, die, wer sie sieht, auch liebt.

O mehr als grimmer Tod! Wie hast du uns betrübt,

Daß wir bey diesem Fall in Thränen fast zerrinnen.

Da IV. Sinnbild stellte die Sonne in einem Diamant wiedestrahrende vor, mit der Überschrift:
Nobile Conjugium.
Ihre Vermählung mit dem Durchl. Herzoge von Schleswig-Holstein,³ aus dem Königl. Dännemärckischen
Hause entsprossen, auszudeuten.

Tot Regum neptis, toto regum juncta nepoti
Lucem adamas adamat, nobile Connubium,
In Lachrymas mollesce adamas Holsatice! raptam
Lucem dum lugis tristis adhuc adamas.

Wer von den Helden stammt, mit Helden sich vermählet,
Gleicht einem Diamant, der voller Klarheit blitzt.
Was wunder, da der Tod diß helle Licht besitzt,
Daß Holstein Diamant nun lauter Thränen zählet.

Das V. Sinnbild zeigt die Morgenröthe so die Sonne herauf bringet.
In uno Lumina mille.
Die glückliche Gebuhrt Ihres einzigen Durchl. Prinzen⁴ anzudeuten.

Unum Aurora parit, sed in uno lumina mille,
Dumque ingens partus luxerit illa fugit.
Aurora es. Gignis LEOPOLDUM lumina mille
Sed dolor! Hoc etiam Sole nitente fugis.

Die Morgenröthe hat zwar nur ein Licht gebohren,
Doch flieht sie wenn diß Licht mit vollem Glatze scheint.
Wer spürt nicht, daß man Dich, Prinz Leopolde, meynt,
Weil sich bey deinem Strahl Aurorens Licht verlohren.

Das VI. Sinnbild stellet den Mond vor, welcher an der Seiten da er sich gegen die Sonnen wendet,
erleuchtet wird.
Dedit Conversio Lucem.
Ihre Bekehrung zu der Catholischen Religio vorzubilden.

Ad numen Conversa, refers à numine lumen,
Lucem quam credens respicit, hanc recipit.

Perpetuum dedit haec felix Conversio lucem,
Fida DEO Princeps hac fruire, hac fruire.

Der Himmel, dem Sie sich zur rechten Zeit ergeben,
Schenckt Ihr den hellen Strahl, der Gläubige vergnügt.
Beglückter Wechsel, der die Finsterniß besiegt,
Und Ihr ein Licht gewährt, wo Sie wird ewig leben.

Das VII. Sinnbild hat die Sonne oben in den Wolcken, unten aber ein Feuer, darinnen Holtz brennet.
Pabula nulla petit.
Ihre grosse Mäßigkeit, sonderlich in Enthaltung von Speis und Tranck darzustellen.

Sit licet innumeris Sol clarior ignibus ignis,
Quae lucem pascant, pabula nulla petit.
Contentum vixisti, ó Lux abstemia, Solem,
Sed nos contentos si cupis esse, redi.

Man sieht den Sonnenstrahl ohn allen Zunder brennen,
Auch unsre Herzogin hat rühmlich hier gesiegt;
Sie war der Sonnen gleich, stets mäßig und vergnügt,
Wir aber, da Sie fehlt, sind unvergnügt zu nennen.

Das VIII. Sinnbild hat eine Sonne so auch die kleinen Bäume und schlechten Pflanzen bestrahlet.
Ad minimos etiam.
Ihre grosse Demuth und Erniedrigung gegen Jedermann damit abzubilden.

Ad minimos etiam quod se dimittere norit
Laus magni & Solis maxima semper erit.
Nemo tibi vilis suit ò Lux maxima ! Sol es
Et magni & minimi te cecidissee dolent.

Die kleinste Sachen pflegt die Sonne zu bescheinen,
Ihr war niemand zu schlecht, o grosses Fürsten-Licht!
Ich weiß, daß jedes Ihr diß wahre Lob nach spricht,
Weil Hoh´ und Niedrige bey Ihrem Grabe weinen.

Das IX. Sinnbild zeigt einen Altar darauf das Hochwürdige stehet, so von der Sonnen bestrahlet, und von brennenden Herten beleuchtet wird.

Hic luxisse honor est.

Dadurch Ihre grosse Andacht im Gebeth, und sonderbare Veneration gegen das Hochwürdige vorzustellen.

Hic luxisse honor est, ubi fontem lucis honorat

Lux gratam reddens religiosa vicem,

Ara preces & opes fusas dum suscipit à te

Tu lux ejus eras nunc erit illa tua.

Hier, wo das höchste Licht in Andacht wird verehret,

Ist rühmlich, wenn der Mensch sein Licht auch leuchten läst;

Bey unsrer Herzogin war dieses steiff fest,

Drum wird Ihr theurer Glatz hier auch und dort vermehret.

Das X. Sinnbild zeigt eine Sonne so die Wasser bestrahlet.

Lucem non invidet hosti.

Ihre Geduld in Creuz und Widerwärtigkeit, und Ihre grosse Liebe zu Ihren Feinden damit vorzustellen.

Sol undas lustrans lucem non invidet hosti

Hunc hosti vultum das CAROLINA tuo.

Ah luge quisquis fugitabat aemulus illam.

Nemo tibi, nemo mitior hostis erat.

Die Sonne schenckt ihr Licht dem Wasser ihrem Feinde,

CHARLOTTE gleichfals gönnt den Feinden Ihr Gesicht.

Ihr Neider, kommt herzu, betrauret unser Licht,

Sie hat euch mehr gedient, als oft diesen Freunde.

Das XI. Sinnbild. Ein Sonne welche Gras und allerhand Gewächse und Früchte hervor kommende macht.

Pascit non pascitur.

Ihre Freygebigkeit dadurch zu preisen, nach welcher Sie grosse Summen Geldes unter die Armen ausgespendet.

Omnes lux Solis pascit, non pascitur illa;

Pauperibus praestas hoc CAROLINA tuis.

Tam bona lux Coelis non terris nascitur, illuc

Dum properas patriam vise Beata tuam.

Die Sonne nähret zwar, doch wird Sie nicht ernähret,

Diß that den Dürfftigen Charlottens milde Hand.

Ein solches Licht ist selbst dem Himmel anverwandt,

Und eilt dahin, wo Ihm ein beßrer Sitz bescheret.

Das XII. Sinnbild, führet die Sonne welche an einer Sonnen-Uhr die XII. Stunde zeigt.

Huc tendo per omnes.

Dadurch anzudeuten, daß gleich wie in der 12ten Stunde des Tages bis Hitze am grösten ist, also Ihre Liebe

zu GOTT und dem Nechsten bey Ihr am inbrünstigten gewesen.

Ad numerum numeros crescens lux tendo per omnes

Qui terras alto sole calere facit;

Huc omnes ibat vita CAROLINAE per horas

Ut facer in toto corde caleret amor.

Es muß ein wachsend Licht durch alle Zahlen gehen

Bis hierher, da es pflegt am beissesten zu seyn.

CHARLOTTE theilte stets die Stunden löblich ein,

Und suchte gegen GOTT in voller Flamm zu stehen.“

Náhrobek Karolíny,
poslední Piastovny,
nad místem jejího
posledního odpočinku
v nohou hrobu
sv. Hedviky Slezské,
bazilika kláštera
v Třebnici, současný
stav (foto autoři).

Poznámky

- 1 Leopold Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderbursko-Wiesemburský*, syn zemřel.
- 2 Hedvika Slezská, roz. Andechsu (1174–1243), manželka Jindřicha I. Slezského (Vratislavsko-Lehnického, zv. Bradatý (1165/70–1238). Pochována byla po boku manžela v hlavní lodi kostela kláštera cisterciáček v Třebnici (Trebnitz), jehož založení iniciovala. V roce 1267 byla svatořečena a následně prohlášena patronkou Slezska a Polska. V letech 1268–1269 byla v třebnickém kostele vybudována gotická kaple zasvěcená sv. Hedvice, kam byly ostatky vévodkyně přeneseny. Při barokní úpravě kostela a modernizaci klášterního komplexu v kontextu rekatolizace této části Slezska kult Svaté Hedviky významně ožil. Povznesen byl rovněž hrob světičky vybudováním nového náhrobku. V roce 1680 tak vznikla monumentální kompozice z černého a růžového mramoru, znázorňující ležící sv. Hedviku, nad níž se vznáší baldachýn na 14 sloupech. Následně byla kaple vybavena novými oltáři a obrazy. Podrob-
- 3 Friedrich Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderbursko-Wiesemburský (1652–1724) z rodu Oldenburgů, manžel zemřel.
- 4 Leopold Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderbursko-Wiesemburský *, syn zemřel.

něji např. Stanisław PASICIEL, *Gotycka przebudowa kościoła klasztorneho cysterek w Trzebnicy. Kaplica św. Jadwigi i nieukończony chór*, Gniezno 2014, zvl. s. 99–119; Romuald KACZMAREK – Jacek WITKOWSKI, *Mauzoleum Świętej Jadwigi w Trzebnicy*, Wrocław 1993; Jan HARASIMOWICZ a kol., *Mauzolea piastowskie na Śląsku*, Wrocław 1993 ad. Sarkofág Karolíny s mramorovým náhrobkem je umístěn u nohou sv. Hedviky a symbolizuje převzetí ochrany nejstarší slezské světičky. Jan HARASIMOWICZ, *Schwärmergeist und Freiheitsdenken. Beiträge zur Kunst- und Kulturgeschichte Schlesiens in der Frühen Neuzeit*, edd. M. Noller, M. Poradzisz-Cincio, Köln-Weimar-Wien 2010, s. 62.

Písemnosti kancelářské provenience
k průběhu pohřebních obřadů
(výbor)

Jedna z neprovdaných
dcer Jindřicha XI.
Lehnického (Anna
Marie nebo Emilie),
portrét, přelom
16. a 17. století
(<https://www.geni.com>).

Příprava pohřbu Anny Marie Lehnicko-Břežské S. d. (1620), s. l. (Amberk?. Sulcbach?, falckraběcí kancelář)

1. Popis pohřbu a smutečního původu

Proceß¹

Bey der fürstlichen Lignizischen Begrebenus zur Weiden uf den 2. April Ao 1620 angestellt

1)

Sollen Bürgermeister und Rath zur Weiden zeitlich ersucht werden, das sie und ihre Bürgerschaft mit der Proceßion biß zu endt der Steg herauß bei der Ziegelhütten gehen, daselbsten wartten, und die Leich biß in das Kellnerische Hauß, darinnen der Statrichter wohnt, beglaitten wollen.

2)

So baldt die Fürstliche Leich² den Freschenberg³ herab kombt, mit allen Glockhen zusammen schlagen zulaßen, biß die Leich in ersten bemelte Hauß gebracht ist.

3)

Die nach der Weiden beschribene vom Adl sollen mit ihren Dienern biß uf den Freschenberg herauß reitten, und die Leich hinein begleitten helffen.

4)

So baldt die Leich ins Hauß gebracht, und die Frl. Personen abgesanden, soll man aufhören zu leitten, die Leich uf 3 schwarz Schragen stellen mit dem sammaten Leichtuch, darauf die Wappen, bedeckhen, und also baldt das erste Zeichen mit allen Glockhen leitten lassen, überein viertl Stundt, die ander, und über ein halbe Stund das dritte, alsdann sollen die Pfarrer, Schuldiener und Schüler auf Erforderung vor dem Haus erscheinen und was den Schülern zu geben verordnet, nach verrichteten actu in der Schul, es gleichen den Armen in der Kirchen gegeben werden.

5)

Es sollen auch Bürgermeister und Rat zur Weiden ersucht werden, dass Bürger mit langen Spießen, schwarz bekleidet, bestellt werden, so zu beiden Seiten vom Kellerischen Haus bis zur Kirche eine offene Gasse halten, damit man mit der Prozeßion ungehindert fortkommen könne. gleich soll unter der Kirchentür Wacht gehalten werden, dass niemand vor der Leich hinein könne.

Wenn die Fürstliche Leich und Prozeßion in der Kirche,⁴ alsdann mag man alle Tore öffnen, damit jedermann hinein könne.

6)

In der Kirchen soll der Predigtstuhl, Altar und Parkirchen für die churfürstlichen Personen, Gesandten und Frauenzimmer mit schwarzem Tuch beschlagen werden.

Prozeßion

7)

Vor den Schülern soll hergehen drei vom Adel:

1. Hans Thomas von Pertoltshofen.
2. Hans Assmus von Preising.
3. Hans Christoph Raiser.⁵

8)

Denen folgen die Schüler, Schul- und Kirchendiener

9)

Nach solchen:

1. der Marschalk Wolf Philipp von Brandt.⁶
2. Hans Jakob Hundt.
3. Georg Wilhelm von Schlammersdorf.⁷

9 ½)

1. Albrecht Doss.
2. Ludwig von Freudenberg.
3. Georg Wilhelm von Brandt.⁸

10)

1. Christoph Peter von Brandt.
2. Hans von der Grün.
3. Hans Fabian von Schirnding.

11)

Kammerjunker

1. Hans Georg von Mussloe.
2. Wolf Wilhelm von Kreut.
3. Christoph Philipp von Satzenhofen.

Darauf folgt die Churfürstliche Leich, dieselben tragen,

12)

1. Caspar Friedrich Pellkofer.
2. Carl Sigmund Pellkofer,
3. Hans Jakob von Brandt,
4. Hans Jakob von Preising.
5. Hans Christoph.
6. Christoph Adam.
7. Erdtmann von Warnstett.
8. Wolf Christoph Raiser.
9. Veit Hans Sauerzapf.
10. Hans Albert Zollner von Brandt.
11. Wolf Heinrich von Trautenberg.
12. Hans Paulus Schlaher zu Röthenbach.
13. Schlaher zu Steinfels.
14. Hans Friedrich von Brandt.
15. Hans Adam von Sparneck.
16. Thomas Philipp von Brandt.

Auf beiden Seiten neben denen vom Adel die 6 Trabanten, zwischen dem Sarg und Trabanten die Stützenträger:

1. Hofbarbier zu Sulzbach.
2. Sattelknecht.
3. Reitschmied.
4. Kanzlers Schreiber.
5. Furiere zu Hiltoltstein.
6. Michl Lakai.
7. Christoff Leutenrott.
8. Hofmeisters Schneider.

Gleich auf die Fürstliche Leich folgen

13)

Herzog Augustus, Pfalzgraf.⁹

Herzog Johann Friedrich, Pfalzgraf.¹⁰

Herzog Georg Otto Pfalzgraf.¹¹

Liegnitzischer Gesandter.¹²

Georg Peter von Satzenhofen.

Leuchtenbergischer Gesandter.
Brandenburgischer Gesandter.

Hans Joachim von Warnstett.
Anhaltischer Gesandter.
Hans Heinrich Lemminger.

Darauf folgen die Fürstlich Liegnitzischen hinterlassenen Hofmeister und Rät

14)

Caspar von Thann.

Philipp Jakob Rieber, Sekretarius.

Nach diesen die Fürstlich Sulzbachischen und Hiltpoltsteinischen Kanzleiräte und Sekretäre, auf solche die Edelknaben.

1. Als dann die Fürstlichen Frauenzimmer Hofmeister, Johann Friedrich Pellkofer fürstlicher Witwe zum

Hiltpoltstein Hofmeister.

2. Jobst Sigmund von Satzenhofen.

3. Hans Joachim von Lüchau.

16)

Darauf die fürstliche Witwe zum Hiltpoltstein, die führen

Hans Friedrich Fuchs.

Georg Friedrich von Lentersheim.

17)

Fräulein Sabina Pfalzgräfin,¹³ anstatt der Herzogin zu Brig,¹⁴ die führen

Georg Wolf von Wildenstein.

Hans Wilhelm Fuchs.

18)

Anstatt der Herzogin zur Liegnitz¹⁵ Frau Maria Anna von Brandt, geborene Marschalkin und Freyin zu Pappenheim, die führen

19)

Georg Friedrich Unruhe.

Hans Gangolf von Brand.

20)

Darauf folgt das adelige Frauenzimmer, die Liegnitzischen und Hiltpolsteinischen Frauenzimmer Jungfrauen

21)

1. J. Maria Sibilla von Warnstett.

2. J. Maria Susanna Bircklin.

3. J. Anna Maria von Haubiz.

22)

1. J. Magdalena von Schönstein.

2. J. Maria Sabina von Satzenhofen.

3. J. Domicilla von Satzenhofen.

23)

Sauerzäpfen.

24)

1. J. Maria Catharina Reiser.

2. J. Anna Sara (Reiser).

Darauf folgen die Frauenzimmer Hofmeister und andere adelige Frauen

25)

1. Fürstlich Liegnitzische Hofmeisterin, Frau Kunigunda von Truppach, geb. Brandt, Witwe.

2. Fürstliche Hiltpoltsteinische Hofmeisterin, Frau Justina Pelkofer, geborne Lochner.

3. Frau Pflegerin von Flossenbürg, Magdalena von Mußloh, geborne von Ellrichshausen.

26)

1. Frau Elisabeth von Brandt, geborene von Betzenstein Witwe.

2. Frau von Schirnding, geborene Rütschl.

3. Frau Dorothea von Satzenhofen, geborene von Brandt.

27)

Darauf folgen die Frauenzimmer Mägde.

Nach diesen der Amtleut, Pfarrer und des Rats Weiber.

Darauf folgen die des Rats Hofgesind samt der Bürgerschaft.

Denen folgen die Bürgersweiber.

28)

Wenn man nun in solcher Procession angehet, sollen die Schüler singen „Mit Fried und Freud ich fahr dahin“ u(nd) „Ich weiß, dass mein Erlöser lebt“.

Inmittelst wird die Fürstliche Leich in die Kirche getragen auf 2 hölzernen schwarzen Schragen unter dem Predigtstuhl auf ein schwarzes Tuch gestellt und inmittelst gesungen „Ecce quomodo moritur“.

29)
Darauf soll Herr Superintendent zu Vohenstrauß Michl Böham die Leichenpredigt¹⁶ tun aus dem 23. Psalm V. 6:
„Gutes und Barmherzigkeit werden mir folgen mein Leben lang und [ich] werde bleiben im Hause des Herrn immerdar“.

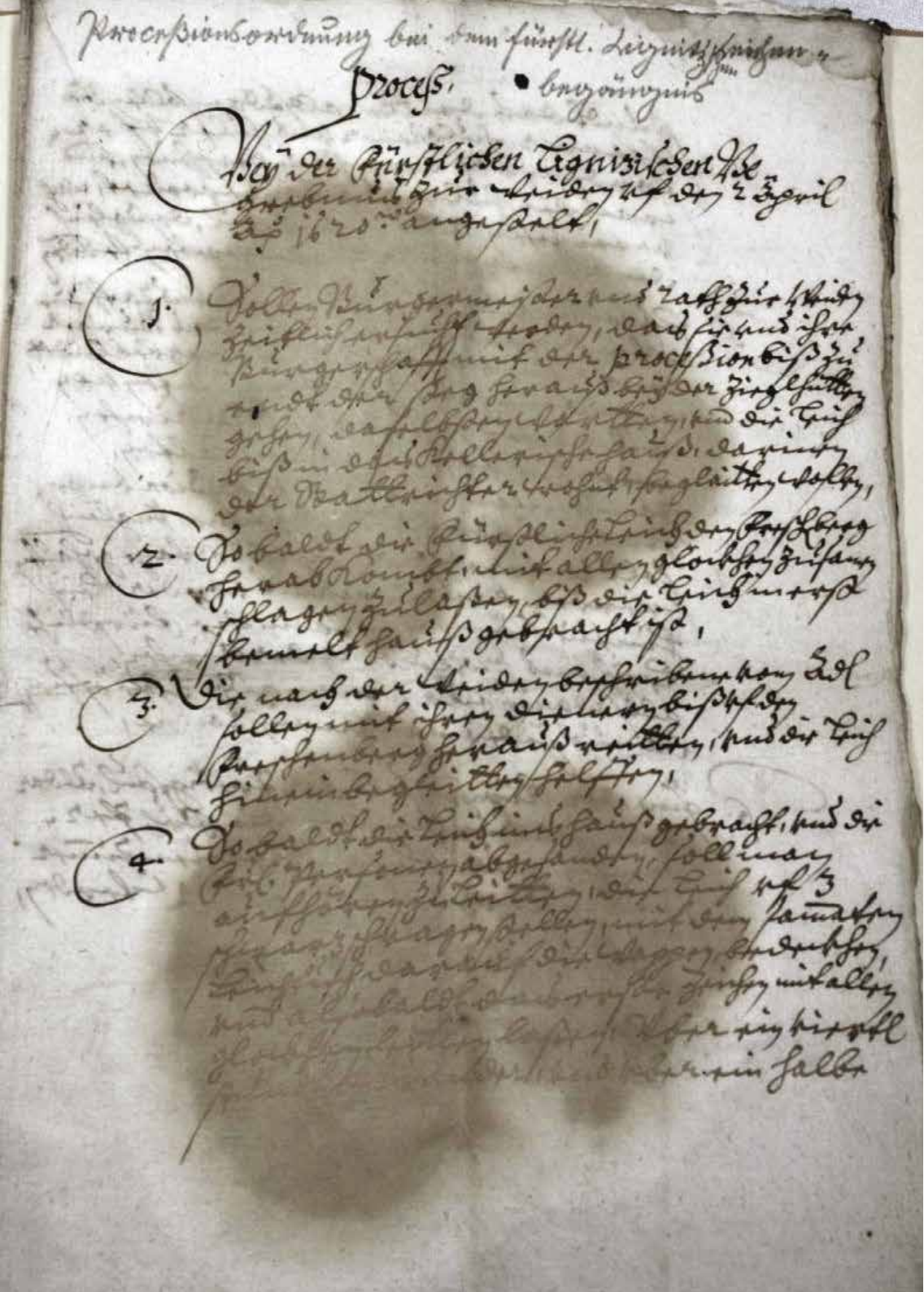
30)
Nach verrichteter Predigt und Gebet sollen die Schüler singen „Ecce veniens veniet“, bis man die Fürstliche Leich zur Gruft in den Chor getragen, alsdann:
„Nun laß uns den Leib begraben“ bis auf die 2 letzten Gesetz.

Inmittels wird die Fürstliche Leich durch die vom Adel, Trabanten und anderen in die Gruft eingelassen.¹⁷

31)
Nach gehaltenem Gebet und Segen sollen die 2 letzten Gesetze an obbemeltem Gesang vollends gesungen und der Marschalk die Danksagung tun, alsdann soll man mit allen Glocken läuten, bis man wieder ins Losament kommt.

- 32)
Wenn nun der ganze actus verricht, geht man wieder aus der Kirche in folgender Ordnung:
1. Der Marschalk,
 2. Die Junker und Leichenträger.
 3. Kammerjunker.
 4. Darauf die fürstlichen Personen und Gesandten.
 5. Herren Kanzler, Räte und Sekretäre, Amtsleute, Bürgermeister.
 6. Edelknaben.
 7. Frauenzimmer, Hofmeister.
 8. Die Fürstinnen.
 9. Das adelige Frauenzimmer und andere Weibe.

Stadtarchiv Stadtarchiv Weiden, A-1A Nr. 117.
Edice: Gerhard REISS, Beisetzung der Herzogin Anna Maria von Liegnitz in Weiden, Forschungsarbeit, Weiden, nestr., elektronická publikace, dostupné z: <https://www.grin.com/document/385754>.¹⁸

Scénář konduktu při pohřbu Anny Marie Lehnicko-Břežské ve Weidenu, 1620, rukopis (© Stadtarchiv Weiden; repro: G. Reiss, Beisetzung der Herzogin Anna Maria von Liegnitz in Weiden, etc.).

Emilie a Anna Marie Lehnicko-Břežské; torzo náhrobku, kostel sv. Michaela, Weiden, kol. 1620, současný stav (archiv autorů).

Poznámky

1 Nad nadpisem je kancelářská poznámka jinou písařskou rukou, novogotickým písmem pravděpodobně z 19. století, poznamenáno: Proceßionsordnung bei dem fürstl. Liegnitz. Leichenbegängnis.

2 Anna Marie Lehnicko-Břežská* zemřela v Ambergu. K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 225.

3 Dobový název pro místní část Fischerberg (GR).

4 Farní kostel sv. Michaela ve Weidenu (GR).

5 Zemský fojt v Parksteinu (GR).

6 Zemský fojt v Sulcbachu (GR).

7 Hofmistr v Neuburgu na Dunaji (GR).

8 Hofjunker v Neuburgu na Dunaji (GR).

9 August Falcký ze Sulcbachu (1582–1632), syn Filipa Ludvíka Wittelsbašského (1547–1614), synovec Fridricha Falckého z Zweibrückenu-Vohenstraußu-Parksteinu a jeho manželky Kateřiny Žofie, rozené Lehnicko-Břežské, sestry zemřelé. *Neue Deutsche Biographie*, 20, Berlin 2001, s. 383–384.

10 Jan Fridrich Falcký z Hilpoststeinu (1587–1644), Augustův bratr.

11 Jiří Otto (1614–1635), syn Jiřího Jana II. Falckého z Lützelsteinu a Guttenbergu (1586–1654) a Zuzany Falcké ze Sulcbachu. Zda byl ve smutečním průvodu skutečně šestiletý chlapec, není jisté, avšak ani vyloučené.

12 Ze soupisu nelze s jistotou určit, zda byl lehnickým vyslancem Jiří Petr ze Satzenhoffenu, anebo zda není jeho jméno uvedeno.

13 Zřejmě Sabina (1589–1645), dcera Otty Jindřicha Falckého ze Sulcbachu (1556–1604), neteř Fridricha Falckého z Zweibrückenu-Vohestrußu-Parksteinu a Kateřiny Žofie, sestry zemřelé. *Allgemeine Deutsche Biographie*, 44, Leipzig 1898, s. 76–87.

14 Dorotea Sibyla Lehnicko-Břežská*, manželka Jana Kristiána Břežského*.

15 Žofie Alžběta Lehnicko-Břežská*, manželka Jiřího Rudolfa Lehnického*.

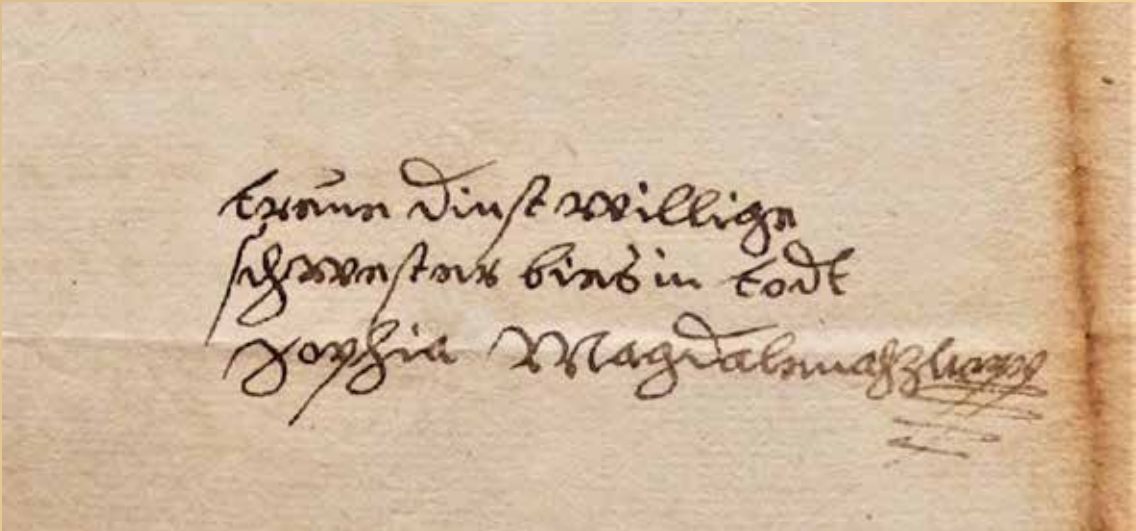
16 Kázání vyslovená při pohřbu princezny Anny Marie Lehnicko-Břežské* se nepodařilo v tištěné podobě dohled; k dispozici je dle Gerharda Reisse v rukopise uložen ve Staatsarchiv Amberg, Fürstentum Pfalz-Sulzbach, Regierung - Sulzbacher Akten, Nr. 4667. Kázání z pohřbu princezny Emilie* byla vydána formou pamětního tisku, spolu s přepisem textu na sarkofágu a náhrobku. *Zwo Christliche Leichpredigten, über dem Christseeligen Abschied, /.../ Fräulein Aemyliae, geboren Hertzogin in Schlesien zur Lignitz, Brieg und Goldberg, Hochlöblicher Gedächtnuß. Deren die Erste, bey Abführung dero Fürstl. Leichnams zu Hohenstrauß, Die Ander, Bey der Fürstlichen Begräbnuß, in Chur. und Fürstlicher Pfalz Stadt Weiden, Pfarrkirchen, in bey seyn 6. Fürstl. auch Gräflich. und vieler ansehnlicher Fürstl Gesandter/... gehalten worden. Durch Michael Böhem, Pfarrer unnd Superintenden ten zu Hohenstrauß /../, Nürnberg /../ M. DC. XIX.*

17 Princezna Anna Marie Lehnicko-Břežská* byla uložena v podzemní hrobce před hlavním oltářem městského (tehdy luterského) kostela sv. Michaela ve Weidenu, ke své sestře Emilii Lehnicko-Břežské*,zemřelé o dva roky dříve. Náhrobek v původní podobě dnes neexistuje, byl rozebrán po převzetí kostela jezuitů za rekatolizace, po konverzi Wolfganga Viléma Falcké-

ho ze Sulcbachu (1578–1653), dalšího ze synů Filipa Ludvíka Falckého z Neuburgu. Figurální skulptura lehnických sester je druhotně umístěna na stěně kostela. Gerhard REIß, *Beisetzung der Herzogin*.

18 Autoři neměli originál k dispozici. Text konduktu je doslovně převzat z uvedené elektronické publikace s edicí pramene. Jedná se dle jejího autora Gerharda Reisse o: a) transkripci první strany rukopisu; b) modernizovaný přepis s ohledem na současný německý jazyk dalších stran rukopisu. Původní poznámky, v publikaci koncipovány jen dílem jako výkladové, převážně pak jako jazykové (ve smyslu výkladu raně novověkých německých termínů), byly minimalizovány a ponechány výhradně takové, které osvětlují historické reálie (označeny GR). Ostatní poznámky jsou autorské.

Vlastnoruční
přípisek s podpisem
Žofie Magdaleny, roz.
Lehnicko-Břežské
na oznámení o úmrtí
manžela Karla Fri-
dricha Minsterbersko-
-Olešnického, posled-
ního Poděbrada, 1647
(© Archiwum
Państwowe
we Wrocławiu,
foto autorů).

Příprava pohřbu Žofie Magdaleny Minsterbersko-Olešnické, roz. Lehnicko-Břežské Břeh, s. d. (1660), knížecí kancelář

1. Popis pohřebního průvodu

„Beschreibung des fürstl. Leiche Processus, cum pleno titulo Ihrer fürstl. Gna(den) Frawen Sophiae Magdalенаe¹ Hertzogin zur Öls, geborner zur Liegnitz und Brieg Wittiben.

A° 1660. den 25. Maij wird die fürst. Leiche umb Sechs Uhr frühe auf dem Platz des Schloßes, auf den darzu bereiteten Wagen gesetzt, und bleibet alldar unbedeckt, bieß gegen Acht Uhr stehen, wormit der Sarck von iedermänniglich kan gesehen werden: umb Acht Uhr wirdt die fürst. Leiche von dem hervon Ober Marschall Hr. Christoffen von Zetzschwitz,² auff Kuniz, nebst etzlichen Hoffe Cavalieren, mit dem weisen und schwartzen Sammeten Leichtuch bekleydet, die fürst. Waffen angeneßelt.

Umb zwey viertel auf neun Uhr werden von dem Herren Stallmeister zum Brieg, Hr. Friedrich Wiegand von Vippach,³ die sechs fürst. mit schwarczem Tuch ganz bekleidete Leib Roße, vor den Wagen commendiret, in seiner Gegewartan gespannt, und darauff von dem Herren Ober Marschall, zu der fürst. Leiche geordnet.

1.

16 vom Adel, ie auf ieder Seyten acht, alß auf der rechten Seiten

- 1. Hr. Georg Heinrich von Loben
- 2. Hr. Cunrad von Franckenberg
- 3. Hr. Joachim Posadowsky
- 4. Hr. Bernhard von Kalkenbrunn⁴
- 5. Hr. Christoff Skahl zu Schmard
- 6. Hr. Adam Heidebrandt
- 7. Hr. Siemund Seydlitz zu Malsche
- 8. Hr. Joachim Sigmund von Gluck.

Auff der lincken Seyten

- 1. Georg von Pfeil auf Elgott
- 2. Bar. Winter der Ungere
- 3. Joachim Ernst Wentzky

4. Hanß Adamb Wenzky
5. Ernst Friedrich Wenzky
6. Hr. Niclas Franckenberg der Eltere
7. Friedrich Bock vom Schönborn⁵
8. Christoff Francken zu Roschkowicz.

Nebst diesen werden geordnet zwölf fürst. Trabanten, die auf einer ieden Seyten sechs, welche ihre schwartz bekleidete Partisanen umbgekehret tragen, alß auf der rechten Seyten

1. Martin Hofman, Becker
2. Ernst Isaac, Ziengießer
3. Martin Beer, Kampfmacher
4. Siegmund Hancke, Kampfmacher
5. Georg Cunrad, Tuchscheerer
6. Heinrich Rittner, Schwerdfeger.

Uf der lincken Seiten

1. Andreas Lochman, Schwerdfeger
2. Georg Adolph, Kirschner
3. Caspar Wieseman, Schuster
4. Caspar Schneider, Fleischer
5. George Kloße, Tuchmacher
6. Hanß Seeliger, Kuczenmacher.

Über welche annoch dreyßig andere von der Bürgerschaftt, ie auff ieder Seiten fünffzehen, mit umbgekehrten Kurtzen gewehren gestellet werden, allß auf der rechten Seyten

1. Elias Paul, Fleischer
2. Michael Windter, Becker
3. George Staar, Becker
4. George Gierd, Schuster
5. Zacharias Heinrich, Weinschenk
6. Friedrich Zeene, Schneider
7. Christoff Begner, Sattler
8. Michael Schaffrotg, Riemer
9. Gottfried Werner, Reichkr(ämer)
10. Christoff Priwke(?), Rothgerber
11. Daniel August, Weißgerber
12. George Seybert, Ziechner
13. Tobias Koppe, Zichner
14. Paul Breßler, Töpffer
15. Martin Zebe, Kirschner.

Auff der linken Seyten

1. Mathias Pffender, Becker
2. Gottfried Klippel, Becker
3. Martin Kretschmer, Becker
4. Hanß Busprig, Schuster
5. Hanß Pitsche, Schneider
6. Christoff Mücke, Drechßler
7. Balthasar Weyman, Buchbind(er)
8. Georg Scholz, Sieber
9. Friedrich Melcher, Rothgerber
10. Balthasar Gill, Seyler
11. Hanß Trespe, Seiffensied(er)
12. Adamb Gierlach, Zichner
13. Thomas Hacke, Seyler
14. Martin König, Tuchmacher
15. Hanß Kirschner, Becker.

NB Diese werden commendiret von Friedrich Wiegandt von Vieppach und Herren Albrecht von Säbisch,⁶ Capitain Lient(enant) über Breßlawische Stadt quardi, welche ieder auf einer Seiten der Leiche gehen, und zuschawen, darmit bey der fürst. Leiche alles in gutter Ordnung gehe.

Diesen helfen commendiren, und dirigiren den ganczen Process Caspar von Pritzelwicz und George Siegemund von Seidlicz⁷ auff Messendorf. Der Trabanten commendiren Lientenat Salomon, und Hanß Schmied, Bürger und Schneider.

Wenn die Glock Neun schläget, fordern die drey Marschalle die Schule und Priesterschaftt, welche sich umb Glock Sieben Uhr auf der Schule in dem großen auditorio praecise versamlet, finden sellen, mit schwartz Tuch überzogenen Stüben aber, und gehen vor

1. Hr. Eckwricht
2. Hr. George von Poser
3. Hr. Adam Clema.

Dehnen follget von der Schule auf daß fürst. Schloß

1. die Schule nach ihren Classen nebest ihren Professorib(us) undt Praeceptorib(us)
2. Kirchschreiber unnd Kiester.
3. die vier und zwanzig Geistliche, ie zwey und zwey in einem Gliede.

Diese werden uf das fürstliche Schloß in Benimbter Ordnung von gedachten dreyen Marschallen, und dann wieder herauß geführt, unnd bekommen unter dem Thore von zweyen Cancellisten das deputirte austheilung geld, alß die obern vier, die anderen 2 ß⁸ gl. Hernach wird angefangen in dem fürst. Schloß Hoffe die verordneten Klag- unnd Begräbnüß Lieder zusingen. In wehrendem Singen werden die fürst.

Liedtragenden und andere eingeladene Grafen, Herren und Gäste, so von Mannes, als Weibes Personen,
p(er) Johann Bernhard Nüßlern in nachfolgender Ordnung abgelesen, und folgen dehnen

dreyen Marschallen

- 1. Hr. Marschall Rahwein, fürst. Liegnicztcher Marschall
- 2. H. Balzer Nieseuschell⁹
- 3. Hr. Heyde.¹⁰

Im ersten Gliede¹¹

- 1. Ihre Fürstl. Gn. Herczog Georg¹²
- 2. Ihr F. G. Herczog Ludwig¹³
- 3. Ihr F. Gn. Herczog Christian (!).¹⁴

Im anderen Gliede¹⁵

- 1. Ihr F. Gn. Herczog Christian (!)¹⁶
- 2. Ihr. F. Gn. Herczog Sylvius.¹⁷

Im dritten Gliede¹⁸

Die zwey jungen Princen von Öllß.¹⁹

Im viernden Gliede²⁰

- 1. Ihr. Gn. H. Siegemund (!)²¹
- 2. Herr Canonicus von Schaffgottschr.²²

Im dritten Gliede²³

- 1. Ihr. Gn. Herr August (!)²⁴
- 2. Herr Vice Praesident Schaffgottschr (!).²⁵

Im fünfften Gliede²⁶

- 1. Ihr. Gn. Herr August (!)
- 2. Hr. von Leippr.²⁷

Ferner werden abgelesen außer Ihr fürst. Gn. Zimmer zu führung des fürst. Frawen Zimmer,²⁸

- 1. der Fürst. Liegn. Herzoginen Frawen Anna Sophia²⁹
- Ihr. Gn. Herr Siegmung (!)
- Hr. Herr Vice Praesident Schaffgotschr (!)

- 2. der Fürst. Brieg. Frewlein³⁰
- Hr. Hauptmann Resnitz (!)³¹
- Hr. Hauptmann Hundt³²

- 3. der Fürstl. Ohlausehen Frewlein³³
- Hr. Landeshauptman Schweinitz³⁴
- Hr. Hauptmann Hundt³⁵

- 4. der Fürst. Öllßnischen Frewlein³⁶
- Hr. Hans Schweinichen
- Hr. Marschall Kessell zur Öllß (!)

- 5. der Fraw von der Leippr.³⁷
- Hr. Bercka (?)³⁸
- Hr. Kietlitz zu Machanecz (?)³⁹

- 6. der Frewlein Dörnhoffin⁴⁰
- Herr Weicter (?)⁴¹
- Herr Oberwachtmeister Wienter⁴²
- Herr Bernhardt von Waldau (!)⁴³

- 7. Hr. Siegmunds Gemahlin⁴⁴
- Hr. von Waldau (!).⁴⁵

Wierd können geführet werden, von obiegen, weilen woll unterschiedene fürst. Persohnen werden
außenbleiben.

Diese werden aus Ihr. Fürst. Gn. Ziemmer von dehnen dreyen Frawen Zimmer Marschallen, alß

- 1. Hr. Georgen Skalen von Wielmsdorff
- 2. Hr. Bernhardt Tschierschkau
- 3. Hr. Hansen von Falckenberg auf Reinenßdorff.⁴⁶

Zu der Frewlein, allwo das fürst. Frawen Zimmer versamlet, geführet, werauf gemeldter Johann
Bernhardt Nüßler, das fürst. Frawen Ziemmer in folgender Ordnung ablieset:

- 1. die regierende Herzoginn zur Liegnicz, pleno titulo wird geführet, legatur ut supra
- 2. die fürst. Frewlein zum Brieg wird geführet, Legatur ut supra⁴⁷
- 3. die fürst. Frewlin zur Ohlaw wird geführet, Legatur ut supra⁴⁸
- 4. die fürst. Frewlein zur Ölse wird gefuhret, Legatur ut supra
- 5. die Fraw von der Leippr. wird gefuhret, Legatur ut supra⁴⁹
- 6. Frewlein Dönhoffin
- 7. Herr Siegemunds Gemahlin wird geführet, Legatur ut supra.

Nach diesen werden gelesßen auß der alten Taffelstuben

- 1. das fürst. lieg. Frawen Ziemmer

- 2. das fürst. brieg. Frawen Ziemmer
- 3. der Frewlin zu Ohlaw Frawen Ziemmer
- 4. der Fräwlin zur Ölse Frawen Ziemmer
- 5. der Frawen von der Leipe, Frewlin Dönhoffen und Hr. Siegemunds Gemahlin Hoffemeisterin und adeliche Jungfrawen.

NB nach dehren aller nahmen, wird sich Hr. Nüßler zuerkündigen, und solche darnach zulaßen wießen, doch dehro gestallten, das die hofemeisterin allezusammen nach Ihrer Principalin Ordnung, wie auch nach diesen das andere adeliche Frawen Ziemmer zuvor gelesen werden.

Die Beschreibung des ganzen Proceßus

A

- 1. Drey Marschall von der Schule
 - 1. Herr Caspar von Eckwricht
 - 2. Hr. Georg von Poser
 - 3. Hr. Adam Clema
- 2. Infim(us) Collega Scholae mit dem Creutze
 - 1. die Schule nach Ihren Clasen, nebst Ihren Professoribus
 - 2. die Gläckner, Küster und Kirschsreiber
 - 3. die 24 Geistliche.

B

Ein Marschall Hr. Wenczell von Weiske, diesen folgen die Brieg. Lieg. Ohlauischen frembder Herren und Graffen, Edelknaben und Pagen zu baaren.

NB Dieser Marschall muß abends zu vorher sich bey allen fürst. Marschallen unnd anderer Graffen und Herren Hoffmeistere, angegeben, und selbten Biette, Ihre Pagen zubeordnen, womit sie Glock 9. auf dem großen Kirchsaaale sich samlen, und wie Sie abgelesen werden, nachfolgen.

C

Zwey Marschalle Hr. Caspar von Sebottendorff und Herr Ludwig Logaw, dehnen folgen die fürst. Brieg. Liegnicz. Ohlawisch-Öllßnische undt frembden der Grafen und Herren Stallmaister undt Hofejuncker, dann die übrige Briegische Landschafft.

D

- Drey Ober Marschalle⁵⁰
- 1. Herr Marschall Zetschwitz
 - 2. Hr. Döbner⁵¹
 - 3. Hr. Oppell.⁵²

Dehnen folget die fürst. Leiche, geführet von 6 verkapten Pfferden, und begleitet, wie oben vermercket.

E

- Folgen drey Marschalle alß
- 1. Herr Marschall Rahwein
 - 2. H. Balzer Niesemeuschel⁵³
 - 3. H. Heyde.⁵⁴

Dehnen folgen die Leidtragende wie oben.

- Darauff folgen die weiters
Liegnitzischer Herr Landeshaubtmann
Ohlauischer Herr Landeshauptmann
- 1. Ihr Gestr. Herr Üchwicz
 - 2. Hr. Niemicz
 - 3. Hr. Rosarius
 - 4. Hr. Eichhorn
 - 5. Hr. Tschepko
 - 6. Hr. Knichen
 - 7. Hr. Samuel Kienner
 - 8. Hr. Liendner
 - 9. Hr. Matthias Balthasar
 - 10. Hr. Stifttsverwalter und fremde Rentmeisters

F

- Drey Frawen Ziemmer Marschalle
- 1. Herr George Skahl.
 - 2. H. Leonhard Tschirske.
 - 3.⁵⁵

Dem gehet nach das fürst. Frawen Ziemmer wie oben

1. die Hofe Dames
2. der Herren Rhäte Frawen
3. der fürst. Hofe Officirer Frawen, Rhats-Cancelley Verwandten, Pfarr- und Schul Frawen
4. die fürst. Cammer Frawen, Bettfrawen und Mägdgen.

G.
Follgen zwey Marschalle als

1. Hr. Niclaß Treptaw
2. Hr. Zacharias Pöpler.

Dehnen follget als vors

1. der Briegische Rhat
2. fürst. Cancelley und Renterey Personen, so einheimisch als frembde Cammerdiener, Balbiere, Trompeter unnd andere Hofe Bediente, das übrige einheimisch unnd fremde Hoffe Gesiende, die Bürgerschaft von Mann alß Weibes Personen.

In solcher Ordnung wird die fürst. Leiche auf dem fürst. Schlosse, die Burggaßen hienunter über den Ring, die Wagner Gaße hierauff, in die fürst. Schloß Kirche geführt, und alldar bey dem Altar niedergesetzt. No⁵⁶

1. die Priesterschaft bleibet bey dem Altar in den Singe Chor
2. dehnen Marschalle bleiben bey der Leiche stehen
3. die Edels Kanben unnd Hoffe Juncker
4. die vom Adel Trabanten und die so bey der Leiche geordnet bleiben alda stehen
5. die fürst. Personen andere Graffen und Herren werden in Ihr. F. Gn. und der Herren Rhäte Gestüle geführt
6. das fürst. Frawen Ziemmer Personen in der Princeßin Kirchstuhl
7. das gräfl., freyhr., adeliche Frawen Ziemmer auf den Gang dem fürst. Mannes Gestühl gegenüber
8. das übrige Bürgerliche Frawen Ziemmer Marschall unten in der Kirchen ingetheilet, hierauff verrichtet.

1. Brieg. Herr Superintendens⁵⁷ der Leichpredigt.
2. Wann die Leichpredigt aus unnd man anfänget das Lied Nun last unß den Leib begraben, wirdt die fürst. Leiche von dehnen Marschallen und Officirfern abgekladet, alß
Herr Tzetschwicz läßet den fürst. Hutt ab,
Herr Döbner⁵⁸ das Hauptwapfen,
Herr Gypl (?)⁵⁹ das Wapffen zu den Füße,
Herr Heide⁶⁰ das Wapffen zu der rechten Seitten,

Hr. Eckwricht das Wapffen zur lincken,
Herr George Posar und Herr Adamb Clema die Tüther,
darauff wird die fürst. Leiche durch das Hebezeug in die Grufft eingesenckt.

Diesemnach wird eine Collecte gelasen, ein Geboth undt Seegen gesprochen, die fürst. Mann und Weibes Personen nebenst dem Frawen Ziemmer in den kleinen Saal, Geistigkeit und Bürgerschaft in den Schloßhoff, durch ihre Marschalle geführt, unndt nachmahles die Parentationes gehalten.

- Kurtzer vermerckt etzlicher zum Process gehörigen nottwendigkeiten,
1. die fürst. Personen, Grafen und Herren, wie auch die zur Frawen Ziemmer führen deputirete samlen sich in F. F. Gn. Hertzogen Zimmer,
 2. das fürst., gräfl. und freyherr. Frawen Ziemmer samlen sich bey den fürst. Brieg. Frewlein undt diesen wirdt die Stunde von Herrn Lindnern angemeldet,
 3. die Herrn Räte, Cancelley undt Cammer Bediente samlen sich in der fürst. Cancelley,
 4. die Pagen und Hofe Jünckern samlen sich auf dem großen Saal,
 5. die Reisigen, einheimisch und fremden samlen sich im Holzhoffe,
 6. die Bürgerschaft samlet sich Mannes Personen vorn Schloß, Frawen Personen auf dem Gange vor der Schönen Stube,
 7. fürst. Frawen Ziemmer, Bettfrawen und Mägden sameln sich in kleinem Frawen Ziemmer,
 8. die fürst. Personen, Grafen und Herren werden zu erscheinung der Stunde, durch H. Liendnern abend zuvor Beschieden,
die vom Adel durch den Fourirer, die Burgerschaft durch den Rath.

Marschalle zum Tractament Bey der Fürstl. Taffelstube
H. Tschetschwitz, Obermarschall
H. Döbner
H. Heyde.

Bey der Rietterschaft
H. Baltzer Niesemeuschell
H. Tschenschke (!).⁶¹

Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Księstwo Oleśnickie, sign. 199, pag. 105-114 (koncept A), 115-118 (koncept B).⁶²

1. ~~Canonie de Agostini~~ ~~de Agostini~~ ~~de Agostini~~
2. ~~Canonie de Agostini~~ ~~de Agostini~~ ~~de Agostini~~

[illegible]

571

Poznámky

- ¹ Žofie Magdalena Minsterbersko-Olešnická, roz. Lehnicko-Břežská*.
- ² Také Tscheschwitz, Czeszwitz ad; příslušník rodu původem snad ze Saska, rozvětveného i v Čechách, Kladsku a ve Slezsku. Kryštof Tscheschwitz na Kunicích jmenován nejpozději 1654, pak 1658 jako maršálek dvora Jiřího III. Břežského*. Johann Friedrich GAUHE, *Des Heil. Röm. Reichs Genealogisch-Historisches Adels-Lexicon etc.*, Leipzig 1719,¹ s. 1761; *Neues Preußisches Adels-Lexicon oder genealogische und diplomatische Nachrichten*, etc., 5, Leipzig, 1842, str. 281.
- ³ Příslušník původně snad durynského rodu, usazeného ve Slezsku; jako stájník doložen roku 1659 u dvora Jiřího III. Břežského*, později působil jako hofmistr u nasavsko-dillenburgského dvora. Nelze vyloučit, že tam odešel v doprovodu Dorotey Alžběty*, dcery Jiřího III., a jejího manžela Jindřicha. Johann SINAPIUS, *Des Schlesischen Adels Anderer Theil /.../*, Breslau 1728, s. 1085–1086.
- ⁴ Původně uvedeno: Hr. Balzer Frankenberg zu Omachau, přeškrtnuto.
- ⁵ Původně uvedeno: Hanß Heinrich Pfeil, přeškrtnuto.
- ⁶ Albrecht, také Albert Säbisch/Sebis, Sebisius (1610–1688), z rodiny vratislavského přisedlího a brežského rady. V mládí studoval ve Štrasburku matematiku a filologii, doprovázel z pověření Jana Kristiána Břežského* na kavalírské cestě jeho syny Jiřího III.* a Ludvíka IV.*, posléze navštívil Anglii, v Nizozemí působil ve vojenských službách a zdokonaloval své inženýrské znalosti. Po návratu domů roku 1640 zúročil své znalosti a v městské správě Vratislavi dosáhl hodnosti hejtmana a inspektora městské zbrojnice. *Allgemeine Deutsche Biographie*, 33, 1891, s. 507–508, dostupné z https://www.deutsche-biographie.de/sfz79840.html#top, [vid. 21.08.2019].

- ⁷ Jiří Zikmund († 1676), příslušník rodu Seydlitz, také Seidlitz, doloženého od 13. století v Durynsku, Čechách a ve Slezsku, později v Polsku. *Jahrbuch des Deutschen Adels*, 3. 1899, s. 426.
- ⁸ Užita zkratka odpovídající označení kopy ve smyslu početní jednotky (kopa míšeňských tolarů = 70 tolarů).
- ⁹ Původně uvedeno: 2. Hr. Marschall von Mellwicz und, škrtnuto; o řádek níže pak uvedeno: 2. Hr. Casparr Ernst von Dübner (?), nach, škrtnuto. Jmenovaný je snad totožný s Baltazarem Niesenmeuschelem, připomínaným roku 1666 jako zemský starší Volovského knížectví. Rod je doložen zvláště na Zaháňsku. Johann SINAPIUS, *Schlesische Curiositäten /.../*, 1720, s. 677.
- ¹⁰ Původně uvedeno: Hr. Balzer Niesemeuschell, škrtnuto. Jmenovaný příslušel ke starobylému rodu Heydenů, doloženému na Lehnicku již od 13. století. Zde se snad jedná o Melchiora z Heydenu, doloženého ve sledované době ve službách Jiřího III. Břežského, na postu purkrabího a rychtáře vikpild Střelce a Němčí (Strehlitz, Nimptsch). J. SINAPIUS, *Schlesische Curiositäten*, 1, s. 469–471.
- ¹¹ Přehled osob, kráčejících v následujících třech řadách mužské části a první řadě ženské části průvodu je rekonstrukcí na základě konceptu A a B; text obou je nepřehledný, plný škrtů a vpisků opakovaně zařazených a opět vyřazených jmen, a to v každém z textů odlišným způsobem. Účast všech osob v průvodu je jistá, ne vždy je jasná definitivní pozice vévody Kristiána I., Augusta a Zikmunda sv. p. Lehnických či příslušníků rodiny Schaffgotschů. Změny v konceptech bezpochyby odrážely vývoj přípravy konduktu. Nejasnosti jsou označeny (!).
- ¹² Jiří III. Břežský*, bratr zemřelý.
- ¹³ Ludvík IV. Lehnický*, bratr zemřelý.

- ¹⁴ Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský)*, bratr zemřelý.
- ¹⁵ Zde přeškrtnuto; v konceptu A ponecháno.
- ¹⁶ V konceptu A uveden jmenovaný rovněž duplicitně.
- ¹⁷ Silvius Nimrod, říšský kníže z Württemberka a Tecku (1622–1664), po roce 1647 Württembersko-Olešnický, manžel poslední Poděbradovny Alžběty Marie (1625–1686). Martin FEIST, *Sylvius Nimrod, Herzog von Oels*, Zeitschrift für Geschichte und Altertum Schlesiens, 52, 1918, s. 85–102; Jan ŽUPANIČ, *Dědici Poděbradů – württemberští vévodové ve Slezsku*, Historický obzor, 14, 2003, s. 194–204; TÝŽ, *Württembergové v Olešnici*, Studia zachodne, 13, 2011, s. 49–64.
- ¹⁸ V konceptu B přeškrtnuto, v konceptu A ponecháno.
- ¹⁹ Zřejmě se jednalo o Kristiána Ulricha (I.) a Julia Zikmunda, nejmladší ze čtyř synů Silvia Nimroda z Württemberka a Tecku (Württembersko-Olešnického) a Ažběty Marie, rozené Minsterbersko-Olešnické.
- ²⁰ V konceptu B přeškrtnuto, nadepsáno Im anderen Gliede. V konceptu A uvedeno původně Im dritten Gliede; pořadová číslovka škrtnuta a dopsáno –viernden-.
- ²¹ Zikmund z Lehnice*, nevlastní bratr zemřelý; v konceptu B napsáno jinou písařskou rukou s poznámkou, že byl vyslancem knížete Württembersko-Olešnického (který byl ovšem podle všeho na pohřbu přítomen). V konceptu A uveden původně na druhé pozici řady; škrtnut a nahrazen kanovníkem Schaffgotschem (viz dále).
- ²² Gotthard Franz sv. p. Schaffgotsch (1629–1668), od roku 1647 kanovník ve Vratislavi, od roku 1664 správce uprázdněného biskupství. *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, 29, 1874, s. 74. V konceptu B napsán jinou písařskou rukou. V konceptu A napsán původně na první pozici v oddíle, škrtnut a uveden na pozici druhé (viz výše).

- ²³ V konceptu B dopsáno jinou písařskou rukou. V konceptu A původně Im fünften Gliede; pořadová číslovka přeškrtnuta a nadepsáno –dritten-.
- ²⁴ August z Lehnice*, nevlastní bratr zemřelý. V konceptu A původně uveden Zikmund; škrtnuto a dopsán August.
- ²⁵ Kryštof Leopold sv. p. Schaffgotsch (1623–1703), bratr výše uvedeného; po smrti Jiřího Viléma Lehnicko-Břežského* se stal roku 1676 administrátorem spadlého léna lehnicko-břežsko-volovského. Karl August MÜLLER, *Vaterländische Bilder, in einer Geschichte und Beschreibung der alten Burgfesten und Ritterschlösser Preußens*, I, Glogau 1837, s. 456–458. V konceptu A původně uveden viceprezident Schaffgotsch; škrtnuto dopsáno Herr von den Leipe.
- ²⁶ V konceptu znovu neuvedeno.
- ²⁷ Zdenko (Čeněk) Hovora z Lipé*, švagr zemřelý.
- ²⁸ Jména mužů provázejících princezny byla v obou konceptech vždy několikrát měněna (formou obtížné čitelných vpisků; definitivní skladbu (a někdy dokonce identifikovat jména osob) nelze s jistotou určit. Nejisté osoby označeny (?).
- ²⁹ Anna Žofie Lehnicko-Břežská*, švagrová zemřelá.
- ³⁰ Dorotea Alžběta Lehnicko-Břežská*, neteř zemřelá.
- ³¹ V konceptu A původně uvedeno Herr von der Leipe; škrtnuto a dopsán Reinitz.
- ³² V konceptu A původně uvedeno Herr von Bercka (?); škrtnuto, dopsán Hund.
- ³³ Karolína Lehnicko-Břežská*, neteř zemřelá. V konceptu A uvedeno, že vystupovala současně jako vyslankyně vévodkyně Olavské, tedy své matky Luisy*, švagrové zemřelé.

34 V konceptu B škrtnuto, dopsán hejtman Hundt. V konceptu A uveden Schweinitz; škrtnuto.

35 V konceptu B škrtnuto; dopsán H. Schweinicz. V konceptu A uveden Herr Marschall Kessell zur Ölse; škrtnuto a dopsáno H Kietlitz; škrtnuto.

36 Anna Žofie (1648–1661), starší dcera Silvia Nimroda z Württemberka a Tecku. V konceptu A uvedeno, že Alžběty Marie, roz. Minsterbersko-Olešnické.

37 Johana Alžběta z Lípy*, sestra zemřelé. V konceptu A uvedeno, že byla na pohřbu vyslankyní kněžny Olešnické, tedy Alžběty Marie Württembersko-Olešnické, roz. Minsterbersko-Olešnické.

38 V konceptu B původní škrtnuté jméno neidentifikováno; Bercka dopsán. V konceptu A původně Herr Kietlitz zu Machanecz (?); škrtnuto, dopsáno H. Bercka; škrtnuto.

39 V koncepru B škrtnuto; dopsáno Herr Kietlitz. V konceptu A uvedeno Herr Caspar Olšnischer Stahlmeister; škrtnuto, dopsáno H. Kietlitz; škrtnuto, dopsané jméno neidentifikováno.

40 Sibyla z Dönhoffu*, dcera Gerharda, říšského hraběte z Dönhoffu, a Sibily Markéty*, roz. Lehnicko-Břežské (vnučka Jana Kristiána Břežského a Dorotey Sibily, roz. Braniborské); neter zemřelé.

41 V konceptu B dopsáno jinou písařskou rukou. Shodně v konceptu A.

42 V konceptu B škrtnuto. V konceptu A uvedeno shodně; škrtnuto.

43 V konceptu B škrtnuto. V konceptu A uvedeno shodně; škrtnuto.

44 Eva Eleonora z Bibran und Modlau (1644–1671), švagrová zemřelé.

45 Jméno dopsáno jinou písařskou rukou.

46 V konceptech A i B původně Balzer von Niesenmeuschell; jméno bylo škrtnuto a doplněna a opakovaně škrtnána další jména, např. Hansen von Niesenmeuschell. Výše uvedený je poslední variantou v konceptu A.

47 Vpisky v konceptu A i B upřesňují, že doprovod měl zajistit vyslanec lehnické kněžny.

48 Vpisky v konceptu A i B upřesňují, že doprovod měl zajistit vyslanec „Její Milosti paní matky“, tedy Luisy Volovské. Ta se pohřbu osobně neúčastnila, zřejmě z důvodu těhotenství.

49 Vpisky v konceptu A i B upřesňují, že doprovod měl zajistit vyslanec kněžny Olešnické, tedy Alžběty Marie Württembersko-Olešnické, která se pohřbu zřejmě ze stejných důvodů jako výše jmenovaná neúčastnila.

50 Jména maršálků v oddíle D a E citujeme dle konceptu B; v konceptu A došlo k několikanásobným změnám v konkrétním obsazení, přičemž některá jména jsou identifikovatelná jen přibližně.

51 Původně: Hr. Melchior von Spiegel, přeškrtnuto.

52 Původně: Hr. Melchior von der Heyde, přeškrtnuto.

53 Původně: Hr. Döbner, přeškrtnuto.

54 Původně: H. Balzer von Nieselmeuschel, přeškrtnuto.

55 Původně: v konceptu B původně Herr Hanß von Franckenberg, přeškrtnuto; nadepsáno Baltzer von Niesemeuschell, rovněž přeškrtnuto, bez dalšího doplňku; v konceptu A původně Baltzer von Niesemeuschel, přeškrtnuto; dopsáno H. Hanß Franckenberg, přeškrtnuto; dopsáno znovu Baltzer Niesemeuschell, opět škrtnuto, bez dalšího doplňku.

56 Litografcká ligatura (spojnice).

57 Jan Gualther (také Walther) Biermann ((1613–1670), dvorní kazatel a superintendent Břežského knížectví.

58 Původně uvedeno Frieczel, škrtnuto.

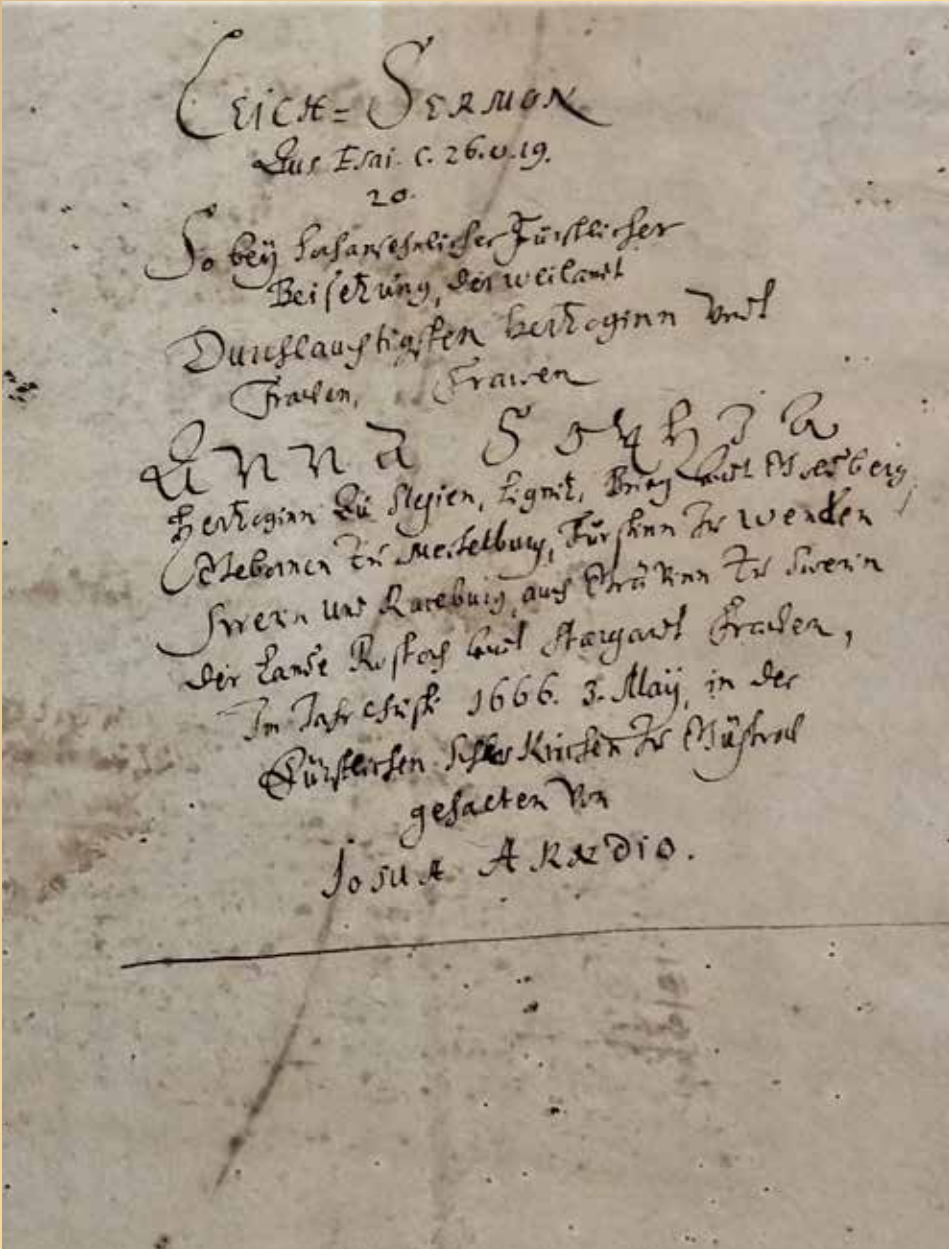
59 Původně uvedeno Heide, škrtnuto.

60 Původně uvedeno Döbner, škrtnuto.

61 Poslední odstavec byl dopsán pouze do konceptu B; koncept A je namísto toho ukončen slovy FINIS.

62 Dochovány dva koncepty (zde označujeme A, B), v zásadě si obsahově odpovídající; odlišují se jen písařskou rukou a některými formálními znaky, přičemž na vzniku, resp. úpravě obou konceptů se podílelo více písařských rukou. Předkládaný opis byl pořízen podle konceptu B napsaného kaligrafičtěji provedeným písmem na pag. 115–128; přičemž koncept A (pag. 105–114) sloužil ke komparaci a korekci. Ani v tomto případě se ale nejedná o čistopis bez dodatečně upravených pasáží. Specifikujeme z nich jen ty, které mají zásadnější význam (osoby) a které lze současně jasně identifikovat.

Rukopis pohřebního kázání nad Annou Žofíí Lehnicko-Břežskou, prosloveného v zámeckém kostele v Güstrowě po příjezdu jejích ostatků ze slezských Parchvic, 1666 (Landeshauptarchiv Schwerin, Akten, Altes Archiv, Fürstenhaus, Dynastie- und Hofsachen).

Příprava pohřbu Anny Žofie Lehnicko-Břežské, roz. Meklenburské na Güstrowě¹ Güstrow, s. d. (1666), knížecí kancelář

1. Scénář pohřbu, včetně řazení smutečního průvodu

„Aussatz und Ordnung, wie es mit der vorseynden Fürstl. Begräbnues zuhalten.
(1666)

Montags alß den 28ten May² Morgends gehen 8ten vhr, soll der Hofmarschall mit allen anwesenden Cavalliers bey Hoff in die Schloßcapelle³ gehen und die Fürst.^e Leiche An dem ohrt, wo Sie jetzt stehet, auffheben, und auff dem Chor in daß Zinnern Sargk⁴ setzen laßen und ist der ohrt also zuzurichten, daß in den Chor vor dem Altar ein Fueß von ein paar Stuffen hoch, gleich wie derselbe ist worauff die Leiche ietzt stehet, gestellet und mit schwartzen sammet beglokdecket werden.

Auff derselben Fueß soll die Fürst.^e Leiche mit den Zinnern Sargk gesetzt, der sargk alsobalt, nachdeme beygehende schrifft auff pergament hinein gelegt, hintten zugelötet und der schwartze sammeten Himmel darüber gesetzt werden.

Zu der Fueßen der Leiche nach den Altar zu, soll die große Lampe wieder auffgehen und Continuirlich brennend Conserviret werden. Und solle stehts wehrend biß sie ausgetragen wirt, bey der Leiche bleiben. Sowohl Tages alß Nachtes, 2 Adeliche bediente, welche sich unter einandern ablösen, und von 3 stunden zu 3 stunden ihre wachten verrichten sollen. Nebst 4 Trabanten, Eß sollen aber die Eddeleute, nicht im Chor, sondern vor dem Chor in der Kirche, sich auffhalten, wie den auch die Trabanten vor dem eingang deß Chors sollen bleiben. Undt weilen vermuthlich am Montag alß den 28ten die fürtst. Gesanten als von Brauschweigwolffenbüt(tel),⁵ und aus der Schlesien von Briegh⁶ anlangen werden.

Alß werden dieselbe, doch jeglicher apart, einer nach den andern sobalt sie sich angemeldet, durch den oberschenk und 8 Edelleuten, worzu man den Landadel mit Zugebrauchen, im Ih. Fr. H. D. Leibgutsche und hinter derselben 6 Pagen und 6 Laqueyen auffgehohlet, und unter auff der Platz von dem Hofmarschall und übrigen Cavalliers empfangen und auff ihro Logamenter geführt. Und soll der Braunsch. Gesandter Logiren auff den stock gegenüber dem Newen gemachen der Lignitzische⁷ unter denselben Gemach. Und weylen zum Gesanten Anstath Ihr Fürst. Fr. Schwester der Hertozogin zu Mecklenburgh, Schwerin⁸ der H. Oberpraesident von der Luhe⁹ verordnet ist. Alß soll derselbe mit gleichen Ceremonien, wie die andern

auch auffgehohlet, und in deß Marschalls Zimmer Logiret werden. Imgleichen der jenige, welchen deß Fürsten von Anhalt Hartzekerode¹⁰ und der Fürstin von Deßow¹¹ stelle vertreten wirt, alß nehmlich der Baron Sparr, daferne derselbe gegen die Zeit wieder anlangt, oder wen I. Fr. D. sonsten darzu verorden werden. Und soll selbiger logiren auff den Logament deß Prinzen von Grabow.¹²

In obged. gemächern allen, soll daß verguldete Leder abgenommen, undt die vorgemächer Stuben undt Cammer, mit einen breiten Tuch schwartz beschlagen werden. Undt sollen die gesante den abend jeder in seiner Cammer apart gespeiset, undt jeglichen 8 Essen gegeben werden.

Eß hat auch der Hofmarschall sich fleißig zuerkündigen, ob alle verschriebene von Adel, Räthe, Closterjungfrauen, Trabanten, auffwartere auß den Statten etc. sich eingefunden, undt davon eine richtige Specification zu übergeben.

Folgenden Morgens wirt umb 8 biß 9 Uhr zum ersten mahl geläutet,¹³ undt werden, umb 8. Uhr, welches den F. H. gesandten abends vorher anzudeuten, diesambten Gesanten zu I. F. D. in dero gemach gefuhret, undt soll alß dan umb den schlag 9. praecisé, die Leichpredigt in der Kirchen gehalten werden. Mit welchen Ceremonien eß folgender gestalt soll werden gehalten.

Alß Erstlich werden die Gesanten zu I. Fr. D. in dero gemach geführt, undt daß Frawzimmer in Ihr Fr. Dh. der Hertzogin vorgemachen. Umb 9 Uhr führet der Hofmarschall nebst allen bedienten undt von Adeln (worbey auch zugegen sein sollen die geheimte undt andere Räthe, die Abgeschickte von der Universität¹⁴ undt der Stadt Rostogk, die gesamten undt Fürst. Prinz von Grabow) in I. F. D. Cammer.

Die Gesamten undt der Für. Prinz von Grabow in I. Fr. D. Cammer gebracht, führet Hofmeister Bülow¹⁵ I. F. D. die Hertzogin¹⁶ undt daß Fürst. Fraulein¹⁷ (welche beederseits von denen, so sie in der Procession furen werden, geleitet werden) in die Schloßkirche, worauff folgen daß liegnitzische wie auch das hiesige adeliger Frawzimmer, undt der adelbedienten Frawen undt Jungfrauen.

Nachmahls führet der Hoffmarschall, auch Ihr Fr. Dh. mit allen Gesanten zur Kirche, welche die gesante mit sich in ihre gestuelte nehmen, unten in der Kirche treten zu beeden seiten, so viel darin raum haben (darumb man von gemeinen leuten, undt dienern, Niemand einlaße soll) undt die ubrige obspecificirte Mannespersohnen. Undt soll darbey alles in der stille zugehen, auch kein gesang oder sonst sich etwas darebey gehöret werden.

Wan sie nun alle in den Stüelen, wirt ein stück vor der predigt von den Capellmeister musicirt, so balt solches zu end steigt der OberHoffprediger Dr. Schukman¹⁸ auff die Canzel undt thut die Leichpredigt. Wan solche verrichtet, wirt wieder ein Stük musiciret, alßdan werden die Fürts. Personen undt Gesanten, undt alle sonst anwesende, wie sie un die Kirch, alßo wieder zurück gefahren.

Undt nachdem die Gesanten allerseits in Ihr. Fr. D. Cammer eingetreten, werden sie alß dan jeglicher von seinen Marschall undt zugerodneter auffwarttung, nach Ihren gemach gebracht, undt wirt daselbst wieder ein jeglicher wie den Abend vorher, in seiner Cammer apart gespeiset.

Mittags von 11 biß 12 Uhr wirt zum anderen mahl geläutet.

Umb 1. Uhr gegeben sich alle die jenige, so den procession beywohnen sollen, herauff auffs schloß, wie ungleichen inspecie Burgermeister und Rath der Stadt Gustrow, auch die Schul undt sambtliche Clerisey.

Undt darmit hierbey keine Confusion vorgehe, alß sollen zugleich hierbey specifiriret werden, die orter aus welchen ein jeglicher zufuhren ist, auff daß sobalt sie herauffkommen, ein jedweder sich an gehörenden ohrt begeben könne.

Die Gesanten werden gefuhret aus I. F. Dh. gemach, wohin sie aber nicht ehe alß gegen 2 Uhr nachmittag gebraucht werden.

Die sambt.ª Adelige bediente undt Landadel, welche vor der Leiche hergehen sollen, treten in dem Eßsaal. Die geheimte Rathe undt Alle, die in der procession folgen, biß Ihr. F. Hertzogen, treten in I. F. D. antichambre.

Daß Adelª Liegnitzische Frazzimmer, Auch hiesige Hofffrazzimmer, wie Auch der Adelª Rathe undt bediente Frawen undt Jungfr(au)en, in I. F. D. der Hertzogin antichambre.

Die Closterjungfren von Dobbertin,¹⁹ Ribbenitz²⁰ undt Malchow²¹ undt daß Adelª LandfrauZimmer in den großen Saal vor den Neuen gemach.

Die Burgermeister, Doctores, Secretary, Stadtvoigt, Rath der Stadt, Hoffofficien, Renterey, Cantzeley undt Cammervwandte in den großen Tantzsaal.

Die Cammerweiber, Hoffmägden etc. ins Frazzimmer, der Burgermeister, Doctoren, Secretarien, Raths der Stadt etc. wie obgelte weiber ins gemach bey der orgel, davor diesen die bediente gespeiset haben.

Die Burger weiber in der Hoffstube.

Die Burgerschafft versammelt sich auff den vorplatz.

Die Clerisey undt schul sind die Letzten, so herauff kommen, undt werden erst ein Viertel vor 2 herauff bestellet, da sie sich den alß bald auff den Schlossplatz stellen, ein ordnung, wie Sie gehen werden.

Auff den Schlag 2. soll man anfangen zum dritten mahl zuläuten, undt soll alß dan die Fürst. Leiche von 24 Edelleuten, so dareby verordnet auffgehoben, undt gegen die Schloßkirche über mitten in den Platz, worhin vorher ein groß schwartzes Tuch zu breiten mit der Thodten Bahr niedergesetzt, im fondenger Ordnung:

Der Hoffmarschall gehet vorher, dan die übrige sowohl Hoff alß Landadel, welche in der procession vor der Leiche herzugehen verordnet sind, alle mit entbloßeten Häubtern.

Da die 16 armen mit angezündeten Lichtern 2 undt 2 zusammen, undt in der procession aus der Schloßcapelle.

Darauff folget der zue Fürst. Leiche besteller Marschall, welcher sein soll

Ihr Fürst. Dh. der Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz hochseel. andenkens gewesene Rath und Hauptmann

Heinrich Ernst von Roßler²² so immediate vor der Fürst. Leiche hergehet.

Dan folget die Fürst. Leiche mit 12 Trabanten.

So balt die fürst. Leiche auff den Schloßplatz Niedergesetzt, treten darneben die Eddelleute, so sie getragen, mit entbloßeten Häubtern, undt die Trabanten mit ungekehrtenn Helleparten.

Vor dieselbe aber treten die Arme mit den Lichten.

Daselbst bleibt die Fürst.ª Leiche stehen biß umb 3 Uhr, undt wirt inmittels Choraliter Musiciret.

In dem die Fürst.^e Leiche uff den Platz stehet, wirt Sie mit einen schwartzen sammeten Tuch bekleidet, Und die wapen worumb ein silbern Creutz an daß Tuch geheffet zum haupten und füßen. Daß Meklenburg. wapen von gold und silber gestückt zur rechten hand, daß Meklenburgische Wapen einmahl und daß anhaltischen wapen dreymahl. Zur Linken wieder daß Meklenburg.^e einmahl undt daß Hollsteinische dreymahl. Auff stellen sich neben der Leichen 2 Eddelleute, die daß Anhaltische und Meklenburg.e wapen tragen Gar großgestückt, und 2 hinter der Leiche, welche daß Meklenburg. und Anhaltische wapen tragen.

Gegen drey Uhr laßet der Oberstallmeister daß klein Wäglein mit 8 schwartz behangenen pferden auff das Schloßplatz bringen, welches umb die Leiche herumb fuhret, also daß das waglein zur Rechten hande der Leiche behalten bleibt. Sobald solches geschehen tritt der Oberstallmeister hizu undt weiset einen jeglichen Eddelmann an sein pferdt, so er fuhren soll. Undt darauff wirt die Leiche von den abrigen 16 von Adels auff daß waglein gebracht.

Wan sie auff den Wagen gesetzt ist, treten die 16 Eddelleute, so sie aufgesetzt darneben undt halten den saum deß Leichtuches.

Darauf wirt so balt es drey schlägt, mit allen glocken geläutet, undt gehet alß dan die procession fort in folgenden ordnung:

1.
2 Directores der procession,
nahmentlich
H. Ritmeister Knute und
H. Jürgen Christoff von Oldenburgk.
2.
3 alte graue manner von Adel, vor der gantzen procession, alß
Marschalle nehmlich
H. Obrist. Vogelsang
H. Jürgen von der Luhe
H. Vicke von Werder.
3.
Der Hoffcantor mit einen großen holtzernen Creutz.
4.
Die Schuel. (undt müßen die Schueler alle Flor haben, welche Ihnen gegeben werden, undt so viel
möglich, schwartze Kleider undt Mantel oder Röcke, so sie selbesten schaffen, derowegen es Ihnen bey
Zeiten anzuzeigen ist) und neben her die Schul Collegen vertheilet.

5.
10 Paar Landprediger.
6.
Daß hiesige ministerium 2 und 2 zusammen.
7.
Die Hoffprediger, alß H. Stephan Hahn und H. Arndius.
8.
Die drey Superintendenten, alß der von Gustrow, Stargarde und Rostogk.
9.
Der Oberhoffprediger Dr. Schuckmann und Dr. Varenius.²³
10.
Der Oberschenk Adam Otto Vieregge²⁴ führet Ihr Fürst. H. Hoffbediente und Jünkern, zu welchen sich
auch der verstorbenen Hertzogin höchstel andenkens Cammerjunker Monsr. Eich²⁵ befindet, undt ein guht
Antheil Landeadels drey und drey im gliede.
11.
Die 16 Armen mit brennenden Lichtern.
12.
Der hochseel. Hertzogin Rath und Hauptman Heinrich Ernst Roßler, mit bezogenen Marschalls stabe.
13.
Dan folget die Fürst.^e Leiche, von 8 schwartz behangene pferde gezogen, ein jedes pferdt von einen vom
Adel gefuhret. Vornen zum Haupten der Leiche 2 vom Adel, die 2 große Wappen tragen, hinter zum haupten
der Leiche wieder 2 von Adel die 2 große wapen tragen, umb die Leiche herrumb 16 von Adel, die densammen
deß Leichtuches tragen, und dieselbe 12 Trabanten, die Hellebarten, zur Erden kehrend. Neben den Trabanten
etliche Handwercksleuten, die bey der Leiche auffwarten und stützen tragen, alle schwartz gekleidet.
14.
Auff die Fürst.^e Leiche folget der Hoffmarschall Otto Weedige von Buch,²⁶ fuhret Ihre Fürst.^e Durchl.,²⁷
hinter welche Dero Cammerjuncckern gehen, undt an beyden seyten die Pagen undt Laiqueyen, worbey auch
die Parchwitzische²⁸ Pagen und Laiqueyen sich befinden sollen.

15.
Hinter Ihr. Fr. Dh. gehen der Fürst. Braunsch. Wolfenbütt.^r und der Hertzogin von Meklenburgk Schwerin²⁹ etc. Abgesante beysammen undt neben Ihnen Ihre Diener undt Laiqueyen hinter denen der Fürst. Liegnitzische undt Der Fürst. Anhaltische von Hatzekerode³⁰ Abgesanten, Ingleichen Prinz Adolph Friederich von Meklenburgk.³¹ An beyden Seiten Ih F. D. und d. H. gesanten gehen 10 Trabanten, an jeder seite 5.

16.
Darauff folgen die Fürst.^e geheimbte Rächte undt andere bediente, wie ingleichen der Universität undt Stadt Rostogk³² abgeschickte in folgene ordnung 2 und 2 im gliede alß
H. geheimter raht Andreas Pritzbauer, und
H. geheimter raht Friedrich Hobe,
H. geheimter raht Christophh Friedrich Hahn, undt
H. geheimter raht Jochim Friedrich Ganß,
der Hoffgerichts presidente undt Hauptman Moltke von Ribbenitz,
der Universität Rostogk abgeschickte,
Oberstallmeister Adam Christoph Voß, undt
Canzelei Direktor Dr. Haußweder,
Oberhauptmann Embke Schack, undt
Hauptmann Georg von Meklenburgk,
Hoffraht Caspar Ruhl undt
Hoffraht Jacob Schertling,
Canzleyraht Jochim von Neßen undt
Canzleyraht Dr. Curtius,
LeibMedicus Dr. Schmiedt undt
Fiscal Dr. Jacob Sturtz,
der Stadt Rostogk abgeschickte,
die geheimbte Secretary
Heinrich Schäffer und
Johann Jeremias Brunek.

17.
Ihre Fürstl. Durchl. der Hertzogin Hoffmeister Adam Hennig von Bulow mit dem Marschalls staabe.
Nach welchen folget
Ihr Fr. Dh. die Hertzogin,³³ so geführet wirt von H. Christoff Friedrich Jaßmudt³⁴
undt H. Hanß Friedrich von Lehsten,³⁵ beeden Fürst. Meklenburg. Landrahten.
Hiernegst Ihr. Fr. D. Fräulein Eleonora³⁶ wirt gefuhret von
H. Graffen von Conzin,³⁷ undt Obristleutenant Gamm.³⁸

18.
2 Marschallee, alß
Moritz von Walschleben undt
Otto von Dewitz,
denen folgen daß Schlesische und hiesige Adel.^e Hoff Frauzimmer, wie auch der Adelige Rahte undt bediente Frawen undt Jungfrawen.

19.
Wieder 2 Marschallem alß
Eggert von der Luhe undt
Otto Friedrich Moltke,
führen die sambliche Closter Jungfern. undt adel.e Landfrawzimmer.

20.
Dan 2 Burgerstandes persohnen,
führen die Bürgermeisters, Doctores, Secretarien, Stadtvoigte, raht der Stadt, Hoffofficiren, Renterey, Canzeley, undt Cammer verwandten.

21.
Der Futtermarschall und Hoffkuchmister alß Marschalle fuhren die Cammerweiber undt Hoffmedgens.

22.
Darauff wieder 2 Burgerstandes Persohnen, fuhren derer im 20t. N^{ro}. Specificirten Weiben.

23.
Die sambliche Buergerschafft.

24.
Dero Weiber.

25.
Hierauff folgen Ihr. Fr. Dh., Fr. Fr. Dh. und der HH. gesonsten gutschen, welche unter wehrenden Leichpredigten wegfahren undt wiederkommen kennen.
In solcher procession Wirt die Fürst.^e Leiche vom Schloß heraus uber den fordersten Platz durch die Domgasse nach der schuele folgends zur rechten handt bey deß H. Oberpresidenten Hauß vorbey, nach der Kirchen geführet, undt vor der äußersten Kirchtur bey der Hoffmeister Hauß, in die Kirche gebracht.
Die so vor der Leiche hergehen, gehen in Ihrer procession, immediate forn in die Kirche hinein, die

schueler stracks zur rechten Handt auff Ihr Chor undt Continuiren mit singen. Die übrigen aber alle gehen vor der Leiche in die procession. Die geistliche gleichfals, auch die drey von Adel, so die Schueler gefuhret, welche alßden immediate vor den geist.n hergehen, und der Cantor mit dem Creitz, biß die Leiche uff dem Chor niedergestetzet, die Fürst.^e Leiche aber helt still fur der Kirchthur, undt wirt alßden recht an der Kirchthur untren Thürn ein schwartz Tuch gebreitet, undt die große Thodtenbahr darauff gestetzet. Inmittels werden die Pferde abgespannet, undt treten die sambtliche 24 von Adel an, die Leiche setzen sie auff die Todtenbahr, bedecken Sie wie sie gewesen, undt tragen Sie in die Kirche. Da dan die procession so balt man in die Kirche kombt, alßo fort zur lincken handt außbeuget, undt durch daß Nebengewolbe bey dem Chor vorbey, wiedrumb zur rechten handt ins ander Nebengewolben undt den endlich die Kirche hinauff mitten durch nach dem Chor zu, undt muß sich die procession hierin fuegen, daß wan in der Kirchen die hintersten solten die fordersten berühren. Alßdan die hintersten stille stehen undt die anderen passiren laßen.

In den Chor wirt die Fürst.ⁿ Leiche niedergesetzet auff die marmeln Tumba, alten gebrauch nach, undt umb sie herrumb die Lichter so von den Armen sind getragen worden. An beyden Seiten die Eddelleute so sie getragen, undt umb dieselbe die Trabanten. Dan steigt Dr. Varenius auff, undt thut die lateinische oration. Nach derselben wirt wiederumb gesungen. Darauff geschiehet die teutsche Leichpredigt, won solche verrichtet wirt erstlich wieder ein teutsch psalm gesungen. Dan treten der Hoffmarschall nebst dem bey der Leiche verordneten Marschall hinzu, nehmen daß Leichtuch ab, laßen die Leiche von den Eddelleuten aufnehmen undt sein sonst hinunter ins gewelbe setzen, welches darmit gescholßen wirt.³⁹ Und werden alßdan die Fürst.^e Persohnen undt gesanten abgeführt, undt fahren in Ihren gutschen in folgender ordnungk wider hearauff.

Der Hoffmarschall, undt neben Ihn der Marschall, so die Leiche gefuhret, fuhren die ordnung. Darauf gehen alle Rahts undt bediente wie sie nahmen haben, nebst den Landadel. Hierauff folgen Ihr Fürst. Dh. in dero gutsche undt gehen Ihr dero Pagen undt Laiqueyen. Darauff folgen die sambt.^e gesante ein jeder in seiner gutsche, undt vor sie die Marschalle undt Eddelleute so uff sie bestellet sind.

Hinter Ihnen Ihre Pagen undt Laiqueyen, darauff folget Hoffmeister Bulow undt irgends 8 von Adel undt dan Ihr Fr. D. die Hertzogin nebst den Fürst. Fräulein undt hinter dero Gutsche etliche Pagen undt Laiqueyen.

Darauf folget eine gutsche mit 2 pferden, darin 1. daß schlesische Frauzimmer, undt so viel gutschen alß zu bekommen für daß übrige Frauzimmer.

So balt man bey Schloß angelangt, wirt angerichtet. Undt speisen an Ihr Fr. D. taffel: Ihr Fürst. Dh. selbst, die herrn Abgesanten, der Prince von Grabow undt von den übrigen so viel an die Taffel kommen können, undt werden in selbigen saal naoh 2 runde taffeln gespeiset. Die davon ubrig bleiben, speisen in Tantzsaal. Die geistliche in den Gemach vor der Kirchen, die Ubrigen in der Hoffstuben.

Ihr Fürst. Dh. die Hertzogin speisen in Ihre Cammer, mit etlichen die sie fordern laßen werden.

Daß ander Frauzimmer theils in I. Fr. D. vorgemach, die übrigen in dem saal dareby.

Der andern Tagk wirt es mit der speisung eben also gehalten, undt dan alle verschriebenerlaßen.

Da aber die gesanten dem Dritten tagk bleiben solten, werden Sie mit der ordinair uff wartng bedienet.

Deß folgenden Tages morgens werden durch dem Hoffmarschall, einen jeglichen gesanten etliche gemünzete begrabnus pfennig zum gedechtnus uberantwortet, undt auch sonst anderen, denen I. F. D. gdst. verordnen werden.“

Landeshauptarchiv Schwerin, Akten, Altes Archiv, Fürstenhaus, Dynastie- und Hofsachen, 2.12-1/10 Acta funeralia/ Begräbnisse, sign. 130 (Leichen-Procession der Herzogin Anna Sophia zu Lignitz, geboren Herzogin zu Mecklenburg nebst anderen dazu gehörig, Stücken, 1666), koncept, nefoliováno.

2. Sepulkrální texty (návrhy)

„Celsissimae Principis ac Dominae Dominae Annae Sophiae Ducis. Lignicensis in Silesia, natae ex Mecklenburgensium Ducum Serenissima Familia: Anno 1628. Desponsatae Celsissimo Duci Ludovico Lignicensi in Silesia anno 48. principis optimus pp. Exanimum corpus in So. Loca sepultum jacet.

Mortua est anno Christi Servatoris anno 1666. 10. Februarij e 29. Maij eiusdem anni⁴⁰ a Serenissimo Fratre Duce Gustavo Adolpho eius reliquia sic terra mandata.

Johanni XI. V. 25

Ego sum resurrectio e vita, qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet.

Et omnius qui vivit e credit in me, non morietur in aeternum.“

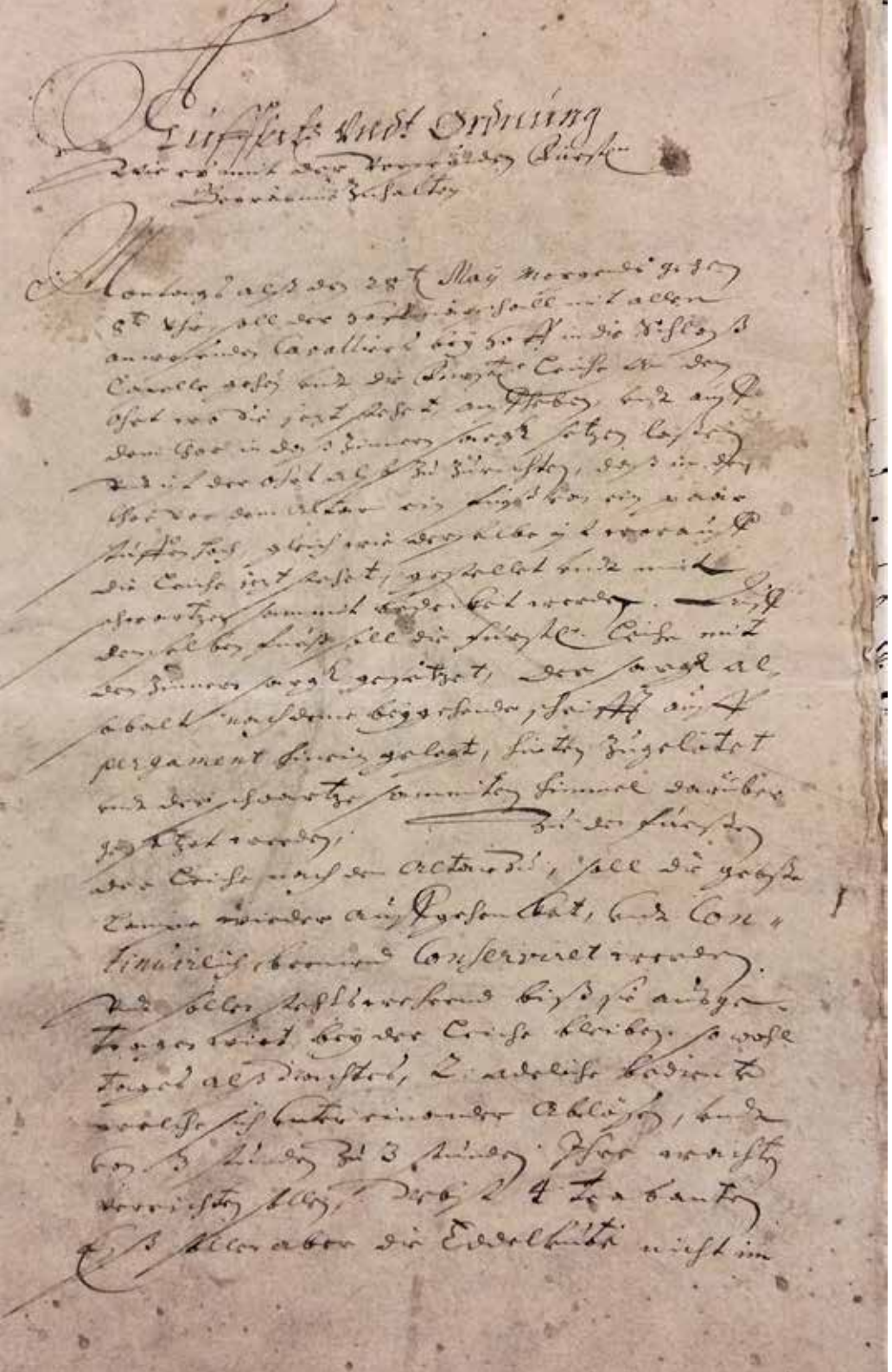
„Piae . Posteritati . S.

Celsissima . Princeps . ac . Domina . Doa . Anna . Sophia . Dux . Lignicensis . in . Silesia . postquam . Anno . Salutis . Æparatae . M . D CXXVIII Parentibus . Celsissimo . Principe et Domino . Iohanne Alberto . Duce . Meklenburgensi . Coadiutore . Diverrseos . Ratzenburgensis . Principe . Vandalorum . Comite . Sverinensi . Terrum . Rostochii . et . Stargardiæ . Domino . et . Celsissima . Principe . ac . Domina . Domina . Eleonora . Maria . Anhaltina . Nata . Anno . M. DCXLVIII . Celsissimo . Duci . Ludovico . Lignicensi . in . Silesia . Desponsata . Anno . O. R. M. DCLXVI . D. X. Februarii in . Patriam . Æternam . Principatus – Placide . Beate . Migravit.

Haec Tumba Quod Claudi Potuit Tegit.“

Landeshauptarchiv Schwerin, Akten, Altes Archiv, Fürstenhaus, Dynastie- und Hofsachen, 2.12-1/10 Acta funeralia/ Begräbnisse, sign. 130 (Leichen-Procession der Herzogin Anna Sophia zu Lignitz, geboren Herzogin zu Mecklenburg nebst anderen dazu gehörig, Stücken, 1666), koncept, nefoliováno.

Řád pohřbu Anny
Žofie Lehnicko-Břež-
ské, roz. Meklenbur-
ské, organizovaného
v Güstrowě bratrem
Landeshauptarchiv
Schwerin, Akten, Altes
Archiv, Fürstenhaus,
Dynastie- und
Hofsachen).

Pečeť a vlastnoruční
podpis Anny Žofie,
roz. Meklenburské
na Güstrowě, ovdovělé
Lehnicko-Břežské,
1663 (Landeshaupt-
archiv Schwerin,
Akten, Altes Archiv,
Fürstenhaus, Dynas-
tie- und Hofsachen).

Pohled na město
Güstrow se zámekem,
M. Merian, kol. 1653
(archiv autorů).

Poznámky

- ^[1] Ve shodném archivu je dochována instrukce Gustava Adolfa Meklenburského na Güstrowě pro maršálky, vrchní štolby a další vyšší úředníky ve věci konduktu (*Leichen-Procession*) z 19. dubna 1666 (dle juliánského kalendáře). Má formu konceptu psaného zběžnou kurzívou, s řadou škrťů a vpisků, a obsahově nepřínáší oproti předkládanému textu nic nového. Landeshauptarchiv Schwerin, Akten, Altes Archiv, Fürstenhaus, Dynastie- und Hofsachen, 2.12–1/10 Acta funeralia/Begräbnisse, sign. 130.
- ^[2] Datum podle juliánského kalendáře, který se v Meklenbursku, jako i ve většině dalších protestantských zemí Říše, používal až do roku 1700 (7. června dle gregoriánského kalendáře).
- ^[3] Kaple zámku v Güstrowě (starobyle také Gušcerow), v letech 1621až 1685 sídle güstrowské rodové linie meklenburských vévodů. Zámek spolu s Meklenburským vévodstvím náležel krátce, v letech 1628 až 1632, Albrechtovi z Valdštejna, který zahájil, avšak nedokončil, jeho rozsáhlou přestavbu.
- ^[4] Nákres sarkofágu dochován v LHA Schwerin, 2.12–1/10 Acta funeralia/Begräbnisse, sign. 130. Odpovídá-li výsledné podobě, nelze určit: sarkofág je v podzemní hrobce güstrowského dómu, která není přístupná, fotografie vnějšího vzhledu se nepodařilo dohledat. Srov. Raimund SCHMIDT, *Bericht über Sarkophagsicherung (1986 bis 1988) in den Grüfften des Domes zu Güstrow*, Mecklenburgische Jahrbücher, 107, 1989, s. 103–145.
- ^[5] Vyslanci vévody Augusta II. Brunšvicko-Wolfenbütelského, manžela Žofie Alžběty (1613–1676), nevlastní sestry zemřelé Anny Žofie. *Deutsches Literatur-Lexicon*, 18, Saur 1998, s. 325–326.

- ^[6] S vysokou pravděpodobností se jednalo o samostatně vyslaného zástupce Kristiána I. Lehnicko-Břežského*, který nebyl účastníkem translace Anny Žofie ze Slezska do jejího rodiště.
- ^[7] Pravděpodobně doprovod zemřelé při převozu ostatků ze slezských Parchvic do Güstrowa, který probíhal na přelomu dubna a května 1666. Kdy přesně vyjel průvod z Parchvic, resp. z Lehnice, nevíme; do Strelitz na území Meklenburska dorazil 28. 4. (juliánského kalendáře), do Güstrowa pak 3. května. *Personen Register /.../ was bey Ankunft der Fürst. Leiche /.../ an Gelde /.../ ausgeben* /.../, LHA Schweirn, 2.12-1/10 Acta funeralia/Begräbnisse, sign. 130.
- ^[8] Kristýna Markéta (1615–1666), nevlastní sestra zemřelé Anny Žofie*, z prvního manželství otce Jana Albrechta II. s Markétou Alžbětou, roz. Meklenburskou. Poprvé se roku 1640 provdala za Františka Albrechta Sasko-Lauenburského, po dvou letech ovdověla. Druhé manželství s přímým bratrancem Kristiánem (Ludvíkem) I. Meklenburským na Zvěříně bylo uzavřeno roku 1650, proti vůli Kristiánova otce Adolfa Fridricha I. (zvláště z důvodu vyznání – nevěsta byla kalvíňka, ženich luterán). Během prvních let došlo mezi manžely k rozkolu a Kristýna Markéta přesídlila na dvůr svého švagra Augusta Brunšvicko-Lüneburského, manžela vlastní sestry Žofie Alžběty. Po roce 1658, kdy se ujal vlády, předložil Kristián manželce návrh na rozlučku, avšak bez odezvy. Od roku 1660 pobýval většinou ve Francii, kde navázal kontakty s mladým Ludvíkem XIV. V létě 1663 Kristián přestoupil ke katolictví a přijal druhé jméno Ludvík. Koncem roku bylo jeho první manželství s Kristýnou Markétou po posouzení koncilia profesorů kanonického práva pařížské university papežem rozloučeno. Na jaře následujícího roku, 1664, se Kristián podruhé oženil s Alžbětou Angelikou z Montmorency, vévodkyní de Coligny (Isabel-

le Angélique de Montmorency, Duchesse de Coligny) (1626–1695). Většinu času trávil vévoda s manželkou v zahraničí, přínos Alžběty Angeliky do Zvěřína se uskutečnil až roku 1672. Ke Kristýně Markétě a manželství s Kristiánem např. *Protestation-Schriftt wieder die Unrechtmessich praetendirte anderweite Vermählung Herrn Hertzog Christians von Mecklenburg Fürstl. Durchl. /.../ Christine Margarethe, Sachsen-Lauenburg Herzogin, Christian Ludwig, Mecklenburg-Schwerin Herzog /.../, 1663*, s. 1. (Wolfenbüttel); Steffen STUHT, *Höfe und Residenzen. Untersuchungen zu den Höfen der Herzöge von Mecklenburg im 16. und 17. Jahrhundert*, Bremen 2001, zvl. s. 208–211, 223; *Braunschweigisches Biographisches Lexikon*. 8. bis 18. Jahrhundert, Braunschweig 2006, s. 143–144; *Neue Deutsche Biographie*, 3, Berlin 1957, s. 227–228; k prvnímu manželovi Františku Albrechtovi např. *Neue Deutsche Biografie*, 5, Berlin 1961, s. 366–368; ke Kristiánu Ludvíkovi I. např. Friedrich LISCH, *Über den Charakter des Herzogs Christian I. Louis*, Jahrbücher des Vereins für Mecklenburgische Geschichte und Altertums kunde, 9, 1844, s. 244–246; další literatura pak *Landesbibliographie Mecklenburg*, in: Landesbibliothek Mecklenburg-Vorpommern, dostupné z: http://www.landesbibliographie-mv.de/REL?PPN=23243798X, [vid. 21.08.2019].

- ^[9] Také von Lühe, starobylý rod původem z Meklenburska doložený už roku 1240, jehož členové zaujímali během 17. století u meklenburských vévodů nejpřednější dvorské úřady. Zde se jedná o Dietricha von der Lühe (†1673), který zastával za Adolfa Fridricha I. Meklenburského na Zvěříně nejprve místo hofmistra jeho synů (ještě 1652), poté hofmistra jeho dvora, čímž se ocitl na druhém nejvyšším místě v dvorské hierarchii (1654/5). Pak už jej lze zaznamenat ve službách Gustava Adolfa Meklenburského na Güstrowě* jako prezidenta sboru dvorských úředníků zv. Collegium

status (1659) a tajného radu (od 1660/61). Např. *Genealogisches Handbuch des Adels*, 24, Limburg an der Lahn 1960, s. 232–249; S. STUHT, *Höfe und Residenzen*, s. 179, 189, 218, 238–239.

- ^[10] Zřejmě Fridrich Anhaltsko-Harcký, příbuzný ze strany děda zemřelé z matčiny strany, Kristiána I. Anhaltského (Anhlatsko-Bernburského), představitele Protestantské unie a spojence stavovské opozice v českých zemích. Anhaltsko-Harcké knížectví vzniklo po roce 1635 dělením državy pro Kristiánovy syny. Ferdinand SIEBIGK, *Das Herzogthum Anhalt – Historisch, geographisch und statistisch dargestellt*, Dessau, 1867, s. 236–238; Pavla VOŠAHLÍKOVÁ a kol., *Biografický slovník českých zemí*, 1, Praha, 2004, s. 101–102.
- ^[11] Pravděpodobně Henrieta Kateřina (1637–1708), roz. Nasavsko-Oranžská, manželka Jana Jiřího II. Anhaltsko-Dessavského*. Jednalo se mj. o bratra Luisy Lehnicko-Břežské*, švagrové zemřelé.
- ^[12] Fridrich Meklenburský na Zvěříně (1638–1688), označován byl Princ Grabovský (nikoli vévoda), neboť mu jako v pořadí osmému dítěti, resp. pátému synovi, příslušela jen apanáž, nikoli samostatná država. Byl bratrancem zemřelé Anny Žofie. Greta GREWOLLS, *Wer war wer in Mecklenburg-Vorpommern*, Bremen 1995, s. 140.

- ^[13] Zvonění při pohřbu Anny Žofie bylo zcela jistě upraveno samostatnou instrukcí, podobně jako při pohřbu její matky Eleonory Marie, roz. Anhaltsko-Bernburské (1600–1657). Tehdy, konkrétně 16. 9. 1657 (juliánského kalendáře) zvonily zvony od 8 do 9, od 10 do 11 a pak od 13 hodin až do ukončení ceremoniálu, znovu „večer“ po 16 hodině, po uložení těla. LHA Schwerin, Akten, Altes Archiv, Fürstenhaus, Dynastie- und Hofsachen, 2.12-1/10 Acta funeralia/Begräbnisse, sign. 106.

14 Univerzita byla v Rostocku založena již roku 1419, byla nejstarším vysokým učením v Pobaltí.

15 Adam Henning von Bülow (1624–1692) pocházel ze starobylého rodu doloženého od dvacátých let 13. století. Působil jako dvorní rada Gustava Adolfa Meklenburského na Güstrowě*; v únoru 1665 jím byl vyslán k tehdy již zřejmě nemocné Anně Žofii*, aby jí byl jako kurátor ku pomoci se správou jejího vdovského údělu Parchvice na Lehnicku. Adam Henning pocházel ze starobylého meklenburského rodu doloženého počátkem 13. století. S Gustavem Adolfem jej pojila celoživotní úzká spolupráce: studoval spolu s ním na univerzitě v Leidenu a vstoupil do jeho služeb; zastával mj. funkce rady, prezidenta komory a hejtmana Boizenburgu; pověřován byl diplomatickými misemi. S rodinou sídlil na panství Bristow. Srov. např. S. STUHT, *Höfe und Residenzen*, s. 223; Stephan SEHLKE, *Das geistige Boizenburg: Bildung und Gebildete im und aus dem Raum Boizenburg vom 13. Jahrhundert bis 1945*, Norderstedt 2011, s. 136; Sebastian JOOST, *Zwischen Hoffnung und Ohnmacht*, Berlin 2009, zvl. s. 127–139; *Neue deutsche Biographie*, 2, Berlin 1955, s. 727–739.

16 Magdalena Sibylla (1631–1719), roz. Šlesvicko-Holštýnsko-Gottorská, manželka Gustava Adolfa*. S. STUHT, *Höfe und Residenzen*, s. 234.

17 Předpokládat lze, že se pohřbu účastnila nejstarší dcera vévodského páru, neteř zemřelé, Eleonora (1657–1672). Další dvě dívky, Marie (1659–1701) a Madgalena (1660–1702), sice již měly na účast věk, podle dikce textu byla ale přítomna jen jedna princezna.

18 Hermann Suckmann (1616–1686), absolvent univerzity v Rostocku; po akademické kariéře teologa, děkana a rektora byl roku 1661 jmenován dvorním kazatelem vévodského dvora v Güstrowě, roku 1670 superintendentem. Grete GREWOLLS, *Wer war wer in Mecklenburg und Vorpommern. Das Personenlexikon*, Rostock 2011² (elektronická verze).

19 Původně benediktinský ženský klášter v Dobbertinu založený ve 13. století byl po sekularizaci roku 1572 transformován v evangelický ústav (*Stift*) pro výchovu šlechticů (*zur christlich ehrbaren Auferziehung inländischer Jungfrauen*). *Kleiner geschichtlicher Abriss der Historie*, in: Diakoniewerk Kloster Dobbertin gGmbH, dostupné z: <https://www.kloster-dobbertin.de/cms/historisches-kloster/touristeninformation-geschichte>, [vid. 21.08.2019].

20 Původně klášter klarisek v Ribnitz kolem roku 1324 byl koncem 16. století předán meklenburským zemským stavům a přeměněn na evangelický dámský ústav. Z novějších prací např. Attula AXELL, *Dame von Welt, aber auch Nonne – Vom Klarissenkloster zum Adligen Damenstift*. Zur Ausstellung im Kloster Ribnitz. Ribnitz-Damgarten 2011. Srov. také *Geschichtliches zum Kloster*, in: Kloster Ribnitz, dostupné z <https://www.kloster-ribnitz.de/geschichtliches-zum-kloster.html>, [vid. 21.08.2019].

21 Původně klášter magdalenitek v Malchowě byl založen kolem roku 1274, po sekularizaci roku 1572 přeměněn na dámský ústav a spolu s podobnými zařízeními v Ribnici a Dobbertinu tvořil trojici zemských ústavů meklenburské šlechty (rytířstva). Podrobněji např. Attula AXELL, *Dekorationen für Damen, Evangelische Damenstifte Norddeutschlands und ihre Orden*, Schwerin 2011; ke starším dějinám Julius WIGGERS – Moritz WIGGERS, *Geschichte der drei Mecklenburgischen Landesklöster Dobbertin, Malchow und Ribnitz. Erste Hälfte: Von der Stiftung der drei Klöster bis zur Überweisung derselben an die Stände im Jahre 1572*, Rostock 1848, ad.

22 Jindřich Arnošt von Rößler (na Niederlangen-Waldau u Lehnice) pocházel z rodu doloženého na Lehnicku, Brežsku a Vratislavsku. Ve službách Anny Žofie Lehnicko-Břežské* zastával v Parchvicích úřad hofmistra, nejvyššího představitele dvora. Johann Caspar EBERTI, *Schlesiens Hoch- und Wohlgelehrtes Frauen-*

zimmer, /.../, Breßlau 1727, s. 18; Johann SINAPIUS, *Des Schlesischen Adels Anderer Theil* /.../, Breßlau 1728, s. 929.

23 August Vareinus (1620–1684), absolvent teologických studií, stojící na pozicích ortodoxního luterství; autor řady traktátů působil jako rektor na vyšší škole ve švédském Lundu. Těšil se podpoře meklenburských vévodů, včetně Gustava Adolfa. *Allgemeine Deutsche Biographie*, 39, 1895, s. 486–487.

24 Také Adam Otto Viereck; zprvu působil jako junker (Kammerjunker) fraucimoru vévodkyně (doložen 1657/58), poté hofmistr (1665/1666) a vrchní šenk (od 1666). Tento post byl mezi úředníky güstrowského dvora rovnocenný s nejvyšším dvorním marsálkem, kterého také zastupoval, anebo hofmistrem. Spravoval vinný a pivní sklep a odpovídal za jejich zásobování, stál v čele mundšenků a sklepmistů. Význam jeho postavení byl vyjádřen i v roli při vévodských pohřbech: při uložení sarkofágu otevíral a uzavíral hrobku v podzemí gütsrowského dómu. S. STUHT, *Höfe und Residenzen*, s. 242–245.

25 Osobu, náležející podle uvedeného mezi blízké dvořany zemřelé Anny Žofie*, se zatím nepodařilo identifikovat.

26 Otto Wedige von Buch pocházel ze starobylého rodu, usazeného v 15. století na pomezí Braniborska a Pomoranska (hrad Stope). Ve službách Gustava Adolfa* působil jako dvorní maršálek, byl představitelem „dvorské čeledi“ (Hofgesindel) neboli dvora. S. STUHT, *Höfe und Residenzen*, s. 244–245, 249, 256.

27 Gustav Adolf Meklenburský na Güstrowě*, vlastní bratr zemřelé Anny Žofie*, hlavní organizátor translace sestřiných ostatků ze slezských Parchvic do Güstrowa, slavnostního pohřbu a uložení do rodové hrobky vévodské rodiny. Podrobněji k jeho životu a vládě A. STUHT, *Höfe und Residenzen*, zvl. 230–267; ve

zkratce G. GREWOLLS, *Wer war wer*, (1995) s. 170; aktuální literatura o Gustavu Adolfu Meklenburském na Güstrowě *Landesbibliographie Mecklenburg*.

28 Parchvice, něm Parchwitz, dnes Prochowice (Polsko), sídlo ovodvých či svobodných lehnických vévodkyň nedaleko Lehnice.

29 Vzhledem ke společnému vyslanci se šlesvicko-brunšvickým vévodou se jedná bezpochyby o Kristýnu Markétu, nikoli Alžbětu Angeliku Meklenburskou na Zvěřině. Srov. výše.

30 Harzgerode, sídelní město historického knížectví Anhaltsko-Bernbursko, náležejícího dědovi zemřelé Anny Žofie* z matčiny strany, resp. od roku 1635 vyděleného Anhaltska-Harzgerode pro jednoho z jejich bratrů a jeho nástupce; dnes Německo. Anna Žofie* se zde podle všeho narodila, když zde její rodiče pobývali po přechodné ztrátě Güstrowa ve prospěch Valdštejna. S. STUHT, *Höfe und Residenzen*, s. 204.

31 Adolf Fridrich II. (1658–1708), nejmladší syn Adolfa Fridricha I. Meklenburského na Zvěřině, bratr zmíněných Kristiána (Ludvíka) I. a Fridricha, zv. prinz z Grabowa. Po vymření güstrowské linie smrtí Gustava Adolfa* roku 1695 získal na základě rodinné dohody roku 1701 část jejich území a nesl titul vévoda meklenburský na Strelitz. S. STUHT, *Höfe und Residenzen*, s. 34–35; G. GREWOLL, *Wer war wer*, (1995), s. 9; další literatura *Landesbibliographie Mecklenburg-Vorpommern*, in: Landesbibliothek Schwerin-Vorpommern, dostupné z <http://www.landesbibliographie-mv.de/REL?PPN=253057175>, [vid. 28.08.2019].

32 Rostock, hanzovní město, největší v Meklenbursku.

33 Magdalena Sibylla (1631–1719), roz. Šlesvicko-Holštýnsko-Gotorská, manželka Gustava Adolfa Meklenburského na Güstrowě*, švagrová zemřelé.

- 34 Také Jasmud, Jaßmundt; příslušník starobylého rodu usazeného v oblasti Rujány, mezi dvorskými úředníky meklenburských vévodů doložení během 16. a 17. století. Kryštof Fridrich (1622–1708) dosáhl postu zemského rady, v letech 1659–1674 zastával místo hejtmána kláštera (*Klosterhauptmann*) v Dobbertinu, tehdy již ústavu pro šlechtičny, k němuž náležely rozsáhlé pozemkové majetky: více než sto vesnic s příslušnými pozemky, dvory, výrobní, také školy a kostely. Leopold von ZEDLITZ-NEUKIRCH, *Neues preussisches Adels-Lexicon* /.../, 3, Leipzig 1837, s. 28; S. STUHT, *Höfe und Residenzen*, zvl. s. 109, 117, 149, 384. K dějinám kláštera/ústavu a jeho správy nejnověji např. *Kloster Dobbartin, Geschichte – Bauen – Leben*. Schwerin 2012; aktuální přehled odborné literatury *Kloster Dobbartin*, dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Kloster_Dobbartin, [vid. 28.08.2019].
- 35 Také Leisten, rod původem z Meklenburska doložený koncem 13. století, posléze usazený i ve Slezsku. Johann Fridrich (1621–1678), od 1660 rada a posléze ředitel dvorské kanceláře Gustava Adolfa Meklenburského na Güstrowě*. Roku 1662 byl jmenován jako významný představitel rytířského stavu zemským radou; v tomto kontextu působil v letech 1666–1677 jako provizor kláštera v Dobbertinu (viz výše). *Meklenburgischer Adel in der Frühen Neuzeit 1500–1750*, in: Institut Deutsche Forschung. Adels Forschungen und Quellennachweise zum deutschen Adel, dostupné z <http://home.foni.net/~adelsforschung1/meck19.htm>, [vid. 28.08.2019]; další literatura k dějinám rodu *Landesbibliographie Mecklenburg-Vorpommern*.
- 36 Eleonora (1657–1672), dcera Gustava Adolfa Meklenburského na Güstrowě*, neteř zemřelá.
- 37 Také Contzin; v roce 1662 zastával post tajného rady Gustava Adolfa Meklenburského na Güstrowě*, podrobnosti k němu nebyly dohledány. S. STUHT, *Höfe und Residenzen*, s. 257.
- 38 Zřejmě se jednalo o Jana Fridricha Gamma, který posléze zastával vysokou funkci nejvyššího velitele vévodské gardy (obrist Wachtmeister).
- 39 Vše nasvědčuje tomu, že Anna Žofie byla poslední, která byla uložena k věčnému odpočinku v pohřebišti v podzemí dómu v Güstrowě. K umístění a stavu dochování sarkofágu srov. Gustav THIELE, *Beschreibung des Doms in Güstrow*/.../, Rostock s. d. (1726), s. 125–126; R. SCHMIDT, *Bericht über Sarkophagischerung*, s. 108–109.
- 40 Datování podle juliánského neboli starého kalendáře. V Meklenbursku, podobně jako ve většině protestantských zemí Říše, začal být gregoriánský kalendář užíván až roku 1700.

Osoby

Do následujícího přehledu jsou zahrnuti a) členové lehnicko-břežské linie Piastovců, o jejichž úmrtí a pohřbu byly ve vybraných informačních zdrojích obsaženy zprávy či byly k připomenutí posledního rozloučení s nimi vydány (a dohledány) tištěné popisy pohřbů, resp. jejich dílčích částí (např. pohřebních průvodů – konduktů – jakožto nejvýznamnějších světských součástí funerálních obřadů a slavností; popisů *castrum doloris* ad.); b) nejblíží příbuzní uvedených osob, které se (obvykle opakovaně) účastnili dle editovaných pramenů pohřbů a funerálních festivit. Reference o zde zařazených členech lehnicko-břežských piastovských rodin nejsou proto, až na stručný odkaz s označením (*), zařazeny v poznámkách k editovaným textům. Medailony nebyly vytvořeny pro příslušníky dané vévodské linie (zejména manželky/vdovy a děti), pro něž se doklady o úmrtí a pohřbu ve vybraných zdrojích nenalézají.

Příslušníkům rodové linie Piastovců, držícím Lehnicko, Břežsko a Volovsko (případně jejich dílčí části), příslušel titul vévoda (*Herzog*), jejich manželkám pak vévodkyně (*Herzogin*); této titulatury se pro přesnost přidržíme, třebaže v české historiografii je pro období raného novověku běžnější užívání titulu kníže, v polské pak *książe*. Oficiální titulatura členů sledované lehnicko-břežské rodové linie Piastovců zněla *Herzog in Schlesien zur Liegnitz und Brieg*, tedy vévoda lehnicko-břežský. V souladu s běžnou praxí užíváme ve výkladových textech předkládané

publikace spolu se jménem domicil podle té ze zemí, které reálně vládli, resp. vládli po většinu času (tedy např. Fridrich III. Lehnický; Jiří II. Břežský). U žen ponecháváme domicil Lehnicko-Břežská. V následujících medailonech užíváme na prvním místě oficiální domicil, v závorce doplňujeme specifikace dle průběhu vlády. Informativně je u každé osoby v medailonu uváděna originální titulatura, zpravidla původem z funerálních textů.

Data narození, úmrtí a pohřbů jsou v medailonech uvedena dle Kazimierz JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich. Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziebiccy, glogowscy, żagańscy, oleśniccy, opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy*. Wstęp do drugiego wydania Tomasz Jurek, Kraków 2007 a dle Stefan GŁOGOWSKI, *Potomci krále Jiřího z Poděbrad. Genealogie knížat z Minsterberka*, Ostrava 1989, není-li uvedeno jinak. Upravena jsou zde obvykle podle gregoriánského kalendáře, zavedeného ve Slezsku v roce 1584. Ve většině říšských protestantských zemí došlo ke změně kalendáře až v roce 1700; to je důvod, proč můžeme v některé starší literatuře zvl. německého původu pozorovat odlišnost či rozkolísanost datování životních údajů námi sledovaných osobností (např. Jiří II., Anna Žofie, rozená Meklenburská na Güstrowě ad.).

Alžběta Magdalena Lehnicko-Břežská, roz. Minsterbersko-Olešnická (*Fürstin und Frau, Frau Elisabeth Magdalena, Herzogin in Schlesien zur Lignitz und Brieg, geb. Herzogin zu Münsterberg und Ollse*) *29. května 1599 v Olešnici, †4. listopadu 1631 v Parchvicích, pohřbena 16. ledna 1632 v Lehnici. Otec Karel II. Minsterbersko-Olešnický z rodu Poděbradů; matka Alžběta Magdalena st,¹ dcera Jiřího II. Břežského (Lehnicko-Břežského) z rodu Piastovců a Barbary, dcery Jáchyma II. z rodu Hohenzollernů, kurfiřta braniborského. Manžel ⇒ Jiří Rudolf Lehnický (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců (∞ 1624). Manželství bylo bezdětné.²

Alžběta Marie Württembersko-Olešnická, roz. Minsterbersko-Olešnická (*Fürstin und Frau, Frau Elisabeth Marie, Herzogin zu Württemberg und Teck, auch in Schlesien zur Oelfßen, geborne Herzogin zu Münsterberg, Gräfin zu Mompelgard und Glatz, Frau auf Heidenheim, Sternberg und Medzibor*) *11. května 1625 v Olešnici, †17. března 1686 v Olešnici, pohřbena 19. prosince 1686 v zámeckém kostele v Olešnici.³ Otec Karel Fridrich Minsterbersko-Olešnický z rodu Poděbradů; matka Anna Žofie, dcera Fridricha Viléma I. Sasko-Altenburského z rodu Wettinů a Anny Marie, dcery Filipa Ludvíka Falckého na Neuburku z rodu Wittelsbachů. Manžel Silvius Nimrod Württemberský/Württembersko-Olešnický z Tecku (∞ 1647). Z manželství vzešlo celkem sedm dětí, z nichž se pět dožilo dospělosti. Poslední Poděbradovna.⁴

Alžběta Marie Karolína Lehnicko-Břežská, roz. Falcká ze Simmern (*Fürstin und Frau, Frau Elisabeth Maria Charlotte, Herzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, ge-*

borne Pfaltzgräfin bey Rhein, Hertzogin in Bayern, Graefin zu Spanheim) *23. října 1638 v Sedanu, † 20. května 1664 v Břehu, pohřbena 7. října 1664 v zámeckém kostele sv. Hedviky v Břehu. Otec Ludvík Filip Falcký ze Simmern z rodu Wittelsbachů;⁵ matka Marie Eleonora, dcera Jáchyma Fridricha z rodu Hohenzollernů, kurfiřta braniborského, a Eleonory, dcery Albrechta Fridricha Pruského z rodu Hohenzollernů. Manžel ⇒ Jiří III. Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců (∞ 1660). Manželství bylo bezdětné.⁶

Anna Lehnicko-Břežská, roz. Württemberská, ovdovělá Lehnicko-Břežská (Olavsko-Volovská) (*Fürstin und Frau, Frau Anna, Herzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, geborne Herzogin zu Wirttemberg und Teck, Gräfin zu Mumpelgart*) *12. června 1561 ve Stuttgartu, †7. července 1616 v Hajnově, pohřbena 23. listopadu 1616 ve farním kostele sv. apoštolů Petra a Pavla v Hajnově.⁷ Otec Kryštof Württemberský; matka Anna Marie, dcera Jiřího Braniborsko-Ansbašského zv. Zbožný z rodu Hohenzollernů a Hedviky, dcery Karla I. Münsterbersko-Olešnického z rodu Poděbradů. První manžel ⇒ Jan Jiří Lehnicko-Břežský (Volovský, také Olavsko-Volovský) z rodu Piastovců (∞ 1582); druhý manžel ⇒ Fridrich IV. Lehnický (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců (1594). Z prvního manželství se narodily dvě děti, které žily jen krátce; druhé manželství bylo zřejmě bezdětné.⁸

Anna Hedvika z Lehnice, roz. ze Sitsche (*Anne Hedwig Freiin von Liegniz, geb. von Sitsch*) *13. ledna 1611,⁹ †16. července 1639 v Osterode, pohřbena 5. října 1639 v kostele sv. Dominika de Savio v Osterode.¹⁰ Otec Fridrich ze Sitsche; matka Anna, rozená z Pohořelé.

Manžel ⇒ Jan Kristián Lehnicko-Břežský (Břežský) z rodu Piastovců (∞ 1626). Z manželství vzešlo sedm dětí, z toho tři se dožily dospělosti.¹¹

Anna Marie Lehnicko-Břežská (*Freulein Anna Maria, geborne Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg*) *3. ledna 1563 v Lehnici, †28. února 1620 v Ambergu, pohřbena 2. dubna 1620 v městském kostele ve Weidenu. Otec ⇒ Jindřich XI. Lehnický; matka ⇒ Žofie, dcera Fridricha Ansbašského z rodu Hohhenzollernů, kurfiřta braniborského a Emilie, dcery Jindřicha V. Saského z rodu Wettinů.¹²

Anna Marie Lehnicko-Břežská, roz. Anhaltsko-Bernburská (*Furstin und Frau, Frau Anna Maria, geborne Fürstin zu Anhalt, Hertzogin in Schlesien, zur Lignitz und Brieg*) *14. června 1561 v Srbišti, †14. listopadu 1605 v Břehu, pohřbena 10. ledna 1606 v zámeckém kostele sv. Hedviky v Břehu. Otec Jáchym Arnošt Anhaltský (Anhaltsko-Bernburský) z rodu Askánců; matka Anežka, dcera Wolfganga z Barby-Mühlingenu z rodu Steusslingenů a Anežky, dcery Gebharda VII. Mansfeldsko-Mittelortského.¹³ Manžel ⇒ Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců (∞ 1577). Z manželství vzešlo šest dětí, z nichž se čtyři dožily dospělosti.¹⁴

Anna Žofie Lehnicko-Břežská, roz. Meklenburská na Güstrowě (*Fürstin und Frau, Frau Anna Sophia, Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, geb. Hertzogin zu Mecklenburg, Fürstin zu Wenden, Gräfin zu Schwerin, der Lande Rostock und Stargart Frau*)

*29. září 1628 v Harzgerode, †20. února 1666 v Parchvicích, pohřbena 29. května 1666 v dómu v Güstrowě (dnes kolegiátní kostel Panny Marie, sv. Jana Evangelisty a sv. Cecilie). Otec Jan Albert II. Meklenburský na Güstrowě; matka Eleonora Marie, dcera Kristiána I. Anhaltsko-Bernburského¹⁵ z rodu Askánců a Anny, dcery Arnolda III. Bentheimsko-Tecklenburského. Manžel ⇒ Ludvík IV. Lehnický (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců (∞ 1649). Z manželství se narodil jediný syn, zemřel v dětství.¹⁶ Společenská činnost: organizátorka literárně vzdělávacího salonu pro mladé dívky v letohrádku Žofiino údolí.¹⁷ Členka *Ctnostné společnosti*, dámské odnože Palmového řádu (*Fruchtbringende Gesellschaft*)¹⁸ se jménem „Prospěšná“.¹⁹

August z Lehnice (*Graff*²⁰ *und Herr, Herr Augustus Graff von der Lignitz, Herr auf Canterßdorff und Newdorff, deß Brigischen Fuerstenthumbs Landeß Hauptmann*) *21. srpna 1627 v Břehu, †14. května 1679 v Siebenhufenu, pohřben 28. září 1679 v Priebornu.²¹ Otec ⇒ Jan Kristián Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Anna Hedvika, dcera Fridricha ze Sitsche a Anny, rozené z Pohořelé. První manželka Alžběta, dcera Jana Adama z Rupy a Elišky z Martinic, vdova po Karlu Deodatovi ze Zahrádek (∞ 1653); druhá manželka Alžběta Karolína,²² dcera Jiřího Ludvíka Nassavsko-Dillenburského a Anny Augusty, dcery Jindřicha Julia Brunšvicko-Wolfenbüttelského z rodu Welfů (∞ 1665). Od roku 1654 zastával funkci zemského hejtmana Břežského knížectví. Poslední mužský příslušník slezských Piastovců, z linie svobodných pánů/hrabat.²³

Barbara Lehnicko-Břežská, roz. Braniborská (*Fürstin und Frau, Frau Barbara, geborne Margräffin zu Brandenburg, auch Hertzogin in Schlesien, zur Lignitz und Brieg*) *10. srpna 1527 v Berlíně, †2. ledna 1595 v Břehu, pohřbena 31. ledna 1595 v zámeckém kostele sv. Hedviky v Břehu.²⁴ Otec Jáchym II. z rodu Hohenzollernů, kurfiřt braniborský; matka Magdalena, dcera Jiřího Saského²⁵ z rodu Wettinů a Barbary, dcery Kazimíra IV. Jagellonského, krále polského. Manžel ⇒ Jiří II. Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců (∞ 1545). Z manželství vzešlo sedm dětí, z toho čtyři se dožily podle dnešních měřítek dospělosti.²⁶

Čeněk Hovora z Lipé (*Czinko Howora, Freyherren von der Leippe, auf Schwentnig, Klein Knignitz, Carlsdorff, Weinberg und Pschiederwitz*)²⁷ * před 1624,²⁸ †1. ledna 1680, pohřben v Malých Kninicích nebo ve Světníkách.²⁹ Otec Pertold Bohobud z Lipé z rodu Ronovců, nejvyšší maršálek Koruny české; matka Marie, dcera Hartvíka z rodu Zárubů z Hustířan a Alžběty, dcery Fridricha z Oppersdorfu. První manželka ⇒ Johana Alžběta, dcera Jana Kristiána Břežského (Lehnicko-Břežského) z rodu Piastovců a Anny Hedviky ze Sitsche (∞ 1651); druhá manželka Bibiana, dcera Zikmunda Sigfrida z Promnice na Pštině, Žárech, Triebeli a Naumburku a Anny z Pohořelé (∞ 1673/1674).³⁰

Dorotea Lehnicko-Břežská, roz. Šlesvicko-Holštýnská (*Fürstin und Frau, Frau Dorothea, Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, geb. Hertzogin zu Schleßwig und Hollstein*)

*16. října 1569 v Koldingu, †5. července 1593 v Lehnici, pohřbena 31. srpna 1593 v kostele sv. Jana v Lehnici. Otec Jan II. Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderburský (zv. Jan Dánský) z rodu Oldenburků; matka Alžběta, dcera Arnošta III. Brunšvicko-Grubenhagenského z rodu Welfů a Markéty, dcery Jiřího I. Pomořanského z rodu Greifenů. Manžel ⇒ Fridrich IV. Lehnický (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců (∞ 1589). Z manželství vzešly dvě děti, obě zemřely ihned po narození.³¹

Dorotea Alžběta Nassavsko-Dillenburgská, roz. Lehnicko-Břežská (*Fürstin und Frau, Frau Dorothea Elisabeth, Fürstin zu Nassau, geborne Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, Gräffin zu Catzen-Elbogen, Vanden und Dietz, Frau zu Beistein*) *17. prosince 1646 ve Vratislavi, †9. června 1691 v Dillenburgu, pohřbena 21. července 1691 v městském kostele v Dillenburgu. Otec ⇒ Jiří III. Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Žofie Kateřina, dcera Karla II. Minsterbersko-Olešnického z rodu Poděbradů a Alžběty Magdaleny, dcery Jiřího II. Břežského (Lehnicko-Břežského) z rodu Piastovců. Manžel ⇒ Jindřich Nassavsko-Dillenburgský (∞ 1663). Z manželství vzešlo 16 dětí, z toho se devět dožilo dospělosti.³²

Dorotea Sibyla Lehnicko-Břežská, roz. Braniborská (*Fürstin und Frau, Frau Dorotheen-Sibyllen Herzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brig, gebornen Marggaraevin, auß dem Chur-Fuerstlichen Hause Brandenburg*) *19. října 1590 v Berlíně, †19. března 1625 v Břehu, pohřbena 14. května 1625 v zámeckém kostele sv. Hedviky v Břehu.³³

Otec Jan Jiří z rodu Hohenzollernů, kurfiřt braniborský; matka Alžběta, dcera Jáchyma Arnošta Anhaltského z rodu Askánců a Anežky, dcery Wolfganga I. z Barby-Mühlingenu z rodu Steusslingenů. Manžel ⇒ Jan Kristián Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců (∞ 1610). Z manželství vzešlo 13 dětí, z toho pět se dožilo dospělosti.³⁴

Emílie Lehnicko-Břežská (*Freulein Aemilia, geborne Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg*) *26. prosince 1563 v Lehnici, †9. listopadu 1618 ve Friedrichsburgu (Vohenstrauß), pohřbena 11. listopadu 1618 v kostele sv. Michaela ve Weidenu. Otec ⇒ Jindřich XI. Lehnický; matka ⇒ Žofie, dcera Fridricha Ansbašského z rodu Hohenzollernů, kurfiřta braniborského a Emilie, dcery Jindřicha V. Saského z rodu Wettinů.³⁵

Eva Eleonora z Lehnice, roz. z Bibran a Modly (*Fraw Eva Eleonora, Fraw von der Lignitz, Gebohrne Freyin von Bieberanin, Fraw auff Kurtwitz, Johnßdorff, Nieder-Rudelßdorff, Dobergast, Oßig, Barsau und Borsitz*) *prosinec 1644 v Modlau, †6. července 1671 v Milit-schi,³⁶ pohřbena 17. listopadu 1671 pravděpodobně v Osiku. Otec Jindřich z Bibran a Modly; matka Helena, dcera Alexandra Stoše na Křidlovicích a Heleny, dcery Joba z Rothkirche. První manžel ⇒ Zikmund z Lehnice z rodu Piastovců (∞ 1659); druhý manžel Jan Jindřich z Macan (∞ 1666).³⁷

Fridrich II. Lehnický (Lehnicko-Břežský) (*Fürst und Herr, Herr Friedrich II. Hertzog in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, Herr zu Münsterberg und Franckenstein*)

*14. února 1480 v Lehnici, †18. září 1547 v Lehnici, pohřben 19. září 1547 v kostele sv. Jana v Lehnici.³⁸ Otec Fridrich I. Lehnicko-Břežský z rodu Piastovců; matka Ludmila, dcera Jiřího z rodu pánů z Kunštátu a Poděbrad, českého krále, a Johany, dcery Jana z Rožmitálu. První manželka Alžběta, dcera Kazimíra IV. Jagellonského, krále polského, a Alžběty Habsburské, vnučky Zikmunda Lucemburského (∞ 1515); druhá manželka Žofie,³⁹ dcera Fridricha V. Braniborsko-Ansbašsko-Kulmbašského z rodu Hohenzollernů, markraběte braniborského, a Žofie, dcery Kazimíra IV. Jagellonského, krále polského (∞ 1518). Veřejná působnost: hejtman Dolního Slezska (1516–1526).⁴⁰

Fridrich III. Lehnický (Lehnicko-Břežský) (*Fürst und Herr, Herr Friedrich Hertzog in Schlesien zur Liegnitz und Brieg*) *22. února 1520 v Lehnici, †15. prosince 1570 v Lehnici, pohřben 17. ledna 1571 v kostele sv. Jana v Lehnici.⁴¹ Otec ⇒ Fridrich II. Lehnický (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka Žofie, dcera markraběte Fridricha V. Braniborsko-Ansbašsko-Kulmbašského z rodu Hohenzollernů a Žofie, dcery Kazimíra IV. Jagellonského, krále polského. Manželka ⇒ Kateřina, dcera Jindřicha V. Meklenburského na Zvěříně a Heleny, dcery kurfiřta Filipa Falckého z rodu Wittelsbachů (∞ 1538).⁴²

Fridrich IV. Lehnický (Lehnicko-Břežský) (*Fürst und Herr, Herr Friedrich, Hertzog in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Goldberg*) *20. dubna 1552 v Lehnici, †6. dubna 1596 v Lehnici, pohřben 29. května 1596 v kostele sv. Jana v Lehnici. Otec ⇒ Fridrich III. Lehnický (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Kateřina, dcera Jindři-

cha V. Meklenburského na Zvěřině a Heleny, dcery Filipa Falckého z rodu Wittelsbachů. První manželka ⇒ Sidonie Marie, dcera Václava III. Adama Těšínského a Sidonie Kateřiny, dcery Františka I. Sasko-Lauenburského z rodu Askánců (∞ 1587); druhá manželka ⇒ Dorotea, dcera Jana II. Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderburského (zv. Jan Dánský) z rodu Oldenburků a Alžběty, dcery Arnošta III. Brunšvicko-Grubenhagenského z rodu Welfů (∞ 1589); třetí manželka ⇒ Anna, dcera Kryštofa z rodu Württenberků a Anny Marie, dcery Jiřího Braniborsko-Ansbašského z rodu Hohenzollernů; vdova po Janu Jiřím⁴³ Lehnicko-Břežském (Volovském/Olavsko-Volovskému (∞ 1594).⁴⁴

Gerhard z Dönhoffu

(Gerhardi Comitis â Dönhof, Pomeraniae Palatini, Terrarum Prusiae Thesauraii, S. Reginalis Majestatis Mareschalli)

*15. ledna v Marienburku 1590, †23. prosince 1648 v Marienburku, pohřben 24. března 1649 v Elbinku. Otec Gerhard z Dönhoffu; matka Markéta von Zweiffeln.

První manželka Kateřina Žofie roz. Opalinská (∞ 1629), druhá manželka ⇒ Sibyla Markéta, dcera Jana Kristiána Břežského (Lehnicko-Břežského) z rodu Piastovců a Dorotey Sibylы Braniborské (∞ 1637).

Veřejná působnost: kastelán gdaňský, pokladník královských Prus, maršálek Polského království.⁴⁵

Gustav Adolf Meklenburský na Güstrowě

(Fuerst und Herr, Herr Gustaff Adolph, Hertzog zu Mecklenburg, Fuerst zu Wenden, Schwerin und Ratzenburg, auch Graf von Schwerin der Lande Rastock und Stargart Herr)

*26. února 1633 na Güstrowě, †6. října 1695 na Güstrowě, pohřben v nově založené hrobce v dómu sv. Cecilie v Güstrowě.

Otec Jan Albert II. vévoda Meklenburský na Güstrowě; matka Eleonora Marie, dcera Kristiána I. Anhaltsko-Bernburského z rodu Askánců a Anny, dcery Arnolda III. z Bentheimu-Tecklenburgu. Manželka Magdalena Sibyla, dcera Fridricha III. Šlesvicko-Holštýnsko-Gottorfského (∞ 1654). Bratr ⇒ Anny Žofie Lehnicko-Břežské, švagr ⇒ Ludvíka IV. Vymřela jím güstrovská rodová linie.⁴⁶

Jáchym Fridrich Břežský

(Lehnicko-Břežský,

také Lehnicko-Břežsko-Volovský)

(Fürsten und Herrn, Hernn Joachim Friedrichen, Hertzogen in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, Thumprobsten zu Magdeburg, und deß Lübenischen Weichbildes Pfandesherrn)

*29. září 1550 v Břehu, †25. března 1602 v Břehu, pohřben 7. května 1602 v zámeckém kostele sv. Hedviky v Břehu.⁴⁷

Otec ⇒ Jiří II. Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Barbara, dcera Jáchyma II. z rodu Hohenzollernů, kurfiřta braniborského, a Magdaleny, dcery markraběte Jiřího Saského z rodu Wettinů.

Manželka ⇒ Anna Marie, dcera Jáchyma Arnošta Anhaltského z rodu Askánců a Anežky, dcery Wolfganga I. z Barby-Mühlingenu (∞ 1577).⁴⁸

Jan Jiří II. Anhaltsko-Dessavský

(Fürst und Herr, Herr Johann George, Fürst zu Anhalt, Herozog zu Sachsen, Engern und Westphalen, Graff zu Astanien, Herr zu Zerbst und Bernburg etc.)

*17. listopadu 1627 v Dessavě, †7. srpna 1693 v Berlíně, pohřben 26. října 1693 v Dessavě.⁴⁹

Otec Jan Kazimír Anhaltsko-Dessavský z rodu Askánců; matka Anežka, dcera Mořice Hessensko-Kasselského a Juliany, dcery Jana VII. Nassavsko-Dillenburgského/Jana I. Nassavsko-Siegenského. Manželka Henrieta Kateřina, dcera Fridricha Jindři-

cha z rodu Oranžsko-Nassavského a Amálie Solmsko-Braunfelské (∞ 1659). Bratr ⇒ Luisy Lehnicko-Břežské, švagr ⇒ Kristiána I; poručník svého synovce ⇒ Jiřího Viléma, posledního Piastovce.⁵⁰

Jan Jiří Volovský

(Lehnicko-Břežský; také Olavsko-Volovský)

(Fürst und Herr, Herr Johan Georg, Herzog in Schlesien zur Liegnitz und Brieg)

*17. června 1552 v Břehu, †6. července 1592,⁵¹ pohřben 29. července 1592 v zámeckém kostele sv. Hedviky v Břehu.⁵²

Otec ⇒ Jiří II. Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Barbara, dcera Jáchyma II. z rodu Hohenzollernů, kurfiřta braniborského, a Magdaleny, dcery markraběte Jiřího Saského z rodu Wettinů.

Manželka ⇒ Anna, dcera Kryštofa Württemberského a Anny Marie, dcery Jiřího Braniborsko-Ansbašského z rodu Hohenzollernů (∞ 1582).⁵³

Jan Kristián Břežský

(Lehnicko-Břežský)

(Fürst und Herr, Herr Johann Georg, Hertzog in Schlesien, zur Liegnitz und Brieg)

*28. srpna 1591 v Olavě; †25. prosince 1639 v Osterode; pohřben 12. prosince 1640 v zámeckém kostele sv. Hedviky v Břehu.⁵⁴

Otec ⇒ Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Anna Marie, dcera Jáchyma Arnošta Anhaltského z rodu Askánců a Anežky, dcery Wolfganga I. z Barby-Mühlingenu. První manželka ⇒ Dorotea Sibyla, dcera Jana Jiřího z rodu Hohenzollernů, kurfiřta braniborského, a Alžběty, dcery Jáchyma Arnošta Anhaltského z rodu Askánců (∞1610); druhá manželka ⇒ Anna Hedvika, dcera Fridricha ze Sitsche a Anny z Pohořelé (∞1625).

Veřejná působnost: vrchní hejtman (1617–1621); spolutvůrce stavovské konfederace zemí Koruny české a člen sboru defensorů (1619); signatář protihabsburské aliance zv. Konjunkce (1633), představitel dolnoslezské konfederace (1634) ad. Mecenáš literátů a umělců (např. M. Opitz).⁵⁵

Jindřich XI. Lehnický (Lehnicko-Břežský)

(Fürst und Herr, Herr Heinrich, Hertzog in Schlesien, zur Lignitz und Brieg)

*23. února 1539 v Lehnici, †3. března 1588 v Krakově, pohřben 9. listopadu 1588 v kostele Panny Marie na Písku v Krakově.⁵⁶

Otec ⇒ Fridrich III. Lehnický (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka Kateřina, dcera Jindřicha V. Meklenburského na Zvěřině a Heleny, dcery Filipa Falckého z rodu Wittelsbachů.

Manželka ⇒ Žofie, dcera Jiřího Ansbašského z rodu Hohenzollernů, markraběte braniborského, a Emilie, dcery Jindřicha Saského z rodu Wettinů (∞ 1560).

Veřejná působnost: neúspěšný kandidát na polský královský trůn (1573/1574).⁵⁷

Jindřich Nassavsko-Dillenburgský

(Fürst und Herr, Herr Heinrich zu Nassau, Grafen zu Catzen-Elbogen, Vianden und Dietz, Herren zu Beistein)

*28. srpna 1641 v Dillenburgu, †18. dubna 1701 v Dillenburgu, pohřben v městském kostele v Dillenburgu.⁵⁸

Otec Jiří Ludvík Nassavsko-Dillenburgský; matka Anna Augusta, dcera Jindřicha Julia Brunšvicko-Wolfenbüttelského z rodu Welfů a Alžběty, dcery Fridricha II. z rodu Oldenburků.

Manželka ⇒ Dorotea Alžběta, dcera Jiřího III. Břežského (Lehnicko-Břežského) z rodu Piastovců a Žofie Kateřiny, dcery Karla II. Minsterbersko-Olešnického z rodu Poděbradů (∞ 1663).⁵⁹

Jiří II. Břežský (Lehnicko-Břežský), zv. Černý (*Fürst und Herr, Herr George, Hertzog in Schlesien, zur Lignitz und Brieg*) *18. července 1523 v Lehnici, †7. května 1586 v Břehu, pohřben 9. června 1586 v zámeckém kostele sv. Hedviky v Břehu.⁶⁰ Otec ⇒ Fridrich II. Lehnický (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Žofie, dcera Fridricha Staršího Braniborsko-Ansbašského z rodu Hohenzollernů a Žofie, dcery Kazimíra IV. Jagellonského, krále polského. Manželka ⇒ Barbara, dcera Jáchyma II. z rodu Hohenzollernů, kurfiřta braniborského, a Magdaleny, dcery markraběte Jiřího Saského z rodu Wettinů (∞ 1545).⁶¹

Jiří III. Břežský (Lehnicko-Břežský) (*Fürtst und Herr, Herr Georg, Herzog in Schlesien zur Liegnitz und Brieg*) *4. září 1611 v Břehu, †14. července 1664 v Břehu, pohřben 8. října 1664 v zámeckém kostele sv. Hedviky v Břehu.⁶² Otec ⇒ Jan Kristián Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Dorotea Sibyla, dcera kurfiřta Jana Jiřího Braniborského z rodu Hohenzollernů a Alžběty, dcery Jáchyma Arnošta Anhaltského z rodu Askánců. První manželka ⇒ Žofie Kateřina, dcera Karla II. Minsterbersko-Olešnického z rodu Poděbradů a Alžběty Magdaleny Lehnicko-Břežské z rodu Piastovců (∞ 1638); druhá manželka ⇒ Alžběta Marie Karolína, dcera Ludvíka Filipa Falckého ze Simmern z rodu Wittelsbachů a Marie Eleonory, dcery Jáchyma Fridricha z rodu Hohenzollernů, kurfiřta braniborského (∞ 1660). Veřejná působnost: místodržitel Břežského knížectví (1637-1639); vrchní hejtman slezský (1653–1664); cisařský tajný rada a komoří (1659).

Náležel mezi mecenáše umělců (E. Reusner) a zadavatele uměleckých děl (A. Gryphius).⁶³ Člen Plodné společnosti (*Fruchtigbare Gesellschaft*) neboli Palmového řádu, barokní literární společnosti s politickým podtextem, přijatý roku 1648 s řádovým číslem 520 jménem „Neomylný“ (*der Unfehlbare*).⁶⁴

Jiří Rudolf Lehnický (Lehnicko-Břežský, také Lehnicko-Goldberský) (*Fürst und Herr, Herr Georg Rudolf, Hertzog in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Goldberg*) *22. ledna 1595 v Olavě, †14. ledna 1653 ve Vratislavi, pohřben 14. května 1653 v kostele sv. Jana v Lehnici.⁶⁵ Otec ⇒ Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Anna Marie, dcera Jáchyma Arnošta Anhaltského z rodu Askánců a Anežky, dcery Wolfganga I. z Barby-Mühlingenu. První manželka ⇒ Žofie Alžběta, dcera Jana Jiřího Anhaltsko-Dessavského z rodu Askánců a Dorotey, dcery Jana Albrechta z Mansfeldu (∞ 1614); druhá manželka ⇒ Alžběta Magdalena, dcera Karla II. Minsterbersko-Olešnického z rodu Poděbradů a Alžběty Magdaleny st., dcery Jiřího II. Lehnicko-Břežského (Břežského) z rodu Piastovců (∞ 1624). Veřejná působnost: vrchní slezský hejtman (1621–1629), vrchní slezský hejtman jako představitel kolegiálního vrchního úřadu ve Vratislavi (1639–1653).⁶⁶

Komponista a sběratel hudebních skladeb; bibliofil, zakladatel tzv. Biblioteca Rudolfina v Lehnici; mecenáš umělců (Martin Opitz, Friedrich von Logau).⁶⁷ Člen Plodné společnosti (*Fruchtigbare Gesellschaft*) neboli Palmového řádu, barokní literární společnosti s politickým podtextem, přijatý roku 1622 s řádovým číslem 58 a jménem „Úžasný“ (*der Wunderbare*).⁶⁸

Jiří Vilém Lehnicko-Břežský (*Fürst und Herr, Herr George Wilhelm, Hertzog in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Wohlau*) *29. září 1660 v Olavě, †21. listopadu 1675 v Břehu, pohřben 8. února 1676 v kostele sv. Jana v Lehnici.⁶⁹ Otec ⇒ Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Luisa, dcera Jana Kazimíra Anhaltsko-Dessavského z rodu Askánců, a Anežky, dcery Mořice Hessensko-Kasselského. Poslední člen vévodského rozrodu slezských Piastovců.⁷⁰

Johana Alžběta z Lipé, roz. z Lehnice (*Frau Johanna Elisabeth, Frau von der Leippe, geborne Freyin von der Liegnitz, Frau auf Schwentnig, Klein-Kniegnitz, Carlsdorf, Weinberg und Pschiederwitz*) *8. června 1636 v Toruni, †30. října 1673 ve Světníkách, pohřbena 14. prosince 1673 v Malých Kninicích.⁷¹ Otec ⇒ Jan Kristián Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Anna Hedvika, dcera Fridricha ze Sitsche a Anny rozené z Pohořelé. Manžel ⇒ Čeněk Hovora z Lipé (∞ 1651). Z manželství vzešlo pět dětí, čtyři synové a dcera, žádné se nedožilo dospělosti.⁷²

Karolína Šlesvicko-Holštýnská, roz. Lehnicko-Břežská (*Charlotte von Schleßwig-Holstein, Stormarn und Ditmarsen, geborhnen Herzogin in Schlesien zu Liegnitz, Brieg und Wohlau, Gräfin zu Oldenburg und Delmenhorst etc.*). *2. prosince 1652 v Břehu, †24. prosince 1707 ve Vratislavi, pohřební obřady 17. ledna 1708 v klášterním kostele sv. Kláry ve Vratislavi.⁷³ Otec ⇒ Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Luisa, dcera Jana Kazimíra Anhaltsko-Dessavského z rodu Askánců a Anežky, dcery Mořice Hessensko-Kasselského.

Manžel ⇒ Fridrich Šlesvicko- Holštýnsko-Sonderburský z rodu Oldenburků (∞ 1673). Z manželství rozloučeného krátce po svatbě se narodil jediný syn Leopold (1674–1744).⁷⁴

Kateřina Lehnicko-Břežská, roz. Meklenburská (*Fürstin und Frau Katharina, Hertzogin in Schlesien zu Leignitz und Brieg, gebohren Hertzogin zu Mecklenburg*) *14. dubna 1518 ve Zvěříně, †17. listopadu 1581, pohřbená 19. prosince 1581 v kostele sv. Jana v Lehnici.⁷⁵ Otec Jindřich V. Meklenburský na Zvěříně; matka Helena, dcera kurfiřta Filipa Falckého z rodu Wittelsbachů a Markéty, dcery Ludvíka IX. Bavorsko-Landshutského z rodu Wittelsbachů. Manžel ⇒ Fridrich III. Lehnický (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců (∞ 1538).⁷⁶

Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský) (*Fürtst und Herr, Herr Christian, Herzog in Schlesien zur Liegniz und Brieg/zur Liegnitz, Brieg und Wohlau*) *19. dubna 1618 v Olavě, †28. února 1672 v Lehnici, pohřben 31. března 1672 v kostele sv. Jana v Lehnici.⁷⁷

Otec ⇒ Jan Kristián Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Dorotea Sibyla, dcera kurfiřta Jana Jiřího Braniborského z rodu Hohenzollernů a Alžběty, dcery Jáchyma Arnošta Anhaltského z rodu Askánců. Manželka ⇒ Luisa, dcera Jana Kazimíra Anhaltsko-Dessavského z rodu Askánců a Anežky, dcery Mořice Hessensko-Kasselského z rodu Hessenských (∞ 1648). Veřejná působnost: zvažoval kandidaturu na polský královský trůn (1668).⁷⁸ Člen Plodné společnosti (*Fruchtigbare Gesellschaft*) neboli Palmového řádu, barokní literární společ-

nosti s politickým podtextem, přijatý roku 1648 s řádovým číslem 505 a jménem „Uvážlivý“ (*der Beliebige*).⁷⁹

Kristián Albert Lehnicko-Břežský

*7. listopadu 1651 v Břehu, †20. ledna 1652 v Břehu, pohřben 20. ledna 1652 v kostele sv. Hedviky v Břehu.

Otec ⇒ Ludvík IV. Lehnický (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Anna Žofie, dcera Jana Albrechta II. Meklenburského na Güstrowě a Eleonory Marie, dcery Kristiána I. Anhaltsko-Bernburského z rodu Askánců.⁸⁰

Ludvík IV. Lehnický (Lehnicko-Břežský)

(Fürtst und Herr, Herr Ludwig, Herzog in Schlesien zur Liegnitz und Brieg/zur Liegnitz, Brieg und Goldberg)

*10. dubna 1616 v Břehu, †24. listopadu 1663 v Lehnici, pohřben 12. března 1664 v kostele sv. Jana v Lehnici.⁸¹

Otec ⇒ Jan Kristián Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Dorotea Sibyla, dcera Jana Jiřího z rodu Hohenzollernů, kurfiřta braniborského, a Alžběty, dcery Jáchyma Arnošta Anhaltského z rodu Askánců.

Manželka ⇒ Anna Žofie, dcera Jana Alberta II. Meklenburského na Güstrowě a Eleonory Marie, dcery Kristiána I. Anhaltsko-Bernburského z rodu Askánců (∞ 1649).⁸²

Člen Plodné společnosti (*Fruchtigbare Gesellschaft*) neboli Palmového řádu, barokní literární společnosti s politickým podtextem, přijatý roku 1648 s řádovým číslem 508 a jménem „Prospěšný“ (*der Heilsame*).⁸³

Louisa ml. Lehnicko-Břežská

(Fuerstin und Fraeulein, Fraeulein Louise, Hertzogin in Schlesien zur Lignitz, Brieg und Wohlau)

*28. července 1657 v Olavě, † 6. února 1660 v Olavě, pohřbena 17. března 1660 ve farním kostele v Olavě.⁸⁴

Otec ⇒ Kristián I. Volovský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Luisa, dcera Jana Kazimíra Anhaltsko-Dessavského z rodu Askánců a Anežky, dcery Mořice Hessensko-Kasselského.

Luisa Lehnicko-Břežská,

roz. Anhaltsko-Dessavská

(Fürstin und Frau, Frau Luise, Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, geborne Fürstin zu Anhalt, Gräfin zu Ascania, Frau zu Zerbst und Beerenburg)

*10. února 1631 v Dessavě, †25. dubna 1680 v Olavě, pohřbena 18. května 1680 v kostele sv. Jana v Lehnici.⁸⁵

Otec Jan Kazimír Anhaltsko-Dessavský z rodu Askánců; matka Anežka, dcera Mořice Hessensko-Kasselského a Juliany, dcery Jana VII. Nassavsko-Dillenburgského.

Manžel ⇒ Kristián Volovský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců (∞ 1648). Z manželství se narodily čtyři děti, z toho dcera se dožila dospělosti, syn zemřel zplnoletněný.⁸⁶

Budovatelka rodové paměti Piastovců, ideová autorka Mauzolea Piastovců při kostele sv. Jana v Lehnici. Ochránkyně a přímľuvkyně Justiny Siegemundové, porodní báby, autorky proslulé učebnice porodnictví a své ošetrovatelky.⁸⁷

Členka Ctnostné společnosti neboli dámské akademie, odnože Palmového řádu (*Fruchtbringende Gesellschaft*) se jménem „Uvážlivá“. Nositelka Řádu služebnic ctnosti (*Orden der Sklavinnen der Tugend*), uděleného roku 1662 císařovnou-vdovou Eleonorou Magdalenou Gonzaga von Mantua-Nevers.⁸⁸

Marie Žofie Lehnicko-Břežská

(Fürstin und Freilein, Freilein Maria Sophia, geb. Herzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg)

*25. dubna 1601 v Břehu, †26. října 1654 v Parchvicích.⁸⁹

Otec ⇒ Jáchym Fridrich Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Anna Marie, dcera Jáchyma Arnošta Anhaltského z rodu Askánců a Anežky, dcery Wolfganga I. z Barby-Mühlingenu. Jmenovaná zemřela svobodná, bezdětná.⁹⁰

Sidonie Marie Lehnicko-Břežská,

roz. Těšínská

(Fürstin und Frau Maria Sidonia, Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, geb. Hertzogin in Schlesien zu Teschen und Groß-Glogau)

*10. května 1572 v Těšíně, † 3. října 1587 v Lehnici, pohřbena 17. listopadu 1587 v kostele sv. Jana v Lehnici.⁹¹

Otec Václav III. Adam Těšínský z rodu Piastovců; matka ⇒ Sidonie Kateřina, dcera Františka I. Sasko-Lauenberského z rodu Askánců a Sibyly, dcery Jindřicha IV. Saského z rodu Wettinů.

Manžel ⇒ Fridrich IV. Lehnický (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců (∞ 1587). Z manželství se narodila jediná dcera, po několika dnech zemřela.⁹²

Sibyla Žichlinská, roz. z Dönhoffu

*(Graefin und Fraeulein, Fraeulein Sybilla, Geborne Reichs-Graefin von Doehnhoff, Pommerische Weywodzancka)*⁹³
*asi 1638/1641.⁹⁴

Otec ⇒ Gerhard z Dönhoffu; matka ⇒ Sibyla Markéta, dcera Jana Kristiána Břežského (Lehnicko-Břežského) z rodu Piastovců a Dorotey Sibyly, dcery kurfiřta Jana Jiřího Braniborského z rodu Hohenzollernů. Manžel Peter Žichlinský, hrabě Szeliga (∞ 1672).⁹⁵ Z manželství vzešly nejméně 3 děti.⁹⁶

Sibyla Markéta z Dönhoffu,

roz. Lehnicko-Břežská

(Sibylle Margaretha, Reichsgräfin von Dörnhoff, geb. Herzogin von Liegnitz-Brieg)

*20. června 1620 pravděpodobně v Břehu, † 26. června 1657 v Gdaňsku, pohřbena v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Gdaňsku.⁹⁷

Otec ⇒ Jan Kristián Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Dorotea Sibyla, dcera Jana Jiřího z rodu Hohenzollernů, kurfiřta braniborského, a Alžběty, dcery Jáchyma Arnošta Anhaltského z rodu Askánců.

Manžel⇒ Gerhard z Dönhoffu (∞ 1637). Z manželství vzešly nejméně čtyři děti.⁹⁸

Stala se múzou Martina Opitze, básníka a zakladatele tzv. první slezské školy.⁹⁹ Věnoval jí dílo *Geistliche Poemata*;¹⁰⁰ byla předlohou hlavní hrdinky jeho barokního pastorálního dramatu, nymfy Amoeny.¹⁰¹

Zikmund z Lehnice

(Herr Siegmund, Freyherr/Graf von der Liegnitz, Herr auf Kurtwitz, Johnßdorff Nieder Rudelsdorff, Dobergast, Oßig, Barsan und Borsitz)

*31. ledna 1632 v Břehu, †14. července 1664 v Osiku,¹⁰² pohřben v Osiku.¹⁰³

Otec ⇒ Jan Kristián Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Anna Hedvika, dcera Fridricha ze Sitsche a Anny rozené z Pohořelé. Manželka ⇒ Eva Eleonora, dcera Jindřicha z Bibran a Modlau a Heleny ze Stoschů (∞ 1659).¹⁰⁴

Žofie Lehnicko-Břežská,

roz. Braniborská

(Fürstin und Frau, Frau Sophia, geborne Marggräffin zu Brandenburg, zu Stetin und Pomern, Hertzogin, Burggräfin zu Nürnberg, Fürstin zu Rügen, Hertzogin in Schlesien, zur Lignitz und Brieg)

*23. ledna 1535 v Ansbachu, †22. února 1587 v Lehnici, pohřbena 16. dubna 1587 v kostele sv. Jana v Lehnici.¹⁰⁵

Otec Jiří Ansbašský zv. Zbožný z rodu Hohenzollernů, markraběte braniborský; matka Emilie, dcera

Jindřicha V. Saského z rodu Wettinů a Kateřiny, dcery Magnuse II. Meklenburského. Manžel ⇒ Jindřich XI. Lehnický (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců (∞ 1560). Z manželství vzešly čtyři děti, z nichž se tři dcery dožily dospělosti.¹⁰⁶

Žofie Alžběta Lehnicko-Břežská, roz. Anhaltsko-Dessavská (*Fürstin und Fraw, Fraw Sophia Elisabeth, Hertzogin in Schlesien zur Lignitz und zum Brieg, geborne Fürstin zu Anhalt, Gräfin zu Ascanien*) *20. února 1589 v Dessavě, †9. února 1622 v Lehnici, pohřbena 12. dubna 1622 v kostele sv. Jana v Lehnici.¹⁰⁷ Otec ⇒ Jan Jiří Anhaltsko-Dessavský¹⁰⁸ z rodu Askánců; matka Dorotea, dcera Jana Albrechta VI. z Mansfeldu-Arnsteinu a Magdaleny, dcery Güntera XL. ze Schwarzburku. Manžel ⇒ Jiří Rudolf Lehnický (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců (∞ 1614). Manželství bylo bezdětné.¹⁰⁹

Žofie Kateřina Lehnicko-Břežská, roz. Minsterbersko-Olešnická (*Fürstin und Frau, Frau Sophia Katharina, Hertzogin zur Liegnitz und Brieg, geborner Hertzogin zu Münsterberg in Schlesien zur Ölsen, Graefin zu Glatz, Frauen auf Sternberg, Jaischwitz und Medzibor*) *2. září 1601 v Olešnici, †21. března 1659 v Břehu, pohřbena 29. října 1659 v zámeckém kostele sv. Hedviky v Břehu. Otec Karel II. Minsterbersko-Olešnický z rodu Poděbradů; matka Alžběta Magdalena st., dcera Jiřího II. Břežského (Lehnicko-Břežského) z rodu Pias-

tovců a Barbary, dcery Jáchyma II. z rodu Hohenzollernů, kurfiřta braniborského, a Magdaleny, dcery markraběte Jiřího Saského z rodu Wettinů. Manžel ⇒ Jiří III. Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců (∞ 1638). Z manželství se narodila jediná dcera.¹¹⁰ Před sňatkem s Jiřím III. vedla vévodskou „domácnost“ Poděbradů v Olešnici, pečovala o lékárnu. Zajímalase podle všeho o působení astronomky Marie Kretschmaierové, roz. Kunitzové (*Cunitia*).¹¹¹ Členka Ctnostné společnosti neboli dámské akademie, odnože Palmového řádu (*Fruchtbringende Gesellschaft*) se jménem „Neomylná“.¹¹²

Žofie Magdalena Minsterbersko-Olešnická, roz. Lehnicko-Břežská (*Fürstin und Frau, Frau Sophia Magdalena, Hertzogin zu Münsterberg, in Schlesien zur Ölssen, Gräfin zu Glatz, Frau auf Sternberg, Jaischwitz und Medzibor, geb. Herzogin zur Liegnitz und Brieg*) *14. června 1624 v Břehu, †8. dubna 1660 v Olavě, pohřbena 25. května 1660 v zámeckém kostele sv. Hedviky v Břehu. Otec ⇒ Jan Kristián Břežský (Lehnicko-Břežský) z rodu Piastovců; matka ⇒ Dorotea Sibyla, dcera Jana Jiřího z rodu Hohenzollernů, kurfiřta braniborského, a Alžběty, dcery Jáchyma Arnošta Anhaltského z rodu Askánců. Manžel ⇒ Karel Fridrich Minsterbersko-Olešnický z rodu Poděbradů (∞ 1642). Manželství bylo bezdětné.¹¹³

Představená (*die Gran Priorin*) Řádu lebký (*Orden des Totedkopfes, Herzoglich Württemberg-Oelssische Ritterorden vom Todtenkopf*).¹¹⁴

Poznámky

- Alžběta Magdalena byla tetou Jiřího Rudolfa*, sestrou jeho otce Jáchyma Fridricha*. Alžběta Magdalena* mladší byla tedy sestřenicí svého manžela Jiřího Rudolfa.

- Kazimierz JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich. Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziębiccy, głogowscy, żagańscy, oleśniccy, opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy*. Wstęp do drugiego wydania T. Jurek, Kraków 2007, s. 230–231; Stanisław GŁOGOWSKI, *Potomci krále Jiřího z Poděbrad. Genealogie knížat z Minsterberka*, Ostrava 1989, s. 78.

- S. GŁOGOWSKI, *Potomci krále Jiřího*, s. 80–81.

- Jan ŽUPANIČ, *Württembergové v Olešnici*, in: Studia zachodne, 13, 2011, s. 49–64; srov. také Marian PTAK, *Spór o Księstwo Oleśnickie w latach 1647–1649. Ze studiów nad publicznoprawną pozycją ksiąząt śląskich*, Acta Universitatis Wratislaviensis, N° 3375, Prawo CCCXIII, 2011, s. 53–66.

- Ludvík Filip byl bratr Fridricha V. Falckého, českého Zimního krále. Alžběta Marie Karolína* tak byla sestřenicí Žofie (1630–1714), nejmladší dcery Fridricha Falckého a Alžběty Stuartovny, provdané za Arnošta Augusta Brunšvicko-Lüneburského, (od 1692 kurfiřta hannoverského). Rozhodnutím parlamentu byla Žofie roku 1701 uznána dědičkou britské koruny a její syn Jiří Ludvík je zakladatelem současné hannoverské panovnické dynastie. K její osobě Martina TRAU SCHKE (Hrsg.), *Memoiren der Kurfürstin Sophie von Hannover. Ein hofisches Lebensbild aus dem 17. Jahrhundert*, Gottingen 2014; Neue Deutsche Biographie, 24, Berlin 2010, s. 588–589.

- K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 233. K jejímu životu a manželskému soužití např. Irena KORBELÁŘOVÁ – Rudolf ŽÁČEK, „...i přisedl vévoda do vozu ke knížecí nevěstě...“ *Příspěvek k poznání dvorských*

ceremoniálů posledních Piastovců na příkladu Jiřího III. Břežského, Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis, 5, 2012, s. 175–197; Irena KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže. Svatby na slezských knížecích dvorech v době raného baroka*, Opava 2014, s. 58–72.

- Tento kostel nesl do roku 1945 zasvěcení Panny Marie.

- K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 219–220.

- Místo narození dosud nedohledáno, pravděpodobně se jednalo o Vratislav, kde byl její otec Fridrich dvorním maršálkem vratislavského biskupa a zemského hejtmana Jana IV. ze Sitsche, svého synovce. Carl Adolf SCHIMMELPFENNIG, *Herzog Johann Christian von Brieg zweite Ehe mit Anna Hedwig Sitsch und die aus derselben abstammende piastische Nebenlinie der Freiherren von Liegnitz*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 11, 1872, s. 125–130.

- K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 229 uvádí chybně rok úmrtí 1633.

- K jejímu životu např. Carl Adolf SCHIMMELPFENNIG, *Die Ehepackten Herzog Johann Christians mit Anna Hedwig von Sitsch und der Vergleich der Herzöge Georg und Christian mit ihren Halbbrüdern den Freihernn von Liegnitz*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens 12, 1877, s. 136–145; srov. také Norbert CONRAD S, *Das preußische Exil des Herzogs Johann Christian von Brieg*, in: Schlesien in der Frühmoderne: Zur politischen und geistigen Kultur eines habsburgischen Landes, Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte, 16, ed. J. Bahlcke, Weimar 2009, s. 139–152.

- K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 225; Gerhard REISS, *Beisetzung der Herzogin Anna Maria von*

Liegnitz in Weiden, Forschungsarbeit, Weiden, elektronická publikace, nestr.

13 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 221; *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste* /.../, edd. J. S. Ersch, J. G. Gruber, N-H, 20. díl, Leipzig 1842, s. 61, 84; *Wolfgang I. Graf von Barby-Mühlingen*, dostupné z: http://www.manfred-hiebl.de/genealogie-mittelalter/arnstein_barby_lindow/wolfgang_1_graf_von_barby_muehlingen_1565_steußlingen/wolfgang_1_graf_von_barby_muehlingen_1565.html, [vid. 24. 04. 2019].

14 K její působnosti jako spoluregentky srov. také K. F. SCHÖNWÄLDER, *Die Piasten zum Brieg*, 2., s. 302–305.

15 Kristián I. Anhaltsko-Bernburský byl za třicetileté války vrchním velitelem českého stavovského vojska, v jehož čele nahradil roku 1619 Jindřicha Matyáše Thurna. Po bitvě na Bílé hoře byl dán do císařské klatby a odešel do exilu, nejprve do Švédska a pak do Dánska, odkud se vrátil na své panství v roce 1624. Pavla VOŠAHLÍKOVÁ a kol. *Biografický slovník českých zemí*, Praha 2004, s. 101–102.

16 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 235. Gustav THIELE, *Beschreibung des Doms in Güstrow* /.../, Rostock, s. d. (1726), s. 125–126, uvádí datum úmrtí 10. 2. 1666, datum pohřbu 29. 5. 1666, obé podle juliánského kalendáře. K jejímu životu a výjimečným kulturním a edukativním aktivitám např. Johann Caspar EBERTI, *Schlesiens Hoch- und Wohlgelehrtes Frauenzimmer, nebs verschiedenen Poetinnen* /.../, Breslau 1727, s. 17–18; Mirosława CZARNECKA, *Dekorative Anwendung der Emblematik am Beispiel von Sophienthalschen Sinnbildern der Herzogin Anna Sophia von Liegnitz (1628–1666)*, Daphnis. Zeitschrift für Mittlere Deutsche Literatur, 23, 1994, s. 1–32; TÁŽ, *Die „verse=schwangere“ Elysie. Zum Anteil der Frauen an der literarischen Kultur Schlesiens im 17. Jahrhundert*, Wrocław 1997, průběžně; v kontextu rodného

dvora a příbuzných Steffen STUHT, *Höfe und Residenzen. Untersuchungen zu den Höfen der Herzöge von Mecklenburg im 16. und 17. Jahrhundert*, Bremen 2001, s. 237, 308, 351, 358, 368–369, 371.

17 Letohrádek *Sophienthal* ve zdobném barokním stylu nechal vybudovat na předměstí Lehnice Ludvík IV.* speciálně pro svou manželku. Vyznačoval se bohatou emblematikou, využívanou k didaktickým účelům. M. CZARNECKA, *Dekorative Anwendung*, průběžně.

18 Členství ve Ctnostné společnosti (*Tugendliche Gesellschaft*), založené dva roky po Palmovém řádu roku 1619, bylo čestné. Příslušnost partnerek v případě členství jejich manželů nebylo automatické, ale výběrové. Zatímco mužů bylo ve společnosti organizováno na devět set, žen pouze několik desítek. Friedrich Wilhelm BARTHOLD, *Geschichte der Fruchtbringenden Gesellschaft*. Berlin 1848, přehled členů s. 324–328; Klaus CONERMANN, *Die Tugendliche Gesellschaft und ihr Verhältnis zu Fruchthbringenden Gesellschaft – Sittenzucht, Gesellschaftsidee und Akademiegedanke zwischen Renaissance und Aufklärung*, Daphnis, 17, 1988, s. 513–626; Madelein de SCUDÉRY, „*Les Femmes illustres*“. *Die Durchlauchtigen Frauen Oder deroselben Vierzig heroischen Reden ihren eigentlichen Abbildung*, Naumburg 1654 (posledně jmenované cit. dle Mirosława CZARNECKA, *Die „verse=schwangere“ Elysie*, s. 53.

19 Jména dam byla odvozena od řádového pojmenování jejich manželů. *Liste der Mitglieder der Fruchtbringenden Gesellschaft*, dostupné z: http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Mitglieder_der_Fruchtbringenden_Gesellschaft [vid. 26. 9. 2019].

20 Po matce byl rodem svobodný pán, do hraběcího stavu byl povýšen 12. ledna 1664.

21 Místo pohřbu není verifikováno; hrob či pohřebiště nebyly označeny epitafem. A. C. SCHIMMELPFENNIG, *Herzog Johann Christians*, s. 163–164.

22 Alžběta Karolína byla sestra Jindřicha Nassavsko Dillenburgského*, manžela Dorotey Alžběty roz. Lehnicko-Břežské*.

23 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 239; A. C. SCHIMMELPFENNIG, *Herzog Johann Christians*, s. 142–165; L. von ZEDLITZ-NEUKIRCH, *Neues preußisches Adelslexicon*, sv. 3, Reichenbach 1837, s. 252. Podrobněji k životu a působnosti A. C. SCHIMMELPFENNIG, *Die piastische Nebenlinie*, s. 275–302, průběžně.

24 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 213; *Genealogie des Gesamthauses Hohenzollern*, edd. J. Grossmann, E. Berner, G. Schuster, K. T. Zinglern, Berlin 1905, s. 21, č. 156.

25 Jiří Saský byl vnukem Jiřího z Poděbrad, synem jeho dcery Zdeny a Albrechta III. Saského.

26 K jejímu životu a veřejným aktivitám v době vdovství podrobně Carl Adolf SCHIMMELPFENNIG, *Herzogin Barbara von Liegnitz-Brieg, geborene Markgräfin von Brandenburg, ihr Hofhalt und ihre Regierung von 1586–1595*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 14, 1879, s. 337–430; srov. také Karl Friedrich SCHÖNWÄLDER, *Die Piasten zum Brieg oder Geschichte der Stadt und Fürstenthums Brieg, Zweites Bändchen: Von der Kirchenreformation bis zur Verleihung des Majestätsbriefes (1521 bis 1609)*, Brieg 1855, 2, s. 229.

27 Jméno je doloženo v různých variantách. Výše uvedené dle funerálních materiálů slezské provenience; na dochované ex libris (srov. dále) uvedeno Czenko Hovora L. D. à Lippe. V literatuře se uvádí také jako Sdenko/Zdenko Howora von der Leipa auf Brandeis an der Orlitz; von Duba und Leippe, Czenko Howora von Berka, Duba und Leipa apod.; dochází tak k přiřazování k Berkům z Dubé. Basilius FABER, *Dictionarium linguae latinae, ex Magno Basilii Fabri Thesauro collectum* /.../, Pragae 1579, dostupné z <http://>

provenio.net/authorities/60494 [vid. 01. 08. 2019]; Johannes SINAPIUS, *Schlesischer Curiositäten erste Vorstellung. darinnen die ansehnlichen Geschlechter des schlesischen Adels* /.../ I, Leipzig 1720, s. 168.

28 Rok narození je nejistý. K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 241 uvádí rok 1624, znamenalo by to, že se mu stavovského povýšení dostalo ve 13 letech. K. A. SCHIMMELPFENNIG, *Die Piastische Nebenlinie*, s. 288 uvádí, že roku 1621 ještě nežil. Současně doloženo jeho rukopisné libris z roku 1635. Uvedené nasvědčuje narození před rokem 1624. B. FABER, *Dictionarium linguae latinae*, titulní list, přední přideští.

29 Uvedené datum úmrtí a místo pohřbu podle K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 241; shodně K. A. SCHIMMELPFENNIG, *Die Piastische Nebenlinie*, s. 299. J. SINAPIUS, *Schlesischer Curiositäten*, s. 168, uvádí jako rok úmrtí 1683, odtud i většina dalších. Schimmelpfennig se přiklání k uložení ve Světníkách; Hovora odkázal tamějšímu kostelu nejen 100 tol. a zlatý kalich v hodnotě 50 tol., ale také 500 tol. na vyhotovení svého epitafu. Vyloučeny ale nejsou ani Malé Knínice, kde byla pohřbena jeho první manželka Johana Alžběta*. Na zdi kostela dodnes erb rodu z Lipé se zkríženými ostrvemi v poli štítu. Zde nechala umístit druhá manželka Bibiana epitaf s jednoduchým textem; místo pohřbu tam uvedeno nebylo; v kninické matrice (kostelní knize) záznam o pohřbu také není. V kostele na severní straně, za kněžištěm, dnes stojí tři sochy: Bibiana jako Pieta se dvěma dětmi v náručí; vpravo v životní velikosti a dobovém ustrojení Čeněk Hovora, vlevo Rudolf Fridrich Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderburský, její druhý manžel (zadavatel díla). Epitaf dohledán nebyl, zřejmě nepřečkal přestavbu kostela v letech 1803–1806. *Klein Kniegnitz: Das Dorf und seine Umgebung*, dostupné z <https://docplayer.org/77718204-Klein-kniegnitz-das-dorf-und-seine-umgebung.html>; *Kreis Reichenbach, Eulengebirge, Schlesien*, dostupné z: <https://www.kreis-reichenbach.de/klein-kniegnitz> [vid. 18. 08 2019].

- 30 Čeněk Hovora z Lipé byl roku 1637 povýšený do stavu říšských hrabat. Rod jím vymřel po meči. K. A. SCHIMMELPFENNIG, *Die piastische Nebenlinie*, s. 288; *Rozrod Jindřicha Hynka z Lipé*, dostupné z: <http://genealogy.euweb.cz/bohemia/lipa.html>, <http://patricus.info/Rodokmeny/Hustiran.txt>, [vid. 22. 04. 2019]; *Hovora z Dubé a Lipé, Čeněk*, dostupné z <http://provenio.net/authorities/60494> [vid. 21. 07. 2019]. Věrohodný zdroj, životopis Johany Alžběty z Lehnice* v pohřebním kázání z roku 1673, uvádí, že Čeněk Hovora byl v době sňatku s ní vdovec. Některé jiné zdroje uvádějí jako první manželku sv. paní Windisch-Grätz (*Grosses vollständiges Universal Lexicon Aller Wissenschaften und Kunste etc.*, 16, Halle-Leipzig 1737, s. 1645.
- 31 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 219–220; *Johann (Schleswig-Holstein-Sonderburg)*, dostupné z: [https://de.wikipedia.org/wiki/Johann_\(Schleswig-Holstein-Sonderburg\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Johann_(Schleswig-Holstein-Sonderburg)), [vid. 25. 07. 2019].
- 32 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 242; *Evangelische Stadtkirche Dillenburg*, dostupné z: [https://de.wikipedia.org/wiki/Evangelische_Stadtkirche_\(Dillenburg\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Evangelische_Stadtkirche_(Dillenburg)), [vid. 11. 07. 2019]; *Allgemeine Deutsche Biographie*, 11, Leipzig 1880, S. 553.
- 33 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 229. Matka Dorotey Sibyly, Alžběta Anhaltsko-Bernburská, a matka jejího manžela Jana Kristiána, Anna Maria Anhaltsko-Bernburská, byly sestry.
- 34 Carl, E. SCHÜCK, *Drei schlesische Fürstenfrauen*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 8, 1867, s. 78–108; Ernst Daniel Martin KIRSCHNER, *Die Churfürstinnen und Königinnen auf dem Throne der Hohenzollern*, 2, Berlin 1867, s. 63–65; ve zkratce *Allgemeine Deutsche Biographie*, 5, Leipzig 1877, s. 358–359. Nověji srov. Norbert CONRADTS, *Das preußische Exil des Herzogs Johann Christian von Brieg*, in: Schlesien in der Frühmoderne: Zur politischen und geistigen Kultur eines habsbur-
- gischen Landes. Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte, ed. J. Bahlcke, Weimar 2009, s. 39–52. Romantizující románový charakter má faktograficky nepřesná kniha J. SATORI (NEUMANN), *Dorothea Sibylla, Herzogin von Liegnitz und Brieg. Eine historische Erzählung*, 2 Bd., Leipzig 1843.
- 35 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 225; Gerhard REISS, *Beisetzung der Herzogin Anna Maria von Liegnitz in Weiden*, Forschungsarbeit, Weiden, elektronická publikace., nestr.
- 36 A. C. SCHIMMELPFENNIG, *Herzog Johann Christians*, s. 275–287, s. 287 uvádí 6. srpna 1671.
- 37 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 240–241. F. LUCAE, *Schlesiens curieuse Denckwürdigkeiten*, s. 308 uvádí rok sňatku se Zikmundem Lehnickým 1660; na s. 1247 pak rok 1657. <https://www.genealogieonline.nl/west-europese-adel/1163721.php>; J. SINAPIUS, *Des Schlesischen Adels*, 2. díl, s. 308.
- 38 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 208–209; zdroje se liší v uvedení dne narození, kolísají mezi 12. až 14. únorem; nejasnost panuje rovněž v otázce sňatku s Žofií Ansbašskou, některé zdroje uvádějí, že k němu došlo až v roce 1519.
- 39 Žofie byla neteří Fridrichovy první manželky Alžběty, sestry její matky Žofie.
- 40 K životu a působnosti existuje početná literatura, např. Georg JAECKEL, *Geschichte der Liegnitz-Brieger Piasten. Georg Thebesius, herausgegeben 1733 von Gottfred Balthasar Scharff*, Erster Band: *Die geschichtliche Entwicklung bis zu Herzog Georg II. von Liegnitz-Brieg-Wohlau (1547 – 1586)*, Lorch 1980, s. 79–93; Karl Friedrich SCHÖNWÄLDER, *Die Piasten zum Brieg oder Geschichte der Stadt und des Fürstenthumes Brieg*, 2. *Von der Kirchenreformation bis zur Verleihung des Majestätsbriefes (1521 bis 1609)*, Brieg 1855, s. 1–100; Heinrich SCHÖNBORN, *Geschichte*
- der Stadt und des Fürstentums Brieg. Ein Ausschnitt aus der Geschichte Schlesiens*, Brieg 1907, s. 108–129 ad. Ve stručném přehledu např. *Allgemeine Deutsche Biographie*, 8, Leipzig 1878, s. 13–15; Józef LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie śląscy*, in: *Piastowie w dziejach Polski. Zbiór artykułów z okazji trzecie setnej rocznicy wygaśnięcia dynastii Piastów*, ed. R. Heck, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s. 96–99; nověji Ilona MATEJKO-PETERKA, *Książęta, pieczęcie i władza. Studium ze sfragistyki Piastów legnicko-brzeskich*, Warszawa 2015, s. 28–30.
- 41 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 212; F. LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten*, s. 1299 uvádí datum úmrtí 16. prosince 1570, shodně J. B. SCHICKFUSS, *New vermehrte schlesischen Chronika*, 2. díl, s. 57; J. P. WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten*, s. 94 uvádí datum úmrtí 15. prosince 1570, shodně G. THEBESIUS, *Liegnitzische Jahr-Bücher*, 3. díl, s. 158.
- 42 G. JAECKEL, *Geschichte der Liegnitz-Brieger Piasten*, 1, s. 93–104.
- 43 Jan Jiří byl bratrancem Fridricha IV.; otec Jana Jiřího, Jiří II., a otec Fridricha IV.*, Fridrich III., byli bratři.
- 44 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 218–220. K životu a působnosti Fridricha IV. ze starší literatury např. K. F. SCHÖNWÄLDER, *Die Piasten zum Brieg*, 2., s. 199–222; G. JAECKEL, *Geschichte der Liegnitz-Brieger Piasten*, 1, s. 112–124.
- 45 Gerhard z Dönhoffu byl v roce 1635 povýšen do stavu říšských hrabat. Zastával v Královských Prusích řadu úřadů, byl např. pomořanským vojvodou (1643–1648), gdaňským kastelánem (1642–1643) a podkomořím Královských Prus, dále byl starostou adelským (lit. Gaujiena), berentským (pol. Kościerzyna), lignovským (pol. Lignowy Szlacheckie), vilínským (est. Viljandi) a lučínským (lot. Lucyn). Se skupinou vyslanců polského krále Vladislava IV. jednal o jeho
- sňatku s Louisou Marií Gonzaga de Nevers v Paříži v roce 1645; posléze byl dvorním maršálkem královny dvora. Hans-Jürgen BÖMELBURG, *Między Inflantami, Prusami i Rzeczpospolitą. Kariera rodu Denhoffów (1580–1650)*, in: *Prusy i Inflanty między średniowieczem a nowożytnością. Państwo – społeczeństwo – kultura*, edd. B. Dybaś, M. Makiła, Toruń 2003, s. 126–127, 132–138; Mariusz BALCEREK, *Gerard Denhoff (1590–1648) – wojskowy, dyplomata, królewski dworzanin, hrabia Rzeszy, wojewoda pomorski*, dostupné z: <http://informatorium.ksiaznica.torun.pl/tag/xvii-wiek/page/2/>, [vid. 05. 05. 2019]; *Rodzina Denhoff (Dönhoff)*, dostupné z: <http://www.wielcy.pl/boniecki/pl/art/4/353.xml#osoba122>, [vid. 05. 05. 2019]; *Gerardas Denhofas*, dostupné z: https://lt.wikipedia.org/wiki/Gerardas_Denhofas, [vid. 19. 07. 2019].
- 46 Steffen STUHT, *Höfe und Residenzen. Untersuchungen zu den Höfen der Herzöge von Mecklenburg im 16. und 17. Jahrhundert*, Bremen 2001, zvl. 230–267; ve zkratce Grete GREWOLLS, *Wer war wer in Mecklenburg-Vorpommern?*, Bremen 1995, s. 170; aktuální literatura o Gustavu Adolfu Meklenburském na Güstrowě *Landesbibliographie Mecklenburg*, in: Landesbibliothek Mecklenburg-Vorpommern, dostupné z: <http://www.landesbibliographie-mv.de/REL?PPN=319514587>, [vid. 21. 08. 2019].
- 47 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 221; *Piastowie*, s. 528–529.
- 48 K. F. SCHÖNWÄLDER, *Die Piasten zum Brieg*, 2., s. 288–304; H. SCHÖNBORN, *Geschichte der Stadt*, s. 229–304. G. JAECKEL, *Geschichte der Liegnitz-Brieger Piasten*. Zweiter Band: *Joachim Friedrich von Liegnitz-Brieg-Wohlau (1586–1602) bis zum Ende des Piastengeschlechts*, Weinsberg 1982, s. 11–18.
- 49 Údaje podle *Fürstliche Gedancken Von dem Ewigen Leben /.../ in einer Gedächtniß-Predigt Des /.../ Hn. Joh. Georgen Des Andern/ Aeltisten Fürsten zu Anhalt /.../ Erb-Begräbniß zu Dessau /.../ Abends den 26sten*

Octobris/ beygesetzt worden /.../, vorgestellt / von Johann Conrad Womrath/ Pal. Superint. zu Dessau (datování podle juliánského kalendáře).

50 Stručný nástin života Jana Jiřího v *Allgemeine Deutsche Biographie*, 43, 1898, s. 155–159; podrobněji pak Michael ROHRSCHEIDER, *Johann Georg II. von Anhalt-Dessau. Eine politische Biographie*, Berlin 1998. O celoživotně blízkých vztazích s Luisou Lehnicko-Břežskou srov. Gotthard MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg. Ein Lebensbild aus dem schlesischen Barock*, Breslau 1941, průběžně.

51 Uvádí se tři možná místa úmrtí Jana Jiřího, a to Olava, Břeh a Vratislav.

52 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 219, 221–222.

53 Srov. např. K. F. SCHÖNWÄLDER, *Die Piasten zum Brieg*, 2, s. 229–247.

54 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 229–230.

55 K jeho životu a kariéře ze starších prací např. K. J. SCHÖNWÄLDER, *Die Piasten zum Brieg*, *Drittens Bändchen*, Brieg 1856, s. 1–123; G. JAECKEL, *Geschichte der Liegnitz-Brieger Piasten*, 2, s. 24–30; 67–74; nověji N. CONRADS, *Das preußische Exil*, s. 39–52. K manželství a rodině A. C. SCHIMMELPFENNIG, *Herzog Johann Christians*, s. 142–165; k jeho podpoře umění a vzdělanosti např. Weronika KARLAK, *Biblliotheca Piastrum Bregensis – szkolny księgozbiór dzidzictwem kulturowym śląskich Piastów*, in: *Piastowskie kolekcje ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, edd. I. Bińkowska, D. Conogni-Łańcucka, Wrocław 2015, zvl. s. 62–68. Ve zkratce např. J. LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie*, zvl. s. 100, 110–112; I. MATEJKO-PETERKA, *Książęta, pieczęcie i władza. Studium ze sfragistyki Piastów legnicko-brzeskich*, Warszawa 2016, s. 32–33.

56 V prosinci 1587 doprovázel Jindřich polského krále Zikmunda III. Vasu do Krakova, kde po krátké nemoci zemřel. Krakovské duchovenstvo jej jako protestanta odmítalo pohřbít. Až poté, co slezští barvíři zaplatili 70 guldenů, mniši tělo zemřelého knížete převzali a uložili v kostelní kapli. Pohřbeno bylo až poté, co Jindřichovi bratři Fridrich IV. a Jáchym Fridrich složili další, blíže neurčený obnos. J. P. WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten*, s. 95; G. JAECKEL, *Geschichte der Liegnitz-Brieger Piasten*, 1, s. 104–112.

57 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 214, 688–689. Ze starší literatury k jeho životu např. K. F. SCHÖNWÄLDER, *Die Piasten zum Brieg*, 2., s. 199–222; dále Marian GUMOWSKI, *Dola i niedola Henryka XI księcia legnickiego*, *Kwartalnik Opolski*, 2, 1956, č. 2, s. 45–64; Zygmund BORAS, *Pobyty księcia Henryka legnickiego w Wielkopolsce*, *Rocznik Nadnotecki*, 3, 1070, s. 221–231. Ve zkratce *Allgemeine Deutsche Biographie*, 11, Leipzig 1880, s. 616–618; J. LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie*, zvl. s. 102–103, 112–113.

58 Datum pohřbu dosud nedohledáno.

59 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 242; *Evangelische Stadtkirche Dillenburg*, dostupné z: [https://de.wikipedia.org/wiki/Evangelische_Stadtkirche_\(Dillenburg\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Evangelische_Stadtkirche_(Dillenburg)), [vid. 11. 07. 2019]. *Nassau family index*, dostupné z: <http://genealogy.euweb.cz/nassau/nassau11.html#GD>, [vid. 03. 07. 2019].

60 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 213; J. GROSMANN – E. BERNER – G. SCHUSTER – K. F. ZINGELER, *Genealogie des Gesamthauses Hohenzollern*, s. 21, č. 156 – uvádí datum úmrtí 17. května; vychází, zřejmě z premisy, že údaje o Jiřího smrti, kladené k 7. 5., odpovídají juliánskému kalendáři.

61 K životu a působnosti existuje početná literatura, např. K. F. SCHÖNWÄLDER, *Die Piasten zum Brieg*, 2, s. 100–199; 222–228; srov. také C. A. SCHIMMELPFEN-

NNIG, *Herzogin Barbara*, zvl. s. 337–340 ad. Ve stručném přehledu např. *Allgemeine Deutsche Biographie*, 8, Leipzig 1878, s. 689–693; J. LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie*, zvl. s. 97–99, 106–107.

62 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 233.

63 K působnosti, osudům a manželskému soužití nověji např. I. KORBELÁŘOVÁ – R. ŽÁČEK, „... i přisedl vévoda do vozu, s. 175–197; I. KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo*, zvl. s. 19–33; Ze starších zdrojů nutno vzít v potaz zejména F. LUCAE, *Schlesiens curieuse Denckwürdigkeiten*, s. 1480–1498; K. J. SCHÖNWÄLDER, *Die Piasten zum Brieg*, *Drittes Bändchen*, Brieg 1856, s. 126–208; G. JAECKEL, *Geschichte der Liegnitz-Brieger Piasten*, 2, s. 79–84, 87–90.

64 Řádovou rostlinou byl pilát lékařský (rote Ochsenzunge), heslem *Tödtet die Schlangen*, *Die fruchtbringende Gesellschaft*, dostupné z: <http://www.die-fruchtbringende-gesellschaft.de/files/ausgabe2.php>, [vid. 26. 9. 2019].

65 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 230–231.

66 K jeho politické působnosti, postojům a podpoře vzdělanosti ze starších prací např. F. LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten*, s. 1304–1328; G. JAECKEL, *Geschichte der Liegnitz-Brieger Piasten*, 2, s. 31–78; nověji v zajímavé zkratce s akcentem na polské vztahy J. LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie śląscy*, s. 107–112.

67 K uměleckým zájmům Mirosław OSOWSKI, *Bibliotheca Rudolphiina Legnicensis: renesansowa kolekcja księcia Jerzego Rudolfa*, in: *Piastowskie kolekcje ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, edd. I. Bińkowska, D. Conogni-Łańcucka, Wrocław 2015, s. 71–81.

68 Řádovou rostlinou byla čemeřice zelená zobrazená ve sněhu (*Das Kraut Christwurtz im schnee*), heslem *In*

seiner blüeht, *Der Fruchtbringende Gesellschaft Vorhaben, Nahmen, Gemälde und Wörter* /.../, Köthen, s. d. (1646), s. 128–129, dostupné z: <http://diglib.hab.de/?db=mss&list=ms&id=ed000035-3b>; *Die fruchbringende Gesellschaft*, dostupné z: <http://www.die-fruchtbringende-gesellschaft.de/files/ausgabe2.php>, [obé vid. 26. 9. 2019].

69 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 243–244.

70 K životu a počínající roli zeměpána např. Norbert CONRADS, *Der Huldigungsbesuch des letzten Piasten 1675 in Wien*, in: *Schlesien in der Frühen Neuzeit: Zur politischen und geistigen Kultur eines habsburgischen Landes*. Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte, ed. J. Bahlcke, Weimar 2009, s. 77–101; *Slezsko v dějinách země Koruny české*, II., Praha 2012, s. 154. Ze starších prací srov. např. F. LUCAE, *Schlesiens curieuse Denckwürdigkeiten*, s. 1510–1542; G. JAECKEL, *Geschichte der Liegnitz-Brieger Piasten*, 2, s. 105–114.

71 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 241.

72 F. LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten*, s. 1473; I. N. J. *Himmlische Johanna Elisabeth* /.../ *In einer Station-Sermon vorgestellt*, /.../ *Breslau 1673*; K. A. SCHIMMELPFENNIG, *Herzogs Johann Christian*, s. 132, 140–142; TÝŽ, *Die piastische Nebenlinie*, s. 288–297.

73 Srdce Karolíny ve stříbrné urně bylo uloženo v klášteře klarisek ve Vratislavi (v kapli sv. Hedviky), její tělo bylo pohřbeno v cisterciáckém klášteře v Třebnici. K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 242–243.

74 Manželství bylo uzavřeno „v utajení“ bez souhlasu matky a poručníků 14. července 1672, oficiálně pak potvrzeno uzavřením manželské smlouvy a oficiálním obřadem 3. května 1673; manželství nebylo šťastné a bylo odloučeno v srpnu 1680. Věvodkyně poté žila ve Vratislavi, se synem udržovala prokazatelně styky.

- K osudům Karolíny zvl. Carl E. SCHÜCK, *Die heimliche Vermählung von Charlotte, Prinzessin in Schlesien (zu Liegnitz, Brieg und Wohlau) mit Herzog Friedrich von Holstein-Sonderburg, ihr Leben und Sterben*, Schlesische Provinzialblätter, Neue Folge, 1, 1862, s. 336–347; Gotthard MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, průběžně; srov. TÝŽ, *Charlotte von Liegnitz, Brieg und Wohlau, die Schwester des letzten Piasten*, Archiv für schlesische Kirchengeschichte, 10, 1952, s. 148–188; 11, 1953, s. 127–168; 12, 1954, s. 112–169; 13, 1955, s. 172–227.
- 75 Místo úmrtí nebylo dohledáno. K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 212.
- 76 Ke svatbě jsou doloženy zlomkovitě materiály v Landeshauptarchiv Schwerin, Akten, Fürstenhaus, Dynastie- und Hofsachen, Eheschließungen (Acta matrimonialia).
- 77 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 236.
- 78 K aktivitám politicky jinak spíše pasivního vévody srov. z pohledu polské historiografie K. LESZCZYŃSKI, *Nowożytni Piastowie śląscy*, s. 109. Podrobněji k životním osudům, zvl. testamentárním záležitostem G. MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, s. 7–22; G. JAECKEL, *Geschichte der Liegnitz-Brieger Piasten*, 2, s. 90–94; Julius KREBS, *Herzog Christian von Wohlau*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 35, 1901, s. 145–154; K. J. SCHÖNWÄLDER, *Die Piasten zum Brieg*, Dritzens Bändchen, Brieg 1856, s. 208–234. Ze starších zdrojů pak srov. např. F. LUCAE, *Schlesiens curieuse Denkwürdigkeiten*, s. 1498–1509.
- 79 Řádovou rostlinou byl hlaváček polní (*Adonis oder feuer Röselein*), heslem *Von Schöne und Tugend, Die Fruchtbringende Gesellschaft*, dostupné z: <http://www.die-fruchtbringende-gesellschaft.de/files/ausgabe2.php>, [vid. 26. 9. 2019].
- 80 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 242; F. LUCAE, *Schlesiens curiose Denkwürdigkeiten*, s. 1331 uvádí datum narození 5. listopadu 1651.
- 81 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 235.
- 82 K některým aspektům života vévody podrobněji např. F. LUCAE, *Schlesiens curieuse Denkwürdigkeiten*, s. 1319–132; G. JAECKEL, *Geschichte der Liegnitz-Brieger Piasten*, 2, s. 85–87.
- 83 Řádovou rostlinou byla snad mořena barvířská (*die Röhle und ihre wurtzel*), heslem *Innerlichen Wunden, Die fruchtbringende Gesellschaft*, dostupné z: <http://www.die-fruchtbringende-gesellschaft.de/files/ausgabe2.php>, [vid. 26. 9. 2019].
- 84 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 243.
- 85 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 236, v poznámce 5 uvádí, že datum narození kněžny 10. února 1631 je uvedeno dle juliánského kalendáře, dle gregoriánského se tedy narodila 20. února 1631; J. P. WAHRENDORFF, *Lignitzische Merkwürdigkeiten*, s. 133 uvádí text náhrobku (?) s datem narození 16./26. února 1631 (juliánský/gregoriánský kalendář); nebylo možno jej ověřit.
- 86 K Luisiným osudům zvl. G. MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, průběžně; k veřejné působnosti G. JAECKEL, *Geschichte der Liegnitz-Brieger Piasten*, 2, s. 94–104.
- 87 Irena KORBELÁŘOVÁ – Rudolf ŽÁČEK, *De illustribus feminis Silesiae*“. *O znamenitých ženách Slezska*, Opava 2013, s. 135–142.
- 88 G. MÜNCH, *Charlotte von Holstein-Sonderburg*, s. 13.
- 89 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 231–232; datum a místo pohřbu a uložení Marie Žofie není jisté, s vysokou mírou pravděpodobnosti se jednalo o kostel sv. Jana Křtitele v Lehnici.
- 90 Strípky z jejího pozdního života uvádí F. LUCAE, *Schlesiens curieuse Denkwürdigkeiten*, s. 1333, 1465.
- 91 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 218–219.
- 92 Georg THEBESIIUS, *Liegnitzische Jahr-Bücher, worinnen so wohl die Merckwürdigkeiten dieser Stadt etc.*, 3. Jauer 1733, s. 232; Radim JEŽ, *Poslední těšínští Piastovci. Knížecí rod v období renesance, manýrismu a raného baroka*, Brno 2015, s. 118 uvádí datum narození kněžny Sidonie Marie 22. dubna 1572, rovněž připomíná, že její jméno je často psáno v nesprávné podobě Marie Sidonie.
- 93 Titulatura dohledána pouze v konduktu z roku 1660, kdy byla svobodná.
- 94 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 237, přesný počet dětí Sibyly Markéty a Gerharda z Dönhoffu, tím spíše jejich jména a osobní data, neuvádí. Doba narození Sibyly podávána v jiných zdrojích se liší, nejčastěji se jedná o uvedené dva mezníky. *Margarethe Sybilla ≈ychlińska*, dostupné z <https://www.geni.com/people/Margarethe-Sybilla-%C5%BBychli%C5%84ska/6000000013951376520>; *Sybilla Gräfin v. Dönhoff*, dostupné z: <http://ww-person.com/cgi-bin/11/LANG=germ/INDEX=I463902>, [obé vid. 21. 07. 2019].
- 95 Peter Žichlinský (lit. Petras Ichlicktis) z domu Szeliga byl podkomořím kališským, hejtmanem waleckým, maršálkem velkopolského sejmu v Środzie. *Piotr Żychliński h. Szeliga*, dostupné z: <http://www.sejm-wielki.pl/b/1.1155.293>, [vid. 05. 05. 2019]; *Rodzina Dönhoff*, dostupné z: <http://www.wielcy.pl/boniecki/pl/art/4/353.xml#osoba122>, [vid. 05. 05. 2019]; Mariusz BALCEREK, *Denhoff (Dönhoff, Dynoff) Gerard (Gerhard) h. Własnego (1590–1648), wojskowy, dyplomata, królewski dworzanin, hrabia*
- Rzeszy, wojewoda pomorski*, dostupné z: https://www.academia.edu/35202339/DENHOFF_D%C3%B6nhoff_Dynoff_GERARD_Gerhard_h._W%C5%82asnego_1590–1648_wojskowy_dyplomata_kr%C3%B3lewski_dworzanin_hrabia_Rzeszy_wojewoda_pomorski, [vid. 05. 11. 2019].
- 96 Uvádí se Ludvíka Konstancie Anna, provd. Unrug, Vladislav Žychliński z domu Szeliga, Andrzej Żychliński z domu Szeliga, Aleksander Żychliński z domu Szeliga.
- 97 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 237; datum pohřbu nedohledáno.
- 98 Obvykle se uvádí syn Vladislav (1639–1683), který dosáhl vysokých hodností, zastával funkce pomořský podkomoří, chelmský kastelán, pokladník královských Prus. Naopak Jan Fridrich (1640–1683) je zmiňován příležitostně, stejně jako Jan Gerhard (snad nejstarší, zemřelý v den narození, bez uvedení data). Liší se rovněž zprávy o dcerách. Většinou se uvádí kromě Sibyly dále Marianna (1644–1647). M. BALCEREK, *Denhoff*, s. 2. Jinde se uvádí Kateřina Hedvika († před 1668), poprvé provdaná za malborského vojvodu Vejchera, podruhé za poznaňského vojvodu Breza; Konstancie Anna († před 1662), poprvé provdaná za chelmského vojvodu Kose, podruhé za malborského vojvodu Bakovského; jinde i Kateřina (bez údajů), snad provdaná za blíže nespecifikovaného Seklinského. Srov. *Gerardas Denhofas*, dostupné z: https://lt.wikipedia.org/wiki/Gerardas_Denhofas; *Sybilla Gräfin v. Dönhoff*, dostupné z: <http://ww-person.com/cgi-bin/11/LANG=germ/INDEX=I119282>, [obé vid. 05. 05. 2019]. Jisté je, že rodinné poměry a potomky Markéty Sibyly, roz. Lehnicko-Břežské je nutno ještě ověřit, přičemž odpověď nedávají ani dohledané pamětní texty vydané u příležitosti její smrti. Srov. (Adrian KITNOWSKI), *Mowa od zalobnych Na Pogrzebie Xiężny Jej Mości Pani Sibylli Margarethy Dönhoffowej VVojewodzinej Pomorskiej &c. Roku Panskiego 1657*.

- 99 Martin Opitz (1597–1639) působil na dvoře Jiřího Rudolfa Lehnického* a poté, v letech 1633–1636, se pohyboval u dvora jeho bratra Jana Kristiána Břežského* v Osterode. Měl za sebou zkušenosti z cest po Evropě, žil v Gdaňsku, snad působil jako švédský agent. Přehled Opitzova díla i prací o jeho životě a díle např. Katalog der Deutschen Bibliothek, dostupné z: <https://portal.dnb.de/opac.htm?method=simpleSearch&query=118590111>, [vid. 05. 10. 2019].
- 100 *Martini Opitzii Geistliche Poemata, von ihm selbst anjetzo zusammen gelesen, verbessert und absonderlich herauß gegeben. In Verlegung David Müllers Buchhändlers S. Erben M. DC. XXXVIII.*
- 101 *Jüngst-erbaute Schöfferey, Oder Keusche Liebes-Beschreibung, Von der Verliebten Nimfen Amoena, Und dem Lobwürdigen Schäfer Amandus /.../, Leipzig 1637.*
- 102 Zikmund zemřel ve stejný den jako jeho starší nevlastní bratr Jiří III. Břežský*.
- 103 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 240–24. Datum pohřbu nejištěno.
- 104 F. LUCAE, *Schlesiens curieuse Denckwürdigkeiten*, s. 308 uvádí rok sňatku 1660, s. 1247 uvádí rok sňatku 1657. Podrobněji k životu a působnosti A. C. SCHIMMELPFENNIG, *Die piastische Nebenlinie*, s. 275–302, průběžně.
- 105 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 214.
- 106 Ke složitému soužití s Jindřichem XI. např. *Hans von Schweinichen: Dei Denkwürdigkeiten von Hans Schweinichen*, ed. H. Oesterley, Breslau 1878, zvl. s. 220–225, 233–236; *Paměti rytíře Hanuše ze století XVI.*, ed. F. Sláma, řada Slezská kronika, Brno 1898, s. 25–27, 61, 75–78.
- 107 K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 230.
- 108 Jan Jiří byl strýcem Jiřího Rudolfa Lehnického*, bratrem jeho matky Anny Marie. Kněžna Žofie Alžběta byla tedy sestřenicí svého manžela Jiřího Rudolfa.
- 109 K jejímu výjimečnému vzdělání, nadání a zájmům J. C. EBERTI, *Schlesiens Hoch- und Wohlgelehrtes Frauenzimmer*, s. 64–67.
- 110 Manželé byli blízce spřízněni: Žofiina matka Alžběta Magdalena st. byla pratetou Jiřího III. Břežského*. S. GŁOGOWSKI, *Potomci krále Jiřího*, s. 78–79; K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 233. K jejímu životu a manželskému soužití např. I. KORBELÁŘOVÁ – R. ŽÁČEK, „...i přisedl vévoda do vozu, s. 175–197; I. KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo*, průběžně.
- 111 I. KORBELÁŘOVÁ – R. ŽÁČEK, „*De illustribus feminis Silesiae*“, s. 77.
- 112 *Liste der Mitglieder der Fruchtbringenden Gesellschaft*, dostupné z: http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Mitglieder_der_Fruchtbringenden_Gesellschaft, [vid. 26. 9. 2019].
- 113 Karel Fridrich Minsterbersko-Olešnický byl posledním mužským potomkem rodu Poděbradů; z prvního manželství měl jedinou dceru Alžbětu Marii*. K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 238; S. GŁOGOWSKI, *Potomci krále Jiřího*, s. 75–77, 80–81; R. FUKALA – O. FELCMAN a kol., *Poděbradové*, zvl. s. 227–234.
- 114 Řád byl založen roku 1652 Silviem Nimrodem Olešnicko-Württemberským; cílem bylo meditovat nad Božími počiny i přírodou. Zanikl po smrti zakladatele, obnoven jako ženský řád roku 1709. M. CZARNECKA, *Die „verse=schwangere“ Elysie.*, s. 56.

Místa

Přehled obsahuje lokality spjaté s rodovým původem, životem či působením protagonistů, situované ve Slezsku či v Říši.

Řazena jsou abecedně dle českých, resp. historických českých názvů,¹ u míst položených ve Slezsku je dále uveden historický německý – současný polský název. Tučně je zvýrazněn současný název dle státní příslušnosti lokality.

Amberk – **Amberg** – Německo, spolková země Bayern (Bavorsko)

Anasbach – **Ansbach** – Německo, spolková země Bayern (Bavorsko)

Berlín – **Berlin**, Německo, hlavní město a zároveň i spolková země

Bernštat – Bernstadt – **Bierutów**, Polsko, woj. Dolnośląskie (Dolnoslezský kraj)

Brémy – **Bremen**, Německo, spolková země Freie Hansestadt Bremen (Svobodné hanzovní město Brémy)

Břeh – Brieg – **Brzeg**, Polsko, woj. Opolskie (Opolský kraj)

Dessava – **Dessau**, Německo, spolková země Sachsen-Anhalt (Sasko-Anhaltsko)

Dillenburg – **Dillenburg**, Německo, spolková země Hessen (Hessensko)

Duisburg – **Duisburg**, Německo, spolková země Nordrhein-Westfalen (Severní Porýní-Vestfálsko)

Elbínek – Elbing – **Elbląg**, Polsko, woj. Warmińsko-Mazurskie (Varmijsko-Mazurský kraj)

Frankenštejn – Frankenstein – **Ząbkowice Śląskie**, Polsko, woj. Dolnośląskie (Dolnoslezský kraj)

Frankfurt nad Odrou – **Frankfurt (Oder)**, Německo, spolková země Brandenburg (Braniborsko)

Gdaňsk – Danzig – **Gdańsk**, Polsko, woj. Pomorskie (Pomořský kraj)

Goldberk – Goldberg – **Złotoryja**, Polsko, woj. Dolnośląskie (Dolnoslezský kraj)

Güstrow (lužicky Ješčerkov) – **Güstrow** – Německo, spolková země Mecklenburg-Vorpommerns (Meklenbursko-Přední Pomořansko; *polabsky Gušcerow*)

Haag – **Haag** – Německo, spolková země Bayern (Bavorsko)

Hajnov – Haynau – **Chojnów**, Polsko, woj. Dolnośląskie (Dolnoslezský kraj)

¹ Nebyl-li dohledán v literatuře či pramenech český název lokality, zpravidla německé či dolnoslezské, byl ponechán vzhledem k jazykovému charakteru regionu ve studované době německý název.

Hamburk – **Hamburg**, Německo, městská spolko-
vá země Freie und Hansestadt Hamburg (Svobod-
né a hanzovní město Hamburk)

Harzgerode – **Harzgerode** – Německo, spolková
země Sachsen-Anhalt (Sasko-Anhaltsko)

Jindřichov – Heinrichau – **Henryków**, Polsko, woj.
Dolnośląskie (Dolnoslezský kraj)

Klučbork – Kreuzburg – **Kluczbork**, Polsko, woj.
Opolskie (Opolský kraj)

Kolding – **Kolding** – Dánsko, Region Syddanmark
(region Jižní Dánsko)

Krakov – Krakau – **Kraków**, Polsko, woj. Małopol-
skie (Malopolský kraj)

Křídlovice – Kreydelwitz (*1. 1. 1937 přejmenováno
na Lindenbach*) – **Krzydłowice**, Polsko, woj. Dol-
nośląskie (Dolnoslezský kraj)

Lauterecken – **Lauterecken** – Německo, spolková
země Rheinland-Pfalz (Porýní-Falc)

Lehnice – Liegnitz – **Legnica**, Polsko, woj. Dol-
nośląskie (Dolnoslezský kraj)

Lubuš – Leubus – **Lubią**ǫ, Polsko, woj. Dolno-
śląskie (Dolnoslezský kraj)

Magdeburk – **Magdeburg**, Německo, spolková
země Sachsen-Anhalt (Sasko-Anhaltsko)

Malá Olešnice – Klein Öls – **Oleśnica Mała**, Pol-
sko, woj. Dolnośląskie (Dolnoslezský kraj)

Marienburk – Marienburg – **Malbork**, Polsko, woj.
Pomorskie (Pomořský kraj)

Malé Kninice (také Knižnice) – Klein Kniegnitz –
Księginice Małe, Polsko, woj. Dolnośląskie (Dol-
noslezský kraj)

Marburk – **Marburg**, Německo, spolková země
Hessen (Hesensko)

Milič – Militsch – **Milicz**, Polsko, woj. Dolnośląskie
(Dolnoslezský kraj)

Minsterberk – Münsterberg – **Ziębice**, Polsko, woj.
Dolnośląskie (Dolnoslezský kraj)

Modla – Modlau – **Modła**, Polsko, woj. Dolno-
śląskie (Dolnoslezský kraj)

Němčí – Nimptsch – **Niemcza**, Polsko, woj. Dol-
nośląskie (Dolnoslezský kraj)

Nisa – Neisse – **Nysa**, Polsko, woj. Opolskie
(Opolský kraj)

Olava – Ohlau – **Oława**, Polsko, woj. Dolnośląskie
(Dolnoslezský kraj)

Olbín – Elbing – **Ołbin**, Polsko, woj. Dolnośląskie
(Dolnoslezský kraj)

Olešnice – Oels – **Oleśnica**, Polsko, woj. Dolno-
śląskie (Dolnoslezský kraj)

Opolské/Velké Střelce – Groß Strehlitz – **Strzel-
ce Opolskie** (Strzelce Wielkie do r. 1945), Polsko,
woj. Opolskie (Opolský kraj)

Oranienbaum – **Oranienbaum** (*od 1. 1. 2011 Ora-
nienbaum-Wörlitz*) – Německo, spolková země
Sachsen-Anhalt (Sasko-Anhaltsko)

Osik – Ossig – **Osiek**, Polsko, woj. Dolnośląskie
(Dolnoslezský kraj)

Osterode – Osterode – **Ostróda**, Polsko, woj. War-
mińsko-Mazurskie (Varmijsko-Mazurský kraj)

Parchvice – Parchwitz – **Prochowice**, Polsko, woj.
Dolnośląskie (Dolnoslezský kraj)

Priborn – Prieborn – **Przeworno**, Polsko, woj. Dol-
nośląskie (Dolnoslezský kraj)

Pštína – Pleß – **Pszczyna**, Polsko, woj. Śląskie
(Slezský kraj)

Rotenburg (Wümme) – Německo, spolková země
Dolní Sasko (Niedersachsen)

Rychleby – Reichenstein – **Złoty Stok**, Polsko, woj.
Dolnośląskie (Dolnoslezský kraj)

Sedan – **Sedan** – Francie, departement Ardennes
(Ardensko)

Sulcbach – **Sulzbach** – Německo, spolková země
Bayern (Bavorsko)

Světniky – Schwentning – **Świątniki**, Polsko, woj.
Dolnośląskie (Dolnoslezský kraj)

Siebenhufen – Siebenhufen – **Siedmino**, Polsko,
woj. Dolnośląskie (Dolnoslezský kraj)

Siegen – **Siegen** – Německo, Německo, spolko-
vá země Nordrhein-Westfalen (Severní Porýní-
Vestfálsko)

Simmern – **Simmern** – Německo, spolková země
Rheinland-Pfalz (Porýní-Falc)

Varmbrun – Bad Warmbrunn – **Cieplice Śląskie-
Zdrój**, Polsko, woj. Dolnośląskie (Dolnoslezský
kraj)

Spangenberg – **Spangenberg** – Německo, spolko-
vá země Heseen (Hessensko)

Srbiště – **Zerbst** – Czerwiszcze, Německo, spolko-
vá země Sachsen-Anhalt (Sasko-Anhaltsko)

Stuttgart – **Stuttgart** – Německo, spolková země
Baden-Württemberg (Bádensko-Württembersko)

Těšín – Teschen – **Cieszyn**, Polsko, woj. Śląskie
(Slezský kraj)

Toruň – Thorn – **Toruń**, Polsko, woj. Kujawsko-
Pomorskie (Kujavsko-pomořský kraj)

Trachenberk – Trachenberg – Żmigród, Polsko,
woj. Dolnośląskie (Dolnoslezský kraj)

Třebnice – Trebnitz – **Trzebnica**, Polsko, woj. Dol-
nośląskie (Dolnoslezský kraj)

Velkopolská Středa – Schroda – **Środa Wielkopol-
ska** (Środa do r. 1968), Polsko, woj. Wielkopolskie
(Velkopolský kraj)

Vídeň – **Wien**, Rakousko, hlavní město a zároveň
i spolková země

Vielgut – Vielguth – **Zbytowa**, Polsko, woj. Dol-
nośląskie (Dolnoslezský kraj)

Vohenstrauss – **Vohenstaruss**, Německo, spolková
země Bayern (Bavorsko)

Volov – Wolau – **Wołów**, Polsko, woj. Dolnośląskie
(Dolnoslezský kraj)

Vratislav – Breslau – **Wrocław**, Polsko, woj. Dolno-
śląskie (Dolnoslezský kraj)

Waldau – Waldau – **Ulesie**, Polsko, woj. Dolno-
śląskie (Dolnoslezský kraj)

Weiden – **Weiden**, Německo, spolková země
Bayern (Bavorsko)

Zvěřín – **Schwerin**, Německo, spolková země
Mecklenburg-Vorpommern (Meklenbursko-Přední
Pomořansko)

Prameny, literatura

Archivní prameny

Archiwum Główne Akt Dawnych we Warszawie
Archiwum Radziwiłłów z Nieborowa
Archiwum Warszawskie Radziwiłłów

Archiwum Państwowe we Wrocławiu
Akta księstwa brzeskiego
Akta księstwa legnickiego
Akta księstwa oleśnickiego
Kolekcja rękopisów S. B. Klosego, mr. 149

Archiwum Państwowe w Opolu
Akta miasta Brzegu

Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu
Friedrich Bernhard Werner, *Topographia oder Prodromus Delineati Principatus Lignicensis Bregensis et Wolaviensis etc.*, sign. Akc. 1948/1094.
Simon Gruneus, *Monumenta et Inscriptiones*, Tomus I, Tomus II, Pars Prima, Tomus III, Pars secundus, s. d. (po 1611), sign. Akc. 1950/781.

Książnica Cieszyńska
(*Monumenta et inscriptiones, so hin und wieder in Klöstern und Kirchen, von unseren Schlesischen Hertzogen befindlich*), sign. SZDD VII 20.

Landeshauptarchiv Schwerin
Akten, Fürstenhaus, Dynastie- und Hofsachen
Eheschließungen (Acta matrimonialia)
Begräbnisse (Acta funeralia)
Testamente und Erbschaften (Acta testamentorum et hereditatum)

Österreichische Nationalbibliothek
Abt. Handschriften, Series Nova.

Hmotné prameny

Městské informační a kulturní středisko Krnov, Městské muzeum v Krnově
Historické sbírky

Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu
Dział Historyczny, zbiory
Dział Sztuki, zbiory

Slezské zemské muzeum
Numismatická podsbírka

Vydané prameny

Das abenteuerliche Leben des schlesischen Ritters Hans von Schweinichen. Nach seinem Memorialbuch neu herausgegeben, ed. F. Grieger, Breslau 1944.

Die evangelischen Kirchenordnungen des 16. Jahrhunderts. III. Die Mark Brandenburg – Die Markgrafenthümer Oberlausitz und Niederlausitz – Schlesien, ed. E. Sehling, Leipzig 1909.

Die Churfürstinnen und Königinnen auf dem Throne der Hohenzollern, im Zusammenhange mit ihren Familien- und Zeit-Verhältnissen, aus den Quellen bearbeitet von Ernst Dan. Mart. Kirchner, Superintendent etc., 1., 2., Berlin 1866, 1867.

Fahrten und Taten des Junkers Hans von Schweinichen. Deutsche Kulturbilder um 1600, ed. W. Schremmer, Breslau-Opeln, s. d.

Hans Schweinichens Leben Herzog Heinrichs XI. von Liegnitz, Scriptorum Rerum Silesiacarum oder Samm-

lung Schlesischer Geschichtschreiber, Namens des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, IV, ed. G. A. Stenzel, , Breslau 1850, s. 21–292.

Hans von Schweinichen: Dei Denkwürdigkeiten von Hans Schweinichen, ed. H. Oesterley, Breslau 1878.

Jan Calvin. Instituce učení křesťanského náboženství. Přeložil, úvodem a poznámkami opatřil F. M. Dobíáš, Spisy Komenského evangelické univerzity bohoslovecké, Praha 1951.

Katalog der Leichenpredigten-Sammlungen der Peter-Paul-Kirchenbibliothek und anderer Bibliotheken in Liegnitz, ed. R. Mende, Marktschellenberg 1938.

Kryštof Bernard Skrbenský z Hříště. Paměti hornoslezského barokního šlechtice, edd. J. Brňovják a kol., Ostrava-Opava-Český Těšín 2010.

Leben und Abenteuer des schlesischen Ritters Hans von Schweinichen von ihm selbst aufgesetzt und herausgegeben vom Professor Büsching, 1, Leipzig 1822, 2. Leipzig 1823.

Listiny těšínských knížat renesančního věku. Rekonstrukce knihy „Matrica privilegiorum ab anno 1558, ed. R. Jež, Studie o Těšínsku, 19, Český Těšín 2010.

(KOCH, Syndikus), *Denkwürdigkeiten aus dem Leben der Herzogin Dorothea Sibylla von Liegnitz und Brieg, geborenen Markgräfin von Brandenburg und ihrer Leib- und Hebeamme Margaretha Fuß*. Wörtlich aus dem Rothgerbers Valentin Gierths Haus- und Tagebuche mit einem Vorworte, erläutern den Anmerkungen und Beilagen mitgetheilt vom Syndikus Koch, Brieg, (mit Falchschen Schriften) 1830.

Paměti rytíře Hanuše ze století XVI., ed. F. Sláma, řada Slezská kronika, Brno 1898.

Pamiętnik Hansa Schweinichena do dziejów Szląska i Polski 1552–1602, przekład skrócony H. Feldmannowski, Biblioteka Pamiętników i Podróży po Dawnej Polsce, ed. J. J. Kraszewski, tom II, Drezno 1870.

Spisy Komenského evangelické fakulty bohoslovecké, Praha 1951.

Václav Březan, Životy posledních Rožmberků, I, II, edd. J. Pánek, J. Hejnic, Praha 1985.

Vyznání a krátký i prostý výklad čistého křesťanského náboženství (tzv. druhé helvétské vyznání), dostupné z: <http://louny.evangelnet.cz/helvetica.html>.

Staré tisky obecného zaměření

Agenda to jest Porządek, Kościołów Ewangelickich Księstw Oleśnickiego, y innych do niego należących Powiatów. Naprzód Na miłościwe rozkazanie Książęcia Jgo Mości Károlá z Mynsterberku Wtorego, w Niemieckim języku spisana y Wielebnemu Duchowienstwu Roku 1593. oddana; Potym Za Miłościwym Zrządzeniem Jgo Książęcey Mości Sylwiuszá, Książęcia na Wyrtenberku, y Teku, á w Śląsku na Oleśnicy etc. przeyrżana, y do Druku Roku 1664. podána. A teraz k woli Kościołom Polskim w pomięńionym Księstwie na Pospolite używánienie Książęzy, z Niemieckiego ná Polski Język przetłumaczona. Wtora Edicya, Brzeg 1715.

Ausschreiben, der Hochwirdigen, Durchlauchten, Hochgebornen Fürsten unnd Herren, Herren Joachim Friderichs, Thumbprobsts zu Magdeburg, und Johans Georgen, Hertzogen inn Schlesien, zur Liegnitz und Brieg, etc. Belangend die zum Brieg fürstliche Schule, s. l., s. d. (Breslau, 1586).

Beschreibung des Christ-Fürstlichen Abscheides und Procession so bey der angestellten abfuhr und Interims Beysetzung, bis zu der ordentlichen bevor-

stehenden Sepultur, Ihr Fuerst. Gn. Des Durchlauch-
tigen, Hochgebornen Fürsten und Herrn, Herrn
Heinrich Wentzells, des H. Römisch. Reichsfürsten,
Hertzen zu Münsterberg in Schlesien zur Ol-
sen und Bernstadt, Graffens zu Glatz, Herrns auff
Sternberg, Jaischwitz und Medzibor, Röm. Kayser.
Mayst. Kriegs-Rahts, Cammerers, bestelten Obrist-
tens, und Obristen Hauptmans, auch General Kriegs
Commissarii, in Ober und Nieder Schlesien, Hoch-
löblicher und Christmilder Gedächtnüs, zur Vielguth
und Bernstadt den 26. Augusti des 1639 Jahres ver-
richtet und gehalten worden. Gedruckt in der Fürstl.
Stadt Ölssen bey Johann Seyffert, Anno 1644.

Beschreibung deß Christ-Fürstlichen Abscheides und
Procession, so bey der interims Beysetzung biß zu den
ordentlichen angestellten Exequien Ihr. Fürst. Gn. Der
Durchlauchtigen Hochgebornen Fürstin und Frawen,
Frawen Annen Sophien, Geborner Hertzogin zu Sach-
sen, Jülich, Cleve und Berg, vermähleten Herzogin zu
Mönsterberg, in Schlesien zur Olssen, Landtgräffin in
Dühringen, Marggräffin zu Meissen, Gräfin zu Glaz,
Frawen auff Sternberg, Jaischwitz und Medzibor etc.
Löblicher und Christseliger Gedächtniß zur Olssen,
den 3. Julii deß 1641 Jahres angestellt und verrichtet
worden. Gedruckt in der Fürstlichen Stadt Olse, bey
Johann Bössemessers Wittib, Anno 1642.

Beschreibung deß Seeligen Abschiede, und
Christ-Fürstlichen Leichbegängnisse, Ihr Fürstl.
Gnad. Der Durchlauchten, Hochgebornen Fürstin
und Frawen, Frawen Annen Magdalenen, Hertzogin
zu Münsterberg in Schlesien, zur Olssen und Bern-
stadt, geborner Pfalczgräffin zu Rhein, Hertzogin in
Bayern, Gräfin zu Glatz, Veldentz und Spanheimb,
Frawen auff Sternberg, Jaischwitz und Medzibor, etc.
Zu Breßlaw druckts Georg Baumann, s. d. (1630).

(BRUNSEN, Anton), Die Heilsahme Lehre der
Warheit, vorgestellt in funffzehen Predigten Theils

vorhin in Schlesien Theils vor der Churfürstlichen
Herrschaft an Unterschiedlichen Ohrten gehalten,
und auf gnädigsten Befehl vormahl gedrucket, nun
abermahl heraus gegeben, von Antoni Brunsenio,
Churfürstl. Brandenb. Hoff-Prediger, Berlin 1690.

Der Durchläuchtige Welt Anderer Theil, Oder Kurtz-
gefaßte Genealogische, Historische, Politische Be-
schreibung sämtlicher Gräfen des Heil. Röm. Reichs,
in Vorstellung Dero Namen, Geburts-Zeit, Regierung,
Bedienung, Kinder, Geschwister und Unverwandten,
Länder und Herrschafften, Praetensionen, Wappen
und deren Ursprung, Titul, Religion, Residenzen, mit
Beyfügung der berühmtesten und bewehrtesten alten
und neuen Scribenten etc. der Politischen Jugend zu
Nutzen, und denen Reisenden zur Bequemligkeit, ab-
gefasst Von einem der solche Wissenschaften sehr
hoch schätztet, Hamburg, in Verlegung Benjamin
Schillers, Buchhändler im Dom, 1701.

Der Schlesische Kern-Chronicke, Anderer Theil,
Oder Fortgesetzte und mehr-ausgeführte Nachricht
von Schlesischen geist- und weltlichen, alten und
neuen Geschichten, Privilegien, Rechten, Freyhei-
ten, Clöstern, wunderthätigen Gnaden-Bildern der
Mutter Gottes, vornehmen gelehrten und berühmten
Leuten, Bibliotheken, weiteren Execution der Alt
Ranstädtischen Convention, und andern derglei-
chen etc. Aus bewährten Autoren und Documenten
zusammen getragen Nebst Verschiedenen schönen
Kupfferstichen, und einer gantz neu-verfertigten,
und jedermänniglich sehr dienlichen Land-Karte von
Schlesien, Franckfurt und Leipzig, Bey Johann Leon-
hard Buggel, Buchhändlern, s. d. (1711).

Des Weiland Hochwirdigen, Durchlauchten Hoch-
gebornen Fürsten und Herren, Herren Joachim
Fridrichs, Hertogen in Schlesien, zur Liegnitz und
Brieg, und des Primat und Ertz Stiffts zu Mag-
deburg Thumb Probstens, Christmilder angeden-

ckens, Fürstliches Mandat in Religions sachen, vom
19. Decembris 1601. aus gefertigt, und auffs Neue
auff der Durchlauchten, Hochgebornen Fürsten und
Herren, Herrn Johan-Christians, und Herrn George
Rudolffs, Hertzen in Schlesien zur Liegnitz und
Brieg, gnedigen verordnung der Lignitzschen und
Briegischen Priesterschaft vom 19. Martii. zur Lieg-
nitz, und 28. MAji deß lauffenden 1614. Jahres zum
Brieg, sich darnach endlich zuverhalten, publiciret
und in druck gegeben.

(DEWERDECK, Gottfried), Silesia Numismatica,
oder Einleitung zu dem Schlesischen Müntz-Cabinet,
in welchem biß 368. theils sehr alte rare und schöne,
im Lande gefertigte Müntzen durchaccurate Kupf-
fer gewiesen, umbständlich erkläret und dabey viele
in der Schlesischen Historie begangene Fehler deut-
lich entdeckt werden. Ausgefertiget von M. Gottfried
Dewerdeck, Archi-Diacono und Bibliothec. Pet. Paul.
in Liegnitz. Verlegt durch den Autorem, zufinden in
dem Rohrlachischen Buch-Laden, Jauer, gedruckt
bey Johann Gottfried Wedern, Ao. 1711.

(EBERTI, Johann Caspar), Schlesiens Hoch- und
Wohlgelehrtes Frauenzimmer, nebs verschiedenen
Poetinnen, so sich durch schöne und artige Poesien bey
der curieusen Welt bekandt gemacht, Vorgestellet von
Johann Caspar Eberti, Neokirchio-Cervimontano Si-
lesio, Breßlau, verlegts Michael Rohrlach, 1727.

(EHRHARDT, Siegismund Justus), Siegmund Jus-
tus Ehrhardts, Pastors der Pfarr- Kirche zu Beschine,
der Patriotisch-Schlesischen Societät ordentlichen,
und der Lateinischen Gesellschaft zu Jena Ehren-Mit-
glieds, Presbyterologie des Evangelischen Schlesiens,
Zweiten Theils, Erster Haupt-Abschnitt, welcher die
Protestantische Kirchen- und Prediger-Geschichte der
Stadt und des Fürstenthums Brieg in sich fasset, auf
Kosten des Verfassers, 1782, Liegnitz, gedruckt bey Jo-
hann Gottfried Pappäsche, Liegnitz 1782.

Exequiae Marchio Brandenburgicae Anhaltinae,
oder Leich und Begengniß Predigten zu einem
Ehrengedechniß der weiland Durchlauchtigsten,
Hochgebornen Fürstin und Frawen, Fr. Elisabeth,
Marggräffin und Churfürstin zu Brandenburg, ge-
bornen Fürstin zu Anhalt, in Preussen zu Stettin
inn Pommern, der Cassuben und Wenden, auch
inn Schlesien zu Crossen Hertzogin, Burggref-
fin zu Nürnberg und Fürstin zu Rügen, Widtwen,
welche den 25 Sept. Anno 1607. bald umb 4. Uhr
nach mittage zu Crossen inn der Schlesien selig im
Herrn entschlaffen, und folgend den 18. Octobris
mit grossem trawer comitat inn die Marck Bran-
denburg geführet, und den 21. des Weinmonds inn
ansehnlichem vieler hoher Chur und Fürstlichen
Standespersonen Leichproceß zu Cöln an der Spree
im Thumb unter das Chur und Fürstliche Gewelbe
zu ihrem seligen Herrn gesetzt worden, gehalten
durch Simonem Gediccum, der H. Schrifft Doctore-
[m] Churfürstlichen Brandenburgischen Hoffpredi-
ger und Consistorque assessorem auch Thumprobst
dasselbs, Berlini 1608.

(FREY, Jacob), Calendarii Historici continuatio,
Wahrhaftige Beschreibunge, aller fürnemen und
gedenckwürdigen Historien, so sich hin unnd wider
in hoch- unnd nider Teutschlanden, auch in Fran-
ckreich, Italien, Engellandt, Irrlandt, Hispanien,
Hungern, Crabaten, Poln, Schweden, Siebenbürg-
en, Wallachey, Moldaw, Türcken, Persien, etc. hie-
zwischen necht verschiener Franckfurter Herbst-
meß, biß auff gegenwertige Fastenmeß dieses 1597.
Jahrs, zugetragen und verlossen haben. Zum theil
auß eigner Erfahrung, zum theil auß überschickten
glaubwürdigen Schrifften, vom Tag zu Tag verfasset
und gestellet, durch Iacobum Frey der Historien und
Warheit Liebhabern, 1597. Gedruckt zu Franckfurt
am Meyn, bey Wolff Dietrich Caesarn, in Verlegung
Christ. Egen. Erben.

(FÜLDENER, Johann Jacob), *Bio- & Bibliographia Silesiaca*, Das ist: Schlesische Bibliothec und Bücher Historie, welche Eine Erzählung und Urtheile von den gedruckten Scriptoribus Rerum Silesiacarum, nach ihrer Geburth, Geschlecht, Religion, Leben, Bedienungen, Fatis, Symbolis, Absterben und Schrifften, dererselben Editionen, Dedicationen, Format, Inhalt, Methode, Fehlern und Censuren, auch was sich sonst alles dießfals begeben und zugetragen, in sich fasset, und aus gedruckten und ungedruckten Schrifften und glaubwürdigen Scribenten colligiret, viele Fehler dareby corrigiret, die Scripts aber dann und wann mit nöthigen Nachrichten, und durch ein und andere noch nie gedruckte Documenta, suppliret, zur Hochschätzung und Lustre des Landes Schlesien, denen Liebhabern aber der Literatur und Historie derer Gelehrten, wie auch andern curieusen Personen zum nützlichen Gebrauch und Vergnügung, in besondern Repositoriis dargestellt, in Druck befördert, und in sine iedes Bandes mit vollkommenen Nominal- und Real-Registern ausgefertigter herausgegeben von Johann Jacob Földener, Hoch-Fürstl. Württembergischen Regierungs-Rath, Repositor. I. Volumen I., Gedruckt zu Lauban, Zufinden in Breßlau Anno 1731.

(GAUHE, Johann Friedrich), *Des Heil. Röm. Reichs Genealogisch-Historisches Adels-Lexicon*, Darinnen die heut zu Tage florirende älteste und ansehnlichste Adeliche, Freyherrliche und Gräfliche Familien nach ihrem Alterthum und Ursprunge, Vertheilungen in unterschiedene Häuser etc. nebst den Leben derer daraus entsprossenen berühmtesten Personen, insonderheit Staats-Ministern mit bewährten Zeugnissen vorgstellt werden, nebst einer nöthigen Vorrede, Anhang und Register herausgegeben von Johann Friedrich GAuhen, P.O. Leipzig, verlegt Johann Friedrich Gledischens seel. Sohn, 1719, Leipzig 1719,¹ 1740,² 1747³.

(GUEVARA, Antonio de), *Horologium Principum, Sive de vita M. Aurelii Imp. Libri III. ab illustri Viro Dn. Antonio de Guevara, episcopo accitano, D. Caroli V. Imp. Consiliario & Historico compositi, Illustrissimi ac Celsissimi Principis, Dn. Friderici Wilhelmi Ducis Saxoniae, etc. Jussu ex lingua Castellana, adhibitis Gallicis & Italicis versionibus, in Latinam linguam traducti, et Myriade, cui nunc Chiliades Aliquot accesserunt, lectissimarum sententiarum exornati atque illustrati, additis indicibus necessariis, & notatione locorum, ex quibus marginum illustramenta, quae pro notis esse queunt, depromta sunt. Operâ et studio Johannis Wanckelii, edito quarta, Cum S. Caesar. Maiest. Privilegio Speciali, Lipsae, Typis & sumptibus Henningi Grosii Senioris, etc., Lipsiae, s. d. (1615).*

(HANTELMANN, Werner Julius Günther), *Dissertatio juridica de eo quod justum est circa Conciones funebres. Von Leichen-Predigten quam divina favente gratia ex decreto et auctoritate illustris ac inclutictorum collegii in Alma Salana sub praesidio viri illustris et excellentissimi dn. Christiani Wilduogelii icti famigeratissimi sereniss. dusic. Saxo-Isenacensis consiliarii status intimi curiae provincialis et scabinatus nec non facultatis juridicae assessoris gravissimi juris publici, feudalis, codicis ac novellarum professoris ordinarii, dn. patroni ac promotoris sui ad cineres usquedevenerandi publicae eruditorum disquisitioni exhibit autor et respondens VVerner Julius Gunther Hantelmann Brunsvigas D. Mart. A. O. R. M.DCCI. H. L. Q. C., s. l. (Jenae), 1701.*

(HEINNITZ, Samuel) *Osculum Ultimum et Cupressus Exequialis, oder Ehrengedächtnüss bey dem Fürstlichen Leichenbegängniß des weyland Durchlauchtigen, Hochgebornen Fürsten und Herren, Herren Caroli Des Andern, des H. Röm. Reichs Fürsten, Hertzogen zu Münsterberg inn Schlesien zur Olß, Graffen zu Glatz, Herren auff Sternberg und Jaisch-*

witz, etc. Röm. Kays. May. Rath, und Oberhauptmann inn Ober und Nieder Schlesien, etc., Vatter des Vatterlandes hochlöblicher immerwerender gedencken, dessen Fürstl. Gn. Leichnamb. den 28 Januar, am Tag Caroli M. dieses instehenden 1617 Jahrs, in standhafftiger Erkendenüß Christi Jesu sanfftes Todes vorblichen, und den 26 Aprilis, am Tage Anastasii hernach zur Olßen in der Schloß und Stadt Kirchen, in die Fürstliche Grufft beygesetzt worden, gehalten durch M. Samuelem Heinnitz, des Olßnischen Fürstenthumbs Superintendenten, Psal. 116.v.15. Preciosa in conspecta Domini mors Sanctorum ejus. Der Todt seiner Heyligen ist werth gehalten für dem Herrn, s. d., s. l. (Olß 1617).

(HENELIUS VON HENNENFLED, Nicolaus) *Nicolai Heneli U. J. D. Silesiographia, hoc est, Silesiae delineatio brevis et succincta, in quâ non modo regionis rationem, naturam, cultum & prouentum, verum etiam ingenia, mores & instituta habitantium formamque Reipubl. tanquam in tabulâ contemplari licet. In ratione conviviorum, quamvis à plerisque cibis singuli temperemus, totam tamen coenam laudare solemus, nec ea, quae stomachus noster recusat, adimunt gratiam illis, à quibus capitur. Plin(ius). Francofurti, Typis Ioannis Bringeri, Impensis verò Iohan. Eyringij & Iohan. Perferti. Bibliop. Vratisl. M. DC. XIII.*

(HENELIUS VON HENNENFLED, Nicolaus), *Nicolai Henelii, AB Hennenfeld, Sac. Caes. Maiest. Consiliarii, Jcti & Syndici olim Wratislaviensis, Silesiographia renovata, necessariis scholiis, observationibus et indice aucta, Wratislaviae & Lipsiae, APVD Christianum Bauchium, Bibliopolam, Anno MDCCIV.*

HUND, Gabriel von – CZEPKO, Daniel – ALBERTUS, Christian Benjamin, *Ultima servitia mortalitatis ad divae principis Catharinae Sophiae, ex regiis*

Piasti et Podibratii stemmatib. oriundae, Monsterbergis Olsnensis Lignicensis et Bregensis ducissae, exequias IV. Calend. IXbr. celebrandas debita animorum reverentia abs Olaviensib. Capitaneo et consiliariis deposita et exhibita, Vratislaviae 1659.

Christliche Leich-Sermon alß des Weyland Durchlauchten, Hochgebornen Fürsten und Herrn, Herrn Heinrich Wentzels, des H. Römisch. Reichs Fürsten, Hertzogens zu Münsterberg in Schlesien zur Oelsen und Bernstadt, Graffens zu Glatz, Herrns auff Sernberg, Jaischwitz und Medzibohr, Röm. Kayserl. Mayst. Krieges-Rahtes, Cämmerers, bestalten Obristens und Obristen Hauptmannes, auch General Krieges Commissarii in Ober und Nieder Schlesien, Hochlöblicher und Christmilder Gedächtnüß, Fürstlicher Körper von der Vielguth nach der Bernstadt An. 1639. den 26. Augusti abgeführt worden, gehalten durch Jacobum Hoy Fürstlichen Hoffpredigern, Pfarrern und Seniozem zur Vielguth, Korschlitze und Stron, auff dem Platze vor dem Fürstlichen Hause daselbst, Gedruckt in der Fürstl. Stadt Oelß bey Johann Seyfferten, Anno 1644.

Christliche Trawer- und Busz Predigt bey dem Ehren Gedächtnüß der Weyland Durchlauchtigen Hochgebornen Fürstin und Frawen, Frawen Annae Magdalenen, Hertzogin zu Münsterberg in Schlesien, zur Olss und Bernstadt, gebornen Pfaltz Gräfin bey dem Rhein, Hertzogin in Beyern, Gräfin zu Glatz, Veldentz und Spanheimb, Unserer gnädigen Lieben Landes Fürstin und Landes Mutter, gehalten zur Vielguth nach dem Fürstlichen Leichenbegängnis deß 22. Octob. am 22. Sonntag nach Trinitatis, war der 27. Octob. Anno 1630. durch Davidem Bohemum, Pfarrer daselbst, s. l. (Breßlaw).

(LUCAE, Friedrich), *Schlesiens curieuser Denckwürdigkeiten, oder vollkommener Chronica von Ober- und Nieder- Schlesien welche in Sieben Haupt-Thei-*

len vorstellet Alle Fürstenthümer und Herrschafften, mit ihren Ober-Regenten, Landes-Fürsten, Hofhaltungen, Stamm-Registern, Verwandschafften, Herren- und Adelichen Geschlechtern, Tituln, Wappen, Beschaffenheiten, Grentzen, Religionen, Schulen, Fruchtbarkheiten, Ströhmén, Bergen, Sitten, Manieren, Gewerben, und Maximén der alten und heutigen Inwohner, Sowohl auch Deren Verfassungen, Regierungs-Arten, Staats- und Justiz-Wesen, Reichthümer, Regalien, Kriegs- und Friedens-Händel, Veränderungen, Privilegien, Verträge, Bündnisse, Edicta, und dergleichen, Ausgefertiget von Friderico Lucae. Frankfurt am Main, in Verlegung Friedrich Knochen, Buchhändlern, MDCLXXXIX.

(LUCAE, Friedrich), *Schlesische Fürsten-Krone oder Eigentliche, warhaffte Beschreibung Ober- und Nieder-Schlesiens*, Sowol Von seinen Grentzen, Benamungen, Ober-Regenten, Religions-Beschaffenheiten, Fürstenthümern, Freyen Standes-Herrschafften, Ströhmén, Bergen, Fruchtbarkheiten, Regiments-Wesen, Fürsten-Tagen, Rent-Kammern, Lebens-Arten, Sitten, und Gewohnheiten ins gemein, Also auch insonderheit Von Den Fürstenthümern Lignitz, Brieg und Wohlau, sammt ihren Herrlichkeiten, Stamm Registern, Leben, Thaten, und Absterben aller Hertzogen, von Piasto an, biß auf den letzten Herzog in XX. Discursen abgehandelt durch Fridrich Lichtstern, mit Churfürstl. Sächsisch. gnädigst Privilegio, Franckfurt am Mayn, in Verlegung Fridrich Knochens, Anno M.DC.LXXXV.

(MOLLER, Martin, *Manuale De Praeparatione Ad Mortem*. Heilsame und sehr nützliche Betrachtung, wie ein Mensch Christlich leben, und Seliglich sterben sol, Gestellet durch Martinum Mollerum von Wittenberg, Diener des heyligen Evangelii zur Sprotta, mit Röm. Kay. May. Gnad und Freyheit, gedruckt zu Görlitz, bey Johann Rhambaw, M. D. XCVI, Görlitz

1596; *Manuale aneb Otázky s modlitbami, v nichž jest spasitedlné a velmi potřebné rozjímání, kterak by člověk křesťanský pobožně živ býti a blahoslaveně umříti měl*, Praha 1608.

Neue revidirte Begraebnues Ordnung, In der Fuerstlichen Stadt Liegnitz, Lignitz MDCLIX.

Procession so bey der Abfuhr der Fürstlichen Leichen von der Bernstadt nacher Ollß, und hierauff angestelltem Conducte und Leichbegängniß des Weylandt Durchlachtigen Hochgebornen Fürsten und Herrn, Herrn Heinrich Wentzels, des H. Römischen Reichs Fürsten, Hertzogen zu Münsterberg in Schlesien zur Olssen, und Bernstadt, Graffens zu Glatz, Herrens auff Sternberg, Jaischwitz und Medzibor, Röm. Kayserl. Mayst. Krieges-Raht, Cämmerers bestelten Obristens, und Obristen Hauptmans, auch General Krieges Commissarii, in Ober und Nieder Schlesien, Löblicher und Christ Seeliger gedächtniß, wie auch dessen Jungen Herrlein und Posthumi, zur Bernstadt und Olsen den 26. 27. und 30. Octobris des 1641 Jahres angestellt und gehalten worden. Gedruckt in der Fuerstl. Stadt Oelß bey Johann Seyfferten, Anno 1644.

Procession, so bey dem Fürstlichen Conduct und Leichbegängniß, des Weyland, Durchlauchten Hochgebornen Fürsten und Herren, Herren Carlln, des H. Römischen Reichsfürsten, Hertzogen zu Münsterberg inn Schlesien zur Olssen, Grafens zu Glatz, Herren auff Sternberg und Jaischwitz, Röm. Kay. May. Raths, und Obersten Hauptmans in Ober und Nieder Schlesien, etc. Hochlöblicher und Christmilder Gedächtniß zur Olssen, den 26 April angestellt und gehalten worden. Gedruckt in der Fürstl. Stadt Olse, durch Johan Bössemessern, 1617.

REISS Gerhard, *Beisetzung der Herzogin Anna Maria von Liegnitz in Weiden*, München 2016.

(SCHICKFUSS, Jacob Bonaventura), *New vermehrete schlesische Chronica unnd Landes Beschreibung, darinnen Weyland H. Joach. Curaeus der Artzney D. einen Grundt gelegen biß an das 1619. Jahr dasich dero Oesterreichischen Wienerischen Linien Regierung gantz endet, mit sehr vielen Nothwendigen Sachen vermehret unnd gebessert, auch in vier unterschiedlich Bücher abgetheylet von Jacobo Schickfusio, LV. D. Röm. Kay. Auch zu Hungern und Bohaimb Königl. May. Rath Cammerfiscaln in Ober Schlesien, auch Fürstl. Liegnitschen Rath, mit sonderbarem Churfürstl. Sächsischem Privilegio, Jehna, im Verlegung Hanns Eyrings See, Erben und Johann Berferts Buchhändler inn Bretzlaw, s. d. (1625).*

(SINAPIUS, Johannes) *Des Schlesischen Adels Anderer Theil, oder Fortsetzung Schlesischer Curiositäten, Darinnen Die Gräflichen, Freyherrlichen und Adelichen Geschlechter, So wohl Schlesischer Extraction, Alls auch Die aus andern Königreichen und Ländern in Schlesien kommen, und entweder darinnen noch floriren, oder bereits ausgegangen, In völligem Abrisse dargestellt werden, Nebst einer nöthigen Vorrede und Register, ausgefertigt von Johanne Sinapio, Leipzig und Breßlau, bey Michael Rohrlach, 1728.*

(SINAPIUS, Johannes), *Olsnographia oder Eigentliche Beschreibung des Oelßnischen Fürstenthums in Nieder-Schlesien, welche in zwey Haupt-Theilen, so wohl insgemein dessen Nahmen, Situation, Regenten, Religions-Zustand, Regiments-Wesen und andere notable Sachen, als auch insonderheit Städte und Weichbilder des Oelßnischen Fürstenthums mit Ihren Denckwürdigkeiten vorgestellt, ausgefertigt von Joh. Sinapio, R.u.B.O. Leipzig, Bey Joh. Christoph Brandenburgers nachgelassenen Wittwe, 1706; von Johanne Sinapio, Rectore der Fürstl. Schule und Bibliothecario zur Oelße, Leipzig und*

Franckfurt, gedruckt u. verlegt bey der Brandenburgerischen Wittwe, 1707.

SAAVEDRA FAXARDO, *Didacus, Idea principis christiano-politici, centum symbolis expressa, Bruxelles, Typis Ioannis Mommartii, Ord. Brabantiae Typographi M. DC. XLIX. Cum Privilegio ad Novennium.*

(SINAPIUS, Johannes), *Schlesischer Curiositäten erste Vorstellung. darinnen die ansehnlichen Geschlechter des schlesischen Adels mit Erzählung des Ursprungs, der Wappen, Genealogien, der qualificirtesten Cavaliere, der Stamm-Häuser und Güter beschrieben, und dabey viele, bißhero ermangelte Nachrichten von Edlen Rittern und löblichen Vor-Eltern, aus alten brieflichen Urkunden und Bewährten MSCtis zum Vorschein gebracht werden, ausgefertigt von Johanne Sinapio, der vereinigten Gymnasii zu Lignitz Rectore, Auf Verlag des Autoris, zu Leipzig im Großischen, wie auch zu Breßlau und Lignitz im Rohrlachischen Buchladen zu finden, Leipzig, gedruckt in der Fleischerischen Druckerey, Leipzig 1720 (I. Theil), 1728 (II. Theil).*

(THEBESIIUS, Georg), *Weyland George Thebesii, J. U. D. Notarii, Syndici und der Schulen Praesidis zu Liegnitz, Liegnitzische Jahr-Bücher, worinnen so wohl die Merckwürdigkeiten dieser Stadt, als auch die Geschichte der Piastischen Hertzoge in Schlesien, von ihrem Anfange biß zum Ende des 16. Jahrhunderts mit besonderem Fleisse gründlich untersucht, die Zeit-Rechnungen genau bemercket, die Geschlechts-Register hin und wieder verbessert, und mit gantz neuen Stamm-Taffeln vermehret, vornehmlich aber sehr viele Fehler der Schlesischen und benachbahrten Geschicht-Schreiber entdeckt werden. Welches alles aus unverwerfflichen Zeugnißén, Uhrkunden, Siegeln, Grabschriften und alten Nachrichten bestätigt, und mit denen darzu gehörigen Kupfferstichen erleutert ist. Nebst einer Vorrede,*

Lebens-Beschreibung des Verfaßers und nützlichen Registern heraus gegeben von M. Gottfried Balthasar Scharffen, Anno MDCCXXXIII, Jauer, gedruckt bey Johann Christiph Jungmannen.

(THIELE, Gustav), *Beschreibung des Doms in Güstrow, darinnen dessen Stiftung, als auch alle seint 1226 dabey vorgefallene Umstände enthalten sind. Aus denen alten Urkunden aufrichtig gesammelt, und zur Erläuterung der Kirchen- als auch Mecklenburgischen- und Pommerschen-Historie mit vielen Beylagen, wie auch Genealogischen Tabellen des Hochfürstl. Mecklenburgis. Hauses, heraus gegeben, und mit einem Register versehen, Rostock, bey Johann Christian Koppe, Buchhändler, s. d. (1726).*

(WAHRENDORFF, Johann Peter), *Johann Peter Wahrendorffs, Medic. Doct. und Phys. Ord. der Stadt Haynau in Schlesien, Lignitzische Merckwürdigkeiten oder historische Beschreibung der Stadt un Fürstenthums Lignitz im Herzogthum Schlesien, darinnen in zwoen Haupt-Abtheilungen, sowol von denen Catholischen Kirchen, Clöstern u. Stifftern, als auch von denen Evangel. Stadt- und Pfarr-Kirchen, besonders gehandelt, auch sonst alles mit curieusen Nachrichten von dieses Landes Fürsten, Grafen, Frey-Herrn, Adelichen, Gelehrten und andern mehrckwürdigen Personen, nebst vielen angenehmen Curiositäten, Antiquitäten, Inscriptionen, vorgestellt worden, Budißin, Verlegts David Richter, Buchhändler 1724.*

Pamětní tisky funerálníhoo zaměření¹

Abdanckung Nach vollendetem Leich-Begängnů der weiland, etc. Fürstin und Fräulein, Fr. Louise, Gebohrne Hertzogin zur Liegnitz, gehalten zur Ohlau, den 17. Martii 1664. von Daniel Tzeppkou Fürstl. Lieg. Brieg. Rath, *in*: Schatz-Kammer unter-

schiedener Glückseelig-erfundener, hertzdringender Trauer-Reden und Abdanckungen, welche bey Hoch-Erlauchten, Wohl-Adelicher und anderer Personen Leich-Begängnüssen Theils vornehme theologi und dann berühmte politici in Schlesien, gehalten auf gutachten und einrathen gefährter Leute nunmehr zusammen getragen mit nützlichen Registern versehen und zum Druck befödert von Esaias Fellgiebeln, Buchh. in Breßlau im Jahr Christi MDCLXV.

Abdanckung, Bey dem Fürstl. Leich-Conduct, Der weiland Durchlaughtigen, Hochgebornen Fürstinn und Frauen, Frauen Elisabeth Maria Charlotte, Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, geborner Pfals-Gräfin bey Rhein, Hertzogin in Bayern, Gräfin zu Spanheim, Ihr Röm. Kaiser- auch zu Hungarn und Böhaimb Königlichen Majest. Hoch- Ansehnlichem. Herren Gesante n. Ihr Fürstl. Gn. Gn. denen Anwesenden Fürstlichen Personen. ChurFürstl. Fürstl. und Vornehmen Standes-Personen Gesanten. Wie auch denen Fürstl. Herren-Standes, und Adelichem Frauen-Zimmer, gehalten, den 7. Octobr. deß 1664sten Jahres in der Fürstl. Residents Brieg, auf dem Grossen KirchSaal durch Christian Scholtzen, Fürstl. Liegnitz-Briegischen Rhat. Gedruckt zum Brieg durch Christoph Tschorm, s. d. (1664).

Abdanckungs-Rede, bey Fürstlichem Leich-Begrängnů, Deß weiland Durchlaughtigen, Hochgebornen Fürsten und Herren, Herren Georgen III. Hertzogs in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, Röm. Kaiser- auch zu Hungarn und Böhaim Königlichen Majest. geheimen Rhates, Cämmerers und Obristen Hauptmans im Hertzogthum Ober- und Nieder-Schlesien. Zum Brieg aufm Fürstl. Schlosse, und dessen Grösern Saale den 8. Octobr. Ao. 1664. Vor Denen Kaiserl. Chur-Fürstl. Hoherlauchten und Ansehnlichen Herren Gesandten, anwesenden Fürstl. Personen,

Grafen, Herren, und anderen Vornehmen Abgesandten Gehalten, und auf gnädigen Befehl, in Druck gegeben von Melchior, Freyherren von Canitz, Herren auf Urßke, Ottwitz, Wandrisch, Röm. Kais. Majest. auch Fürstl. Liegnitz-Brieg-Regierungs-Rhat und Hofe-Marschall, s. l., s. d. (Brieg, 1664).

Abdanckungs-Rede, welche bey vorgewesenem Fürstl. Hochansehnlichem Leichbegängnů Der Durchlaughtigen, Hochgebornen Fürstin und Frauen, Frauen Sophiae – Catharinae, Hertzogin zur Liegnitz und Brieg, gebornen Hertzogin zu Münsterberg, in Schlesien zur Ölße, Gräfin zu Glatz, Frauen zu Sternberg, Jaischwitz und Medzibor, In der Fürstl. Residenz-Stadt Brieg den 29. Octobr. Anno 1659, auff dem Fürstl. Schloß in dem kleinern Saale, Dehnen Kayserlichen, Churfürstlichen Hoherlauchten und ansehnlichen Herren Gesandten, wie auch denen anwesenden Fürstl. Personen, Graffen, Herren und anderen Vornehmen Abgesandten publice gehlten, und auff I. F. Gn. gnädigen Befehl zu bezeugung letzter Devotion, in Druck gegeben worden von Melchior Friedrichen von Canitz auff Urschke, Ottwitz und Wandritsch, Riem. Kays. Mayt. wie auch Fürstl. Liegnitz., Brieg. Regierung Rath. Anno die ut supra, s. l., (1659).

Abdankungs-Rede, Welche Bey deß weyland Durchlaughtigen Fürsten und Herren, Herren George Wilhelms, Hertzogs in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, Fürstl. Leich-Begängnů, Den 30. Januarii Anno 1676 Unterthäniger Schuldigkeit nachgehalten worden, Durch Hanß Adam Posadowsky von Postelwitz, auf Rohrau, Hönigern und Tuderau, Hohermedt-Ihrer Durchl. Rath, Cammer-Direstorn und Landes-Hauptmann deß Fürstenthums Brieg und zugehöriger Weich-Bilder, sie auch deß Weich-Bildes Ohlau. Brieg, Druckts Johann Christoph Jacob, s. d. (1676).

Als Nach dem unerforschlichen Rathschluss des Allerhöchsten Der Weiland Durchlaughtigste, Hochgeborne Fürst und Herr, Herr George, Herzog in Schlesien zur Lignitz und Brig /.../ Seiner hertzliebsten Fürstl. Gemahli, Dergleichfalls Durchlaughtigsten/ Hochgebornen Fürstin und Frauen/ Frauen Elisabeth Maria Charlotten, Hertzogin in Schlesien zur Lignitz und Brig /.../ Welche Ihrer Fürstl. Durchl. den 20. May. 1664. aus diesen Irrdischen in die Himmlischen Palläste vorgegangen, Durch ein Christ-Fürstliches sanffttes Einschlaffen den 14. Juli erwehnten Jahres seeligst nachfolgte/ Und Hochgedachter beyder Fürstl. Körper /.../ Leich-Conduct, /.../ angestellt würde/ Sollte /.../ in Jehna bedienen Johann Christian Hallmann von Bresslau. /.../, Jena 1664.

Beschreibung des Castri Doloris, Welches Ihre Hochfürstl. Durch. Von Schlesswig-Holstein, vor Dero Hertzgeliebteste und Höchstseligste Frau Mutter Charlotten, Herczogin zu Schlesien zu Liegnitz, Brieg und Wohlau, Gräfin zu Oldenburg und Delmenhorst, Zu Bezeugung Seiner innigsten Liebe, und Stiftung eines immerwährenden Andenckens, Bey Haltung der Exequien und Beysetzung des Hertzens, Zu Breßlau In der Fürstl. Jungfräulichen Stiffts-Kirche S. Clarae. Den 17. Januarii A. 1708. hat aufrichten lassen durch P. Emanuelem Caffart, Sacri Candidi, ac Exempti Ordinis Praemor fratensis Canonorum Regularium in Ducali Libero Coenobio Vratislabiensi ad St. Vincentium p. t. Priorem. Breslau, in der Baumannischen Erben Buchdruckerey, druckt Johann Jancke, Factor, s. d. (1708).

Christliches Ehren-Gedächtnů der Weiland Durchlaughtigen Fürstin und Frauen, Frauen Louyse, verwittibten Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, geborner Fürstin zu Anhalt, Gräfin zu Ascanien, Frauen zu Zerbst und Beerenburg,

welche nach Gottes beiligem und unwandelbarem Rath-Schluß den 25. Aprilis 1680. sanft und selig allhier zur Ohlau verschieden, und dero Fürstliche Körper Den 17. May von hier abgeführt, und folgendes Tages zur Liegnitz in der Piasteischen Fürstlichen Grufft beygesetzt worden, aufgerichtet auß Ihr. Hoch-Fürstl. Durchl. letzten Worten auß Gottes Wort genommen und in einer Stand- und Leich-Predigt erkläret wie folget, von A. B., Gedruckt in der Königlichen Stadt Brieg durch Johann Christiph Jacob, s. d. (1680).

Castrum Doloris, Georgii Wilhelmi, Leid- und Ehren-Grabmahl, Deß Durchlauchtigen Fürsten und Herren, Herren, Georgen Wilhelms, Hertzogens in Schlesien, Zu Liegnitz, Brieg und Wohlau, Der nach dem Lob-würdigsten Vor-Bildd deß berühmten Regenten in Judaea, Josiae, Auß Uhralten Fürsten-Stamm geboren; Frü-zeitigen zum Regiment erkoren; Durch Tugend unsterblich Lob erworben; In der ersten Jahres-Blüt gestorben; Ein Wunder dieser Zeit, Der nach-Welt nichts trauerhaffigers, als schmerzliches Klageben.en und Verlangen, nachgelassen hat, Als Seine Fürstl. Durchl. Den 21. Tag Novembris, im Jahr 1676 (!) Drey Irrdische Fürstenthümer, Mit dem Reich der Himmlischen Ehr und Herrligkeit verwechselt hatte, Bey Fürstl. Hoch-ansehnlicher Leich-Begängnüß, in Fürstl. Br. Schloß-Kirchen vorgestellet, von Christiano Pauli, Weil. Fürstl. Durchl. Ober-Hof-Prediger, und Brieg. Fürstenthums Superint. Den 30. Januarii 1676 Auf Befehl zum Druck übergeben. Gedruckt in Brieg, durch Johann Christoph Jacob, s. d. (1676).

Deß Neun Hundert Jahr herrlich gegrüneten Und numehr Den 21. Novembr. Anno 1675. Durch den allerbetrauerlichsten Todes-Fall Deß weyland Durchlauchten Fürsten und Herren, Herren Georg-Wilhelms, Hertzogs in Schlesien, zur Liegnitz,

Brieg und Wohlau, Gäntzlich außgewutzelten Piasteischen Fürsten- und Königs-Baumes, In einer Schmerzlichen Trauer-Rede Den 9. Februarii, war der Sonntag Sexagesimae, Anno 1676. Geschehene Betraurung und Bethränung, s. l. s. d. (1676).

Die Andere Abdanckung, Bey Der Ritter- Land- und Priesterschaft, wie auch Denen von Städten, gehalten von Ernst Sigmund von Posadowsky, Fürstl. Liegnitz und Briegischen Hofe-Juncker. Brieg, Gedruckt durch Christoph Tschorn, s. d. (1664).²

Die Andere Abdanckungs-Rede gegen Die von der Ritterschafft, den hiesigen Rath, Geistlich- und Bürgerlichen stand, beyderley geschlechts, gehalten von Rudolff Gottfried Knichen, Fürstlichen Lignitz- Briegisch- und Wohlauischen Regierungs-Rath. Gedruckt zum Brieg, durch Christoff Tschorn, s. d. (1660).³

Die Heilsame Lehre der Wahrheit Vorgestellet in Funffzehen Pregigten, Theils vorhin in Schlesien, Theils vor der Churfürstlichen Herrschafft an unterschiedlichen Orten gehalten, und auf gnädigsten Befehl vormahl gedruckt, nun abermahl herausgegeben von Antonio Brunsenio, Churfürstl. Brandenb. Hoff-Prediger. Berlin, Gedruckt bey David Salfelds Witwe, 1690.

Die Tunckel-untergehende Und wieder Hell-Herfür-Straalende Sonne. Bey Höchst-beklagender Lebens-Ablegung, Deß weyland Durchlauchten Fürsten und Herren, Herren Christian, Hertzogs in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, Christ-mildesten Andenckens, wehemütigst fürgestellet Den 3. Aprilis, war der Sonntag Judica, deß 1672. Jahres, Nach unsers einigen Erlösers Geburt, s. d., s. l. (1672, Liegnitz).⁴

Die Verlagte und erlangte Ruhe, der Weyland Durchlauchtige Fürstin und Frauen, Frauen Louy-

se, Verwittibten Hertzogin in Schleisen, zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, gebohrnen Fürstin zu Anhalt, Gräfin zu Ascanien, Frauen zu Zerbst und Beerenburg, Nach dem Dero Hoch-Fürstliche Leiche Tages vorhero, in der Piasteischen Grufft zur Liegnitz bezygesetzt worden, in der Ohlauischen Schloß-Kirchen, Dom. Cantate, 19. Maji 1680, In einer Leichen-Predigt, Aus den Worten: Psal. XXXIX, 14, Laß ab von mir, daß ich mir erquiecke, ehe den ich hinfare, und nicht mehr hier sey. Erkläret von Antonio Brunsenius, Hochgedachter Durchl. gewesenem, Hof-Prädiger, Berlin 1690².

Ein Predig, vom heyligen Tauff, wie nützlich unnd Tröstlich uns derselbige sey, gehalten zu Erdfurt in Duringen, den 4. May. Anno, etc. 83. als den abend zuuor deß Durchleuchtigen Hochgebornen Fürsten unnd Herrn, Herrn Johanns Georgen, Hertzogen in Schlesien, zur Lignitz und Brick, etc. Junges Herrlin, Georg Christoff, in beysein etlicher Fürstlicher Personen, getauft worden, Lucas Osiander, D., gedruckt zu Tiibingen, bey Alexander Heck im Jar als man zalt, 1583.

Eine Christliche Ehrenpredigt, Bey dem angestellten Fürstlichen Leichbegengniß Weiland Der durchlauchten Hochgebornen Fürstin und Frawen, Frawen Barbarae, Gebornen Marggräuin zu Brandenburg, vermähleten Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg etc. Hochlöblicher und Christseliger gedechtniß, gehalten in der Pfarrkirchen zu Olssen Durch Melchiorum Eccardum Pfarrern und Superintendenten daselbst. Im Jahr M. D. XCV. 31. Januarij. Psalm 112. Des Gerechten wird nimmermehr vergessen. Gedruckt zu Leipzig, durch Abraham Lamberg. In Verlegung Andreae Wolsken Buchhendlers.

Eine Tröstliche Leichpredigt Vom dem Neuen Geistlichen Kirchen Paradyse, und desselben Schätzen und Herrligkeiten. So wol, Christlicher bericht, Was

ein fromer Christ, so von Hertzen begeret Selig zu werden, thun und auch haben musse, auf das seine liebe Seele, wenn sie von ihrem Körper abscheidet, auß den Kirchen in den Cwigen Paradiß faren, und bey Christo im selben sein und bleiben möge Cwiglich. Gethan bey der Sepultur, Der Durchlauchtigen Hochgebornen, Aller Christlichsten Fürstinen und Frauen, Frauen Barbara, Gebornen auß dem Churfürstlichem Hause Brandenburg, Herzogin in Schlesien zu Liegnitz und Brieg: So den 2. Januarij im anfang, des 1595. Jares, Seliglich im Herren, zu Brieg, entschlaffen, den letzten tag desselben Monden, das ist den 31. Januarij, daselbst Christlich in grosser versammlung verhüllet worden. Gethan durch Nicolaus Blumius, Fürstlichen Brigischen Hofeprediger und Superattendenten. Liegnitz, Nikolaus Schneider, 1595.

Fürstlich-Briegischer Leich-Conduct, welcher gestalten Der weiland Durchlauchtigen, Hochgebornen Fürstin und Frauen, Frauen Elisabeth Maria Charlotte, Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, geborner Pfaltzgräfin bey Rhein, Hertzogin in Bayern, Gräfin zu Spanheim, Christ-seligsten Gedächtnüß. Fürstliche Leiche, Im Brieg den 7. Octobr. dieses lauffenden 1664. Jahres auf dem Fürstl. Schlosse erhoben, und mit gewöhnlichen Fürstl. Ceremonien erstlich in die Stadt- von dar in die Fürstl. Schloß-Kirchen geführt, und in die Fürstliche Grufft beygesetzt worden. Gedrucket zum Brieg durch Christoph Tschorn, s. d. (1664).

Fürstliche Leich Predigt über den zwar Frühzeitigen aber gar seligen Abschied, Der Durchlauchten Hochgebornen Fürstin, und Fräulein, Fräulein Louise, Hertzogin in Schlesien zur Lignitz, Brieg und Wohlau, deß auch Durchlauchten, Hochgebornen Fürsten und Herren, Herren Christian Hertzogen in Schlesien zur Lignitz, Brieg und Wohlau, Jüngsten

Fürstl. Fräuleins: Welches den 6. Febru. umb 5 Uhr abends Ao. 1660 seligten Herren eingeschlafen, und den 17. Martii darauf in die Fürstliche Grufft bey der Statt-Kirchen zur Ohlau eingesencket. Gehalten durch Christianum Ursinum, Fürstl. Ohlausehen Hoff Prediger.⁵ Gedruckt zum Brieg, durch Christoff Tschorn, s. d. (1660).

Fürstliche Leichpredigt, Der Durchlauchten Hochgebohrnen Gottseligen Fürstin und Frawen, Frawen Sophien Elisabet, Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Goldberg, Gebohrnen Fürstin zu Anhalt, Grävin zu Ascanien, Frawen zu Zerbst und Bärenburg, Christmilder hochseligster gedächtniß, Welche Anno 1622, 9. Febr. war Ascher-Mitwochs, zwischen 8. und 9, Uhr vor Mittag, zur Liegnitz, In wahrem Glauben, und hertzlichen Gebett, sanfft und selig, in Christo Jesu entschlaffen, Und dero Fürstlicher Leichnam, herrnach 12. April, in der fürstlichen Hofkirchen daselbs, in sein Schlaffkammerlein und Ruhebettlein, bey hochansehnlicher fürstlicher Versammlung, beygesetzt worden, gehalten durch Eliam Hoßman, F. L. Hoffpredigern, s. l. s. d. (1622).⁶

Fürstlicher Briegischer Leichconduct, welcher gestalt Der weiland Durchlauchten Hochgebornen Fürstin und Frauen, Frauen Sophiae Catharinae Hertzogin zur Liegnitz und Brieg, geborner Hertzogin zu Münsterberg in Schlesien zur Ölssen, Gräfin zu Glatz, Frauen auf Sternberg, Jaischwitz und Medzibor, Christmilder Gedächtnüs Fürstliche Leiche, Zum Brieg den 29. Octobr. Ao. 1659. auß dem Fürstlichen Schlosse, mit gewöhnlichem Fürstlichen Begängnüs nach der Stadt-Kirchen, von dar in die Fürstliche Schloß-Kirche geführt, und daselbst nach geendeter Leich-Predigt in die Fürstliche Grufft gesetzt worden. Gedruckt in der fürstl. Residentz-Stadt Brieg, von Christoff Tschorn, s. d. (1659).

Fürstlicher Briegischer Leichen-Conduct, welcher gestalt Deß weiland Durchlaughtigen, Hochgebornen Fürsten und Herren, Herrn Georgen deß III., Hertzogs in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, Dero Röm. Kaiser- auch zu Hungarn und Böheim Königl. Majest. Geheimbten Rhats, Cämmers, und Obristen Hauptmanns im Hertzogthum Ober- und Nieder-Schlesien, löblich-Christmildesten Andenckens, Fürstliche Leiche zum Brieg den 8. Octobr. dieses 1664. Jahres auß Dero Fürstl. Residents erhoben, und erstens zwart in die Stadt- von dar aber in die Fürstl. Schloß-Kirchen, mit gewöhnlichen Fürstlichen Cereonien geführt, und alldarnach geendigter Predigt in die Fürstl. Grufft beygesetzt worden. Gedruckt zum Brieg durch Christioph Tschorn, s. d. (1664).

Fürstlicher Liegnitzischer Leich-Conduct, welcher gestalt Weyland Deß Durchlauchten, Hochgebohrner Fürsten und Herren, Herrn George Rudolffes, Hertzogs in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Goldberg, Käys. und Königl. Ober Hauptmannschaffts-Verwalters in Ober. und Nieder-Schlesien, Löblicher Christmildester andenckens Fürstliche Leiche zur Liegnitz den 14. Maij dieses 1653sten Jahres Auß dero Fürstlichem Schlosse in die Kirche zu St. Johannis, Mit gewöhnlichem Fürstlichem begängnüs geführt und daselbst nach geendigter Leich-Predigt In die Fürsliche Grufft gesetzt worden. Gedruckt in der Fürstlichen Stadt Liegnitz, von, Zachar. Schneidern, s. d. (1653).

Fürstlicher Liegnitzischer Leich-Conduct, welcher gestalt Weyland Deß Durchlauchten Hochgebohrner Fürsten und Herren, Hrn. Ludwiges, Hertzogen in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Goldberg. Löblicher Christmildester Andenckens Fürstliche Leiche zur Liegnitz den zwölfften Martii Abends dieses 1664ten Jahres Aus dero Fürstlichem Schlosse in die Kirchen zu St. Johannis Mit gewöhnlichen Fürstli-

chen Ceremonien geführt und in der Fürstl. Grufft beygesetzt worden. Gedruckt in der Fürstl. Stadt Liegnitz von Zacharias Schneidern, s. d. (1664).

Fürstlicher Liegnitzischer, Briegischer, Wohlauscher **Leich-Conduct**, welcher gestalt Weyland Die Durchlaughtige, Hochgeborne Fürstin und Fräulein, Fraulein **Louise**, Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, Christ-mildesten Andenckens Fürstliche Leiche zu Ohlau den 17. Martii dieses 1660sten Jahres, vom Fürstlichen Schloß herab in die Kirche, Mit gewöhnlichem Fürstlichen Begängnis geführt und daselbst nach geendigter Leichpredigt in die Fürstliche Grufft gesetzt worden. Gedruckt in der Fürstl. Residentz Stadt Brieg, durch Christoff Tschorn, s. d. (1660).

Fürstliches Liegnitz-Brieg-Wohlausches Über Zweyer Durchlaughtigkeiten Vaters und Sohnes Höchst-betrauerlichem Abschiede, Denck- und Klag-Gedächtnüs, Auß schuldigster-Pflichts-Bezeugung Aufgerichtet von Johann-Anton Tralles, Pfarrern und Seniorn in Strelen. Brieg, Druckts und verlegt Johann Christoph Jacob, s. d. (1676).

Gedächtnüs-Mahl, so zu Ehren Der Durchlaughtigsten Fürstin und Frauen, Frauen Charlotten, Herzogin zu Schleswig-Holstein, Stormarn und der Dittmarsen, gebohrnen Herzogin in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, Gräfin zu Oldenburg und Delmenhorst, etc. In der Fürstlichen Junfräul. Stiffts-Kirche St. Clarae In Breßlau, auffgerichtet, und Das Hercz der Durchl. Herzogin In einer Silbernen Urne dahinein beygesetzt worden, In folgenden Versen entworffen von F. L. V. B. V. A., Breßlau, in der Baumannischen Erben Buchdruckerey, druckt Johann Janckt, Factor, s. d. (1708).

Gedechnuß würdig und rhümliche Anordnung, und Vorzeichnus: welcher gestalt Weyland Des

Durchlaughtigen, Hochgebornen Fürsten und Herrn, Herrn Georgen Hertzogen inn Schlesien, zur Liegnitz und Brieg, etc. Löblicher seligster Gedechnus, Fürstliche Leiche, zum Brieg, den 9. Junij dieses 1586. Jares, aus dem Schloß zum Brieg, inn die Pfarrkirchen, mit gewöhnlichen Fürstlichem Begengnus, getragen, und von dannen widerumb inn die Schloß-Kirche bracht, und daselbst nach geendeter Leichpredigt, inn die Grufft gesetzt worden ist. M.D.LXXXVI. Gedruckt zu Bresslaw, durch Johan. Scharffenberg. 1586.

Geistliche Ritterschaft. Das ist Der Christen-Ritter Lehre und Ehre. Auß Apoc. 3 v. 5. Bey Hoch-Fürstlichem Leich-Begängnüs des weiland Durchlaughtigen, Hochgebornen Fürsten und Herren, Herren Georgen, Hertzogs in Schlesien, zur Liegnitz und Brieg, Der Röm. kaiserl. auch zu Hungarn und Böheim Königl. Majest. Geheimen Rhats, Cämmerers, und Obristen Haupttmans des Hertzogthums Ober- und Nider-Schlesien: Glorwürdigsten Andenckens: Fürgetragen und gezeigt den 8. Octobr. An. 1664. Johann Gualthern Biermann, Fürstl. Briegischen Hofe-Prediger, und selbigen Fürstenthums Superintendenten. Gedruckt zum Brieg durch Christoph Tschorn, s. d. (1664).

Christliche Ehren- und Leichpredigt Über den 130 Psalmen des Königes Davids, Bey der Fürstlichen und Herrlichen Begängnüs Der Durchlauchten Hochgebornen Fürstinnin und Frawen, Frawen Annae, Gebornen Hertzogin zu Wiertemberg und Tegk, Grävin zu Mümpelgardt, auch vermählten Herzogin in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Goldberg, Wittiben, Der weiland Durchlauchten, Hochgebornen Fürsten und Herren, Herren Johan Georgen, und Herren Friedrichen dieses Namens des IV. beyder Hertzogen in Schlesien zur Liegnitz und Brieg Christseeligster gedechnüs gewesen

hertzlieben Gemahlin, Welche den 7. Julii dieses 1616. Jahres in Christo selig verschieden, Und den 23 Novembris Christlichem und Fürstlichem brauch nach Haynaw beygesetzt worden. Zu schuldigem Ehrengedechtnüs und unterthänigem gehorsam gehalten durch Davidem Huberum Dienern am Wort Gottes daselbsten, s. l., s. d. (Liegnitz, 1616).

Christliche Leich-Predigt auß den Worten S. Pauli Rom. 8. 18. Ich halte es dafür daß dieser Zeit Leiben etc. Bey Hochansehlichem Fürstlichen Leichen-Begängnüß, Derer weiland Durchlachtigen Hochgebornen Fürstin und Frauen, Frauen Sophiae Catharinae Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, geborner Hertzogin zu Münsterberg, in Schlesien zur Ölßen, Gräfin in Glatz, Frauen auf Sternberg, Jaischwitz und Medzibor, deß auch Durchlauchtigen, Hochgebornen Fürsten und Herren, Herren Georgii Hertzogens in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, Kayserl, so wol auch zu Hungarn und Böhheimb Königl. Cämmerers und Ober Hauptmannschaft Verwalter in Ober und Nieder Schlesien, Hertzliebsten Fürstlichen Gemahlin, Welche nach viel Jähriger in grosser Geduld außgestandener Leibes-Kranckheit Ao. 1659 den 21. Martii, deß Morgens ¼ auf 9 Uhr, in der Fürstlichen Residentz Brieg, sabffe und Seelig im Herren verschieden, und hernach den 29. Octobr. in die Fürstliche Grufft, bey der Fürstlichen Schloß-Kirchen beygesetzt worden. Gehalten in der Fürstlichen Schloß-Kirchen von Johanne Letschio der Pfarr-Kirchen Daselbs Pastore und der Priesterschafft selbigen Fürstenthums Seniore Primario.⁷ Gedruckt zum Brieg durch Christoph Tschorn, s. d. (1659).

Christliche Leichpredigt Von den schönen, und tröstlichen Epithetis und Namen, welche der heilige Geist, in seiner geschriebenen Bibel, dem lieben Tode geben thut. Bey dem Fürstlichen Begrebnuß

Der Durchlauchten, Hochgebornen Fürstin und Freulein, Freulein Sophiae, Gebornen Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg: So den 24. Augusti, des 1594. Jahrs, Zu Nachr zwischen 8. und 9. Der Halben Uhr, in Gott seliglich entschlaffen ist. Gethan Jn der Fürstlichen Schloßkirchen, der Löblichen Stad Brieg, den 14. Sept. desselben Jahres. durch Nicolaum Blumium, Superattendenten daselbst. Liegnitz 1595.

Christliche Leichpredigt, Bey dem Fürstlichen Begräbnuß des Durchlauchten Hochgebornen Fürsten und Herren, Herrn Iohan Georgen, Herzogen in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, etc. Jetzo in dem Herren Ruhenden. Gethan in der Fürstlichen Schloßkirchen der Löblichen Stad Brieg, den 29. Julij, Jm jahr nach Christi unsers Herren Geburt, 1592. Durch Ioachimium Laurentium, Pfarrern zu Olaw. Gedruckt zur Liegnitz durch Nicolaum Schneider. 1595.

Christliche Leichpredigt, uber dem seligen Abschied: Weyland Des Durchlauchten, Hochgebornen Fürsten und Herrn, Herrn Georgen Herzogen inn Schlesien, zur Lignitz und Brieg, etc. Hochlöblicher und Christmilder gedechtnis, so den 7. Maij, des 1586. Jars, zu Nacht zwischen 11. und 12. an der Halben uhr, zu Brieg, in Chrjsto seliglich entschlaffen. Gethan, Durch M. Laurentium Starcken, Fuerstlichen Briegischen Hofprediger und Superattendenten. Gedruckt zu Bresslaw, durch Johan. Scharffenberg. M.D.LXXXVI.I.N.

J. Himmlische Johanna Elisabeth, Das ist eine gläubige Seele Allerholdseligste Ruhe in Gott. Bey hochansehlichem Leichbegräbnüß, Der weiland Hochgebohrne Frauen Fr. Johanna Elisabeth, gebornen auß dem Hoch-Fürstlichen Hauß zur Lignitz, vermählet dem Hoch- und Wolgebornen Herren, Herren Czenko Howora, Herren von der Leippe,

Erbherren auff Schwentnig, Klein Knignitz, Pschiederwitz, Carlsdorff und Weinberg, in einer Station-Sermon vorgestellt von Gottfried Burckhaeren Bohemo, Pfarrern in Prauß. Im Jahr 1673, den 14. Decembris. Breßlau, In der Baumannischen Druckerey. Druckt Gottfried Gründer.

Kurtze und einfaltige, doch gründliche und warhafftige Verzeichnus und Bericht, Von dem Christlichen und seligen Abschiede, aus diesem elenden betrübten leben, Der Durchlauchten Hochgebornen Fürstin und Frauen, Frauen Sophia, geborner Marggräfin zu Brandenburg, zu Stetin und Pommern, auch der Cassuben und Wenden, Hertzogin, Burggräfin zu Nürnberg, Fürstin zu Rügen, etc. Hertzogin in Schlesien, zur Liegnitz und Brieg, etc. Jhrer F. G. Hertzog Heinrichs zur Liegnitz und Brieg, etc. Fürstlichen und Christlichen Ehegemahlin, baidere Christlicher und hochmildester gedechtnis. Gedruckt zur Liegnitz im ausgange des 1597. Jahres Durch Nicolaum Schneider.

Leichpredig Bey der Christlichen und Fürstlichen Beygrufft und Begrebniß, der Durchlauchtigen, Hochgebornen Fürstin und Frawen, Frawen Sophia, Geborne Marggräfin zu Brandenburg, etc. Hertzogen in Schlesien, zur Lignitz und Brieg, etc. Christlicher und milder gedechtniß. Geschehen In der Fürstlichen Stifft Kirchen zu S. Johannes in Lignitz, den XVI. Aprilis des 1587. Jahres. Durch Leonhart Krentzheym, Superattendenten daselbst. Gedruckt zu Görlitz, Durch Ambrosium Fritsch. 1588.

Leichpredigt Bey der Christlichen Beygrufft, des Durchlauchtigen, Hochgebornen Fürsten und Herrn, Herrn Fridrichs, Hertzogen in Schlesien, zur Lygnitz und Brieg, etc. geliebten jungen Herrlein und Söhnlein. Dabey zugleich, in der Vorrede, bestendiger Trost fürgetragen wird, für Christliche Eltern, und sonderlich für Gottselige Mutter, welche

todte Kinder auff die Welt gebahren, oder deren Leybeßfrüchte, mit Tode abgehen, ehe sie zu der heyiligen Tauffe kommen mögen. In der Predigt aber, die Lehre gehandelt, Was von der Kinder, die wir nicht Teuffen können, und doch gerne wolten, Seligkelt und Begrebnuß zuhalten. Durch Leonhart Krentzheym, Des Lygnitzischen Fürstenthumbs Kirchen Superintendentem. Görlitz 1592.

Mowa od zalobnych Na Pogrzebie Xiężny Jej Mości Pani Sibylli Margarethy Dönhoffovej VVojevvozinej Pomorskiej &c. Roku Panskiego, s. l. (Gdańsk) 1657.

Post Phoebum Nubila, Unverhoffte Trautigkeit, und Taurige Abdanckungs-Rede, über dem Schmerz- und Kummerhafften frühe-zeitigem Absterben Der weiland Durchlauchtigen, Hochgebornen Fürstin und Frauen, Frauen Elisabeth Maria Charlotte Vermahleten Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, geborner Pfalz-Graefin bey Rhein, Hertzogin in Bayern, Gräfin zu Spanheim, welche nach ausgestandener harten Kranckheit, den sehr kurtzen Lebens-Lauff im Dero Fürstl. Residents Brieg den 20. Mají 1664 beschlossen, und als dann bey Volkreicher Versammlung in Dero Fürstl. Grufft den 7. Octobr. besagten Jahres beygesetzt worden. gehalten im Fürstl. Briegischen Schloß-Hofe von Christophoro à Franckenberg auf Roßkowitz, Eq. Sil., s. l., s. d. (Brieg, 1664).

Rede Auß Dem Grabe, Deß Weiland Durchlauchtigsten Fürsten und Herren, Herren George Wilhelms, Hertzoges in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg und Wohlau, abgefasset von Johann Andreas Mauersbergern, Ph. M. Brieg, Druckes Johann Christoph Jacob, s. d. (1676).

Rede Auß Dem Grabe, Deß Weiland Durchlauchtigsten Fürsten und Herren, Herren George Wilhelms, Hertzoges in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg

und Wohlau, Welcher In dem Sechzehenden Jahr Seines Alters, Den 21. Novembris, zwischen 9. und 10 Uhr Vormittag im Jahr Christi 1675 zu Brieg höchseelig verschieden, Dessen Fürstliche Begräbnüß Ceremonien den 30. Januarii 1676 in der Hof-Kirchen daselbst verrichtet, Die Beysetzung aber Samstags vor Sexagesimae, bemeldten Jahrs, zur Liegnitz, im ältesten Stamm-Haus vollzogen, allwo die Fürstliche Leiche zu S. Johannis, bey Dero Hoch-Fürstl. Vorfahren, neben Seinem Höchst Seel. Hn. Vattern, Christian, in die Fürstliche Grufft eingesendet worden. Abgefasset von Johann Andreas Mauersbergern, Ph. M. Erstmahlen gedruckt zu Brieg, Durch Johann Christoph Jacob. Zum Andernmal gedruckt in Augspurg Bey Caspar Brechenmacher, Im Jahr Christi 1694.

Ruhmwürdigster Lebens-Lauff, der weyland Durchlauchtigsten Fürstin und Frauen, Frauen Carolina, Hertzogin zu Schlesswig-Holstein, Stormarn und der Dittmarsen, gebohrner Hertzogin in Schlesien zu Liegnitz, Brieg und Wohlau, Gräfin zu Oldenburg und Delmenhorst, etc. von dem schönen Morgen Ihrer hohen Geburt bis in den sinkenden Abend, oder Schatten des Todes durch zwölf Stunden nicht minder richtig, als Gottselig vollendet, und bey gehaltenen Hoch-Fürstlichen Exequien in der Kirche St. Clarae zu Breßlau von der Trauer-Canzel mit einer Lob- und Leichen-Rede angezeigt von P. Antonio Habel, der Societät Jesu Priestern Anno MDCCVIII, den 17. Januarii. Bresslau Baumannsche Erben, s. d. (1708).

Schuldige Pflicht, welche bey dem leyder! allzuzeitigem Todes-Fall des weyland Durchlauchten, Hochgebohrnen Fürsten und Herren, Herren Christians, Hertzogs in Schlesien, zu Lignitz, Brieg und Wohlau, unsers Gnädigsten Landes-Fürstens und Herrens, Christ-mildesten Andenkens, nach

dem Dessen verbliechener Fürstlicher Körper den 31. Tag des Mertzens, dieses 1672sten Jahres in Lignitz, in die Fürstliche Grufft und Ruhestätte zu seinem Hoch-Fürstlichem Herrn Bruder und Ahnen versetzt worden: Auß schuldigster Unterthänigkeit ung Gehorsam in Demuth abgelegt von denen bey Steinauischer Schule Lehrenden den 3. Aprilis 1672. Da auff gemessenen Befehl der Fürstlichen Regierung die Fürstliche Stadt Steinau sammt andern Creiß-Städten, die allgemeine Landes-Trauer begunte. Zur Steinau an der Obder druckt es Erasmus Riesner, s. d. (1672).

Threnodia oder Briegische Trauer-Klage, über dem segsten Hintrit Dr weyland Durchlauchten, Hochgebornen Fürstin und Frauen, Frauen Sophiae Catharinae, geborner Hertzogin in Schlesien, zu Münsterberg und Öß, vermählter Hertzogin zur Liegnitz und Brieg, Gräfin zu Glatz, Frauen auff Sternberg und Medzibor. Bey dero Hoch-ansehllichem und Christ-Fürstlichem Leich-Conduct, so in Brieg den 29. Octobris deß 1659. Jahres gehalten ward, aufgesetzt und in tieffter Unterthänigkeit übergeben, von Tobias Zeuschnern, Not. Caes. Publ. und bey der Kirchen zu St. Mar. Magd. Organisten. Breßlaw, druckts Gottfried Gründer Baumannischer Factor, s. d. (1659).

Trauer und Ehren Worte über den Fürstlichen Leichnam Des weiland Durchlauchttesten Fürsten und Herren, Herren George Wilhelmes, Hertzoges in Schlesien, zur Lignitz, Brieg und Wohlau, unsers Gndigsten Landes-Fürsten und Herrens, welcher den 21. Wintermonats des 1675ten Jahres Von der unvergleichlichen Fürsten Seele gesondert, Als er den 8. Hornungs deß 1676. Jahres nach Lignitz gebracht und in die Väterliche Gruft beigesetzt, in tieffster Wehmuth und Demuth außgelassen Von dero Durchlauchttesten Nahmens auch im Grabe

bestendigstem Diener und Verehren Ephraim Heermann, Keyserl. Gekr. Pöten und der vereinigten Schulen Rector. Lignitz, In der Schneiderischen erbern Druckerey gedruckt von Joh. Matthias Gichteln, Factor, s. d. (1676).

Weh- und Demütige, auch Schuldigste Ohlauische-Trauer und Trost-Rede, Bey dem zwar früh-zeitigen, doch überseeligsten Absterben, Ihrer Hoch-Fürstl. Durchl. Weiland, Deß Durchlauchten, Hoch-Gebornen Fürsten und Herren, Herren Georgii Guilielmi, Hertzogen in Schlesien, zur Liegnitz, Brig und Wohlau, Unsers im Leben gewesen, Gnädigsten Regierenden Landes-Fürsten und Herren, Welcher Anno 1660, den 19. Sept. auf dem Fürstl. Schlosse zur Ohlau gebohren, Anno 1675, den 21. Nov. umb 9. Uhr vor Mittage in der Fürstl. Stadt Brieg, auß diesem Jammer-Leben (?) abgefodert, und in das Himmlische Schloß transfirret, denn An. 1676, den 30. Janua. zum Brieg mit Hoch-Fürstl. Solennität bestattet, und hierauf zur Liegnitz, in der daselbst Fürstl. zubereiteten Gruft beygesetzt worden. Auß Unterthänigstem Mitleiden, Demüthigst von Nachgesetzten Dienern und Knechten überreicht. Gedruckt in Brieg, durch Johann Christoph Jacob, s. d. (1676).

Wers rechte Leben wil ererben, der muß zuvor im Herren sterben. Bey dem Fürstl. Leichbegängnüß, der weiland Durchlauchtigen, Hochgebohrnen Fürstinen und Frawen, Frawen Dorotheen-Sibyllen, gebohrnen Marggrävin, auß dem Chur-Fürstlichen Hause Brandenburg, deß auch Durchlauchtigen, Hochgebohrnen Fürsten und Herrn, Herrn Johann-Christians, Hertzoges in Schlesien, zur Liegnitz und Brig, Hertzgeliebten Fürstlichen Gemahlin, welche den 19. Martii auf halbwege eilf des Abends, instehenden 1625. Jahres, im Herrn selig eingeschlaffen, und den 14. Maii hernach, Christlichem

und Fürstlichem Brauch nach, in ihr zubereitetes Fürstliches Ruhbettlein ist versetzt worden, abgehandelt durch Johannem Neomenium Fürstlichen Hoffepredigern zum Brieg, unnd selbigen Fürstentumbß Superintendenten, s. l., s. d. (Brieg 1625).

Zwo Christliche Leichpredigten, über dem Christseeligen Abschied, weyland Der Durchleuchtigen Hochgebornen Fürstin und Fräulein, Fräulein Aemyliae, gebornen Hertzogin in Schlesien zur Lignitz, Brieg und Goldberg, Hochlöblicher Gedächtnuß. Deren die Erste, bey Abführung dero Fürstl. Leichnams zu Hohenstrauß, Die Ander, Bey der Fürstlichen Begräbnuß, in Chur. und Fürstlicher Pfalz Stadt Weiden, Pfarrkirchen, in bey seyn 6. Fürstl. auch Gräfllich. und vieler ansehnlicher Fürstl. Gesandter, Adelicher und anderer fehmen Personen und grosser frequentz gehalten worden. Durch Michael Böhem, Pfarrer unnd Superintendenten zu Hohenstrauß. Sampt etlichen Latteinisch. und Teutschen Trenodiu und Epitaphiis. Gedruckt zu Nürnberg, in der Fuhrmännischen Truckerey, bey Joh. Friderich Sartorio, M. DC. XIX.

Literatura

Akademia Rycerska w Legnicy, ed. A. Kolbuszewska, Z. Kurzeja, Legnica 1993.

Allgemeine Deutsche Biographie, 1-56, Leipzig 1875–1912.*Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste* /.../, 3 Sraction, 168 Bd., Leipzig 1818–1889.

ANTONÍN, Robert, *Ideální panovník českého středověku. Kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*, Praha 2013.

ARIÉS, Phillipe, *Dějiny smrti*, I-II, Praha 2000.

ATTULA, Axel, *Dame von Welt, aber auch Nonne – Vom Klarissenkloster zum Adligen Damenstift: zur Ausstellung im Kloster Ribnitz*, Ribnitz-Damgarten 2011.

ATTULA, Axel, *Dekorationen für Damen, Evangelische Damenstifte Norddeutschlands und ihre Orden*, Schwerin 2011.

BAUM, Walter, *Zur Geschichte der Liegnitzer Münze*, Lorch 1981.

BERNHART, Max, *Handbuch zur Münzkunde der römischen Kaiserzeit*, Halle 1926.

BLAŽEK, Conrad, *Der abgestorbener preußischer Adel, Provinz Schlesien*, Erster-Dritter Theil (= J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, Bd. VI, Abth. 8), Nürnberg 1887–1894.

BLAŽEK, Conrad, *Der Adel von Österreichischen Schlesien* (= J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, Bd. IV, Abth. 11), Nürnberg 1885.

BAHL, Peter, *Der Hof der Großen Kurfürsten. Studien zur höheren Amtsträgerschaft Brandenburg-Preußen*, Köln 2001.

BAHLCKE, Joachim, *Konfederation und Widerstand. Die politischen Beziehungen der böhmischen und mährischen Ständegemeinde vom Bruderkrieg bis zum Aufstand gegen Habsburg (1608–1619)*, Folia Historica Bohemica, 13, 1990, s. 244–249.

BAHLCKE, Joachim, *Eckpfeiler der schlesischen Libertaskultur. Die Liegnitz-Brieger Piasten in der Frühen Neuzeit*, in: Dziedzictwo reformacji w księstwie legnicko-brzeskim, edd. J. Harasimowicz, A. Lipińska, Legnica 2007, s. 23–42.

BARTHOLD, Friedrich Wilhelm, *Geschichte der Fruchtbringenden Gesellschaft*. Berlin 1848.

BASTL, Beatrix, *Caritas Conjugalis. Der Begriff des Friedens in der Ehe*, Wiener Geschichtsblätter, 52, 1997, s. 221–233.

BASTL, Beatrix, *Der gezähmte Tod. Bemerkungen zu den Riten um Sterben und Tod im österreichischen Adel der frühen Neuzeit*, Unsere Heimat, 62, 1991, s. 259–269.

BASTL, Beatrix, *Feuerwerk und Schlittenfahrt. Ordnungen zwischen Ritual und Zeremoniell*, Wiener Geschichtsblätter, 51, 1996, s. 197–229.

BASTL, Beatrix, *Tugend, Liebe, Ehre. Die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*, Wien-Köln-Weimar 2000.

BAZYLOW, Ludwik, *Księstwo legnickie w drugiej połowie XVI wieku na tle stosunków do Polski i Rzeszy Niemieckiej*, Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, 26, 1971, s. 471–503.

BEIN, Werner, *Schlesien in der habsburgischen Politik. Ein Beitrag zur Entstehung des Dualismus im Alten Reich*, Sigmaringen 1994.

BEPLER, Jill, „Im dritten Grad ugleicher Linie Seitwärts verwandt“ Frauen und dynastisches Bewußtsein in den Funeralwerken der Frühen Neuzeit, in: Dynastie und Herrschaftssicherung in der Frühen Neuzeit Geschlechter und Geschlecht, ed. H. Wunder, Berlin 2002, s. 135–160.

BEPLER, Jill, *Die Fürstin als Betsäule. Anleitung und Praxis der Erbauung am Hof.*, in: Morgen-Glantz. Zeitschrift der Christian Knorr von Rosenroth-Gesellschaft, 12, 2002, s. 249–264.

BEPLER, Jill, *Die Fürstin im Spiegel der protestantischen Funeralwerke der Frühen Neuzeit*, in: Der Körper der Königin. Geschlecht und Gesellschaft in

der höfischen Welt seit 1500, ed. R. Schulte, Frankfurt-New York 2002, s. 135–161.

BEPLER, Jill, *German Funeral Books and the Genre of the Festival Description. A parallel development?*, in: The German Book in Britain, edd. J. Flood, W. Kelly, London 1995, s. 145–160.

BEPLER, Jill, *Posterity and the Body of the Princess in German Court Funeral Books*, in: The Body of the Queen. Gender and Rule in the Courtly World 1500–2000, ed. R. Schulte, New York 2006, s. 125–155.

BEPLER, Jill, *Practicing Piety: Representations of Women's Dying in German Funeral Sermons of the Early Modern Period*, in: Women and Death 3. Women's Representations of Death in German Culture since 1500, edd. C. Bielby, A. Richards, Rochester-New York 2010, s. 12–30.

BEPLER, Jill, *Women in German Funeral Sermons: Models of Virtue or Slice of Life?* German Life and Letters, 44, 1991, s. 392–403.

BERGEMANN, Johann Georg, *Beschreibung und Geschichte der alten Burgveste Gröditzberg*, Löwenberg 1827.

BERLIEN, Johann Heinrich Friedrich, *Der Elephanten-Orden und seine Ritter, eine historische Abhandlung /.../,* Kopenhagen 1846.

BERNS, Jörg Jochen, *Die Festkultur der deutschen Höfe zwischen 1580 und 1730. Eine Problemskizze in typologischer Absicht*, Germanisch-Romanische Monatsschrift, 65, 1984, s. 295–311.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona včetně deuterokanonických knih, Český ekumenický překlad, Česká biblická společnost 2002.

BIBZA, Gábor, *Die deutschsprachige Leichenpredigt der frühen Neuzeit in Ungarn (1571–1711)*, Münster 2010.

BIERBAUM, Kirsten Lee a kol., *Welche Antike? – Konkurrierende Rezeptionen des Altertums im Barock. 12. Jahrestreffen des Wolfenbütteler Arbeitskreises für Barockforschung*, 05.04.2006–08.04.2006 Wolfenbüttel, in: H-Soz-Kult, 17.05.2006, dostupné z: <https://www.hsozkult.de/conferencereport/id/tagungsberichte-1119>.

BIERMANN, Gottlieb, *Geschichte des Herzogthums Teschen*, Teschen 1874.

BIRKE, Veronika, *Das Piastenmausoleum in Legnica von Matthias Rauchmiller*, in: Barockskulptur in Mittel- und Osteuropa, ed. K. Kalinowski, Poznań 1981, s. 203–211.

BOBKOVÁ, Lenka – ČAPSKÝ, Martin – KORBELÁŘOVÁ, Irena a kol., *Hejtmanská správa ve vedlejších zemích Koruny české*, Opava 2009. BOCK, Gisela, *Geschichte, Frauengeschichte, Geschlechtergeschichte*, Geschichte und Gesellschaft, 14, 1988, s. 364–391.

BOCKOVÁ, Gisela, *Ženy v evropských dějinách. Od středověku do současnosti*, Praha 2007.

BOGE, Birgit – BOGNER, Ralf Georg, *Oratio funebris. Die katholische Leichenpredigt der frühen Neuzeit*, Amsterdam 1999.

BOGE, Birgit – BOGNER, Ralf Georg, *Katholische Leichenpredigten des 16. bis 18. Jahrhunderts. Einige vorläufige Thesen zur Geschichte von Produktion und Distribution einer Gattung der religiösen Gebrauchsliteratur der frühen Neuzeit*, in: Oratio Funebris, edd. B. Boge, R. G. Bogner, Amsterdam-Atlanta 1999, s. 317–340.

BOCHEŇSKA Dorota, *Lapidarium muzealne w Legnicy. Informator*, Legnica 1989.

BÖMELBURG, Hans-Jürgen, *Między Infantami, Prusami i Rzeczpospolitą. Kariera rodu Denhoffów (1580–1650)*, in: Prusy i Inflanty między średniowieczem a nowożytnością. Państwo – społeczeństwo – kultura, edd. B. Dybaś, M. MakiŃa, Toruń 2003, s. 125–138.

BORAS, Zygmunt, *Książęta piastowscy Śląska*, Katowice 1974.

BORAS Zygmunt, *Pobyt księcia Henryka legnickiego w Wielkopolsce*, Rocznik Nadnotecki, 3, 1070, s. 221–231.

BORAS, Zygmunt, *Śląski książę renesansu i jego hulaszczy żywot*, Katowice 1985.

Braunschweigisches Biographisches Lexikon. 8. bis 18. Jahrhundert, Braunschweig 2006.

Brzeg. *Dzieje, gospodarka, kultura*, ed. W. Dziewulski, Opole 1975.

BUNZEL, Manfred, *Die geschichtliche Entwicklung des evangelischen Begräbniswesens in Schlesien während des 16., 17. und 18. Jahrhunderts*, Lübeck 1981.

BURKE, Peter, *The Historical Anthropology of Early Modern Italy*, Cambridge 1987.

BŮŽEK, Václav, *Ideály křesťanského rytířství v chování urozeného muže předbělohorské doby*, in: Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti. Koncepty, metody, perspektivy, edd. R. Švaříčková Slabáková, J. Kohoutová, R. Pavličková, J. Hutečka a kol., Praha 2012, s. 47–60.

BŮŽEK, Václav, *Poslední rozloučení s Ferdinandem I. ve Vídni. Oslava křesťanského rytíře, jeho vlády*

a habsburské dynastie, Dějiny a současnost, 4, 2014, s. 10–14.

BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.

BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002.

BŮŽEK, Václav – MAREK, Pavel, *Smrt Rudolfa II.*, Praha 2015.

BŮŽEK, Václav – SMÍŠEK, Rostislav, *Tanec v každodenním životě šlechty počátkem novověku*, in: Tanec a slavnosti 16. – 18. století, ed. A. Rousová, Praha 2008, s. 27–38.

CLASSEN, Albrecht, *Die Darstellung von Frauen in Leichenpredigten der Frühen Neuzeit. Lebensverhältnisse, Bildungsstand, Religiosität, Arbeitsbereiche*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung (MIÖG), 108, 2000.

CONRADS, Norbert, *Das preußische Exil des Herzogs Johann Christian von Brieg*, in: Schlesien in der Frühen Neuzeit: Zur politischen und geistigen Kultur eines habsburgischen Landes, Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte, 16, ed. J. Bahlcke, Weimar 2009, s. 39–52.

CONRADS, Norbert, *Das schlesische Oberamt 1629–1740*, in: Zehn Jahre Forschungen zur schlesischen Geschichte am Historischen Institut der Universität Stuttgart, ed. N. Conrads, Stuttgart 1995, s. 30–34.

CONRADS, Norbert, *Der Huldigungsbesuch des letzten Piasten 1675 in Wien*, in: Schlesien in der Frühen Neuzeit: Zur politischen und geistigen Kultur eines habsburgischen Landes, Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte, 16, ed. J. Bahlcke, Köln-Weimar-Wien 2009, s. 77–101.

CONRADS, Norbert, *Die Rekatholisierungspolitik in Teschen und die Ambitionen des letzten Herzogs von Teschen*, Jahrbuch für Schlesische Kirchengeschichte, Neue Folge 76/77, 1997/98, s. 99–119.

CONRADS, Norbert, *Gründung und Bedeutung der Ritterakademie Liegnitz in habsburgischer Zeit (1708–1740)*, in: Schlesien in der Frühen Neuzeit: Zur politischen und geistigen Kultur eines habsburgischen Landes, Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte, 16, ed. J. Bahlcke, Köln-Weimar-Wien 2009, s. 269–290.

CONRADS, Norbert, *Ritterakademien der frühen Neuzeit. Bildung als Standesprivileg im 16. und 17. Jahrhundert*, Göttingen 1982.

CONRADS, Norbert a kol., *Schlesien. Deutsche Geschichte im Osten Europas*, Berlin 1994.

CRESSY, David, *Birth, Marriage, and Death, Ritual, Religion and the Life-Cycle in Tudor and Stuart England*, Oxford 1997.

CZARNECKA, Mirosława, *Das „Gelehrte“ Frauenzimmer. Zur Erziehung und Bildung der Frau im 17. Jahrhundert am Beispiel Schlesiens*, Acta Poloniae Historica, 74, 1996, s. 45–71.

CZARNECKA, Mirosława, *Dekorative Anwendung der Emblematik am Beispiel von Sophienthalschen Sinnbildern der Herzogin Anna Sophia von Liegnitz (1628–1666)*, Daphnis. Zeitschrift für Mittlere Deutsche Literatur, 23, 1994, s. 1–32.

CZECHOWICZ, Bogusław, *Mauzoleum Piastów w Legnicy a problem moralnej oceny dynastii w świetle óródel artystycznych*, in: Historia u Piastów, Piastowie w historii. Z okazji trzechsetlecia śmierci ostatniej z rodu, księżnej Karoliny, ed. B. Czechowicz, Brzeg 2008, s. 229–248.

CZECHOWICZ, Bogusław, *Między blaskiem Chrystusa i rodowych tradycji a cieniem klątwy i politycznych porażek. Stratygrafia mecenatu artystycznego Fryderyka II*, in: Dziedzictwo refomacji w księstwie legnicko-brzeskim. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej w dniach 8–10 grudnia 2005 r. w Muzeum Miedzi w Legnicy, edd. J. Harasimowicz, A. Lipińska, Legnica 2007, s. 305–316.

CZECHOWICZ, Bogusław, *Wokół początków Księstwa Oławskiego. Przyczynek do badań tytulatury książęcej na Śląsku w XV wieku*, Historica – Review in History and Related Sciences, 2, 2011, č. 1, s. 1–10.

CZEPKO, Daniel, *Geistliche Schriften*, ed. W. Milch, Darmstadt 1963.

CZEPKO, Daniel, *Sämtliche Werke*, edd. U. Seelbach, H.-G. Roloff, M. Szyrocki, 6 Bd., Berlin-New York 1980–1998.

ČAPSKÁ, Veronika, *Misionárky mikrokosmu – Řeholní ideál v kázáních při příležitosti vstupu žen do olomouckých klášterů*, in: Olomoucké baroko. Proměny ambic jednoho města, edd. M. Elbel, O. Jakubec, Olomouc 2010, s. 197–203.

ČAPSKÝ, Martin, *Splendor Silesiae. Rituály, ceremonie a festivity na dvorech slezských knížat*, in: Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku, edd. M. Nodl, F. Šmahel, Praha 2014, s. 199–267.

Čeští králové, edd. M. Ryantová, P. Vorel, Praha-Litomyšl 2008.

Das Fürstenhaus Liechtenstein in der Geschichte der Länder der Böhmischen Krone, edd. M. Vařeka, A. Zářícký, Ostrava-Vaduz 2013.

DĘBICKI, Jacek, *Uzdrowiska Ziemi Kłodzkiej do końca XVIII wieku*, in: *Zdroje Ziemi Kłodzkiej. Historia, przyroda, kultura, przyszłość*, edd. W. Ciężkowski, J. Dębicki, R. Gładkiewicz, Wrocław-Kłodzko 2000, s. 13–20.

DEPPE, Uta, *Die Festkultur am Dresdner Hofe Johann Georgs II. von Sachsen (1660–1679)*, Kiel 2006.

Der böhmische Adel von Rudolf Johann Meraviglia Crivelli, Mautern an der Donau 1885.

Deutsches Literatur-Lexikon, 18, Saur 1998.

Die Fürstengruft bei St. Johannis in Liegnitz, in: Silesia. Museum für schlesische Vaterlandskunde, mit Inbegriff der Lausitz, Band I., Lief 17, Glogau 1841, s. 133–136.

Die Fürstengruft zu Liegnitz, in: T. F. Tiede, *Merkwürdigkeiten Schlesiens*, Reichenbach 1804, s. 193–211.

Die Oder-Universität Frankfurt. Beiträge zu ihrer Geschichte, eds. G. Hasse, J. Winkler, Weimar 1983.

DINGES, Martin, „Hegemoniale Männlichkeit“ – *Ein Konzept auf dem Prüfstand*, in: *Männer – Macht – Körper. Hegemoniale Männlichkeiten vom Mittelalter bis heute*, ed. M. Dinges, Frankfurt-New York 2005, s. 7–33.

DOERR, August von, *Der Adel der böhmischen Kronländer, ein verzeichniss der jenigen Wappenbriefe und Adelsdiplome welche in dem böhmischen*

Saalbüchern des Adelsarchives im k. k. Ministerium des Innern in Wien eingetragen sind, Prag 1900.

DOERR, August von, *Die legitimierten Nachkommen der letzten Herzoge von Teschen aus Pias-tischen Geblütt*, zvl. otisk Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft Adler, Wien 1908. *Dolny Śląsk. Monografia historyczna*, ed. W. Wrzesiński, Wrocław 2006.

DOMBROWSKI, Damian, *Die Grablege der sächsischen Kurfürsten zu Freiberg: Ideelle Dimensionen eines internationalen Monuments*, Zeitschrift für Kunstgeschichte, 64, sešit 2, 2011, s. 234–272.

DRESSEL, Gert, *Historische Anthropologie. Eine Einführung*, Wien 1996.

DREXLER, Lukáš, *Očistec – katolický konstrukt, nebo pravověrná součást křesťanské tradice?* (dostupné z: <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=952>)

DROZD, Józef, *Biblioteka Podiebradów oleśnických w świetle inwentarza z 1818 r.*, Acta Universitatis Wroclaviensis, 126, Historica 19, Wrocław 1970, s. 189–204.

DUCHHARDT, Heinz, *Die dynastische Heirat als politisches Signal*, in: *Hochzeit als ritus und casus. Zu interkulturellen und multimedialen Präsentationsformen im Barock*, edd. M. Czarnecka, J. Szarfaz, Wrocław 2001, s. 67–70.

DÜLMEN, Richard van, *Fest der Liebe. Heirat und Ehe in der Frühen Neuzeit*, in: *Gesellschaft der Frühen Neuzeit: Kulturelle Handel und Sozialer Prozeß*, ed. R. v. Dülmen, Wien 1993, s. 194–235.

FAUSEL, Heinrich, *D. Martin Luther: Leben und Werk*. 2 Bände, Neuhausen-Stuttgart 1996.

FEIST, Martin, *Eleonore Charlotte, Herzogin von Oels*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 38, 1904, s. 110–154.

FEIST, Martin, *Sylvius Nimrod, Herzog von Oels*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Altertum Schlesiens, 52, 1918, s. 85–102.

FELCMAN, Ondřej – FUKALA, Radek a kol. *Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*, Praha 2008.

FELCMAN, Ondřej – GŁADKIEWICZ, Ryszard, *Kladsko. Dějiny regionu*, Hradec Králové-Wrocław-Praha-Kłodzko 2012.

FRANZEN, August, *Malé církevní dějiny*, Praha 1992.

FRIEDENSBURG, Ferdinand – SEGER, Hans, *Schlesiens Münzen und Medaillen der neueren Zeit*, Breslau 1901.

Frühneuzeitliche Hofkultur in Hessen und Thüringen, edd. J. J. Berns, D. Ignasiak, Jena 1993.

FUKALA, Radek, *Hohenzollernové v evropské politice 16. století. Mezi Ansbachem, Krnovem, a Královcem (1523–1603)*, Praha 2005.

FUKALA, Radek, *Jan Jiří Krnovský. Stavovské povstání a zápas s Habsburky*, Praha 2005.

FUKALA, Radek, *Münstrberkové*, in: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy* 11, ed. L. Dokoupil, Ostrava 1998.

FUKALA, Radek, *Role Jana Jiřího Krnovského ve stavovských hnutích*, Opava 1997.

FUKALA, Radek, *Slezsko. Neznámá země Koruny české. Knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740. České Budějovice 2007.*

FÜRSTENWALD, Maria, *Zur Theorie und Funktion der Barockabdankung*, in: *Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften*, Bd. 1, ed. R. Lenz, Köln-Wien 1975, s. 372–388.

GAJ, Beata, *Ślązaczka. Pomiędzy rustica grossa i Pallas Silesiae – portret kobiety w literaturze łacińskiego Śląska*. Opole 2010.

GALAS, Alicja – GALAS, Artur, *Dzieje Śląska w datach*, Wrocław 2001.

GAŠPÁR, Gergely, *Konsekračné a komemoratívne mince rímskeho cisárstva 1. a 2. storočia nášeho letopočtu*, Bakalářská práce, Ústav pro klasičskou archeologii, Filosofická fakulta University Karlovy v Praze, 2014.

Gedruckte Leichenpredigten (1550–150). I. *Historischer Abriß*, II. *Quellenwert, Forschungsstand*, III. *Grenzen der Quelle*, in: *Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften*, ed. R. Lenz, Köln-Wien 1975, s. 36–51.

Genealogisches Handbuch des Adels, 24, Limburg an der Lahn 1960.

GENNEP, Arnold van, *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*, Praha 2002.

Geschichte Schlesiens, 2, Die Habsburger Zeit 1526–1740, edd. L. Petry, J. Menzel, Darmstadt 1973.

Geschichtliches zum Kloster, in: *Kloster Ribnitz*, dostupné z: <https://www.kloster-ribnitz.de/geschichtliches-zum-kloster.html>.

GESTERDING, Carl, *Genealogien und beziehungsweise Familienstiftungen Pommerscher, besonders ritterschaftlicher Familien, gessammelt, geordnet und weiter ausgearbeitet von Dr. Carl Gesterding, Bürgermeister zu Greiswald, Inhaber des rathen*

Adler-Ordens vierter Klasse und Mitglied der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthums-kunde, sowie der Königl. Dänischen Gesellschaft für Nordische Alterthümer, Berlin 1842.

GIEROWSKI, Józef Andrzej, *Historia Polski 1505–1764*, Warszawa 1986.

GLEIXNER, Ulrike, *Der Sprecher aus dem Off. Autobiographisches und Biographisches in den Lebensläufen pietistischer Leichenpredigten Württembergs*, in: *Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften*, Bd. 4, ed. R. Lenz, s. 347–370.

GLOGER, Bruno, *Friedrich Wilhelm – Kurfürst von Brandenburg. Biographie*, Berlin 1985.

GŁOGOWSKI, Stefan, *Genealogia Podiebradów*, Gliwice 1997.

GŁOGOWSKI, Stefan, *Potomci krále Jiřího z Poděbrad. Genealogie knížat z Minsterberka*, Ostrava 1989.

Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der adeligen Häuser, der in Deutschland eingeborene Adel (Uradel), Gotha 1904.

GRALOW, Rita, *Philipp Brandin: niederländische Renaissance der höchsten Güte im Güstrower Dom*, Güstrower Jahrbuch, 21, 2013, s. 81–85.

GREWOLLS, Grete, *Wer war wer in Mecklenburg-Vorpommern*, Bremen 1995.

GROTEFEND, Hermann, *Stammtafeln der Schlesischen Fürsten bis zum Jahre 1740*, Breslau 1889.

GRÜNHAGEN, Colmar, *Die Erbverbrüderung zwischen Hohenzollern und Piasten im Jahre 1537*, Zeitschrift für preußische Geschichte und Landeskunde, 5, 1868, s. 337–366.

GRZYBOWSKI, Stanisław, *Henryk Walezy*, Wrocław 1980.

GUENTHERODT, Ingrid, *Frühe Spuren von Maria Cunitia und Daniel Czepko in Schweidnitz 1623. „Homines quoque si tacent, vocem inveniet libri“*, Daphnis, 20, 1991.

GUMOWSKI, Marian, *Dola i niedola Henryka XI księcia legnickiego*, Kwartalnik Opolski, 2, 1956, č. 2, s. 45–64.

HAHR, August, *Die Architektenfamilie Pahr: eine für die Renaissancekunst Schlesiens, Mecklenburgs und Schwedens bedeutende Künstlerfamilie*, Strassburg 1908, 2010.

HAISIG, Marian, *Herby dynastyczne Piastów i początki godła państwowego Polski*, in: *Piastowie w dziejach Polski. Zbiór artykułów z okazji trzechsetnej rocznicy wygaśnięcia dynastii Piastów*, ed. R. Heck, Wrocław 1975, s. 149–166.

HAISIG, Marian, *Śląsk w monetach, medalach i pieczęciach*, Wrocław 1951.

HALADA, Jan, *Lexikon české šlechty: Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, I., Praha 1992.

HARASIMOWICZ, Jan, „*Ars moriendi*“ i „*pompa funebris*“ na Śląsku w dobie reformacji, Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, 45, 1990, s. 184–209.

HARASIMOWICZ, Jan (ed.), *Encyklopedia Wrocławia*, Wrocław 2006.

HARASIMOWICZ, Jan a kol., *Mauzolea piastowskie na Śląsku*, Wrocław 1993.

HARASIMOWICZ, Jan, *Mors janua vitae. Śląskie epitafia i nagrobki wieku reformacji*, Wrocław 1992.

HARASIMOWICZ, Jan, *Schwärmergeist und Freiheitsdenken. Beiträge zur Kunst- und Kulturgeschichte Schlesiens in der Frühen Neuzeit*, edd. M. Noller, M. Poradzisz-Cincio, Köln-Weimar-Wien 2010.

HARASIMOWICZ, Jan – WEBER, Matthias (edd.), *Adel in Schlesien*, 1–2, Oldenburg 2009, 2010.

HARDT, Tom G. A., *O svátosti oltární. Kniha o lutherském učení o Večeři Páně*, Praha 2007.

HAUPT, Herbert, *Fürst Karl I. von Liechtenstein, Oberhofmeister Kaiser Rudolfs II. und Vizekönig von Böhmen. Hofstaat und Sammeltätigkeit*, Edition der Quellen aus dem liechtensteinischen Hausarchiv, 2 Bd., Wien-Köln-Graz 1983.

HAYE, Thomas, *Diskussionsbericht zum Arbeitsbereich Epicedium / Epitaphium*, in: *Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften*, Bd. 4., ed. R. Lenz, s. 269–272.

HEINEMANN, Otto von, *Geschichte der Abtei und Beschreibung der Stiftskirche zu Gernrode*, Quedlinburg 1877.

HINTZE, Erwin, *Schlesische Goldschmiede*, Breslau 1912.

Historia Śląska, I/III, ed. K. Maleczyński, Wrocław-Warszawa-Kraków 1961–1963.

Historia Śląska, ed. M. Czapliński, Wrocław 2002.

Historia u Piastów, Piastowie w historii. Z okazji trzechsetlecia śmierci ostatniej z rodu, księżnej Karoliny, ed. B. Czechowicz, Brzeg 2008.

HOLEČKOVÁ, Zuzana, *České, moravské a slezské mince 10.–20. století, sv. 1. Nevládní tolarové ražby. Ražby slezských knížectví*, Praha 2010.

Hochzeit als ritus und casus. Zu interkulturellen und multimedialen Präsentationsformen im Barock, edd. M. Czarnecka, J. Szafarz, Wrocław 2001.

HOJDA, Zdeněk, *Reprezentační výdaje na smrt. Barokní „pompa funebris“ v Praze*, in: *Pražské slavnosti a velké výstavy*, edd. J. Pešek, V. Ledvinka, Documenta Pragensia 12, Praha 1995, s. 117–126.

HOJDA, Zdeněk, *Smrt ve Vídni*, Folia historica bohémika, 14, 1990, s. 616–620.

HÖHLE, Michael, *Universität und Reformation. Die Universität Frankfurt (Oder) von 1506 bis 1550*, Wien-Köln-Weimar 2002.

HRUBÝ, Jiří, *Konsekrace ve výtvarném umění doby Antoninů*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, Řada archeologicko-klasická (E), 5, č. 1, 1956, s. 145–163.

HÜTTL, Ludwig, *Friedrich Wilhelm von Brandenburg, der Große Kurfürst 1620–1688. Eine politische Biographie*, München 1981.

CHROŚCIECKI, Juliusz A., *Pompa funebris. Z dziejów kultury staropolskiej*, Warszawa 1974.

Inwentarze zbrojowni i arsenału księcia legnickiego Ludwika IV. Źródła i materiały do dziejów Legnicy i Księstwa legnickiego, edd. M. Goliński, R. Żerelik, Legnica 1993.

(JAECKEL, Georg) *Geschichte der Liegnitz-Brieger Piasten von Georg Thesebius, Stadtschreiber und Syndikus der Fürstentumshauptstadt Liegnitz etc. Herausgegeben 1733 von Gottfried Balthasar Scharff, bearbeitet und ergänzt von G. Jaeckel. Erster Band: Die geschichtliche Entwicklung bis zu Herzog Georg II. von Liegnitz-Brieg-Wohlau (1547–1586)*, Weinsberg 1980; Zweiter Band: *Joachim Friedrich von Lieg-*

nitz-Brieg-Wohlau (1586–1602) bis zum Ende des Piastengeschlechts, ed. G. Jaekel, Weinsberg 1982.

Jahrbuch des Deutschen Adels, sv. 1–3, Berlin 1896, 1898, 1899.

JAKUBEC, Ondřej, *Renesanční epitaf jako médium společenské a náboženské reprezentace*, in: Ku věčné památce. Malované renesanční epitafy v českých zemích, ed. O. Jakubec, Olomouc 2007, s. 11–24.

JASIŃSKI, Kazimierz, *Powiązania genealogiczne Piastów (Małżeństwa piastowskie)*, in: Piastowie w dziejach Polski. Zbiór artykułów z okazji trzechsetnej rocznicy wygaśnięcia dynastii Piastów, ed. R. Heck, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s. 135–148.

JASIŃSKI, Kazimierz, *Rodowód Piastów śląskich. Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziębiccy, głogowscy, żagańscy, oleśniccy, opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy*. Wstęp do drugiego wydania T. Jurek, Kraków 2007.

JEŽ, Radim, *Manželské soužití knížete Václava III. Adama s Marií z Pernštejna v polovině 16. století*, Těšínsko, 2008, č. 4, s. 1–15.

JEŽ, Radim, *Pompa nobilitatis. Hrabata z Hohenemsu a těšínská knížata v období manýrismu*, 1. část, Těšínsko, č. 1, 2013, s. 1–13; 2. část, Těšínsko, č. 2, 2013, s. 1–14.

JEŽ, Radim, *Poslední těšínské Piastovci. Knižecí rod v období renesance, manýrismu a raného baroka*. Dišertační práce, FF MU, Brno, 2015.

JEŽ, Radim, *Slavnosti na dvorech těšínských knížat renesančního věku*, Těšínsko, č. 4, 2009, s. 1–10.

JEŽ, Radim, *Těšínský kníže Fridrich Kazimír a Vratislav z Pernštejna (vzájemné vztahy s edicí korespon-*

dence z let 1564–1571), Práce a studie Muzea Beskyd – společenské vědy, 18, 2007, s. 137–175.

JEŽ, Radim, *Urbář těšínské komory a svatební smlouva knížete Václava II. s Annou Braniborsko-Ansbašskou z roku 1518*, Práce a studie Muzea Beskyd – společenské vědy, 18, 2007, s. 107–136.

JOOST, Sebastian, *Zwischen Hoffnung und Ohnmacht*, Berlin 2009.

JUJECZKA, Stanisław, *Nieznane źródła do dziejów budowy Mauzoleum Piastów w Legnicy*, Szkice Legnickie, 23, 2002, s. 122–136

JUJECZKA Stanisław – KUPEĆ Krzysztof, *Urzednicy miejscy Legnicy do 1740/1741 roku*, in: Spisy urzędników miejskich z obszaru dawnej Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza Zachodniego, t. I: Śląsk, Legnica, Toruń 2012.

KACZMAREK, Romuald – WITKOWSKI, Jacek, *Mauzoleum Świętej Jadwigi w Trzebnicy*, Wrocław 1993.

KACZMAREK-LÖW, Klara, *Działalność Fryderyka II legnicko-brzeskiego na polu mecenatu artystycznego i kulturnego – stan i perspektywy badań*, in: Tradycje nauki legnickiej, Legnica 2007, s. 80–88.

KADICH, Heinrich von – BLAŽEK, Conrad, *Der Mährische Adel* (= J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, Bd. IV, Abth. 10), Nürnberg 1899.

KAGANIEC, Małgorzata, *Dorota Elżbieta legnicko-brzeska, księżna Nassau-Dillenburg (1646–1691)*, Szkice Legnickie, 28, 2007, s. 199–210.

KAGANIEC, Małgorzata, *Heraldyka Piastów śląskich 1146–1707*, Katowice 1992.

KALINOWSKI, Konstanty, *Gloryfikacja dynastii piastowskiej w sztuce Śląska wieku XVII i XVIII*, in: Funkcja dzieła sztuki. Materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Szczecin 1970, red. E. Studniarkowa, Warszawa 1972, s. 214.

KALINOWSKI, Konstanty, *Gloryfikacja panującego i dynastii w sztuce Śląska XVII i XVIII wieku*, Warszawa-Poznań 1973.

KALINOWSKI, Piotr, *Monety książąt legnicko-brzeskich. Katalog. Lata 1296–1873*, Kalety 2009.

KALINOWSKI, Piotr, *Monety książąt oleśnickich. Katalog. Lata 1309–1884*, Kalety 2009.

KALISTA, Zdeněk, *Valdštejn: Historie odcizení a snu*. Praha 2002.

KAMIŃSKI, Nicola, *Andreas Gryphius*, Stuttgart 1998.

KANTOROWICZ, Ernst Hartwig, *Dvě těla krále: studie z dějin středověké politické teologie*, Praha 2014.

KANTOROWICZ, Ernst Hartwig, *The King's Two Bodies. A Study in Medieval Political Theology*, Princeton 1957.

KARANT-NUNN, Susan C., *The Reformation of the Ritual. An interpretation of early modern Germany*, London-New York 1997.

KARLAK, Weronika, *Bibliotheca Piastorum Brengensis – szkolny księgozbiór dzidziectwem kulturowym śląskich Piastów*, in: Piastowskie kolekcje ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, edd. I. Bińkowska, D. Conogni-Łańcucka, Wrocław 2015, s. 48–70.

KARNICKA, Magdalena, *Medale i monety pamiątkowe książąt legnickich i brzeskich XVI–XVII w. w zbiorach Muzeum Narodowego we Wrocławiu, in: Dziedzictwo refomacji w księstwie legnicko-brzeskim*. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej w dniach 8–10 grudnia 2005 r. w Muzeum Miedzi w Legnicy, edd. J. Harasimowicz, A. Lipińska, Legnica 2007, s. 367–377.

KARNICKA, Magdalena, *Medale i monety pamiątkowe książąt ziębickich*, in: Ziębice – miasto św. Jerzego. Dzieje i kultura dawnej stolicy książęcej, ed. B. Czechowicz, Wrocław 2010, s. 101–115.

Katalog zabytków sztuki. Województwo Wrocławskie. Oleśnica, Bierutów i okolice, edd. J. Pokora, M. Zlat, Warszawa 1983.

KIRSCHNER, Ernst Daniel Martin, *Die Kurfürstinnen und Königinnen auf dem Throne der Hohenzollern, 2. Die letzten acht Kurfürstinnen*, Berlin 1867, s. 182–220.

Kleiner geschichtlicher Abriss der Historie, in: Diakoniewerk Kloster Dobbertin gGmbH, dostępne z: <https://www.kloster-dobbertin.de/cms/historisches-kloster/touristeninformation-geschichte>.

KLEISNER, Tomáš, *České barokní pohřební medaile*, Epigraphica & Sepulcralia, 4, 2013, s. 231–251.

Kloster Dobbertin, Geschichte – Bauen – Leben, edd. S. Bock, B. Gnekow, D. Handorf; H. Schmettow, Schwerin 2012.

KLOKE, Ines Elisabeth, *Die gesellschaftliche Situation der Frauen in der frühen Neuzeit im Spiegel der Leichenpredigten*, in: Die Familie als sozialer und historischer Verband. Untersuchungen zum Spätmittelalter und zur frühen Neuzeit, ed. P.-J. Schuler, Sigmaringen 1987.

KNESCHKE, Ernst Heinrich, *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon*, I–IX. Leipzig

KNOZ, Tomáš, *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, Praha 2008.

KNOZ, Tomáš, *Todten-Gerüßt. Dobrá smrt ctnostného šlechtice v pohřebních kázáních Dona Florentia Schillinga*, in: Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university C 49, Brno 2002 [vyd. 2004], s. 119–134.

KOLDÍNSKÁ, Marie, *Každodennost renesančního kavalíra*, Praha-Litomyšl, 2001.

KOPECKÝ, Milan, *K české barokní homiletice*, in: O barokní kultuře, ed. M. Kopecký, Brno 1968, s. 61–74.

KOPICKI, Edmund, *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych*, Warszawa 1995.

KOPICKI, E., *Katalog podstawowych typów monet i banknotów polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*, 8, 1, Monety śląskie okresu nowożytnego, Warszawa 1982.

KORBELÁŘOVÁ, Irena, „*Buď Bohu chvála a čest, že jest dáti ráčil, z cizích zemí domů v dobrým zdraví se navrátiti...*“ *Cesty Kryštofa Bernarda Skrbenského z Hříště ve světle jeho Knihy pamětí*, Acta historica USO, 3/2010, s. 33–52.

KORBELÁŘOVÁ, Irena, *Kavalířská cesta Ferdinanda Jana z Lichtenštejna*, ČSZM, sér. B, 57, 2008, s. 220–227.

KORBELÁŘOVÁ, Irena, *Viktuálie a personálie v kuchyňských útech břežské knížecí komory z roku 1660. Ediční příspěvek k výzkumu barokních dvorských slavností*, ČSZM, sér. B, 61, 2012, s. 77–88.

KORBELÁŘOVÁ, Irena, *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže. Svatby na slezských knížecích dvorech v době raného baroka*, Opava 2014.

KORBELÁŘOVÁ, Irena, *Žena ve slezské měšťanské společnosti barokní doby. Východiska, rámce, zjištění*, Opava 2012.

KORBELÁŘOVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf, „... i přisedl vévoda do vozu ke knížecí nevěstě...“. *Příspěvek k poznání dvorských ceremoniálů posledních Piastovců na příkladu Jiřího III. Břežského*, Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis, 5, 2012, s. 175–197.

KORBELÁŘOVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf, „*De illustribus feminis Silesiae*“. *O znamenitých ženách Slezska*, Opava 2013.

KORBELÁŘOVÁ, Irena – ŽÁČEK, Rudolf, *Těšínsko – země Koruny české. K dějinám knížectví od počátků do 18. století*, Český Těšín 2008.

KOSTOWSKI, Jakub, *Mauzoleum Piastów*, in: Kultura artystyczna dawnej Legnicy, ed. J. Harasimowicz, Opole 1991, s. 74–82.

KOZERSKI, Paweł – TECHMAŃSKA, Anna, *Katalog wystawy mennictwa Piastów śląskich ze zbiorów Muzeum Piastów śląskich w Brzegu*, Brzeg 2007.

KRAFFT, Adalbert Hermann, *Chronik von Liegnitz, 2/2, Vom Tode Friedrichs II. bis zum Aussterben des Piastenhauses 1547–1675*, Liegnitz 1871.

KRÁL Z DOBRÉ VODY, Adalbert, *Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien*, Prag 1904.

KRÁL, Pavel, *Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovnických a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století*, in: Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr

(1526–1740), edd. V. Bůžek, P. Král, Opera historica, 10, 2003, s. 439–456.

KRÁL, Pavel, *Pohřební hostiny jako prostředek a místo komunikace raně novověké společnosti*, in: Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku, edd. V. Bůžek, P. Král, Opera historica, 8, 2000, s. 315–332.

KRÁL, Pavel, *Smrt a pohřby české šlechty na prahu novověku*, České Budějovice 2004.

KRÁL, Pavel, *Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*. České Budějovice 2002.

KREBS, Julius, *Art. Herzog Christian von Wohlau*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 35, 1900, s. 144–154.

KREBS, Julius, *Ein Prinzenbesuch am Hofe der Brieger Piasten (1618–1621)*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 14, 1878, s. 431–450.

KREBS, Julius, *In der Gruft der Piasten zum Briege*, Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift, III, 1881, s. 276–279.

KRYŠTŮFEK, František X., *Smrt Lutherova*, Časopis katolického duchovenstva, 33, 1893, č. 1, s. 23–44, č. 2, 98–105, č. 3, 149–158, č. 4, 215–225.

KUBEŠ, Jiří – MAREŠOVÁ, Marie – PANOCH, Pavel, *Rodová paměť a sebezpředstavení v podání Kryštofa Václava z Nostic (1648–1712). Příspěvek k reprezentačním strategiím barokní slezské šlechty*, in: Slezsko – země Koruny české. Historie a kultura 1300–1740, edd. H. Dáňová, J. Klípa, L. Stolárová, Praha 2008, s. 347–374.

KUBEŠ, Jiří (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004. *Kultura*

baroka v Čechách a na Moravě, ed. Z. Hojda, Praha 1992.

KUNZE, Jens, *Leichenpredigten*, in: Sterben und Tod. Geschichte – Theorie – Ethik. Ein interdisziplinäres Handbuch, edd. H. Wittwer, D. Schäfer, A. Frewer, Stuttgart-Weimar 2010, s. 257–261.

KYSUČAN, Lubor, *Antika v baroku – kulisa nebo živý pramen? Antická tradice v barokní době a její využití na příkladu barokních slavností v cisterciáckém klášteře ve Žďáře*, Graeco-Latina Brunensia, 17, 2012, 2, s. 95–109.

LABUDDA, Alfons, *Liturgia pogrzebu w Polsce do wydania Rytuału Piotrkowskiego (1631)*, Studium historyczno-liturgiczne, Warszawa 1983.

LANGER, Andrea, *Die Visualität der lutherischen Konfession in der Kunst der schlesischen Territorien (16. – 18. Jahrhundert)*, in: Kulturgeschichte Schlesiens in der Früher Neuzeit, ed. K. Garber, Tübingen 2005, s. 819–866.

LE GOFF, Jacques, *Zrození očištění*, Praha 2003.

Legnica. Zarys monografii miasta, ed. S. Dąbrowski, Wrocław-Legnica 1998.

Leichenpredigten als Medien der Erinnerungskultur im europäischen Kontext (Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften), Bd. 5, ed. E.-M. Dickhaut, Stuttgart 2014.

Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften, Bd. 1–4, ed. R. Lenz, Köln-Wien 1975, Marburg 1979, Marburg 1984, Stuttgart 2004.

LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard (edd.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.

LENZ, Rudolf (ed.), *Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften*, Köln-Wien 1975.

LENZ, Rudolf, *Katalog der Leichenpredigten und sonstiger Trauerschriften in der Öffentlichen Woiwodschaftsbibliothek zu Oppeln-Rogau*, Sigmaringen 1998.

LENZ, Rudolf, *De mortuis nil nisi bene? Leichenpredigten als multidisziplinäre Quelle unter besonderer Berücksichtigung der historischen Familienforschung, der Bildungsgeschichte und der Literaturgeschichte*, Sigmaringen 1990.

LENZ, Rudolf, *Emotion und Affektion in der Familie der Frühen Neuzeit. Leichenpredigten als Quellen der historischer Familienforschung*, in: Die Familie als sozialer und historischer Verband. Untersuchungen zum Spätmittelalter und zur frühen Neuzeit, P.-J. Schuler (ed.), Sigmaringen 1987, s. 121–145.

LENZ, Rudolf, *Katalog ausgewählter Leichenpredigten der ehemaligen Stadtbibliothek Breslau*, Marburg-Lahn 1986.

LENZ, Rudolf, *Katalog der Leichenpredigten und sonstiger Trauerschriften in ober-schlesischen Bibliotheken und Archiven*, Stuttgart, 2000.

LENZ, Rudolf, *Katalog der Leichenpredigten und sonstiger Trauerschriften in der Bibliothek der Schloßkirche zu Oels*, Sigmaringen 1998.

LENZ, Rudolf, *Katalog der Leichenpredigten und sonstiger Trauerschriften in niederschlesischen Bibliotheken und Archiven*, Stuttgart 2002.

LENZ, Rudolf, *Katalog der Leichenpredigten und sonstiger Trauerschriften in der Bibliothek des Ossolineums Wroclaw (Breslau)*, Sigmaringen 1998.

LENZ, Rudolf, *Katalog der Leichenpredigten und sonstiger Trauerschriften in der Dombibliothek Breslau*, Sigmaringen 1997.

LENZ, Rudolf, *Leichenpredigten als Quellen zur Erforschung der barocken Kultur- und Literaturlandschaft Schlesien*, in: Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau XXXI (1990).

LESEMANN, Silke, *Frauen in Hildesheimer Leichenpredigten des 17. und 18. Jahrhunderts*, Hildesheimer Jahrbuch, 63, 1992, s. 85–97.

LESZCZYŃSKI, Józef, *Nowożytni Piastowie śląscy*, in: Piastowie w dziejach Polski. Zbiór artykułów z okazji trzechsetnej rocznicy wygaśnięcia dynastii Piastów, ed. R. Heck, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s. 96–134.

LISCH, Georg Christian Friedrich, *Über den Charakter des Herzogs Christian I. Louis*, Jahrbücher des Vereins für Mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde, 9, 1844, s. 244–246.

LLEWELLYN, Nigel, *The Art of Death. Visual Culture in the English Death Ritual c. 1500–c. 1800*, London 1991.

LONG, Anthony A., *Hellénistická filosofie. Stoikové, epikurejci, skeptikové*, Dějiny filosofie 3, Praha 2003.

Lutherův Malý katechismus s výkladem, Český Těšín 1995.

MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích*, 1–4, Praha 1992–1999.

MALÝ, Tomáš – SUCHÁNEK, Pavel, *Obrazy očistce. Studie o barokní imaginaci*, Brno 2013.

MALÝ, Tomáš, *Komemorativní kultura v českých zemích raného novověku*, in: Ku věčné památce.

Malované renesanční epitafy v českých zemích, ed. O. Jakubec, Olomouc 2007.

MARSCH, Angelika, *Das Fürstentum Liegnitz-Brieg-Wohlau in den Ansichten der Frühen Neuzeit*, in: Dziedzictwo refomacji w księstwie legnicko-brzeskim. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej w dniach 8–10 grudnia 2005 r. w Muzeum Miedzi w Legnicy, edd. J. Hara-simowicz, A. Lipińska, Legnica 2007, s. 351–366.

MAŠEK, Petr, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, I., II. díl, Praha 2008, 2010.

MATEJKO-PETERKA, Ilona, *Książęta, pieczęcie i władza. Studium ze sfragistyki Piastów legnicko-brzeskich*. Rozprawa doktorska, Zielona Góra 2012.

MATEJKO-PETERKA, Ilona, *Książęta, pieczęcie i władza. Studium ze sfragistyki Piastów legnicko-brzeskich*, Warszawa 2016.

MATEJKO-PETERKA, Ilona – PETERKA, Jiří, *Medale i monety ślubne księcia wirtembersko-oleśnickiego Chrystiana Ulryka I i jego żon*, in: Vůkol Slezska / Circum Silesiae, ed. P. Tesař, Opava 2019, s. 102–115.

Mecklenburgischer Adel in der Frühen Neuzeit 1500–1750, in: Institut Deutsche Forschung. Adels Forschungen und Quellennachweise zum deutschen Adel, dostupné z <http://home.foni.net/~adelsforschung1/meck19.htm>.

MEYER, Dietrich, *Schlesische Leichenpredigten in der Frühen Neuzeit*, in: Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften, Bd. 4., ed. R. Lenz, s. 179–207.

MILCH, Werner, *Daniel von Czepko. Persönlichkeit und Leistung*, Breslau 1934.

MOHAUPT, Jacob Gottlieb, *Geschichtliche und statistische Nachrichten über die Stadt Ohlau, wie solche im Manuskript nach dem Neubau der Thurm-spitze an der dasigen evangelischen Pfarrkirche am 11. November 1836 in der Thurmknopf gelegt worden sind*, Brieg 1837.

MOHR, Rudolf, *Das Ende der Leichenpredigten*, in: Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften, Bd. 3, ed. R. Lenz, s. 293–330.

MOLEND, Maria – SEPIAŁ, Marcin, *Ubiory książąt brzeskich jako środek manifestacji ich książęcej pozycji*, in: Historia u Piastów, Piastowie w historii. Z okazji trzechsetlecia śmierci ostatniej z rodu, książęnej Karoliny, ed. B. Czechowicz, Brzeg 2008, s. 193–206.

MRÓZ-JABŁECKA, Kalina, *Die weiblichen Lebensweisen in den barocken Funeraldrucken: Gedächtnisformen der urbanen Kultur am Beispiel der Stadt Breslau von Mitte des 17. bis Mitte des 18. Jahrhunderts*, Berlin 2011.

MROZOWICZ, Wojciech, *Nad ōrodłami do genealogii rodu Jerzego z Podiebradu. Rękopis Christiana Ezechiela i jego ōródła*, in: Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové, edd. I. Hlaváček, J. Hrdina, Praha 1998, s. 279–299.

MUSIK-MOSKAL, Magdalena, *Pomniki nagrobne Piastów legnickich w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, in: Historia u Piastów, Piastowie w historii. Z okazji trzechsetlecia śmierci ostatniej z rodu, książęnej Karoliny, ed. B. Czechowicz, Brzeg 2008, s. 181–192.

MÜLLER, Karl August, *Vaterländische Bilder, in einer Geschichte und Beschreibung der alten Burgfesten und Ritterschlösser Preußens*, I, Glogau 1837.

MÜNCH, Gotthard, *Charlotte von Holstein-Sonderburg. Ein Lebensbild aus dem schlesischen Barock*, Breslau 1941.

MÜNCH, Gotthard, *Charlotte von Liegnitz, Brieg und Wohlau, die Schwester des letzten Piasten*, Archiv für schlesische Kirchengeschichte, 10, 1952, s. 148–188; 11, 1953, s. 127–168; 12, 1954, s. 112–169; 13, 1955, s. 172–227.

MÜNCH, Gotthard, *Kaspar von Lohenstein und Matthias Rauchmiller*, Jahrbuch der schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau, 11, 1966, s. 54–55.

Neue Deutsche Biographie, 1–27, Berlin 1953–2019.

Neues Preußisches Adels-Lexicon oder genealogische und diplomatische Nachrichten, etc., 1–5 + Zweites Supplement etc., Leipzig 1836–1843.

NEUMANN, Carsten, *Die Renaissancekunst am Hofe Ulrichs zu Mecklenburg*, Kiel 2009.

NIEKUS MOORE, Cornelia, *Erbauungsliteratur als Gebrauchsliteratur für Frauen im 17. Jahrhundert. Leichenpredigten als Quelle weiblicher Lesegeohnheiten*, in: Der Umgang mit dem religiösen Buch. Studien zur Geschichte des religiösen Buches in Deutschland und Frankreich in der frühen Neuzeit, edd. H. E. Bödeker, G. Chaix, P. Veit, Göttingen 1991, s. 291–315.

OHLER, Norbert, *Umírání a smrt ve středověku*, Praha 2001.

OCHMANN-STANISZEWSKA, Stefania, *Dynastia Wazów w Polsce*, Warszawa 2006.

Oława. Zarys monografii miasta, ed. K. Matwijowski, Wrocław-Oława 2004.

OPITZ, Martin, *Briefwechsel und Lebenszeugnisse: kritische Edition mit Übersetzung*, Berlin 2009.

ORZECOWSKI, Kazimierz, *Akta do dziejów sejmku śląskiego*, Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, 26, 1971, s. 453–469.

ORZECOWSKI, Kazimierz, *Ewolucja centralnych urzędów w księstwach brzeskim i legnickim w drugiej połowie XVI i w pierwszej połowie XVII wieku*, Studia Prawnicze, Księga Pamiątkowa ku czci prof. i dra Witolda Świdy, Warszawa 1969, s. 360–374.

ORZECOWSKI, Kazimierz, *Generalny starosta Śląska. Ewolucja urzędu*, Acta Universitatis Wratislaviensis 2616, Pravo CCXXXVIII, 2004, s. 117–133.

ORZECOWSKI, Kazimierz, *Obsadzanie generalnego starostwa na Śląsku, zwłaszcza po wojnie trzydziestoletniej*, Przegląd Prawa i Administracji, I, Wrocław 1971, s. 180–185.

ORZECOWSKI, Kazimierz, *Ogólnośląskie zgromadzenia stanowe*, Warszawa-Wrocław 1979.

ORZECOWSKI, Kazimierz, *Sejm i sejmiki w ustroju feudalnego Śląska*, Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, 31, 1976, s. 197–207.

ORZECOWSKI, Kazimierz, *Terytorialne podziały na Śląsku*, Kwartalnik Opolski, 17, 1971, č. 2, s. 53–69, č. 3, s. 74–91, č. 4, s. 83–105; 18, 1972, č. 2, s. 28–44, č. 3, s. 5–22.

ORZECOWSKI, Kazimierz, *Terytorialne podziały w przeszłości Śląska*, Kwartalnik Opolski, 18, 1972, č. 1, s. 5–21.

ORZECOWSKI, Kazimierz, *W sprawie genezy kolegalności śląskiego Urzędu Zwierzchniego*, Studia z historii ustroju i prawa. Prace Wydziału Prawa

i Administracji Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, 2002, s. 295–303.

OSOWSKI, Mirosław, *Bibliotheca Rudolphina Legnicensis: renesansowa kolekcja księcia Jerzego Rudolfa*, in: Piastowskie kolekcje ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, edd. I. Bińkowska, D. Conogni-Łańcucka, Wrocław 2015, s. 71–81.

OSWALD, Gertrud, *Fest – Hof – Zeremoniell dargelegt an den Begräbnisfeierlichkeiten Karl II. von Innerösterreich – ein kultur- und sozialpolitischer Bericht*. Diplomarbeit. Geisteswissenschaftliche Fakultät der Universität Wien, Wien 1986.

Ottův slovník naučný, 28 dílů, Praha 1888–1909.

Ottův slovník naučný nové doby, 6 dílů, Praha 1930–1943.

PÁNEK, Jaroslav, *Aristokratické slavnosti české renesance*, Opus musicum, 19, 1987, s. 289–297.

PÁNEK, Jaroslav, *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského ve světle hofmistrovské instrukce z roku 1592*, in: Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového, ed. Z. Hojda, Praha 1992, s. 189–199.

PASICIEL, Stanisław, *Gotycka przebudowa kościoła klasztornego cysterek w Trzebnicy. Kaplica św. Jadwigi i nieukończony chór*, Gniezno 2014.

PARAVICINI, Werner, *Von Schlesien nach Frankreich, England, Spanien und zurück. Über die Ausbreitung Kultur im später Mittelalter*, in: Adel in Schlesien, 1. Herrschaft – Kultur – Selbstdarstellung, eds. J. Harasimowicz, M. Werner, Oldenbourg 2010, s. 135–206.

PASTENACI, Stephan, *Probleme der Edition und Kommentierung deutschsprachiger Autobiographi-*

en und Tagebücher der Frühen Neuzeit, dargestellt anhand dreier Beispiele, in: Edition von autobiographischen Schriften und Zeugnissen zur Biographie, ed. J. Golz, Tübingen 199, s. 10–26.

PAVLÍČKOVÁ, Radmila, „*Da ligt nu alles an der kunst wol zu sterben*“. *Die Sammlung 'Catholische Leichpredigen' des Matthias Tympius*, Wolfenbütteler Barock-Nachrichten, 36, 2009, s. 65–80.

PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Graf Zierotin, ist hin! Komemorativní tisky v kontextu rodové, kazatelské a řádové sebezprezentace*, Časopis Matice moravské, 132, 2013, s. 329–350.

PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Jasná zlatá hvězda Šternbersko-Lažanská. Žena, muž a dítě v pohřebním kázání nad Marií Maxmiliánou Aurelií Lažanskou z roku 1665*, Historica Olomucensia. Sborník prací historických, 36, 2009, s. 43–66.

PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Katholische Leichenpredigten über Bischöfe in der Frühen Neuzeit*. Barok:historia, literatura, sztuka, 16, 2009, č. 1, s. 41–74.

PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Konfessionelle Polemik in der Begräbnishomiletik. Fünf Leichenpredigten des Kontroverspredigers Georg Scherer aus den Jahren 1583–1603*, Acta Comeniana, 48, 2010, s. 7–41.

PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Nesmrtelná sláva vojevůdce. Pohřební kázání nad generálem Janem Šporkem, rodová komemorace a historiografie*, Historie a vojenství Časopis Vojenského historického ústavu, 58, 2009, č. 1, s. 31–43.

PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Leichenpredigt und Lügenpredigt. Hildesheim im Licht der Leichenpredigten und Pamphlete aus den Jahren 1578–1581*, Wolfenbütteler Barock-Nachrichten, 40, 2013, s. 117–142.

PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Triumphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008.

PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Výzdoba pohřebních kázání nad olomouckými biskupy. Příspěvek ke katolické komemoraci v raném novověku*, in: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: Sborník ze 17. odborné konference Olomouc, 5. – 6. listopadu 2008, ed. R. Krušínský, Olomouc 2009.

PELZ, Annegret, „*Ob und wie Frauenzimmer reisen sollen?*“ *Das reisende Frauenzimmer als Entdeckung des 18. Jahrhunderts*, Oldenburg 1993.

Geschichte Schlesiens, 2, Die Habsburger Zeit 1526–1740, edd. L. Petry, J. J. Menzel, Darmstadt 1973.

PFEIFFER, Fritz, *Das Mausoleum der letzten Piasten zu Liegnitz. Monumentum piasteum*, in: Bunte Bilder aus dem Schlesierlande, II, Breslau 1903, s. 207–219.

PFEIFFER, Fritz, *Zur Geschichte des St. Johannis-Kirche zu Liegnitz*, Mitteilungen des Geschichts- und Altertums-Vereins zu Liegnitz, 7, 1918/1919, s. 78–140.

Piastowie. Leksykon Biograficzny, edd. S. Szczur, K. Ożóg, Kraków 1999. *Piastowskie kolekcje ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, edd. I. Bińkowska, D. Conogni-Łańcucka, Wrocław 2015.

PICKEL, Othmar, *Die österreichischen Leichenpredigten des 16. bis 18. Jahrhunderts*, in: Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften, ed. R. Lenz, Köln-Wien 1975, s. 166–199.

PIECH, Zenon, *Mitra książęca w świetle przekazów ikonograficznych od czasów rozbitcia dzielnicowego*

do końca epoki jagiellońskiej, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, 35, 1987, č. 1, s. 3–48.

PIECH, Zenon, *Ikonografia pieczęci Piastów*, Kraków 1993.

PIEŃKOWSKI, Robert, *Monety nieobiegowe Piastów legnicko-brzeskich*, in: Silesia numismatica Ducatus Lignicensis et Bregensis, Liber I, ed. B. Paszkiewicz, Legnica 2001, s. 91–117.

PIEŃKOWSKI, Robert, *Monety okolicznościowe książąt legnicko-brzeskich*, in: Pieniądz pamiątkowy i okolicznościowy – wspólnota dziejów, Białoruś-Litwa-Łotwa-Polska-Ukraina, Materiały z IV Międzynarodowej Konferencji Numizmatycznej, Supraśl 7–9 IX 2000 r., ed. K. Filipow, Warszawa 2000, s. 131–143.

PIEŃKOWSKI, Robert, *Monety pośmiertne Piastów legnicko-brzeskich*, Theatrum historiae, 6, Pardubice 2010, s. 309–320.

PIEŃKOWSKI, Robert, *Nieznane monety i medale księstwa legnicko-brzesko-wołowskiego we współczesnych zbiorach polskich a czeskich*, in: Silesia numismatica Ducatus Lignicensis et Bregensis, Liber I, ed. B. Paszkiewicz, Legnica 2001, s. 165–177.

PIKULSKI, Andrzej, *Mitra. Studium historyczno-artystyczne*, Lublin 2002.

PILNÁČEK, Josef, *Rody starého Slezska*, ed. K. Müller, Brno 1991–1998.

PINDUR, David, *Książę czasów przełomu. Kazimierz II Cieszyński (1450–1528) i jego władztwo*, Wrocław 2010.

PINDUR, David, *Těšínsko za vlády piastovského knížete Kazimíra II. (1477–1528)*, Práce a studie Muzea Beskyd – společenské vědy, 14, 2004, s. 1–93.

PLASGER, Georg, *Johannes Calvins Theologie – Eine Einführung*, Göttingen 2008.

PLODECK, Karin, *Hofstruktur und Hofzeremoniell in Brandenburg-Ansbach vom 16. bis zum 18. Jahrhundert. Zur Rolle des Herrschaftskultes im absolutistischen Gesellschafts- und Herrschaftssystem*, Ansbach 1972.

POL, Nicolaus, *Jahrbücher der Stadt Breslau*, 3, Breslau 1819.

POLACZKÓWNA, Helena, *Geneza orła Piastowskiego*, Roczniki Historyczne, 6, 1930, s. 1–11.

POSADOWSKY-WEHNER, Arthur von, *Geschichte des schlesischen uradligen Geschlechtes der Grafen Posadowsky-Wehner Freiherr von Postelwitz: nebst einem Anhang enthaltend Nachrichten über das Breslauer Patrizier-Geschlecht von Wehner*, Breslau 1891.P

RCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Dvě pohřební kázání od svatého Salvátora. Luteráni na Starém Městě pražském*, Documenta Pragensia, 2014.

PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Konversionserzählungen. Die Darstellung des Glaubenswechsels in lutherischen Leichenpredigten aus dem 16. Jahrhundert*, Acta Comeniana, 53, č. 29, 2015, s. 87–122.

PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *O útěše proti smrti. Víra, smrt a spása v pohřebních kázáních v období konfesionalizace*, Praha 2017.

PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Trimphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008.

PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Vizuální a performativní prvky v pohřebním kázání nad olomouc-*

kým biskupem Karlem z Lichtensteinu-Castelcornu z kostela sv. Petra a Pavla v Brně z roku 1695, Opuscula historiae atrium, 66, 2017, s. 150–165.

PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila, „*Co jest spase-ní? Na čem záleží?*“ *Prezentace konfese v pohřebních kázáních: mezi násilím a spásou*. Folia Historica Bohemica, 30, 2015, s. 91–111.

PRIBRAM, Alfred Francis, *Österreich und Brandenburg 1685–1686*, Innsbruck 1884.

PROKOP, Krzysztof R., *Joachim Fryderyk*, in: Piastowie. Leksykon biograficzny, edd. S. Szczur, K. Ożóg, Kraków 1999, s. 528–529.

PRZAŁA, Jan, *Sarkofagi Piastów w Brzegu i Legnicy*, Roczniki Sztuki Śląskiej, IX, 1973 s. 39–65.

PRZYBYTEK, Dariusz, *Piastowie legnicko-brzescy w dziejach śląskich*, in: Piastowskie kolekcje ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, edd. I. Bińkowska, D. Conogni-Łańcucka, Wrocław 2015, s. 33–47.

PTAK, Marian, *Czy istniało Księstwo Legnicko-Brzeskie? Ustrój polityczny i prawny władztwa Piastów legnicko-brzesko-wołowskich w XVI i XVII wieku*, in: Dziedzictwo reformacji w księstwie legnicko-brzeskim, edd. J. Harasimowicz, A. Lipińska, Legnica 2007, s. 13–21.

PTAK, Marian, *Spór o Księstwo Oleśnickie w latach 1647–1649. Ze studiów nad publicznoprawną pozycją książąt śląskich*, Acta Universitatis Wratislaviensis, No 3375, Prawo CCCXIII, 2011, s. 53–66.

PTAK, Marian, *Śląskie ordynacje ziemskie*, Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, 34, 1979, s. 17–35.

PTAK, Marian, *Urzędy stanowe księstwa brzeskiego*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 1953, Prawo CCLVI, 1997, s. 19–46.

PTAK, Marian, *Zgromadzenia i urzędy stanowe księstwa wołowskiego*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 1033, Prawo CLXXII, 1989, s. 27–56.

PTAK, Marian, *Zgromadzenia stanowe księstwa brzeskiego*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 1853, Prawo CCXLIX, 1996, s. 39–105.

PTAK, Marian, *Zgromadzenia stanowe księstwa legnickiego*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 2070, Prawo CCLXI, 1998, s. 19–81.

PTAK, Marian, *Zgromadzenia stanowe księstwa oleśnickiego w pierwszej połowie XVIII w.*, Acta Universitatis Wratislaviensis, No 612, Prawo, CVI, 1985, s. 95–120.

PULZ, Waltraud, „*Nicht alles nach der Gelehrten Sinn geschrieben*“ – *Das Hebammenanleitungsbuch von Justina Siegemund. Zur Rekonstruktion geburtshilfliche Überlieferungswissens frühneuzeitlicher Hebammen und seiner Bedeutung bei der Herausbildung der modernen Geburtshilfe*, München 1994.

Quellenvielfalt und editorische Methoden, edd. M. Thumser, J. Tandecki, Toruń 2003.

RAFF, Albert, *Die Münzen und Medaillen der Nebenlinie Oels*, in: *Die Münzen und Medaillen der Württembergischen Nebenlinien Mömpelgard, Neuenstadt, Oels und Weiltingen*, edd. U. Klein, A. Raff, Stuttgart 2013, s. 171–391.

RANK, Josef, *Všeobecný slovník příruční jazyka českého a německého*, I, II, Praha-Videň-Lipsko, s. d.

RÄDLE, Fidel, *Lateinische Trauergedichte (Epicedia) im Überlieferungszusammenhang von Lei-*

chenpredigten, in: *Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften*, Bd. 4., ed. R. Lenz, s. 237–267.

ROHRSCHEIDER, Michael, *Johann Georg II. von Anhalt-Dessau. Eine politische Biographie*, Berlin 1998.

ROK, Bogdan, *Druki żałobne w dawnej Polsce XVI–XVIII w.*, in: *Wesela, chrzciny i pogrzeby w XVI–XVIII wieku. Kultura życia i śmierci*, ed. H. Suchojad, Warszawa 2001, s. 187–201.

ROSPOND, Stanisław, *Nazwy geograficzne Śląska*, Warszawa 1970.

ROSPOND, Stanisław, *Słownik nazwisk śląskich*, Wrocław 1967.

RUMMEL, Mariella, *Die rechtliche Stellung der Frau im Sachsenspiegel-Landrecht*, Frankfurt am Main-New York 1987.

RUSTERHOLZ, Sibylle, *Rhetorica mystica. Zu Daniel Czepkos Parentatio auf die Herzogin Louise*, in: *Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften*, Bd. 2, ed. R. Lenz, s. 235–253.

RYANTOVÁ, Marie, *Polyxena z Lobkovic, rozená z Pernštejna, a její hospodářská činnost*, in: *Pernštejnové v českých dějinách*, ed. P. Vorel, Pardubice 1994, s. 105–114.

Sacrum w mieście: średniowiecze i wczesna epoka nowożytna: Wymiar religijny, kulturalny i społeczny, ed. D. Quirini-Popławska, Kraków 2016.

SAKWERDA, Jan, *Dawne medalierstwo śląskie. Wystawa medali*, Wrocław 1994.

SAMOCKA-LIPIŃSKA, Marta, *Inwentarz księgozbioru dawnej biblioteki ewangelickiego kościoła zam-*

kowego, obecnie kościoła parafialnego pw. św. Jana Ewangelisty w Oleśnicy, Wrocław 2001.

SATORI (NEUMANN), J., *Dorothea Sibylla, Herzogin von Liegnitz und Brieg. Eine historische Erzählung*, 2 Bd., Leipzig 1843.

SAURMA-JELTSCH, Hugo Frhr. von, *Schlesische Münzen und Medaillen*, Breslau 1883.

SEDLÁČEK, August, *Místopisný slovník historický království českého*, Praha 1908.

SEHLKE, Stephan, *Das geistige Boizenburg: Bildung und Gebildete im und aus dem Raum Boizenburg vom 13. Jahrhundert bis 1945*, Norderstedt 2011.

SENECA, Lucius Annaeus, *O dobrodiních*, Praha 1992. SERWIA SKI, Maciej, *Henryk III Walezy w Polsce. Stosunki polsko-francuskie w latach 1566–1576*, Kraków 1976.

SCHILLING, Heinz, *Martin Luther: Rebelle in einer Zeit des Umbruchs. Eine Biographie*, München 2012.

SCHIMMELPFENNIG, Carl Adolf, *Die Ehepacten Herzog Johann Christians mit Anna Hedwig von Sitsch und der Vergleich der Herzöge Georg und Christian mit ihren Halbbrüdern den Freiherren von Liegnitz*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 12, 1875, s. 136–145.

SCHIMMELPFENNIG, Carl Adolf, *Die Piastische Nebenlinie der Freiherrn von Liegnitz*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 11, 1872, s. 275–302.

SCHIMMELPFENNIG, Carl Adolf, *Herzog Karl I. von Münsterberg-Oels und seine Schwester Margaretha von Anhalt. Nach ungedruckten Briefen aus*

den Jahren 1503–1530, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 18, 1884, s. 117–161.

SCHIMMELPFENNIG, Carl Adolf, *Herzog Johann Christian von Brieg zweite Ehe mit Anna Hedwig Sitsch und die aus derselben abstammende piastische Nebenlinie der Freiherren von Liegnitz*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 11, 1872, s. 120–170.

SCHIMMELPFENNIG, Carl Adolf, *Herzogin Barbara von Liegnitz-Brieg, geborene Markgräfin von Brandenburg, ihr Hofhalt und ihre Regierung von 1586–1595*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 14, 1879, s. 337–430.

Schlesische Fürstenbilder des Mittelalters, Namens des Vereins für das Museum schlesischer Alterthümer in Breslau, ed. H. Luchs, Breslau 1872.

SCHLIE, Friedrich, *Die Kunst- und Geschichts-Denkmäler des Grossherzogthums Mecklenburg-Schwerin*, IV., Schwerin 1901.

SCHMIDT, Raimund, *Bericht über Sarkophagsicherung (1986 bis 1988) in den Grüften des Domes zu Güstrow*, Mecklenburgische Jahrbücher, 107, 1989, s. 103–145.

SCHÖNBORN, Heinrich, *Geschichte der Stadt und Fürstenthums Brieg. Ein Ausschnitt aus der Geschichte Schlesiens*, Brieg 1908.

SCHÖNWÄLDER, Karl Friedrich, *Die Piasten zum Briege oder Geschichte der Stadt und Fürstenthums Briege, Zweites Bändchen: Von der Kirchenreformation bis zur Verleihung des Majestätsbriefes (1521 bis 1609)*, Briege 1855; *Drittens Bändchen von Verleihung des Majestätsbriefes bis zum Erlöschen des Fürstenhauses 1609–1675. Mit einem Anhang über*

die kaiserliche Regierung 1675–1741 und die alte Verfassung des Landes, Brieg 1856.

SCHÖNWÄLDER, Karl Friedrich, *Geschichtliche Ortsnachrichten von Brieg und seinen Umgebungen*, 1, 2, Brieg 1846, 1847.

SCHÜCK, Carl E., *Die heimliche Vermählung von Charlotte, Prinzessin in Schlesien (zu Liegnitz, Brieg und Wohlau) mit Herzog Friedrich von Holstein-Sonderburg, ihr Leben und Sterben*, Schlesische Provinzialblätter, Neue Folge, 1, 1862, s. 336–347.

SCHÜCK, Carl E., *Georg III. Herzog in Schlesien zu Liegnitz und Brieg*, Schlesische Provinzialblätter, 110, 1839, s. 395–406, 495–503; 111, 1840, s. 11–21, 125–139.

SCHÜCK, Carl E., *Johann Christian Herzog in Schlesien zu Liegnitz und Brieg*, Schlesische Provinzialblätter, 112, 1840, s. 344–353, 436–448, 547–551; 113, 1841, s. 22–31, 137–142, 221–228; 115, 1842, s. 128–138, 236–242, 315–322, 454–460, 531–540.

SCHÜCK, Carl E., *Drei schlesische Fürstenfrauen*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 8, 1867, 73–108.

SIEBIGK, Ferdinand, *Das Herzogthum Anhalt – Historisch, geographisch und statistisch dargestellt*, Dessau 1867.

Silesia numismatica Ducatus Lignicensis et Bregensis, Liber I, ed. B. Paszkiewicz, Legnica 2001.

SKŘIVÁNEK, František – TOVAČOVSKÝ, Jaroslav, *Vratislavští biskupové v dějinách Slezska*, Praha 2004.

SLÁDEK, Miloš, *Poznámky k problematice českých pohřebních kázání 16. a 17. století*, Literární archiv 27, Praha 1994, s. 191–216.

SLÁDEK, Miloš, *Vítr jest život člověka aneb život a smrt v české barokní próze*, Praha 2000.

Slezsko v dějinách českého státu. I. ANTONÍN, Robert – ČAPSKÝ, Martin – JANÁK, Vratislav – KOUŘIL, Pavel – PRIX, Dalibor, *Od pravěku do roku 1490*; II. FUKALA, Radek – KORBELÁŘOVÁ, Irena – OLŠOVSKÝ, Jaromír – UHLÍŘ, Dušan – ŽÁČEK, Rudolf, *1490–1763*, Praha 2012.

Slovenský biografický slovník, 5. Martin 1992.

SPELLERBERG, Gerhard, *Lohensteins Beitrag zum Piasten-Mausoleum in der Liegnitzer Johannis-Kirche*, Daphnis. Zeitschrift für mittlere deutsche Literatur, 7, 1978, s. 647–687.

STANGL, Waltraud, *Tod und Trauer bei den österreichischen Habsburgern 1740–1780 dargestellt im Spiegel des Hofzeremoniells*. Dissertation, Geistes- und Kulturwissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien, Wien 2001.

STELMACH, Roman, *Katalog dokumentów przechowywanych w Archiwach Państwowych Dolnego Śląska*, dostuné z: https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/referaty/RS_Katalog_dokumentow_strona.pdf.

STELMACH, Roman, *Zasób dokumentowy Archiwum Państwowego we Wrocławiu*, in: *Średniowiecze Polskie i Powszechnie*, 1, 1999, s. 204–213.

STROHM, Christoph, *Johannes Calvin. Leben und Werk des Reformators*, München 2009.

STUHT, Steffen, *Höfe und Residenzen. Untersuchungen zu den Höfen der Herzöge von Mecklenburg im 16. und 17. Jahrhundert*, Bremen 2001.

Svět je podvodný verbíř aneb výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání kon-

ce 17. a prvních dvou třetin 18. století, ed. M. Sládek, Praha 2005.

SVOBODA, Milan, *Pohřební kázání – jeden z pramenů poznání aristokratické společnosti. Ke společenským vazbám šlechtických rodin na území dnešního Euroregionu Nisa*, Časové úvahy, 12, 2001, s. 35–53.

SVOBODA, Milan, *Tři pohřební kázání z prvé půle 17. věku: šlechtické rody a jejich příbuzní z českých zemí. (Srovnání a metody interpretace textů z historického hlediska)*, Opera romanica, 9, „Vita morsque et librorum historia“, České Budějovice 2006, s. 169–181.

SVOBODA, Milan a kol., *Corona senum filii filiorum. Kázání k 50. výročí svatby manželů Kittelových (1777)*, Liberec 2009.

SVOBODOVÁ, Dana, *Nález mincí v Krnově, okres Bruntál*, Časopis Slezského muzea, sér. B, 34, 1985, s. 128–150.

SYSON, Luke – GORDON,

SZAFRAŃSKI, Franciszek, *Ludwik II brzesko-legnicki – feudal śląski z doby późnego średniowiecza*, Wrocław 1972.

SZEWCZYK, Aleksandra, *Jerzy II brzeski i Martin von Gerstmann, biskup wrocławski – przyjaźń i dyplomacja*, in: *Dziedzictwo refomacji w księstwie legnicko-brzeskim*. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej w dniach 8–10 grudnia 2005 r. w Muzeum Miedzi w Legnicy, edd. J. Harasimowicz, A. Lipińska, Legnica 2007, s. 317–328.

SZYROCKI, Marian, *Andreas Gryphius. Sein Leben und Werk*, Tübingen 1964.

SZYROCKI, Marian, *Martin Opitz*, München 1974.

Šlechtic v Horním Slezsku. Vztah regionu a center na příkladu osudů a kariér šlechty Horního Slezska (15. – 20. století) / Szlachcic na Górnym Śląsku. Relacje między regionem i centrum w losach i karierach szlachty na Górnym Śląsku (XV–XX wiek), Nobilitatis in historia moderna, V, edd. J. Brňovják, W. Gojniczek, A. Zářický, Katowice-Ostrava 2011.

ŠMAHEL, František, *Jiří z Poděbrad*, in: *Čeští králové*, edd. M. Ryantová, P. Vorel, Praha 2008, s. 263–271.

ŠMERDA, Milan, *Kněžna Alžběta Lukrecie a protireformace na Těšínsku (1625–1653)*, Těšínsko, 2004, č. 4, s. 1–10; 2005, č. 1, s. 1–7.

ŠMERDA, Milan, *Za vším hledej ženu aneb Alžběta Lukrecie Těšínská a spor o Těšínské knížectví*, in: *Historik na Moravě*. Profesoru Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám, edd. H. Ambrožová, T. Dvořák, B. Chocholáč, L. Jan, P. Pumpr, Brno 2009, s. 625–643.

TALKENBERGER, Heike, *Konstruktion von Männerrollen in württembergischen Leichenpredigten des 16.–18. Jahrhunderts*, in: *Hausväter, Priester, Kastraten: zur Konstruktion von Männlichkeit in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, ed. M. Dinges, Göttingen 1998, s. 2–74.

TEUTSCH, Rolf, *Wappen verraten, was leere Stellen in der Geschichtsschreibung verschweigen*, in: *Dillenburgs Entwicklung seit die Grafen von Nassau auf dem Dillenberg eine Burg errichten ließen*, ed. R. Teutsch, Dillenburg 1998, s. 56–58.

THADDEN, Rudolf von, *Die brandenburgisch-preussischen Hofprediger im 17. und 18. Jahrhundert. Ein*

Beitrag zur Geschichte der absolutistischen Staatsgesellschaft in Brandenburg-Preußen, Berlin 1959.

The British Magazine and Monthly Register of Religious and Ecclesiastical Information, Parochial History, and Documents Respecting the State of the Poor, Progress of Education, etc., vol. 7, London, 1835.

The Friend of India: Monthly series, vol. 7, Serampore 1824.

TICHÁ, Zdeňka, *Antické prvky v české poezii 17. a 18. století*, Listy filologické, 97, 1974, s. 101–108.

Topographische Chronik von Breslau, 5. Quartal, Breslau 1806.

TÖROK, Dan, *Jan Kalvín - srdce dávané v službu*, Historický obzor, 21, 2010, s. 105–110.

Tradycje nauki legnickiej, ed. S. Dąbrowski, Legnica 2007.

TURNER, Victor, *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*, Ithaca 1969.

TUROŃ, Wanda, *Sylwetki Piastów legnickich*, Szkice Legnickie, 1, 1962, s. 81–98.

VÁLKA, Josef, *Barokní slavnosti*, in: *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, ed. Z. Hojda, Praha 1992, s. 53–63.

VALOVÝ, Jiří, *Reformace ve slezských městech na příkladu Krnova a Těšína*, Theatrum historiae, 18, 2016, s. 39–74.

Vitr jest život člověka aneb Život a smrt v české barokní próze, ed. M. Sládek, [Jinočany] 2000.

VOREL, Petr, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 1999, 2012.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla a kol., *Biografický slovník českých zemí*, 1, Praha, 2004, s. 101–102.

WAŚ, Gabriela, *Kaspar von Schwenckfeld. Myśl i działalność do 1534 roku*, Wrocław 2005

WAŚ, Gabriela, *Rozmowy chrześcijańskie w nurcie reformacji. Legnicy i pruscy ewangelicy wobec wczesnoreformacyjnych problemów*, Wrocław 2011.

WATERMAN, Joshua P., *Daniel Casper von Lohenstein's Lob-Schrift (1676) and the Construction of the Piast Mausoleum in Legnica*, in: *Dziedzictwo refomacji w księstwie legnicko-brzeskim*. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej w dniach 8–10 grudnia 2005 r. w Muzeum Miedzi w Legnicy, edd. J. Harasimowicz, A. Lipińska, Legnica 2007, s. 329–350.

WEBER, Matthias, *Das Verhältnis Schlesiens zum Alten Reich in der frühen Neuzeit*, Köln-Weimar-Wien 1992.

WEBER, Matthias, *Die schlesischen Polizei- und Landesordnungen der Frühen Neuzeit*, Köln-Weimar-Wien 1996.

WECZERKA, Hugo (ed.), *Handbuch der historischen Stätten. Schlesien*, Stuttgart 1977.

Weltgeschick und Lebenszeit Andreas Gryphius. Ein schlesischer Barockdichter aus deutscher und polnischer Sicht, Düsseldorf 1994.

WERNER, Ernst, *Geschichte des königlichen Gymnasiums zu Oels. Als Festschrift zur Feier des dreihundertjährigen Bestehens des Anstalt*, Oels 1894.

Wesela, chrzciny i pogrzeby w XVI–XVIII wieku. Kultura życia i śmierci, ed. H. Suchodaj, Warszawa 2001.

WIĘCEK, Adam, *Dzieje sztuki medalierskiej w Polsce*, Kraków 1971, s. 135.

WIĘCEK, Adam, *Medale pamiątkowe Jerzego Wilhelma, księcia legnicko-brzesko-wołowskiego (w 280-rocznicę śmierci ostatniego Piasta śląskiego 1675–1955)*, Kwartalnik Opolski 3/4, 1955, s. 103–116.

WIĘCEK, Adam, *Medale Piastów śląskich*, Warszawa 1958.

WIĘCEK, Adam, *Nieznany portret Jerzego Wilhelma księcia legnicko-brzesko-wołowskiego. W 280-rocznicę śmierci ostatniego Piasta śląskiego 1675 – 21 XI – 1955*, Przegląd Zachodni, č. 1/2, 1956, s. 152–153.

WIGGERS, Julius – WIGGERS, Moritz, *Geschichte der drei Mecklenburgischen Landesklöster Dobbertin, Malchow und Ribnitz. Erste Hälfte: Von der Stiftung der drei Klöster bis zur Überweisung derselben an die Stände im Jahre 1572*, Rostock 1848.

WILLE, Jakob, *Ludwig Philipp von Simmern*, in: *Allgemeine Deutsche Biographie*, 19, Leipzig 1884, s. 580–581.

WINKELBAUER Thomas, *Fürst und Fürstendiner. Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters*, Wien-München 1999.

WISZEWSKI, Przemysław, *Ikonografia monet księstw legnickiego i brzeskiego (XII–XVII w.)*, in: *Silesia numismatica Ducatus Lignicensis et Bregensis*, Liber I, ed. B. Paszkiewicz, Legnica 2001, s. 47–63.

WŁODARCZK, Zofia, *Rośliny biblijne. Leksykon*, Kraków 2011.

WÓJCIK, Marek, *Tytulatura książąt legnicko-brzeskich do początku XV wieku*, in: *Silesia numismatica Ducatus Lignicensis et Bregensis*, Liber I, ed. B. Paszkiewicz, Legnica 2001, s. 27–39.

WOLLGAST, Siegfried, *Zum Tod im späten Mittelalter und in der frühen Neuzeit*, Berlin 1992. *Wołów. Zarys dziejów miasta i regionu*, ed. Stanisław Solicki, Wrocław 1981.

WOLZOGEN und NEUHAUS (Freiherrn von), Karl August Alfred, *Geschichte des Reichsfreiherrlich von Wolzogen'schen Geschlechts*, 1, Leipzig 1859.

WRÓBLEWSKA, Kamila, *Uwagi do biografii Władysława Doenhoffa*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, č. 3–4, 1988, s. 289–295.

WUNDER, Heide, „*Er ist die Sonn', sie ist der Mond*“. *Frauen in der Frühen Neuzeit*, München 1992.

WUNDER, Heide, *Frauen in den Leichenpredigten des 16. und 17. Jahrhunderts*, in: *Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften*, Bd. 3., ed. R. Lenz, Marburg 1984, s. 57–68

WUNDER, Heide, *He is the sun, she is the moon. Women in early modern Germany*, Cambridge-London 1998.

WUNDER, Heide, *Vermögen und Vermächtnis – Gedenken und Gedächtnis. Frauen in Testamenten und Leichenpredigten am Beispiel Hamburgs*, in: *Frauen in den Ständegesellschaft. Leben und Arbeiten in der Stadt vom späten Mittelalter bis zur Neuzeit*, edd. B. Vogel, U. Weckel, Hamburg 1991.

WURZBACH, Conrad, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich enthaltend die Lebenski-*

zzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländern gelebt haben, 20, Wien 1856–1891.

Zabytki sztuki w Polsce. Śląsk, edd. S. Brzezicki, Ch. Nielsen, G. Grajewski, D. Popp, Warszawa 2006.

ZAHRADNIK, H., *Doerr von August, Die Legitimierten Nachkommen der letzten Herzoge von Teschen aus Piastischen Geblütt*, Zeitschrift der Geschichte und Kulturgeschichte Österreich-Schlesiens, 10, 1915, s. 1–7.

Zeremoniell als höfische Ästhetik in Spätmittelalter und Früh Neuzeit, edd. J. J. Berns, T. Rahn, Thübingen 1995.

Zur Geschichte des Geschlechts derer von Schweinichen, edd. C. von Schweinichen, C. Wutke, O. Schwarzer. 2 Bd., Breslau 1904–1906.

ŽÁČEK, Rudolf, *Dějiny Slezska v datech*, Praha 2004.

ŽUPANIČ, Jan, *Dědici Poděbradů – württemberští vévodové ve Slezsku*, Historický obzor, 14, 2003, s. 194–204.

ŽUPANIČ, Jan, *Württembergové v Olešnici*, Studia Zachodnie, 13, 2011, s. 49–64.

Elektronické zdroje

<http://agoff.de>

<http://bavarica.digitale-sammlungen.de>

<http://bibliotekacyfrova.pl>

<http://de.wikipedia.org/>

<http://deutsche-biographie.de>

www.deutsche-digitale-bibliothek.de/person

<http://digital.staatsbibliothek-berlin.de>

<http://encyklopedia.pwn.pl/>

<http://fmg.ac/Projects/MedLands/SILESIA.htm>

<http://genealogie.com>

<http://genealogy.euweb.cz/>

<http://genealogy.euweb.cz/piast/piast6.html#G3>

<http://gow.genealogy.net>

<http://informatorium.ksiaznica.torun.pl>

<http://palaceslaske.pl>

<http://pl.wikipedia.org/>

<http://worldhistory.de/>

<http://www.bu.uni.wroc.pl>

<http://www.deutsche-biographie.de/>

<http://www.dokumentyslaska.pl/listy/herbowe>

[szlacheckie/nro 79.html](http://www.szlacheckie/nro/79.html)

<http://www.glogow.pl/okolice/podstrony/gorowski/cieszyny.htm>

<http://www.legnica.franciszkanie.pl/>

<http://www.manfred-hiebl.de/>

<http://www.onb.at>

http://www.prochowice.msarwer.pl/content.php?-mod=sub&cms_id=84&lang=pl

<http://www.rambow.de/>

<http://www.wielcy.pl/>

<http://www.zabytkowekoscioly.net>

<http://www.zamkipolskie.com>

<https://cs.wikipedia.org/>

<https://de.wikipedia.org/>

<https://en.wikipedia.org/>

<https://en.wikipedia.org/>

<https://fr.wikipedia.org/>

<https://lt.wikipedia.org/>

<https://pl.wikipedia.org/>

<https://ru.wikipedia.org/>

<https://polska-org.pl/>

<https://www.genealogieonline.nl/de/>

<https://www.geni.com/people/>

<https://www.herder-institut.de/startseite.html>

Poznámky

1 Do soupisu byly zařazeny jen ty pamětní tisky, které byly při výzkumu a přípravě publikace skutečně nejen dohledány, ale také studovány.

2 Děkovná řeč u příležitosti pohřbu Jiřího II. Břežského*.

3 Řeč u příležitosti pohřbu princezny Luisy*.

4 Dedikace: *An die Durchlauchtige Fürstin und Frau, Frau.*

5 Dedikace: *Dem Durchlauchtigen, Hochgebornen Fürsten und Herren, Herren Christian, Hertzogen in Schlesien zur Lignitz, Brieg und Wohlau, Seinem gnädigen Fürsten und Herren, Wie auch Der Durchlauchtigen Hochgebornen Fürstin und Frauen, Frauen Louise, Vermähleten Hertzogin zur Lignitz, Brieg und Wohlau, gebornen Fürstin zu Anhalt, Gräfin zu Ascanien, Frauen zu Zerbst und Bernburg, Seiner gnädigen Fürstin und Frauen; Als Hochbetriebten Fürstlichen Eltern, Mit herztreuister anwünschung Göttliches tristes, übergiebis I. I. F. F. Gn. Gn. Unterthäniger Diener am Worte Gottes Christianus Ursinus.*

6 Dedikace: *Dem Durchlauchten Hochgebohrnen Fürsten und Herren, Herren Georg-Rudolffen, Hertzogen in Schlesien zur Liegnitz, Brieg und Goldberg, Röm. Käys. auch zu Hungarn und Böheimb könig. May. / geheimer/ Rath, Cämmeren, und Verwaltern der Oberhauptmannschafft in Ober und Nieder-Schlesien, etc., Meinem gnädigen Fürsten und Herren.*

7 Dedikace: *Dem Durchlauchtigen, Hochgebornen Fürsten un Herreen, Herren Georgio Hertzogen in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, Ihrer Röm. Kas. auch zu Hungarn und Böheimb Königl. Mayt. Gehaimen Rath, Cämmerer und Ober-Hauptmanschafft Verwaltern in Ober und Nieder Schlesien, Seinem Gnädigen Fürsten und Herren, Wie auch Der Durchlauchtigen Hochgebornen Fürstin und Fräulein Fräulein Dorothea Elisabeth geborner Hertzogin in Schlesien zur Liegnitz und Brieg, Seiner Gnädigen Fürstin und Fräulein; Überlebtin unterthänigem Gehorsam, mit Hertzlichem Wunsch von Gott kräftigen Trostes und alles Seeligen und Fürstlichen Aufnehmens, diese Leich-Predigt Ihrer F. F. Gn. Gn. Unterthäniger und Treuster Vorbitter bey Gott Johannes Letschius.*

Summary

The publication *Funeral culture of the Liegnitz-Brieg ducal courts of the early modern period. Contributions and materials on the topic* is the result of a long-term research of Silesian cultural history, specifically the issues of everyday life and festivities of noble courts in the early modern period. It focuses on the funeral culture in the politically and socially most important and affluent line of the House of Piast, ruling as semi-sovereigns and vassals of the Czech king (at the same time the Roman emperor during the monitored period) in the economically prosperous Duchy of Liegnitz, Brieg and Wohlau. The book deals with the period from 1547 to 1675 (1676), or more precisely 1707 (1708). The first milestone is the year of the death of Friedrich II, the duke, who contributed significantly to the rapid implementation of the Reformation and was the first of his family and adequate social strata in the Czech lands to have a funeral in accordance with the Lutheran religion. The second milestone is the death (or the funeral) of George Wilhelm, Duke of Liegnitz and Brieg, the last Piast, or more precisely his sister Karolina of Schleswig-Holstein, born the Duchess of Liegnitz and Brieg, with whom the family died out also in the distaff branch. This definitively closed the eight-century-long Piast reign in Silesia and Europe. With the exception of the Catholic ceremony of Karolina, all the funerals presented in this book through the testimonies of contemporaries were Protestant, either Lutheran or, after 1614, Calvinist. They therefore represent a specific set of

funeral festivities in Silesia both from the point of view of the social status of their participants – and we should point out the one that is absolutely exceptional – and from the point of view of related international ties and participants, as well as the high costs of the funerals.

Although funeral culture has been occasionally studied by Czech, German and Polish historiography, it has not been, with minor exceptions, a subject to coherent modern research within the context of Silesian ducal society yet. Deaths and funerals, along with a number of customs, rituals and accompanying ceremonial events, were not only an exceptional manifestation of the culture of the estates, but also a political proclamation of existing or newly established family relations, hierarchy and public orders in the ducal and, here specifically, the ruling society.

Silesian ducal dynasties (*the House of Piast, the House of Přemyslid, Dukes of Münsterberg-Oels of the Poděbrad family*) belonged to the most prominent ones in terms of size, structure and importance in the Lands of the Bohemian Crown during the Middle Ages and the early modern period. Due to the family antiquity and nobility, their representatives can be placed right beneath the ruler. Furthermore, namely the Dukes of Liegnitz and Brieg were very affluent. They maintained lively political and cultural social contacts with the Protestant imperial elites, did not restrain from contacts with the Polish

environment that they recognized due to their family lineage. They had a very correct attitude towards the rulers of the Habsburg dynasty for most of the early modern period, with the exception of the tense period of the estates uprising following 1618. Although the private or semi-private bonds with the Czech environment were sidelined over the time, mostly due to the absence of sufficient noble equals for fulfilling dynastic intentions, they did not end completely.

The ducal courts were a specific entity of people with a formally established structure and hierarchy, with complicated personal and professional ties. Not only men (dukes and their courtiers, officials and servants) played a significant role here, but also women (wives, daughters and sisters of the given persons) and children. Their destinies flowed in parallel to each other, or were intertwined, and projected into the events surrounding the deaths and funerals of the members of the ducal families. Their organisation was associated with the main family seats in Liegnitz, Brieg, Ohlau, Hajnau and Breslau. They took place in the local chateaus and city palaces that were modernised in Renaissance and Baroque style, thanks to the patronage of the dukes, in accordance with aesthetic feeling and customs, and created a comfortable framework of private and public activities. Along with chateau churches and family tombs, they created an impressive atmosphere of events related to funerals and associated activities.

The present publication is a sum of testimonies concerning death, funerals and laying to the eternal rest of dukes and duchesses, princes and princesses of the Liegnitz-Brieg Piast House. It can be perceived both as the result of the basic research phase of one of the segments of Silesian funeral culture, and as a concentrated summary of primary information for further research.

The authors have approached the topics in the sense of the latter, with the premise of a possible contribution to further scientific research (the book was created within the project of the Silesian University in Opava with the participation of experienced scientists and students). They have dealt with the funeral issue in the ducal environment not primarily in terms of religious rite, description and interpretation of the means of glorification and memory preservation (tombs, tombstones, epitaphs and other sepulchral monuments), but in terms of a broad complex of facts, activities and events intertwining the whole everyday life.

Comparatively extensive and time-consuming research of information sources preceded the origin of the publication, especially the research of primary sources in archives, of narrative manuscripts as well as printed works of period authors with a high degree of credibility. Following analytic analysis and critical evaluation, only such texts or their parts have been selected for publication that bear infor-

mation potential in relation to the preparation and course of funeral ceremonies and laying the corpses in family burial sites and that also bear factographic data essential for understanding the broad context of development of court culture in Silesia and life of high-ranking strata.

Various forms of outputs have been included in this book that can be described using a unifying title *materials* concerning funeral festivities in the courts of the Dukes of Liegnitz and Brieg of the Piast dynasty. These are primarily editions of *notifications or reports* contained in narrative texts and *commemorative prints* focused on the description of some segments of funerals that were issued for the preservation of the family memory and for codification of the new social order.

Notifications come mainly from topographies, chronicles, personal texts and similar works. Their authors drew from their own experience or from original documents that have mostly not been preserved up to these days. Only prints published at the latest during the 18th century were used (Friedrich Lucae; Johann Bonaventura Schickfuß; Johann Peter Warendorff; Georg Thebesius, etc.). Concerning memoirs, only one sample (Hans Schweinichen) has been found.

Commemorative prints appeared with the advent of the Renaissance and the implementation of the religious Reformation, and they were developing from the mid-16th and during the 17th centuries. They were created to celebrate their protagonists, ceremonial events (weddings, christening, funerals) and as a part of comprehensive building of

a family memory. It is noteworthy that plentiful prints in the elite ducal society commemorated women and even children. The oldest and most numerous part of commemorative funeral prints in Silesia consists of sermons, documented for the first time in 1565 (the funeral of Duchess Barbara of Brieg). Though less numerous, descriptions of deaths and funerals, funeral processions or conducts are very interesting. The oldest such a print is dated 1586 (the funeral of Georg II, Duke of Brieg).

The benefit of burial prints is unquestionable, and their use for the study of society, culture and family, as well as the recognition of genealogical links, should be emphasised and encouraged. They contain information about the life of their protagonists as well as descriptions of events unknown elsewhere and hence they replace missing biographies. Some of the prints document the structure of the court, the structure of the court offices and their staffing; namely, they document the affiliation of particular individuals to a narrow circle of dukes. Since we consider these reasons very significant, we have decided to make available all the hitherto found descriptions of funerals and processions of the Dukes of Liegnitz and Brieg in the form of editions. On the contrary, speeches of theological and philosophical character, sermons and commemorative texts, predominant among the funeral prints, have not been included in the publication. Their contribution can undoubtedly be seen in the context of the history of religious thinking and mentality, but they reflect the reality of funerals only marginally.

Hand-written materials concerning funerals of the Piasts of Liegnitz and Brieg have been preserved

only rarely. They usually originated in the offices of dukes. Only texts describing the preparation and course of funerals that have not been preserved in printed copies (female funerals) have been selected for the publication. They come from archival collections in Poland (Wrocław) and Germany (Schwerin).

The next part of the publication consists of *partial contributions* related to certain elements of funerals (commemorative mintages, sermons as a specific text).

The introductory information concerning the funeral issue is given in chapters devoted to the methodology and the aim of the research, a brief outline of the history of the studied lands (Duchies

of Liegnitz, Brieg, Wohlau) and the ruling dynasty with an emphasis on presenting the basic features of public and private activities of the key figures and their historical significance. Given the focus of the publication being on making the sources and materials available, it does not include a separate study of funerals or the wider issue of funeral culture of Silesian courts. These issues are waiting for independent research that may make use of the collected information sources.

The publication includes brief profiles of the protagonists and their relatives appearing in the edited materials. The final list of sources and literature emphasises specific sources of memory content, especially funeral prints.

Poděkování

Autoři si dovoluují touto cestou poděkovat všem kolegům a přátelům za rady a doporučení při přípravě publikace.

Děkují rovněž pracovníkům domácích i zahraničních archivů, muzeí, knihoven i dalších institucí, kteří jim byli nápomocni při hledání (často bezvýsledném), excerpování a zpracovávání tištěných i rukopisných materiálů, fotodokumentace a doprovodných informací. Zvláště náleží díky pracovníkům badatelen v Landeshauptarchiv Schwerin, Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu.

Poděkování zaslouží: mgr Paweł Kozerski, bývalý ředitel Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu za umožnění studia a dokumentace za účelem prezentace sbírkových předmětů spojených s každodenností a festivitami slezských Piastovců, stejně jako současný ředitel mgr Dariusz Byczkowski a další pracovníci tohoto muzea; Mariusz Garbera, ředitel Muzeum Regionalnego w Chojnowie a jeho pracovníci; o. Jan Janus, probošt a kvardián kláštera františkánů a farnosti sv. Jana Křtitele v Lehnici, v jejich péči je dnes kostel s nekropolí posledních piastovských vévodů a vévodkyň v Lehnici; Ks. mgr lic. Tomasz Czabator RM, probošt, a vikáři římskokatolické farnosti Panny Marie Útěšné v Oławie za umožnění nadstandardní fotodokumentace.

Autoři děkují dále za vstřícný postoj při shromažďování a za možnost prezentace obrazového

i písemného materiálu představitelům institucí, v jejichž správě se nalézá, ať už se jedná o jmenovaný Landeshauptarchiv Schwerin, Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Staatliche Schlösser, Gärten und Kunstsammlungen M-V (Schloss Güstrow), Slezské zemské muzeum v Opavě ad.

Jmenovitě zaslouží v neposlední řadě poděkování dr Ryszard Gładkiewicz a mgr Jadwiga Dunaj (Uniwersytet Wrocławski) za nenahraditelné rady, zprostředkování kontaktů i trpělivou společnost při cestách slezskými městy, vesnicemi a krajinou za (nejen funerálními) památkami spojenými s vévodskou společností; pan Henryk Kułak (Legnica) za cennou pomoc při zprostředkování možnosti fotodokumentace v Mauzoleum Piastów w Legnicy. Poděkování náleží prof. Bogusławu Czechowiczovi za informace o pramenech, které dosud unikaly pozornosti autorů; recenzentům za připomínky k textům a koncepci knihy.

Autoři děkují srdečně také dr. Karlu Müllerovi, řediteli Zemského archivu v Opavě, a všem jeho spolupracovníkům. Při koncipování a tvorbě předkládané publikace sice byly materiály z fondů tohoto archivu využity jen okrajově, bez jejich trvalé podpory, přátelských konzultací a ochoty podělit se o málo známé poznatky (nejen) ze slezských dějin a povědomí o využitelných materiálech by se výzkumy prováděly mnohem a mnohem obtížněji.

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA
V OPAVĚ**

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
FILOZOFICKO-
PŘÍRODOVĚDECKÁ
FAKULTA V OPAVĚ

FUNERÁLNÍ KULTURA

lehnicko-břežských vévodských dvorů
v raném novověku

Příspěvky a materiály k tématu

Irena Korbelařová (ed.), Radmila Dluhošová (ed.),
Ilona Matejko-Peterka, Michaela Tvarůžková, Rudolf Žáček

Slezská univerzita v Opavě 2019
Grafické řešení: Dorota Lubojacká
Tisk: PROFI-TISK group s.r.o.
Vydání první

ISBN 978-80-7510-385-7 (print)
ISBN 978-80-7510-386-4 (online)

ISBN 978-80-7510-385-7 (print)
ISBN 978-80-7510-386-4 (online)